

ПУБЛІЧНЕ | PUBLIC
УРЯДУВАННЯ | MANAGEMENT

ISSN 2414-05-62 (Print)

ISSN 2617-2224 (Online)

DOI: <https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-18-3>

ВСЕУКРАЇНСЬКА АСАМБЛЕЯ ДОКТОРІВ
НАУК З ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

ПУБЛІЧНЕ УРЯДУВАННЯ PUBLIC MANAGEMENT

№ 3 (18) – червень 2019 (спецвипуск)

*Збірник підготовлений у науковому партнерстві
з Українською Технологічною Академією*

Українська
Технологічна Академія

IIAS
International Institute
of Administrative Sciences

NISPAcee
THE NETWORK OF INSTITUTES AND
SCHOOLS OF PUBLIC ADMINISTRATION
IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE

Київ
ДП "Видавничий дім "Персонал"
2019

Редакція

Головний редактор
Романенко Євген Олександрович,
доктор наук з державного управління,
професор, академік Української Технологічної
Академії, Міжнародної Кадрової Академії
та Академії наук публічного управління,
Заслужений юрист України
Заступник головного редактора
Жукова Ірина Віталіївна,
кандидат наук з державного управління, доцент

Публічне урядування
Свідоцтво KB 21596-11496 P

Видається з листопада 2015 року
Періодичність: 1 раз на квартал + 1 на рік
Друкується за рішенням Вченої ради
Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 5 від 29.05.2019)

Видання є таким, що реферується в міжнародних
та вітчизняних наукометричних базах:
Index Copernicus, РИНЦ, ResearchBib, CiteFactor,
Turkish Education Index, Eurasian Scientific Journal
Index, Polish Scholarly Bibliography, Electronic
Journals Library, КиберЛенинка, Scientific Indexing
Services, Cosmos Impact Factor, Google Scholar,
“Україніка наукова”, “Джерело”.

Збірник внесено до Переліку наукових фахових
видань з державного управління
(Наказ Міністерства освіти і науки України
від 10.05.2017 № 693).

Відповідальність за зміст, достовірність фактів,
цитат, цифр несуть автори матеріалів. Редакція
залишає за собою право на незначне редагування
і скорочення (зі збереженням авторського стилю та
головних висновків). Редакція не завжди поділяє
думки авторів та не несе відповідальність за надану
ними інформацію. Матеріали подано
в авторській редакції.

Передрук — тільки з дозволу редакції.

Адреса редакційної колегії: Андріївський узвіз,
буд. 11, оф. 68, м. Київ, Україна, 04070
E-mail: Assembly2015@ukr.net
www.vadnd.org.ua

Адреса видавництва:
ДП “Видавничий дім “Персонал”
просп. Червонозоряний, 119, літ. XX,
Київ, Україна, 03039

Editorial

Editorial in Chief
Yevgen Oleksandrovych Romanenko,
Doctor of sciences in Public Administration, Professor,
Academician of the Ukrainian Technological Academy,
International Personnel Academy and Academy
of Sciences of Public Administration,
Honored Lawyer of Ukraine
Deputy Editor
Iryna Vitaliivna Zhukova,
PhD in Public Administration, assistant professor

Public management
Certificate KB 21596-11496 P

Published from november 2015
Pereodisity: 4 times on a year + one
Published by the decision of Academic council of
Interregional Academy of Personnel Management
(Protocol № 5 from May 29, 2019)

Collection is included to the international and
domestic scientometrics databases Index Copernicus
International, ResearchBib, CiteFactor, Turkish Edu-
cation Index, Eurasian Scientific Journal Index, Polish
Scholarly Bibliography, Electronic Journals Library,
РИНЦ, КиберЛенинка, Scientific Indexing Services,
Google Scholar, Cosmos Impact Factor, “Україніка
наукова”, “Джерело”.

The collection included in the list of scientific
professional edition from Public Administration
(Ministry of Education and Science of Ukraine
from 10.05.2017 № 693)

The authors are responsible for the content,
accuracy of the facts, quotes, numbers. The editors
reserves the right for a little change and reduction
(with preservation of the author's style and main
conclusions). Editors can not share the world
views of the authors and are not responsible for the
information provided. Materials filed
in the author's edition.

Reprinting — with the editorial's permission strictly.

Address of the editorial board: 11, Andriyivskyy
Descent, office 68, Kyiv, Ukraine, 04070
E-mail: Assembly2015@ukr.net
www.vadnd.org.ua

Addres of the editorial:
ДП “Видавничий дім “Персонал”
ave. Chervonozoryanyj, 119 lit. XX,
Kyiv, Ukraine, 03039

Українська
Технологічна Академія

IIAS
International Institute
of Administrative Sciences

NISPAcee
THE NETWORK OF INSTITUTES AND
SCHOOLS OF PUBLIC ADMINISTRATION
IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE

Публічне урядування : збірник. — № 3 (18) — червень 2019 (спецвипуск). — Київ : ДП
“Видавничий дім “Персонал”, 2019. — 524 с.

Головний редактор — Романенко Євген Олександрович, Проректор Міжрегіональної Академії управління персоналом, доктор наук з державного управління, професор, академік Української Технологічної Академії, Міжнародної Кадрової Академії та Академії наук публічного управління, Заслужений юрист України.

Заступник головного редактора — Жукова Ірина Віталіївна, кандидат наук з державного управління, доцент, завідувач кафедри професійної освіти та управління навчальним закладом Міжрегіональної Академії управління персоналом.

Редакційна колегія

1. Акімова Людмила Миколаївна — кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та природокористування Національного університету водного господарства та природокористування.

2. Андрущенко Тетяна Вікторівна — доктор політичних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України.

3. Афонін Едуард Андрійович — доктор соціологічних наук, професор, академік Української Технологічної Академії, заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри публічної політики та політичної аналітики Національної академії державного управління при Президентові України.

4. Балашов Анатолій Миколайович — доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом, Президент Всеукраїнської академії наук публічного управління.

5. Бова Тетяна В'ячеславівна — доктор наук з державного управління, доцент, Херсонський національний технічний університет, професор кафедри державного управління і місцевого самоврядування.

6. Бодров Володимир Григорович — доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри управління національним господарством та економічної політики Національної академії державного управління при Президентові України.

7. Бульба Володимир Григорович — доктор наук з державного управління, професор, декан факультету підготовки магістрів державного управління Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України.

8. Бутирська Тетяна Олександрівна — доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри державного управління та місцевого самоврядування Івано-Франків-

ського національного технічного університету нафти і газу.

9. Валевський Олексій Леонідович — доктор наук з державного управління, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник Національного інституту стратегічних досліджень.

10. Ващенко Костянтин Олександрович — доктор політичних наук, голова Національного агентства України з питань державної служби, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, заслужений економіст України.

11. Вендт Ян Анджей — доктор хабілітований наук про Землю у сфері географії, професор, заступник директора з питань науки та розвитку Інституту океанографії та географії Гданського університету (Польща).

12. Гаєвська Лариса Анатоліївна — доктор наук з державного управління, доцент, заступник начальника управління з навчальної роботи — начальник відділу менеджменту знань Національної академії державного управління при Президентові України, професор кафедри управління освітою.

13. Гвожджевiч Сильвія — кандидат наук, кафедра адміністрації та національної безпеки Державної професійної вищої школи ім. Якуба з Парадижа в Гожуві-Великопольському (Гожув-Великопольський, Польща).

14. Гечбайя Бадри Нодарович — доктор економічних наук, асоційований професор, Батумський державний університет ім. Шота Руставелі, факультет економіки і бізнесу. Керуючий департаментом управління бізнесом (Грузія).

15. Гурковський Володимир Ігорович — доктор наук з державного управління, перший заступник директора ВГО “Центр дослідження проблем публічного управління”.

16. Дацiй Надія Василівна — доктор наук з державного управління, доцент, завідувач кафедри менеджменту і маркетингу Київського національного лінгвістичного університету.

17. Девадзе Анзор Хемидович — кандидат економічних наук, доктор економіки, професор, Батумський державний університет ім. Шота Руставелі, факультет туризму (Грузія).

18. Денисюк Світлана Георгіївна — доктор політичних наук, професор кафедри суспільно-політичних наук Вінницького національного технічного університету.

19. Довгань Валерій Іванович — доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри державного управління та місцевого самоврядування Хмельницького університету управління та права.

20. Драган Іван Олександрович — доктор наук з державного управління, старший науковий співробітник, професор кафедри економічної безпеки, публічного управління та адміністрування Житомирського державного технологічного університету.

21. Драгомирецька Наталія Михайлівна — доктор наук з державного управління, професор кафедри філософських та соціально-політичних наук Одеського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України.

22. Жулева Гергана — Доктор PhD, виконавчий директор болгарської урядової “Програми доступу до інформації” (Болгарія).

23. Іваницька Ольга Михайлівна — доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри теорії та практики управління Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського”.

24. Ірвін Студін — Доктор PhD, професор Школи державної політики та управління Університету Торонто, Президент Інституту питань XXI століття, головний редактор і видавець журналу Global Brief (Канада).

25. Кайдашев Роман Петрович — доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом.

26. Карташов Євген Григорович — доктор наук з державного управління, завідувач кафедри управління проектами та загальнофахових дисциплін, Інститут менеджменту та психології Національної академії педагогічних наук України.

27. Кіслов Денис Васильович — доктор наук з державного управління, доцент, член-кореспондент Української академії наук, професор кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом.

28. Козаков Володимир Миколайович — доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри державної політики та суспільного розвитку Національної академії державного управління при Президентові України.

29. Корнієвський Олександр Анатолійович — доктор політичних наук, професор, головний науковий співробітник Національного інституту стратегічних досліджень.

30. Кринична Ірина Петрівна — доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри державного управління та місцевого самоврядування Дніпропетровського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України.

31. Крюков Олексій Ігорович — доктор наук з державного управління, професор кафедри політології та філософії Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України.

32. Литвин Юрій Олексійович — доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри державного управління та місцевого самоврядування Академії муніципального управління.

33. Лопушинський Іван Петрович — доктор наук з державного управління, професор, Херсонський національний технічний університет, завідувач кафедри державного управління і місцевого самоврядування.

34. Мамічев Олексій Юрійович — доктор політичних наук, доцент, завідувач кафедри теорії та історії російського та зарубіжного права Владивостоцького державного університету економіки і сервісу (Росія).

35. Миколайчук Микола Миколайович — доктор наук з державного управління, професор, Одеський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, професор кафедри економічної та фінансової політики.

36. Мікеладзе Едуард Важаєвич — кандидат економічних наук, професор, Хіча-

урський навчальний університет ім. святої Тбел Абусерідзе, факультет економіки та бізнесу (Грузія).

37. Мішель Маффесолі — професор університету ім. Рене Декарта/Сорбонна — Париж V (Париж, Французька республіка).

38. Молодцов Олександр Володимирович — доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри державного управління та місцевого самоврядування Івано-Франківського національного технічного університету нафти та газу.

39. Наumenко Раїса Андріївна — доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри публічного управління та адміністрування Київського національного торговельно-економічного університету.

40. Наумкіна Світлана Михайлівна — доктор політичних наук, професор Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського” (м. Одеса).

41. Непомнящий Олександр Михайлович — доктор наук з державного управління, професор, академік Академії будівництва України, професор кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом, заслужений будівельник України.

42. Новак-Каляєва Лариса Миколаївна — доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри державного управління Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України.

43. Новаченко Тетяна Василівна — доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри парламентаризму та політичного менеджменту Національної академії державного управління при Президентові України.

44. Олуйко Віталій Миколайович — доктор наук з державного управління, професор, голова Хмельницького обласного територіального відділення Антимонопольного комітету України.

45. Пархоменко-Куцевіл Оксана Ігорівна — доктор наук з державного управління, завідувач кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом.

46. Пивоваров Костянтин Володимирович — доктор наук з державного управління, професор кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом.

47. Пірен Марія Іванівна — доктор соціологічних наук, професор, Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича, завідувач кафедри.

48. Плющ Руслан Миколайович — доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри державного управління і місцевого самоврядування Херсонського національного технічного університету.

49. Половцев Олег Валентинович — доктор наук з державного управління, професор кафедри державного управління і місцевого самоврядування Херсонського національного технічного університету.

50. Радченко Олександр Віталійович — доктор наук з державного управління, професор, професор Університету Яна Длугоша в Ченстохові (Польща).

51. Ромат Євгеній Вікторович — доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри маркетингу та реклами Київського національного торговельно-економічного університету.

52. Руденко Ольга Мстиславівна — доктор наук з державного управління, доцент, директор Науково-дослідного інституту публічного адміністрування та менеджменту Чернігівського національного технологічного університету.

53. Ручка Анатолій Олександрович — доктор соціологічних наук, професор, Інститут соціології НАН України, головний науковий співробітник.

54. Саханенко Сергій Єгорович — доктор наук з державного управління, професор кафедри державного управління і місцевого самоврядування Одеського регіонального інституту державного управління НАДУ при Президентові України.

55. Сіцинська Майя Володимирівна — доктор наук з державного управління, професор кафедри філософії та політології Національного університету державної податкової служби України.

56. Слінько Олександр Анатолійович — доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політології та політичного управління Воронежської філії Російської академії

народного господарства та державної служби при Президенті Російської Федерації (Росія).

57. Соболева Наталя Іванівна — доктор соціологічних наук, старший науковий співробітник, Інститут соціології НАН України, провідний науковий співробітник.

58. Сурай Інна Геннадіївна — доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри публічного управління та публічної служби Національної академії державного управління при Президентові України.

59. Суший Олена Володимирівна — доктор наук з державного управління, доцент, Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, завідувач лабораторії.

60. Тадеуш Троціковскі — доктор наук про управління, професор, член-кореспондент Регіональної Академії Менеджменту, голова Правління Регіонального Центру Європейської Інтеграції (Польща).

61. Усаченко Лариса Михайлівна — доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом, заслужений діяч науки і техніки України.

62. Халецька Аліна Анатоліївна — доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри менеджменту організацій та зовнішньоекономічної діяльності Волинського інституту економіки та менеджменту.

63. Філіпенко Тетяна В'ячеславівна — доктор наук з державного управління, професор Міжрегіональної Академії управління персоналом.

64. Жукова Ірина Віталіївна — кандидат наук з державного управління, доцент кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом.

65. Червякова Ольга Володимирівна — доктор наук з державного управління.

66. Чернишов Юрій Георгійович — доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри Алтайського державного університету, директор Алтайської школи політичних досліджень (Росія).

67. Шайгородський Юрій Жанович — доктор політичних наук, доцент, головний науковий співробітник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України.

68. Шпак Юрій Валерійович — доктор наук з державного управління, професор кафедри економіки підприємства Східноєвропейського університету економіки і менеджменту.

69. Якимчук Аліна Юріївна — доктор економічних наук, професор, професор кафедри державного управління, документознавства та інформаційної діяльності Національного університету водного господарства та природокористування.

70. Яутріте Брієде — доктор юридичних наук, професор, Латвійський університет, юридичний факультет (Латвія).

Editor in Chief — Yevhen Oleksandrovykh Romanenko, Vice-Rector of Interregional Academy of Personnel Management, Doctor of sciences in Public Administration, Professor, Academician of the Ukrainian Technological Academy, International Personnel Academy and Academy of Sciences of Public Administration, Honored Lawyer of Ukraine.

Deputy Editor — Iryna Vitaliivna Zhukova, PhD in Public Administration, assistant professor.

Editorial board

1. Lyudmila Nikolayevna Akimova — PhD of economic science, assistant professor, assistant professor of the Department of finance and environmental sciences of the National University of Water and Environment.

2. Tetiana Viktorivna Andrushchenko — Doctor of Political Science, Professor, leading researcher of the Institute of Higher Education of National Academy of Educational Sciences of Ukraine.

3. Eduard Andriyovych Afonin — Doctor of sociological science, Professor, Professor of the Department of Political Analysis and Forecasting of the National Academy for Public Administration under the President of Ukraine.

4. Anatolii Mykolaiovych Balashov — Doctor of science in Public Administration, Professor, Professor of the Department of Public Administration of the Interregional Academy of Personnel Management, President of the Ukrainian Academy of Science of Public Administration.

5. Tetiana Viacheslavivna Bova — Doctor of science in Public Administration, Associate Professor of the Dept. of Public Administration and Local Self-Government of the Kherson National Technical University.

6. Volodymyr Hryhorovych Bodrov — Doctor of economic science, Professor, Head of the Dept. of administration of National Economy and Economic Policy of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine.

7. Volodymyr Hryhorovych Bulba — Doctor of Science in Public Administration, Professor, Dean of the Faculty of Masters Preparation of Public Administration of the Kharkov Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine.

8. Tetiana Oleksandrivna Butyrska — Doctor of science in Public Administration, Associate Professor of the Dept. of Public Administration and Local Self-government of the Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas.

9. Oleksii Leonidovych Valevskyi — Doctor of science in Public Administration, Senior Researcher, Senior Research of the National Institute for Strategic Studies.

10. Kostiantyn Oleksandrovykh Vashchenko — Doctor of Political Sciences, Head of the National Agency of Ukraine on Civil Service, member-correspondent of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Honored Economist of Ukraine.

11. Andrzej Jan Wendt — Habilitovanyy doctor of Earth Sciences in the field of geography, professor, Deputy Director from questions of Science and Development of Institute of the Oceanography and Geography of the Gdansk University (Poland).

12. Larysa Anatoliivna Haievska — Doctor of science in Public Administration, Associate Professor, chief of Management from Educational Work is a Chief of Department of Management of Knowledge of the National Academy of State Administration at President of Ukraine, Professor of Department of Management Education.

13. Sylvia Hvozhdzhyevich — Candidate of Science, Dept. of Administration and the National Security of State Higher Professional School. named Jakub from Paradyzhu in Lublin-Velykopolckomu (Gorzow Wielkopolski, Poland).

14. Badry Nodarovych Hechbayya — Doctor of Economics, Professor Asotsirovanyy, Batumi State University of Shota Rustaveli. Faculty of Economics and Business. Managing of the Dept. of business management (Georgia).

15. Volodymyr Ihorovych Hurkovskyi — Doctor of science in Public Administration, First Deputy Director of the NGO "Center of studies of problems of public administration".

16. Dadiy Nadezhda Vasilivna — Doctor of Sciences in Public Administration, Associate Professor, Head of the Department of Management and Marketing of the Kyiv National Linguistic University.

17. Anzor Hemydovych Devadze — Candidate of economic science, Doctor of Economics,

professor, Sh. Rustaveli Batumi State University, Dept. of Tourism (Georgia).

18. Svitlana Heorhiivna Denysiuk — Doctor of Political Science, Professor of the Dept. Sociopolitical Sciences of the Vinnitsa National Technical University.

19. Valerii Ivanovych Dovhan — Doctor of science in Public Administration, Associate Professor of the Dept. of Public Administration and Local Self — government of Khmelnytsky University of Management and Law.

20. Dragan Ivan Alexandrovich — Doctor of Science in Public Administration, Senior Researcher, Professor of the Department of Economic Security, Public Administration and Administration of Zhytomyr State Technological University.

21. Nataliia Mykhailivna Drahomiretska — Doctor of science in Public Administration, Professor of the Dept. of Philosophy and Social and Political Sciences of the Odessa Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine.

22. Gargana Zhuleva — Doctor PhD, Executive Director of the Bulgarian government's "Program of access to information" (Bulgaria).

23. Ivanitskaya Olga Mikhailovna — Doctor of Science in Public Administration, Professor, Professor of the Department of Theory and Practice of Management of the National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute named after M. Sc. Igor Sikorsky".

24. Irvin Studin — PhD, Professor in the School of Public Policy and Governance of the University of Toronto, President of the Institute for XXI Century Questions, and also Editor-in-Chief and Publisher of Global Brief magazine (Canada).

25. Roman Petrovych Kaidashev — Doctor of juridical science, Associate professor, Professor of the Department of public administration of the Interregional Academy of Personnel Management.

26. Evgeny Grigoryevich Kartashov — Doctor of science in Public Administration, Head of the Department of Project Management and General Professional Disciplines, Institute of Management and Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine.

27. Kislov Denis Vasilievich — Doctor of Sciences in Public Administration, Associ-

ate Professor, Corresponding Member of the Ukrainian Academy of Sciences, Professor of the Department of Public Administration of the Interregional Academy of Personnel Management.

28. Volodymyr Mykolaiovych Kozakov — Doctor of science in Public Administration, Professor of public policy and social development of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine.

29. Oleksandr Anatoliiovych Kornievskyy — Doctor of Political Science, Associate professor, Chief Scientist of the National Institute for Strategic Studies (NISS).

30. Iryna Petrivna Krynychna — Doctor of science in Public Administration, Associate Professor, Professor Department of Public Administration and Local Self-Government of the Dnepropetrovsk Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine.

31. Oleksii Igorevych Kryukov — Doctor of science in Public Administration, Professor of the Dept. of Political Science and Philosophy of the Kharkiv Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine.

32. Yurii Oleksiyovych Lytvyn — Doctor of science in Public Administration, Professor, Head of the Dept. of Public Administration and Local government of the Academy of Municipal Management.

33. Ivan Petrovych Lopushynskiyi — Doctor of science in Public Administration, Professor, Head of the Dept. of public administration and local government of the Kherson National Technical University.

34. Oleksii Yuriyovich Mamichev — Doctor of Political Science, Associate professor, Head of the Department of Theory and history of Russian and international law of the Vladivostok State University of Economics and Service (Russia).

35. Mykola Mykolaiovych Mykolai-chuk — Doctor of science in Public Administration, Professor of the Dept. of economic and financial policy of the Odessa Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine.

36. Edward Vazhayevych Mikeladze — Candidate of Economic Science, Professor, Tbel Abuseridze Hichaurskiy University. Faculty of Economics and Business (Georgia).

37. Michel Maffesoli — Professor of the Paris Descartes University/Paris V (Paris, the French Republic).

38. Oleksandr Volodymyrovych Molodtsov — Doctor of science in Public Administration, Professor of the Dept. of Public Administration and Local Self-government of the Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas.

39. Raisa Andriivna Naumenko — Doctor of Science in Public Administration, Professor, Professor of the Department of Public Administration and Administration of Kyiv National Trade and Economics University.

40. Svitlana Mykhailivna Naumkina — Doctor of Political Science, Professor of the South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky.

41. Oleksandr Mykhailovych Nepomniashchy — Doctor of science in Public Administration, Professor, Academician of Academy of building of Ukraine, Professor of the Department of Public Administration of the Interregional Academy of Personnel Management, Honored Builder of Ukraine.

42. Larysa Mykolaivna Novak-Kaliaieva — Doctor of science in Public Administration, Associate Professor, Professor of the Dept. of Public Administration of the Lviv Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine.

43. Tetiana Vasylivna Novachenko — Doctor of science in Public Administration, Associate Professor of the Dept. of parliamentary and political management of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine.

44. Vitalii Mykolaiovych Oluiko — Doctor of science in Public Administration, Professor, Head of Khmelnytsky regional territorial office of the Antimonopoly Committee of Ukraine.

45. Oksana Ihorivna Parkhomenko-Kutsevil — Doctor of science in Public Administration, Head of the Department of Public Administration of the Interregional Academy of Personnel Management.

46. Konstantin Vladimirovich Pivovarov — Doctor of Science in Public Administration, Professor of the Department of Public Administration of the Interregional Academy of Human Resources Management.

47. Maria Ivanivna Piren — Doctor of Social Sciences, Professor, Head of the Dept. of the Chernivtsi National University.

48. Ruslan Mykolaiovych Plushch — Doctor of science in Public Administration, Associate Professor of the Dept. of Public Administration and Local Self-government of the Kherson National Technical University.

49. Oleh Valentynovych Polovtsev — Doctor of science in Public Administration, Professor of the Dept. of Public Administration and Local Self-government of the Kherson National Technical University.

50. Oleksandr Vitaliiiovych Radchenko — Doctor of science in Public Administration, Professor of the University of Jan Dluosha in Częstochowa (Poland).

51. Yevhenii Viktorovych Romat — Doctor of science in Public Administration, Professor, Head of the Dept. of marketing and advertising of the Kyiv National University of Trade and Economics.

52. Olha Mstyslavivna Rudenko — Doctor of science in Public Administration, Associate Professor, Director of the Research Institute of Public Administration and Management of the Chernihiv National Technological University.

53. Anatolii Oleksandrovych Ruchka — Doctor of Social Sciences, Professor, Chief researcher of the Institute of Sociology of National Academy of Science of Ukraine.

54. Serhii Yehorovych Sahanienko — Doctor of science in Public Administration, Professor of the Dept. of public administration and local government of the Odessa Regional Institute of Public Administration under the President of Ukraine of the National of Public Administration under the President of Ukraine.

55. Maiia Volodymyrivna Sitsinska — Doctor of science in Public Administration, Professor of the Dept. of Philosophy and Political Science of the National University of the State Tax Service of Ukraine.

56. Alexander Anatoliiiovych Slinko — Doctor of Political Science, Professor, Head of the Department of political science and political administration of the Voronezh branch of the Russian Academy of National Economy and Public Service under the President of the Russian Federation (Russia).

57. Natalia Ivanivna Sobolieva — Doctor of Social Sciences, senior researcher, leading researcher of the Institute of Sociology of National Academy of Science of Ukraine.

58. Inna Hennadiivna Surai — Doctor of science in Public Administration, Associate Professor of the Department of Public Administration and Public Service of the National of Public Administration under the President of Ukraine.

59. Olena Volodymyrivna Sushyi — Doctor of science in Public Administration, Associate Professor, head of the laboratory of the Institute of Social and Political Psychology of the National Academy of Political Science of Ukraine.

60. Tadeusz Trocikowski — Doctor of Management Sciences, professor, corresponding member of the Regional Academy of Management, Chairman of the Regional Centre for European Integration (Poland).

61. Larysa Mykhailivna Usachenko — Doctor of science in Public Administration, Professor of the Department of Public Administration of the Interregional Academy of Personnel Management, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine.

62. Alina Anatoliivna Khaletska — Doctor of science in Public Administration, Professor, Head of the Dept. of Management of Organizations and Foreign Activity of the Volyn Institute of Economics and Management.

63. Tetiana Viacheslavivna Filipenko — Doctor of science in Public Administration, Professor of the Interregional Academy of Personnel Management.

64. Iryna Vitaliivna Zhukova — Ph.D. in Public Administration, Associate Professor, Head of the Department of Professional Education and Management of the Educational Institution of the Interregional Academy of Personnel Management.

65. Olha Volodymyrivna Chervyakova — Doctor of science in Public Administration.

66. Yurii Heorhiiovych Chernyshev — Doctor of Political Science, Professor, Head of the Department of Altai State University, Director of the Altai School of Political Studies (Russia).

67. Yurii Zhanovych Shaigorodskiy — Doctor of Political Science, Associate professor, Chief Research Scientist of the I. F. Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the NAS of Ukraine.

68. Yurii Valeriiovych Shpak — Doctor of science in Public Administration, Professor of the Dept. of Economics of the enterprise of the East European University of economics and management.

69. Alina Yuriivna Yakymchuk — Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Dept. of public administration, documentation and information activities of the National University of Water Household and Environment.

70. Jautrite Briede — Doctor of Law, Professor, University of Latvia, Faculty.

ЗМІСТ

Амосов О. Ю., Гавкалова Н. Л. Архетипи в діяльності об'єднаних територіальних громад.....	15	в умовах сучасних загроз (архетипний підхід)	144
Афонін Е. А., Мартинов А. Ю. Архетип як джерело інноваційного процесу	29	Гончарук Н. Т., Пирогова Ю. В. Концептуальні засади управління людськими ресурсами у сфері публічної служби: архетипний підхід	159
Бакай А. Є. Архетипні джерела розвитку державної системи медичного захисту населення України в надзвичайних ситуаціях	44	Дорошенко Г. О. Корупція як перепона сталому розвитку України (архетипний підхід)	173
Бельська Т. В., Лашкіна М. Г. Архетипи сучасності: український вимір	59	Єгоричева С. Б., Лахижа М. І. Публічно-приватне партнерство як фактор забезпечення сталого розвитку: архетипний аналіз.....	184
Білик О. І., Блинда Ю. О. Архетипіка ефективності державних заходів у соціальному секторі	75	Євдокимова В. В. Архетипні моделі сталого розвитку країн: компаративний аналіз.....	201
Бобровський О. І. Конструювання архетипів української молоді із застосуванням “універсального епохального циклу” і комп'ютерних ігор	88	Козаков В. М., Піддубний М. І. Архетиповий аналіз національної самосвідомості і патріотизму молоді в сучасній Україні: на прикладі громадської організації “Пласт”	214
Бурик З. М. Сприйняття українським суспільством концепції сталого розвитку (архетипний аналіз).....	101	Конотопець Є. О. Стратегії сталого розвитку в умовах цивілізаційних зрушень: кейс сучасної України (архетипний підхід)	227
Валевський О. Л. Проблеми ціннісних трансформацій та суспільної консолідації у контексті європейського вибору України	116	Корчак І. М. Суть і значення публічного конфлікту у сучасних умовах розвитку суспільства та його зв'язок з архетипами колективного несвідомого.....	240
Галанець В. В., Дзяний Р. Б., Дзюрах Ю. М. Публічне управління розвитком АПК в контексті стратегії сталого розвитку України (архетипний підхід)	128	Костенюк Н. І. Архетипіка реінжинірингу в контексті удосконалення діяльності органів місцевого самоврядування	252
Голованова Н. В. Інформаційна політика України як європейської держави			

Латіна В. В. Архетип селянина: проблема накопичення і використання людського капіталу в Україні.....	262	Семенець-Орлова І. А. Ціннісний концепт миробудівництва в Україні.....	389
Лехан В. М., Крячкова Л. В., Канюка Г. С. Особистісний потенціал успішності сучасного керівника охорони здоров'я	275	Сердечна Л. В. Регулювання сфери реклами в контексті сталого розвитку України (архетипний підхід)	402
Марченко Л. Ю. Архетипні засади впровадження технологій сталого розвитку в сфері обслуговування клієнтів Державної казначейської служби України	290	Собольников В. В. Развитие Европы в границах психоанализа: методология, состояние и перспективы	412
Напльоків Ю. В. Архетипне підґрунтя культури прийняття управлінського рішення	301	Судаков В. І. Архетип соціальної справедливості та ідеологічна конфронтація сучасних моделей соціальної політики	427
Новаченко Т. В. Архетип комплементарності в гармонізації сучасних суспільно-владних відносин	313	Суший О. В. Соціальна архетипіка на службі державного антикризового управління	439
Омельяненко В. А. Архетипна складова стратегії розвитку інституційних мереж в контексті забезпечення національної безпеки	324	Сичова В. В. Радянський архетип у взаємодії влади та політичної опозиції як загроза національній безпеці України.....	456
Орлів М. С. Підвищення кваліфікації державних службовців у контексті забезпечення сталого розвитку України (архетипний підхід)	339	Тертичний О. В. Український архетип і європейська безпека.....	473
Патраков В. П. Логос и Мифос. Философия истории Гегеля и теория коллективного бессознательного: попытка синтеза в контексте устойчивого развития ..	350	Хім М. К., Данилович-Кропивницька М. Л. Професійний і особистісний розвиток державних службовців України в контексті сталого суспільного розвитку (архетипний підхід).....	490
Перхач О. Л., Лукашевська У. Т. Архетипні моделі публічного управління.....	362	Яременко Н. В., Коломієць Н. Є. Емпауермент-педагогіка як модель гармонізації психокультурних складових архетипу “ruer” крізь призму стратегії сталого розвитку.....	501
Приходченко Л. Л., Лесик О. В. Теорія та практика реалізації стратегічних пріоритетів сталого розвитку України: архетипна парадигма	374	Яремчук В. Д. Вплив світоглядно-ціннісних архетипів на функціонування регіональних політичних режимів в Україні (на прикладі Львівської області)	510

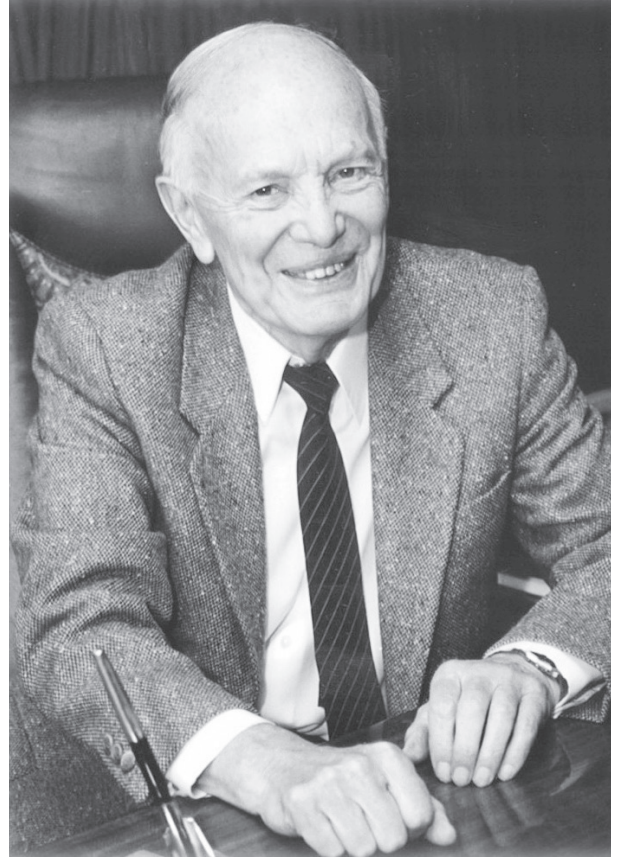
УЧАСНИКАМ НАУКОВОГО ФОРУМУ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ АРХЕТИПІКИ! ГЛИБОКОШАНОВНІ УЧАСНИКИ ФОРУМУ!

Від імені Національної академії наук України та від себе особисто сердечно вітаю організаторів та учасників наукового Форуму Української школи архетипіки з початком роботи!

Сьогодні Українська держава переживає складний період її існування. Численні виклики, які постають перед країною загалом і українською наукою зокрема потребують нових зважених підходів до їх вирішення.

Важлива роль у процесах державотворення належить вітчизняній науковій та інтелектуальній еліті, яка завжди відігравала в українському суспільстві особливу роль — духовного, культурного, морального провідника, була, не побоюся цього слова, сумлінням нації.

Незважаючи на всі труднощі, які переживає українська наука, їй є чим пишатися: високі досягнення у ній стали результатом копіткої, наполегливої (іноді й виснажливої) праці, яка потребувала максимальної концентрації зусиль, часом — готовності до самопожертви задля досягнення поставленої мети. Цілком очевидно, що без фундаментальних наукових досліджень не може бути ані технологічної реконструкції виробництва, ані остаточного відновлення україн-

ської культури, ані зміцнення позицій України на міжнародній арені.

Упевнений, що обговорення проблем розвитку фундаментальних і прикладних досліджень, нових технологій, актуалізації гуманітарного дискурсу та слушні пропозиції, висловлені в його ході, матимуть вагоме значення для справи становлення й розбудови незалежної України.

Бажаю учасникам Форуму творчого натхнення, плідної праці та нових ґрунтовних наукових здобутків!

**З повагою,
президент Національної академії наук України,
академік НАН України**

Б. Є. Патон

ШАНОВНІ АВТОРИ, ЧИТАЧІ!

Вітаю вас із виходом чергового номера збірника “Публічне урядування” і з тим, що разом ми пройшли такий довгий шлях, публікуючи цікаві й, головне, корисні статті.

Як уже стало доброю традицією, цей спеціалізований номер збірника містить зміст доповідей X Міжнародного теоретико-методологічного семінару / VII Міжнародного конкурсу молодих науковців “Архетипіка і публічне управління: стратегії сталого розвитку в умовах цивілізаційних

зрушень”, який відбувся 10–11 травня 2019 року у м. Монпельє (Франція), Університет Монпельє.

У спеціалізованому номері збірника розглянуто питання відображення державно-управлінського, економічного, юридичного та соціологічного забезпечення регулювання суспільних процесів з точки зору теорії архетипів. Актуальність вивчення зміни архетипів розвитку соціально-політичних настроїв також у тому, що вони концентрують у собі і визначають творчі (або руйнівні) сили суспільства. Саме тому необхідний постійний науковий аналіз зміни соціальних, масових настроїв з метою прогнозування та цілеспрямованого формування цих настроїв і масової свідомості загалом, а також попередження руйнівних соціально-психологічних виявів у системі державного управління.

Наш збірник не стоїть на місці. У 2019 р. його включено до міжнародних наукометричних баз даних ResearchBib, CiteFactor, Turkish Education Index, Eurasian Scientific Journal Index, Polish Scholarly Bibliography, Electronic Journals Library та до пошукової системи Google Scholar.

Приємного і корисного вам проведення часу з улюбленим виданням!

**З повагою,
головний редактор**

Є. О. Романенко

УДК: 316.354

DOI: <https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-18-3-15-28>

Амосов Олег Юрійович,

доктор економічних наук, професор, зав. кафедри економічної теорії та фінансів, Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, 61000, м. Харків, Московський проспект, 75, тел.: +38 (050) 237 97 25, email: amosovoleg@ukr.net

ORCID: 0000-0001-8718-6343

Амосов Олег Юрьевич,

доктор экономических наук, профессор, зав. кафедры экономической теории и финансов, Харьковский региональный институт государственного управления Национальной академии государственного управления при Президенте Украины, 61000, г. Харьков, Московский проспект, 75, тел.: +38 (050) 237 97 25, e-mail: amosovoleg@ukr.net

ORCID: 0000-0001-8718-6343

Amosov Oleg Yuriyovych,

Doctor of Economics, Professor, Head of Economic Theory and Finances Department, Kharkiv Regional Institute of Public Administration National Academy of Public Administration attached to the Office of the President of Ukraine, 61075, Kharkiv, Moskovsky ave. 75, tel.: +38 (050) 237 9725, e-mail: amosovoleg@ukr.net

ORCID: 0000-0001-8718-6343

Гавкалова Наталія Леонідівна,

доктор економічних наук, професор, зав. кафедри державного управління, публічного адміністрування та регіональної економіки, Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця, 61166, м. Харків, просп. Науки, 9а, тел.: +38(050) 622 61 48, e-mail: ngavl@ukr.net

ORCID: 0000-0003-1208-9607

Гавкалова Наталья Леонидовна,

доктор экономических наук, профессор, зав. кафедры Государственного управления, публичного администрирования и региональной экономики, Харьковский национальный экономический университет им. С. Кузнеця, 61166, г. Харьков, просп. Науки, 9а, тел.: +38 (050) 622 61 48, e-mail: ngavl@ukr.net

ORCID: 0000-0003-1208-9607

АРХЕТИПИ В ДІЯЛЬНОСТІ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Анотація. Економічний і соціальний розвиток нерозривно пов'язаний з певною територією. Цей комплексний розвиток можливий тільки при цілеспрямованому розвитку всіх елементів з урахуванням впливу архетипів даної території. Територіальні складові кожної країни є її адміністративно-територіальними одиницями. Питання реформування адміністративно-територіальної системи пов'язані з актуальними проблемами децентралізації, а також з тим, що дослідження архетипів в об'єднаних територіальних громадах практично відсутні, що зумовлює актуальність та своєчасність заявленої проблематики.

Сучасні тенденції в контексті децентралізації місцевих органів влади полягають у: прийнятті ефективного стратегічного документа, що визначає цілі, тенденції, інструменти та механізми децентралізації в усіх системах суспільно-політичних і соціально-економічних відносин; формуванні системи вертикальної і горизонтальної координації дій органів місцевого самоврядування та територіальних інституцій з метою розширення їх співробітництва у вирішенні задач територіального розвитку; створенні діючої правової бази, яка усуває всі спірні питання у контексті співробітництва органів місцевого самоврядування, об'єднаних територіальних громад, бізнес-структур та інститутів громадянського суспільства в процесі соціально-економічного розвитку регіонів. Одним із факторів, що впливають на децентралізацію, є національний архетип. Його урахування як на етапі формування, так і на етапі розвитку об'єднаних територіальних громад допоможе прийняти зміни і здійснити ефективне управління громадами, їх бюджетами, землею.

Однією з основних характеристик новостворених територіальних громад є їх життєздатність. Під сталою громадою ми розуміємо усвідомлено сформоване, економічно, соціально та політично активне співтовариство людей, яке є максимально самодостатнім у своєму існуванні та розвитку з точки зору забезпечення фінансовими та економічними ресурсами з урахуванням впливу громадських архетипів. Проведені дослідження щодо функціонування та розвитку територіальних громад показали, що одна з головних причин несталої соціально-економічної ситуації в суспільстві є невідповідність громад вимогам щодо їх існування: кількість членів гро-

мади має бути не менше можливого рівня для забезпечення фінансової автономії, організаційної та правової незалежності, державної підтримки та безпеки, системної цілісності.

Способами забезпечення життєдіяльності об'єднаних територіальних громад, поліпшення соціально-економічної ситуації та створення умов для їх розвитку є проведення адміністративно-територіальної реформи, яка забезпечить вирішення правових, економічних і організаційних проблем з урахуванням впливів суспільних архетипів.

Ключові слова: архетипи, об'єднані територіальні громади, адміністративно-територіальна реформа.

АРХЕТИПЫ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОБЪЕДИНЕННЫХ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ СООБЩЕСТВ

Аннотация. Экономическое и социальное развитие неразрывно связано с определенной территорией, характеристики которой во многом зависят от ее ориентации и динамики. Его комплексное развитие возможно только при целенаправленном развитии всех элементов с учетом архетипов, присущих данной территории. Территориальные и управленческие составляющие каждой страны являются ее административно-территориальными единицами. Вопросы реформирования административно-территориальной системы связаны с актуальными проблемами децентрализации, а исследование роли архетипов в новых объединениях практически отсутствует в отечественных разработках, поэтому заявленная проблематика является актуальной и своевременной.

Современными тенденциями в контексте децентрализации потенциала местных органов власти являются: принятие эффективного стратегического документа, определяющего общие цели, тенденции, инструменты и механизмы децентрализации во всех системах общественно-политических и социально-экономических отношений; формирование системы вертикальной и горизонтальной координации действий органов местного самоуправления и территориальных сообществ с целью расширения их сотрудничества в решении задач территориального развития; создание эффективной правовой базы, которая устраняет все спорные вопросы в контексте сотрудничества органов местного самоуправления, территориальных сообществ, бизнес-структур и институтов гражданского общества в процессе социально-экономического развития регионов. Одним из факторов, влияющих на децентрализацию, является общественный архетип. Его учет позволяет как на этапе формирования, так и на этапе развития объединенных территориальных сообществ принимать изменения и осуществлять эффективное управление сообществами, их бюджетами, землей.

Одной из основных характеристик новосозданных территориальных сообществ является их жизнеспособность. Под устойчивым сообществом мы понимаем сознательно сформированное, экономически, социально и политически активное человеческое сообщество, максимально самодостаточное

в своем существовании и развитии с точки зрения предоставления финансовых и экономических ресурсов с учетом влияния общественных архетипов. Проведенные исследования по функционированию и развитию территориальных сообществ показали, что одной из основных причин нестабильной социально-экономической ситуации в малых сообществах является несоответствие их требованиям жизнеспособности территориальных сообществ: количество членов сообщества должно быть не менее возможного уровня для обеспечения финансовой автономии, организационной и правовой независимости, государственной поддержки и безопасности, системной целостности.

Способами обеспечения устойчивости объединенных территориальных сообществ, улучшения социально-экономической ситуации и создания условий для их динамичного развития является осуществление административно-территориальной реформы, которая призвана решить правовые, экономические и организационные проблемы с учетом влияния на сообщества общественных архетипов.

Ключевые слова: архетипы, объединенные территориальные сообщества, административно-территориальная реформа.

ARCHETYPES IN THE ACTIVITIES OF THE UNITED TERRITORIAL COMMUNITIES

Annotation. Economic and social development is inextricably linked with a certain territory, the characteristics of which largely depend on its orientation and dynamics. Its complex development is possible only with the purposeful development of all the elements. The territorial and managerial components of each country are its administrative and territorial units that form its administrative-territorial subdivisions when accounting for archetypes inherent in a given territory. The issues of administrative-territorial system reforming connect with the decentralization, so problems of united territorial communities in Ukraine remain relevant. The points of reforming the administrative-territorial system are related to the actual problems of decentralization, and the study of the role of archetypes in new associations is practically absent in domestic developments, therefore the stated perspective is relevant and timely.

The most current trends in the context of the decentralization of the capacity of regional governments and local authorities are the following: adoption of an effective strategic document that defines the overall objectives, trends, tools and decentralization mechanisms in all systems of public-political and socio-economic relations; a widespread use of scientific approach to the development of regional development programs, with a focus on return on investment and/or real social and economic benefits; formation of a system of vertical and horizontal to coordinate efforts of local governments and territorial communities in order to enhance their cooperation in addressing the challenges of territorial development; a creation of an effective legal framework, which removes all the sensitive issues in the context of cooperation of local governments, territorial communities,

business structures and civil society institutions in the process of socio-economic development of regions. One of the factors affecting decentralization is the social archetype. Its accounting allows both at the stage of formation and at the stage of development of the united territorial communities, to accept changes and implement effective management of communities, their budgets, and land.

One of the main characteristics of the territorial communities is its viability. By sustainable community we mean a consciously formed, economically, socially and politically active human community, as self-sufficient as possible in its existence and development in terms of providing financial and economic resources when taking into account the influence of public archetypes. The conducted research on functioning and development of territorial communities has proved that one of the main reasons for the adverse socio-economic situation in small communities, is the lack of compliance of communities with the requirements of viability of territorial communities: the number of community members that should be not less than the minimum possible level, financial autonomy, organizational and legal independence, state support and security, systemic integrity.

Ways to ensure the sustainability of the main territorial communities, improve the socio-economic situation and create conditions for their dynamic development is to carry out administrative-territorial reform, which is designed to solve legal, economic and organizational problems, taking into account the impact on communities of public archetypes.

Keywords: archetypes, united territorial communities administrative-territorial reform.

Постановка проблеми. Розвиток громадянського суспільства в Україні можливий за умови урахування впливу суспільних архетипів на процеси децентралізації влади, які перебувають у суперечності з рецидивом авторитаризму (авторитарне суспільство) та відтворенням “старого” адміністративно-територіального устрою і корупції у владних структурах.

Подальший розвиток України можливий, з урахуванням виокремлених проблем, за умови високого рівня довіри в суспільстві до публічних органів влади, що також передбачає урахування архетипної суспіль-

ної парадигми. Одним із головних аспектів функціонування держави та органів публічного управління є довіра з боку населення до дії інститутів як на найвищому рівні, так і на місцевому, проте існуючі управлінські механізми не завжди забезпечують необхідний рівень довіри до влади з боку громадськості.

Основу феномену довіри складають зацікавленість сторін у пошуку шляхів вирішення проблем. Роль довіри при формуванні механізмів реалізації публічної влади є суттєвою та передбачає існування суспільних архетипів, оскільки довіра розглядається як суспільний чи груповий

настрій, соціальна ситуація й соціальна проблема, і виконує функції: впорядкування, редукції, організації, оптимізації відносин і діяльності, репродукування, упорядкування й урівноважування соціального і культурного різноманіття, конструювання вертикальних суспільних відносин.

В українському суспільстві довіру пов'язують зі створенням нових одиниць — об'єднаних територіальних громад, кількість яких на кінець 2018 р. склала близько 806. Об'єднана територіальна громада — це добровільне волевиявлення жителів кількох сіл про об'єднання їхніх органів самоврядування, передбачене абз. 2 ст. 1 Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні” [1], утворене відповідно до Закону України “Про добровільне об'єднання територіальних громад” [2]. Створення ОТГ є яскравим прикладом результатів децентралізації, що відбувається в Україні. ОТГ, безперечно, є різними за кількістю осіб та за якістю їх діяльності, що виражається показниками соціально-економічної ефективності, наприклад, рівнем управління об'єднаними місцевими бюджетами. Якщо повернутися до довіри, то рівень довіри залежить від низки впливових факторів, серед яких виокремлюються архетипні та економічні. Якщо природа економічних факторів загальновідома: що вище фінансові показники функціонування ОТГ, то більше рівень довіри громадян до владних структур, то архетипи є новаційним поняттям у сучасній вітчизняній науці, що робить дане дослідження актуальним та своєчасним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Незважаючи на те, що проблема розвитку об'єднаних територіальних громад (ОТГ) є досить новою, багато науковців, серед яких С. Батажок, С. Біла, Н. Камінська, Г. Монастирський та інші [3–7], досліджують зазначені проблеми, питання розвитку ОТГ з урахуванням впливу архетипів, науковий базис яких в українській науці було створено школою науковців на чолі з Е. Афоніним [8], та у складі якої перебувають автори даної статті [9]. Серед вітчизняної наукової спільноти це питання є майже невивченим.

Формулювання мети статті — обґрунтування науково-теоретичних засад розвитку об'єднаних територіальних громад з урахуванням впливу архетипів.

Виклад основного матеріалу. В основі будь-якої економічної системи лежить архетипне підґрунтя. Суть полягає в тому, що відносини власності формуються на основі суспільного підсвідомого сприйняття об'єкта, як такого, що є об'єктом володіння, розпорядження, використання, управління окремою особою. Без цього — лише орієнтація на свідому фіксацію певних правил і норм не спрацює. На нашу думку, саме використання в правоохоронній практиці суду присяжних у США є підтвердженням такої думки.

Підґрунтя народовладдя у підсвідомості, в результаті трансформації у сферу свідомого, може перетворюватися у консенсусну демократію.

У книзі Ф. Фукуями “Державне будівництво: врядування і світовий порядок у 21-му столітті” зазначається, що сила молоді держави за-

лежить як від бажання владних еліт будувати і зміцнювати державність, так і від їхньої здатності налагодити ефективне управління та отримати визнання суспільства [10].

А. Колодій у своїй праці [11] зазначає, що Президент США А. Лінкольн говорив про демократію як “government of the people; by the people; for the people”, він поєднував обидва значення слова “government” [12], і переклад його знаменитої фрази українською міг би звучати так: “уряд, створений народом, що здійснює урядування словами народу і для народу”. Прикладами можуть бути словосполучення “e-government” (електронне врядування), “school of government” (школа врядування), коли під цим словом розуміють не орган, який урядує, а сам процес урядування. Тому термін “governance”, що увійшов у широкий вжиток на Заході у 80-х роках ХХ ст., вимагає наповнення його новим змістом, таким, якого не відображає слово “government”, навіть коли ним позначають процес здійснення урядом політичної влади та проведення ним публічної політики [11].

Публічна політика, своєю чергою, пов’язана з видами демократії: конституційна, консервативна, анархістська, поліархічна, консенсусна, конвексійна. “Виключення” або блокування архетипного імперативу у суспільному житті зводить нанівець демократію як народовладдя. Демократія втрачає сенс як необхідне поєднання зусиль людей для вирішення проблем спільного існування.

Із політекономії відомо, що економічні відносини формуються на рівні суспільства. Зниження рівня

формування економічних відносин до шаблів міжособистісних відносин призводить до того, що вони стають замість суспільних взаємозв’язків конвексійного або консорціального типу.

Таким чином, ми підходимо до важливої проблеми, а саме, відчуження людини від влади, території проживання та своєї спільноти. Людина — істота прайдова. Залишившись поза прайдом (спільнотою), вона починає відчувати себе незахищеною. Вона залишається наодинці зі своїми потребами. Населення певної території, у якого багато незадоволених потреб, не може бути щасливим. Тобто виникає відчуження суспільства від щастя.

На перший погляд здається, що процеси децентралізації та розвиток самоврядування не мають до цього ніякого відношення. Однак саме вони спростовують відчуження.

Людина проживає на певній території, в конкретному просторі. Економічний і соціальний розвиток ресурсно та просторово невід’ємно пов’язаний з певною територією, від характеристик та особливостей якої великою мірою залежить його спрямованість та динаміка.

Відповідно до архетипіки організації, її комплексний розвиток можливий лише за умови цілеспрямованого розвитку всіх її елементів, що є повноцінними носіями системних властивостей. Територіально-управлінськими компонентами будь-якої країни є її адміністративно-територіальні одиниці, що формують адміністративно-територіальний устрій. Питання реформування адміністративно-територіального устрою до-

сліджуються вітчизняними науковцями, однак проблеми формування об'єднаних територіальних громад в Україні залишаються актуальними, в тому числі у зв'язку з тим, що не враховані територіальні особливості архетипів.

У ряді країн, до яких входить і Україна, в трансформаційний період постала проблема становлення інституційно окреслених життєздатних адміністративно-територіальних одиниць, які б відповідали критеріям нормативно-правової визначеності, організаційної завершеності та фінансово-економічної достатності, наближення та усунення відчуження людей від потреб. Регіоналізація, територіальна децентралізація влади та поділ повноважень між різними владними рівнями були та залишаються предметом дискусій.

Одним із шляхів забезпечення життєздатності базових територіальних громад, покращення соціально-економічної ситуації та створення передумов для динамізації розвитку муніципальних утворень є проведення адміністративно-територіальної реформи, яка покликана вирішити проблему формування правових, економічних і організаційних умов для ефективної реалізації функцій місцевого самоврядування [7].

Питання реформування систем адміністративно-територіального устрою та місцевого самоврядування на основі архетипів нерозривно пов'язані. Ефективність вирішення одного неодмінно позначиться на ефективності вирішення іншого. Як свідчить досвід європейських держав, реформування систем адміністративно-територіального устрою

та місцевого самоврядування не може бути розведене в часі.

Проведення реформи місцевого самоврядування та адміністративно-територіального устрою України на засадах зміцнення місцевого самоврядування, поглиблення децентралізації влади, використання ліберально-демократичної моделі взаємодії у відносинах центральної та місцевої влади є обов'язковим та необхідним для забезпечення розвитку країни. Однак таке реформування не може бути формальним, необґрунтованим, невиваженим, маскуючи недоречності та архаїзми існуючої моделі територіального управління. Для його реалізації потрібна спільна узгоджена політична воля вищого керівництва країни з урахуванням архетипів та суспільних інтересів територіальних утворень різного ієрархічного рівня, подолання відчуження людини від умов проживання.

Г. Монастирський вважає [6], що нова територіальна модель місцевого економічного розвитку має відповідати таким вимогам: забезпечення оптимізації території надання муніципальних послуг з урахуванням з'єднання послуг, потреб, задоволення їх, тобто не лише соціальної, а й мінімальної економічної доцільності; врахування чинника не суб'єкта, а результату надання послуги; розуміння того, що територіальне об'єднання є необхідним, однак не єдиним чинником зміцнення територій; чіткість розмежування повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування; наближення влади до народу; поглиблення децентралізації на принципі субсидіарності з одночасним формуванням системи

державного моніторингу діяльності місцевого самоврядування в рамках правового поля держави; врахування досвіду адміністративно-територіальних реформ зарубіжних, насамперед постсоціалістичних країн; необхідність формування державної муніципальної політики та практичної реалізації державної регіональної політики; врахування системи критеріїв інтеграції різних населених пунктів в єдину територіальну громаду; забезпечення становлення повноцінного місцевого самоврядування на вторинному рівні на основі поєднання повноважень, механізму їх реалізації та відповідальності; реалізація механізму функціональної інтеграції територіальних громад; проведення адміністративно-територіальної реформи на основі державно-вольового рішення; комплексний підхід до реформування моделі управління розвитком територій. Врахування їх дозволить створити об'єктивні умови модернізації управління місцевим економічним розвитком.

Євроінтеграція — це прийняття сучасних моделей урядування. Сучасна Європа — це Європа:

- насамперед самоврядних територій;
- публічного управління, побудованого на принципах децентралізації;
- регульованих регіональних ринків.

Колишня модель державного устрою в Україні була побудована, навпаки, на принципах централізації. Зараз ми часто стикаємося з її рудиментами та рецидивами. До таких залишків слід віднести територіально-адміністративний поділ; особливо “на місцях”. Такий поділ безнадійно

застарів і гальмує євроінтеграційні процеси. Рецидиви пов'язані, звичайно, із симбіозом олігархів, бюджетників, кримінального прекаріату на базі корупційного консенсусу.

Ми вбачаємо в децентралізації та розвитку нових форм самоорганізації людей взаємонаближення та взаємопроникнення європейського способу організації життєдіяльності суспільства зі збереженням суспільних архетипів. У контексті побудови нової моделі представимо деякі міркування щодо необхідності та доцільності функціонування об'єднаних територіальних громад (ОТГ) та районних державних адміністрацій (РДА). Для обґрунтування нашого бачення були проведені дослідження, вивчення та узагальнення надбаного досвіду на теренах України. Результати дослідження дозволили визначити кілька проблем, наслідки нерозв'язання яких будуть періодично гальмувати нам поступ на шляху реформ, а саме:

а) державний бюджет України несе важкий тягар, пов'язаний зі здійсненням реформ. Уся справа в тому, що децентралізація поки що витратна або, в усякому разі, низькоефективна. За нашими прогнозами ОТГ зможуть вийти на реальну фінансову “спроможність” через 3–4 роки, а на сьогодні їх функціонування забезпечується принципом субсидіарності;

б) низький рівень оплати праці працівників органів публічного управління. Таким чином, ОТГ буде супроводжуватись кадровим дефіцитом. Одним із шляхів економії на управлінні ОТГ мають стати нормативи кількості персоналу для окремих підрозділів. А окремі функції, наприклад організаційно-кадрова

робота, повинні бути перекладені на умовах контракту (аутсорсингу, який є дієвим інструментом публічного управління) на аналогічні служби, створені для кількох ОТГ. Мінімальний річний бюджет ОТГ має забезпечити життєдіяльність її і за нашими розрахунками він повинен бути на рівні не менш як 30–40 млн грн.

Безумовно як пропозиція в ситуації, що склалася: районні адміністрації мають залишитись, однак трансформуватись в публічні установи (наприклад, префекту). Вони повинні забезпечувати вирішення загальних проблем 4–6 ОТГ (не менше, більше — можливо). Тобто, на нашу думку, райони мають об'єднувати 4–6 ОТГ. Спроможним може бути район, в якому проживає, як мінімум, 20 тис. осіб усього населення.

До складу районних державних адміністрацій (префектур) може входити:

- загальний відділ;
- юридичний відділ;
- відділ ведення державного реєстру виборців;
- центри надання адміністративних послуг (ЦНАП);
- організації життєдіяльності в умовах надзвичайних ситуацій;
- департамент культури та ін.

До критеріїв створення ОТГ також слід віднести:

- кількість зайнятих на території ОТГ;
- право за виконавчими органами приєднувати малочисельні ОТГ;
- забезпечення відтворення населення та природних ресурсів на території;
- забезпечення соціальної сфери;

- управлінські: можливість планувати розвиток;

- можливість фінансового забезпечення;

- проектоспроможність (спроможність реалізувати місцеві проекти);

- кількість зайнятого населення безпосередньо на території ОТГ;

- для нормального функціонування ОТГ необхідно не менш як 1000 осіб (тих, хто має постійний дохід);

- спроможність забезпечувати діяльність спеціальних об'єктів;

- кількість населення оптимальна для ОТГ від 5000 до 10000–12000 осіб;

- самодостатність;

- забезпечення умов безпечної життєдіяльності.

ОТГ створюється для підтримки умов гідного життя, тобто вони повинні забезпечувати:

- умови охорони здоров'я населення, відпочинку;

- умови догляду дітей і виховання;

- навчання дітей.

Мінімальна структура виконавчих органів управління ОТГ може бути представлена у вигляді:

- голова;

- 2–3 заступники;

- секретар;

- фінансове управління;

- відділ комунальної власності;

- сектор з юридичних питань;

- відділ житлово-комунального господарства;

- відділ економічного розвитку та інвестицій;

- відділ архітектури, будівництва.

ОТГ не може стати джерелом корупції або забезпечення для людей, нездатних займатися корисною працею. Наприклад, за результатами до-

сліджень, середній по Україні річний фонд заробітної плати працівників управління ОТГ має бути не меншим ніж 1,5–2 млн грн.

Таким чином, РДА слід перетворити в префектури, або орган, який би гарантував дотримання норм конституції (РДА — представники гарант конституції та забезпечення прав людини) на місцях. РДА необхідно передати нові функції, що виникають унаслідок реформування, наприклад, функції координації та регулювання (координація здійснення реформ на місцях) і, можливо, частково, стратегічного планування.

Але існування ОТГ та РДА може ввійти у суперечність з існуючим адміністративно-територіальним поділом України. До цього треба бути готовими та здійснювати відповідні зміни й пам'ятати, що деякі проблеми ОТГ не можуть бути вирішені без РДА, а саме упорядкування земельних відносин: земля має бути в загальнодержавній власності і передаватись в оренду; проблеми рейдерства та рекету і т. ін.

Щодо визначення архетипів у контексті формування ОТГ слід зазначити, що формування сучасних громад відбувається через призму публічної влади. У праці [13] зазначено, що публічна влада — це можливість особи, соціальної групи, інституту, організації провадити свою волю через певні засоби. Природу публічної влади нерідко визначають і через категорію волі, тобто через дію суб'єктів, носіїв політичної волі, що прагнуть оволодіти реальністю, підпорядкувати собі об'єктивне буття, активно формувати життєдіяльність суспільства.

Важливу роль відіграє публічний лідер — авторитетний член суспільства, особливий вплив якого дає йому змогу відігравати істотну роль у соціальних процесах. Публічний лідер — це особа, яка здатна впливати на інших з метою інтеграції спільної діяльності, спрямованої на задоволення інтересів спільноти, що орієнтується на архетипи [13]. Вважаємо, що голова ОТГ може впливати на ефективність діяльності громади засобом інструментів публічного лідерства, завдяки чому відбувається усвідомлення суспільних архетипів, здатних забезпечити розуміння суспільних процесів, що впливають на розвиток ОТГ. Розуміння та усвідомлення створюють умови для активності громади в реалізації всіх ініціатив для забезпечення її життєдіяльності. Все це відбувається в межах децентралізації, яку ілюструють адміністративно-територіальні реформи. Успішність останніх визначається у тому числі ефективністю ОТГ, які мають очолюватися публічними лідерами, здатними враховувати у своїй діяльності суспільні архетипи.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Загалом забезпечення ефективності адміністративно-територіальної реформи як одного з напрямів децентралізації в суспільстві, можливо засобом створення передумов для ефективного функціонування ОТГ на чолі з публічними лідерами — носіями та розповсюдниками суспільних архетипів і РДА. Подальші дослідження будуть торкатися особистості публічних лідерів в ОТГ та архетипної складової прийняття оптимальних управлінських рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” [Електронний ресурс] // ВВР України. — 1997. — № 24. — Ст. 170. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97>
2. Закон України “Про добровільне об’єднання територіальних громад” [Електронний ресурс] // ВВР України. — 2015. — № 13. — Ст. 91. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19>
3. Батажок С. Г. Доходи місцевих бюджетів як основа фінансової незалежності органів місцевого самоврядування // Формування ринкових відносин в Україні. — 2016. — № 2 (177). — С. 86–91.
4. Біла С. О. Вплив децентралізації на стимулювання економічного зростання територіальних громад в Україні // Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова: зб. наук. пр. — Вип. 27. — Серія: Економіка і право. — К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. — С. 60–68.
5. Камінська Н. В. Місцеве самоврядування: теоретико-історичний і порівняльно-правовий аналіз: навч. посіб. [Електронний ресурс]. — К. : КНТ, 2015. — 232 с. — Режим доступу: http://pidruchniki.com/1584072021785/pravo/mistseve_samovryaduvannya
6. Монастирський Г. Л. Ризики паралельного функціонування нової та старої моделей управління розвитком територій // Публічне управління: проблеми та перспективи: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (Харків, 7 грудня 2018 р.). — Х., ТОВ “Константа”, 2018. — С. 30–34.
7. Монастирський Г. Л., Савчук Д. М. Модернізаційний підхід до управління економічним розвитком громад // Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. — Серія: Економіка та менеджмент. — 2018. — № 15. — С. 38–46.
8. Афонін Е. А. Архетипні засади моделювання соціальних процесів [Електронний ресурс] / Е. А. Афонін, А. Ю. Мартинов // Публічне урядування. — 2016. — № 2. — С. 34–47. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pubm_2016_2_5
9. Амосов О. Ю., Гавкалова Н. Л. Вплив архетипів на суспільні трансформації // Публічне урядування. — К., 2018. — № 3 (13). — С. 56–74.
10. Fukuyama F. The State Building: Governance and World Order in the 21st Century [Text] / Francis Fukuyama. — Ithaca, N.Y.: Cornell Univ. Press, 2004. — 132 p.
11. Колодій А. Концепція публічного (нового) врядування в її застосуванні до демократичних і перехідних систем [Електронний ресурс] // Демократичне врядування: наук. вісн. — 2012. — Вип. 10. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2012_10_3
12. Gettysburg Address, delivered by President A. Lincoln // Encyclopedia of American History: The American Heritage [Text] / John Mack Faragher, gen. editor. — N.-Y. : Henry Holt and Co, 1998. — P. 355.
13. Амосов О. Ю., Гавкалова Н. Л. Симбіоз інституційних засад та архетипіки публічного управління // Публічне урядування. — К., 2016. — № 2 (3). — С. 15–22.

REFERENCES

1. Zakon Ukrainy “Pro mistseve samovriaduvannya v Ukraini” : vid

- 27.03.1997, № 280/97 [The Law of Ukraine "On Local Self-Government in Ukraine" from 27.03.1997, № 280/97]. (1997). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy — Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine, 24. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97> [in Ukrainian].
2. Zakon Ukrainy "Pro dobrovilne obiednannia terytorialnykh hromad": vid 05.02.2015, № 157-VIII [Law of Ukraine "On Voluntary Association of Territorial Communities" from 05.02.2015, № 157-VIII]. (2015). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy — Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine, 13. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19> [in Ukrainian].
3. *Batazhok S. H.* (2016). Dokhody mistsevykh biudzhetyv yak osnova finansovoi nezalezhnosti orhaniv mistsevoho samovriaduvannia [Revenues of local budgets as the basis of financial independence of local self-government bodies]. Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini — Formation of market relations in Ukraine, 2(177), 86–91 [in Ukrainian].
4. *Bila S. O.* (2014). Vplyv detsentralizatsii na stymuliuvannia ekonomichnoho zrostantia terytorialnykh hromad v Ukraini [The Impact of Decentralization on Stimulating the Economic Growth of Territorial Communities in Ukraine]. Nauk. chasop. NPU im. M. P. Drahomanova. Ser. № 18. Ekonomika i pravo — Scientific Bulletin of NPU named after M.P. Drahomanov. Series № 18. Economics and Law, 27, 60–68 [in Ukrainian].
5. *Kaminska N. V.* (2015). Mistseve samovriaduvannia: teoretyko-istorychnyi i porivnialno-pravovy analiz [Local Self-Governance: Theoretical-Historical and Comparative-Legal Analysis]. Kyiv: KNT. Retrieved from http://pidruchniki.com/1584072021785/pravo/mistseve_samovryaduvannya [in Ukrainian].
6. *Monastyrskyi H. L.* (2018). Ryzyky paralelnoho funktsionuvannia novoi ta staroi modelei upravlinnia rozvytkom terytorii [The risks of parallel functioning of the new and old models of management of the development of territories]. Publichne upravlinnia: problemy ta perspektyvy — Public Administration: Problems and Prospects: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference (p. 30–34). Kharkiv, TOV "Konstanta" [in Ukrainian].
7. *Monastyrskyi H. L., Savchuk D. M.* (2018). Modernizatsiinyi pidkhid do upravlinnia ekonomichnym rozvytkom hromad [Modernization approach to management of economic development of communities]. Problemy innovatsiino-investytsiynoho rozvytku. Seriia ekonomika ta menedzhment — Problems of innovation and investment development. Series Economics and Management, 15, 38–46 [in Ukrainian].
8. *Afonin E. A., Martynov A. Yu.* (2016). Arkhetypni zasady modeliuvannia sotsialnykh protsesiv [Archetypal principles of modeling of social processes]. Publichne uriaduvannia — Public administration, 2, 34–47. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/pubm_2016_2_5 [in Ukrainian].
9. *Amosov O. Yu., Havkalova N. L.* (2018). Vplyv arkhetyviv na suspilni transformatsii [The Influence of Archetypes on Social Transformations]. Publichne uriaduvannia — Public Administration, 3(13), 56–74 [in Ukrainian].
10. *Fukuyama F.* (2004). The State Building: Governance and World Order in the 21st Century. Ithaca: Cornell Univ. Press [in English].
11. *Kolodii A.* (2012). Kontseptsiiia publichnoho (novoho) vriaduvannia v yii zastosuvanni do demokratychnykh

- i perekhidnykh system [Concept of Public (New) Governance in its Application to Democratic and Transitional Systems]. *Demokratychnе vriaduvannia. Naukovyi visnyk — Democratic Governance. Scientific Herald*, 10. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2012_10_3 [in Ukrainian].
12. *Faragher J. M.* (Eds.). (1998). Gettysburg Address, delivered by President A. Lincoln. *Encyclopedia of American History: The American Heritage*. New York: Henry Holt and Co [in English].
13. *Amosov O. Yu., Havkalova N. L.* (2016). Symbioz instytutsiinykh zasad ta arkhetypyky publichnoho upravlinnia [Symbiosis of Institutional Foundations and Archetype of Public Administration]. *Publichne uriaduvannia — Public Administration*, 2(3), 15–22 [in Ukrainian].

УДК: 316.012:141.7

DOI: <https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-18-3-29-43>

Афонін Едуард Андрійович,

доктор соціологічних наук, професор, професор кафедри публічної політики та політичної аналітики, Національна академія державного управління при Президентові України, 03057, м. Київ, вул. Антона Цедіка, 20, тел.: +38 067 244 4659, e-mail: brafonin@gmail.com

ORCID: 0000-0002-7493-6907

Афонин Эдуард Андреевич,

доктор социологических наук, профессор, профессор кафедры публичной политики и политической аналитики, Национальная академия государственного управления при Президенте Украины, 03057, г. Киев, ул. Антона Цедика, 20, тел.: +38 (067) 244 4659, e-mail: brafonin@gmail.com

ORCID: 0000-0002-7493-6907

Afonin Eduard Andriyovych,

Doctor of Sociological Sciences, Professor, Professor of the Chair of Public Policy and Political Analytics, National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, 03057, Kyiv, Str. Anton Tsedik, 20, tel.: +38 067 244 4659, e-mail: brafonin@gmail.com

ORCID: 0000-0002-7493-6907

Мартинов Андрій Юрійович,

доктор історичних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України, Інститут історії України НАН України, 01001, м. Київ, вул. Грушевського 4, тел.: +38 (044) 483 1572, e-mail: martynov.andriy@gmail.com

ORCID: 0000-0002-9802-5980

Мартынов Андрей Юрьевич,

доктор исторических наук, профессор, ведущий научный сотрудник отдела истории международных отношений и внешней политики Украины, Институт истории Украины НАН Украины, 01001, г. Киев, ул. Грушевского 4, тел.: +38 (044) 483 1572, e-mail: martynov.andriy@gmail.com

ORCID: 0000-0002-9802-5980

Martynov Andrii Yuriyovich,

Doctor of Historical Sciences, Professor, Leading Researcher, Department of History of International Relations and Foreign Policy of Ukraine, Institute of History of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine, 01001, Kyiv, Str. Hrushevsky, 4, tel.: +38 044 483 1572, e-mail: martynov.andriy@gmail.com

ORCID: 0000-0002-9802-5980

АРХЕТИП ЯК ДЖЕРЕЛО ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

Анотація. Стаття присвячена еволюції соціального інституту науки, його взаємозв'язку із суспільними потребами, впливу архетипів індивідуального та колективного на інноваційну діяльність вченого. Доведено, що в основі розвитку сучасного — постмодерного раціонального суспільства лежить феномен інновації, який продукується соціальним інститутом науки. Зокрема, йдеться про те, що науку можна розглядати в різних контекстах: як специфічну систему спеціальних знань; як систему соціальних інститутів, орієнтованих на інновації; як діяльність, націлену на пошук істини. Розкрито соціально-психологічну природу наукового знання, яка пов'язана не тільки з індивідуальними досягненнями дослідника, а й виявом колективного несвідомого, зокрема архетипу-логосу як нематеріального культурно-історичного результату розвитку соціального інституту науки. Обґрунтовано застосування вітчизняної моделі “Універсального епохального циклу” для дослідження інституту науки, яка дає можливість розглянути цей соціальний інститут у природній логіці його культурно-історичного становлення і розвитку. Спираючись на ідеї французького філософа Жільбера Дюрана про існування двох класів архетипів (логос і міфос), акцентовано увагу на двох психосоціальних різновидах вченого (“раціонала” й “ірраціонала”) і результатів їхньої участі в інноваційному процесі. Перші виявляють схильність до артикуляції інноваційних ідей, джерелом-“натхненником” яких виступає архетип-логос у той час, як інші природно налаштовані на продукування нових міфів, джерелом яких виступає архетип-міфос. У висновку стаття скеровує на проведення спеціального дослідження еволюційної логіки інноваційного процесу від античності до сучасності з виокремленням “предметної специфіки” в цьому процесі кожної із суспільно-історичних епох. Ставиться також завдання визначення механізмів взаємозв'язку індивідуального інноваційного свідомого і архетипного колективного несвідомого.

Ключові слова: архетип, індивідуальне, інновація, колективне, логос, міфос, наука, психосоціальний тип, соціальний інститут, універсальний епохальний цикл.

АРХЕТИП КАК ИСТОЧНИК ИННОВАЦИОННОГО ПРОЦЕССА

Аннотация. Статья посвящена эволюции социального института науки, его взаимосвязи с общественными потребностями, влиянию архетипов ин-

дивидуального и коллективного на инновационную деятельность ученого. Доказано, что в основе развития современного — постмодернистского рационального общества лежит феномен инновации, который продуцируется социальным институтом науки. В частности, речь идет о том, что науку можно рассматривать в различных контекстах: как специфическую систему специальных знаний; как систему социальных институтов, ориентированных на инновации; как деятельность, нацеленную на поиск истины. Раскрыто социально-психологическую природу научного знания, которая связана не только с индивидуальными достижениями исследователя, но и проявлением коллективного бессознательного, в частности архетипа-логоса как нематериального культурно-исторического результата развития социального института науки. Обосновано применение отечественной модели “Универсального эпохального цикла” для исследования института науки, которая дает возможность рассмотреть этот социальный институт в естественной логике его культурно-исторического становления и развития. Опираясь на идеи французского философа Жильбера Дюрана о существовании двух классов архетипов (логос и мифос), акцентировано внимание на двух психосоциальных типах ученых (“рационала” и “иррационала”) и результатах их участия в инновационном процессе. Первые проявляют склонность к артикуляции инновационных идей, источником-“вдохновителем” которых выступает архетип-логос в то время, как другие естественно настроены на продуцирование новых мифов, источником которых выступает архетип-мифос. В заключении статья направляет на проведение специального исследования эволюционной логики инновационного процесса от античности до современности с выделением “предметной специфики” в этом процессе каждой из общественно-исторических эпох. Ставится также задача определения механизмов взаимосвязи индивидуального инновационного сознательного и архетипного коллективного бессознательного.

Ключевые слова: архетип, индивидуальное, инновация, коллективное, логос, мифос, наука, психосоциальный тип, социальный институт, универсальный эпохальный цикл.

ARCHETYPE AS A SOURCE OF INNOVATION PROCESS

Annotation. The article is devoted to the evolution of the social institute of science, its interrelation with social needs, the influence of the archetypes of individual and collective on the innovative activity of a scientist. It is proved that the basis of the development of modern as postmodern rational society is the phenomenon of innovation, which is produced by the social institute of science. In particular, we are talking about the fact that science can be considered in different contexts: as a specific system of special knowledge, as a system of social institutes that are oriented towards innovation, and as a search for truth. The socio-psychological nature of scientific knowledge is revealed, which is related not only to the individual achievements of the researcher, but also to the manifestation of the collective unconscious, in particular archetype-logos as an intangible

cultural-historical result of the development of the social institute of science. An application of the national model of '*Universal Landmark Cycle*' for the research institute of science, which allows considering the social institute of the natural logic of its cultural-historical formation and development. Based on the idea of the Frenchman Gilbert Durand on the existence of two classes of archetypes (logos and myths), the focus is on the two psychosocial varieties of the scientist (rational and irrational) and the results of their participation in the innovation process. The first ones are inclined to articulate innovative ideas, the source of which 'the inspiration' is archetype-logos, while others are naturally inclined to produce new myths, the source of which is the archetype-mythos. In conclusion, the article aims at conducting a special study of the evolutionary logic of the innovation process from antiquity to the present with the allocation of 'subject specificity' in this process of each of the socio-historical epochs. The task is also to determine the mechanisms of the interrelation of the individual innovative conscious and archetypal collective unconscious.

Keywords: archetype, individual, innovation, collective, logos, mythos, science, psychosocial type, social institute, universal epochal cycle.

Постановка проблеми. Постмодерне раціональне суспільство, ключовим механізмом розвитку якого є інновації та інноваційний процес актуалізують проблематику, пов'язану з функціонуванням та розвитком соціального інституту науки. Останній можна розглядати в різних епістеміологічних контекстах, зокрема: як особливу систему знань; як специфічну систему суспільних інститутів, покликаних продукувати, зберігати та поширювати знання; як специфічний вид діяльності, спрямованої на отримання певних пізнавальних результатів. Водночас заглиблення у соціальну і психологічну природу розвитку наукового знання вимагає адекватного осмислення як історичних аспектів розвитку науки, так і новітніх тенденцій науково-теоретичних синтезів та прикладних досліджень. Передусім це осмислення стосується психосоціальних аспектів становлення пост-

модерного суспільства знань, в якому здобуття, поширення, засвоєння та продукування нового знання є не лише результатом пізнавальної діяльності окремого дослідника-індивіда, а й виявом специфічного класу архетипів — логосу, як культурно-історичного результату розвитку соціального інституту науки [1].

Метою статті є спроба застосувати вітчизняну модель "Універсального епохального циклу" для дослідження соціального інституту науки та джерел його розвитку в сучасному постмодерному суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд наукової літератури з проблеми дослідження свідчить, що соціальний інститут науки (як і інші соціальні інститути) має власну логіку розвитку. На індивідуальному рівні вона полягає в різних фазах роботи вченого, коли поетапно відбувається зародження нових ідей, їх

апробація та оформлення результатів досліджень, пошук нових, часто інтуїтивних рішень. На суспільному і цивілізаційному рівнях наука перебуває нині під впливом соціокультурного середовища і, зокрема, під впливом розмаїття інших соціальних інститутів суспільства. Макс Вебер у дослідженні 1921 р., присвяченому світовим релігіям, дійшов висновку, що в процесі розподілу праці наука виділяється в самостійну галузь під впливом “певної конфігурації соціальних цінностей” [2, с. 30]. Інший німецький соціолог К. Мангейм розглядав соціологію знань не лише як результат мислення, а й як наслідок впорядкування запасу знань, які наявні в соціальній дійсності. На його думку, знання повинні коригувати історико-культурний процес на основі адекватного розуміння і пояснення його соціальної сутності [3, с. 46]. Роберт Мертон у праці “Наука, техніка і суспільство в Англії XVII ст.”, яка була опублікована 1938 р., зазначав, що основні цінності пуританської моралі, тобто утилітарність, раціоналізм, індивідуалізм, вирішальним чином вплинули на інституційні ознаки сучасної європейської науки. Серед зазначених цінностей Р. Мертон виділяв: *універсалізм*, тобто спроби оцінки всіх знань з точки зору їх відповідності універсальним критеріям науки, їх *загальності* або доступності результатів наукових досліджень всьому науковому співтовариству, адже результати досліджень оцінюються всім науковим середовищем. Зрештою саме ці цінності формують етос науки та науковців як професійного соціального співтовариства.

Загалом концепція соціології науки, запропонована Р. Мертон в літературі, отримала назву нормативного підходу. Натомість когнітивна концепція соціології науки, запропонована М. Малкеєм, ставить пізнавальну функцію науки в пряму залежність від її соціальної функції.

Ключова гіпотеза, яка висувається у цій статті, стосується спроби розглянути в межах циклічної концепції соціально-історичного розвитку і різних етапів еволюції соціального інституту науки: від докласичної, класичної, некласичної та постнекласичної науки. На кожному із зазначених етапів інституціоналізації науки, які відповідають окремим етапам розгортання універсального епохального циклу (революція, інволюція, коеволюція, еволюція) [4, с. 139–210], вирішуються специфічні завдання.

Таким чином, наука стає інструментом розв’язання конкретних соціально-історичних завдань, що постають на шляху становлення та розвитку суспільства. Відповідно до запропонованого О. Контом концепту ці завдання стають очевидними в контексті двох інваріантних видів пізнавальної діяльності: 1) *міфотворчість* як форма актуалізації найдавніших традиційних знань; 2) *експеримент, раціоналізація, суспільна практика* — не лише як критерій істини, а й як елемент зв’язку з конкретними суспільними потребами. Причому кожен новий етап розвитку науки наче за моделлю матрьошки нанизує досягнення попередників та створює передумови для наступних культурно-історичних періодів інновацій.

Виклад основного матеріалу.

Насамперед слід зауважити, що в сучасному інноваційному процесі так само, як і в його ранніх культурно-історичних формах часів Римської античності і Просвітництва провідну роль відіграють науковці, які наче представники греко-римської алхімії поєднують у собі інтуїтивний (містичний) та раціональний методи пізнання, що актуалізують і відповідні психологічні механізми забезпечення потреб функціонування та розвитку науки. Отже, йдеться про людей певного психологічного складу (психосоціального типу [5]) та наявні в них психологічні механізми: 1) *інтуїцію й інтуїтивно-образне мислення*, як сенсорно-перцептивний комплекс, що забезпечує зв'язок людини зі скарбницею незліченних багатств архетипу-логосу (одного з різновидів колективного несвідомого); 2) *раціональність*, яка принаймні з часу інституційного самовизначення класичної європейської науки стала і до останнього часу залишалася домінуючою. Обидва ці начала науково-дослідницької діяльності є двома кінцями нитки Аріадни, які ведуть вчених лабіринтами пошуку істини.

Епоха постмодерну, як вершина цивілізаційної сучасності, задає новий — раціональний вектор розвитку науки, все ж не відкидається міфологічне як регулятор інтуїтивно-образного мислення, який загалом змінює соціальні умови зумовленості знань [6, с. 10]. Зміст отримуваних на сьогодні знань детермінується не лише зміненою природою об'єкта пізнання (коли фокус уваги переводиться із зовнішніх форм предметів і речей на внутрішні, в т. ч. психологічні),

а й груповими, професійними, становими, ідеологічними та іншими установками й інтересами. Особливе значення за цих умов набуває експеримент та логіка наукової аргументації. Відповідно домінуючим стає раціональний психосоціальний тип вченого.

Нагадаймо, що наприкінці XIX ст. Ф. Енгельс у праці “Діалектика природи” (1872), посиляючись на соціальні потреби в науковому осмисленні навколишнього світу, запропонував класифікацію наук, в основу якої поклав форми руху матерії: математика, механіка (включно з астрономією), фізика, хімія, біологія, науки про мислення, науки про суспільство [7, с. 564–571]. У зазначеному вигляді ця класифікація відображає тенденції розвитку фундаментальних та прикладних наук на Заході. Але на початку XXI ст. стає зрозуміло, що природничі дисципліни істотно випередили гуманітарні у формуванні наукової картини світу. Зокрема, це стосується й прикладної складової управління не лише матеріальним, а й соціальним світом.

З огляду на це, вже в нових умовах британський філософ Г. Райл запропонував (1949) типологізацію знань за типом знання “як” і знання “що” [8, с. 318–319]. Із суто раціональної, навіть утилітарної точки зору знати означає вміти щось зробити. Водночас теоретичне, фундаментальне осмислення прикладного синтезу відстає нині на Заході від суто прикладних досліджень, що і створює сучасну специфічну кризу західної парадигми науки. Натомість для східної наукової традиції властивими були фундаментальні досліджен-

ня, які зараз переорієнтовуються на прикладні, міждисциплінарні наукові дослідження.

Однак ще циклом раніше, в період Просвітництва, І. Кант запропонував знайти загальний та правильний критерій істини для будь-якого знання [9, с. 159]. Проте шукати зазначений універсальний критерій поза історичного методу, тобто тлумачення зв'язку між розвитком науки та інтересами різних соціальних груп, ідеологій, конкретними історичними подіями, неможливо. Зокрема, І. Кант намагався знайти відповідь на питання, яким чином математика, що спирається на логіку, може бути застосована до наук про природу, які спираються на спостереження та експеримент. Цей видатний громадянин Кенігсберга вважав, що *час та простір існують у нашій свідомості незалежно від будь-якого досвіду*. Часово-просторовий континуум є трансцендентальною апіорною передумовою досвіду. Тому, на думку Канта, арифметика та алгебра, які виникли на основі ідеї часу, та геометрія, яка пов'язана з простором, можуть використовуватись в емпіричному знанні. Зазначені знання систематизуються за допомогою дванадцяти основних категорій, які описують певні речі з точки зору кількості та якості, конечності та безкінечності, випадковості та необхідності тощо. По суті, це є знання про зовнішню сторону речей. Внутрішня сторона “річ у собі” є недоступною для пізнання розумом.

Суттєвий внесок у соціологію знань зробив Г. Гегель, який зазначав, що будь-яке знання є результатом розвитку. Воно виникає, змінюється

під дією внутрішніх суперечностей та перетворюється на свою протилежність. Правда, він розглядав природу після акту творення як незмінну даність, а за законами розвитку давав право існувати лише пізнанню та суспільству.

Натомість К. Маркс критерієм предметної істинності визначив суспільну практику. На його думку, революція технологічна стає стимулом до соціальних змін. Водночас перемоги техніки начебто куплено ціною моральної деградації людини та суспільства. Всі наші відкриття, увесь наш прогрес приводять до того, що матеріальні сили наділяються інтелектуальним життям, а людське життя, позбавлене своєї інтелектуальної складової, опускається до ступеня простої матеріальної сили.

Отже, осмислення природи знань має охоплювати процес виникнення, розвитку, верифікації та зміни наукових парадигм, а також соціальної організації та етосу науки й науковців. А соціологія знань має включати дослідження соціально зумовленої історії наукової думки. В унісон цій думці польська дослідниця Б. Скарга вводить важливе для соціології знань поняття “інтелектуальної формації” як сукупності форм та істотного змісту мислення у певний історичний період [10, с. 13]. Безпосередньо розвиток соціології знань, визначення її предметного поля та кола досліджень пов'язується з німецькими соціологами, передусім, Максом Вебером, який зробив суттєвий внесок в осмислення етосу вченого, розглядаючи науку як покликання та професію, та Карлом Маннгеймом, який також розглядав феномен розвитку

європейської науки через призму соціології знання [2, с. 127].

Починаючи із 60-х років XX ст., значна увага у публікаціях, присвячених висвітленню історико-соціальних аспектів розвитку науки, приділялась проблематиці соціальних наслідків науково-технічної революції. У рамках класичної марксистської парадигми визнавалась ключова роль прогресу науки як передумови для соціального звільнення людини. Адже ще Ф. Енгельс зазначав, що виробництво рухає науку вперед швидше, ніж десяток університетів. Особливо властивим це явище було для світанку індустріальної доби в історії людства [3, с. 42].

Соціальна динаміка здобуття нових знань в умовах наростання тенденцій розвитку науково-технічної революції спонукала до поглибленої розробки соціально-філософського тлумачення генезису наукових знань.

Так, у 1962 р. Томас Кун опублікував працю “Структура наукових революцій”, у якій він запропонував двоступеневу модель механізму розвитку науки як соціального інституту. Тобто на нормативному етапі встановлюється певна парадигма. Вчені, які дотримуються її, утворюють специфічне співтовариство, що існує та функціонує за своїми стандартами та критеріями науковості. На цьому етапі відбувається уточнення фактів, апробація теорій, які погоджуються з емпірикою. У процесі досліджень можуть бути віднайдені артефакти, які не вписуються у стару наукову парадигму та вимагають нових гіпотез і теорій з метою своєї інтерпретації. Врешті появу нової парадигми Т. Кун

і називає науковою революцією [11, с. 25].

Проте в сучасних умовах розвитку постнекласичної науки більш адекватною, на наш погляд, є циклічна модель розвитку науки. Кожен її цикл складається із чотирьох періодів (революції, інволюції, коеволюції, еволюції) і загальна кількість таких циклів на сьогодні становить три. На нашу думку, ця модель більш органічно передає історичні аспекти розвитку наукових знань.

1. Зокрема, революційний етап **першого циклу розвитку науки** пов’язаний із її виникненням як виду інтелектуальної діяльності на Стародавньому Сході та в античному світі. Наука виникає унаслідок розподілу речей і слів, людини і навколишнього світу, суб’єкта та об’єкта, знання та етики.

При цьому за платонівською ідеєю, висловленою в інволюційний період людської історії, реальність поділялася на світ ідей та світ людського буття. Спеціаліст з історії античної філософії А. Лосєв зазначав, що ідеї Платона можна інтерпретувати й суто із матеріалістичних позицій як розуміння сутності, тобто сукупності основних характеристик певних речей та процесів. Саме так тлумачив свого вчителя Аристотель. Але Платон розумів пізнання як відображення людськими органами почуттів вищого світу ідей — “такий собі рух від ідеального до матеріального”, в якому філософи за допомоги інтуїції краще спроможні пізнавати світ. При цьому проміжні за точністю результати пізнання, на думку прихильників платонівської школи, дає математика. Фізика ж, яка головним

чином спирається на спостереження, дає найбільш недосконале знання.

Водночас Аристотель, на відміну від Платона, наголошував, що ідеї, навпаки, є узагальнюючими сутностями речей, причому лише останні реально існують. Тому головне джерело знань це не абстрактне пізнання ідей, а дослідження реальних конкретних речей, явищ, процесів. За Аристотелем, найбільш цінні знання дають дослідження, які спираються на спостереження та логіку, тобто фізика і математика. Саме Аристотель першим побудував формально-логічні структури знання та став характеризувати наукове знання як мережу висловлювань, пов'язаних між собою за законами логіки.

Загалом наука доби грецької (інволюційної) та римської (еволюційної) античності була справою лише інтелектуальної еліти вільних людей, які не займалися фізичною працею. Світогляд греків, які обожнювали природу, виключав можливість для активного експериментування. Мабуть тому певна дихотомія між платонівським та аристотелівським підходами до теорії знань врешті спровокувала розбіжності між традиційними та суто науковими знаннями, між інтуїцією та розумом. Причому зазначені суперечності зберігаються й донині. Елементи грецької античної наукової традиції були адаптовані арабськими середньовічними вченими насамперед в енциклопедичній формі. Натомість європейці завдяки хрестовим походам, подальшому торговельному та культурному обміну знову отримали доступ до спадщини античної думки. Поряд з одкровенням — вищим

джерелом знань — виділяли розум як джерело знань про таємниці світу, логіку, спроможність послідовно мислити, а також чуттєве знання як джерело багатьох помилок. Проте саме на чуттєвому знанні будувались різноманітні експериментальні дослідження, які врешті стимулювали розвиток науки Нового часу.

2. Доба релігійної реформації змінила уявлення про місце людини у світі, стимулювала нові парадигми у розвитку наукових знань як фундаментальних, так і прикладних. Своєрідним символом емпіричного пізнання **другого циклу розвитку науки** — інволюційного Відродження (XIV–XVI ст.) і еволюційного Просвітництва (XVII–XVIII ст.) — став афоризм англійського політика і мислителя Френсиса Бекона “Знання — це сила”, яке він сформулював у методологічній праці “Новий Органон” (1620). Від цього часу точні науки стають безпосередньо пов'язаними з експериментом та математикою. Провідна роль експерименту суттєво вплинула і на гуманітарні знання у контексті спроб побудови механістичних моделей суспільства.

У XVI–XVIII ст. відбувається інтенсивний розвиток мануфактур, які вимагають розв'язання низки технічних проблем. У цих соціально-історичних умовах Р. Декарт вирішує проблеми механіки, а Ф. Бекон висуває ключову тезу нової науки, ставить їй за мету панування над природою заради підвищення добробуту суспільства та вдосконалення виробництва. Таким чином, було сформульовано сучасний етос науки [12, с. 54].

Особливе місце в історії науки посідає період Просвітництва, який

ідентифікується з початком еволюційної стадії розвитку наукових знань другого епохального циклу. Врешті у XVII ст. суттєво впливали на розвиток науки раціоналізм (Р. Декарт, Б. Спіноза, Г.-В. Лейбніц) та емпіризм (Ф. Бекон, Дж. Локк).

Раціоналісти наголошували на винятковій важливості доказового логічного знання. Натомість емпіризм шукав відповідь на питання джерела знань про реальний мінливий чуттєво усвідомлений світ, який не є тотожним суто математичним схемам. Зокрема, Д. Юм зазначав, якщо єдиним джерелом знання є відчуття, то неможливо знати, чи існує що-небудь за їх межами, ми можемо не знати нічого іншого, крім відчуттів.

3. Складним і суперечливим виявився **третій цикл розвитку науки**, пов'язаний із добою соціального Модерну (XIX – початок XX ст.) і Постмодерну (середина XX – початок XXI ст.). Зокрема, філософська думка доби модерну, що її розпочала Велика французька революція (1789–1794), здебільшого наділяє цю соціально-історичну епоху раціональністю — терміном у найширшому сенсі, який означає розумність, свідомість, протилежність ірраціональності [13]. Натомість суспільство загалом та соціальні якості окремого індивіда цієї пори є виключно поведінкові категорії ірраціонального.

Насправді ж, раціональних ознак суспільство, наука і культура набувають у постмодерному суспільстві, яке бере початок від подій Великої депресії (1929–1933) у США, що поширилося після Другої світової війни у Західній Європі та Японії і на-

бирає нової сили наприкінці XX – на початку XXI ст. в решті країн світу, в тому числі на пострадянському просторі.

Парадоксально, але на нинішньому еволюційному етапі розвитку науки та електронних інформаційних комунікацій, коли чуттєве пізнання за екраном персонального комп'ютера знову стає провідним видом інтелектуальної діяльності, людський розум знову опиняється у віртуальній реальності, яка піддається лише раціоналізму математичної логіки програмування.

Врешті соціокультурна зумовленість сучасного суспільства та його наукових інновацій, які суттєво просунули вперед європейське суспільство, наглядно ілюструється історичним прикладом використання пороху. Зокрема відомо, що його властивості першими відкрили китайські алхіміки, але своє військове застосування порох отримав у Європі. Китайці його переважно використовували для святкових феєрверків, а європейці, головним чином, — для нанесення максимального збитку ворогу. Однак найбільші наслідки цей винахід завдав у Європі не скільки середньовічним замкам та лицарству, скільки феодальній соціальній культурі загалом, стимулювавши перші паростки централізованих національних держав.

У XIX – на початку XX століть поступово змінюється характер стосунків між наукою та суспільством. Акумулявавши багатий спадок емпіричних знань, наука узагальнює досягнення практики та переходить до більш ефективного вирішення завдань, які практика ставить пе-

ред нею. Причому інженерна думка та наукова творчість розвиваються паралельно. Карл Поппер зазначав, що знання накопичуються еволюційно, не швидше, ніж утворюється зворотний зв'язок через спробу їх верифікації та перевірки. Тому, на його думку, зміни в суспільстві теж відбуватимуться не швидше, ніж складатиметься запит на перевірку здобутих соціальних знань у суспільстві.

Принципово новий етап розвитку наукових знань настав з початком науково-технічного прогресу, який істотно вплинув на соціальні відносини. Слід зауважити, що технологічний фактор завжди відігравав суттєву роль не лише в економічних та соціальних процесах, а й впливав на формування політичної системи світу модерну. На цьому наголошували американці Елвін Тоффлер, описуючи сільськогосподарську, індустріальну та постіндустріальну епохи, і Френсіс Фукуяма, який слушно зауважував, що індустріальна доба з її заводами, залізницями та новою соціальною структурою зробила можливим виникнення та функціонування веберівської централізованої держави [14, с. 94].

Посилення інституційного впливу науки під час науково-технічної революції пов'язано зі зміною соціального статусу вченого. В контексті цієї тенденції французький соціолог П. Бурдьє розглядає професійне або вчене звання як певне юридичне правило соціальної перцепції, буття, яке сприймається як гарантоване право. Це інституціоналізований та законний символічний капітал, який є невіддільним від вченого звання [15, с. 75]. Розвиток науково-технічних

досліджень стимулює хвилю нових соціальних практик, патентування наукових відкриттів тощо.

Доступ до інформації та швидкість її отримання змінює нашу уяву щодо глобальних та регіональних меж. А наш інтелект суттєво змінює традиційні суспільні практики і матеріальне виробництво. Визначальними чинниками при цьому стають інновації, освіта та кваліфікація. Характерними рисами класичного європейського наукового знання є намагання досягти якомога більшої ефективності. Мотивація пізнання, будучи однією з визначальних рис людської природи, намагається сягнути думкою до найпотаємніших та найнебезпечніших глибин істини як до таємниць ядерної будови, так і першопочатків людського геному.

Нове комунікативне середовище трансформує саму природу інформації та інформаційну мережу соціальності. Завдяки комунікаційній революції людство отримало можливість блискавично розповсюджувати свої знання. Високі технології та біотехнології змінюють навколишній світ людини. Вже тривалий час можливості щодо клонування людини тиснуть на усталені релігійні уявлення та цінності. Тотальна комп'ютеризація змінює уявлення про матеріальний та віртуальний світи, коли в першому з них перебуває фізичне тіло людини, а в другому — його дух.

Отже, що ефективнішою стає наука, то менш спроможною вона є для пошуку відповіді на питання щодо сенсу людського існування. З огляду на це потрібні нові механізми взаємодії між наукою та соціальними процесами. Актуальною лишається

хіба що думка античних греків: той, хто прогресує у науках, але відстає в моралі, швидше регресує, ніж прогресує. Тобто перевага суто когнітивних раціоналістичних наукових процедур, орієнтованих переважно на утилітарні повсякденні потреби, відтісняє на другий план нормативні функції науки. Російський науковець С. Кара-Мурза слушно наголошує, що наука замінила церкву як вищий авторитет, який легітимізує політичний устрій та соціальний порядок [16, с. 6].

Взагалі вперше гостре відчуття кризи наукового бачення модерної картини світу спостерігалось на межі ХІХ–ХХ століть, коли відкриття електрона поховало сподівання на атом як фундамент Всесвіту. На початку ХХІ століття російський філософ Олександр Панарін слушно наголошував на зміні ідейної атмосфери в науковому середовищі. Ідея прогресу, яка визріла в надрах науки і стала однією з головних підстав ідеології індустріалізму, здається переживає кризу разом із ним. Під сумнів поставлено головні постулати ідеї прогресу. По-перше, сумнівним стало переконання в тому, що штучне, створене за рецептами передового наукового знання є кращим за природне або успадковане від предків. По-друге, заперечується переконання щодо безкінечності прогресу, нарешті, по-третє, відкидається ідея соціокультурної універсальності прогресу [17, с. 91].

У нинішньому перехідному стані українське суспільство та більшість країн світу “переживають” інституційні зміни, розмиваються соціальні структури, слабшають соціальні

зв'язки, порушується ієрархія факторів, які складають механізми відтворення соціальних структур. У тому числі розмивається причинно-наслідковий зв'язок, що лежить в основі раціонального наукового методу [17, с. 308].

Унаслідок цього тимчасова неспроможність певних технічних рішень, як породження певної наукової моделі бачення світу, є так само неспроможною, як і сама модель. Тож будь-які технічні проблеми принципово неможливі для вирішення в одній моделі, вирішуються в іншій. Врешті ми не можемо сьогодні сказати, які саме історично зумовлені знання, встановлені вчора, завтра будуть дезавуйовані. Визнавши ймовірний характер знання, ми мусимо погодитись із тезою, що передбачення минулого таке ж складне, як і прогнозування майбутнього [18, с. 212].

Таким чином, можна констатувати, що на нинішньому перехідному етапі соціального розвитку в міру того, як систематизується прикладне знання, зростає суспільна потреба у фундаментальному теоретичному осмисленні таких здобутків. Насамперед це стосується наукової традиції, яка оформилась у трансатлантичному цивілізаційному ареалі. Натомість нинішню наукову кризу в країнах Сходу і Півдня можна розглядати як таку, що трансформує їхню колишню фундаментальну науку в бік вузькоспеціалізованих прикладних досліджень, а відтак для збереження цілісного наукового бачення виникає потреба в міждисциплінарному зв'язку та компаративістиці.

Нинішній еволюційний етап розвитку науки, що ми його донині од-

нобічно пов'язуємо з впливом процесів глобалізації (універсалізації), насправді знаходяться під впливом ситуації, в якій, як зазначає шотландський соціолог Роланд Робертсон, “глобальні та локальні тенденції взаємодоповнюють і взаємопроникають одна в одну, хоча в конкретних ситуаціях можуть прийти у зіткнення” [19]. У цьому контексті Президент Міжнародної соціологічної асоціації А. Мартінееллі зазначає, що міжнародні наукові асоціації намагаються посилити престиж та вплив конкретного професійного співтовариства. Тому міжнародні наукові асоціації в галузі соціальних наук покликані сприяти глобальному управлінню шляхом збагачення публічного дискурсу на світовому рівні, шляхом чесного аналізу різних вимірів глобалізації [20, с. 25]. Це стосується і завдань досліджень у галузі соціології знань та її історичних аспектів, які полягають у міждисциплінарних та компаративних дослідженнях, покликаних сприяти пошуку нової парадигми постнекласичної науки.

Натомість сьогодні увага науковців більшості країн світу, які працюють у різних галузях знання, концентрується на потребах прикладних досліджень, а відтак відбувається накопичення суттєвих обсягів прикладного знання, яке вимагатиме і відповідного теоретичного осмислення. Це завдання стає актуальним для західного трансатлантичного цивілізаційного ареалу, який вже сьогодні торує нову – постмодерністську перспективу розвитку інституту знань.

Саме різновекторна властивість завдань інституту науки сьогодні, на

нашу думку, визначає нову парадигму постнекласичної науки для Західного та Східного цивілізаційних ареалів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Здійснений у статті побіжний культурно-історичний аналіз розвитку інституту науки засвідчує наявність щільного взаємозв'язку між психосоціальними властивостями вченого і результатами його інноваційної діяльності. У зв'язку з цим бачиться доцільним розгорнути з використанням вітчизняної методологічної моделі “універсального епохального циклу” спеціальний повноцінний (від античності до сучасності) аналіз дослідження логіки становлення та розвитку інноваційного процесу, виділивши при цьому:

- *“предметну специфіку”* в інноваційному процесі кожної із суспільно-історичних епох;

- *джерела розвитку простору архетипів колективного несвідомого*, взявши за основу теорію поетапного формування розумової дії Петра Гальперіна, зокрема такі її складові, як: генеза (матеріальна, матеріалістична, перцептивна, зовнішньоречова, внутрішньоречова форми) та структура (орієнтовна основа — знання і операційна основи) інтелектуальної дії;

- *суспільно-історичні етапи “розвитку” і “продукування” архетипів колективного несвідомого* у їх взаємозв'язку з інноваційним процесом;

- *суб'єкти-“транслятори” архетипів колективного несвідомого в інноваційний процес* у їх взаємозв'язку із психосоціальними властивостями та різновидами архетипів логос і міфос;

• особливості взаємозв'язку колективного несвідомого з науково-освітнім пізнавальним процесом; можливі наслідки для ефективності останнього в контексті сталого розвитку суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Голованова Н. Про самодостаточних українців, психотип “гениальности” и медиапространство метамодерна [Електронний ресурс] / Н. Голованова. — Режим доступа : <https://www.krugozormagazine.com/show/afonin.3815.html>
2. Hermann Korte. Einführung in die Geschichte der Soziologie. — Opladen, 1993.
3. Малкей М. Наука и социология знаний / М. Малкей. — М., 1983.
4. Соціальні цикли: історико-соціологічний підхід: монографія / Е. А. Афонін, О. М. Бандурка, А. Ю. Мартинов. — Х. : Золота миля, 2008. — 504 с. — (“Відкрита дослідницька концепція”. Вип. № 5).
5. Юнг К. Г. Психологические типы / К. Г. Юнг; пер. с нем. С. Лорие, перераб и доп. В. Зеленским ; под общ. ред. В. Зеленского. — М.: Университет. кн. АСТ, 1995. — 717 с.
6. Кохановский В. П. Философия и методология науки / В. П. Кохановский. — Ростов н/Д: Феникс, 1999. — 576 с.
7. Энгельс Ф. Диалектика природы / Ф. Энгельс // Маркс К., Энгельс Ф. — Сочинения. — Т. 20. — М., 1961.
8. Современная западная философия. Энцикл. слов. / под ред. О. Хоффе, В. С. Малахова, В. П. Филатова, при участии Т. А. Дмитриева. — М., 2009.
9. Кант И. Критика чистого разума // Сочинения. — Т. 3. — М., 1964.

10. Скарга Б. Межі історичності / Б. Скарга. — К., 2002.
11. Кун Т. Структура научных революций. — М., 1975.
12. Гайденко П. П. Эволюция понятия науки (XVII–XVIII века). — М., 1987.
13. Рациональність [Електронний ресурс]. — Режим доступа : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C>
14. Лебедева М. М. Новые технологии как политико-образующий фактор в меняющейся структуре современного мира // Мир и Россия на пороге XXI века. Вторые Горчаковские чтения. — М., 2001.
15. Бурдье П. Социология политики. — М., 1993.
16. Кара-Мурза С. Г. Идеология и мать ее наука. — М., 2002.
17. Панарин А. С. Глобальное политическое прогнозирование. — М., 2000.
18. Назаретян А. П. Цивилизационные кризисы в контексте Универсальной истории. — М., 2001.
19. Robertson R., Knondker H. Discourses of globalization: Preliminary considerations // International sociology. — L., 1999. — Vol. 13, 1. — P. 25–40.
20. Мартинелли А. Рынки, правительства, сообщества и глобальное управление // Социол. исследования. — 2003. — № 1.

REFERENCES

1. Golovanova N. (2019). Pro samodostatochnykh ukrainsev, psikhotip “genialnosti” i mediaprostranstvo metamoderna [About self-sufficient Ukrainians, the “genius” psycho-type and the media space of metamodern]. www.krugozormagazine.com. Retrieved from

- <https://www.krugozormagazine.com/show/afonin.3815.html> [in Russian].
2. *Korte H.* (1993). Einführung in die Geschichte der Soziologie. Opladen [in German].
 3. *Mulkay M.* (1983). Nauka i sotsiologiya znaniy [Science and the Sociology of Knowledge]. Moscow [in Russian].
 4. *Afonin E. A., Bandurka O. M., Martynov A. Yu.* (2008). Sotsialni tsykly: istoryko-sotsiolohichni pidkhyd [Social cycles: historical-sociological approach]. Kharkiv: Vyd-vo "Zolota mylia" [in Ukrainian].
 5. *Jung C. G.* (1995). Psikhologicheskie tipy [Psychological types]. (S. Lorie, Trans). V. Zelenskiy (Eds.). Moscow: "Universitetskaya kniga" AST [in Russian].
 6. *Kokhanovskiy V. P.* (1999). Filosofiya i metodologiya nauki [Philosophy and Methodology of Science]. Rostov-on-Don: Feniks [in Russian].
 7. *Engels F.* (1961). Dialektika prirody [Dialectics of Nature]. Sochineniya — Works. (Vols. 20). Moscow [in Russian].
 8. *Khoffe O., Malakhov V. S., Filatova T. A., Dmitriev V. P.* (Eds.). (2009). Sovremennaya zapadnaya filosofiya. Entsiklopedicheskiy slovar [Modern Western philosophy. Encyclopedic dictionary]. Moscow [in Russian].
 9. *Kant I.* (1964). Kritika chistogo razuma [The Critique of Pure Reason]. Sochineniya — Works. (Vols. 3). Moscow [in Russian].
 10. *Skarga B.* (2002). Mezhi istorychnosti [The boundaries of historicity]. Kyiv [in Ukrainian].
 11. *Kun T.* (1975). Struktura nauchnykh revolyutsiy [Structure of scientific revolutions]. Moscow [in Russian].
 12. *Gaydenko P. P.* (1987). Evolyutsiya ponyatiya nauki (XVII–XVIII veka) [Evolution of the Concept of Science (17th–18th centuries)]. Moscow [in Russian].
 13. Ratsionalnist [Rationality]. uk.wikipedia.org. Retrieved from <https://uk.wikipedia.org/wiki/Рациональність> [in Ukrainian].
 14. *Lebedeva M. M.* (2001). Novye tekhnologii kak politiko-obrazuyushchiy faktor v menyayushcheysya strukture sovremennogo mira [New Technologies as a Political-Forming Factor in the Changing Structure of the Modern World]. Mir i Rossiya na poroge XXI veka. Vtorye Gorchakovskie chteniya — World and Russia on the threshold of the 21st century. Second Gorchakov's readings. Moscow [in Russian].
 15. *Burdye P.* (1993). Sotsiologiya politiki [Sociology of politics]. Moscow [in Russian].
 16. *Kara-Murza S. G.* (2002). Ideologiya i mat ee nauka [Ideology and its mother science]. Moscow [in Russian].
 17. *Panarin A. S.* (2000). Globalnoe politicheskoe prognozirovaniye [Global political forecasting]. Moscow [in Russian].
 18. *Nazaretyan A. P.* (2001). Tsivilizatsionnye krizisy v kontekste Universalnoy istorii [Civilizational crises in the context of universal history]. Moscow [in Russian].
 19. *Robertson R., Knondker H.* (1999). Discourses of globalization: Preliminary considerations. International sociology, 13, 1, 25–40 [in English].
 20. *Martinelli A.* (2003). Rynki, pravitelstva, soobshchestva i globalnoe upravleniye [Markets, governments, communities and global governance]. Sotsiologicheskie issledovaniya — Sociological Studies, 1, 16–28 [in Russian].

УДК: 351.7

DOI: <https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-18-3-44-58>

Бакай Андрій Євгенович,

аспірант кафедри соціальної і гуманітарної політики Національної академії державного управління при Президентові України, заступник начальника управління — начальник оперативно-медичного відділу управління охорони здоров'я, Адміністрація Державної прикордонної служби України, 03057, м. Київ, вул. Антона Цедіка, 20, тел.: +38 067 652 53 68, e-mail: a.e.bakai@ukr.net

ORCID: 0000-0001-8752-2159

Бакай Андрей Евгеньевич,

аспирант кафедры социальной и гуманитарной политики Национальной академии государственного управления при

Президенте Украины, заместитель начальника управления — начальник оперативно-медицинского отдела управления здравоохранения, Администрация Государственной пограничной службы Украины, 03057, г. Киев, ул. Антона Цедика, 20, тел.: +38 067 652 53 68, e-mail: a.e.bakai@ukr.net

ORCID: 0000-0001-8752-2159

Bakai Andrii Evgenovich,

postgraduate student National academy of public administration under President of Ukraine, Deputy Head of Department — Head of the Operational Medical Department of the Health Department, Administration of the State Border Service of Ukraine 03057, Kyiv, Str. Antona Tsedika, 20, tel.: +38 067 652 53 68, e-mail: a.e.bakai@ukr.net

ORCID: 0000-0001-8752-2159

АРХЕТИПНІ ДЖЕРЕЛА РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ МЕДИЧНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

Анотація. Розглянуто архетипні джерела і нормативно-правові основи розвитку та функціонування державної системи медичного забезпечення і захисту населення України у надзвичайних ситуаціях, визначено сучасні проблеми та запропоновано нові підходи до організації публічного адміністрування медичним забезпеченням населення України у надзвичайних ситуаціях та реалізації потреби населення в медичному захисті при виникненні надзвичайних ситуацій у мирний і військовий час.

Схарактеризовано основні форми організації системи охорони здоров'я у надзвичайних ситуаціях, проведено оцінку ключових проблем з організації медичного захисту (як системи заходів організаційно-управлінського характеру та їх реалізації), наголошено на доцільності об'єднання та спільного використання цивільно-військових органів та систем оперативного управління при подоланні наслідків надзвичайних ситуацій з використанням міжнародного досвіду в організації інтегрованої системи медичного забезпечення, що за певних умов дасть змогу досягнути сумісності з питань медичного забезпечення у спільних операціях з підтримання миру. Визначено поняття “медичне забезпечення” та “медичний захист”, теоретично обґрунтовано необхідність структурно-організаційних трансформацій системи охорони здоров'я. Наголошено на подальшому розвитку загальної системи медичного забезпечення зі збереженням безпекової складової на засадах єдиного медичного простору та її інтеграції в загальнодержавну систему охорони здоров'я.

Проаналізовано існуючі моделі міжвідомчої кооперації з питань медичного забезпечення населення, розглянуто існуючі ограні управління медичним захистом населення та проектні форми міжвідомчої взаємодії у надзвичайних ситуаціях воєнного і мирного характеру, підтверджено доцільність удосконалення механізмів міжвідомчої взаємодії з організації медичної допомоги постраждалим у надзвичайних ситуаціях.

Визначено основні передумови побудови солідарного медичного простору відомчих медичних служб та цивільної системи охорони здоров'я, що зумовлює необхідність централізації механізмів управління медичним захистом населення, визначення та впровадження єдиних принципів організації медичної допомоги, розроблення і реалізації нових стратегій та програм міжсекторальної та міжвідомчої взаємодії.

Ключові слова: архетипні джерела системного розвитку, медичне забезпечення, управління медичним захистом.

АРХЕТИПНЫЕ ИСТОЧНИКИ РАЗВИТИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ СИСТЕМЫ МЕДИЦИНСКОЙ ЗАЩИТЫ НАСЕЛЕНИЯ УКРАИНЫ В ЧРЕЗВЫЧАЙНЫХ СИТУАЦИЯХ

Аннотация. Рассмотрены архетипные источники и нормативно-правовые основы функционирования государственной системы медицинского обеспечения и защиты населения Украины в чрезвычайных ситуациях, охарактеризованы современные проблемы и предложены новые подходы в организации публичного администрирования медицинским обеспечением населения Украины в чрезвычайных ситуациях и реализации потребности населения в медицинской защите при возникновении чрезвычайных ситуаций в мирное и военное время.

Охарактеризованы основные формы организации системы здравоохранения в чрезвычайных ситуациях, проведена оценка ключевых проблем в организации медицинской защиты (как системы мер организационно-управ-

ленческого характера и их реализации), акцентируется внимание на целесообразности объединения и совместного использования военно-гражданских органов и систем оперативного управления при ликвидации последствий чрезвычайных ситуаций с использованием международного опыта в организации интегрированной системы медицинского обеспечения, что при определенных условиях позволит достичь совместимости в вопросах медицинского обеспечения в общих операциях по поддержанию мира. Определено понятие “медицинское обеспечение” и “медицинская защита”, теоретически обоснована необходимость структурно-организационных трансформаций в системе здравоохранения. Отмечена необходимость дальнейшего развития общей системы медицинского обеспечения с сохранением безопасности составляющей на основе единого медицинского пространства и ее интеграции в общегосударственную систему здравоохранения.

Проанализированы модели межведомственной кооперации в вопросах медицинского обеспечения населения, рассмотрены существующие органы управления медицинской защитой населения и проектные формы межведомственного взаимодействия в чрезвычайных ситуациях военного и мирного характера, подтверждена целесообразность усовершенствования механизмов межведомственного взаимодействия в организации медицинской помощи пострадавшим в чрезвычайных ситуациях.

Определены основные предпосылки построения солидарного медицинского пространства ведомственных медицинских служб и гражданской системы здравоохранения, что обуславливает необходимость централизации механизмов управления медицинской защитой населения, определения и внедрения единых принципов организации медицинской помощи, разработки и реализации новых стратегий и программ межсекторального и межведомственного взаимодействия.

Ключевые слова: архетипичные источники системного развития, медицинское обеспечение, управление медицинской защитой.

ARCHETYPICS OF SOURCE OF DEVELOPMENT OF THE STATE SYSTEM OF MEDICAL DEFENCE OF POPULATION OF UKRAINE IN EMERGENCIES

Abstract. The article discusses the archetypal sources and regulatory framework for the functioning of the state system of medical support and protection of the population of Ukraine in emergency situations, describes modern problems and suggests new approaches in organizing public administration of medical support for the population of Ukraine in emergency situations and meeting the needs of the population in medical protection emergency situations of peacetime and wartime.

The main forms of organization of the health care system in emergency situations were characterized, the key problems in the organization of medical protection were evaluated (as a system of organizational and managerial measures and their implementation), attention was paid to the expediency of combining

and sharing civil-military bodies and operational management systems in the aftermath emergency situations using international experience in organizing an integrated system of medical care, that, under certain conditions, will allow to achieve compatibility in matters of medical support in joint peacekeeping operations, defined the concept of “medical care” and “medical protection”, conducted a theoretical justification of the need for structural and organizational transformations in the health care system. The necessity of further development of the general medical care system with preservation of the security component on the basis of a single medical space and its integration into the national health care system was noted.

Analyzed models of interdepartmental cooperation in matters of medical support of the population, reviewed the existing bodies of management of medical protection of the population and design forms of interdepartmental cooperation in emergency situations of a military and peaceful nature, confirmed the feasibility of improving the mechanisms of interdepartmental interaction in organizing medical assistance to victims in emergency situations.

The main prerequisites for building a joint medical space of departmental medical services and the civil health system are identified, which necessitates the centralization of the mechanisms for managing medical protection of the population, defining and introducing common principles for organizing medical care, developing and implementing new strategies and programs for interagency and interagency cooperation.

Keywords: archetypical sources of systemic development, medical support, management of medical protection.

“Шлях до сутності явища лежить через його визначення”.

Аристотель

Постановка проблеми. У комплексі важливих проблем національної безпеки (національної політики України) питання ефективного управління, реформування та створення нових систем галузевого адміністрування у наші дні посідають чільне місце. Трансформаційні процеси, що відбуваються в Україні, поширюють свій вплив на всі сфери суспільного життя. Більшість проблемних питань в організації медичного захисту населення в загальнодержавній системі медичного забезпечення є комп-

лексними, а механізми їх подолання знаходяться поза рамками можливості самостійної реалізації в рамках самої системи. Сприйняття та усвідомлення сутності та необхідності системних перетворень сприятиме прискоренню процесу реформування профільної галузі охорони здоров'я та оптимізації механізмів регуляції можливих трансформацій, що є основою розвитку сучасної цивілізації, суспільства, людини тощо.

Не викликає сумніву той факт, що взаємодія органів державної влади є

визначальним елементом у міжсекторальних відносинах з організації надання медичної допомоги населенню. Наприклад, медичні служби військових формувань використовують наявні сили, ресурси та навички з метою забезпечення медичного захисту населення в загальній системі цивільно-військової взаємодії в надзвичайних ситуаціях воєнного та мирного часу, хоча це і не є їх основною оперативною функцією.

У таких ситуаціях організація взаємодії між громадськими та військовими організаціями є ключовим питанням. Створення ефективних комунікативних зв'язків між суб'єктами публічного адміністрування, міжвідомче погодження практичних дій та чітка реалізація спільної думки дозволить на державному рівні виконувати сумісні інфраструктурні проекти, інвестувати профільну галузь та, в підсумку, створити єдиний оперативно-медичний простір України.

Значущі набуває і питання нормативно-правового врегулювання функціонування системи медичного забезпечення під час дії особливого періоду, надзвичайного стану, інших кризових ситуацій в Україні.

За таких обставин існуюча форма організації системи охорони здоров'я потребує ідентифікації та визначення стратегій (можливих сценаріїв) реагування та організації медичного захисту населення під час надзвичайних ситуацій та визначення дієвого механізму міжвідомчої кооперації як інструменту публічного управління медичним забезпеченням населення України.

Потребують визначення та актуалізації принципи і політика органі-

зації медичного забезпечення сил оборони України в загальній системі охорони здоров'я, обґрунтування необхідності створення та існування єдиного медичного простору держави як інструменту системних змін в управлінні профільною галуззю та визначення порядку цивільно-військової взаємодії з питань надання медичної допомоги в надзвичайних ситуаціях населенню України (за солідарним принципом), розробки та впровадження загальновизнаної стратегії розвитку системи медичного забезпечення сил оборони з досягненням стратегічної мети "Ціль партнерства Україна – НАТО G5404 "Реформування системи медичного забезпечення" та виконання кроків (індикаторів) плану пріоритетних дій Уряду в сфері обороноздатності та безпеки України.

Актуальність теми підтверджена гібридними викликами, які створюють відчутні медико-соціальні наслідки і продовжують чинити негативний вплив у теперішньому часі та віддаленому майбутньому та полягає в тому, що проблема надання медичної допомоги в надзвичайних ситуаціях під час надзвичайного стану та інших кризових ситуацій має багатоаспектний і комплексний характер, що зумовлює необхідність централізації механізмів управління системою медичного захисту, визначення та впровадження єдиних принципів організації медичної допомоги, розроблення і реалізації нових стратегій і програм міжсекторальної та міжвідомчої взаємодії, в тому числі програм медичної підготовки, функціональної інтеграції відомчих структур охорони здоров'я

всіх форм власності, застосовування єдиних стандартів (нормативів) на загальних принципах тощо.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою та визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Концептуальні засади взаємодії політики та управління, соціальної глобалістики, соціальних проблем становлення Збройних сил України започатковувались та закладались засновником наукових шкіл військово-соціальних досліджень, соціальної глобалістики та архетипіки публічного управління професором Е. А. Афоніним [1–4]. Визначенню теоретичних засад соціальної архетипіки присвячена низка робіт О. В. Суший [2; 4–6].

Питання державного управління медичним захистом у надзвичайних ситуаціях досліджували П. Волянський [7], С. Гур'єв [8], Н. Гуселетова, Л. Жукова, О. Мостипан, А. Терентьєва.

Можливі механізми міжвідомчої координації зусиль із формування єдиного медичного простору при подоланні медико-санітарних наслідків надзвичайних ситуацій та планування медико-санітарного забезпечення населення на локальному рівні досліджували Н. Загоруйко, Н. Іскра, Р. Майданчик, О. Мельник, І. Слічко, В. Тарасюк. Можливість цивільно-військового співробітництва в загальній системі управління при подоланні наслідків надзвичайних ситуацій вивчали П. Кліменко, О. Мазуренко, О. Набоченко, Я. Радиш, А. Стойка, а також розглядали механізми міжсекторальної взаємодії органів державної влади і громадських об'єднань на регіональному рівні.

Досвід медичного забезпечення військ НАТО в організації медичного захисту персоналу та населення у надзвичайних ситуаціях розглянуто в статтях М. І. Бадюка, А. В. Баровської, В. О. Жаховського [9], О. Г. Шекери.

Характеризуючи загальний стан дослідження системи державного управління медичним захистом населення в надзвичайних ситуаціях воєнного і мирного часу, необхідно зазначити, що переважна більшість наукових праць розкривають виключно питання вузькопрофільного внутрівідомчого забезпечення (В. Білий, А. Верба, В. Лівінський, Г. Рошчін) та не враховують необхідність “комплексного підходу в дослідженні соціальних і гуманітарних проблем воєнної організації, що здійснюється на міждисциплінарній основі та на умовах міжнародної кооперації” (Е. А. Афонін) [3].

Мета статті: дослідження принципів організації системи медичного забезпечення та цивільно-військової взаємодії у надзвичайних ситуаціях воєнного і мирного часу в частині модернізації системи управління медичним захистом та практичних дій щодо подолання проблем медичного забезпечення у різні періоди, а також визначення напрямів і шляхів його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дедалі частіше поняття “здоров'я нації” визнається як ключовий фактор стабільності та розвитку держави і суспільства. Великого значення набувають питання функціонування системи медичного забезпечення населення України за різних оперативних умов в особли-

вому періоді, надзвичайному стані та інших кризових ситуаціях.

Кожна сфера соціального життя має свою логіку та ритм розгортання циклів, будь-який може бути незакінченим чи перериватися як через зовнішні історичні, так й іманентні стосовно суб'єкта обставини [4]. У процесі суспільної трансформації кардинальні зміни відбуваються не лише на зовнішньому — соціально-інституційному рівні суспільної системи, а й в глибинних структурах буття людей [5]. Українська Революція Гідності та військово-політичний конфлікт на Сході країни не лише змінили роль держави в сучасному світі, а й показали західному світові силу та незламність українського духу. Британський історик А. Тойнбі слушно зазначив: “Фізично матеріальне майбутнє мало залежить від нас. Землетрус може зруйнувати наш дім. Хай руйнується каміння, але світло, яке осяює наш шлях, не згасає. Зрештою, буде те, що має бути. Навіть якщо буде інакше” [5].

Необхідність оптимізації та модернізації процесів соціальної взаємодії, безумовно, передбачає опору на базові філософські і наукові традиції, що розкривають сутність організаційного простору життя людини. Досвід конфліктного століття наочно демонструє, що низка найпотужніших соціальних криз супроводжується небаченою раніше свободою у виборі теоретико-методологічних інтерпретацій в дослідженнях архетипів колективного несвідомого в становленні всіх форм соціальних відносин та взаємодії (по К. Г. Юнгу). Оскільки елементи в явній формі завжди знаходяться в резонансі

з їх неявними і не представленими джерелами (які можна розглядати як “архетипні”, по К. Г. Юнгу), тож коли налаштована відповідним чином подія відбувається на рівні явного, це впливає і на неявний порядок, тобто на архетипне поле.

Трансформаційні процеси, що відбуваються в Україні, поширюють свій вплив на всі сфери суспільного життя [6]. У зв'язку зі зміною суспільно-політичного вектора виникла об'єктивна необхідність адаптації принципів і політики організації медичної допомоги в надзвичайних ситуаціях до міжнародних доктринальних стандартів, що зумовило необхідність наукового пошуку шляхів виконання цих завдань з урахуванням багатоукладності складових організації системи охорони здоров'я в Україні.

Своєю чергою, позаблоковий статус України не забезпечив захист держави від агресивної зовнішньої політики. Зважаючи на те, що міжнародні зобов'язання стосовно незалежності, суверенітету і недоторканості кордонів України виявилися нездатними гарантувати зовнішню безпеку, виникла потреба в докорінних змінах та формуванні нових принципів державної політики в сфері національної безпеки. Керуючись цілями та завданнями зовнішньої політики України та пріоритетами стратегічного партнерства, вважаємо за доцільне звернутися передусім до досвіду організації медичного забезпечення військово-політичного союзу “Організація Північноатлантичного договору” (НАТО) з метою застосування комунікативних інструментів міжнародного співро-

бітництва та їх подальшого використання у сфері медичного захисту населення. Тобто практична цінність співробітництва у межах Урядових програм співробітництва Україна – НАТО полягатиме, на нашу думку, в можливому використанні міжнародного досвіду при побудові власної моделі реагування на надзвичайні ситуації (організації системи медичного забезпечення в кризових ситуаціях).

У 2014 році Е. А. Афонін стверджував, що “на сьогоднішній день, к сожалению, не удалось обнаружить ни одного комплексного исследования социальных и гуманитарных проблем военной организации, осуществленных на междисциплинарной основе и на условиях международной кооперации, хотя необходимость в таких исследованиях очевидна” [3].

Водночас подолання наслідків надзвичайних ситуацій завжди потребувало організації багаторівневої системи управління. Гармонізація нормативно-правових актів національного законодавства з положеннями директив Європейського Співтовариства та Європейським Союзом (ратифіковано Верховною Радою України у 2014 році) передбачає розроблення нового положення про Державну службу медицини катастроф, її структури та завдань, порядку взаємодії з державними структурами та громадськими об'єднаннями з надання екстреної медичної допомоги постраждалим у надзвичайних ситуаціях.

Публічне управління щодо надання медичної допомоги постраждалим в надзвичайній ситуації повин-

но стати інтегрованою сукупністю заходів законодавчого, виконавчого і контрольного характеру, що здійснюється державними органами у сфері медичного захисту населення як складової єдиної державної системи цивільного захисту [1].

Варто акцентувати увагу, що в 2007 році міжнародними організаціями, такими як Бюро координації гуманітарних справ ООН, Всесвітньою Організацією охорони здоров'я, Міжнародною федерацією Червоного Хреста, НАТО тощо, було розроблено концепцію та основні принципи використання цивільного і військового компонентів при подоланні наслідків надзвичайних ситуацій, які отримали назву “Керівні принципи використання Збройних сил та Сил цивільного захисту” [10]. При цьому координацію дій при подоланні наслідків надзвичайних ситуацій запропоновано реалізовувати через розробку спільних планів подолання наслідків надзвичайних ситуацій та взаємодії і організації інформаційно-аналітичної підтримки за стандартними формами ООН і НАТО.

У літературі розрізняють поняття медичного забезпечення і медичного захисту населення та військових контингентів, визначаючи медичне забезпечення як систему заходів щодо збереження та зміцнення здоров'я, запобігання виникненню та розповсюдженню хвороб, надання медичної допомоги, лікування та відновлення працездатності після поранень (захворювань). Поняття включає організаційні, лікувально-евакуаційні, санітарно-гігієнічні та протиепідемічні заходи, медичне по-

стачання, підготовку військово-медичних кадрів і наукове вирішення проблем військової медицини. Реалізація зазначених заходів забезпечується наявністю відповідної нормативно-правової бази, відповідним матеріально-технічним забезпеченням, чіткою системою управління та інформаційною підтримкою.

На відміну, медичний захист — це комплекс адміністративно-правових, організаційних, планувальних та практичних заходів, спрямованих на запобігання або зменшення ступеня ураження людей внаслідок надзвичайної ситуації, своєчасного надання їм екстреної медичної допомоги та забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя. Медичний захист населення включає застосування сил та засобів закладів охорони здоров'я незалежно від форми власності [12]. Однією з найважливіших складових цього процесу вбачається організація та міжвідомча координація процесу управління.

Аналіз стану законодавчо-нормативної бази з питань медичного захисту населення України в надзвичайних ситуаціях та під час особливого періоду свідчить про недосконалість інструментів взаємодії у єдиному медичному просторі держави. Основним недоліком нормативно-правового регулювання медичного забезпечення населення у надзвичайних ситуаціях є відсутність визначеного механізму приведення організаційно-штатної структури медицини катастроф до функціонування у державній системі медичного захисту населення. Порядок переведу формувань Державної служби медицини катастроф

до роботи за умов надзвичайних ситуацій особливого періоду також не визначено [8]. Водночас відповідальність за організацію своєчасних і послідовно проведених заходів щодо надання адекватної медичної допомоги і лікування постраждалих покладена на органи влади постраждалих територій.

Організаційною складовою державної системи охорони здоров'я в надзвичайних ситуаціях в Україні є Служба медицини катастроф як особливий вид регіональної спеціалізованої аварійно-рятувальної медичної служби Центру екстреної медичної допомоги та медицини катастроф, основним завданням якої є надання безоплатної медичної допомоги постраждалому населенню в районі надзвичайної ситуації та під час евакуації до лікувальних закладів у повсякденний період та за умов особливого періоду. Медичні формування Державної служби медицини катастроф розгортаються на шляхах евакуації постраждалих, забезпечують їх прийом і надання гарантованого державою рівня медичної допомоги, тобто організовують і надають екстрену медичну допомогу на догоспітальному етапі, первинну та вторинну (з елементами спеціалізованої) медичну допомогу постраждалим при виникненні надзвичайної ситуації регіонального і державного рівнів (за ознаками розміру санітарних втрат). Отже, медичне забезпечення надзвичайних ситуацій здійснюється силами і засобами центрального та територіального рівнів, незалежно від відомчого підпорядкування.

Варто акцентувати увагу, що на сьогоднішній день служба медици-

ни катастроф, як Державна служба, є підсистемою Державного цивільного захисту, що розбудована на центральному та регіональному рівнях. Централізація структури зумовлена необхідністю централізації управління при надзвичайній події державного рівня всіма силами Цивільного захисту, включаючи сили і засоби медичного захисту, з можливістю формування та доставки логістичних ресурсів, з обмеженням за часом.

Тобто державне управління щодо надання медичної допомоги постраждалим під час дії особливого періоду, надзвичайного стану, інших кризових ситуацій на сьогоднішній день є інтегрованою сукупністю методів державного управління, які передбачають систему заходів законодавчого, виконавчого і контрольного характеру, що здійснюється державними органами у сфері медичного захисту населення. У цьому контексті необхідним є визначення механізмів взаємодії органів публічного управління при організації медичного захисту населення. Відповідно, при здійсненні комплексу заходів під час дії особливого періоду, надзвичайного стану, інших кризових ситуацій виникає складність в організації взаємодії між усіма задіяними суб'єктами та контролі за виконанням їх функціональних обов'язків, що, в підсумку, впливає на оперативність реагування та ефективність управління [11].

Варто акцентувати увагу, що питання реорганізації системи сил та засобів медицини катастроф та медичного захисту населення під час дії особливого періоду, надзвичайного стану, інших кризових ситуа-

цій відповідними державними органами (у тому числі за нормотворчу діяльність) безпідставно відкладаються. Втрата чинності цілої низки фундаментальних Законів України “Про Цивільну оборону України” (1993 р.), “Про аварійно-рятувальні служби” (1999 р.), “Про захист населення і території від надзвичайних ситуацій технічного та природного характеру” (2000 р.) призвела до невиконання вимог статей прямої дії цих законів. Також у зв'язку з прорахунками в системі державного нормативно-правового регулювання функціонування служби медицини катастроф (на сучасному етапі реформування системи медичного захисту населення України) нормативні акти прямої дії, які не відмінені органом управління, що його затвердив, за загальною юридичною практикою вважаються чинними та підлягають безумовному виконанню [8].

Нормативно-правову основу функціонування системи медичного забезпечення населення у надзвичайних ситуаціях в Україні формують Конституція України та Закон України “Основи законодавства України про охорону здоров'я”. Чинними відповідно до вимог правового поля є Закон України “Про екстрену медичну допомогу” [13] та, частково, вимоги Закону України “Кодекс цивільного захисту України” [12], які визначають організаційно-правові засади забезпечення громадян України та інших осіб, що перебувають на її території, екстреною медичною допомогою, у тому числі під час виникнення надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків, та засади

створення, функціонування і розвитку системи екстреної медичної допомоги [13].

Водночас за умов виникнення військової загрози потрібно враховувати обсяг, сили та ресурси, доступність та прийнятні стандарти військової і цивільної систем охорони здоров'я. Таким чином, на початковому етапі організації медичного забезпечення при виникненні надзвичайної ситуації воєнного часу медичні служби сил оборони України мають бути готовими надавати допомогу не лише пораненим військовослужбовцям, а й пораненим та хворим цивільним особам. Сили та ресурси військової системи охорони здоров'я можуть бути обмежені, а рівень потреб цивільного населення може бути важко підрахувати. Також слід розуміти, що надання безпосередньої медичної допомоги військовослужбовцям під час участі в територіальній обороні та відсічі збройної агресії можуть серйозно послабити місцеві сили та ресурси охорони здоров'я.

Здатність військових сил розгортати медичні ресурси в короткий термін за любых оперативних умов, з використанням спеціалізованої інфраструктури та наявною злагодженою системою управління, робить їх винятково дієвими. За таких умов організація взаємодії між військовими та цивільними силами і засобами охорони здоров'я є ключовим питанням.

Таким чином, з метою приведення відповідно до питань нормативно-правового регулювання у системі медичного забезпечення населення у надзвичайних ситуаціях в Україні має бути завершеним перегляд функ-

цій та завдань органів та підрозділів, що формують та забезпечують політику медичного захисту населення, з метою уникнення дублювання відомчих систем управління, розподілі обов'язків керівників та підпорядкованих їм органів управління, з відображенням завдань середньострокового планування у стратегічних та оперативних програмах розвитку із зазначенням конкретних термінів виконання.

Широкий спектр гібридних викликів і загроз національним інтересам України зумовлює необхідність у виваженій державній воєнній політиці і дієвій стратегії у сфері реформування та розвитку Збройних сил України та правоохоронних органів — суб'єктів національної безпеки. Однією з основних цілей Стратегії національної безпеки України визначено утвердження прав і свобод людини та громадянина, забезпечення нової якості економічного, соціального і гуманітарного розвитку, інтеграції України до Європейського союзу та формування умов для вступу в НАТО [14]. Одним із шляхів формування національних оборонних спроможностей визначено й модернізацію військової охорони здоров'я з концентрацією зусиль на заходах медичного забезпечення у можливих конфліктах та максимальною цивільно-військовою взаємодією у сфері охорони здоров'я. Розбудова демократичного суспільства на основі європейських цінностей підвищує вимоги до стану охорони здоров'я населення України в сучасних умовах. Громадський контроль над військовими структурами забезпечує дотримання законодавства з

питань соціального захисту військовослужбовців, насамперед, його медичної складової.

На нашу думку, головною причиною неадекватності системи медичного забезпечення в умовах гібридних загроз є відсутність базових нормативно-правових актів, які визначали б теоретичне підґрунтя організації системи підготовки цивільної і військової охорони здоров'я до роботи в надзвичайних ситуаціях та механізми організації медичного забезпечення військовослужбовців і цивільного населення у воєнний час. Реалізація положень Воєнно-медичної доктрини України та державної цільової програми її виконання забезпечить створення сучасної стійкої та ефективної системи військової охорони здоров'я, яка стане повноцінною складовою національної системи охорони здоров'я на платформі єдиного медичного простору держави [9].

Застосування військових формувань у сучасних умовах проходить у складному безпековому середовищі. Війська можуть залучатись не лише для виконання бойових завдань, а й для відновлення інфраструктури як в Україні, так і за її межами, в тому числі для надання медичної допомоги цивільному населенню. Тобто система медичного забезпечення сил оборони здебільшого інтегрується із системою охорони здоров'я цивільного населення [8].

Цивільно-військову кооперацію з питань медичного забезпечення пропонується здійснювати за рахунок впровадження системи загального управління, координації, взаємодії, інформаційної підтримки, що перед-

бачає спільне планування. Міністерство охорони здоров'я України відповідно забезпечує готовність закладів охорони здоров'я, інших необхідних сил та засобів щодо надання медичної допомоги під час дій особливого періоду, надзвичайного стану, а також різних кризових ситуацій.

Системні зміни світової та регіональної безпеки призвели до нових загроз суверенітету та територіальності цілісності України, які можуть бути реалізовані за різними сценаріями — від збройного конфлікту на державному кордоні до повномасштабної збройної агресії, що вимагає від системи військово-медичного забезпечення бути в постійній готовності та спроможною до медичного забезпечення не тільки військових контингентів, а й цивільного населення за різними варіантами її застосування як самостійно, так і у взаємодії з цивільною системою охорони здоров'я, що зумовлює необхідність прийняття та затвердження єдиних принципів і політики медичного забезпечення.

Принципи і політика медичного забезпечення — це сукупність принципів, положень і єдиних організаційних вимог щодо порядку медичного забезпечення сил усіх складових сил оборони під час виконання завдань з оборони держави шляхом забезпечення на національному рівні міжвідомчої координації діяльності медичних служб відомчого підпорядкування і цивільної системи охорони здоров'я з метою ефективного та раціонального використання медичних ресурсів, забезпечення стандартизації надання медичної допомоги в надзвичайних

ситуаціях, проведення евакуації, реабілітації через побудову системи медичного забезпечення за єдиними принципами. Правовою основою їх розроблення є закони України та інші нормативно-правові акти з питань оборони держави і охорони здоров'я. Принципи і політика відображають систему поглядів, керівні принципи, положення та вимоги щодо організації медичного забезпечення і не деталізують окремі його складові та клінічні аспекти.

Водночас інтеграція військової системи медичного забезпечення в єдиний медичний простір передбачає функціональне поєднання сил і засобів медичних служб сил оборони та системи охорони здоров'я цивільного населення з метою максимальної реалізації спроможностей зі збереженням організаційної самостійності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. На основі аналізу можна зробити висновки, що ефективне функціонування державної системи медичного захисту населення у надзвичайних ситуаціях воєнного і мирного часу можливе за умов визначення єдиних принципів і політики та порядку організації взаємодії між координаційними органами управління.

За умов функціонального об'єднання органів управління та запровадження горизонтальних управлінських зв'язків медичні служби набувають спроможностей надавати допомогу постраждалим більш повноцінно та ефективно.

При впровадженні доктринальних засад та практик медичного забезпечення країн-членів НАТО у віт-

чизняну систему охорони здоров'я необхідно врахувати національні особливості усіх сфер суспільного життя.

Системні зміни у сфері охорони здоров'я необхідні, але еволюційні, адекватні до соціально-економічних умов, функціонально сприятливі в дієвості, науково-обґрунтовані з урахуванням кращих міжнародних практик та власного історичного досвіду.

Ці та деякі інші заходи забезпечать еволюційний розвиток державної системи медичного захисту населення у загальній системі національної безпеки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Афонін Е. А.* Велика розтока (глобальні проблеми сучасності: соціально-історичний аналіз) / Е. А. Афонін, О. М. Бандурка, А. Ю. Мартинов. — К.: ПАРАПАН, 2002. — 352 с.
2. *Афонін Е. А., Суший О. В.* Закономірності та особливості української трансформації / Е. А. Афонін, О. В. Суший // Стратегічна панорама. — 2015. — № 1. — С. 94–108.
3. Становление Вооруженных Сил Украины: социальные и социально-психологические проблемы : монография / Э. А. Афонин; НАГУ при Президенте Украины. — К. : НТЦ "Психея", 2014. — С. 11.
4. *Суший Е. В.* Архетипика как новое научное направление междисциплинарных исследований проблем государственного управления / Е. В. Суший, Э. А. Афонин // Гос. упр. в XXI веке: традиции и инновации: 9-я Междунар. конф., (25–27 мая 2011 г.). — М.: Изд-во Москов. ун-та, 2011. — Ч. 3. — С. 111–122.

5. *Суший О. В.* Українське диво / О. В. Суший // Укр. соціум : наук.-практ. журн. — 2018. — № 4 (67). — С. 162–165.
6. Теоретичні засади соціальної архетипіки / О. В. Суший // Публічне урядування. — 2016. — № 3. — С. 168–180.
7. *Волянський П. Б.* Комплексний аналіз потреби в медичному захисті населення від наслідків надзвичайних ситуацій // Держ. управління: удосконалення та розвиток. — 2015. — № 3.
8. *Гур'єв С. О., Юрченко В. Д., Близнюк М. Д.* Нормативно-правові основи реорганізації системи реагування та ліквідації медико-санітарних наслідків надзвичайних ситуацій на територіальному рівні: довід. посіб. МОЗ України, УНПЦ ЕМД та МК, КМАПО ім. П. Л. Шупика. — К., 2013. — 84 с.
9. Медичне забезпечення антитерористичної операції: Воєнно-медична доктрина України як інструмент формування єдиного медичного простору / В. О. Жаховський // Україна. Здоров'я нації. — 2015. — Вип. № 1 (33). — С. 7–14.
10. Civil-Military Operation. Join publication 3–57. 2013.
11. *Шостак Л. Й.* Механізми забезпечення взаємодії суб'єктів державної системи ліквідації медико-санітарних наслідків надзвичайних ситуацій: дис. канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / ОРІДУ НАДУ. — Одеса, 2014. — 133 с.
12. Закон України “Кодекс цивільного захисту України” від 02.10.2012 р. № 5403-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17
13. Закон України “Про екстрену медичну допомогу” № 5081-VI від 05.07.2012 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5081-17>
14. Указ Президента України “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 р. “Про Стратегію національної безпеки України” від 26.05.2015 р. № 287.

REFERENCES

1. *Afonin E. A., Bandurka O. M., Martynov A. Yu.* (2002). Velyka roztoka (hlobalni problemy suchasnosti: sotsialno-istorychnyi analiz) [Velyka roztoka (global problems of the present: socio-historical analysis)]. Kyiv: PARAPAN [in Ukrainian].
2. *Afonin E. A., Sushyi O. V.* (2015). Zakonomirnosti ta osoblyvosti ukrain-skoi transformatsii [Laws and Peculiarities of Ukrainian Transformation]. Stratehichna panorama — Strategic Panorama, 1, 94–108 [in Ukrainian].
3. *Afonin E. A.* (2014). Stanovlenie Vooruzhennykh Sil Ukrainy: sotsial'nye i sotsial'no-psikhologicheskie problemy [Formation of the Armed Forces of Ukraine: social and socio-psychological problems]. Kyiv: NTTs “Psikheya” [in Russian].
4. *Sushiy E. V.* (2011). Arkhetipika kak novoe nauchnoe napravlenie mezhdistsiplinarnykh issledovaniy problem gosudarstvennogo upravleniya [Archetypical as a new scientific direction of interdisciplinary research of public administration problems]. Gos. upr. v XXI veke: traditsii i innovatsii — State administration in the XXI century: traditions and innovations: 9th International conference. (Vols. 3). (p. 111–122). Moscow: Izd-tvo Mosk. un-ta [in Russian].
5. *Sushyi O. V.* (2018). Ukrainske dyvo [Ukrainian miracle]. Ukrainskyi sotsium — Ukrainian Society, 4 (67), 162–165 [in Ukrainian].

6. *Sushyi O. V.* (2016). Teoretychni zasady sotsialnoi arkhetypyky [Theoretical foundations of social archetype]. *Publichne uriaduvannia — Public administration*, 3, 168–180 [in Ukrainian].
7. *Volianskyi P. B.* (2015). Kompleksnyi analiz potreby v medychnomu zakhysti naseleennia vid naslidkiv nadzvychainykh sytuatsii [Comprehensive analysis of the need for medical protection of the population from the emergencies consequences]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok — Public Administration: Improvement and Development*, 3. Retrieved from <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=818> [in Ukrainian].
8. *Huriev S. O., Yurchenko V. D., Blyzniuk M. D.* (2013). Normatyvno-pravovi osnovy reorhanizatsii systemy reahuvannia ta likvidatsii medyko-sanitarnykh naslidkiv nadzvychainykh sytuatsii na terytorialnomu rivni. (Dovidkovyi posibnyk) [Regulatory bases of reorganization of the system of response and liquidation of health consequences of emergency situations at the territorial level. (Reference Guide)]. Kyiv: MOZ Ukrainy, UNPTs EMD ta MK, KMAPO im. P. L. Shupyka [in Ukrainian].
9. *Zhakhovskyi V. O.* (2015). Medychne zabezpechennia antyterorystychnoi operatsii: Voienno-medychna doktryna Ukrainy yak instrument formuvannia yedynoho medychnoho prostoru [Medical support of the antiterrorist operation: Military medical doctrine of Ukraine as an instrument for the formation of a single medical space]. *Ukraina. Zdorovia natsii — Ukraine. The health of the nation*, 1 (33), 7–14 [in Ukrainian].
10. Civil-Military Operation. Joint publication 3–57. (2013). www.jcs.mil. Retrieved from https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/jp3_57.pdf [in English].
11. *Shostak L. Y.* (2014). Mekhanizmy zabezpechennia vzaiemodii subiektiv derzhavnoi systemy likvidatsii medyko-sanitarnykh naslidkiv nadzvychainykh sytuatsii [Mechanisms for ensuring the interaction of subjects of the state system of medical and sanitary consequences of emergency situations liquidation]. Odesa: ORIDU NADU [in Ukrainian].
12. Zakon Ukrainy “Kodeks tsyvilnoho zakhystu Ukrainy” : vid 02.10.2012, № 5403-VI [The Law of Ukraine “Code of Civil Protection of Ukraine”: from 02.10.2012, № 5403-VI]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17. [in Ukrainian].
13. Zakon Ukrainy “Pro ekstrenu medychnu dopomohu” : vid 05.07.2012 № 5081-VI [Law of Ukraine “On Emergency Medical Aid” from 05.07.2012, № 5081-VI]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5081-17> [in Ukrainian].
14. Ukaz Prezydenta Ukrainy “Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 6 travnia 2015 roku “Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy” : vid 26.05.2015, № 287 [Decree of the President of Ukraine “On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine” from May 6, 2015 “On the Strategy of National Security of Ukraine” from 26.05.2015, № 287]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015> [in Ukrainian].

УДК: 351:35.078.3

DOI: <https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-18-3-59-74>

Бельська Тетяна Валентинівна,

доктор наук з державного управління, доцент, доцент кафедри менеджменту і публічного адміністрування, Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова, 61002, м. Харків, вул. Маршала Бажанова, 17, тел.: 066 450 62 12, e-mail: tanya_belska@ukr.net

ORCID: 0000-0002-2792-4700

Бельская Татьяна Валентиновна,

доктор наук по государственному управлению, доцент, доцент кафедры менеджмента и публичного администрирования, Харьковский национальный университет городского хозяйства им. А. Н. Бекетова, 61002, г. Харьков, ул. Маршала Бажанова, 17, тел.: +38 (066) 450 6212, e-mail: tanya_belska@ukr.net

ORCID: 0000-0002-2792-4700

Bielska Tetiana Valentynivna,

Doctor of Science in Public Administration, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management and Public Administration, O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, 61002, Kharkiv, Marshal Bazhanov Str., 17, tel.: +38 (066) 450 62 12, e-mail: tanya_belska@ukr.net

ORCID: 0000-0002-2792-4700

Лашкіна Марія Григорівна,

психолог-конфліктолог, кандидат наук з державного управління, помічник-консультант народного депутата України, Верховна Рада України, 01005, м. Київ, вул. Грушевського, 5, тел.: 050 397 29 12, e-mail: maria.lashkina@gmail.com

ORCID: 0000-0002-8331-1853

Лашкина Мария Григорьевна,

психолог-конфликтолог, кандидат наук по государственному управлению, помощник-консультант народного депутата Украины, Верховная Рада Украины, 01005, г. Киев, ул. Грушевского, 5, тел.: +38 (050) 397 29 12, e-mail: maria.lashkina@gmail.com

ORCID: 0000-0002-8331-1853

АРХЕТИПИ СУЧАСНОСТІ: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР

Анотація. У статті стверджується, що “популізм” як явище стає архетипом сучасного світу. Вказано, що популізм базується на емоційній та нерациональній природі страху та інстинкті самозбереження. Визначено, що в колективному несвідомому закарбувалися всі психологічні травми попередніх поколінь, ґрунтується сучасне соціальне життя, вирощуються та наповнюються нові архетипи, які стають фактором впливу на діяння цілого покоління людей.

Обґрунтовано, що інструментальною основою популізму є інформаційно-комунікативний світ, який стрімко розвивається. Стверджується, що модернізація країн по всьому світу, спрощений доступ до світових інформаційних мереж і широке використання смартфонів дають людям можливість користуватися Інтернетом. Соціальні мережі є одним з найпопулярніших онлайн-видів діяльності.

Вказано, що засоби масової комунікації в житті сучасного суспільства відіграють важливу та водночас небезпечну роль, замінюючи функцію інформування населення на формування певних поглядів, ідей і думок. Автори впевнені, що сучасні інформаційні ресурси спрямовані, насамперед, на маніпулювання суспільною свідомістю, яка контролюється урядами різних країн, власниками телевізійних каналів і використовується як пропагандистська зброя. Спрогнозовано, що за таких умов архетип популізму під час демократичних виборчих перегонів нарощуватиме свій підсвідомий вплив.

Доведено, що ґрунт для розвитку та процвітання архетипу “популізму” в Україні є дуже плідним, оскільки наше суспільство має травму і в третьому і в другому поколінні та переживає посттравматичний психологічний синдром голодомору, репресій, втрати державності, російської агресії на сході України, тому використання “популізму” в суспільстві буде тільки посилюватися та сприятиме прийняттю нерациональних рішень.

Водночас існує запит суспільства на зміни та потребу самоактуалізованої інтровертної активної людини.

Ключові слова: архетип, популізм, демократія, нетократія, управління, виборчий процес, Українська школа архетипіки.

АРХЕТИПЫ СОВРЕМЕННОСТИ: УКРАИНСКОЕ ИЗМЕРЕНИЕ

Аннотация. В статье утверждается, что “популизм” как явление становится архетипом современного мира. Указано, что популизм базируется на эмоциональной и нерациональной природе страха и инстинкте самосохранения.

Определено, что в коллективном бессознательном отпечатались все психологические травмы предыдущих поколений, влияющие на современную социальную жизнь, вырастают и наполняются новые архетипы, которые становятся фактором влияния на действия целого поколения людей.

Обосновано, что инструментальной основой популизма является информационно-коммуникативный мир, который стремительно развивается. Утверждается, что модернизация стран по всему миру, упрощенный доступ к мировым информационным сетям и широкое использование смартфонов дают людям возможность пользоваться Интернетом. Социальные сети являются одним из самых популярных он-лайн-видов деятельности.

Указано, что средства массовой коммуникации в жизни современного общества играют важную и одновременно опасную роль, заменяя функцию информирования населения на формирование определенных взглядов, идей и мыслей. Авторы уверены, что современные информационные ресурсы направлены, прежде всего, на манипулирование общественным сознанием, которое контролируется правительствами разных стран, владельцами телевизионных каналов и используются как пропагандистское оружие. При таких условиях, прогнозируют авторы, архетип популизма во время демократических избирательных гонок будет наращивать свое влияние на подсознание.

В статье доказано, что почва для развития и процветания архетипа “популизма” в Украине является очень плодородной, поскольку наше общество имеет травму и в третьем и во втором поколении и переживает посттравматический психологический синдром голодомора, репрессий, потери государственности, российской агрессии на востоке Украины, поэтому использование “популизма” в обществе будет только усиливаться, будет способствовать принятию нерациональных решений.

В то же время существует запрос общества на изменения и потребность самоактуализированного интровертного активного человека.

Ключевые слова: архетип, популизм, демократия, нетократия, управление, избирательный процесс, Украинская школа архетипики.

ARCHITICS OF MODERNITY: UKRAINIAN MEASUREMENT

Abstract. The authors claim that “populism” as a phenomenon becomes the archetype of the modern world. They point out that populism is based on the emotional and irrational nature of fear and the self-preservation instinct. The authors determine that all the psychological traumas of previous generations affecting modern social life were imprinted in the collective unconscious. At the same time, new archetypes that are grown and been formed, become a factor in influencing the behavior of a generation of people.

The article justifies that the information-communicative world, which is developing rapidly, is the instrumental basis of populism. It is stated that the modernization of countries around the world, easy access to global information networks and the widespread use of smartphones give people the opportunity to use the Internet. Social networks are one of the most popular online activities.

It is indicated that the media in the modern society life play an important and at the same time dangerous role, replacing the function of informing the population to form certain attitudes, ideas and thoughts. The authors claim that modern information resources are primarily aimed at manipulating the public consciousness, which is controlled by governments of different countries, owners of television channels, and are used as a propaganda weapon. Under such conditions, the authors predict, the archetype of populism will increase its influence on the subconscious during democratic electoral races.

The article proves that the ground for the development and flourishing of the archetype of “populism” in Ukraine is very fertile, because the society is traumatized in the third and second generation and is experiencing post-traumatic psychological syndrome of famine, repressions, loss of statehood, Russian aggression in Eastern Ukraine, therefore, the use of “populism” in society will only increase and will contribute to making of irrational decisions.

At the same time, there is a public demand for change and the need for a self-actualized introverted active person.

Keywords: archetype, populism, democracy, netocracy, governance, electoral process, Ukrainian school of archetype.

“Не існує юнгіанських архетипів, всякий провидець
бачить те, що йому підказує отримана освіта”
Умберто Еко

Постановка проблеми. Вислів, що став епіграфом цієї статті, належить відомому письменнику сучасності Умберто Еко. Він використав його у своїй книжці “Тарячі війни та популізм у ЗМІ”, де акцентує увагу на впливі ЗМІ на формування не лише порядку денного, а й думок і підходів до прийняття рішень, до політики. Письменники та люди мистецтва в несистемні перехідні та буремні хаотичні часи, зазвичай, точніше відчують зміст того, що відбувається, тому варто в аналізі та осмисленні сучасної політики спиратися на їх думки та ідеї.

У межах Української школи архетипіки (далі — УША) неодноразово піднімалося питання існування різ-

них видів архетипів, їх вияв і трансформація у соціумі та поява нових під впливом інформаційного простору. Архетипова методологія дозволяє нам зробити глибокий аналіз психоемоційного та психотравматичного стану суспільства та його наслідків. Юнгіанські архетипи, що закріпилися в стереотипній логіці, спрощують погляд на сучасні процеси та допомагають визначити й зрозуміти ті схематичні матриці, що лежать в основі колективного несвідомого та впливають на соціальну поведінку в сучасному житті. У цьому сенсі можемо сказати, що Юнг був провидцем, оскільки запропонував методологію для розуміння процесів насиченого інформаційно-комунікативного су-

часного світу, в якому ми з вами живемо.

Описані стратегічні архетипи Логоса, Самості, Тіні, Аніми та Анімуса, Хаоса дають поштовх для розуміння формування самоідентичності, національної самосвідомості та самобутності, але не пояснюють феномен соціетального, що існує в глобалізованому та глобальному світі. А світ продовжує швидко глобалізуватися, не дивлячись на тимчасовий популістський фактор націоналізму, і це вже ні в кого не викликає спротиву.

Фахівці стверджують, що в колективному несвідомому закарбувалися всі психологічні травми попередніх поколінь. На цих травмах свідомих і несвідомих ґрунтується соціальне життя, на них вирощуються та наповнюються нові архетипи, які також стають фактором впливу на покоління. У сучасній практиці інформаційно-комунікативного глобалізованого світу виникають нові архетипні форми, зокрема, архетипи “демократії”, “загальні європейські цінності”, “націоналізм”, “популізм” та ін. Нові архетипи стають формами та конструкціями, на яких ґрунтується ментальність нових поколінь, тому вони потребують окремого й уважного наукового аналізу. В нашому дослідженні ми пропонуємо розглянути популярне й широко розповсюджене в сучасному світі явище — *“популізм”*, розглянути його архетипне коріння на прикладі українського суспільства.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою та визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. У політичній науці попу-

лізм як явище вивчається не так давно і в більшості трактується як політична технологія, а не як психологічний феномен, тому найбільше його аналізують журналісти та політологи. Сучасне публіцистичне дослідження американського журналіста Джона Б. Джудіса “Великий вибух популізму” [1] відображає історичний контекст зростання популізму в США. В українській сучасній політичній науці проблемами популізму займалися І. Беккер [2], М. Дем’яненко [3], В. Кавка [4], І. Кіянка [5, 6], Н. Хома [7]. Надзвичайно актуальними є роботи професора та ідейного натхненника Української школи архетипіки Е. Афоніна [8], який у своєму моніторингу соціетальних змін суспільства останнім часом фіксує збільшення категорій, що констатують ідентичність самоактуалізованої інтровертної активної людини. О. Суший [9] та С. Сибиряков [10] вивчали архетипні вияви соціально-психологічних явищ та середовища на масову свідомість. О. Донченко [11] сформулювала основи фрактальної психології та розширила зміст матричного архетипу. Також важливими для нас залишаються роботи К. Юнга та всіх його послідовників: М. Маффесолі [12], який відкрив феномен сучасного трайбалізму; Ж. Дюрана [13], К. Леві-Строса [14] та ін.

У наукових пошуках УША, представники якої вже десять років активно вивчають український соціум за допомогою методології архетипних виявів, сучасні архетипи, що виникають, у тому числі й під впливом існуючого інформаційного поля, залишаються все ще недостатньо дослідженими. Гіпотеза нашого наукового

аналізу полягає в тому, що таке явище як “популізм” стало архетипом, який з’явився та розвинувся через травми суспільства, що закарбовані в підсвідомості, неактуалізовані та непрожиті, що ґрунтувалися та виховувалися роками фобій, які, своєю чергою, спираються на сильну емоцію страху та природного людського інстинкту самозбереження.

Мета статті — провести описовий аналіз тих архетипів сучасності, що є притаманними українському соціуму, але які, водночас, є типовими загрозами та заразними для всього міжнаціонального глобального простору. Для реалізації цієї мети ми спробуємо провести описовий інтелектуальний аналіз, використовуючи інтерпретацію ідей К. Юнга для розуміння архетипної природи *популізму* та *демократії*, щоб зрозуміти феномен ідентичності.

Виклад основного матеріалу. Концепція колективного несвідомого, що ґрунтується на певних схемах, архетипах стала результатом пошуку К. Юнгом [15] осмислення та пояснення занадто раціональних моделей поведінки суспільства. На формування культурної константи нації завжди впливають: історична пам’ять, символи та знаки, архетипи тощо. Нація складається з індивідів, кожен з яких має свою психічну структуру, а як констатує соціальний психолог О. Покальчук, психічний розвиток індивіда повторює шлях розвитку попередніх поколінь. “Жива система, хоче того чи ні, усвідомлює чи лише відчуває, стає заручником поведінкових рис, набутих попередніми живими системами” [16, с. 26], — трактує автор біогенетичний закон,

сформований Геккелем-Мюллером у ХІХ ст.

Вважається, що демократія як ідеологічний та інституціональний концепт виникла у Давній Греції, її основні постулати були розвинуті в роботах Дж. Локка, Д. Гобса, Ш. Луї де Монтеск’є, інших мислителів та державних діячів епохи Відродження. Цінностям, що були вкладені в розуміння змісту цього політичного режиму як ідеологічного концепту, вже майже сімнадцять століть, якщо рахувати з античності! Водночас дослідники племінних суспільств стверджують, що демократія була притаманна доісторичним племенам, де влада належала не тільки вожакам, а й старшинам, що уособлювали представницьку владу народу. Можемо констатувати, що “*демократія*” виступає архетипом, тією проформою, на якій ґрунтуються суспільні практики взаємодії та довіри [17].

Дейл А. Бертельсен у праці “Медіа-форма і уряд: демократія як архетипний образ в електронну епоху” [18] переконує, що демократія на основі участі функціонує як архетипний образ, який домінує в політичному мисленні і політичній комунікації в сучасній культурі, що дозволяє досліджувати і передбачати зміну правління і форму політичної комунікації.

Більшість західних країн вже має багатий досвід та історичну пам’ять демократичних процедур і процесів та достатньо стабільні працюючі демократичні інститути. Водночас сьогодні ці традиції демонструють сильну ригідність владних еліт, за якої неможливо вирішувати проблеми в сучасному інформаційному, глоба-

лізованому та досить конфліктному світі. Прикладом того є процес виходу Великобританії із Європейського союзу внаслідок “брекзиту”. Великобританія стала заручником архетипів “демократії” та “британських традицій”, які не дозволяють їй швидко вирішити сучасні політичні питання.

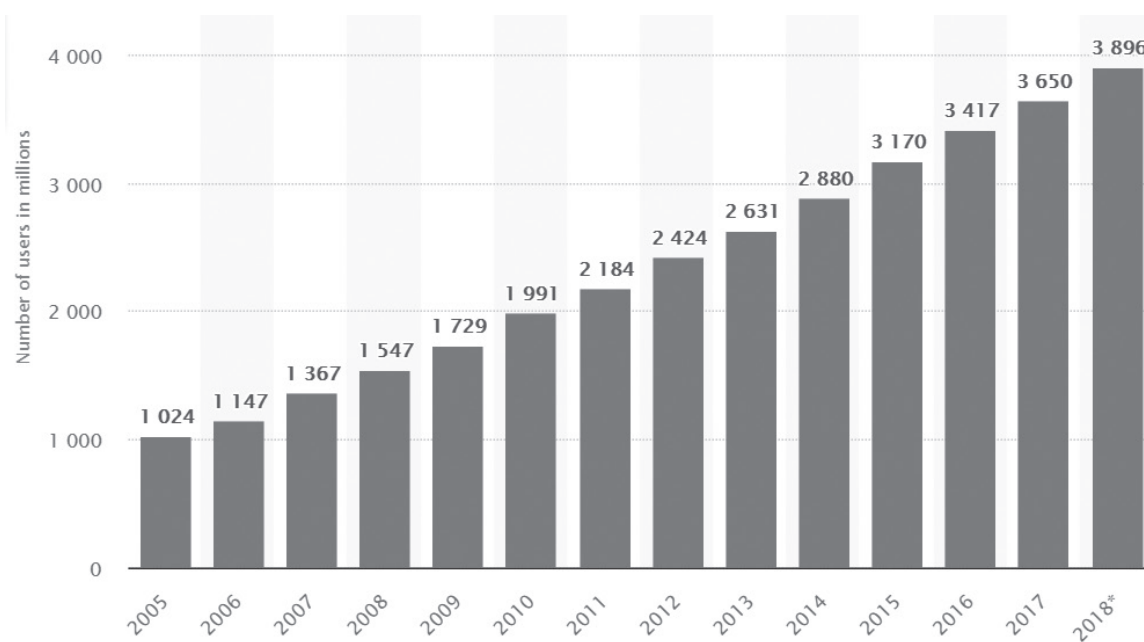
Про загрозу процесам демократії під впливом технологій інформаційного світу попереджали автори дослідження нетократії А. Бард та Я. Зодерквіст [19] у своїй книзі “Нетократия. Нова еліта та життя після капіталізму”, де вперше описали це явище. На думку авторів терміна “нетократія”, розвиток технологій породив новий правлячий клас — клас МЕРЕЖІ. Капіталістичний спосіб виробництва більше не може бути домінуючим, на зміну боротьбі за ринки збуту та виробничі ресурси, приходить боротьба за інформаційні потоки, канали інформації, мережеві віртуальні структури, соціальні мережі тощо. Влада великого капіталу відступає, наступає влада нетократів (власників інформації, контенту, інтерпретаторів, маніпуляторів). Нетократія не потребує грошей, тільки місце в МЕРЕЖІ, куди потрапляють ті, хто знайде вхід та знає код доступу. Крім нового правлячого класу з’явиться новий низовий клас, але це не новий пролетаріат, це — консьюмеріат (від англ. *consuming* — споживання), яким легко керувати тим, хто матиме більш широкий доступ до інформації. Вони будуть користуватися тими димовими завісами та дезінформацією, яку створюють нетократи. В нетократичному суспільстві завжди є можливість створення “паралельної, віртуальної” реальності,

маніпуляцій, втрати приватності, що стає загрозою для національної безпеки держав та знецінення демократичних цінностей. Водночас нетократичне суспільство надає необмежені можливості для особистого розвитку, поширення знань та інформації, глобалізації ідей та думок, мультикультуралізму [20].

У сучасному світі ставлення громадян до навколишньої суспільно-політичної реальності багато в чому визначається тими, хто контролює світ комунікацій. Можна стверджувати, що особа, яка володіє інформацією, має можливість впливати на формування суспільної свідомості, а той, хто має можливість поширювати інформацію у власній інтерпретації, має майже необмежені можливості формувати думку громадян з будь-яких питань, політичне управління суспільством. У грудні 2018 р. кількість користувачів Інтернету в світі становила 3,9 млрд осіб порівняно з 1,02 млрд у 2005 році (див. рисунок).

Спрощений доступ до комп’ютерів, модернізація країн по всьому світу і широке використання смартфонів дають людям можливість користуватися Інтернетом. Соціальні мережі є одним з найбільш популярних он-лайн-видів діяльності.

Засоби масової комунікації в житті сучасного суспільства відіграють, з одного боку, дуже важливу, а з іншого боку, небезпечну роль, коли вони замінюють свою початкову функцію інформування населення на формування певних поглядів, ідей і думки. Нині інформаційні ресурси спрямовані насамперед на маніпулювання суспільною свідомістю, яка контролюється урядами різних країн,

Кількість користувачів Інтернету в усьому світі з 2005 по 2018 роки
(у мільйонах) [21]

власниками телевізійних каналів і використовується як пропагандистська зброя. Деструктивним аспектом соціальних мереж є залучення мережових спільнот до інформаційної та кібервійни [22, с. 197–198].

Нові технології рано чи пізно призведуть до втрати традиційної системи поглядів, структури влади, взаємовідносин у суспільстві.

Європейська ідентичність руйнується під впливом сучасного трайболізму (від англ. *tribe* — плем'я, клан, термін, що ввів у науковий обіг М. Маффесолі [23]). Політологи констатують, що вияв націоналізму, наслідком якого стали, зокрема, брекзит у Великобританії, вибори Президента США Д. Трампа у США, прихід до влади популістів в Італії, країнах, які були взірцем демократії, ґрунтується винятково на популізмі. Поява несистемних політиків, загальносвітовий тренд, що став наслідком двох факторів — нетократії, що призвела до розриву поколінь та сучасного

“луддизму”. Але, якщо “демократія” є сталим архетипом європейської ідентичності, то як зрозуміти той сплеск популізму в світі, що ми спостерігаємо останнім часом?

Нині ми можемо говорити вже не просто про протистояння поколінь, оскільки більш старше покоління гірше розуміється в технологіях, а про тотальний страх і неприйняття нового світу, в який ми стрімко увійшли. Цей страх стає загальним, притаманним не тільки старшим поколінням, а й молоді.

Нові покоління приходять у цей світ зі страхом нестачі ресурсів, зокрема природних для їх життя, старші покоління не приймають новацій в технологіях і підживлюються страхом бути відштовхнутими від основних життєвих процесів через їх занадто технологічну турбулентність. Третя причина — це глобальне розшарування між різними стратами суспільства. Все більше людей починають розуміти, що те прекрасне

майбутнє з вічним життям у розумних домах та з розумними машинами, не для всіх, більшості це буде недоступно. Виникає протистояння всім новаціям, знаходиться багато бажаючих підтримати популярні ідеї соціалістичного, а іноді й радикально-агресивного спрямування. Джон Б. Джудіс зауважує, що існують як праві, так і ліві й центристські популістські партії. Це не ідеологія, а політична логіка — спосіб мислення про політику. Він посилається на визначення історика Майкла Казіна, який викриває логіку популізму — “це мова, і ті, хто вдається до неї, уявляють звичайних людей як величезну групу, не обмежену вузькими рамками класу; вважають своїх опонентів з-поміж еліти корисливими та недемократичними; прагнуть збури-ти перших і других” [24, с. 16]. Популізм — це певний вид шантажу, коли популісти переконані, що істеблішмент погодиться задовольнити їхні претензії, але безсумнівно, що поява популістських рухів або політиків, слугують сигналом попередження щодо політичної кризи. Політичний клас та еліти мають швидко реагувати на такі вияви, існують багато способів врегулювання суспільних конфліктів ще до появи агресивних кризових явищ.

Популізм ґрунтується на страху, а технологічні можливості допомагають роздмухувати цю найсильнішу емоцію до шалених масштабів. Соціолог Єва Налевайко, досліджуючи взаємозв'язок явищ політичного популізму та соціального страху в Польщі, аргументовано доводить, що нагнітання колективних страхів є одним з основних інструментів впливу

політичних популістів. Популісти мають два основних інструменти мобілізації прихильників — страх й обіцянки. Індивіди відрізняються рівнем сприйняття страху, який впливає на способи їх реакції в окремих життєвих ситуаціях. Суспільства також відрізняються колективним потенціалом страху. Ті спільноти, які в минулому мали можливість упродовж тривалого часу самостійно контролювати свою долю та справлятися із зовнішніми загрозами менш схильні до страху. Водночас ті спільноти, які не мали тривалого контролю над своєю долею та перебували в небезпеці, мають підсвідомий страх та більш податливі ескалації цієї емоції та відповідним їй реакціям — агресії, конфліктній поведінці у суспільстві, популізму [25].

Страх — апріорі ірраціональна емоція, закладена природно, що потребує захисту, підтримки, прийняття. Звідси й одіозні потреби індивідів об'єднуватися у суспільства та мати у владі лідерів, що пропонують швидкі та прості рішення.

Архетипи значно впливають на емоції людини, володіють власною ініціативою та містять в собі певний спосіб реагування. У сприятливій для його вияву ситуації архетип здатний народжувати думки й імпульси, таким чином втручаючись у неї, спотворюючи справжні наміри людини. Якщо виходити з ще однієї властивості архетипу, як самостійної області психіки, можна стверджувати, що в них сконцентрована специфічна власна енергетика, яка здатна народжувати нові емоції.

Сучасний популізм — це наслідок неопрацьованих страхів кіль-

кох поколінь людей, що виникали внаслідок пристосування до змін, які швидко відбувалися під впливом технологій та розвитку науки.

Несистемність процесів також породжує популізм. Простіше говорити про речі з минулого, зрозумілі для більшості, ніж осмислювати сингулярність та конвергентність сучасності. Вияви популізму — це наслідок архетипної моделі поведінки для людства, яке немає іншої моделі. К. Юнг передбачив, що під впливом нових технологій у людства з'являться нові страхи, що, своєю чергою, призведуть до появи нових архетипів.

Україна зараз вступила в період великого глобального виборчого циклу, який буде тривати майже до кінця 2020 р. В березні 2019 р. відбулися загальні вибори Президента України, в жовтні — вибори до парламенту країни, а в жовтні 2020 — вибори до місцевих органів влади, якщо Верховна Рада не прийме іншого рішення. В ході виборчих кампаній активність популістів різного ґатунку стала настільки загрозливою, що це може врешті-решт призвести до втрати державності, тому що хворе посттравматичне суспільство постійно перебуває у стані нервового збудження з підвищеним градусом емоцій та агресії. Це підігрівається у ЗМІ, соціальних мережах, месенджерах та за допомогою інших технологій. Соціологи констатують, що ситуація в Україні значно краще, ніж це виглядає в медіа [26]. ЗМІ для повернення до себе уваги викривляють реальну картину, а люди під їх впливом усвідомлюють прагматичність ситуації.

Виборчі перегони в Україні завжди супроводжувалися використанням популістських прийомів та обіцянок. Починаючи з виборів першого Президента України у 1991 р., всі кандидати на пост глави держави йшли за уподобанням населення, не пропонуючи ідей та стратегій. На страху відтворення СРСР, звучав лозунг “Україна: європейська держава за можливостями, московська колонія за становищем”. Нічого не можливо було реалізувати, оскільки стан суспільства характеризувався підсвідомим страхом змін, тому треба було щось змінити, щоб нічого не змінювати. У 1994 році — лозунг змінився відповідно до уподобань певної частини населення: “Україна — Росія: менше стін більше мостів”. У 1999-му році маятник уподобань та страху хитнувся на бік Л. Кучми тільки на протигагу лідеру комуністів П. Симоненка, після раптової загибелі очевидного лідера тодішніх перегонів В. Чорновола. Вибори-2004 закінчилися “Помаранчевою революцією” і перемогою В. Ющенко, який отримав цей пост, за висновками спеціалістів, тільки завдяки популістичній стратегії Ю. Тимошенко, яка стала його соратником. Основні лозунги: “Бандитам — тюрми”, “Закон — один для всіх”, а також одіозна фраза політика “Ці руки нічого не крали”. З'являється карта поділу країни на три сорти, що викликає обурення та роздратування у частини населення. 2010 рік — протистояння Ю. Тимошенко та В. Януковича закінчується перемогою останнього, звинуваченнями у фальсифікаціях, судами, але визнанням переможцем В. Януковича із загальним лозун-

гом “Покращення вже сьогодні”. 2014 рік — перемога П. Порошенка в першому турі на фоні анексії та страху втратити державність та частину території з лозунгом “Жити по-новому”. Ні на одних перегонах громадяни не вимагали від лідерів чітких програм, або візії майбутнього. Тільки сліпа віра і страх, щоб не було гірше. Поведінка суспільства схожа на реакцію маленької дитини, яка шукає великого дорослого “батька” чи “матір”, що вирішить всі його проблеми без змін його існування.

Перегони-2019 традиційно характеризуються великим рівнем популістичних лозунгів, починаючи від “знижування газу в два рази” до “знижування податків до 5 %”, непервершеним рівнем агресії, що підігрівається кандидатами та накладається на архетипну природу страхів. Водночас спостерігачі констатують деякі вияви соціетальної поведінки, що схожі на реакції та поведінку людини в пубертатному віці, зокрема, поява несистемного кандидата В. Зеленського та його високий передвиборчий рейтинг. В його політичній кампанії не було обіцянок, а тільки загадковість, гра та панібратське спілкування зі своїм потенційним електоратом.

У колективному несвідомому травми відбиваються на третьому поколінні, тому можна уявити травми історичних часів українського соціуму — “голодомору”, “репресій”, “втрати державності”, що тільки зараз починають відбиватися на сучасному нашому поколінні. Ось чому у суспільстві такий високий рівень страху та недовіри один до одного та державних інституцій, чому популізм

перемагає, чому так важко приживаються цінності демократії. Рівень довіри до своєї держави та урядових інститутів також залежить від психологічного стану суспільства. На жаль, для України показники є невтішними, за даними дослідження аналітично-консультативної кампанії Gallup за 2018 рік рівень довіри до влади становить всього 9 %, що є найнижчим показником у світі [27]. У таких умовах існує великий запит у суспільстві на нових політиків та зміни. Показники, які останнім часом фіксує Е. Афонін в моніторингу соціетальних змін суспільства, свідчать, що збільшується кількість ідентичності самоактуалізованої інтровертної активної людини, що надає певний оптимізм стосовно “дорослішання” українського суспільства [28].

Висновки і перспектива подальших досліджень. Перші спроби розгляду сучасних архетипів приводять до висновку, що “популізм” як явище стає архетипом сучасного світу. Популізм базується на емоційній та нерациональній природі страху та інстинкті самозбереження. У колективному несвідомому закарбувалися всі психологічні травми попередніх поколінь. Саме на цих травмах свідомих і несвідомих ґрунтується соціальне життя, на цих травмах вирощуються та наповнюються нові архетипи, які також стають факторами підсвідомого впливу на діяння цілого покоління людей.

Інструментальною основою популізму є інформаційно-комунікативний світ, який стрімко розвивається. Модернізація країн по всьому світу, спрощений доступ до світових інформаційних мереж і широке вико-

ристання смартфонів дають людям можливість користуватися Інтернетом. Соціальні мережі є одним з найбільш популярних он-лайн-видів діяльності. Засоби масової комунікації у житті сучасного суспільства відіграють важливу та водночас небезпечну роль, замінюючи функцію інформування населення на формування певних поглядів, ідей і думок. Вочевидь, сучасні інформаційні ресурси спрямовані, насамперед, на маніпулювання суспільною свідомістю, яка контролюється урядами різних країн, власниками телевізійних каналів і використовується як пропагандистська зброя.

В Україні ґрунт для розвитку та процвітання архетипу “популізму” є дуже плідним, оскільки наше суспільство має травму і в третьому і в другому поколінні та переживає посттравматичний психологічний синдром голодомору, репресій, втрати державності, російської агресії на сході України. За таких умов архетип популізму під час демократичних виборчих перегонів нарощуватиме свій підсвідомий вплив.

Водночас при моніторингу соціальних змін соціологи фіксують запит суспільства на зміни та потребу самоактуалізованої інтровертної активної людини.

Слід зауважити, що сучасні архетипи, зокрема “демократії” та “популізму”, недостатньо вивчені й дозволяють долучитися до їх дослідження ще не одному поколінню науковців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Джудіс Дж. Б. Великий вибух популізму / Джон Б. Джудіс. — Х. : Клуб сімейного дозвілля, 2017. — 92 с.
2. Беккер І. Вибори під знаком популізму [Електронний ресурс] / І. Беккер // Віче. — 2015. — № 17. — С. 22–23. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2015_17_13
3. Дем'яненко М. М. Популізм в демократичному суспільстві: особливості використання та сприйняття [Електронний ресурс] / М. М. Дем'яненко // Вісн. Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. — 2013. — Вип. 3. — С. 93–96. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_FP_2013_3_24
4. Кавка В. В. Популізм як ефективна політична технологія сучасних виборчих процесів в Україні [Електронний ресурс] / В. В. Кавка // Гілея: наук. вісн. — 2015. — Вип. 102. — С. 406–409. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2015_102_108
5. Кіянка І. Б. Популізм як знаряддя харизматичних лідерів [Електронний ресурс] / І. Б. Кіянка // Вісн. Дніпропетров. ун-ту. — Серія: Філософія. Соціологія. Політологія. — 2015. — № 5. — С. 95–100. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdufsp_2015_5_14
6. Кіянка І. Б. Популізм в контексті державного управління: приклад Білорусі [Електронний ресурс] / І. Б. Кіянка // Демократичне врядування. — 2016. — Вип. 16–17. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2016_16-17_6
7. Хома Н. М. Теле- та інтернет-популізм (на прикладі італійських політичних партій) [Електронний ресурс] / Н. М. Хома // Вісн. Маріупол. держ. ун-ту. — Серія : Історія. Політологія. — 2015. — Вип. 13–14. — С. 321–328. — Режим доступу:

- http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmdu_ip_2015_13-14_42
8. *Афонін Е. А.* Закономірності та особливості української суспільної трансформації [Електронний ресурс] / Е. А. Афонін, О. В. Суший // Стратегічна панорама. — 2015. — № 1. — С. 94–108. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Strpa_2015_1_14
 9. *Суший О. В.* Динаміка політичних і психологічних процесів у сучасній Україні [Електронний ресурс] / О. В. Суший // Наук. студії із соц. та політ. психології. — 2015. — Вип. 35. — С. 61–76. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nsspp_2015_35_8
 10. *Сиби́ряков С.* Соціальні медіа як середовище архетипного впливу на масову свідомість / С. Сиби́ряков // Публічне управління: теорія та практика: зб. наук. пр. Асоціації докторів наук з держ. упр. — Х. : ДокНаукДержУпр, 2013 — Вип. № 1 (13). — С. 202–210.
 11. *Донченко О.* Раціоналізація архетипу консолідації і злагоди у політичній практиці [Електронний ресурс] / О. Донченко // Публічне упр.: теорія та практика. — 2014. — Вип. 2 (спец. вип.). — С. 77–85. — Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2014_2\(spets\)](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2014_2(spets))
 12. *Маффесолі М.* Час племен. Занепад індивідуалізму у постмодерному суспільстві / М. Маффесолі. — К. : Вид. дім “Києво-Могилян. акад.”, 2018 — 264 с.
 13. *Gilbert Durand.* Beaux-arts et archétypes. La religion de l’art, Paris, P.U.F., 1989.
 14. *Леві-Строс К.* Первісне мислення / К. Леві-Строс. — К. : Укр. центр духовної культури, 2000. — 324 с.
 15. Структура личности по Юнгу [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://sites.google.com/site/tohabiblio/the-team/analiticeskaa-teoria-unga/struktura-licnosti-po-ungu>
 16. *Покальчук О.* Тремтячі еліти / О. Покальчук. — К. : Форзац, 2011. — 168 с.
 17. *Dahl Robert A.* Democracy // Encyclopaedia Britannica. — Режим доступа: <https://www.britannica.com/topic/democracy>
 18. *Dale A. Bertelsen.* Media form and government: Democracy as an archetypal image in the electronic age / Bertelsen Dale A. // Communication Quarterly, 1992. — № 4 (40). — С. 325–337, DOI: 10.1080/01463379209369849
 19. *Бард А.* Нетократия. Новая правящая элита и жизнь после капитализма / А. Бард, Я. Зодерквист; пер. с швед. — СПб. : Стокгольм. шк. экономики в Санкт-Петербурге, 2004. — 252 с.
 20. *Лашкіна М.* Нетократія / М. Лашкіна // Політологія: навч. енцикл. слов.-довід. для студ. вищ. навч. закл. I–IV рівнів акредитації ; за наук. ред. Хоми Н. М. [В. М. Денисенко, О. М. Сорба, Л. Я. Угрин та ін.]. — Л.: Новий Світ – 2000, 2014. — С. 436.
 21. Number of internet users worldwide from 2005 to 2018 (in millions). — Mode of access: <https://www.statista.com/statistics/273018/number-of-internet-users-worldwide/>
 22. *Бельська Т. В.* Глобальне громадянське суспільство: сутність, генеза та вплив на державну політику України : монографія / Т. В. Бельська. — К. : ВАДНД, 2016. — 300 с.
 23. *Маффесолі М.* Час племен. Занепад індивідуалізму у постмодерному суспільстві / М. Маффесолі. — К.: Вид. дім “Києво-Могилян. акад.”, 2018. — 264 с.
 24. *Джудіс Джон Б.* Великий вибух попудізму / Дж. Б. Джудіс. — Х.: Клуб сімейного дозвілля, 2017. — 192 с.
 25. *Налевайко Эва.* Политический популизм и социальный страх [Элек-

тронний ресурс] / Эва Налевайко // Социология. — 2009. — № 4. — С. 36–48. — Режим доступа : http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/7752/1/pages%20from%20Социология_2009_№4.36-49pdf.pdf

26. Володимир Паніотто: вибори, закон про мову і томос в один рік можуть дуже розхитати суспільство [Електронний ресурс] // Укр. правда. — 2019. — 4 лют. — Режим доступу : <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/02/4/7205638/>
27. *Bikus Zach* (2019). World-Low 9 % of Ukrainians Confident in Government [Electronic resource]. — Mode of access: https://news.gallup.com/poll/247976/world-low-ukrainians-confident-government.aspx?g_source=link_NEWSV9&g_medium=NEWSFEED&g_campaign=item_&g_content=World-Low%25209%2525%2520of%2520Ukrainians%2520Confident%2520in%2520Government
28. *Афонін Е. А.* Закономірності та особливості української суспільної трансформації / *Е. А. Афонін, О. В. Суший* // Стратегічна панорама. — 2015. — № 1. — С. 94–108. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Stpa_2015_1_14

REFERENCES

1. *John B. Judis* (2017). The Populist Explosion. Khakiv: Klub simeynoho dozvillya [in Ukraine].
2. *Becker I.* (2015). Vybery pid znakom populizmu [Elections under the sign of populism]. *Veche*, 17, 22–23, available at : http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2015_17_13 [in Ukraine].
3. *Demyanenko M. M.* (2013). Populizm v demokratychnomu suspil'stvi: osoblyvosti vykorystannya ta spryynyatya [Populism in a Democratic Society: Features of Use and Perception].

Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka — Bulletin of the Taras Shevchenko National Taras Shevchenko University. Philosophy. Politology. Issue 3, 93–96, available at : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_FP_2013_3_24 [in Ukraine].

4. *Kavka V. V.* (2015). Populizm yak efektyvna politychna tekhnolohiya suchasnykh vyborchikh protsesiv v Ukrayini [Populism as an Effective Political Technology of Contemporary Election Processes in Ukraine]. *Hileya: naukovyy visnyk — Gilea: Scientific Bulletin*. Issue 102, 406–409, available at : http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2015_102_108 [in Ukraine].
5. *Kyyanka I. B.* (2015). Populizm yak znaryaddya kharyzmatychnykh lideriv [Populism as an instrument of charismatic leaders]. *Visnyk Dnipropetrovs'koho universytetu. Seriya : Filosofiya. Sotsiologiya. Politologiya — Bulletin of the University of Dnipropetrovsk. Series: Philosophy. Sociology. Politology*, 5, 95–100, available at : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdufsp_2015_5_14 [in Ukraine].
6. *Kyyanka I. B.* (2016). Populizm v konteksti derzhavnoho upravlinnya: pryklad Bilorusi [Populism in the Context of Public Administration: An Example of Belarus]. *Demokratychnе vryaduvannya — Democratic Governance*. Issue. 16–17, available at : http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2016_16-17_6 [in Ukraine].
7. *Homa N. M.* (2015). Tele- ta internet-populizm (na prykladi italiys'kykh politychnykh partiy) [Tele- and Internet Populism (on the Example of Italian Political Parties)]. *Visnyk Mariupol's'koho derzhavnoho universytetu. Seriya : Istoriya. Politologiya — Bulletin of the Mariupol State University. Series: History. Politology*. Issue 13–14, 321–328, available at :

- http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmdup_2015_13-14_42 [in Ukraine].
8. *Afonin E. A., Sushii O. V.* (2015). Zakonomirnosti ta osoblyvosti ukrayins'koyi suspil'noyi transformatsiyi [Patterns and Peculiarities of the Ukrainian Social Transformation]. *Stratehichna panorama — Strategic Panorama*, 1, 94–108, available at : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Stpa_2015_1_14 [in Ukraine].
 9. *Sushii O. V.* (2015). Dynamika politychnykh i psykholohichnykh protsesiv u suchasniy Ukraini [Dynamics of Political and Psychological Processes in Contemporary Ukraine]. *Naukovi studiyi iz sotsial'noyi ta politychnoyi psykholohiyi. — Scientific Students on Social and Political Psychology*, Issue 35, 61–76, available at : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nsspp_2015_35_8 [in Ukraine].
 10. *Sibiryakov S.* (2013). Sotsial'ni media yak seredovyshe arkhetypnoho vplyvu na masovu svidomist' [Social media as a medium of archetypal influence on the mass consciousness]. *Publichne upravlinnya: teoriya ta praktyka: zbirnyk naukovykh prats' Asotsiatsiyi doktoriv nauk z derzhavnoho upravlinnya. — Public Administration: Theory and Practice: a collection of scientific works of the Association of Doctors of Science in Public Administration.* — Kharkiv: Vyd-vo "DokNaukDerzhUpr", 13:1, 202–210 [in Ukraine].
 11. *Donchenko O.* (2014) Ratsionalizatsiya arkhetypu konsolidatsiyi i zlahody u politychniy praktytsi [Rationalization of the Archetype of Consolidation and Accord in Political Practice]. *Publichne upravlinnya: teoriya ta praktyka — Public Administration: Theory and Practice*, Issue 2 (special edition), 77–85, available at : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2014_2\(spets\)](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2014_2(spets)) [in Ukraine].
 12. *Maffesoli M.* (2018). Chas plemen. Zanepad indyvidualizmu u postmodernomu suspil'stvi [Time of tribes. The decline of individualism in post-modern society]. Kyiv : Vyd. dim "Kyievo-Mohylyans'ka akademiya" [in Ukraine].
 13. *Gilbert Durand* (1989). *Beaux-arts et arch'types. La religion de l'art*, Paris, P.U.F. [in France]
 14. *Levi-Stros K.* (2000). *Pervisne myslennya [Initial Thinking]*. Kyiv: Ukrayins'kyy tsentr dukhovnoyi kul'tury [in Ukraine].
 15. Jung's personality structure, available at : <https://sites.google.com/site/tohabiblio/the-team/analiticeskaa-teoria-unga/struktura-licnosti-po-ungu>
 16. *Pokalchuk O.* (2011). Tremtyachi elity [Trembling Elites]. Kyiv: Forzats [in Ukraine].
 17. *Dahl Robert A.* Democracy. Encyclopaedia Britannica. Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/democracy>
 18. *Dale A. Bertelsen* (1992). Media form and government: Democracy as an archetypal image in the electronic age. *Communication Quarterly*. 40:4, 325–337, DOI: 10.1080/01463379209369849
 19. *Bard A. and Zoderkvist Y.* (2004) Netokratyya. Novaya pravyyashchaya elyta y zhyzn' posle kapytalyzma [Netocracy. New ruling elite and life after capitalism] St. Petersburg : Stockholm School of Economics in St. Petersburg [in Russian].
 20. *Lashkina M.* (2014). Netocrathiya. Political Science: An Encyclopedic Dictionary of Encyclopedic Dictionaries for Students of Higher Educational Institutions of the I-IV Levels of Accreditation. Lviv: Novyy Svit – 2000, p. 436 [in Ukraine].
 21. Number of internet users worldwide from 2005 to 2018 (in millions). Retrieved from <https://www.statista>.

- com/statistics/273018/number-of-internet-users-worldwide/
22. *Bielska T. V.* (2016). Hlobal'ne hromadyans'ke suspil'stvo: sutnist', heneza ta vplyv na derzhavnu polityku Ukrainy [Global Civil Society: The Essence, Genesis and Influence on Ukraine's State Policy]. Kyiv: VADND [in Ukraine].
 23. *Maffesoli M.* (2018). Chas plemen. Zanepad indyvidualizmu u postmodernomu suspil'stvi [Time of tribes. The decline of individualism in post-modern society]. Kyyiv : Vyd. dim "Kyyevo-Mohylyans'ka akademiya" [in Ukraine].
 24. *John B. Judis* (2017). The Populist Explosion. Khakiv: "Klub simeynoho dozvil'ya" [in Ukraine].
 25. *Nalevaiko Eva* (2009). Polytycheskyy populizm y sotsyal'nyy strakh [Political populism and social fear]. Sotsyolohyya — Sociology, 4, 36–48, available at : http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/7752/1/pages%20from%20Социология_2009_№4.36-49pdf.pdf [in Belarus].
 26. Volodymyr Paniotto: vybory, zakon pro movu i tomos v odyn rik mozhut' duzhe rozkhytaty suspil'stvo [Volodymyr Paniotto: Elections, the law on language and tomos in one year can very frustrate society]. Ukrain-ska pravda. February 04, 2019, available at : <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/02/4/7205638/> [in Ukraine].
 27. *Bikus Zach* (2019). World-Low 9 % of Ukrainians Confident in Government. news.gallup.com. Retrieved from https://news.gallup.com/poll/247976/world-low-ukrainians-confident-government.aspx?g_source=link_NEWSV9&g_medium=NEWSFEED&g_campaign=item_&g_content=World-Low%25209%2525%2520of%2520Ukrainians%2520Confident%2520in%2520Government
 28. *Afonin E. A., Sushii O. V.* (2015). Zakonomirnosti ta osoblyvosti ukrayins'koyi suspil'noyi transformatsiyi [Patterns and Peculiarities of the Ukrainian Social Transformation]. Stratehichna panorama — Strategic Panorama, 1, 94–108, available at : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Stpa_2015_1_14 [in Ukraine].

УДК: 316.3

DOI: <https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-18-3-75-87>

Білик Олена Іванівна,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри адміністративного та фінансового менеджменту, Національний університет “Львівська політехніка”, 79000, м. Львів, вул. Степана Бандери, 12, тел.: 097 28 96 888, e-mail: olena.i.bilyk@lpnu.ua

ORCID: 0000-0002-7110-7257

Билык Алена Ивановна,

кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры административного и финансового менеджмента, Национальный университет “Львовская политехника”, 79000, г. Львов, ул. Степана Бандеры, 12, тел.: 097 28 96 888, e-mail: olena.i.bilyk@lpnu.ua

ORCID: 0000-0002-7110-7257

Bilyk Olena Ivanivna,

Phd of Economic, associate professor, Associate Professor of the Department of Administrative and Financial Management, National University “Lviv Polytechnic”, 79000, Lviv, Str. Stepana Bandery, 12, tel.: 097 28 96 888, e-mail: olena.i.bilyk@lpnu.ua

ORCID: 0000-0002-7110-7257

Блинда Юрій Орестович,

асистент кафедри адміністративного та фінансового менеджменту Національного університету “Львівська політехніка”, 79000, м. Львів, вул. Степана Бандери, 12, тел.: 097 937 04 09 e-mail: blyndayura@gmail.com

ORCID: 0000-0002-9579-9382

Блында Юрий Орестович,

ассистент кафедры административного и финансового менеджмента, Национальный университет “Львовская политехника”, 79000, г. Львов, ул. Степана Бандеры, 12, тел.: 097 937 04 09 e-mail: blyndayura@gmail.com

ORCID: 0000-0002-9579-9382

Blynda Yurii Orestobych,

assistant of the Department of administrative and financial management, Lviv Polytechnic National University, 79000, Lviv, Str. Stepana Bandery, 12, tel.: 0979370409, e-mail: blyndayura@gmail.com

ORCID: 0000-0002-9579-9382

АРХЕТИПІКА ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНИХ ЗАХОДІВ У СОЦІАЛЬНОМУ СЕКТОРІ

Анотація. Піднімається проблематика архетипіки побудови соціальних відносин. Із центральних понять, що виникли з цих міркувань, поняття “регулювання” та “соціальні відносини”, безумовно, є найбільш спірними. На основі ретроспективного аналізу з використанням наукових досягнень виділено основні етапи побудови соціальних відносин у різних країнах та часових проміжках. Дослідження дало змогу окреслити роль державного регулювання у забезпеченні соціальних відносин та соціального захисту. Щодо виділення етапів соціального захисту в Україні, авторами було використано систему пенсійного забезпечення, яка враховує і обов’язкову, і добровільну форми. Періодизація етапів пенсійного забезпечення дала можливість виділити основні проблеми у державному регулюванні соціального захисту у сфері пенсійного забезпечення. Статистичні дані показали перевантаження витрат на соціальне забезпечення, а саме: витрати на пенсійне забезпечення. На основі виділення архетипової форми авторами досліджено різні інституційні форми, які схарактеризують природу соціальних відносин. Одним із шляхів вирішення соціальних проблем автори вбачають необхідність у створенні умов для нових видів робочих місць з урахуванням вимог сучасності. Процеси взаємодії між організацією, організаційним середовищем та професійною практикою і є соціальними відносинами, а деякі генеративні механізми намагаються відновити незрозумілі зв’язки між різними соціальними рівнями. Соціальні виклики часто можуть бути вирішені при розробленні й впровадженні новітніх ідей та побудові ефективних концепцій, які поширюються через кордони. Проте світові та національні кризи вимагають у вирішенні питань окреслення ролі інформаційного та технічного прогресу. Авторами представлено зв’язок між технологією та моделлю розвитку соціальних відносин і покращення соціальних умов від технології до технічного застосування. Наслідком є зміна організаційних структур як державного сектору, так і підприємництва у довгостроковій перспективі.

Ключові слова: архетипіка, соціальний захист, соціальні відносини, пенсійне забезпечення, інституційні форми.

АРХЕТИПІКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ГОСУДАРСТВЕННЫХ МЕРОПРИЯТИЙ В СОЦИАЛЬНОМ СЕКТОРЕ

Аннотация. Поднимается проблематика архетипики построения социальных отношений. Из центральных понятий, возникших из этих соображений, понятия “регулирование” и “социальные отношения”, безусловно, являются наиболее спорными. На основе ретроспективного анализа с использованием научных достижений выделены основные этапы построения социальных отношений в различных странах и временных промежутках.

Исследование дало возможность определить роль государственного регулирования в обеспечении социальных отношений и социальной защиты. Относительно выделения этапов социальной защиты в Украине, авторами была использована система пенсионного обеспечения, которая учитывает и обязательную, и добровольную формы. Периодизация этапов пенсионного обеспечения позволила выделить основные проблемы в государственном регулировании социальной защиты в сфере пенсионного обеспечения. Статистические данные проиллюстрировали расходы на социальное обеспечение и перегруз затрат на пенсионное обеспечение. На основе выделения архетипов авторами исследованы различные институциональные формы, которые характеризуют природу социальных отношений. Один из путей решения социальных проблем авторы видят в создании необходимых условий для новых видов рабочих мест с учетом требований современности. Процессы взаимодействия между организацией, организационной средой и профессиональной практикой являются социальными отношениями, а некоторые генеративные механизмы пытаются восстановить непонятные связи между различными социальными уровнями. Социальные вызовы часто могут быть решены при разработке и внедрении новейших идей и построении эффективных концепций, которые распространяются через границы в условиях глобализации. Однако мировые и национальные кризисы требуют в решении вопросов очерчения роли информационного и технического прогресса. Авторами представлены связь между технологией и моделью развития социальных отношений и улучшение социальных условий от технологии к техническому применению. Следствием этого является изменение организационных структур как государственного сектора, так и предпринимательства в долгосрочной перспективе.

Ключевые слова: архетипика, социальная защита, социальные отношения, пенсионное обеспечение, институциональные формы.

ARCHITYPIC OF EFFICIENCY OF STATE MEASURES IN THE SOCIAL SECTOR

Abstract. In the article the authors raise the problem of archetype of constructing social relations. Of the central concepts that arise from these considerations, the concept of “regulation” and “social relations” is definitely the most controversial. Based on a retrospective analysis using scientific achievements, the researcher identifies the main stages of constructing social relations in different countries and time spans. The research allowed to outline the role of state regulation in ensuring social relations and social protection. As for the selection of stages of social protection in Ukraine, the authors used an example of a pension system that takes into account both a mandatory and voluntary form. The periodization of the retirement stages has allowed to highlight the main problems in the state regulation of social protection in the area of pensions. The statistical data showed the overload of social security costs is exactly the cost of retirement provision. Also, based on the allocation of archetype forms, the authors investigated various

institutional forms that characterize the nature of social relations. One of the ways of solving social problems, authors see the creation of the necessary conditions for creating new types of jobs, taking into account new requirements of modern times. The processes of interaction between the organization, the organizational environment and professional practice are social relations, and some generative mechanisms are trying to restore the obviously incomprehensible links between different social levels. The authors present a link between technology and model of social relations development and social conditions improvement. From technology to technical application. The result is a change in the organizational structure of both the public sector and entrepreneurship in the long run.

Keywords: archetype, social protection, social relations, pension provision, institutional forms.

Постановка проблеми. Питання підтримки незахищених верст населення у сучасному світі є досить гострим. Необхідність виявлення основних причин асиметрії між соціальними верствами має глибокі історичні віхи. Конфлікти породжують нові типи і форми соціальних ризиків. Останні роки ознаменувалися кризою фінансових ринків, що поширилася на всю світову економіку. Величезні капітальні активи були знищені, і лише завдяки масовому втручання держави можна подолати наслідки системної кризи. Програми державної підтримки мали допомогти пом'якшити кризу, але не вирішили її. Безробіття зростає, багато компаній стикаються з банкрутством, а навантаження на зарплати зростає. Соціальна сегрегація, дитяча бідність або демографічні зміни є прикладами нагальних соціальних проблем у багатьох європейських країнах. Традиційно це стосується переважно соціально орієнтованих організацій, які займаються соціально незахищеними групами в суспільстві. Зростаюча складність та раптовий характер ба-

гатьох суспільних проблем та супутнє зниження державних інвестицій у соціальний сектор також збільшили вимоги до неприбуткових організацій, а отже, і до ефективності всього неприбуткового сектору, що актуалізує тему дослідження. Проведення досліджень архетипіки соціальних відносин може дати змогу спроектувати напрями підвищення державних заходів у соціальному секторі.

Аналіз останніх публікацій. Розкриття сутності архетипіки здійснювала плеяда вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема, Е. Афонін [1], О. Гагарінов [2], О. Суший [3], Д. Труфанов [4]; проблеми державного регулювання соціального захисту розкривали В. Антонюк [5], О. Жадан [6], А. І. Петрова [7] та ін.

Метою статті є теоретичне обґрунтування архетипіки державного регулювання соціального захисту, історичний аналіз розвитку соціального захисту у світі, опис сучасних проблем і шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Очевидно, що розвиток суспільства вимагає переосмислення соціальних

відносин. Однак говорити про соціальні відносини означає певну послідовність у тому, як люди відносяться один до одного. Коли йдеться про “соціальні умови” в безлічі щоденних соціальних дій, це можна назвати регулярністю певних соціальних практик. Ця закономірність не виникає самотійно: ні об’єктивно, ні суб’єктивно. Товарно-грошове співвідношення, яке настільки поширене у наші дні, спочатку розвивалося лише в квазі-експериментальному, авантюрному зародковому стані і лише консолідувалося через його історичне узагальнення. Саме перерозподіл фондів грошових коштів є основою для сучасного фінансування соціального захисту населення. Використовуючи страхові механізми, працюючі фізичні особи, а також юридичні особи забезпечують соціально незахищені верстви населення шляхом сплати податків і обов’язкових платежів. Держава шляхом створення відповідного законодавчого поля та акумуляції фінансових ресурсів забезпечує соціальний захист населення. Тому гостро стоїть питання визначення категорії “соціальні відносини”. Це означає здійснити теоретичний (а не емпіричний) акт, включаючи всі теоретичні ризики та небезпеки, за які індивід відповідає самотійно. Цей акт ніколи не є соціально нейтральним, оскільки відноситься до ідеї, яку індивіди створюють для суспільства, і тому може сприяти обґрунтуванню або сумніву цих відносин. Адже соціальне визнання природи відносин є складовою самого відношення, що, звичайно ж, “визнає” теоретик і не обов’язково те, що визнає суспільство. Але кожен соціальний зв’язок, у

тому числі економічний, передбачає вимір соціальної уяви на повсякденну, ритуальну або політичну кодифікацію. Еластичність і пристосованість соціальних відносин в ході їх історичної тривалості є невід’ємною частиною концепції. Крім можливості відтворення, соціальні процедури та випадки вирішення конфліктів повинні забезпечити їх реальність. Цьому сприяють інтерналізовані норми. Але оскільки норми змінюються з відповідними проектами та конфліктами, то це також вимагає регулювання перетворення цих норм. Соціальні процедури і випадки, які забезпечують цю спільну модифікацію норм, також створюють форми регулювання, які сприяють способу регулювання [8–10].

Держава є формою регулювання, так що різні фракції суспільства (які визначаються соціальними умовами: соціальні класи, гендерні відмінності чи окремі індивіди) знаходяться постійно в стані конфлікту. Протистояння буде доти, доки продовжуватиметься гегемонічна конфігурація соціальних відносин, а особи і класи, задіяні в боротьбі, не повністю поверхнево володітимуть проблематикою одне одного. Форма правління не є ні гарантом, ні вираженням гармонії в тому сенсі, що члени громади не мають підстав боротися. Це вираження гегемонії, яка, звичайно, виявляється через панування певних соціальних груп. Тож насильство є останнім засобом форми правління, але якщо насильство завжди було необхідним для відтворення соціальних умов, то більше не можна було б говорити про державу. Загалом держава відтворює гегемонію, яка вира-

жається в самій державі і в тих, хто уособлює владу. Це гегемонія, озброєна примусом: норми, що символізуються державою, інтерналізуються і приймаються їхньою власною волею або примусом, а у випадках конфлікту між старим і новим, а також між конфліктуючими інтересами, визнання є еквівалентом. Соціальний порядок визнання ролі арбітра держави: вона має “монополію легітимної влади”. Тому важливим є ретроспективне аналізування системи розвитку і легітимізації процесу соціального захисту.

Кожна історична епоха по-своєму вирішує питання про допомогу непрацездатним членам соціуму. У різних країнах в різний час форми такої допомоги варіювали залежно від системи цінностей і матеріальних можливостей суспільства та окремих його груп.

Соціальна політика призначена для захисту життєвих ризиків, пом'якшення складних, соціально зумовлених життєвих ситуацій та забезпечення виходу на пенсію. Це в основному фінансується внесками та податками на соціальне страхування, тому соціальна політика ґрунтується на багатстві, яке спочатку необхідно “виробити” та розподілити. Невизначеністю є такі тенденції, як зміна розподілу зайнятості та демографічні тенденції. Водночас стає зрозумілим, що втручання у соціальну сферу залежать від трьох умов:

1. З одного боку, суспільно підтримувані нормативні стандарти необхідні для оцінки негативного соціального стану, які можна подолати за допомогою публічних установ соціального спрямування (благодій-

ні фонди, громадські організації). Ці установи сильно залежать від соціальних інтересів та історичних обставин.

2. По-друге, це потребує наявності зацікавлених сторін. Різні зацікавлені сторони можуть працювати разом, але також конфліктувати один з одним. Зацікавлені сторони можуть бути приватними особами або меншими групами (такими, як одноосібні ініціативи), а також соціальними рухами, такими як трудовий рух, профспілковий рух, жіночий рух.

3. І, по-третє, це потребує інституційних вимог щодо того, як треба приймати ці державні норми, хто їх впроваджуватиме та які установи будуть виконувати їх та санкціонувати. Це стосується конституційного ладу конкретної країни та компетенції структури державних органів влади.

Традиційно соціальний захист був використаний у європейській державі загального добробуту та інших частинах розвинених країн, щоб підтримувати певний рівень життя та вирішувати проблему тимчасової бідності [11]. Один із перших прикладів державного соціального захисту вдалося відстежити римському імператору Траяну, який розширив програму вільного зерна, до якої входили бідні громадяни імперії. Крім того, він заснував виплату державних коштів для підтримки бідних дітей [12].

У XVI столітті відбувся центральний поворотний момент в історичному розвитку Європи. З розширенням грошової економіки, міжнародно-активних банків та початком міждоміської торгівлі були закладені основи господарської діяльності, заснованої

на приватній власності на засобах виробництва, максимізації прибутку для підприємців та націлювання на якісне та кількісне розширення ринків. Технічний прогрес, нові винаходи підтримали цей розвиток. Як наслідок, економіка, зосереджена лише на наявності природних ресурсів і можливості обміну ними, втратила значення порівняно з грошовою економікою, а роль сільського господарства зменшилася.

Із винаходом парової машини в другій половині XVIII століття, виявлення нових джерел сировини і можливостей їх застосування та зростаючого попиту на промислові товари, промислово-капіталістичні економічні структури спочатку панували в Англії, пізніше на європейському континенті.

Цей розвиток супроводжувався правовим припиненням кріпацтва феодалів та визволенням праці. Саме в цей період відбулося переосмислення ролі держави, роботодавця, працівника і зміна соціальних відносин. Водночас зародилася загальна соціальна політика, що стимулювала нові соціальні рухи та виникнення основних соціальних норм, серед яких особиста відповідальність: з розпаду феодального ладу з'явилися початки буржуазного суспільства — швидше в межах міста, ніж у територіальних округах. Праці женевського філософа і педагога Жан-Жака Руссо (1712–1778) стали основою для зародження і розвитку нової буржуазії.

За основу нової епохи було взято солідарність у соціальних відносинах, проте Руссо не міг ще передбачити, що буржуазія одночасно створювала новий клас, збіднілі нижчі

класи, для яких цей термін переважав у XIX столітті. В Англії цей розвиток почався у другій половині XVIII ст., у Німеччині — з 1820-х років [9].

Організований соціальний захист був недосконалим до кінця XIX — початку XX століття. Саме в цей період у Німеччині та Великобританії були створені системи соціального захисту, спрямовані на забезпечення робітників (див. Національне страхування) [13]. Сполучені Штати перейшли на систему соціального захисту через кілька років, під час Великої депресії, з надзвичайною допомогою тим, хто зазнав найсильніших втрат. Проте сучасний соціальний захист зріс до набагато ширшого кола питань і цілей; зараз він використовується як політичний підхід у країнах, що розвиваються, для вирішення питань постійної бідності та цільових структурних причин.

В Україні витрати на соціальний захист зростають щорічно: так, порівняно з 2017 р. — 145,5 млрд грн, у 2018 р. — 151,5 млрд грн, а в проекті на 2019 р. — на 27 млрд грн (із 151 до 178 млрд грн) [14; 15]. Частка витрат на соціальний захист в Україні є досить високою, але в межах значень, які представляють європейські країни. Проте близько 70 % витрат на соціальне забезпечення складають витрати на пенсійне забезпечення. Виходячи з цього, пропонуємо розглянути на прикладі пенсійного забезпечення періодизацію його розвитку в Україні. Ретроспективний аналіз соціального захисту можна пов'язати з виплатами пенсій. На нашу думку, пенсію можна розглядати як відкладену заробітну плату працівника, резервовану у формі пенсій-

них внесків на майбутні витрати, яка заміняє заробіток при настанні встановлених пенсійних умов і дає змогу захистити від бідності. Оскільки пенсія — це законний дохід працівника за минулу працю, яку використовують сьогодні, слід враховувати, що на розмір пенсійних виплат впливає низка економічних факторів, зокрема: фактична річна ставка інвестиційного доходу, рівень інфляції, рівень ВВП на душу населення в країні.

Перший етап — з 1859 до 1917 р. — характеризувався створенням та функціонуванням емеритальних (пенсійних кас різних відомств). Першочергово такі каси створювали для виплати пенсій військовим (від лат. “емеритура” — вислуга років), а потім ідею створення кас підхопило і керівництво залізниць. Далі було створено каси і для службовців інших відомств та робітників. Із цих кас виплачували пенсії за вислугу років, допомогу вдовам і сиротам, пенсії у разі інвалідності. Поряд з емеритальними касами почали створювати і розвивати ощадно-допоміжні каси та пенсійні каси страхового типу. Діяльність ощадно-допоміжних кас відбувалася таким чином: робітник здійснював відрахування певного відсотка з власного заробітку, кошти накопичувалися на його рахунок і поверталися з настанням пенсійних умов робітникові, але вже з додатковим прибутком. Пенсійні страхові каси здійснювали виплату ще й при настанні певних випадків.

Проте через революційні події 1917 року закінчився перший етап розвитку недержавних пенсійних фондів, оскільки в радянський пе-

ріод добровільної участі в НПЗ не передбачалося.

Другий етап розвитку недержавних пенсійних фондів в Україні — з 1992 до 2003 р. включно — характеризується відновленням незалежності країни і поряд із цим економічною кризою і кризою пенсійного забезпечення зокрема. Саме в цей період законодавчо було встановлено можливість здійснення підприємницької діяльності (Конституція України, Закони України “Про підприємства в Україні”, “Про підприємництво”, “Про господарські товариства”), проте не було чітко визначено можливості здійснювати діяльність саме у сфері недержавного пенсійного забезпечення. У 1994 р. створено перший недержавний пенсійний фонд, а вже у 1999 р. їх кількість налічувала понад 100, проте більш як 40 % цих пенсійних фондів займалися комерційною діяльністю, або ж не функціонували взагалі. Саме у цей період виникає проблема невиконання НПФ взятих на себе зобов’язань. Причинами цього були: відсутність відповідної законодавчої бази; діяльність пенсійних фондів як фінансових пірамід, неврегульованість напрямів диверсифікації пенсійних коштів, бездіяльність органів державного контролю. Як позитивний аспект слід назвати, що за цей період було створено Асоціацію на підтримку розвитку недержавного соціального страхування та Асоціацію недержавних пенсійних фондів, основною метою діяльності яких було сприяння створенню пенсійного законодавства.

Третій етап — з 2004 р. до 1 жовтня 2011 р. — розпочався вступом у

дію Законів України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” та “Про недержавне пенсійне забезпечення”, нормами яких встановлено трирівневу пенсійну систему та можливості здійснення недержавного пенсійного забезпечення та контролю за ним. Саме на цьому етапі НПФ надано можливість здійснювати свою діяльність як накопичувальних соціально-економічних інститутів.

Четвертий етап — з 1 жовтня 2011 р. і дотепер — уведення законом України “Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи” в дію пенсійної реформи, хоча основи діяльності та розвитку недержавних пенсійних фондів були закладені на третьому етапі [16].

Звичайно соціальний захист базується не лише в пенсійному забезпеченні, а й на його прикладі цікавим є представлення джерел його формування: за рахунок страхових механізмів (як на засадах обов’язковості, так і на засадах добровільності), включення витрат на соціальні заходи, послуги і програми у бюджети всіх рівнів, за рахунок коштів неприбуткових організацій (громадські організації, благодійні, каси взаємодопомоги, спілки, об’єднання тощо).

Таким чином, на основі цієї архетипової форми розгортаються інші форми регулювання в інституційних формах і мережах.

Інституційними (або структурними) формами є феноменальні і навіть правові форми, в яких зацікавлені суб’єкти вступають у соціальні відносини (навіть якщо вони

не мають відповідного усвідомлення природи цих відносин): встановлені правила роблять групу, яка їх об’єднує, зрозумілою. Вони є результатом інституціоналізованого компромісу: прийняття обміну товарами на гроші — це вже компроміс щодо прихованої сили соціалізації приватних робіт; прийняття заробітної плати означає компроміс, який не передбачає розміру заробітної плати [17].

Але ці інституційні форми, оскільки вони ініціюють форми посередництва (гроші, непрямі зарплати), принаймні вимагають матеріальної організації цих посередників: державне управління, грошовий обіг, установи управління та соціальні державні організації. Тому слід звернути увагу на три моменти, які, на нашу думку, необхідні при аналізі соціально-економічних умов:

- теоретичний аналіз відтворення цих умов і тим самим їхніх вимог та динаміки. Їх можна назвати іманентними законами або тенденціями, які “переважають” звичну поведінку соціальних суб’єктів;
- акцент на соціальні процеси, які змушують індивідумів і групи дотримуватися логіки існуючих відносин і таким чином виступати як закони або сили з примусовою силою;
- інтерналізація інтерпретації соціальної реальності окремими особами або групами, а також їхні мотиви і норми поведінки та передбачення і вибір, які сумісні з відтворенням цілого (навіть якщо вони прагнуть його змінити).

Сукупність цих рівнів реальності утворює своєрідну “соціальну модель” (“moule social”) [18], яка відображає структурну стабільність суспільства. Більш-менш неминуче накопичення розбіжностей і суперечностей між рівнями (які самі собою є наслідком суперечливого і конфліктного характеру соціальних умов) можуть призвести до розривів у відтворенні цих умов: криз. Подолання криз і її наслідків є першочерговим завданням в інституційній формі соціальних відносин. Тому в межах державного регулювання у сфері соціального захисту є встановлення соціальних стандартів та соціальних гарантій, на яких і ґрунтується соціальна модель держави.

Одним із напрямів виходу з кризи є використання технологічного прогресу. Віра в існування нової моделі розвитку, яка потенційно міститься в технологічній революції, розкрита Жаном Ерве Лоренці та іншими у праці “Криза ХХ століття” [19]. Вони узагальнюють кризу таким чином, що продуктивність є занадто низькою, основний капітал занадто нерухомий, а третинний сектор непродуктивний і роздутий. Також інформаційні технології дозволять підвищити продуктивність (навіть на рівні третинного рівня), зменшуючи тим самим витрати, одночасно збільшуючи купівельну спроможність; зниження вартості основного капіталу, тим самим збільшуючи ставку самофінансування і створюючи нові потреби і, таким чином, нові товари. Таким чином, виникає нова модель, яка досить схожа на попередній режим накопичення, оскільки вона зосереджена на масовому виробництві

та споживанні, але з новими продуктами та новими процесами, а також з новою центральною галуззю: інформаційною, електронною, офісною, телеінформатикою та автоматизованою промисловістю. Тому криза — це лише криза змін (мутації) від однієї моделі до іншої.

Існує ряд зв'язків між технологією та моделлю розвитку; саме соціальні відносини і умови. Від технології до технічного застосування: безпосередні виробничі відносини (хто вирішує, як організований робочий колектив?); від виробництва до економіки: сукупність соціально-економічних умов (чи буде достатньо споживачів, достатньо інвесторів, що виробляти, яку форму повної зайнятості забезпечити?). Інакше кажучи, новий режим накопичення і режим регулювання, особливо відносини щодо оплати праці. Цифровізація економічних відносин очевидно спонукатиме до зміни підходів у державному регулюванні та соціальних відносин.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, слід відзначити, що історично соціальний захист і його державне регулювання лежало в площині боротьби за контроль над виробничим процесом і суспільним відтворенням і навіть у розробці звичок і конвенцій, як і в “лінійний” або “поступовий” розвиток продуктивних сил. Подальшим науковим пошуком є дослідження проблем і пошук шляхів їх вирішення у сфері соціального захисту в умовах розвитку інформаційних технологій та участі роботодавців у розширенні поля соціально-відповідального бізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Велика розтока (глобальні проблеми сучасності: соціально-історичний аналіз) / Е. А. Афонін, О. М. Бандурка, А. Ю. Мартинов. — К.: ПАРАПАН, 2002. — 352 с.
2. Гагарінов О. В. Стратегія трансформації пострадянської системи державного управління України як необхідна умова вирішення та запобігання соціальних конфліктів (архетипний підхід) / О. В. Гагарінов // Архетипіка і публічне управління: стратегії та механізми розв'язання конфліктів у сучасному світі: зб. наук. пр. переможців і кращих авторів П'ятого міжнар. конкурсу молодих учених, (28–30 трав. 2017 р.) / за наук. ред. Е. А. Афоніна, Г. Л. Рябцева. — К.: Псіхея, 2017. — С. 15–22.
3. Суший О. В. Теоретичні засади соціальної архетипіки / О. В. Суший // Публічне урядування. — 2016. — № 3 (4). — С. 168–180.
4. Труфанов Д. О. К проблеме иррационального в социологии / Д. О. Труфанов // Альманах современной науки и образования. — 2007. — № 1 (1). — С. 253–255.
5. Антонюк В. П. Світові тенденції у розвитку соціально-трудова відносин як виклики для України / В. П. Антонюк // Соціально-трудова сфера: сучасний стан, проблеми та стратегічні напрями розвитку : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., (14–16 листоп. 2017 р.). — К.: КНЕУ, 2017. — С. 160–162.
6. Жадан О. В. Механізми державного регулювання соціально-трудова відносин в Україні : дис. ... д-ра наук з держ. упр. 25.00.02 / О. В. Жадан. — Х.: Харків. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президенті України, 2013. — 477 с.
7. Управління змінами в умовах інноваційного розвитку : кол. моногр. / І. Л. Петрова, Г. В. Макаркина, І. В. Терон та ін.; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. І. Л. Петрової. — К.: Ун-т економіки та права “КРОК”, 2012. — 268 с.
8. Aglietta M. (1974): Accumulation et regulation du capitalisme en longue periode, Paris.
9. Aglietta M., Brender, A. (1976): Regulation et crises du capitalisme, Paris.
10. Aglietta M., Orlean A. (1984): Les metamorphoses de la societe salariale, Paris.
11. Недержавні пенсійні фонди. Огляд основних положень про недержавне пенсійне забезпечення / [за матеріалами асоціації адміністраторів недержавних пенсійних фондів України]. — К., 2004. — 24 с.
12. Сандлер Д. Пояснювальна записка до проекту Закону України “Про недержавне пенсійне забезпечення” [Електронний ресурс] / Д. Сандлер. — Режим доступу: www.rada.gov.ua
13. Дмитренко А. Копилка к старости или судьбы негосударственных пенсионных фондов [Электронный ресурс] / А. Дмитренко. — Режим доступа: www.news.finance.ua/ru
14. Видатки бюджету України [Електронний ресурс] / Ціна держави. — Режим доступу: <http://cost.ua/budget/expenditure/>
15. Аналіз проекту бюджету за видатками на 2019 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2018/10/vydatky-derzhbjudzhetu-2019.pdf>
16. Білик О. І. Розвиток недержавних пенсійних фондів в Україні : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / О. І. Білик. — Л., 2012. — 222 с.
17. Bertrand H. (1982) La violence de la monnaie, Paris.
18. Bayer R. (1978a) La croissance francaise analysee en sections productives.

Statistiques et Etudes Financieres, Serie Orange, n°35, Paris.

19. *Bayer R.* (1978b) Les salaires en longue periode. *Economie et Statistiques*, n°105.

REFERENCES

1. *Afonin Ye. A., Bandurka O. M. and Martynov A. Yu.* (2002). Velyka Rozto-ka (hlobalni problemy suchasnosti sotsialno-istorychnyi analiz) [The Great Rash (Global Problems of the Present: Socio-Historical Analysis)] Kyiv: PARAPAN [in Ukrainian].
2. *Gagarinov O. V.* (2017). Stratehiia transformatsii postradians'koi systemy derzhavnoho upravlinnia Ukrainy iak neobkhidna umova vyrishennia ta zapobihannia sotsial'nykh konfliktiv (arkhetypnyj pidkhid) [The Strategy of the Transformation of the Post-Soviet System of Public Administration of Ukraine as a prerequisite for the solution and prevention of social conflicts (archetypal approach)]. *Arkhetypika i publichne upravlinnia: stratehii ta mekhanizmy rozv'iazannia konfliktiv u suchasnomu sviti: zbirnyk naukovykh prats peremozhtsiv i kraschykh avtoriv V mizhnarodnoho konkursu molodykh uchenykh.* — Archetype and Public Administration: Strategies and Mechanisms for Conflict Resolution in the Modern World: Proceeding of the winners and best authors of the Fifth International. Young Scientists Contest, (p. 15–22.) Kyiv: Psyche [in Ukrainian].
3. *Sushi O. V.* (2016). Teoretychni zasady sotsial'noi arkhetypiky [Theoretical foundations of social archetype]. *Publichne uriaduvannia.* — Public administration. 3 (4). 168–180 [in Ukrainian]
4. *Trufanov, D. O.* (2007) K probleme irracional'nogo v sociologii [To the problem of irrational in sociology]. *Al'manah sovremennoj nauki i obrazo-*
- vanija. — Almanac of Modern Science and Education. № 1 (1). p. 253–255 [in Russian].
5. *Antoniuk V. P.* (2017), Svitovi tendentsii u rozvytku sotsial'no-trudovykh vidnosyn iak vyklyky dlia Ukrainy [World trends in the development of social and labor relations as challenges for Ukraine], Proceedings from MIIM '17: Sotsial'no-trudova sfera: suchasnyj stan, problemy ta stratehichni napriamy rozvytku. — Social and labor sphere: the current state, problems and strategic directions of development, (p. 160–162). Kyiv National Economic University, Kyiv [in Ukrainian].
6. *Zhadan O. V.* (2013), Mekhanizmy derzhavnoho rehuliuвання sotsial'no-trudovykh vidnosyn v Ukraini [Mechanisms of state regulation of social and labor relations in Ukraine], Doctor's thesis. Kharkiv Regional Institute for Public Administration of the National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, Kharkiv [in Ukrainian].
7. *Petrova I. L., Makarkina H. V., Teron I. V.* et al (2012), Upravlinnia zminamy v umovakh innovatsijnoho rozvytku [Management of changes in the conditions of innovative development], University of Economics and Law “KROK”, Kyiv [in Ukrainian].
8. *Aglietta M.* (1974) Accumulation et regulation du capitalisme en longue periode, Paris [in french].
9. *Aglietta M., Brender A.* (1976) Regulation et crises du capitalisme, Paris [in french].
10. *Aglietta M., Orlean A.* (1984) Les metamorphoses de la societe salariale, Paris [in french].
11. *Nederzhavni pensijni fondy. Ohliad osnovnykh polozhen' pro nederzhavne pensijne zabezpechennia.* [Non-state pension funds. Overview of the main

- provisions of non-state pension provision] za materialamy asotsiatsii administratoriv nederzhavnykh pensijnykh fondiv Ukrainy. — In materials of the Association of Administrators of Non-State Pension Funds of Ukraine – Kyiv [in Ukrainian].
12. *Sandler D.* Poiasniuval'na zapyska do proektu Zakonu Ukrainy "Pro nederzhavne pensijne zabezpechennia" [Explanatory note to the draft Law of Ukraine "On non-state pension provision"] Retrieved from: www.rada.gov.ua [in Ukrainian].
 13. *Dmitrenko A.* Kopilka k starosti ili sud'by negosudarstvennyh pensionnyh fondov [Moneybox for old age or the fate of non-state pension funds] Retrieved from: www.news.finance.ua/ru [in Russian].
 14. Vydatky biudzhetu Ukrainy /Tsina derzhavy [Expenditures of the budget of Ukraine / Price of the state]. Retrieved from: <http://cost.ua/budget/expenditure/> [in Ukrainian].
 15. Analiz proektu byudzhetu za vydatkamy na 2019 rik [Analysis of the budget project by the year 2019]. Retrieved from: <https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2018/10/vydatky-derzhbjudzhetu-2019.pdf> [in Ukrainian].
 16. *Bilyk O. I.* (2012). Rozvytok nederzhavnykh pensijnykh fondiv v Ukraini [Development of non-state pension funds in Ukraine]. Candidate's thesis. Lviv [in Ukrainian].
 17. *Bertrand H.* (1982) La violence de la monnaie, Paris [in french].
 18. *Bayer R.* (1978a) La croissance française analysee en sections productives Statistiques et Etudes Financieres, Serie Orange, n °35, Paris [in french].
 19. *Bayer R.* (1978b): Les salaires en longue periode, Economie et Statistiques, n °105 [in french].

УДК: 39:572.1/.4:004

DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-18-3-88-100)

2224-2019-18-3-88-100

Бобровський Олексій Ілліч,

асистент кафедри прикладної математики та інформаційних технологій, Державний вищий навчальний заклад “Придніпровська державна академія будівництва та архітектури (ПДАБА)”, 49000, м. Дніпро, вул. Титова, 2, тел.: +38 (097) 578 74 75, e-mail: bobelur@meta.ua

ORCID: 0000-0001-7395-7477

Бобровский Алексей Ильич,

ассистент кафедры прикладной математики и информационных технологий, Государственное высшее учебное заведение “Приднепровская государственная академия строительства и архитектуры (ПГАСА)”, 49000, г. Днепр, ул. Титова, 2, тел.: +38 (097) 578 74 75, e-mail: bobelur@meta.ua

ORCID: 0000-0001-7395-7477

Bobrovskiy Oleksii Illich,

Assistant of Applied Mathematics and Information Technologies Department of State Higher Educational Institution, ‘Pridneprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture’, 49000, Dnipro, Tytova str., 2, tel.: +38 (097) 578 74 75, e-mail: bobelur@meta.ua

ORCID: 0000-0001-7395-7477

КОНСТРУЮВАННЯ АРХЕТИПІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ “УНІВЕРСАЛЬНОГО ЕПОХАЛЬНОГО ЦИКЛУ” І КОМП’ЮТЕРНИХ ІГОР

Анотація. Розглянуто сутність основних понять і шляхів становлення та розвитку нового міждисциплінарного напрямку наукових досліджень — соціальної архетипіки (архетипів колективного несвідомого) як психологічного підґрунтя становлення та розвитку суспільства, його національно-культурної ідентичності.

Розроблено візію стосовно архетипного взаємозв’язку між свідомістю окремих особистостей і суспільною свідомістю загалом, впливу архетипів колективного несвідомого на здатність людини до самовираження, самоствердження і набуття нового демократичного світогляду, на який здійснюють

свій вплив як генетична спадщина людини, так і архетипи колективного несвідомого, що позначають себе від дитячого віку.

Розглянуто можливості теоретико-методичного конструювання “архетипу української молоді”, починаючи з першооснов її життя. За основу такої реалізації взято вітчизняну аналітико-синтетичну модель “Універсального епохального циклу”. Згідно з цією моделлю життєвий шлях людини розглядається за періодами, сукупність яких, власне, й становить міні-модель “життєвого циклу людини”. Означений підхід доповнюється особливостями та загальним змістом “архетипних складників”, що виявляють себе на кожному етапі життєвого шляху людини.

У контексті підходу обґрунтовано доцільність створення каскадного процесу розробки і запровадження комп’ютерних ігор як інструменту моделювання розумових здібностей і психологічних якостей особистості на кожному етапі життєвого шляху людини. Метою ігор пропонується вибрати розвиток духовності, соціальності, патріотизму та інших важливих суспільних цінностей особистості. Конструювання соціальних процесів пропонується здійснювати з урахуванням принципів спадкоємності, взаємозв’язку, конкретних умов життя і особливостей етапів соціалізації людини та їх спрямування на досягнення цілей розвитку суспільства і послідовного зростання складності завдань з використанням інноваційних методів їх вирішення у контексті сталого розвитку країни.

Для розроблення такого “інтелектуального алгоритму” інноваційних технологій, створення підґрунтя розвитку “архетипу української молоді” пропонується залучити фахівців різних галузей знань, які найбільш чутливі до розуміння глибинної (психосоціальної або архетипної) сутності молодіжної вікової когорти.

Ключові слова: теорія соціальної архетипіки, структура елементів архетипу, архетипне середовище, архетип молодих українців, “Універсальний епохальний цикл”, комп’ютерні ігри.

КОНСТРУИРОВАНИЕ АРХЕТИПОВ УКРАИНСКОЙ МОЛОДЕЖИ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ “УНИВЕРСАЛЬНОГО ЭПОХАЛЬНОГО ЦИКЛА” И КОМПЬЮТЕРНЫХ ИГР

Аннотация. Рассмотрено сущность основных понятий и путей становления и развития нового междисциплинарного направления научных исследований — социальной архетипики (архетипов коллективного бессознательного) как психологической основы становления и развития общества, его национально-культурной идентичности.

Разработано видение относительно архетипной взаимосвязи между сознанием отдельных личностей и общественным сознанием в целом, влияния архетипов коллективного бессознательного на способность человека к самовыражению, самоутверждению и приобретению нового демократического мировоззрения, на которое оказывают существенное влияние как генети-

ческое наследие человека, так и архетипы коллективного бессознательного, проявляющие себя уже с детского возраста.

Рассмотрены возможности теоретико-методического конструирования “архетипа украинской молодежи”, начиная с первооснов ее жизни. В качестве основы такой реализации взята отечественная аналитико-синтетическая модель “Универсального эпохального цикла”. Согласно этой модели, жизненный путь человека рассматривается по периодам, совокупность которых, собственно, и составляет мини-модель “жизненного цикла человека”. Указанный подход дополняется особенностями и общим содержанием “архетипических составляющих”, проявляющих себя на каждом этапе жизненного пути человека.

В контексте подхода обоснована целесообразность создания каскадного процесса разработки и внедрения компьютерных игр как инструмента моделирования умственных способностей и психологических качеств личности на каждом этапе жизненного пути человека. Целью игр предлагается выбрать развитие духовности, социальности, патриотизма и других важных общественных ценностей. Конструирование социальных процессов предлагается осуществлять с учетом принципов преемственности, взаимосвязи, конкретных условий жизни и особенностей этапов социализации человека и их направление на достижение целей развития общества и последовательного роста сложности задач с использованием инновационных методов их решения в контексте устойчивого развития страны.

Для разработки такого “интеллектуального алгоритма” инновационных технологий, создания основы развития “архетипа украинской молодежи” предлагается привлечь специалистов различных областей знаний, которые наиболее чувствительны к пониманию глубинной (психосоциальной или архетипной) сущности молодежной возрастной когорты.

Ключевые слова: теория социальной архетипики, структура элементов архетипа, архетипная среда, архетип украинской молодежи, “Универсальный эпохальный цикл”, компьютерные игры.

ARCHETYPES OF UKRAINIAN YOUTH CONSTRUCTION USING THE CONCEPT OF THE “UNIVERSAL EPOCHAL CYCLE” AND COMPUTER GAMES

Abstract. The essence of the basic concepts and ways of a new interdisciplinary research area formation and development — social archetypes (the archetypes of the collective unconscious) is shown as the psychological basis of the formation and development of society, its national and cultural identity.

A vision of the archetypal relationship between the consciousness of individuals and the public consciousness as a whole is provided with the impact of the archetypes of the collective unconscious on a person's ability to self-expression, self-affirmation and acquisition of a new democratic worldview, which is significantly influenced by the archetypes of the collective unconscious, which manifest themselves from the childhood.

The possibilities of the theoretical and methodological design of the 'archetype of Ukrainian youth' are considered, starting with the fundamental principles of its life. The domestic analytical-synthetic model of the 'Universal Epochal Cycle' was taken as the basis for such an implementation. According to this model, the life course of a person is considered by periods, the totality of which, in fact, constitutes a mini-model of the 'human life cycle'. This approach is complemented by the features and the general content of the 'archetypical components' that manifest themselves at each stage of a person's life path.

In the context of the approach, the expediency of creating a cascade process of developing and introducing computer games as an instrument for modeling mental abilities and psychological qualities of an individual at each stage of a person's life path is substantiated. The goal of the games is to choose the development of spirituality, sociality, patriotism and other important social values. It is proposed to construct social processes taking into account the principles of continuity, interconnection, specific living conditions and peculiarities of the stages of human socialization and directing them towards achieving the goals of social development and consistently increasing the complexity of tasks using innovative methods to solve them in the context of the country's sustainable development.

To develop such an 'intelligent algorithm' of innovative technologies for creating the basis for the development of the 'archetype of Ukrainian youth', it is proposed in the article to involve specialists from various fields of knowledge who are most sensitive to understanding the underlying essence (psychosocial or archetypical) of the youth age cohort.

Keywords: the theory of social archetypes, the structure of the elements of the archetype, the archetype environment, the archetype of the Ukrainian youth, 'The Universal Epochal Cycle', computer games.

Постановка проблеми. Складний і суперечливий рух України до Європейського співтовариства потребує національної згуртованості, взаєморозуміння, громадської солідарності, готовності до конкретних дій щодо збереження і нарощення соціальних цінностей і економічного добробуту. Особлива роль у русі країни до майбутнього і його сталості належить молоді, яка нині перебуває під впливом багатьох викликів, більшість з яких зосереджена всередині країни. Вони полягають у невідповідності життєвих цінностей, уподобань, потреб і

ступеня їх задоволення критеріям соціальної захищеності і соціального розвитку та умовам забезпечення економічних потреб порівняно з розвиненими країнами світу.

Як наслідок серед молоді країни спостерігається відсутність стійкої консолідації при виникненні негараздів різної природи, сумнівними стають відданість, ініціативність і добровільність участі у вирішенні існуючих проблем; зменшується вияв гордості, патріотизму прийнятний українцям. Зазначені аспекти засвідчують необхідність підвищення уваги до соціа-

лізації молоді, надання їй належного статусу у вирішенні суспільних справ і управлінні державою. Відродженню і розвитку української молоді може сприяти створення своєрідного “архетипного середовища”, поетапно-последовного збагачення її духовності, гармонізація молодіжної свідомості з відповідними архетипами колективного несвідомого, а світогляду, культури і професіоналізму — з її участю у вирішенні проблем державотворення та ступенем зростання інтелектуального капіталу як психоенергетичного джерела особистісного розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема вивчення розумових здібностей людей, своєрідних архетипних програм була сформульована в працях зарубіжних вчених: німецького філософа Іммануїла Канта, австрійського психіатра і психолога Зигмунда Фрейда, швейцарського психолога і філософа Карла Гюстава Юнга та їх послідовників [1–4]. Але вони розглядали розвиток розумових здібностей людини під кутом генетичних факторів. Наукове узагальнення, розвиток і методологічні підходи до практичного застосування теорії соціальної архетипіки в українському суспільстві представлено в працях вчених Е. А. Афоніна [5; 6] О. В. Суший [9], Т. В. Бельської [10; 11] А. Ю. Большакової [12], О. А. Донченко [13; 15], О. Ю. Амосова і Н. Л. Гавкалової [16], В. В. Друк [14], В. М. Козакова [18] та багатьох інших [17], які визначили ключові чинники формування зрілого архетипічного підґрунтя людей як учасників спільної діяльності і їх впливу на процеси розвитку. Ці чинники широко використовуються в науко-

вих дослідженнях, системах освіти і практиці діяльності не лише в Україні, а й за її межами. Була створена й успішно функціонує українська школа архетипіки — УША. Водночас складність, новизна і різноманіття питань теорії соціальних архетипів створюють певну епізодичність досліджень, які не охоплюють усі сфери її можливого використання. Останнє стосується дослідження питань становлення стійкого архетипу молодих українців, що актуалізує пошук можливостей його створення.

Мета статті — з’ясувати можливості реалізації теорії соціальної архетипіки у створенні умов становлення та розвитку особистості представників української нації. Знайти відповідь на питання — як сформулювати в українському суспільстві архетип української молоді, який стане активним інтегруючим фактором і фундаментом розвитку соціального капіталу українців, який здатен виразити їх ідеологію, цілі і забезпечити динамічний рух прогресивного розвитку Української держави.

Виклад основного матеріалу. Для України ХХІ ст. почалося з визначення існуючих проблем соціального розвитку, що зумовило зміну соціальної поведінки її населення внаслідок усвідомлення змін у суспільному устрої, участі в суспільних справах, появи нових сумнівних можливостей самозабезпечення і розвитку. Ця тенденція стала спостерігатись і серед молоді. Проте здатність до сприйняття людьми змін у навколишньому середовищі не приходить одночасно зі змінами, для цього потрібен певний час і створення необхідних умов для їх відродження. Як стверджував

І. Кант, "... спираючись на одвічні й незмінні закони самого розуму необхідно проводити дослідження, предмет якого не може бути байдужим для людської природи" [1, с. 11] (переклад автора — О. Б.). З. Фрейд запропонував концепцію психоаналізу людини і визначив структуру її психіки, яка, на його думку, складається із передсвідомого, свідомого і несвідомого. У характері передсвідоме становить зміст душевного життя, яке може легко стати усвідомленим — емоції, мислення, пам'ять, воля. Свідоме — це особисте сприйняття зовнішнього світу, а несвідоме — це інстинкт, та частина психіки, де концентруються несвідомі бажання, що витісняються зі свідомості. У характері особистості він визначив три складники: "Я", "Над-Я", "Воно". "Я" формується із застосуванням принципу реальності, "Над-Я" розвивається на основі принципів усвідомлення норм моралі і цінностей, яких дотримується суспільство, "Воно" формується на основі принципів задоволення і неконтрольованих потягів (чи ваблення). К. Юнг, досліджуючи компоненти структури людської психіки, ввів поняття "архетип", "архетипна структура особистості", які відображають здатність до певного типу уявлення себе, світу і накопиченого людського досвіду [3]. Наголошуючи на великій кількості архетипів, К. Юнг, Е. Дюркгайм, Л. Леві-Брюль та інші [4] розглядали їх як компоненти соціальної еволюції — "стимулятори" та "дестимулятори" розвитку і як "регулятори" його налаштування. Але при цьому до уваги не бралось значення соціальних чинників на формування пове-

дінки людей (виховання, оточення, рівень освіти, умови життя, професійна належність, вплив на поведінку з боку соціуму). Тому важко погодитися з висновками З. Фрейда стосовно того, що для розвитку людини головне — інша людина, а не предмети, які її оточують. На сучасному етапі соціально-економічних перетворень у суспільстві для людини важливими є усі чинники, які впливають на її психологічний стан, взаємини у соціумі, самопочуття, а також соціальні, економічні, культурні, екологічні, політичні та інші чинники. У різноманітних соціальних процесах беруть участь сотні і тисячі архетипів за різними ознаками, які за певних умов можуть згуртуватися, інтегруватися і спільно діяти на засадах колективного несвідомого.

Сьогоднішній стан української молоді не можна вважати наближеним до українського архетипу молоді свідомої освіченої особи, що має надійні історичні корні, розвинені й усталені риси українського народу, якості цілісної соціальної особистості, на яку можна покласти надії у розвитку майбутнього Української держави. Тобто можемо констатувати, що надійний і міцний архетип української молоді поки не створений. Так, молоді дипломовані фахівці, які в період навчання не отримують належної підготовки в майбутній сфері діяльності після захисту диплому чи магістерських робіт мають мізерну можливість працевлаштування за здобутою спеціальністю, не мають віри у можливість власного розвитку в рідній країні. Усвідомлення відсутності умов для самореалізації і здійснення мрії, до якої ви-

будовувався шлях під час навчання, штовхає молодь до пошуку “власного щастя” у більш розвинених країнах. На досягнення своїх амбітних планів витрачається багато часу. Непомірно тривале самовизначення і самоутвердження призводить до занепаду соціального капіталу, зневіри у власних силах як окремих особистостей, так і цілих угруповань, знижує ціннісні орієнтири українського суспільства. Пов’язаність із долею свого народу, прагнення створити гідні умови життя у своїй країні, вибір ролі творця власного і суспільного майбутнього — це ті необхідні риси й характерні особливості людини, які мають цінуватися суспільством і державою, виховуватися, підтримуватися й стимулюватися для збереження української нації.

У наші дні держава певним чином піклується про молодь. Здійснюються заходи з підтримки молоді сім’ї при народженні дитини, при наданні кредитів для побудови житла, надаються субсидії на побудову комунального житла та ін. Але, на жаль, при цьому не беруться до уваги моральні цінності, інтелект людини, наявність бажання підвищити активність у спільній діяльності, розвинути власні якості, необхідні для підвищення соціальної свідомості, яка потрібна для активного українця, бажання створення умов для покращення спільного життя. Тому необхідним є створення молодіжного прошарку людей з архетипним ядром, яке буде відображати не тільки індивідуальну, а й спільну природу, узагальнений досвід попередніх поколінь, охоплювати надособистісний універсальний зміст і виступати ідеологічним

підґрунтям життя людей. Це архетипне ядро можна розглядати як історичний фундамент менталітету українського народу, його культури, людської гідності, поваги і гармонії відносин, що сприятиме розвитку соціальної спільності народу, внутрішньому поведінковому колективному контролю, зменшенню і нівелюванню небажаного вияву “колективного несвідомого”, збільшенню соціального прошарку свідомого “Я” і “Над-Я”. Змістовне наповнення архетипного ядра повинно базуватися на кращих рисах української нації і розробці відповідних сучасному українському суспільству архетипних моделей молоді. Це потребує створення теоретико-методичних основ і механізмів побудови архетипів українців цільової спрямованості, конструювання соціальних технологій їх становлення і гармонійного розвитку. Опанування процесів засвоєння людиною індивідуальних і колективних основ соціального життя і розуміння власних інтелектуальних можливостей у контексті архетипної концепції становить багаторівневий наскрізний процес. Його можна уявити як невинний потік великої кількості уявлень, символів, ситуацій, знань і інформації у соціальному просторі буття людини нерозривних і тісно пов’язаних між собою спорідненими цілями розвитку, який розвиває свідомість людини. Цей впливовий потік бере початок від дошкільного віку й охоплює шкільний, освітньо-професійний період, професійне життя і навіть пенсійний період [6, с. 14].

Визначення поетапних особливостей формування архетипів люди-

ни і чинників впливу на становлення української молоді можливе за допомогою використання аналітичної моделі “Універсального епохального циклу”, запропонованого українськими вченими Е. Афоніним і А. Мартинівим [6, с. 44–52]. Цикл включає чотири фази: революція, інволюція, коеволюція і еволюція. Якщо розглянути життєвий шлях людини, то він також складається з окремих етапів: дитинство, отрочество, юнацтво і етап професійної і людської зрілості. І хоч етапи циклу людського існування відмінні за змістом і коротші за часом, вони наповнені глибоким змістом, перебувають під впливом історичних умов існування країни, містять у собі необмежені змінювані можливості індивідуальних і колективних процесів становлення й закріплення архетипів особистості. На кожному етапі життя змінюються умови їх набуття і збереження.

У дитячому (дошкільному) віці світосприйняття навколишнього середовища формується на основі відчуття любові, уваги з боку батьків, рідних, вихователів; знайомства з казковими героями, їх поведінкою. У цьому віці йде несприйняття зла, немилосердя, несправедливості, байдужості і недовіри. У дитинстві виховуються такі риси, як: доброта, співчуття, бажання прийти на допомогу, зробити гарний вчинок, потоваришувати. Як принцип для наслідування обираються батьки і казкові герої. Зароджуються паростки мрій про власну вольову характеристику в дорослому житті. На рівні особистого несвідомого у період з 1 до 3 років у дитини вперше починає виокремлюватися лінія власного “Я”.

У молодшому шкільному віці (6–10 років) вплив казкових героїв поступово зменшується і мрії школярів майже не пов’язуються з казковими героями. Формується власне розуміння майбутнього, створюється уявлення про опанування необхідних знань і якостей для уявної професії. У цей період починає активно формуватись “Я” і “Над-Я”, розуміння їх впливу на досягнення власної ідентичності з навколишнім середовищем.

У середньому віці (10–15 років) домінує формування духовних рис характеру і моральності, індивідуалізуються і з’являються схильності до самозаглиблення, прагнення до самостійного прийняття рішень, волелюбності й особистої свободи, формуються певні норми поведінки, більш конкретно визначається вибір майбутньої професійної діяльності.

Інтенсивно формується світогляд у старшому шкільному віці (15–17 років), поглиблюється розуміння природних і фундаментальних законів дійсності, набуваються нові знання у світі майбутніх професій в умовах їх вияву та існуючих можливостей опанування. З’являється розуміння меж, обмежень і можливостей власного розвитку. Урізноманітнюються напрями духовного розвитку, формується цілеспрямована вольова готовність діяти в обраному напрямі, укріплюється соціальне моделювання майбутнього життєвого статусу, активно формується “Над-Я”.

У студентському віці (17–22 років) починає активно розвиватися і в подальшому впливати на життя (22–29 років) колективне несвідоме. Знайомство зі студентською молоддю

старших курсів, спілкування з одногрупниками, формування соціальних груп за інтересами, налаштування на опанування обраної професії формує розуміння конкурентних переваг і рис лідерства, з'являється прагнення змагатися за певне місце і самоствердження в студентському соціумі. На цьому етапі виявляються здатності і прагнення до виконання ролі керівники чи ролі підлеглого чи ролі виконавця. У новому світлі розкривається історичне минуле. Більш чітким стає уявлення про власне майбутнє, очікувані й інноваційні зміни моральності і духовності нації, її спадкоємність, соціальність, працездатність, прихильність до захисту гідності, самостійної, соціальної й економічної захищеності, здатності до подолання труднощів і віри у власне захищене майбутнє. Укріплюється ідеологія українського патріотизму.

На цьому етапі можна констатувати, що архетип (архетипні механізми) молодого професійно освіченої людини сформувався, але структура його елементів “Я”, “Над-Я” і колективне несвідоме перебувають у стані подальшого розвитку. Їх зміст може змінюватися і по-різному виявлятися у певних життєвих ситуаціях.

Очевидно в процесі професійного життя індивідуальне несвідоме людини може бути суттєво зміненим, і цей період потребує ще більшої уваги. Якщо молода людина залишається сам-на-сам зі своїми проблемами, вона здатна потрапити під вплив різних обставин життя й істотно змінити своє індивідуальне “Я” й індивідуальне несвідоме, що матиме свої наслідки.

Зазначене засвідчує, що в процесі індивідуального розвитку завжди є місце конструюванню архетипів української молоді, яке має бути під контролем суспільства і держави та привертати до себе увагу фахівців старшого покоління, які зустрічаються на шляху становлення молоді. Необхідно створити національну стратегію виховання нового покоління українців для продовження прийнятих і розробки нових реформ України. Її ключовим завданням повинно стати визначення якомога більшої кількості видів архетипів сучасної молоді і створення уявлення про їх структуру та умови для оптимального розвитку. Мають бути створені і відповідні інституції для розробки і контролю за реалізацією концепції відродження української молоді, які складатимуться з фахівців і будуть фінансово і матеріально забезпечені.

Одним із важливих інструментів реалізації процесу виховання й укріплення архетипів молодого українця повинні стати інформаційні технології і комп'ютерні ігри. Використання сучасних інформаційних комп'ютерних технологій стало нині одним із найдинамічніших напрямів розвитку науки і техніки. Комп'ютерні технології здатні створити широкі можливості для активізації і розвитку інтелектуального капіталу людей шляхом моделювання, конструювання і реалізації процесів соціалізації особистості, в тому числі в опорі на архетипи колективного несвідомого, властивих молодому поколінню.

Слід зауважити, що на сучасному етапі врахування оцінки архетипного складника розвитку особистості певним чином присутнє: в освіті і

професійній діяльності; в управлінні для визначення психологічної сумісності людини з іншими людьми; при формуванні проектних команд; у медицині при визначенні психічного стану людини; у спорті при опануванні технології зростання професійної майстерності та вирішенні інших проблемних питань.

У наш час у країні існує велика кількість комп'ютерних ігор, але переважаюча більшість їх сюжетів налаштовані на отримання гострих відчуттів, на відпочинок, опанування новими знаннями чи практикою та заробляння грошей. Під час дослідження проблеми розвитку архетипу молодих українців цілком доречною є постановка питання щодо створення банку "інтелектуальних ігор" для кожного віку з чітко окресленими психодіагностичними, тренінговими та іншими допоміжними цілями задіяння "архетипного підґрунтя" і можливостей для соціалізації громадян молодіжного віку. Йдеться про створення ігор, спрямованих на інтелектуальний і соціальний розвиток потенціалу молоді, який стимулюватиме їх внутрішню творчу активність і водночас розвиваватиме й упорядковуватиме ринок комп'ютерної продукції України, здатний стати цікавим для вирішення соціальних проблем розвитку молоді і бізнесу як в нашій країні, так і за її межами.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Теорія психосоціального аналізу і архетипіки колективного несвідомого містить у собі великий потенціал для подальшого глибокого осмислення сутності людини, її культури і соціальної поведінки в процесі становлення, розвитку і,

власне, поведінки в різних життєвих ситуаціях.

Виховання соціально зрілої молоді, здатної до осмислення себе і світу, історичного досвіду і еволюції, сучасності, а також усвідомлення ролі і місця архетипів колективного несвідомого в сучасному — постмодерному світі дозволить поглибити людське порозуміння, посилити тенденції до об'єднання і спільної діяльності людей спорідненої природи за їх духовністю, культурою, соціальною поведінкою, інтересами. Адже спільне бачення і творення майбутнього збільшує суспільну силу і енергетику людей, їх соціальний капітал, активізує його можливості для досягнення сталості розвитку.

Гармонізація процесу становлення, відтворення і розвитку психосоціальної (архетипної) природи української молоді сприятиме суттєвому зниженню конфліктності в суспільному середовищі, дозволить "конвертувати" архетипний потенціал колективного несвідомого у здатність та бажання молоді включатись у вирішення суспільних проблем на рівні місцевого самоврядування та суспільства загалом.

Подальші дослідження і вирішення зазначеної проблеми, на наш погляд, лежать у площині: дослідження структури і змісту складників архетипів української молоді, суміжних за етапами її життєвого шляху; визначення психосоціальних типів молодіжних груп і гармонійно прийнятних для них сфер життєдіяльності, сумісності і спрямованості їхньої поведінки в колі "керівник — підлеглий — виконавець"; дослідження загальних рис і професійних особли-

востей діяльності молодіжних учасників соціальних проєктів; розробки ігрових комп'ютерних технологій діагностики та оцінювання архетипного підґрунтя життєдіяльності молоді; дослідження інших суміжних питань становлення зрілого психосоціального типу українця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Кант И.* Собрание сочинений: в 8 т. (комплект). — М. : Чоро, 1994. — 4592 с.
2. *Sigmund Freud.* Das Ich und das Es (1923) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.psychanalyse.lu/Freud/FreudIchEs.pdf>
3. *Юнг К.* Сознание и бессознательное. — М. : Академ. проект, 2009. — 188 с. — (Психологические технологии).
4. *Юнг К. Г.* Архетип и символ. — М.: Ренессанс, 1991. — 343 с. — (Страницы мировой философии).
5. *Афонін Е. А.* Людська ідентичність та особливості її впливу на політику й державне управління / Е. А. Афонін // Концептуальні засади взаємодії політики і управління : навч. посіб. / авт. кол.: Е. А. Афонін, Я. В. Бережний, О. Л. Валевський [та ін.]; за заг. ред. В. А. Ребкала [та ін.]. — К. : НАДУ, 2010. — С. 265–289.
6. *Афонин Э. А.* Великая коэволюция: глобальные проблемы современности: историко-социальный анализ: монография / Э. А. Афонин, А. М. Бандурка, А. Ю. Мартынов. — 2-е изд., перераб. и доп. — К. : Парламентское изд-во, 2003. — 384 с.
7. *Благоделева-Вовк С.* Качественные и количественные методы выявления архетипов / С. Благоде-
- телева-Вовк // Публічне управління: теорія та практика: зб. наук. пр. Асоціації д-рів наук з держ. управління. — Спец. вип. — 2011. — С. 6–11.
8. *Новаченко Т. В.* Архетипова парадигма авторитету керівника в державному управлінні : монографія / Т. В. Новаченко ; за наук. ред. Е. А. Афоніна. — Ніжин–Київ : Вид. Лисенко М. М., 2013. — 320 с.
9. *Суший О. В.* Психосоціальна культура державного управління: монографія / О. В. Суший. — К. : Світогляд, 2012. — 344 с.
10. *Бельська Т. В.* Влада і суспільство: архетипний підхід / Т. В. Бельська // Проблеми міжнародних відносин : зб. наук. пр. — 2015. — Вип. 10–11. — С. 200–213.
11. *Бельська Т. В.* Архетипні концептуальні засади становлення і розвитку глобального громадянського суспільства / Т. В. Бельська // Публічне управління : теорія та практика : зб. наук. пр. Асоціації д-рів наук з держ. упр. — 2014. — № 2 (18) (спец. вип.). — С. 14–22.
12. *Большакова А. Ю.* Архетип – концепт – культура / А. Ю. Большакова // Вопр. философии. — 2010. — № 7. — С. 47–57.
13. *Донченко О. А.* Архетиповий менеджмент : монографія / О. А. Донченко. — Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. — 264 с.
14. *Друк В.* Архетипи комунікативної діяльності як основа сталих відносин держави і суспільства / В. Друк // Публічне управління : теорія та практика: зб. наук. пр. Асоціації д-рів наук з держ. упр. — 2015. — № 1 (спец. вип.). — С. 24–27.
15. *Донченко О.* Архетипи соціального життя і політика (Глибинні регулятиви психологічного повсякдення) : монографія / О. Донченко, Ю. Ро-

- маненко. — К. : Либідь, 2001. — 334 с.
16. Амосов О. Ю. Симбіоз інституційних засад та архетипіки публічного управління / О. Ю. Амосов, Н. Л. Гавкалова // Публічне урядування : зб. — 2016. — № 2 (3). — С. 15–22.
 17. Суший О. В. Теоретичні засади соціальної архетипіки / О. В. Суший // Публічне урядування. — 2016. — № 3 (4). — С. 168–180.
 18. Козаков В. М. Українська ментальність як архетипний фактор гармонізації суспільно-владних відносин / В. М. Козаков // Публічне урядування : зб. — 2017. — № 3 (8) (спец. вип.). — С. 127–135.

REFERENCES

1. Kant I. (1994). *Sobranie sochineniy* [Collected Works]. (Vols. 1–8). Moscow: Choro [in Russian].
2. Freud S. (1923). *Das Ich und das Es*. Retrieved from <http://www.psychanalyse.lu/Freud/FreudIchEs.pdf> [in German].
3. Jung K. (2009). *Soznanie i bessoznatelnoe* [Consciousness and unconscious]. Moscow: Akademicheskiiy Proekt [in Russian].
4. Jung K. G. (1991). *Arkhetip i simvol* [The archetype and symbol]. Moscow: Renessans [in Russian].
5. Afonin E. A., Berezhniy Ya. V., Valevskiy O. L., et. al. (2010). *Liudska identychnist ta osoblyvosti yii vplyvu na polityku y derzhavne upravlinnia* [Human Identity and Peculiarities of its Influence on Politics and Public Administration]. *Kontseptualni zasady vzaiemodii polityky i upravlinnia — Conceptual Principles of the Interaction of Politics and Management*. V. A. Rebkala, et. al. (Eds.). (p. 265–289). Kyiv: NADU [in Ukrainian].
6. Afonin E. A., Bandurka A. M., Martynov A. Yu. (2003). *Velikaya koevolutsiya: globalnye problemy sovremenosti: istoriko-sotsialnyy analiz* [Great coevolution: global problems of the present: historical and social analysis]. (2nd ed., rev.). Kyiv: Parlamentskoe izd-vo [in Russian].
7. Blagodeteleva-Vovk S. (2011). *Kachestvennye i kolichestvennye metody vyavleniya arkhetipov* [Qualitative and quantitative methods for identifying archetypes]. *Publichne upravlinnia: teoriya ta praktika — Public Administration: Theory and Practice*, Special Issue, 6–11 [in Russian].
8. Novachenko T. V. (2013). *Arkhetypova paradyhma avtorytetu kerivnyka v derzhavnomu upravlinni* [Archetype paradigm of the authority of the head of the state administration]. E. A. Afonina (Eds.). Nizhyn–Kyiv: Vydavets Lysenko M. M. [in Ukrainian].
9. Sushyi O. V. (2012). *Psykho-sotsialna kultura derzhavnoho upravlinnia* [Psychosocial Culture of Public Administration]. Kyiv: Svitohliad [in Ukrainian].
10. Bielska T. V. (2015). *Vlada i suspilstvo: arkhetypnyi pidkhid* [Power and Society: An Archetypal Approach]. *Problemy mizhnarodnykh vidnosyn — Problems of International Relations*, 10–11, 200–213 [in Ukrainian].
11. Bielska T. V. (2014). *Arkhetypni kontseptualni zasady stanovlennia i rozvytku hlobalnoho hromadianskoho suspilstva* [Archetypical conceptual principles of formation and development of global civil society]. *Publichne upravlinnia: teoriia ta praktyka — Public administration: theory and practice*, 2(18), 14–22 [in Ukrainian].
12. Bolshakova A. Yu. (2010). *Arkhetip — kontsept — kultura* [Archetype — concept — culture]. *Voprosi filosofii — Questions of philosophy*, 7, 47–57 [in Russian].
13. Donchenko O. A. (2012). *Arkhetypovi menedzhment* [Archetype management]

- nagement]. Kirovohrad: Imeks-LTD [in Ukrainian].
14. *Druk V.* (2015). Arkhetypy komunikativnoi diialnosti yak osnova stalykh vidnosyn derzhavy i suspilstva [Archetypes of communicative activity as the basis of the lasting relations between the state and society]. *Publichne upravlinnia: teoriia ta praktyka — Public Administration: Theory and Practice*, 1, 24–27 [in Ukrainian].
 15. *Donchenko O., Romanenko Yu.* (2001). Arkhetypy sotsialnoho zhyttia i polityka (Hlybynni rehuliatyvy psykholohichnoho povsiakdennia) [Archetypes of social life and politics (Deep regulating the psychological everyday life)]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
 16. *Amosov O. Yu., Havkalova N. L.* (2016). Symbioz instytutsiinykh zasad ta arkhetypiky publichnoho upravlinnia [Symbiosis of institutional foundations and archetype of public administration]. *Publichne uriaduvannia — Public administration*, 2(3), 15–22 [in Ukrainian].
 17. *Sushyi O. V.* (2016). Teoretychni zasady sotsialnoi arkhetypyky [Theoretical Foundations of Social Archetype]. *Publichne uriaduvannia — Public administration*, 3(4), 168–180 [in Ukrainian].
 18. *Kozakov V. M.* (2017). Ukrainska mentalnist yak arkhetypnyi faktor harmonizatsii suspilno-vladnykh vidnosyn [Ukrainian mentality as an archetypal factor of the harmonization of social-authority relations]. *Publichne uriaduvannia — Public administration*, 3(8), 127–135 [in Ukrainian].

УДК: 122/119 : 316.3

DOI: <https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-18-3-101-115>

Бурик Зоряна Михайлівна,

доктор наук з державного управління,
старший викладач кафедри регіонального
управління та місцевого самоврядування,
Львівський регіональний інститут дер-
жавного управління Національної акаде-
мії державного управління при Президен-
тові України, м. Львів, вул. Ак. Лазаренка,
48а/7, тел.: 067-999-42-40, e-mail: z.burik@
ukr.net

ORCID: 0000-0002-4394-6766

Бурик Зоряна Михайловна,

доктор наук государственного управле-
ния, старший преподаватель кафедры
регионального управления и местного са-
моуправления, Львовский региональный
институт государственного управления
Национальной академии государственного
управления при Президенте Украины,
г. Львов, ул. Ак. Лазаренка 48а/7, тел.:
067-999-42-40, e-mail: z.burik@ukr.net

ORCID: 0000-0002-4394-6766

Burik Zoryana Mikhaïlovna,

Doctor of Science in Public Administration, senior lecturer of Regional management and Lo-
cal Self-Government Department, Lviv Regional Institute for Public Administration National
academy for Public Administration under the President of Ukraine Lviv, Ak. Lazarenka Str.,
48a/7, tel.: 067-999-42-40, e-mail: z.burik@ukr.net

ORCID: 0000-0002-4394-6766

СПРИЙНЯТТЯ УКРАЇНСЬКИМ СУСПІЛЬСТВОМ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ (АРХЕТИПНИЙ АНАЛІЗ)

Анотація. Досліджено сутність понять “сталий розвиток” та “архетип”. Визначено основні принципи концепції сталого розвитку. Відмічено, що базисними елементами культури, які формують константні моделі духовного життя, та основою екології культури в інформаційному суспільстві є архетипи єдності людини і природи. З’ясовано, що, сприймаючи концепцію сталого розвитку, побудовану на розвитку особистості, потрібно пам’ятати, що архетип особистість успадковує, тому він перебуває в ній, але водночас він є

і ззовні. Новацією школи архетипіки є модель “універсального епохального циклу”. Вона доповнена системою соціальних показників, з використанням яких упродовж останнього десятиліття ведуть моніторинг психосоціальних змін в Україні. Виокремлено, що головна мета сталого розвитку суспільства полягає у забезпеченні умовно нескінченного існування людської цивілізації та її прогресивного розвитку. Така мета вимагає вирішення завдань двох рівнів. Перший рівень можна позначити як необхідний — це фізичне виживання людини біологічної. Другий рівень — достатній, він передбачає духовний розвиток людини соціальної. Зазначено, що державна політика щодо сталого розвитку повинна базуватися на таких основних принципах: збалансованість розвитку українського суспільства; екологічно та техногенно безпечні умови життєдіяльності населення; утвердження гуманізму, демократії та загальнолюдських цінностей; еколого-економічна збалансованість розвитку окремих регіонів та її узгодження із загальнонаціональними потребами. Стверджено, що ефективність функціонування органів державної влади залежать від глибини усвідомлення виконавцями й усім населенням нових підходів, які відображають: набутий досвід (негативний та позитивний); прогнозовані оцінки ситуації у біосфері; практичні потреби людей; архетипову складову людського розвитку (свідомого і надсвідомого).

Ключові слова: архетипи, суспільство, сталий розвиток, людський розвиток.

ВОСПРИЯТИЕ УКРАИНСКИМ ОБЩЕСТВОМ КОНЦЕПЦИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ (АРХЕТИПИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ)

Аннотация. Исследована сущность понятий “устойчивое развитие” и “архетип”. Определены основные принципы концепции устойчивого развития. Отмечено, что базисными элементами культуры, которые формируют константные модели духовной жизни, и основой экологии культуры в информационном обществе являются архетипы единства человека и природы. Выяснено, что воспринимая концепцию устойчивого развития, построенную на развитии личности, нужно учесть, что архетип личность наследует, поэтому он находится в ней, но одновременно он и извне. Новацией школы архетипики является модель “универсального эпохального цикла”. Она дополнена системой социальных показателей, с использованием которых в течение последнего десятилетия ведут мониторинг психосоциальных изменений в Украине. Выделено, что главная цель устойчивого развития общества заключается в обеспечении условно бесконечного существования человеческой цивилизации и ее прогрессивного развития. Такая цель требует решения задач двух уровней. Первый уровень можно обозначить как необходимый — это физическое выживание человека биологического. Второй уровень — достаточный, он предусматривает духовное развитие человека социального. Указано, что государственная политика в отношении устойчивого развития должна базироваться на следующих основных

принципах: сбалансированность развития украинского общества; экологически и техногенно безопасные условия жизнедеятельности населения; утверждение гуманизма, демократии и общечеловеческих ценностей; эколого-экономическая сбалансированность развития отдельных регионов и ее согласование с общенациональными потребностями. Утверждено, что эффективность функционирования органов государственной власти зависит от глубины осознания исполнителями и всем населением новых подходов, отражающих: приобретенный опыт (негативный и позитивный); прогнозные оценки ситуации в биосфере; практические потребности людей; архетипическую составляющую человеческого развития (сознательного и сверхсознательного).

Ключевые слова: архетипы, общество, устойчивое развитие, развитие общества.

UKRAINIAN SOCIETY TO ACCEPT THE CONCEPT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT (ANALYSIS OF ARCHETYPE)

Abstract. The essence of concepts of “sustainable development” and “archetype” is explored in the article. The basic principles of the concept of sustainable development are determined. It is noted that the basic elements of culture that form the constant models of spiritual life and the basis of the ecology of culture in the information society are the archetypes of the unity of man and nature. It is found out that, perceiving the concept of sustainable development, built on the development of personality, it is necessary to take into account that the archetypal person inherits, so he is in it, but at the same time he is also from the outside. Innovation in the school of archetype is the model of the universal epochal cycle. It is complemented by a system of social indicators, which, during the last decade, has been monitoring the psychosocial changes in Ukraine. It is emphasized that the main goal of sustainable development of society is to ensure the conditionally infinite existence of human civilization and its progressive development. Such a goal requires the solving of two levels of tasks. The first level can be marked as necessary — it is the physical survival of the human biological. The second level — sufficient, it involves the spiritual development of human rights. It is noted that the state policy on sustainable development should be based on the following basic principles: the balance of development of Ukrainian society; ecologically and technologically safe conditions of life of the population; the establishment of humanism, democracy and universal values; ecological and economic equilibrium of development of separate regions and its coordination with national needs. It is argued that the efficiency of the functioning of public authorities depends on the depth of awareness of the performers and the entire population of new approaches that reflect: the acquired experience (negative and positive); forecasts of the situation in the biosphere; practical needs of people; archetypal component of human development (conscious and overconscious).

Keywords: archetypes, society, sustainable development, human development.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими практичними завданнями. Однією з найактуальніших проблем, що стоять перед країнами світу, є досягнення сталого розвитку. Мета полягає у забезпеченні економічного піднесення й одночасного захисту ресурсної бази і навколишнього середовища з обов'язковим урахуванням інтересів майбутніх поколінь. Стійкість економічного розвитку становить такий стан економіки, при якому підтримується стабільність вихідних (кінцевих) параметрів розвитку виробничих, соціальних і економічних показників. Сталий розвиток як ключове поняття включає дві основні ознаки: по-перше, виживання і невизначено довгий розвиток цивілізації (суспільства); по-друге, збереження навколишнього природного середовища, найперше біосфери. Таким чином, сталий розвиток — це гармонійний (збалансований) розвиток суспільства і навколишнього природного середовища. Проте зміни, що раніше відбувалися упродовж століть і тисячоліть і сприймалися як процес еволюційного розвитку, у наш час набувають карколомного, майже непередбачуваного характеру. В основі негативних змін — безвідповідальна, беззастережна і насильницька стосовно природи діяльність людини. Тому важливо встановити психічні рушійні сили, що впливають на хід сталого розвитку й розгортання соціальної дійсності. Однією з них є архетипи.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою та визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Багато наукових праць ві-

тчизняних і зарубіжних вчених присвячені питанням сталого розвитку та можливостям його досягнення, серед корифеїв-дослідників сталого розвитку у світовому масштабі є: В. Беренс, Л. Браун, Г. Брундтланд, Н. Вірзба, Ст. Вуд, А. Дарнтон, Г. Дейлі, Дж. Дернбах, Дж. Егейман, А. Кінг, М. Кітінг, Б. Коммонер, Т. Мальтус, Д. Л. Медоус, Д. Медоуз, Дж. Мінц, А. Печчеї, А. Ренда, Й. Рендерс, Дж. Робінсон, Ф. Стронг, Г. Шіназі, Б. Шнейдер, А. Уоллес, Л. Хьюдж та ін. Окрім цього, необхідно виділити дослідження у сфері регулювання сталого розвитку, пов'язані з вивченням механізмів ефективності його забезпечення: Дж. Макінтайр (John McIntyre), С. Іванаж (S. Ivanaj), В. Іванаж (V. Ivanaj) ("Multinational Enterprises and the Challenge of Sustainable Development"), Ш. Лідер (Sh. Leader), Д. Онг (D. Ong) ("Global Project Finance, Human Rights and Sustainable Development") М. Серреп (M. Segger), М. Гехрінг (M. Gehring), Е. Ньюкомб (A. Newcombe) ("Sustainable Development in World Investment Law"), Ф. Гаол (F. Gaol), Ф. Гутагалунг (F. Huta-galung), Н. Багаутдінова (N. Bagaut-dinova) ("Social Sciences and Interdisciplinary Behavior") та ін.

Серед вітчизняних дослідників сталого розвитку слід назвати таких науковців: А. Балашова, О. Безуглого, Є. Борщука, О. Веклич, В. Вернадського, В. Геєця, З. Герасимчук, Е. Гірусова, Б. Данилишина, М. Згуровського, Л. Мельника, М. Миколайчука, О. Карінцевої, О. Осауленка, Г. Платонова, та ін.

Засновником поняття "архетип" був К. Юнг. Він використовував

теорію архетипів для пояснення суті міфології, релігії, мистецтва та інших феноменів культури. Далі ідеї теорії архетипів розроблялися такими зарубіжними вченими, як П. Бурдье, М. Вебер, Е. Дюркгейм, М. Еліаде, Г. Лебон, С. Московічі, Х. Ортега-і-Гассет, Г. Тард, Е. Фромм та ін. Представниками вітчизняної школи архетипіки є Е. Афонін, Л. Бурлачук, О. Донченко, А. Мартиненко, Ю. Романенко та ін. І все ж аналіз сприйняття українським суспільством концепції сталого розвитку через призму архетипів становить складну наукову проблему, яка має дискусійний характер та ще не зовсім вирішена.

Мета статті полягає у розкритті сприйняття українським суспільством концепції сталого розвитку через архетипний аналіз.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Термін “сталий розвиток” уперше з’явився в офіційному документі, підписаному тридцятьма африканськими країнами в 1969 році під егідою Міжнародного союзу охорони природи (МСОП). У тому ж році в США було створено Агентство з охорони навколишнього середовища, керівництво якого мало величезний вплив на розвиток теорії та практики глобальної екологічної політики. Закон, який складав NEPA (Закон про національну екологічну політику від 1969 року), визначив сталий розвиток як “економічний розвиток, який може мати переваги для нинішніх і майбутніх поколінь без шкоди для ресурсів планети або біологічних організмів” [1].

Утвердження концепції сталого розвитку відбулося разом із доповіддю Г. Х. Брундтланд “Наше спільне майбутнє” у 1987 р. Доповідь Г. Х. Брундтланд зосереджувалася насамперед на потребах й інтересах людини, закликала до забезпечення глобальної справедливості майбутніх поколінь шляхом перерозподілу ресурсів до бідніших націй, щоб заохотити їх економічне зростання і дати можливість всім суспільствам досягти своїх основних потреб. У доповіді висловлюється переконання, що соціальна та економічна справедливість може забезпечити зростання та підтримання довкілля, таким чином виділяючи три основні складові сталого розвитку навколишнього середовища, економіки і суспільства, яке пізніше стало називатися трійкою [2].

Особливого значення та оформлення концепція сталого розвитку набула на конференції ООН в Ріо-де-Жанейро, у якій взяли участь голови урядів, представники наукових і ділових кіл, експерти із 179 країн. Ця конференція закликала всі країни до прийняття національних стратегій сталого розвитку. Другим за значенням був Всесвітній “Саміт Землі – 2002”, який відбувся через десять років у Йоганнесбурзі. Саміт розвинув і конкретизував концепцію сталого розвитку та прийняв важливі документи по її реалізації. Фактично відбувся перехід від дослідження сталого розвитку еколого-економічної системи до концепції сталого розвитку соціо-еколого-економічної системи [3]. Для вирішення проблеми поєднання інтересів суспільства та природи у 1999 році за ініціативи Програми розвитку ООН та Агенції

США започатковано Міжнародний проект “Програма сприяння сталому розвитку в Україні” [4].

У літературі мають місце багато різних визначень поняття “сталий розвиток”. Значною мірою вони є конкретизацією або уточненням визначення, яке зробила Всесвітня комісія ООН з навколишнього середовища та розвитку. Сталий розвиток — це розвиток, який задовольняє потреби нинішнього покоління і не ставить під загрозу можливість майбутніх поколінь задовольняти їхні власні потреби [5, с. 38]. К. Парих зазначає, що сталий розвиток може бути визначений як “збереження можливостей скорочення економіки, яка надає певні товари та послуги, отримані від природи” [6]. П. Елкінс зауважує, що “немає жодного досвіду екологічної стабільної промислової економіки у будь-якій точці земної кулі, де така стійкість відноситься до неефективної економіки, виснажує фонд екологічного капіталу. Отже, не відразу очевидним є те, що, з одного боку, термін “сталий розвиток” — це не просто оксюморон” [7, с. 44].

Д. Перс визначає сталий розвиток як “ситуацію, в якій вектор розвитку, тобто вектор бажаних соціальних цілей, що включає доступ до ресурсів, а також збільшення реального доходу на душу населення, поліпшення стану здоров’я та харчування, досягнення високого рівня освіти, більш справедливого розподілу доходу і збільшення базової свободи з часом не зменшуються” [8, с. 2–3].

Сталий розвиток країни означає таке функціонування її народногосподарського комплексу, коли одночасно забезпечуються задоволення

зростаючих матеріальних і духовних потреб населення, раціональне та еколого-безпечне господарювання й високоефективне використання природних ресурсів, підтримання сприятливих для здоров’я людини природно-екологічних умов життєдіяльності, збереження, відтворення і примноження якості довкілля та природно-ресурсного потенціалу суспільного виробництва. Досліджуючи перспективи і проблеми довготривалого соціального еколого-безпечного розвитку, Е. В. Гірусов та Г. В. Платонов визначили шість аспектів терміна “сталий розвиток”: політико-правовий, економічний, екологічний, соціальний, міжнародний та інформативний [9, с. 7]. Концепція стійкого розвитку ґрунтується на трьох основних принципах: забезпечення збалансованості економіки та екології; забезпечення збалансованості економічної та соціальної сфер у людському вимірі, що означає максимальне використання в інтересах населення тих ресурсів, які дає економічний розвиток; розв’язання завдань, пов’язаних із розвитком не лише в інтересах сучасного покоління, а й усіх наступних поколінь, що мають рівні права на ресурси [10, с. 187; 11, с. 85].

Ця концепція збереження ресурсів для майбутніх поколінь є однією з основних рис, що відрізняє політику сталого розвитку від традиційної природоохоронної політики, яка також намагається усвідомити зовнішні фактори екологічної деградації [12].

Відмітимо, що сталий розвиток — складна й об’ємна категорія, яка є основою певного способу бачення

реальності й відображає новий етап розвитку соціальної підсистеми біосфери. Нині можна говорити лише про найзагальніші теоретичні контури концепції, а не про завершену теорію сталого розвитку. Цілком обґрунтованим є твердження, що головна ідея сталого розвитку співпадає з ідеєю концепції ноосфери В. Вернадського, яка полягає в тому, що людина є закономірним етапом еволюції живої матерії, головним призначенням якої виступає усунення стихійності розвитку біосфери і забезпечення переходу до еволюції, керованої розумом [13, с. 109].

Тож сталий розвиток слід розглядати як нову парадигму суспільного розвитку, яка має бути якнайшвидше інтегрована в національні стратегії країн, аби припинити виснаження ресурсів, руйнування екосистем, порушення природної рівноваги. Реалізація цієї об'єктивної потреби значною мірою залежить від таких факторів, як наявність політичної волі, визнання пріоритетності переходу до сталого розвитку, визначення й опанування шляхів реалізації цієї ідеї [14, с. 7].

Важливо, що архетипи єдності людини і природи — базисні елементи культури, які формують константні моделі духовного життя, основа екології культури в інформаційному суспільстві. Прийдешнє століття — століття людини інформаційного суспільства — повинно стати ерою справжньої гуманізації культури, досягнення якої є неможливим без її екологізації.

Відтоді як швейцарський вчений К. Юнг 1919 р. у праці “Інстинкт та несвідоме” ввів до наукового обігу

поняття психологічного архетипу, визначивши його як безособове або безпосередньо колективне несвідоме, осмислення цього феномену стало невід'ємним складником соціогуманітарних досліджень [15]. Відтак, К. Юнг визначав архетип як загальнолюдський зразок, першооснову, яка впливає на загальну структуру особистості і послідовність образів, що існують у підсвідомості й актуалізуються у свідомості при вивільненні творчої активності, або під впливом невизначених життєвих перешкод у ситуаціях внутрішнього конфлікту. Також вчений описав основні сутнісні характеристики архетипів: по-перше, архетипи виникають у свідомості у вигляді образів; по-друге, архетипи недоступні безпосередньому спостереженню; по-третє, їх неможливо дискурсивно осмислити й “адекватно” висловити вербально. Архетипи, на думку вченого, можливо дослідити, але тільки за допомогою методів опису, інтерпретації та типізації [16, с. 105].

Карл Юнг у своїй теорії дійшов висновку, що, крім індивідуального несвідомого, існує колективне, расове несвідоме, яке є виявом творчої космічної сили, спільним для всього людства. Юнг вважав, що в процесі індивідуалізації людина може подолати вузькі межі Его та особистого несвідомого й об'єднатися з вищим “Я”, що відповідає всьому людству і всьому Космосу [17, с. 26].

Архетипи, за дослідженнями Е. Ноймана, “є формальними елементами несвідомого, з'єднуючись з певними уявленнями індивідуального досвіду, зазнають унікальної свідомої обробки”, в результаті якої ство-

рюються і задіюються архетипічні образи. Вони виникають і закріплюються після низки змін, трансформацій підсвідомих змістів спочатку у підсвідомій, а потім й у свідомій структурі особистості. Надалі такі індивідуальні, спонтанні утворення включаються до сукупності феноменів суспільної свідомості і через набування значення й сенсу стають колективними формами — символічними архетипами [18, с. 94–96].

Архетип — це прихований у колективному несвідомому культурний стереотип, “першообраз”, природжена психологічна схема мислення, яка опосередковано впливає на діяльність соціальних суб’єктів. Водночас з усвідомленням людиною себе суб’єктом соціального розвитку архетипи безпосередньо “вплітаються” в структуру психічного буття людини і стають своєрідним “сполучним” матеріалом, який забезпечує її особистісну цілісність та усталеність розвитку. Свого змістового наповнення першообраз набуває, проникаючи у свідомість і наповнюючись усвідомленим досвідом реальної дійсності, тобто архетипними уявленнями, образами, символами тощо, які відображають бажання, очікування, прагнення та надії людей, що виникають у результаті спільної роботи свідомості та колективного несвідомого [19].

Людина, яка народжується на світ, якимось чином засвоює все те, що людство виробило протягом тисячоліть, репродукує етнічні особливості тощо. Таке стає можливим через вплив ментально-психічних механізмів індивідуальної психіки. Кожний індивід відтворює і трансформує у собі минулий потенціал розвитку ет-

носу, нації і людства, додаючи до нього краплинку свого духовно-практичного досвіду стосунків зі світом, суспільством, нацією та людьми. Психіка кожної людини (етнофора) входить до системи соціальної психіки, є її мікрочастинкою та своєрідним “генератором психоенергії”. Водночас соціальна психіка етнічної спільноти, до якої належить ця людина, “присутня” в індивідуальній психіці як внутрішній психологічний досвід зовнішнього (соціального, тобто специфічного психічного): переживань, відчуттів, сприймань, вольових, духовних і соціальних зв’язків, почуттів тощо. Одним словом, відбувається взаємовплив соціальної психіки нації та індивідуальної психіки її членів [20].

Сприймаючи концепцію сталого розвитку, побудовану на розвитку особистості, потрібно врахувати, що архетип (відповідно до теорії Юнга) особистість успадковує, тому він перебуває в ній, але водночас він є і ззовні. Частина архетипу, засвоєна і спрямована зовні, утворює “персону” (“маску”), бік архетипу, обернений усередину індивіда, — це “тінь” (“тінь має природжений характер: якщо зірвати “маску”, то побачимо “тінь”, яка виявляється в комплексах, симптомах”). Психологічна корекція буде ефективною, лише якщо відбувається корекція “тіні” і “персони”. Індивідуальне несвідоме людини можна пізнати через “комплекси” — сукупність психічних сенсів, заряджених однією емоцією, одним афектом”. Комплекси виявляються через симптоми, а сукупність симптомів утворює синдром (наприклад, страх, агресивність). Коригувати треба

комплекси загалом, а усувати окремі симптоми марно — прибравши один симптом, одержуємо нові симптоми, оскільки першопричина — комплекс — продовжує існувати і має свою руйнівну силу. Щоб коригувати “комплекс”, необхідно витягнути з несвідомого емоційно заряджений “комплекс”, переусвідомити його і змінити його емоційний знак, змінити напрям афекту, тобто мета — усунути не симптом, а той афект, який лежить в основі “комплексу” [21].

Важливо відмітити, що новацією школи архетипіки є власний підхід до аналізу світової історії. Зокрема, на підставі циклічної парадигми розроблено принципово нову для соціальної філософії та інших соціальних наук теоретико-синтетичну модель соціально-історичного аналізу та прогнозу — модель “універсального епохального циклу” (УЕЦ), яка відображає особливості розвитку соціального світу як результату розвитку різномасштабних соціальних суб’єктно-об’єктних сутностей: людини, суспільства, цивілізації. Відповідно соціально-історичний розвиток розглядають у форматі цієї моделі на мікро-, мезо- та макрорівнях як процес “проходження” п’яти соціальних циклів. Кожний із цих циклів описують за допомогою чотирьох універсальних елементів (“революція”, “інволюція”, “коеволюція”, “еволюція”), підпорядкованих загальній логіці зміни нормативних періодів (інволюція, еволюція), що чергуються транзитивними станами (революція, коеволюція) суспільного розвитку. Модель УЕЦ доповнена системою соціальних показників, з використанням яких упродовж останньо-

го десятиліття ведуть моніторинг психосоціальних змін в Україні [22, с. 124].

Беручи до уваги зазначене, головна мета сталого розвитку суспільства полягає у забезпеченні умовно нескінченного існування людської цивілізації та її прогресивного розвитку. Така мета вимагає вирішення завдань двох рівнів. Перший рівень можна позначити як необхідний — це фізичне виживання людини біологічної. Другий рівень — достатній, він передбачає духовний розвиток людини соціальної. Це не означає якусь черговість чи ієрархію. Обидва рівні є надзвичайно важливими та взаємозалежними. Інколи здається, що завдання виживання людини як біологічного виду — більш зрозуміле, актуальне, першочергове. Але не менш зрозумілим є і те, що людина без духовного розвитку, людина, особистість якої лише проглядається за природним намаганням продовжити рід, забезпечити фізіологічні функції, — то регрес, втрата людиною головного — її людяності, відмінності від тваринного світу. Саме на рівні розвитку людини соціальної, людини як особистості стає можливим творення ідеї і реальності концепції сталого розвитку [23, с. 87].

Сприйняття українським суспільством концепції сталого розвитку було вивчено науковцями за допомогою національного соціологічного опитування у лютому–березні 2017 р. [24, с. 2]. За результатами емпіричного дослідження більше половини респондентів (54 %) вказали на потенційну можливість Цілей сталого розвитку стимулювати трансформаційні процеси в Україні,

які сприятимуть досягненню рівності, миру, соціальному благополуччю для всіх та збереженню довкілля. При цьому частка тих, хто впевнені в такій перспективі, майже дорівнює питомій вазі песимістично налаштованих (18,2 проти 19,4 %). Переважна більшість опитаних (61,3 %) вважала, що Цілі сталого розвитку швидше охоплюють весь спектр пріоритетів розвитку для України. При цьому майже чверть респондентів (23,3 %) дотримувалась тієї думки, що зазначені Цілі повністю охоплюють пріоритетні напрями розвитку нашої країни. Водночас, на думку 3,1 % респондентів (37 осіб), Цілі сталого розвитку недостатньо охоплюють пріоритетні напрями розвитку України [25, с. 16–17].

Також із метою виявлення глобальних небезпек для майбутніх поколінь респондентам було запропоновано перелік із семи існуючих проблем, серед яких вони мали обрати найбільш загрозливу та загрозливу в другу чергу. Порівняно з першим опитуванням (2014 р.) ієрархія найбільших загроз для людства, на думку респондентів, фактично залишилася незмінною. На першій позиції з відчутним відривом від решти загроз залишаються війни та конфлікти (68,8 %), що цілком зрозуміло з огляду на актуальність цієї загрози для України. Водночас екологічна проблематика також залишається у фокусі громадської думки. Якщо об'єднати відповіді щодо двох екологічних загроз (власне забруднення довкілля та вичерпання природних ресурсів), то рівень екологічної стурбованості учасників опитування можна визначити як достатньо

високий (35,2 та 20,7 % відповідно, сукупно — 55,9 %). Це яскраво ілюструє те, що населення доволі реалістично оцінило загрози у зв'язку з погіршенням стану довкілля та недостатність заходів, спрямованих на їх вирішення. Серед небезпек, які додатково назвали респонденти, варто згадати морально-етичні відносини між людьми та поширення шкідливих звичок, які негативно впливають на здоров'я людини (“алкоголізм, куріння”) [26, с. 19].

Оскільки принципом сталого розвитку є не тільки збереження довкілля, а й подолання бідності в результаті економічного зростання, досліджено ставлення різних категорій респондентів до цих трьох важливих проблем: серед усіх учасників опитування проблемою бідності найбільше переймаються жінки, респонденти старшого віку, з повною середньою та середньою спеціальною освітою, а також мешканці Східного регіону. Своєю чергою, на важливості проблеми економічного розвитку України наголошують частіше за інших респонденти із середньою спеціальною і вищою освітою, жителі Східного, Південного регіонів і столиці. Серед найважливіших проблем для нашої країни, які додатково назвали респонденти, найчастіше згадувалося проведення антитерористичної операції на Донбасі і досягнення миру [27, с. 20–21].

Беручи до уваги результати проведених опитувань, державна політика щодо сталого розвитку повинна базуватися на таких основних принципах, які забезпечують [4, с. 20]: збалансованість розвитку українського суспільства; паритетність економіч-

ного, соціального та екологічного складників, визнання неможливості тривалого поступального розвитку суспільства в умовах деградації природного середовища; екологічно та техногенно безпечні умови життєдіяльності населення; утвердження гуманізму, демократії та загальнолюдських цінностей; еколого-економічну збалансованість розвитку окремих регіонів та її узгодження із загальнонаціональними потребами.

При забезпеченні перерахованих принципів сталого розвитку слід говорити про ментальність й архетипність нації не окремо, а як про ментально-психічну підсистему її соціальної психіки. Ментально-психічне становить таке утворення колективного несвідомого й колективного підсвідомого соціальної психіки нації, що є згустком, ядром, сутністю її внутрішнього духу, пов'язаного з таємницями народження етносу, його взаємодії з природою й соціальним світом, психоенергія якого концентрує всю іншу сукупність психічного, тобто будь-яким чином виявляється у поведінці, діях, особливостях мислення, світовідчуття, світосприйняття тощо під час життєдіяльності нації [28, с. 76].

Поле державних якостей утворюють архетипи людських відносин та інші норми, стереотипи дій, стилі життя та фігурації міжлюдської залежності. Тобто державні якості формуються із експліцитних та імпліцитних норм, що зумовлюють поведінку, яка освоєна та опосередкована за допомогою архетипових символів; створюються унаслідок колективної діяльності, разом з їх втіленням у предметах. Тому ефективність функ-

ціонування органів державної влади залежить від глибини усвідомлення виконавцями й усім населенням нових підходів, які відображають: набутий досвід (негативний та позитивний); прогностичні оцінки ситуації у біосфері; практичні потреби людей; архетипову складову людського розвитку (свідомого і надсвідомого). Враховуючи дане положення, необхідно навчитися зіставляти потреби з можливостями довкілля й природи, а також власні інтереси із загальнолюдськими. Це є сталим специфічним утворенням ланки “колективне несвідоме – колективне підсвідоме”, яке втримує риси соціально-психологічного образу суспільства в історичних та культурних умовах, які постійно проектується на сьогоденну соціальну дійсність. А така проекція, як відомо, становить систему розумових та чуттєвих образів, які намагаються неусвідомлено стимулювати та регулювати поведінку членів суспільства в конкретних соціокультурних умовах.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, можна зробити висновок, що Концепція сталого розвитку становить ідеологічну основу для розвитку соціуму. Ця концепція найширше серед інших управлінських концепцій відбиває людські потреби та інтереси. Своїми сутнісними компонентами вона охоплює усі сфери буття людини. Якість життя відображає рівень (повноту) задоволення потреб та інтересів, що регулюється цільовою політикою публічного управління. За своєю сутністю ідеї сталого розвитку необхідно застосовувати в процесах цілепокладання у публічному

управлінні, що сприятиме покращенню добробуту країни. Становлення суспільного світогляду щодо імплементації в практику повсякденного життя ідеології сталого розвитку є необхідною умовою подальшого розвитку та демократизації усіх сфер суспільного життя. Поняття “архетип” у сучасній науці про культуру, про відносини людини і природи отримує статус категорії, що являється основою для міжпарадигмального діалогу. Зміна часу визначається створеними в суспільстві архетипами, тобто зміна часів означає зміну архетипів або способів їх вияву. Усвідомлюючи складність вирішення поставлених проблем, існує необхідність їх подальшого вивчення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Do you know when sustainability first appeared? [Electronic resource]. — Access mode : <https://www.activesustainability.com/sustainable-development/do-you-know-when-sustainability-first-appeared/>
2. Sustainable development — historical roots of the concept [Electronic resource]. — Access mode : <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/15693430600688831>.
3. Йоханнесбургский саммит 2002 г. Резолюция 2. План выполнения решений всемирной встречи на высшем уровне по устойчивому развитию [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.un.org/russian/conferen/wssd/docs/plan_wssg.pdf
4. Сприяння сталому розвитку в Україні / Міжнародний проект за ініціати́ви Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй та Агенції США з міжнародного розвитку [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.undpsust.kiev.ua/>
5. Шубравська О. Сталий економічний розвиток: поняття і напрям досліджень / О. Шубравська // Економіка України. — 2005. — № 1. — С. 36–42.
6. *Ct. M. V. Joshi. Theories and Approaches of Environmental Economics* / Atlandic Publishers, New Delhi, 2001. — P. 35.
7. *Ct. Danies Goult. Authentic Development: Is it Sustainable?* / A Sustainable World, IUCN, The World Conservation Union, 1995. — P. 44–59.
8. *Pearce D., Barbier E., Markandeya A. Sustainable Development: Economics and Environment in the Third World* / First Edition, Reprinted, Earth Scan, London, 1990. — P. 2–3.
9. Гирусов Э. В. Мир в поисках концепции устойчивого развития / Э. В. Гирусов, Г. В. Платонов // Вестн.Москов.ун-та. — 1996. — № 1. — С. 3–14.
10. Деркач М. І. Концепт сталого розвитку як домінантна ідеологія людської цивілізації у XXI ст. / М. І. Деркач // Вісн. Дніпропетров. ун-ту. — 2009. — Вип. 3/1. — С. 185–191.
11. Квятковська Л. А. Реалізація принципів концепції сталого розвитку в діяльності підприємства // Вісн. соц.-екон. дослідж. — 2013. — Вип. 1 (48). — С. 85–89.
12. *Emas Rachel. The Concept of Sustainable Development: Definition and Defining Principles* [Electronic resource]. — Access mode : https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5839GSDR%202015_SD_concept_definiton_rev.pdf
13. Хвесик М. А. Концептуальні засади сталого розвитку в контексті глобалізації і регіоналізації / М. А. Хвесик, Л. М. Горбач // Наук.

- вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. — 2008. — № 7. — С. 107–113.
14. *Стегній О. Г.* Принципи сталого розвитку: що про них знає населення та державні службовці України (за результатами соціологічного дослідження), 2014. — 90 с.
15. *Юнг К. Г.* Инстинкт и бессознательное [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.jungland.ru/Library/Instinct.htm#epl>
16. *Юнг К.* Архетип и символ / К. Г. Юнг. — М.: Ренессанс, 1991. — 216 с.
17. *Юнг К. Г.* Проблемы души нашего времени / К. Г. Юнг. — М., 1993. — 216 с.
18. *Нойман Е.* Общественное мнение. Открытие спирали молчания / Е. Нойман [пер. с нем.; общ. ред. и предисл. Н. С. Мансурова]. — М. : Прогресс-Академия, Весь Мир, 1996. — 352 с.
19. *Суший О.* Міждисциплінарні дослідження державного управління: архетипний напрям // Вісн. Нац. акад. держ. упр. <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2011-3-10.pdf>
20. *Вичев В.* Мораль и социальная психика / В. Вичев. — М. : Прогресс, 1978.
21. *Корчак І.* Архетипова складова сталого розвитку суспільства [Електронний ресурс]. — Режим доступу: file:///C:/Users/WishMasterOk/Downloads/Pubupr_2013_spets.vip_29.pdf
22. *Донченко О. А.* Архетипи соціального життя і політика (Глибинні регулятиви психополітичного повсякдення) / О. А. Донченко, Ю. В. Романенко. — К. : Либідь, 2001. — 334 с.
23. Сталый розвиток суспільства : навч. посіб. / А. Садовенко, Л. Масловська, В. Середа, Т. Тимочко. — 2-ге вид. — К., 2011. — 392 с.
24. *Стегній О. Г.* Аналітичний звіт за результатами національного соціологічного опитування “Уявлення населення України про сталий розвиток”, 2017. — 56 с.
25. *Варій М. Й.* Соціальна психіка нації : монографія / М. Й. Варій. — Л. : Сполом, 2002. — 184 с.

REFERENCES

1. Chi znaete vi, коли vpershe z'yavilasya stiykist? [Do you know when sustainability first appeared?]. (n.d.). [activesustainability.com/sustainable-development/do-you-know-when-sustainability-first-appeared](https://www.activesustainability.com/sustainable-development/do-you-know-when-sustainability-first-appeared). Retrieved from <https://www.activesustainability.com/sustainable-development/do-you-know-when-sustainability-first-appeared/> [in USA].
2. Indicators of Sustainable Development: Guidelines and Methodologies (3rd ed.). (2007). New York: United Nations.
3. Yohannesburgskiy sammit 2002 g. Rezolyutsiya 2. Plan vyipolneniya resheniy vsemirnoy vstrechi na vyisshem urovne po ustoychivomu razvitiyu [Johannesburg Summit 2002 Resolution 2. Implementation Plan for the World Summit on Sustainable Development]. (n.d.). [un.org/russian/conferen/wssd/docs/plan_wssg.pdf](http://www.un.org/russian/conferen/wssd/docs/plan_wssg.pdf). Retrieved from http://www.un.org/russian/conferen/wssd/docs/plan_wssg.pdf [in Russian].
4. Spriyannya stalomu rozvitku v Ukraini. Mizhnarodniy proekt za initsiativu Programi rozvitku Organizatsiyi Ob'ednanih Natsiy ta Agentsiyi SShA z mizhnarodnogo rozvitku [Promoting Sustainable Development in Ukraine. International Project on the Initiative of the United Nations Development Program and the United States Agency for International Development]. (n.d.). [undpsust.kiev.ua/](http://www.undpsust.kiev.ua/). Retrieved from <http://www.undpsust.kiev.ua/> [in Ukrainian].

5. *Shubravska O.* (2005). Staliy ekonomichnyy rozvitok: ponyattya i napryam doslidzhen [Sustainable economic development: the concept and direction of research]. *Ekonomika Ukraini — Economy of Ukraine*, 1, 36–42 [in Ukrainian].
6. *Joshi Ct. M. V.* (2001). Teoriyi ta pidhodi do ekologichnoyi ekonomiki [Theories and Approaches of Environmental Economics]. Nyu Delfi: Vidavnytstvo Atlanti [in USA].
7. *Goult Ct. Danies.* (1995). Avtentichniy rozvitok: chi e vin stalim? [Authentic Development: Is it Sustainable?]. *Stiykiy svit, MSOP, Vsesvitniy soyz ohoroni prirodi — A Sustainable World*, IUCN, The World Conservation Union, 44–59 [in USA].
8. *Pearce D., Barbier E. & Markandeya A.* (1990). Sustainable Development: Economics and Environment in the Third World (1th ed.). London: Earth Scan.
9. *Girusov E. V.* (1996). Mir v poiskah kontseptsii ustoychivogo razvitiya [The world in search of the concept of sustainable development]. *Vestnik Moskovskogo universiteta — Moscow University Bulletin*, 1, 3–14 [in Russian].
10. *Derkach M. I.* (2009). Kontsept stalogo rozvitku yak dominantna ideologiya lyudskoyi tsivilizatsiyi u XXI st. [Concept of sustainable development as the dominant ideology of human civilization in the XXI century]. *Visnik Dnipropetrovskogo universitetu — Bulletin of Dnipropetrovsk University*, 3/1, 185–191 [in Ukrainian].
11. *Kvyatkovska L. A.* (2013). Realizatsiya printsipiv kontseptsiyi stalogo rozvitku v diyalnosti pidpriemstva [Realization of the principles of the concept of sustainable development in the enterprise]. *Visnik sotsialno-ekonomichnih doslidzhen — Bulletin of social and economic research*, 1 (48), 85–89 [in Ukrainian].
12. *Rachel E.* Kontseptsiya stalogo rozvitku: viznachennya ta vidilennya printsipiv [The Concept of Sustainable Development: Definition and Defining Principles]. Retrieved from https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5839GSDR%202015_SD_concept_definiton_rev.pdf. [in USA].
13. *Hvesik M. A., & Gorbach L. M.* (2008). Kontseptualni zasadi stalogo rozvitku v konteksti globalizatsiyi i regionalizatsiyi [Conceptual Principles of Sustainable Development in the Context of Globalization and Regionalization]. *Naukoviy visnik Volinskogo natsionalnogo universitetu imeni Lesi Ukrayinki — Scientific Bulletin of the Volyn National University named after Lesya Ukrainka*, 7, 107–113 [in Ukrainian].
14. *Stegniy O. G.* (2014). Printsipi stalogo rozvitku: scho pro nih znay naselennya ta derzhavni sluzhbovtsi Ukrayini (za rezultatami sotsiologichnogo doslidzhennya) [Principles of Sustainable Development: What People and Civil Servants of Ukraine know about them (based on the results of a sociological survey)]. *Ukraine* [in Ukrainian].
15. *Yung K. G.* Instinkt i bessoznatelnoe [Instinct and unconscious]. Retrieved from <http://www.jungland.ru/Library/Instinct.htm#epl> [in Russian].
16. *Yung K. G.* (1991). Arhetip i simvol [Archetype and symbol]. Moskva: Renessans [in Russian].
17. *Yung K. G.* (1993). Problemyi dushi nashego vremeni [The problems of the soul of our time]. Moskva: Renessans [in Russian].
18. *Noyman E.* (1996). Obschestvennoe mnenie. Otkrytie spirali molchaniya [Public opinion. Opening the spiral of silence]. Moskva: Progress-Akademiy, Ves Mir [in Russian].

19. *Cushiy O.* Mizhdistsiplinarni doslidzhennya derzhavnogo upravlinnya: arhetipniy napryam [Interdisciplinary State Administration: the archetypal directly]. *Visnik Natsionalnoyi akademiyi derzhavnogo upravlinnya* — Bulletin of the National Academy of State Administration. Retrieved from <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2011-3-10.pdf>. [in Ukrainian].
20. *Vichev V.* (1978). *Moral i sotsialnaya psihika* [Moral and social psyche]. Moskva: Progress [in Russian].
21. *Korchak I.* Arhetipova skladova statogo rozvitku suspilstva [Archetype is a component of the sustainable development of society]. Retrieved from file:C:/Users/WishMasterOk/Downloads/Pubupr_2013_spets.vip_29 [in Ukrainian].
22. *Donchenko O. A. & Romanenko Yu. V.* (2001). *Arhetipi sotsialnogo zhyt-tya i politika* (Glibinni regulyativi psihopolitichnogo povsyakdennya) [Archetypes of social life and politics (Deep regulating the psycho-political everyday life)]. Kiyiv: Libid [in Ukrainian].
23. *Sadovenko A., Maslovska L., Sereda V. & Timochko T.* (2011). *Staliy rozvitok suspilstva* [Sustainable development of society]. Kiyiv [in Ukrainian].
24. *Stegniy O. G.* (2017). *Analitichniy zvit za rezultatami natsionalnogo sotsiologichnogo opituvannya "Uyavlen-nya naselennya Ukrayini pro staliy rozvitok"* [Analytical report on the results of the national sociological survey "The representation of the population of Ukraine on sustainable development"]. Ukraine [in Ukrainian].
25. *Variy M. Y.* (2002). *Sotsialna psihika natsiyi* [Social psyche of the nation]. Lviv: Spolom [in Ukrainian].

УДК: 316.422' 3.061.1 ЄС (477)
DOI: <https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-18-3-116-127>

Валевський Олексій Леонідович,
доктор наук з державного управління, про-
відний науковий співробітник, Національ-
ний інститут стратегічних досліджень,
01030, м. Київ, вул. Пирогова, 7-а, тел.: + 38
(050) 654 38 98, e-mail: walewsk@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0403-0277

Валевский Алексей Леонидович,
доктор наук государственного управле-
ния, ведущий научный сотрудник, На-
циональный институт стратегических
исследований, 01030, г. Киев, ул. Пирого-
ва, 7-а, тел.: +38 (050) 654 38 98, e-mail:
walewsk@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0403-0277

Valevskiy Oleksii Leonidovich,
Doctor of Science in Public Administra-
tion, Senior Researcher, National Institute
for Strategic Studies, 01030, Kyiv, Str. Pirohova, 7-a, tel.: + 38 (050) 654 38 98, e-mail:
walewsk@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0403-0277

ПРОБЛЕМИ ЦІННІСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ТА СУСПІЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВИБОРУ УКРАЇНИ

Анотація. Дослідницьке завдання полягає в аналізі ціннісних трансформацій, які відбуваються у громадській свідомості та пов'язуються з напрямом європейської інтеграції України. Оскільки процеси ціннісних трансформацій і формування ідентичності є нелінійними, то для їх верифікації у громадській свідомості, окрім кількісних методів, необхідно застосовувати архетиповий підхід.

Доведено, що шлях європейської інтеграції для України пов'язується не лише з економічними та інституційними перетвореннями, а також із необхідністю опанування європейськими цінностями та поведінковими моделями, на яких будуються економічна, соціальна та політична сфери функціонування європейської співдружності.

Показано, що внаслідок російської агресії та посилення євроінтеграційних тенденцій відбуваються ціннісні зміни в оцінках українськими громадянами суспільних процесів та світоглядних орієнтацій. Суттєво зменшується

привабливість інтеграційних моделей за участю РФ, натомість збільшується кількість прихильників європейського напрямку.

Доводиться, що ціннісні трансформації відбуваються повільно, і цей процес не є лінійним. Однак можна стверджувати, що умовний набір “європейських цінностей” поступово збільшує кількість своїх прихильників серед громадян.

Масштабні суспільні пертурбації, які пов’язані з агресією РФ на Донбасі та економічною кризою, сприяли формуванню у громадській свідомості запиту на цінності єдності та консолідації. Проте на цей момент потреба у цінностях консолідації та єдності залишається багато в чому не реалізованою.

Робиться висновок, що необхідність забезпечення незворотності процесу ціннісних трансформацій змушує під іншим кутом зору сприймати культурну діяльність. Доводиться, що динамічний розвиток культури має ключове значення для успішної модернізації України та забезпечення сталого розвитку.

Ключові слова: асоціація України з ЄС, ціннісні трансформації, консолідація суспільства, культурна політика, модернізація суспільства, сталий розвиток, архетиповий підхід.

ПРОБЛЕМЫ ЦЕННОСТНЫХ ТРАНСФОРМАЦИЙ И ОБЩЕСТВЕННОЙ КОНСОЛИДАЦИИ В КОНТЕКСТЕ ЕВРОПЕЙСКОГО ВЫБОРА УКРАИНЫ

Аннотация. Исследовательское задание публикации состоит в анализе ценностных трансформаций, происходящих в общественном сознании, которые вызваны европейской интеграцией Украины. Поскольку процессы ценностных трансформаций и формирования идентичности являются нелинейными, то для их верификации, кроме количественных методов, необходимо применять архетипный подход.

Доказано, что европейская интеграция Украины связана не только с экономическими и институциональными преобразованиями, а также с необходимостью освоения европейских ценностей и поведенческих моделей, на которых строятся экономическая, социальная и политическая сферы функционирования европейского содружества.

Показано, что в результате российской агрессии и усиления евроинтеграционных тенденций происходят ценностные изменения в оценках украинскими гражданами общественных процессов и мировоззренческих ориентаций. Существенно уменьшается привлекательность интеграционных моделей с участием РФ, зато увеличивается количество сторонников европейского направления.

Доказано, что ценностные трансформации происходят медленно, и этот процесс не является линейным. Однако можно утверждать, что условный набор “европейских ценностей” постепенно увеличивает количество своих сторонников среди граждан.

Масштабные общественные пертурбации, связанные с агрессией РФ на Донбассе и экономическим кризисом, способствовали формированию в общественном сознании запроса на ценности единства и консолидации. Однако на данный момент потребность в ценностях консолидации и единства остается во многом не реализованной.

Делается вывод, что необходимость обеспечения необратимости процесса ценностных трансформаций заставляет под другим углом зрения воспринимать культурную деятельность. Доказывается, что динамичное развитие культуры имеет ключевое значение для успешной модернизации Украины и обеспечения устойчивого развития.

Ключевые слова: ассоциация Украины с ЕС, ценностные трансформации, консолидация общества, культурная политика, модернизация общества, устойчивое развитие, архетипный поход.

PROBLEMS OF VALUE TRANSFORMATIONS AND PUBLIC CONSOLIDATION IN THE CONTEXT OF UKRAINE'S EUROPEAN CHOICE

Abstract. The research task of the publication is to analyze the value transformations occurring in the public consciousness, which are caused by the European integration of Ukraine. Since the processes of value transformations and the formation of identity are non-linear, in addition to quantitative methods, it is necessary to apply an archetypal approach to verify them.

It is proved that the European integration of Ukraine is connected not only with economic and institutional transformations, but also with the need to master European values and behavioral models on which the economic, social and political spheres of the European community are built.

It is shown that as a result of the Russian aggression and the strengthening of European integration tendencies, value changes occur in the assessments of Ukrainian citizens of social processes and worldview orientations. The attractiveness of integration models with the participation of the Russian Federation is significantly reduced, but the number of supporters of the European direction is increasing.

It is proved that value transformations occur slowly, and this process is not linear. However, it can be argued that the conditional set of "European values" is gradually increasing the number of its supporters among citizens.

Large-scale public perturbations that are associated with Russian aggression in the Donbass and the economic crisis have contributed to the formation of a request for unity and consolidation in the public consciousness. However, at the moment the need for values of consolidation and unity remains largely unfulfilled.

It is concluded that the need to ensure the irreversibility of the process of value transformations makes it necessary to perceive cultural activities from a different angle. It is proved that the dynamic development of culture is of key importance for the successful modernization of Ukraine and ensuring sustainable development.

Keywords: association of Ukraine with the EU, value transformations, consolidation of society, cultural policy, modernization of society, sustainable development, archetypical approach.

Постановка проблеми. У 2014 р. з перемогою в Україні Євромайдану було проголошено курс на європейську інтеграцію. Набула чинності Угода про Асоціацію України та ЄС, яка закріплювала шлях європейської інтеграції. У Преамбулі до Угоди наголошується, що її створення базується на тому, що Україна та країни – члени ЄС розділяють спільні цінності. Вказується, що “Україна як європейська країна поділяє спільну історію й спільні цінності з державами – членами Європейського Союзу (ЄС) і налаштована підтримувати ці цінності”. Також у Преамбулі стверджується, що між Україною та ЄС існують відносини, які ґрунтуються на спільних цінностях. Слід звернути увагу на те, що тут дається вичерпний перелік зазначених цінностей. А саме, повага до демократичних принципів, верховенство права, добре врядування, права людини і основоположні свободи, у тому числі права осіб, які належать до національних меншин, повага до різноманітності, людської гідності та відданість принципам вільної ринкової економіки [1]. Тут же відзначається “важливість, яку надає Україна своїй європейській ідентичності”. Важливо зауважити, що в Преамбулі вказується, що інтеграція України з Європейським Союзом “залежатиме від досягнень України в забезпеченні поваги до спільних цінностей і прогресу в наближенні до ЄС у політичній, економічній та правовій сферах”. На-

самкінець, у переліку цілей Асоціації на першому місці вказується сприяння зближенню України та ЄС, яке ґрунтується на спільних цінностях.

Таким чином, *шлях європейської інтеграції для України пов’язується не лише з економічними та інституційними перетвореннями. Цей шлях має супроводжуватися ціннісними трансформаціями у громадській свідомості і поведінкових моделях.* Позаяк Угода приділяє ціннісним трансформаціям таке ж велике значення, як соціально-економічним, правовим та інституційним змінам.

У 2017 р. Кабінет Міністрів України затвердив оновлений План заходів із виконання Угоди про асоціацію Україна–ЄС. Цим Планом визначається, що євроінтеграція є невід’ємною частиною стратегічного планування та формування політики кожного міністерства. План заходів — це масштабний документ, у якому сформульовані 1943 завдання, що охоплюють 27 сфер. За виконання завдань відповідальні 106 органів влади України [2]. Уряд регулярно публікує звіти про виконання завдань, пов’язаних з Угодою. Так, станом на перше півріччя 2018 року Україна виконала 41 % річного плану заходів із виконання Угоди [3].

Водночас у дискусіях навколо виконання Україною завдань, пов’язаних з Угодою, саме проблемі формування цінностей не приділяється належна увага. Це можна пояснити тим, що ціннісні трансфор-

мації безпосередньо не пов'язані ані з діяльністю органів влади, ані з інституційними перетвореннями. Однак нехтувати цим фактором євроінтеграційного процесу недоречно, оскільки йому надається велике функціональне значення. Угода виходить із того постулату, що критерієм успішності інтеграції України з ЄС є рівень опанування нею базовими європейськими цінностями в політичній, економічній та правовій сферах. Насамкінець, у переліку цілей Асоціації на першому місці вказується сприяння зближенню України та ЄС, яке ґрунтується на спільних цінностях.

Метою статті є аналіз ціннісних трансформацій, які відбуваються у громадській свідомості і пов'язуються з напрямом європейської інтеграції України. Оскільки процеси ціннісних трансформацій і формування ідентичності є нелінійними і вказують на складні та неоднозначні тенденції у громадській свідомості, то для їхньої верифікації, окрім кількісних методів, необхідно застосовувати архетиповий підхід.

Виклад основного матеріалу. Перше, що привертає увагу, коли йдеться про ціннісні трансформації протягом останніх років, — це послаблення впливу ідеологем “руського міру” (РМ) на громадську свідомість українського суспільства. Так, моніторингове дослідження Інституту соціології НАН України у 2013 р. зафіксувало аномально високе позитивне ставлення громадян України до Путіна — середній бал інтегральної оцінки (за шкалою “1” — найнижча, “10” — найвища оцінка) становив 5,8 балів. До речі,

тодішній український президент отримав набагато меншу оцінку — всього 3,6 балів. У 2017 р. оцінка Путіна українськими громадянами впала до 2,9 балів [4, с. 498]. Проте, беручи до уваги великі масштаби руйнівних наслідків російської агресії, все одно такий показник не може не викликати стурбованість. Однак зазначена динаміка оцінок показує, що в громадській свідомості посилюється процес неприйняття ідеології РМ.

До 2014 р. в українському суспільстві сформувалася значна кількість громадян, які підтримували пріоритетний характер зовнішньополітичного партнерства з РФ. Зокрема, за даними опитувань Центру Разумкова, у 2009 р. їхня кількість досягла рекордної позначки 51,1 %. Варто звернути увагу на фактори, які на той час, на думку респондентів, могли б сприяти зближенню України і Росії. Це — спільне історичне минуле (42,7 %), родинні зв'язки між жителями обох країн (41,7 %), близькість культур (24,6 %) [5, с. 72–75]. Традиційно прихильники посилення контактів з РФ — це жителі східних і південних областей. Однак до 2014 р. така прихильність набувала подекуди гіпертрофованих форм. Так, за даними Центру Разумкова, у 2009 р. 65,7 % представників умовної “слов'янської спільноти” Криму (громадяни України, які є етнічними українцями або росіянами) були переконані, що українці і росіяни — єдиний народ, а 44,2 % не вважали себе представниками української політичної нації [6].

Проте з 2014 р., у результаті осмислення причин російської агресії та посилення євроінтеграційних про-

цесів, відбуваються зміни в оцінках українськими громадянами зовнішньополітичних орієнтацій. Ілюстрацією сказаного є динаміка ставлення громадян до вступу України до Митного союзу. Нагадаємо, що протягом 2013 р. проводилася масована інформаційна обробка свідомості українських громадян щодо вступу України до Митного союзу. Це дало свої результати — на той час 45 % громадян позитивно ставилися до вступу України до Митного союзу, 25 % — негативно. У 2017 р. кількість тих, хто позитивно оцінювали вступ України до Митного союзу, зменшилося до 22 %, натомість кількість противників такої інтеграційної моделі збільшилася до 57 % [7, с. 501]. Аналогічна тенденція спостерігається у зміні ставлення до інтеграційних моделей, спрямованих на зближення України із західним світом. Так, у 2013 р. 28 % громадян негативно ставилися до ідеї вступу України до Європейського Союзу. У 2017 р. таких було 24 %. Водночас суттєво зросла кількість тих, хто підтримує вступ України до ЄС із 41 % у 2013 р. до 54 % у 2017 р. Аналогічні тенденції спостерігаються у ставленні громадян до ідеї вступу України до НАТО. Так, кількість тих, хто негативно сприймав цю ідею, зменшилася з 54 % у 2013 р. до 35 % у 2017 р. Водночас число прихильників вступу до Альянсу зросло з 14 % у 2013 р. до 40 % у 2017 р. [8, с. 502].

Загалом є підстави стверджувати, що протягом останніх років у громадській свідомості посилюються прозахідні настрої. Згідно з даними дослідження, проведеного наприкінці 2018 р., “за” вступ України до

НАТО висловилися 46,3 % громадян, “проти” — 31,6 %. Відповідно, вступ до Європейського Союзу підтримують 58,1 % громадян, не підтримують — 23,9 % [9]. Втім отримані дані не повинні справляти враження щодо консолідованої підтримки населенням західного вектора інтеграції. Тут необхідно враховувати, що згідно з даними зазначеного опитування, 51 % жителів південного та 53 % східного регіонів не підтримують вступу до НАТО. Отже, 41 % жителів південного і 40 % жителів східного регіонів скептично ставляться до вступу до ЄС. Такий регіональний розподіл відповідей підводить до висновку, що ціннісні трансформації відбуваються повільно і цей процес не є лінійним. У суспільстві зберігаються певні ціннісні анклав, які не сприймають зміни.

Дослідження орієнтацій українських громадян показує, що умовний набір “європейських цінностей” поступово збільшує кількість своїх прихильників. Так, тематичне дослідження “Українське суспільство та європейські цінності”, проведене у 2017 р. Інститутом Горшеніна у співпраці з Представництвом Фонду ім. Ф. Еберта в Україні, показало, що домінуючими у свідомості українців є цінності особистого добробуту — здоров’я, успіх, достаток, щаслива сім’я, відсутність стресів, особистісний розвиток. Далі йдуть цінності, що пов’язані з патерналізмом, — якісні та безкоштовні освіта і медицина, гідні пенсії, соціальні виплати, забезпеченість робочими місцями, співмірні отримуваним доходам ціни. І тільки в останню чергу респонденти вказували на цінності, які можна

позначити як “європейські” — верховенство права, демократія, свобода слова, чесність/прозорість, прагнення надати рівні можливості усім громадянам тощо [10, с. 13]. Результати цього дослідження показали, що європейські цінності є привабливими для українців, й необхідність їхнього впровадження знаходить одностайну підтримку як серед прихильників, так і серед противників вступу до ЄС. Зокрема, респонденти вказали, що найбільш затребуваною цінністю є верховенство права. Далі вказуються такі цінності, як рівність перед законом, права людини, демократія. Водночас, вказують автори дослідження, респонденти погоджуються, що “шлях до реалізації зазначених цінностей буде тривалим, адже, на їхню думку, в нашій державі відсутні справедливі суди, законодавча система вкрай недосконала, у свідомості громадян немає ані поваги, ані страху перед законом”. Ще один висновок, якого дійшли автори зазначеного дослідження, — “базові європейські цінності сприймаються українцями як благо, до якого потрібно прагнути та яке в перспективі може вплинути на позитивні суспільні тенденції. Для українців характерним є те, що вони схильні гіпотетично підтримувати ці цінності, але у повсякденній практиці їх втілюють вибірково” [11, с. 19].

Починаючи з 2014 р., у громадській свідомості відбуваються ціннісні трансформації під впливом освоєння нових економічних і соціальних практик, пов'язаних з євроінтеграційним шляхом. Опанування цими практиками є актуальним завданням з огляду на необхідність адаптації українського суспільства до європей-

ського економічного і гуманітарного простору.

Також, як зазначалося, цей процес натрапляє на необхідність подолання багатьох складнощів, фобій та забобонів масової свідомості. Зокрема, фіксуються суперечливі тенденції щодо опанування громадянами цінностей приватної ініціативи та вільного ринку. За результатами опитування, проведеного Соціологічною групою “Рейтинг” у 2019 р., майже 40 % українців хотіли б мати власну справу. З іншого боку, половина опитаних (48 %) не висловлювали таких бажань. Тоді як у 2013 р. тих, хто бажав зайнятися власною справою, було лише 27 %, а тих, хто не хотів цього, — 63 %. Тож поступово збільшується кількість прихильників приватної ініціативи [12]. Проте ця тенденція ще не доводить, що у громадській свідомості зникають настрої патерналізму. Так, за результатами опитування 2019 р. більшість громадян (64 %) дотримувалися думки, що роль держави у розвитку економіки полягає у забезпеченні рівності доходів і соціальної справедливості. І тільки 27 % вважали, що держава повинна забезпечувати свободу розвитку та чесні правила конкуренції. Як бачимо, спостерігається ефект “роздвоєності”. З одного боку, зростає кількість громадян, які бажають реалізувати приватну ініціативу, а відтак і кількість прихильників ліберальних поглядів. З іншого — більшість дотримується суто патерналістських установок і вимагає від держави забезпечити рівність доходів.

Для демонстрації масштабу проблеми культурного освоєння євро-

пейських цінностей, яка стоїть перед суспільством, варто звернутися до специфіки розуміння населенням змісту базових цінностей, пов'язаних із правами людини. Результати дослідження “Що українці знають та думають про права людини: оцінка змін (2016–2018)” показує, що незважаючи на те, що населення має доволі високий рівень підтримки цінностей прав людини, існує істотний дисбаланс у їхньому сприйнятті [13]. Так, дві третини населення пріоритетними зазначають соціально-економічні права, і це не дивно на тлі високого рівня бідності в країні. Як стверджують автори дослідження, проблемою є те, що пересічна людина не зовсім усвідомлює первинність політичних та громадянських прав. Також автори зазначають, що 50–60 % українців виправдовують обмеження прав наркозалежних, колишніх засуджених, людей із непопулярними політичними поглядами, ромів та представників ЛГБТ-спільноти. Більш того, ситуація з готовністю до обмеження прав осіб, що належать до цих соціальних груп, погіршилася. Проведене дослідження також засвідчило зневіру людей у можливостях відстоювати свої права перед органами влади. Загалом отримані результати підтверджують необхідність продовження системної просвітницької та культурної роботи як із донесення громадянам змісту їхніх прав, так і необхідності дотримання прав людини органами влади.

Масштабні суспільні пертурбації, що пов'язані з агресією РФ на Донбасі та економічною кризою, сприяли формуванню у громадській свідомості запиту на цінності єдності та консолідації. Так, за результата-

ми опитування у 2019 р. 28 % громадян зазначили, що країні найбільше бракує єдності. Щодо потенційних загроз, то громадяни також досить гостро відчують загрозу деkonsolidacji суспільства. Так, у переліку потенційних загроз 33 % вказали на “розвал країни”. Найбільш гостро це відчують мешканці східного та південного регіонів. На загрозу виникнення безвладдя та анархії вказали 24 % громадян [14]. Проте на даний момент потреба у цінностях консолідації та єдності залишається багато в чому не реалізованою, позаяк ані політичні сили, ані громадські інститути через різні причини не можуть об'єднати суспільство, запропонувавши реалістичний набір цінностей та поведінкових моделей.

Необхідність забезпечення незворотності процесу ціннісних трансформацій змушує під іншим кутом сприймати культурну діяльність. Адже саме культура має належний ціннісний і духовний потенціал для збереження національних та ціннісних ідентичностей і формування світогляду сучасної людини. Нехтування можливостями культури у формуванні сучасної людини, віддаючи перевагу, передусім, вирішенню економічних та соціальних проблем, є недалекоглядною позицією.

Динамічний розвиток культури має ключове значення для успішної модернізації України та сталого розвитку. Потрібно якомога швидше відмовитися від помилкової точки зору, що успіх реформ лежить тільки в економічній та соціальній площині. Успішними реформи можуть бути тільки тоді, коли вони супроводжуються ефективною політикою

держави в духовній сфері. Саме цих установок бракувало українським реформаторам, які помилково пов'язували завдання реформ тільки зі збільшенням матеріального споживання. Водночас такі завдання, як сприяння ціннісним трансформаціям, розвиток креативного потенціалу суспільства, створення умов для формування творчого середовища та нових форм громадської організації, не потрапляли до уваги реформаторів.

Дослідження громадської думки показують, що в українців зміцнюється упевненість, що в модернізації українського суспільства необхідно орієнтуватися на європейські цінності суспільного устрою. Водночас громадяни усвідомлюють, що в сучасних умовах бідності, корупції в центральних і місцевих органах влади, низького рівня правової та політичної культури неможливо “одномоментно” впровадити європейські цінності у суспільну практику. Для цього необхідна копітка і системна робота, що розрахована на значний проміжок часу.

Висновки.

1. Починаючи з 2014 р., у контексті спротиву агресії РФ і з початком реалізації Асоціації України з ЄС, відбуваються зміни у ціннісному сприйнятті громадською думкою суспільно-політичних процесів. Власне необхідність таких трансформацій зумовлюється самою Асоціацією, де в Преамбулі стверджується, що шлях європейської інтеграції для України пов'язується, передусім, з опануванням ціннісного базису, на якому побудована європейська співдружність. *Наводиться перелік*

таких цінностей, як: дотримання демократичних принципів, верховенство права, добре врядування, права людини і основоположні свободи, у тому числі національних меншин, повага до різноманітності, людської гідності та відданість принципам ринкової економіки.

2. Результати моніторингових досліджень дають можливість визначити деякі вектори ціннісних трансформацій у громадській свідомості, що відбуваються. Так, після 2014 р. зруйнувалося уявлення щодо пріоритетного характеру зовнішньополітичного партнерства України з РФ. Аналогічний негативізм фіксується щодо інтеграційних моделей за участю РФ, зокрема Митного союзу. Одночасно збільшується кількість прихильників західного вектора інтеграції України. Також моніторингові дослідження показують, що у східних та південних областях країни зберігається значна кількість громадян, які прихильно ставляться до ідеологем “руського міра”. *Тож ціннісні трансформації відбуваються повільно, і цей процес не є лінійним, тому в громадській свідомості зберігаються певні “ціннісні анклав”.*

3. Дослідження орієнтацій українських громадян показує, що умовний набір “європейських цінностей” поступово збільшує кількість своїх прихильників. Водночас цей процес натикається на необхідність подолання багатьох фобій та забобонів у масовій свідомості. *Доводиться мати справу зі своєрідним ефектом “роздвоєності”, коли декларується відданість “європейським цінностям”, а на практиці поведінкові моделі тяжіють до патерналістських або авторитар-*

них установок. Порочні наслідки цієї “роздвоєності” можна побачити, зокрема, у сфері прав людини, де відбувається чимало порушень.

4. Одним із факторів трансформацій, що відбуваються, стало *формування запиту в громадській свідомості на цінності єдності та консолідації*. Найбільш гостро актуальність таких цінностей відчувають мешканці східного та південного регіонів. Проте на даний момент цей запит залишається багато в чому не реалізованим. Ані політичні сили, ані громадські інститути в силу різних причин не можуть об’єднати суспільство, запропонувавши вичерпний набір цінностей та поведінкових моделей.

5. Необхідність забезпечення незворотності процесу ціннісних трансформацій змушує під іншим кутом сприймати культурну діяльність. Адже саме культура має належний ціннісний потенціал для формування світогляду сучасної людини. Вкотре доводиться зазначати, що *нова культурна політика повинна стати засобом розвитку інноваційного потенціалу суспільства та його консолідації навколо цінностей прогресу*. Саме така культурна політика здатна протистояти впливу дезінтеграційних процесів.

Реальний масштаб проблем, з якими доводиться стикатися у справі формування нової системи цінностей у свідомості українських громадян, не має аналогів у минулому. Тут провідникам культурної і гуманітарної політики доводиться діяти в умовах, які старі шаблони та підходи не працюють. Тому існує гостра необхідність формування нової методології проектування та впровадження

гуманітарної і культурної політики, адже йдеться про завдання необхідності зміни деструктивних установок самосвідомості великої кількості людей та формування нової системи цінностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Угода про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011
2. План заходів з виконання Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Євроінтеграційний портал [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://eu-ua.org/plan-zakhodiv-z-vykonannia-uhody>
3. За перше півріччя 2018 року Україна виконала 41 % плану щодо Угоди про асоціацію [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/09/19/7192587/>
4. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін: зб. наук. пр. — Вип. 4 (18), Ін-т соціології НАН України. — К., 2017. — 599 с.
5. Українсько-російські відносини в оцінках громадян України. Всеукраїнське соціологічне опитування Центру Разумкова [Електронний ресурс] // Нац. безпека і оборона. — 2009. — № 4. — С. 72–84. — Режим доступу : http://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD108_2009_ukr.pdf
6. Кримський соціум: лінії поділу та перспективи консолідації. Аналітична доповідь Центру Разумкова [Електронний ресурс] // Нац. безпека і оборона. — 2009. — № 5. — С. 4–5. — Режим доступу : <http://razumkov.org.ua/uploads/>

journal/ukr/NSD109_2009_ukr.pdf

7. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін.
8. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін.
9. “Соціально-політична ситуація в Україні” (2018). Результати дослідження КМІС, СОЦИС та Центру Разумкова [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=news&id=784&page=4>
10. “Українське суспільство та європейські цінності”. Звіт за результатами соц. дослідження проведеного Ін-том Горшеніна у співпраці з Представництвом Фонд ім. Фрідріха Еберта в Україні, 2017 [Електронний ресурс] // Фонд ім. Фрідріха Еберта. Предст-во в Україні. — 42 с. — Режим доступу : http://fes.kiev.ua/n/cms/fileadmin/upload2/JEvropeiski_cinnosti_tables_and_diagrams_MR_.pdf
11. Українське суспільство та європейські цінності.
12. Оцінка відносин держави і бізнесу. Березень 2019. Соціологічна група “Рейтинг” [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://ratinggroup.ua/research/ukraine/ocenka_otnosheniy_gosudarstva_i_biznesa_mart_2019.html
13. Що українці знають і думають про права людини: оцінка змін (2016–2018) [Електронний ресурс] / Резюме дослідж. [С. Коліушко, М. Парашевін, В. Яворський]; за заг. ред. Т. Печончик. — К., 2018. — 96 с. — Режим доступу: <https://dif.org.ua/uploads/pdf/19484532155c0fae449caba5.69437042.pdf>
14. Настрої та оцінка загроз українцями. Соціологічна група “Рейтинг”, 2019 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ratinggroup.ua/research/ukraine/>

nastroeniya_i_ocenka_ugroz_ukraincami.html

REFERENCES

1. Association Agreement between Ukraine and the European Union, [Online], available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011
2. Action Plan on Implementation of the Association Agreement between Ukraine and the European Union. Eurointegration portal, [Online], available at: <https://eu-ua.org/plan-zakhodiv-z-vykonannia-uhody>
3. During the first half of 2018, Ukraine fulfilled 41 % of the Association Agreement plan, [Online], available at: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/09/19/7192587/>
4. Ukrainian society: monitoring social change. Collection of scientific works. Issue 4 (18), Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine — Kyiv — 2017.
5. Ukrainian–Russian relations in the estimations of Ukrainian citizens. All–Ukrainian sociological survey of the Razumkov Center // National Security and Defense. — 2009. — № 4. — P. 72–84, [Online], available at: http://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD108_2009_ukr.pdf
6. Crimean society: dividing lines and prospects for consolidation. Analytical Report of the Razumkov Center // National Security and Defense. — 2009. — № 5. — P. 4–5. [Online], available at: http://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD109_2009_ukr.pdf
7. see: Ukrainian society: monitoring social change
8. see: Ukrainian society: monitoring social change
9. “Socio-political situation in Ukraine” (2018). The results of the study of KIIS, SOCIS and the Razumkov

- Center, [Online], available at: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=news&id=784&page=4>
10. "Ukrainian society and European values" (2017). Report on the results of a sociological study conducted by the Gorshenin Institute in cooperation with the Friedrich Ebert Foundation in Ukraine. // Friedrich Ebert Foundation. Representation in Ukraine, [Online], available at: http://fes.kiev.ua/n/cms/fileadmin/upload2/JEv-ropeiski_cinnosti__tables_and_diagrams_MR_.pdf
 11. see: "Ukrainian society and European values" (2017)
 12. Assessment of relations between the state and business. March 2019. Sociological group "Rating", [Online], available at: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/ocenka_ot-nosheniy_gosudarstva_i_biznesa_mart_2019.html
 13. What Ukrainians know and think about human rights: assessment of changes (2016–2018) / Summary of research. [C. Koliushko, M. Paraschevin, V. Yavorsky]; under the edit T. Pechonchik. — Kyiv, 2018. — 96 p., [Online], available at: <https://dif.org.ua/uploads/pdf/19484532155c0fae449caba5.69437042.pdf>
 14. Confidence and assessment of threats by Ukrainians. Sociological group "Rating" (2019), [Online], available at: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/nastroeniya_i_ocenka_ugroz_ukraincami.html

УДК: 338.24 : 338.436 (477)

DOI: <https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-18-3-128-143>

Галанець Володимир Васильович,

кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри адміністративного та фінансового менеджменту, Національний університет "Львівська політехніка", 79054, м. Львів, вул. С. Петлюри, 4, кв. 192, тел. +38 098 54 79 129, e-mail: volodymyr_halanets@ukr.net

ORCID: 0000-0001-9348-6211

Галанец Владимир Васильевич,

кандидат наук государственного управления, доцент, доцент кафедры административного и финансового менеджмента, Национальный университет "Львовская политехника", 79054, г. Львов, ул. С. Петлюры, 4, кв. 192, тел. +38 098 54 79 129, e-mail: volodymyr_halanets@ukr.net

ORCID: 0000-0001-9348-6211

Halanets Volodymyr Vasyliovych,

PhD in Public Administration, associate professor at the Department of Administrative and Financial Management, Lviv Polytechnic National University, 79054, Lviv, Petlyury Str., 4, Apt.192, tel.: +38 098 54 79 129; e-mail: volodymyr_halanets@ukr.net

ORCID: 0000-0001-9348-6211

Дзяний Ростислав Борисович,

кандидат хімічних наук, доцент, доцент кафедри адміністративного та фінансового менеджменту, Національний університет "Львівська політехніка", 79491, м. Брюховичі, вул. Соснова поляна, 4/1, моб. +38 097 711 65 83, e-mail: rostidz@gmail.com

ORCID: 0000-0003-1530-8633

Дзяный Ростислав Борисович,

кандидат химических наук, доцент, доцент кафедры административного и финансового менеджмента, Национальный университет "Львовская политехника", 79491, г. Брюховичи, ул. Сосновая поляна, 4/1, тел. +38 097 711 65 83, e-mail: rostidz@gmail.com

ORCID: 0000-0003-1530-8633

Dzyanyy Rostyslav Borisovich,

PhD in Chemistry, associate professor at the Department of Administrative and Financial Management, Lviv Polytechnic National University, 79491, Bryukhovychi, Sosnovaya poliana str., 4/1, tel.: +38 097 711 65 83; e-mail: rostidz@gmail.com

ORCID: 0000-0003-1530-8633

Дзюрах Юрій Михайлович,
асистент кафедри адміністративного
та фінансового менеджменту, Національ-
ний університет “Львівська політехні-
ка”, 81100, м. Пустомити, вул. І. Мазепи,
8/3, тел. +38 098 979 07 58; e-mail: yrii.
dziurakh@ukr.net

ORCID: 0000-0001-7131-7468

Дзюрах Юрій Михайлович,
ассистент кафедры административного
и финансового менеджмента, Националь-
ный университет “Львовская политехни-
ка”, 81100, г. Пустомыты, ул. И. Мазепы,
8/3, тел. +38 098 979 07 58; e-mail: yrii.
dziurakh@ukr.net

ORCID: 0000-0001-7131-7468

Dziurakh Yurii Mikhailovich,
assistant at the Department of Administra-
tive and Financial Management, Lviv Poly-
technic National University, 81100, Pustomyty, Mazepy Str., 8/3, tel.: +38 098 979 07 58;
e-mail: yrii.dziurakh@ukr.net

ORCID: 0000-0001-7131-7468

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ АПК В КОНТЕКСТІ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ (АРХЕТИПНИЙ ПІДХІД)

Анотація. АПК вважають локомотивом економіки України. Він забезпе-
чує традиційно 15–20 % ВВП щорічно, генерує валютний виторг від експор-
ту сільськогосподарської продукції, в умовах боргового навантаження на на-
ціональну економіку є джерелом покриття поточних зобов'язань.

Головне завдання АПК: забезпечити продовольчу безпеку країни, а на-
селення — якісною продукцією вітчизняного виробництва. Активна участь
країни в міжнародних економічних відносинах є визначальним фактором
розвитку економіки країни.

На зміну теорії економічного зростання виникла концепція сталого роз-
витку. Нині в науковій літературі існує багато визначень сталого розвитку. Та-
ка ситуація зумовлена двома факторами: складністю концепції, що включає
в себе економічні, екологічні, соціальні та інші аспекти розвитку суспільства,
а також розбіжністю поглядів вчених, підприємців і політиків. Для кращого
розуміння цей термін варто розділити на дві частини. Поєднання термінів
“сталий” і “розвиток” дає змогу посилити зв'язок упорядкованих змін сис-

теми світового господарства з урахуванням інтеграції різних за характером цілей, територій, часу.

Сталий розвиток АПК потребує державної підтримки. Окрім вирішення питання забезпечення продовольчої безпеки країни, сталий розвиток аграрного сектору є важливим з точки зору забезпечення зайнятості населення, нарощування експортного потенціалу країни.

Україна є одним із ключових гравців на світовому ринку сільськогосподарської продукції.

Брак інноваційних підходів до розвитку галузі спричиняє нестачу інвестицій, потрібних для її розвитку, сільські мешканці в пошуках роботи їдуть за кордон.

В умовах існування об'єктивної загрози вичерпання природних копалин як джерел одержання палива для потреб людства, усе більшої актуальності набуває необхідність вирішення проблеми пошуку альтернативних джерел для покриття енергетичних потреб.

Біоенергетика могла б задовольнити значну частину енергетичних потреб житлово-комунального господарства України. Крім того, земля, яка унаслідок забруднення стала непридатною для вирощування харчових рослин, могла б використовуватись для вирощування енергетичних культур.

Аграрна сфера економіки має потужний потенціал, який можна активувати за умови реалізації Стратегії сталого розвитку України та архитипіки в публічному управлінні.

Ключові слова: публічне управління, сталий розвиток, сільське господарство, архитипний підхід.

ПУБЛИЧНОЕ УПРАВЛЕНИЕ РАЗВИТИЕМ АПК В КОНТЕКСТЕ СТРАТЕГИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ УКРАИНЫ (АРХИТИПИЧЕСКИЙ ПОДХОД)

Аннотация. АПК считается локомотивом экономики Украины. Традиционно он обеспечивает 15–20 % ВВП ежегодно, генерируя валютную выручку от экспорта сельскохозяйственной продукции в условиях долговой нагрузки на экономику страны, является источником покрытия текущих обязательств.

Главная задача АПК: обеспечить продовольственную безопасность страны, а ее население — качественной продукцией отечественного производства. Активное участие страны в международных экономических отношениях является определяющим фактором развития экономики страны.

На смену теории экономического роста со временем пришла концепция устойчивого развития. Сегодня в научной литературе существует много определений устойчивого развития. Такая ситуация обусловлена двумя факторами: сложностью концепции, включающей в себя экономические, экологические, социальные и другие аспекты развития общества, а также несовпадением взглядов ученых, предпринимателей и политиков. Для лучшего понимания этот термин следует разделить на две части. Их сочетание:

“устойчивое” и “развитие” позволяет усилить связь упорядоченных изменений системы мирового хозяйства с учетом интеграции разных по характеру целей, территорий, времени.

Устойчивое развитие АПК нуждается в государственной поддержке. Кроме решения вопроса обеспечения продовольственной безопасности страны, устойчивое развитие аграрного сектора является важным с точки зрения обеспечения занятости населения, наращивания экспортного потенциала страны.

Украина является одним из ключевых игроков на мировом рынке сельскохозяйственной продукции.

Отсутствие инновационных подходов к развитию отрасли вызывает нехватку инвестиций, необходимых для ее развития, сельские жители в поисках работы едут за границу.

В условиях существования объективной угрозы истощения природных ископаемых как источника получения топлива для нужд человечества, все большую актуальность приобретает необходимость решения проблемы поиска альтернативных источников для обеспечения энергетических потребностей.

Биоэнергетика могла бы удовлетворить значительную часть энергетических потребностей жилищно-коммунального хозяйства Украины. Кроме этого, земли, ставшие непригодными для выращивания продовольственных культур вследствие загрязнений, могли бы использоваться для выращивания энергетических культур.

Аграрная сфера экономики имеет мощный потенциал, который можно активировать при реализации Стратегии устойчивого развития Украины и архитипики в публичном управлении.

Ключевые слова: публичное управление, устойчивое развитие, сельское хозяйство, архитипный подход.

PUBLIC ADMINISTRATION OF DEVELOPMENT OF AGROINDUSTRIAL COMPLEX IN THE CONTEXT OF THE STRATEGY OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF UKRAINE (ARCHETYPE APPROACH)

Abstract. Agroindustrial complex consider to be the locomotive of the Ukrainian economy. It provides traditionally 15–20 % of GDP annually, generates currency earnings from exports of agricultural products, under the conditions of the debt burden on the national economy is a source of coverage of current liabilities.

The main task of the agroindustrial complex is to ensure the country's food security, and the population is a quality production of domestic production. Active participation of the country in international economic relations is a decisive factor in the development of the country's economy.

In place of the theory of economic growth, the concept of sustainable development arose. Today, in the scientific literature there are many definitions of sustainable development. This situation is conditioned by two factors: the complexity of

the concept, which includes the economic, environmental, social and other aspects of the development of society, as well as the divergence of views of scientists, entrepreneurs and politicians. For better understanding, this term should be divided into two parts. The combination of the terms “sustainable” and “development” can strengthen the connection of the orderly changes in the world economy system, taking into account the integration of different goals, territories and time in the nature of the nature.

Sustainable development of agroindustrial complex requires state support. In addition to solving the issue of ensuring food security of the country, sustainable development of the agricultural sector is important from the point of view of providing employment, increasing the export potential of the country.

Ukraine is one of the key players in the global agricultural market. The lack of innovative approaches to the development of the industry leads to a lack of investments that are necessary for its development, while rural residents are looking for work abroad.

In the conditions of existence of an objective threat of exhaustion of natural resources as sources of fuel for the needs of mankind, the need to solve the problem of finding alternative sources for covering energy needs becomes more urgent.

Bioenergy could satisfy a significant part of the energy needs of the housing and communal services of Ukraine. In addition, the land which, due to pollution, became unfit for the cultivation of food plants, could be used to grow energy crops.

The agrarian sector of the economy has a powerful potential that can be activated under the condition of the implementation of the Strategy of Sustainable Development of Ukraine and Archetype in Public Administration.

Keywords: public administration, sustainable development, agriculture, archetype approach.

Постановка проблеми. Необхідність сталого розвитку економіки України сьогодні очевидна. Важливою її складовою є агропромисловий комплекс (АПК). Чимало науковців-економістів вважають АПК локомотивом економіки України. Він забезпечує традиційно 15–20 % ВВП щорічно, генерує валютний виторг від експорту сільськогосподарської продукції, в умовах боргового навантаження на національну економіку є джерелом покриття поточних зобов'язань. Протягом найближчих

років Україна зобов'язана здійснити виплати основної суми зовнішнього боргу і відсотків у наступних обсягах: 2019 р. — 5,987 млрд дол. США; 2020 р. — 6,081 млрд дол. США; 2021 р. — 6,286 млрд дол. США; 2022 р. — 3,658 млрд дол. США [6]. Головне завдання АПК — забезпечити продовольчу безпеку країни, а населення — якісною продукцією вітчизняного виробництва. Активна участь країни в міжнародних економічних відносинах є визначальним фактором розвитку економіки

країни. За результатами оцінок глобальної конкурентоспроможності в 2017 році Україна займає 81 позицію з-поміж 137 країн світу, а за ефективністю ринку товарів — 101 [10]. Це вимагає посилення уваги до питань здійснення належного управління розвитком АПК України.

Аналіз останніх публікацій. Важливий внесок у розвиток теоретичних, методологічних, науково-практичних засад сталого розвитку економіки було зроблено у працях: І. Бистрякова, О. Веклич, К. Мельник, А. Чухно, О. Бородіна, А. Малиновського, В. Юрчишина. Концептуальні принципи архетипів стали предметом досліджень Е. Афоніна, О. Донченко, С. Кримського, К. Юнга. Незважаючи на велику кількість досліджень, присвячених сталому розвитку економіки, розвитку агропромислового комплексу, дослідженню архетипів, залишається недостатньо висвітленою проблематика здійснення публічного управління розвитком АПК у контексті стратегії сталого розвитку України на основі архетипного підходу.

Метою статті є: встановити напрями та з'ясувати особливості публічного управління розвитком АПК в контексті стратегії сталого розвитку України на основі архетипного підходу.

Виклад основного матеріалу. Теорія сталого розвитку набула популярності протягом останніх десятиліть. На зміну теорії економічного зростання виникла концепція сталого розвитку. На сьогодні в науковій літературі існує багато визначень сталого розвитку. Така ситуація зумовлена двома факторами: склад-

ністю концепції, що включає в себе економічні, екологічні, соціальні та інші аспекти розвитку суспільства, а також розбіжністю поглядів вчених, підприємців і політиків. Для кращого розуміння цей термін варто розділити на дві частини. Поєднання термінів “сталий” і “розвиток” дозволяє посилити зв'язок упорядкованих змін системи світового господарства з урахуванням інтеграції різних за характером цілей (економічних, екологічних, соціальних), територій (окремого населеного пункту, регіону, держави, континенту, планети), часу (теперішня та майбутня генерації). Ці складові мають велике значення, оскільки різносторонньо забезпечують життєдіяльність і потреби окремого індивідуума та людства загалом. Суспільний прогрес, своєю чергою, можливий у випадку інтегрованої реалізації згаданих складових [4]. Під сталим суспільним розвитком розуміють лише ті зміни, які відповідають інтересам більшості громадян, сприяючи підвищенню якості їхнього життя.

Сталий розвиток АПК потребує державної підтримки. На державному рівні варто виокремити такі форми прямої бюджетної підтримки: надання субсидій сільськогосподарському виробництву; субсидування короткострокового та інвестиційного кредитування підприємств АПК; надання субсидій для компенсації частини витрат сільськогосподарських виробників на страхування сільськогосподарських культур; субсидії на капітальні видатки. Непряма підтримка полягає у закупівлі сільськогосподарської продукції, продуктів харчування; регулювання

ринку виробництва шляхом проведення закупівель зерна, здійснення товарних інтервенцій; захист економічних інтересів товаровиробників у сфері АПК при здійсненні ними зовнішньоекономічної діяльності тощо. За умовно прямої підтримки виробничий потенціал і позиції на споживчому ринку зміцнюються за допомогою заходів, що забезпечують сприятливі організаційні та економічні умови для функціонування сільськогосподарських виробників. Це, зокрема, заходи щодо реструктуризації заборгованості сільськогосподарських товаровиробників на виплати до бюджету всіх рівнів, державних позабюджетних фондів, постачальників енергії та інших матеріально-технічних ресурсів; створення спеціального податкового режиму; підтримка аграрної науки; реалізація державних програм та національних проектів.

На думку К. М. Мельник [3], ефективність державного регулювання та підтримки аграрного сектору може бути досягнута, якщо:

- виділятимуться ресурси, пільги, дотації, субвенції тощо під наперед обґрунтовані державні програми розвитку сільського господарства і підтримки сільськогосподарських товаровиробників;
- забезпечуватиметься безумовне дотримання аграрними підприємствами обов'язкових вимог, що передбачаються даними програмами;
- наперед точно визначатиметься частка держави і частка підприємств у витратах при реалізації відповідних програм;
- забезпечуватимуться заходи щодо залучення міжнародної тех-

нічної допомоги в агропромисловий комплекс.

Окрім вирішення питання забезпечення продовольчої безпеки країни, сталий розвиток аграрного сектору є важливим з точки зору забезпечення зайнятості населення, нарощування експортного потенціалу країни.

Україна є одним із ключових гравців на світовому ринку сільськогосподарської продукції. Аграрний сектор України на сьогодні є опорою української економіки і одним з основних бюджетонаповнюючих та експорто-орієнтованих секторів національної економіки. Близько 20–24 % українського експорту становлять продукти агропромислового експорту України. Продукція експортується у більш як 190 країн світу, Україна посідає провідні позиції на світовому ринку, зокрема, з експорту зернових і олійних культур. Товарна структура експорту та імпорту продукції АПК наведена в таблиці.

Товарна структура експорту України падала по більшості товарних груп, починаючи з 2015 року. Причиною були кризові явища в економіці та втрата російського ринку збуту, заборона транзиту українських продуктів через територію Росії. Аналогічна ситуація склалася щодо товарної структури імпорту, країна стала менш залежною від імпортованих із за кордону товарів, почали нарощуватися обороти з виробництва власної продукції.

У структурі імпорту переважають готові харчові продукти, що свідчить про нераціональну структуру зовнішньої торгівлі, коли більше імпортується товарів з високою доданою

Товарна структура експорту та імпорту продукції АПК України [1]

Товарна група	Експорт у млн дол.				Імпорт у млн дол.			
	2013	2014	2015	2016	2013	2013	2014	2015
I. Живі тварини, продукти тваринного походження	1084,1	1014,5	823,4	775,1	1894,5	1124,1	548,2	626,3
% до підсумку	6,4	6,1	5,7	5,1	23,1	18,6	15,7	16,1
II. Продукти рослинного походження	8875,9	8736,1	7971,5	8093,7	2670,1	2031,6	1146,2	1284,8
% до підсумку	52,1	52,4	54,7	53	32,6	33,5	32,9	33
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	3507,1	3822,1	3299,8	3962,9	403,4	301,7	1823,4	245,9
% до підсумку	20,6	22,9	22,7	25,9	4,9	5	5,2	6,3
IV. Готові харчові продукти	3571,7	3096,3	2468,4	2450,1	3219,5	2601,8	1607,7	1734,0
% до підсумку	21	18,6	16,9	16	39,3	42,9	46,1	44,6
Разом	17038,8	16668,9	14563,1	15281,8	8187,4	6059,3	3484,4	3891,1

вартістю, а експортуються переважно сировина та продукція з незначним ступенем обробки.

Основним ринком збуту української продукції сільського господарства залишається ринок Азії, основними країнами-партнерами є Індія, Іран та Туреччина. Головними партнерами серед країн-членів ЄС є Іспанія, Нідерланди та Італія.

Тенденція останніх років — скорочення виручки від експорту товарів та одночасне скороченням експорту агропромислової продукції. Однак, хоча тренд і негативний, експорт іншої, неагропромислової продукції скорочувався ще швидшими темпами. Останні два роки спостерігається навіть зростання експорту сільськогосподарської продукції. За останні 5 років частка продукції АПК у структурі експортної виручки Украї-

ни зросла з 26 до 42 %. Варто відзначити, що основу аграрного експорту і надалі складає експорт сировини, основні позиції — пшениця, кукурудза, ячмінь, соєві боби.

В аналітичній доповіді Національного інституту стратегічних досліджень зазначається, що для забезпечення сталого конкурентоспроможного розвитку аграрного бізнесу і мінімізації негативних впливів та ризиків світової кон'юнктури України необхідно диверсифікувати аграрний експорт як за товарною номенклатурою і асортиментом продукції, так і відносно географічних ринків збуту. Фахівці наголошують на тому, що сировинний вектор не дає перспектив розвитку національній економіці, якщо Україна буде позиціонуватися лише як виробник сировини з високою доданою вартістю.

Протягом останніх двадцяти років частка доданої вартості сільського господарства і харчової промисловості в структурі валової доданої вартості України знизилася з 23 до 14 %. Стрімке зниження цього показника створює реальну загрозу національній продовольчій безпеці. Основу українського агропродовольчого експорту становить продукція з низьким та середнім ступенем переробки — зернові та олійні культури, соняшникова олія, продукція харчової промисловості. Частка цих товарних позицій за 10 останніх років зросла з 62 до 90 % [7].

Науковці наголошують, що суто сировинний напрям аграрного експорту слід поступово замінювати шляхом стимулювання інвестицій у галузі тваринництва, а що стосується олійних культур — поглиблювати їх переробку на харчові (соняшник, соя) та біоенергетичні цілі (ріпак). Перспективною нішею для АПК України є органічна продукція, для цього необхідно розвивати систему сертифікації.

Основним чинниками, які перешкоджають зміцненню конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках, є: низький рівень розвитку фінансово-кредитної системи, нерозвиненість сфери страхування від виробничих і кредитних ризиків, нерозвиненість інфраструктури АПК, які збільшують вартість виробництва, окрім того продукція сільського господарства має низьку якість, відповідно ціни на неї знижуються. Загалом сфера сільського господарства потребує державної підтримки.

Відповідно до Закону України “Про державну підтримку сільськогосподарства в Україні” державна підтримка забезпечується наступним чином [2]:

- державне регулювання цін окремих видів сільськогосподарської продукції;
- державне регулювання ринку сільськогосподарського страхування;
- інші види підтримки виробників сільськогосподарської продукції та аграрного ринку (державні заставні закупівлі зерна, кредитна підтримка виробників сільськогосподарської продукції (кредитна субсидія), дерегуляція українського ринку сільськогосподарської продукції та заборона дискримінації прав її власників;
- державна підтримка виробників продукції тваринництва;
- інші види державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників.

Підтримка розвитку сільських територій здійснюється за такими напрямками:

- вирішення короткострокових завдань, які пов’язані з підтримкою доходів сільськогосподарських виробників шляхом штучного зменшення виробничих витрат, субсидування певних видів продукції. Така форма підтримки не завжди сприяє інтенсифікації виробництва, впровадженню нових технологій, підвищенню продуктивності праці в аграрному секторі, загалом має мінімальний вплив на ці процеси;
- заходи, спрямовані на вирішення довгострокових проблем, пов’язаних з техніко-економічним розвитком, сприяють впровадженню інтенсивних методів управління,

підвищують ефективність сільсько-господарського виробництва.

Варто звернути увагу, що реалізацію сталого розвитку економіки необхідно здійснювати в контексті Стратегії сталого розвитку України до 2030 року.

Проект Стратегії сталого розвитку України на період до 2030 р. було обговорено у червні–грудні 2016 р. на регіональних та національних консультаціях, у яких взяли участь представники органів державної влади та місцевого самоврядування всіх областей України, депутати різних рівнів, науковці та освітяни, представники інститутів громадянського суспільства, професійних об'єднань, бізнесу, засоби масової інформації, експерти міжнародних організацій.

У 2030 р. Україна вбачається країною, яка розвивається за принципами сталого розвитку. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року орієнтована на вектори, визначені в Стратегії сталого розвитку “Україна – 2020” [8]:

- вектор розвитку — забезпечення сталого розвитку країни, проведення структурних реформ, забезпечення економічного зростання екологічно невиснажливим способом, створення сприятливих умов для ведення господарської діяльності;

- вектор безпеки — забезпечення безпеки держави, бізнесу та громадян, захищеності інвестицій та приватної власності, забезпечення миру і захисту кордонів, чесного та неупередженого правосуддя, невідкладне проведення очищення влади на всіх рівнях та забезпечення впровадження ефективних механізмів протидії корупції. Пріоритетом є безпека жит-

тя та здоров'я людини, що неможливо без ефективної системи охорони громадського здоров'я, надання належних медичних послуг, захищеності соціально вразливих верств населення, безпечного стану довкілля і доступу до якісної питної води й санітарії, безпечних і якісних харчових продуктів та промислових товарів;

- вектор відповідальності — забезпечення гарантій кожному громадянину, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак, мати доступ до високо-якісної освіти, системи охорони здоров'я та інших послуг у державному та приватному секторах;

- вектор гордості — забезпечення взаємної поваги та толерантності в суспільстві, гордості за власну державу, її історію, культуру, науку, спорт.

Згідно зі стратегією виокремлюють національні цілі сталого розвитку України, це, зокрема: [5]

- забезпечення сталого галузевого та регіонального розвитку;

- сприяти сталому розвитку агропромислового комплексу;

- забезпечити доступ до економічно прийнятних, надійних, низьковуглецевих джерел енергії для всіх та підвищити ефективність використання енергії;

- забезпечити сталий розвиток регіонів на основі збереження національних культурних цінностей і традицій.

Важливим є звернути увагу на інвестиційний потенціал галузі сільського господарства, процес

формування якого значною мірою пов'язаний з процесом первинного накопичення капіталу підприємствами. Зростання обсягів інвестиційних ресурсів не супроводжується розвитком інвестиційної діяльності безпосередньо на підприємствах. Причини цього — на виробництвах не створено умов для розвитку інвестиційної діяльності, брак підготовлених фахівців і керівників, невирішено питання реформування галузі, превалює витратна практика господарювання, відсутність впровадження інновацій. Як наслідок, близько 50 % загального обсягу інвестицій спрямовується у посередницьку діяльність, а не у безпосереднє виробництво. Відсутність ринку землі, низький рівень освіти та нестача інновацій, неординарних підходів призводять до того, що потенціал підвищення продуктивності, ефективності та диверсифікації не використовується.

Україна посідає 96 місце зі 189 в рейтингу “Ведення бізнесу” Світового банку [9]. Країна посідає 76 місце за Глобальним індексом конкурентоспроможності.

Брак інноваційних підходів до розвитку галузі спричиняє нестачу інвестицій, що так потрібні для її розвитку, сільські мешканці в пошуках роботи їдуть за кордон.

Робоча сила з України стала однією з головних статей експорту, розділивши ТОП з металом, зерном та олією. У 2018 р. трудові мігранти перевели в Україну 11,6 млрд дол. США. Війна та надання Україні безвізового режиму з ЄС стимулювали масову трудову міграцію з України. За оцінками Міжнародного валютного фонду, в інших країнах

знаходиться три мільйони трудових мігрантів з України.

Приватні грошові перекази, які надходять в Україну, за п'ять останніх років стали важливим фактором макроекономічної стабільності. Як відзначають у Світовому банку, перекази від трудових мігрантів позитивно впливають на стабільність курсу гривні.

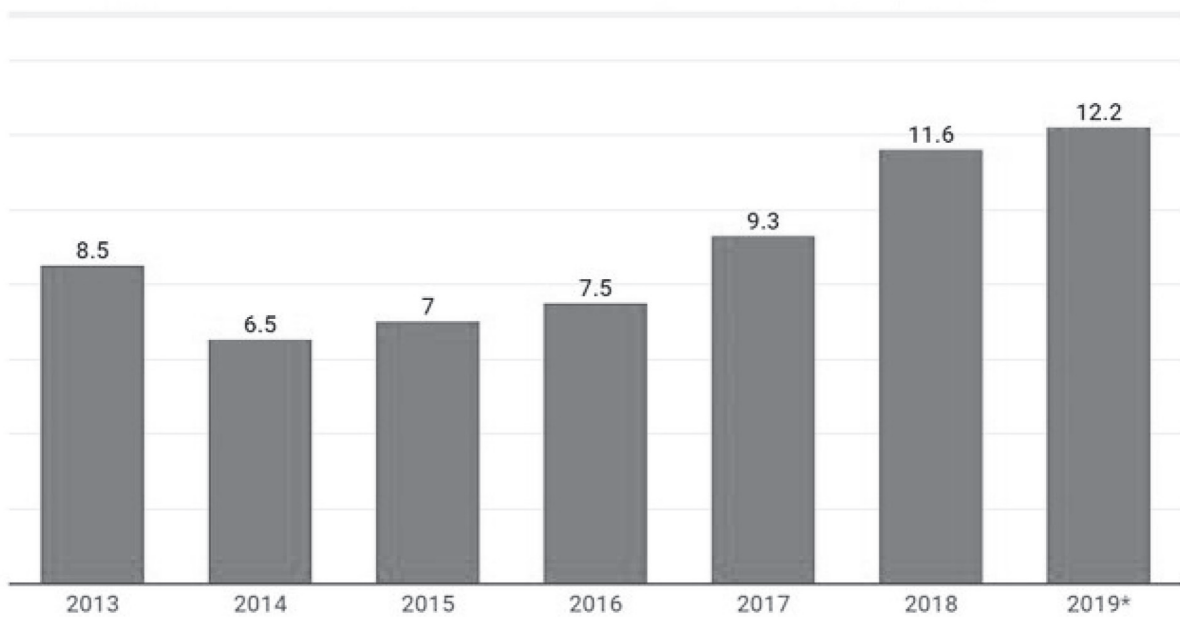
Зміна влади, низка інших чинників, спричинили в 2014 р. різке зменшення (на 2 млрд дол. США) грошових надходжень від українських заробітчан. До 2014 р. основна маса трудових мігрантів з України працювала в РФ і військовий конфлікт розвернув цей тренд.

Уже в 2015 р. зростання переказів від заробітчан, які переорієнтувалися на Європу, відновився і становив 7 млрд дол. США. У 2017 р. Україна отримала безвізовий режим з ЄС і це також спровокувало масову трудову міграцію. Обсяг надходжень від трудових мігрантів у 2017 р. зріс до 9,3 млрд дол. США, а в 2018 р. — до 11,6 млрд дол. США.

Обсяг переказів від трудових мігрантів у 2015–2017 рр. був на рівні 8 % номінального річного ВВП України і за результатами 2018 р. цього-річ має всі шанси сягнути понад 12 % (див. рис. 1).

Порівнявши обсяги переказів та обсяги іноземних інвестицій в Україну, можна зробити висновок, що, починаючи з 2014 р., заробітчани щороку інвестують в економіку України в кілька разів більше, ніж іноземні інвестори (див. рис. 2).

На жаль інвестори не повірили діючій владі України і не поспішають відкривати тут свої виробництва. Як

*2019 - прогноз НБУ

Рис. 1. Динаміка приватних грошових переказів в Україну (2013–2019 рр.)
(млрд дол. США)

Рис. 2. Грошові перекази та іноземні інвестиції в Україну (млрд дол. США)

результат працівники з України вимушені їхати на виробництва Східної Європи, які часто є конкурентами вітчизняних підприємств на зовнішніх ринках.

Порівняння обсягів надходжень від трудових мігрантів з обсягами валютної виручки від експорту гірни-

чо-металургійного комплексу, агропромислового сектору (включаючи експорт продуктів харчування) та ІТ показало, що: у 2018 р. підприємства України продали на експорт зерна, продуктів його переробки, рослинної олії, напівфабрикатів та готових харчів на 16,8 млрд дол. США; экс-

порт залізної руди та чорних металів, у тому числі напівфабрикатів, прокату та труб становив 13,5 млрд дол. США. ІТ індустрія принесла 3,6 млрд дол. США. У рейтингу валютних донорів заробітчани посіли третє місце, а перекази від них впритул наблизились до обсягів валютної виручки від експорту залізної руди та металу.

В умовах існування об'єктивної загрози вичерпання природних копалин як джерел одержання палива для потреб людства, все більшої актуальності набуває необхідність вирішення проблеми пошуку альтернативних джерел для покриття енергетичних потреб.

Скорочення споживання природного газу та розвиток енергоефективності — найбільш актуальні задачі, що стоять сьогодні перед Україною. Україна є однією з найбільш енергомістких країн у світі. Енергетична безпека країни істотно залежить від ступеня диверсифікованості енергоносіїв, що використовуються для задоволення її енергетичних потреб.

Першочерговим завданням національної енергетики є пошук та використання альтернативних видів палива, альтернативність яких полягає, передусім, в їх екологічності та відновлюваності.

З урахуванням національних інтересів та енергетичної безпеки, відновлювальна енергетика має вважатися пріоритетним напрямом розвитку енергетики в Україні. Біоенергетика могла б задовольнити значну частину енергетичних потреб житлово-комунального господарства України. Крім того, земля, яка внаслідок забруднення стала непридатною для вирощування харчових рос-

лин, могла б використовуватись для вирощування енергетичних культур. Розвиток біоенергетики і взагалі сектору відновлювальної енергетики міг би допомогти у вирішенні багатьох проблем довкілля.

Актуальність використання біомаси як джерела енергії є надзвичайно високою. Найбільший економічний потенціал біомаси мають відходи виробництва кукурудзи на зерно, експерти не рекомендують її використання як біопалива через кліматичні особливості України — стебла кукурудзи не встигають повністю висихати, а тому є непридатними до спалювання без додаткових витрат на їх досушування, що є дорого і недоцільно, оскільки значно підвищує собівартість біопалива. Друге місце займають відходи зернових (солома), економічно доцільний потенціал — 31,78 тис. т або 18,24 тис. т умовного палива (у. п.). Третє місце посідають відходи соняшнику (стебел та лушпиння). Економічно доцільний потенціал стебел соняшнику становить 15,24 тис. т у. п., а лушпиння соняшнику — 1,23 тис. т у. п. Загальний економічний потенціал відходів соняшнику становить 16,47 тис. т у. п.

Використання соломи як первинного джерела енергії для виробництва теплової енергії на потреби опалення та гарячого водопостачання є першочерговим пріоритетом енергетичного використання потенціалу місцевих видів біопалива.

Використання біомаси як палива дозволить забезпечити розвиток нового бізнесу — заготівлі місцевих видів палива із залученням малого та середнього бізнесу; заощадити знач-

ні кошти на придбання традиційних енергоносіїв.

Останнім часом особлива увага приділяється питанням архетипіки в державному управлінні, як практичній сфері застосування науково-теоретичних досліджень. Сучасними дослідниками у сфері вивчення архетипіки є: Е. Афонін, І. Біріч, С. Кримський.

В ідеалі народ і держава, яку він формує, мають опиратися на колективне несвідоме. Кожен народ має неповторний архетип. Це форма колективного несвідомого, за допомогою якого з покоління в покоління передається досвід народу. Знання архетипу дозволяє досліджувати менталітет народу, його праісторію і майбутнє.

Відомо, що жодна країна в жодну епоху не виходила з кризи завдяки винятково економічним обставинам. Адже в основі економічної діяльності лежить певна психокультура.

З огляду на те, що архетипіка в державному управлінні породжує певний інструментарій реалізації державної політики, варто прийняти до уваги необхідність відновлення архетипу українця-господаря.

У спрощеному вигляді психосоціальний портрет українця — це самодостатній господар, що покладається на власні сили; психосоціальний портрет європейця — найманий працівник, що сформував громадянське суспільство, через яке відстоює свої права.

До визначальних архетипів українського менталітету С. Кримський відносить землю та ідеал свободи. Архетип землі інтегрував аграрно-виробничий, соціально-історич-

ний та духовно-культурний атрибути національного життя.

Соціальна система породила психотип українця як самодостатнього господаря, що покладався на власні сили. Саме цей психотип не допустив появи доморощеного феодального класу, а тому завдання державотворення, непосильне для нього, лягло на плечі селянства і козацтва. Варто відзначити, що актуальність і необхідність відновлення архетипу українця-господаря нині є саме на часі. Адже тільки реальний господар землі — селянин, фермер буде здатним ефективно її використовувати, сприймаючи водночас архетип землі та уміло поєднувати сучасні технології господарювання.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Розвиток публічного управління АПК у контексті стратегії сталого розвитку України гальмують труднощі, які характеризуються загальною складною політико-економічною ситуацією в країні, необґрунтованими адміністративними бар'єрами, корупцією і надмірним регулюванням. Негнучкий ринок землі у поєднанні з низьким рівнем освіти і браком молодих, ділових, інноваційних фермерів стримують утворення ефективної структури господарської діяльності в сільському господарстві і призводять до невикористання потенціалу збільшення продуктивності і диверсифікації в аграрній сфері. Країна посідала 96 місце зі 189 в рейтингу "Ведення бізнесу" Світового банку за 2015 рік. Незважаючи на незначне підвищення в рейтингу завдяки реформам, що були зареєстровані у 8 сферах, Україна, як і раніше, відстає від усіх країн

регіону. У світовому масштабі ділове середовище в Україні можна порівняти з Філіппінами, Домініканською Республікою, Шрі-Ланкою.

При усіх зазначених негативах, аграрна сфера економіки має потужний потенціал, який можна активувати за умови реалізації Стратегії сталого розвитку України та архетипіки в публічному управлінні.

У подальших дослідженнях з метою підвищення ефективності реалізації стратегій публічного управління, зокрема в аграрному секторі економіки України, варто спиратися на архетип — психосоціальний портрет українця — господаря, що покладається на власні сили, цінує землю, свободу та інноваційність господарювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державна служба статистики [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Закон України “Про державну підтримку сільського господарства в Україні” від 24.06.2004 р. № 1877-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=720%2F95>
3. Мельник К. М. Державна фінансова підтримка сільського господарства [Електронний ресурс] / К. М. Мельник. — Режим доступу: — http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/inek/2011_1/235.pdf
4. Попова О. Л. Теоретичні основи стійкого розвитку агросфери та формування адекватної української стратегії / О. Л. Попова // Зб. наук. пр. ННЦ “Ін-т землеробства УААН”. — 2010. — Вип. 3. — С. 18–27.

5. Проект Закону “Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року” [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64508
6. Сайт міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.minfin.gov.ua/>
7. Стратегічні напрями інституційного забезпечення розвитку аграрного сектору в Україні: аналітична доповідь / О. В. Собкевич, В. М. Русан, А. Д. Юрченко та ін.; Нац. ін-т стратегічних дослідж. — К. : НІСД, 2014. — 45 с.
8. Стратегія сталого розвитку “Україна — 2020”, схвалена Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
9. Doing Business 2018 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2018-Full-Report.pdf>
10. The Global Competitiveness Report 2017–2018 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://www.weforum.org/reports/the_globalcompetitivenessreport2017-2018

REFERENCES

1. Sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Site of State Statistics Service of Ukraine]. www.ukrstat.gov.ua. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
2. Zakon Ukrainy “Pro derzhavnu pidtrymku silskoho hospodarstva v Ukraini” : vid 24.06.2004, № 1877-IV [Law of Ukraine “On State Support to Agriculture in Ukraine” from June 24 2004, № 1877-IV]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from [http://](http://zakon.rada.gov.ua)

- zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=720%2F95 [in Ukrainian].
3. *Melnyk K. M.* (n.d.). Derzhavna finansova pidtrymka silskoho hospodarstva [State financial support of agriculture]. www.nbuv.gov.ua. Retrieved from http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/inek/2011_1/235.pdf [in Ukrainian].
 4. *Popova O. L.* (2010). Teoretychni osnovy stiikoho rozvytku ahrosfery ta formuvannia adekvatnoi ukrainskoi stratehii [Theoretical Foundations of Sustainable Development of the Agrosphere and Formation of an Adequate Ukrainian Strategy]. *Zbirnyk naukovykh prats NNTs "Instytut zemlerobstva UAAN"* – Collection of scientific works of the Institute of agriculture UAAS, 3, 18-27 [in Ukrainian].
 5. Proekt Zakonu pro "Stratehiiu staloho rozvytku Ukrainy do 2030 roku" : vid 07.02.2019, № 2679-VIII [Draft Law on "The Strategy of Sustainable Development of Ukraine until 2030" from 07.02.2019, № 2679-VIII]. (n.d.). portal.rada.gov.ua. Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64508 [in Ukrainian].
 6. Sait ministerstva finansiv Ukrainy [Site of the Ministry of Finance of Ukraine]. www.minfin.gov.ua. Retrieved from <https://www.minfin.gov.ua/> [in Ukrainian].
 7. *Sobkevych O. V., Rusan V. M., Yurchenko A. D., Kovalova O. V., Zhurakovska L. A.* (2014). Stratehichni napriamy instytutsiinoho zabezpechennia rozvytku ahrarynoho sektoru v Ukraini [Strategic directions of institutional support for the development of the agrarian sector in Ukraine]. Kyiv: NISD [in Ukrainian].
 8. Stratehiia staloho rozvytku Ukrainy do 2030 roku: vid 12.01.2015 № 5/2015 [Strategy of steel development of Ukraine until 2030 from 12.01.2015, № 5/2015]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> [in Ukrainian].
 9. Doing Business 2018. Reforming to Create Jobs. (2018). www.doingbusiness.org. Retrieved from <http://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2018-Full-Report.pdf> [in English].
 10. *Schwab K.* (Eds.). (2017). The Global Competitiveness Report 2017–2018. www3.weforum.org. Retrieved from <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf> [in English].

УДК: 35:316.77:341.1/8

DOI: <https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-18-3-144-158>

Голованова Наталя Вікторівна,
аспірант 4 курсу кафедри політології та філософії, Харківський регіональний інститут Національної академії державного управління при Президенті України, 61000, м. Харків, просп. Московський, 75, тел.: +38 097 946 90 79, +38 099 146 60 19, e-mail: natalya041162@gmail.com

ORCID: 0000-0002-6729-2226

Голованова Наталья Викторовна,
аспирант 4 курса кафедры политологии и философии, Харьковский региональный институт Национальной академии государственного управления при Президенте Украины, 61000, г. Харьков, просп. Московский, 75, тел.: +38 097 946 90 79, +38

099 146 60 19 e-mail: natalya041162@gmail.com

ORCID: 0000-0002-6729-2226

Holovanova Natalia Viktorivna,

Ph.D. student of the 4th year of the Department of Political Science and Philosophy, Kharkiv Regional Institute of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, 61000, Kharkiv, avenue Moscow, 75, tel.: +38 097 946 90 79, +38 099 146 60 19, e-mail: natalya041162@gmail.com

ORCID: 0000-0002-6729-2226

ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ЯК ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ЗАГРОЗ (АРХЕТИПНИЙ ПІДХІД)

Анотація. Представлено джерела антропоцентричної матриці понять та ідей в інформаційній сфері. Зазначено виклики і загрози інформаційній сфері України. Уточнено зовнішні та внутрішні чинники цих загроз. Розглянуто конкретні факти загроз у світі. Проаналізовано особливості регуляторної політики європейських держав у напрямі протидії загрозам та правового забезпечення інформаційної безпеки як підгалузі інформаційного права. Визначено ландшафт загрози інформаційної безпеки 2019 р. Приведено механізм етнічного лобізму як інструменту “м’якого” права. Наголошено на тенденції прагнення громадян не до безпеки, а до свободи. Виявлено, що заходи безпеки є одночасно факторами обмеження свободи громадян. Підкреслено важливість запуску системи протидії антиукраїнському мовлен-

ню в зоні проведення антитерористичної операції на Сході України у квітні 2018 р. та заходів у межах Рамкової програми співробітництва України з Радою Європи та Євросоюзом. Для протидії пропаганді запропоновано застосовувати та вдосконалювати універсальне міжнародно-правове регулювання медіапростору, будувати єдиний європейський простір. Визначено зміст національних інтересів України згідно з Доктриною інформаційної безпеки України. Об'єктами національних інтересів у інформаційній сфері названо інформацію, інформаційну інфраструктуру і статус суб'єкта в інформаційній сфері. Наголошено на ціннісному наповненні інформаційної політики держави. Реалізацію і виживання окремої особи, суспільства та держави визначено як мету інформаційної політики в умовах сучасних загроз. Безпеку держави, економічне процвітання, розвиток суспільства і гармонійне існування країни у світовому контексті зазначено як результат ефективної інформаційної політики. Запропоновано спиратися на державницькі підходи, притаманні історичному Києву та сучасній українській державі.

Ключові слова: геополітичне протистояння, пропаганда, маніпулювання, фейк, кібервійська, ландшафт загрози, джерела “м'якого” права, етнічний лобізм, національні цінності, системи європейської і національної безпеки, інформаційна безпека, інформаційна інфраструктура.

ИНФОРМАЦИОННАЯ ПОЛИТИКА УКРАИНЫ КАК ЕВРОПЕЙСКОГО ГОСУДАРСТВА В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННЫХ УГРОЗ (АРХЕТИПИЧЕСКИЙ ПОДХОД)

Аннотация. Представлены источники антропоцентрической матрицы понятий и идей в информационной сфере. Указаны вызовы и угрозы информационной сфере Украины. Уточнены внешние и внутренние факторы этих угроз. Рассмотрены конкретные факты угроз в мире. Проанализированы особенности регуляторной политики европейских государств в направлении противодействия угрозам и правового обеспечения информационной безопасности как подотрасли информационного права. Определен ландшафт угрозы информационной безопасности 2019 г. Приведен механизм этнического лоббизма как инструмента “мягкого” права. Отмечены тенденции стремления граждан не к безопасности, а к свободе. Показано, что меры безопасности являются одновременно факторами ограничения свободы граждан. Подчеркнута важность запуска системы противодействия антиукраинской речи в зоне проведения антитеррористической операции на Востоке Украины в апреле 2018 г. и мероприятий в рамках Рамочной программы сотрудничества Украины с Советом Европы и Евросоюзом. Для противодействия пропаганде предложено применять и совершенствовать универсальное международно-правовое регулирование медиaproстранства, строить единое европейское пространство. Определено содержание национальных интересов Украины согласно Доктрине информационной безопасности Украины. Объектами национальных интересов в информационной сфере названы информация, информационная инфраструктура и статус субъекта в информационной сфере.

Отмечена важность ценностного наполнения информационной политики государства. Реализация и выживание отдельной личности, общества и государства определены как цель информационной политики в условиях современных угроз. Безопасность государства, экономическое процветание, развитие общества и гармоничное существование страны в мировом контексте указаны как результат эффективной информационной политики. Предложено опираться на государственные подходы, присущие историческому Киеву и современному украинскому государству.

Ключевые слова: геополитическое противоборство, пропаганда, манипулирование, фейк, кибервойска, ландшафт угрозы, источники “мягкого” права, этнический лоббизм, национальные ценности, системы европейской и национальной безопасности, информационная безопасность, информационная инфраструктура.

INFORMATION POLICY OF UKRAINE AS AN EUROPEAN STATE IN CONDITIONS OF CURRENT THREATS (ARCHITECTURE APPROACH)

Abstract. The sources of the anthropocentric matrix of concepts and ideas in the information sphere are presented. The challenges and threats to the information sphere of Ukraine are given. The external and internal factors of these threats are specified. Specific facts of threats in the world are considered. The peculiarities of the European countries' regulatory policy in the area of counteracting threats and legal security of information security as a sub-branch of information law are analyzed. The landscape of the threat of information security 2019 is defined. The mechanism of ethnic lobbying as a tool of soft law is given. It's shown that the tendency of citizens' strivings is not to safety, but to freedom. It is revealed that security measures are simultaneously factors limiting the freedom of citizens. The importance of launching the anti-Ukrainian language counteraction system in the area of the Anti-terrorist operation in the East of Ukraine in April 2018 and activities within the framework of the Framework Cooperation Program of Ukraine with the Council of Europe and the European Union was emphasized. To counter propaganda, it is proposed to apply and improve the universal international legal regulation of media space, to build a single European space. The content of Ukraine's national interests according to the Doctrine of Information Security of Ukraine is determined. Objects of national interests in the information sphere are called information, information infrastructure and status of the subject in the information sphere. It is emphasized on the value-filling of information policy of the state. The realization and survival of an individual, society and state are defined as the goal of information policy in the context of modern threats. State security, economic prosperity, the development of society and the harmonious existence of the country in the global context are indicated as the result of effective information policy. It is suggested to rely on the state-owned approaches inherent in historical Kyiv and the modern Ukrainian state.

Keywords: geopolitical confrontation, propaganda, manipulation, fake, cyber troops, landscape threats, sources of soft law, ethnic lobbying, national values, European and national security systems, information security, information infrastructure.

Постановка проблеми. Щодо сучасної геополітичної ситуації і політики європейських країн у частині застосування військово-політичних механізмів забезпечення безпеки й оборони, в умовах сьогодення на перший план висувається проблема будівництва нової системи європейської і національної безпеки, яка має включати всі наявні інститути безпеки та оборони за чіткого поділу їх функцій. Змінюються традиційні уявлення про символи могутності й способи досягнення світового панування. Раніше йшлося про наземний, повітряний і морський простори, нині йдеться про актуалізацію ролі інформаційного простору та про нове поле геополітичного протистояння — інформаційну сферу. Тому проблема сучасних викликів і загроз інформаційній безпеці України є вкрай актуальною. Панівної ролі набуває Інтернет, незаперечним лідером освоєння якого є США. Однак уже існує думка про необхідність оптимізації шляхів глобальних інформаційних потоків. Тобто можна говорити про те, що світ стоїть на порозі нової сутички за контроль над інформаційним простором і “транспортуванням інформації”.

“Безумовно, в сучасних геополітичних умовах зростає значення інформаційного фактора. Чітко простежується тенденція підвищення ролі інформаційного ресурсу держав у загальній системі оборонного потенціалу. До найважливіших його

елементів належать інформаційні системи і засоби стратегічного попередження, управління військами і зброєю, навігації, розвідки, радіоелектронної боротьби... Таким чином, геополітичні трансформації зумовлюють характер відносин співробітництва і протистояння у XXI ст. Головна сфера протистояння — інформаційний простір глобального, регіонального і національного рівнів. Геополітичні умови визначають військово-інформаційну політику держави в найбільш важливих сферах геополітичного суперництва і протистояння” [1, с. 44–45].

Агресивне зовнішнє середовище висунуло у 2014–2019 рр. перед Україною, насамперед перед інформаційною політикою держави, нові загрозливі виклики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Деякі дослідники основними видами загроз інформаційній безпеці називають такі:

- масштабна інформатизація, збільшення залежності воєнного сектору від сучасних інформаційних технологій, спрощення комунікацій та пришвидшення руху інформаційних потоків;
- утворення інформаційної сфери, не прив’язаної до державних кордонів;
- перетворення інформаційного простору західних держав у єдиний глобальний інформаційний простір, де домінуючу роль у контролі над ін-

формаційними потоками відіграють США і країни ЄС;

- формування глобальної інформаційної інфраструктури на основі мережі Інтернет, що може розглядатися як посилення просторової взаємозалежності держав;

- витіснення вітчизняних інформаційних агентств, засобів масової інформації із внутрішнього інформаційного ринку та посилення залежності духовної, економічної і політичної сфер громадського життя України від закордонних інформаційних структур;

- маніпулювання інформацією, фейки тощо;

- розробка інформаційної зброї або її елементів майже у 120 країнах світу (за оцінками американських експертів);

- інформаційний вплив іноземних політичних, економічних, військових та інформаційних структур на розробку і реалізацію зовнішньої політики держави;

- поширення за кордоном дезінформації про зовнішню політику України;

- порушення прав громадян і юридичних осіб в інформаційній сфері України й за кордоном;

- спроби несанкціонованого доступу до інформації і впливу на інформаційні ресурси, інформаційну інфраструктуру органів державної влади, які реалізують державну зовнішню політику, українських представництв і організацій за кордоном, представництв України при міжнародних організаціях [1, с. 45–52].

Маємо такі основні групи загроз: інформаційна, інформаційно-технічна, електронний контроль за життям,

використання нових інформаційних технологій з політичною метою.

Найсуттєвіші:

- загрози, пов'язані з руйнуванням або деградацією, внутрішнім та зовнішнім, інформаційно-культурного базису суспільства, основним зберігачем якого є система освіти і виховання нових поколінь суспільства;

- загрози, пов'язані з руйнуванням або деградацією продуктивної інформаційної підсистеми суспільства, як-то: наукові, технічні, аналітичні, ідеологічні центри, які створюють або імпортують відповідну інформаційну продукцію та інформаційні технології.

У системі забезпечення національної безпеки держави американські військові дослідники Яргер Річард та Джордж Барбер розглядають таку тріаду, як:

- національні цінності в інформаційній сфері;

- національні інтереси в інформаційній сфері;

- національні цілі в інформаційній сфері.

Згідно з Доктриною інформаційної безпеки України національні інтереси України в інформаційній сфері полягають у:

- дотриманні конституційних прав і свобод людини у можливості отримати інформацію, збереженні та зміцненні цінностей;

- представленні України в міжнародному середовищі та інформуванні українських громадян щодо державної інформаційної політики;

- розвитку сучасних інформаційних технологій;

- захисті інформаційних ресурсів [2].

Об'єктами національних інтересів у інформаційній сфері є інформація, інформаційна інфраструктура і статус суб'єкта в інформаційній сфері. Інформаційна політика держави спрямована на реалізацію і виживання окремої особи, суспільства та держави. Для держави загалом це означає її безпеку, економічне процвітання, розвиток суспільства і гармонійне існування країни у світовому контексті.

Важливе ціннісне наповнення інформаційної політики. Його чинять, як вважають Ч. Лерчі та А. Саїд, окремі громадяни, суспільство, держава, соціально зацікавлені групи та уряд [3, с. 11]. На базі цінностей формуються пріоритети інформаційної політики. Формування пріоритетів має носити системний характер.

М. Вебер вважає, що систему цінностей визначає передусім історична епоха [4, с. 64].

Б. Гогвуд та Л. Ган розглядають національні цінності як переконання, мораль, стандарти та інші конкретні орієнтири, що впливають на вироблення політики на всіх рівнях, бо творять контексти стримування, впливу, спонування до прийняття учасниками процесу тих чи інших рішень [5, с. 160].

Як зазначається у праці В. Горбуліна та А. Качинського, ціннісним ядром, консолідуючим суспільство, є національна безпека, духовні надбання, добробут, міжнародні зв'язки, патріотизм і соціальна справедливість [6, с. 107].

Метою статті є з'ясування напрямів і принципів інформаційної політики України як європейської держави в умовах сучасних загроз.

Виклад основного матеріалу. З огляду на те, що факт, істина — поняття відносні, а підходи створюються людиною, на наш погляд, важливо одразу зумовити матрицю понять та ідей.

Матрицю понять та ідей визначимо як антропоцентричну, тобто за основу беремо те, що людина є центром Всесвіту і метою всіх подій, що вона замислена та створена Богом за Його образом та подобою.

Першоджерелами й першими законодавцями стали давні священні книги:

- Біблія (XV ст. до н. е. — I ст. н. е.);
- Танах;
- Коран;
- Трипітака (Палійський канон);
- Веди;
- У-Цзин;
- Дао цзан, Чжуан-цзи.

Біблійські заповіді блаженства:

- Блаженні [щасливі] вбогі духом [потребують Духу, усвідомлюють потребу в духовному самовдосконаленні, — духовно удосконалюються], бо їхнє Царство Небесне.
- Блаженні засмучені, бо вони будуть утішені.
- Блаженні лагідні, бо вони успадковують землю.
- Блаженні голодні та спрагли правди, бо вони наситяться.
- Блаженні милостиві, бо вони помилувані будуть.
- Блаженні чисті серцем, бо вони Бога побачать.
- Блаженні миротворці, бо вони синами Божими назвуться.
- Блаженні переслідувані за правду, бо їхнє Царство Небесне.

- Блаженні ви, коли ганьбити-муть вас і гнати і всіляко не-праведно злословити за Мене. Радійте і веселіться, бо нагоро-да ваша велика на небесах! Бо так гнали й пророків, що були перед вами (Мф. 5:3-12).

Виклики і загрози інформаційній безпеці України становлять: наяв-ність проблем формування і реаліза-ції державної інформаційної політи-ки, адекватної викликам і загрозам інформаційній безпеці України; від-сутність ефективного інформацій-но-аналітичного забезпечення діяль-ності керівництва держави та органів державної влади; спроби втручання у внутрішні справи України з боку іно-земних держав, організацій, груп; ви-користання інформаційного простору іноземними державами з метою інформаційної чи воєнної агресії; поширення негативних інформацій-них та інформаційно-технологічних впливів на свідомість людини; ство-рення іноземними державами кібер-військ, кіберпідрозділів у традицій-них родах військ, розроблення нових видів інформаційної зброї та зброї кі-бернетичного характеру; залежність національної інформаційної інфра-структури від іноземних виробни-ків високотехнологічної продукції; неналежний рівень інформатизації діяльності державних органів, ор-ганів місцевого самоврядування та інших напрямів інформаційної ді-яльності; недосконалість державної стратегії та системи протидії зовніш-ній інформаційній експансії у націо-нальний інформаційний простір; обмеження свободи слова та поши-рення в засобах масової інформації культу насильства, жорстокості, зне-

важливого ставлення до людської і національної гідності, провокуван-ня протистояння в суспільстві; реалізація програмно-математичних засобів, що порушують функціону-вання інформаційних систем, ра-діоелектронне блокування засобів зв'язку та управління, включення у програмно-технічні засоби прихо-ваних шкідливих функцій; викори-стання неліцензованого і несертифі-кованого програмного забезпечення, відсутність пріоритетного розвитку національного програмного забезпе-чення; недостатній рівень розвитку національної інформаційної інфра-структури, низька конкурентоспро-можність вітчизняних високотехно-логічних виробництв інформаційних технологій, інформаційної продук-ції та послуг; недостатня надійність інформаційно-телекомунікаційних систем збирання, обробки та переда-чі інформації в умовах надзвичайних ситуацій, відсутність ефективних загальнодержавних та місцевих сис-тем сповіщення, завчасного прогно-зування і реагування на надзвичай-ні ситуації; вияви неправомірного доступу до персональних даних та інформаційних ресурсів органів дер-жавної влади і місцевого самовряду-вання; порушення встановленого по-рядку збирання, обробки, зберігання і передачі даних; незаконне перехоп-лення інформації в телекомунікацій-них мережах, сепаратистських та ін-ших злочинних виявів в інформацій-ній сфері; невідповідність юридичної відповідальності сучасним викликам і загрозам інформаційній безпеці; відсутність ефективного демокра-тичного контролю за діяльністю суб'єктів забезпечення інформацій-

ної безпеки, захищеності національної інформаційної інфраструктури та інформаційного простору України. Переважна більшість указаних загроз притаманна різним країнам, однак в умовах соціокультурного та економічного транзиту, який переживає Українська держава і суспільство, ці загрози актуалізуються й загострюються.

Сучасні виклики інформаційній безпеці України, як справедливо зазначають В. Конах та О. Лазоренко, зумовлені як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками. Внутрішні — найбільшою мірою пов'язані з відсталістю інформаційних технологій в Україні від провідних країн світу, недостатньою дієвістю органів державної влади та законодавства в інформаційній сфері, а також байдужістю, низьким рівнем розуміння та професійної відповідальності як окремих груп, так і громадян, що нині провадять свою діяльність в інформаційному просторі України. Зовнішні — з намаганнями іноземних суб'єктів впливати на світовий та вітчизняний інформаційний простір з метою забезпечення власних інтересів” [7, с. 74–77].

У цій ситуації на перший план висуваються проблеми інформаційної безпеки, насамперед її інформаційно-психологічної складової. Нині очевидним постає і той факт, що чим більшими інформаційними можливостями володіє держава, тим імовірніше (за інших рівних умов), що вона досягне стратегічних переваг в інформаційному просторі. Це є особливо актуальним для визначення ролі й місця України в сучасних умовах інформаційної глобалізації.

Який досвід політики інформаційної безпеки зарубіжних країн?

Документ СМ (2002)49 проголошує п'ять основних принципів політики безпеки НАТО [8]:

- принцип широти;
- принцип глибини;
- принцип централізації;
- принцип управління доступом;
- принцип персонального контролю.

Важливим завданням НАТО є недопущення актів агресії у кіберпросторі, а також увага до кіберзахисту окремих країн-членів.

П. Корніш з лондонського Королівського інституту іноземних справ пропонує таку класифікацію інформаційних загроз: атаки хакерів-одинаків; організована злочинність у мережах; ідеологічний і політичний екстремізм; інформаційна агресія держав [9].

Корисним є досвід Австрії, Швейцарії, Фінляндії та Ірландії щодо захисту даних, раннього виявлення кіберзагроз і кібератак, підвищення стійкості критичної інфраструктури, зниження кіберризиків, кібершпигунства і кіберсаботажу [10].

Найважливішим аспектом інформаційної безпеки усіх без винятку країн ЄС є захист персональних даних, засади якого визначені директивою 95/46/ЄС “Про захист фізичних осіб у контексті обробки персональних даних і вільного обігу таких даних”. У документі одночасно декларується прагнення вільного переміщення інформації між країнами – членами ЄС. Нові правила захисту персональних даних (GDPR) посилюють зберігання персональних даних і запроваджують більш

суворе покарання за несвоєчасне повідомлення про виток даних [11]. Активно втілюють нові правила Румунія, Болгарія, Молдова.

Згідно з “Європейськими критеріями безпеки інформаційних технологій” (1991) для країн ЄС важливі захист безпеки та забезпечення цілісності інформаційних ресурсів, і за моделлю тріади (CIA Triad) основними характеристиками інформаційної безпеки є конфіденційність, цілісність і доступність. Проблемами є некоординовані національні підходи, а також відсутність на європейському рівні партнерства між державним та приватним секторами.

Німеччина займається розробленням методів “активної оборони”. Подібну роботу веде і Франція.

Польща, Чехія і Словаччина розробили нове законодавство щодо захисту класифікованої інформації на підставі нових принципів.

Угорщина адаптувала до вимог НАТО колишнє законодавство про захист державних та офіційних секретів і першою з постсоціалістичних країн прийняла правовий акт про захист персональних даних.

Національну стратегію кібербезпеки було прийнято в Хорватії.

“За довгостроковими прогнозами, перспективи світового розвитку визначатиме глобальне перегрупування сил у результаті інформаційного прогресу в США, ЄС, Японії, Китаї, Індії та Росії. Передбачається розвиток трьох потужних геостратегічних та інформаційних “центрів світу”: американського (США), європейського (Європейський Союз) й азійського (Китай, Індія, Японія). Подібним центром інформаційного

впливу в сучасних умовах намагається стати і Російська Федерація. Україна в такій міжнародній конструкції посідає особливе місце завдяки геополітичному розташуванню” [1, с. 46].

“Ми живемо у світі, коли держави (і великі корпорації) переводять на свою користь будь-які технічні новинки, які спочатку здаються досить демократичними. Усе поступово стає керованим з боку держави або великого бізнесу, здатного оплатити витрати на керованість” [12].

Г. Почепцов наводить приклади перемоги держав над потенційно небезпечними для них тенденціями.

Соцмережі Китай, Ізраїль, Росія, США зробили керованими.

Відгуки в інтернет-магазинах здебільшого стали фальшивими.

Голлівуд має представництва усіх американських військових і розвідувальних відомств, які допомагають правильно знімати фільми.

У Британії серйозно вивчають поведінку футбольних уболівальників, а також протестувальників, у США вивчають поведінку натовпу, шукають автоматичне розпізнавання моделей аномальної поведінки пасажирів в аеропорту.

Системи розпізнавання і спостереження розташовані на вулицях, у телефонах громадян.

Системною стала й робота з масовою свідомістю, де першість належить Китаю. Китай створив систему “де-екстремізації” для перевиховання свого уйгурського мусульманського населення, а також систему соціального кредиту для всіх: люди набирає бали за хорошу поведінку (наприклад, відвідує своїх старих

батьків) або втрачає їх. З малою кількістю балів неможливо узяти кредит або купити квиток на літак. Є додаток для телефона, який повідомляє, що поруч — боржник.

Також це приклади втручання у вибори інших держав.

Регуляторна політика європейських держав, зокрема, у сфері теледіалогнення за умов інформаційних загроз беруть до уваги критерії точності, неупередженості, незалежності, відповідальності та встановлення стандартів як критерії підходів.

Світ, який технічно йде вперед, втрачає свої соціальні орієнтири позаду. Це наочно продемонстрували гіганти типу Фейсбук, коли добре сконструйована для заробляння грошей своїм творцям технічна модель зайшла в суперечність з моральними нормами, з людьми, особиста інформація яких є ресурсом, де Фейсбук заробляє свої гроші. А оскільки ця бізнес-модель побудована на монополізмі гігантів, то вони намагаються диктувати ці правила всім.

Щодо фейків, Г. Почепцов стверджує, що відповідь на них або скарга — це журналістика пост-фактум, вона не так ефективна, адже охоплює ширшу аудиторію або фейк охоплює одну аудиторію, а відповідь — іншу. Потрібний, на його думку, попереджаючий інформаційний удар — український контр-наратив [13].

Правове забезпечення інформаційної безпеки є підгалуззю інформаційного права. Ця підгалузь набуває особливого значення в умовах негативного зовнішнього впливу на інформаційний простір.

На стан інформаційної безпеки впливають:

- зовнішньополітична обстановка у світі;
- внутрішньополітична обстановка у державі;
- наявність потенційних загроз;
- рівень розвитку медіапростору країни.

2015 року “Україна зайняла 5-те місце у світовому рейтингу з ризику зіткнення з веб-загрозами. За третій квартал 2015 року третина (33,7 %) користувачів антивірусних продуктів зіткнулася із загрозами, які розповсюджуються через мережу Інтернет. Проблемою є відсутність оновлення програмного забезпечення та використання піратських програм. Близько 17 % заражень було здійснено на користувачів застарілої Windows XP. Також небезпечними є шифрувальні програми, що вимагають гроші після шифрування файлів, доступ до яких не можливий без спеціального ключа. Великою проблемою є соціальна інженерія. Зловмисники завдяки соціальним мережам, фішинговим та зловмисним сайтам розповсюджують свої програми” [14, с. 87].

Ландшафт загрози інформаційної безпеки постійно розвивається. Щорічно Форум з інформаційної безпеки (ISF) — неприбуткова асоціація, яка досліджує та аналізує питання безпеки та управління ризиками від імені своїх членів — випускає звіт “Загроза безпеки”, щоб представити перспективу найбільших загроз безпеці протягом двох років.

Найбільшими загрозами до 2019 р. є :

- надмірна залежність від ускладненості й чутливості (ненадійності) зв’язку;

- дії злочинних синдикатів;
- втрата довіри до інформації;
- проблема дотримання законодавчих норм [15].

В умовах сучасних загроз особливого значення набуває етнічний лобізм, який стає інструментом нарощування “м’якої сили” України [16, с. 280–283].

Водночас дослідники відзначають наявність тенденції прагнення громадян не до безпеки, а до свободи. При цьому заходи безпеки виявляються одночасно факторами обмеження свободи громадян [17; 18].

Особливостями філософії Київської Русі по праву стали:

- синкретизм;
- різноманітність підходів і поліфонія;
- кордоцентризм і любомудріє;
- києвоцентризм;
- єрусалимоцентризм і подорож.

Роль української столиці є вирішальною у націєутворюючому, історико-культурному, духовно-ціннісному, людиновимірному, мовному й геополітичному аспектах. Саме Київ як столиця є центром, який цементує єдність держави і забезпечує гармонійне співіснування регіонів України, надає ментальному полю, медіапростору країни національних духовних і естетичних властивостей, притаманних кращим особистостям і втіленим у кращі зразки науки і мистецтва. Прогностично саме Київ здатний бути зразком державницьких підходів.

19 квітня 2018 р. в Україні було оголошено про *запуск системи протидії антиукраїнському мовленню* в зоні проведення Антитерористичної операції на Сході України, розробленої за активної участі Міністерства

інформаційної політики, Державної служби спеціального зв’язку та захисту інформації, Комітетів Верховної Ради з питань національної безпеки і оборони та з питань свободи слова та інформаційної політики, Національної ради з питань телебачення і радіомовлення, Служби безпеки України та інших органів державної влади.

Серед заходів у межах Рамкової програми співробітництва (РПС) України з РЄ та ЄС, проект “Свобода медіа в Україні”, — створення малопотужного ефірного радіомовлення (мовлення громад) і контроль за дотриманням законодавства щодо мовних квот на радіо та телебаченні.

Дієвими є висновки Резолюції Європейського Парламенту від 23 листопада 2016 року про стратегічні комунікації ЄС для протидії пропаганді (2016/2030 (INI) [19].

Висновки і перспективи подальших досліджень. На порядку денному щодо інформаційної політики України як європейської держави в умовах сучасних загроз стоять:

- універсальне міжнародно-правове регулювання медіапростору, побудова єдиного європейського простору, з урахуванням простору світового;

- забезпечення якісного контенту телерадіопрограм, залучення до участі в передачах вчених, фахівців, експертів, дотримання кодексу мовлення, надавання переваг у частині ретрансляції програмам суспільного мовлення;

- усунення стереотипів;
- риторика миру;
- розвиток перекладацької діяльності й включення до Переліку адаптованих для трансляції в Україні те-

лерадіопрограм, показу фільмів країн Євросоюзу та інших країн світу;

- розвиток і підтримка комунікацій України зі світом, зокрема діалогу інтелектуальних еліт фахівців і експертів у світовому медіапросторі, ініціювання всеукраїнського, всеєвропейського та всесвітнього лінгвістичного діалогу;

- розвиток культурно-освітнього простору як частки соціального простору й медіапростору України епохи метамодерну і популяризація вивчення кожним українцем власної історії, в ідеалі — всезагальної гуманітарної освіти; визнання за університетами та академіями статусу центрів знань і джерел інноваційних ідей у суспільстві;

- запровадження політики ненасильства у суспільстві;

- запровадження на практиці принципів New Public Governance, приборкання “совкових” методів і підходів у інформаційній політиці, впровадження суб’єктно-суб’єктнісних суспільних відносин, перехід від павутиння ієрархічних зв’язків до мережива взаємозв’язків і влади творчості;

- звернення до національної пам’яті, до філософських ідей Київської Русі, до ідей подорожі, кордоцентризму й відкритості;

- увага до контексту подій, текстів, тверджень; врахування ідей і думок одинаків (дослідників зі специфічним стилем роботи в умовах усамітнення та незалежнення);

- прагнення пізнати Україну та українця як такого;

- залучення методів лінгвістики, нейронаук, штучного інтелекту, підходів постнекласичних наук;

- подолання захопленості законодавчістю;

- визнання істини як підвалини гуманістичного світогляду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Пилипчук В., Дзюбань О.* Глобальні виклики й загрози національній безпеці в інформаційній сфері [Електронний ресурс] // Вісн. Нац. акад. правових наук України // К. — № 3 (78). — 2014. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/varnu_2014_3_6
2. Указ президента України № 47/2017 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року “Про Доктрину інформаційної безпеки України” [Електронний ресурс] // 25.02.2017. — Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374>
3. *Lerche Ch., A, Said.* Politics Concepts of International in Global Perspective / Ch. Lerche, A, Said. — USA, 1979. — 336 p.
4. *Вебер М.* Избранное. Образ общества. — Пер. с нем. / М. Вебер. — М.: Юристъ, 1994. — 704 с.
5. *Гогвуд Б., Ган Л.* Аналіз політики для реального світу. — Пер. з англ. А. Олійник; наук. ред. пер. В. Тертичка. — К.: Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2004. — 396 с.
6. *Горбуїн В., Качинський А.* Засади національної безпеки України. — К.: Інтер-технологія, 2009. — 272 с.
7. *Конах В., Лазоренко О.* Загрози та виклики національним інтересам України в інформаційній сфері в умовах глобалізації [Електронний ресурс] / В. К. Конах, О. А. Лазоренко // Стратегічні пріоритети. — 2014. — № 2. — С. 73–78. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spa_2014_2_13

8. *Roberts Al. S.* Entangling Alliances: Nato's security of information policy and the entrenchment of State Secrecy [Online tool]. — 2002. — Available at: https://www.researchgate.net/publication/228222455_Entangling_Alliances_NATO's_Security_Policy_and_the_Entrenchment_of_State_Secrecy
9. *Cornish P.* Cyber Security and Politically, Socially and Religiously Motivated Cyber Attacks. — Brussels: European Parliament. — 2014. — 24 p.
10. National Strategy for Switzerland's protection against cyber risks [Online tool]. — 2012. — Available at: https://www.enisa.europa.eu/topics/national-cyber-security-strategies/ncss-map/National_strategy_for_the_protection_of_Switzerland_against_cyber_risksEN.pdf
11. 2018 reform of EU data protection rules [Online tool]. — 2016. — https://ec.europa.eu/commission/priorities/justice-and-fundamental-rights/data-protection/2018-reform-eu-data-protection-rules_en
12. *Почепцов Г.* Світ базується на інформації та будується нею [Електронний ресурс] // Інтернет-видання. — К.: Детектор медіа. — 2019. — 4 лют. — Режим доступу: <https://detector.media/withoutsection/article/144566/2019-02-04-svit-bazuetsya-na-informatsii-ta-buduetsya-neyu/>
13. *Почепцов Г.* Как убить фейк, или где украинские контр-нарративы [Электронный ресурс] // Інтернет-видання. — К.: Хвиля. — 2019. — 13 лют. — Режим доступа: <https://hvylya.net/analytics/society/kak-ubit-feyk-ili-gde-ukrainskie-kontr-narrativyi.html>
14. *Платоненко А.* Сучасні загрози інформаційної безпеки для державних та приватних установ України [Електронний ресурс]. — К.: Сучасний захист інформації. — 2015. — № 4. — 120 с. — Режим доступу: <http://journals.dut.edu.ua/index.php/dataprotect/article/view/428>
15. *Olavsrud T.* 9 biggest information security threats through 2019 [Online tool]. — 2017. — Available at: <https://www.itworld.com/article/3185725/9-biggest-information-security-threats-through-2019.html>
16. *Мусянко І. В.* Етнічний лобізм як інструмент нарощування “м'якої сили” України // Гілея: наук. вісн.: зб. наук. пр. — К.: ВІР УАН. — 2013. — Вип. 77 (№ 10). — 352 с.
17. Інфографіка дня: у Західній Європі аудиторія найбільше довіряє суспільним мовникам [Online resource]. — 2018. — https://ms.detector.media/mediaprosvita/research/infografika_dnya_u_zakhidniy_evropi_auditoriya_naybilshe_doviryaе_suspilnim_movnikom/
18. Які законопроекти можуть дозволити правоохоронцям дізнаватися, що ви читаєте, дивитесь та пишете [Електронний ресурс]. — 2019. — <https://detector.media/withoutsection/article/163840/2019-03-05-yaki-zakonoproekti-mozhut-dozvoliti-pravookhorontsyam-diznavatisya-shcho-vi-chitaete-divitesya-ta-pishete/>
19. Договори та конвенції Ради Європи, ратифіковані Україною [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.coe.int/ru/web/conventions/search-on-states/-/conventions/treaty/country/U>

REFERENCES

1. *Pylypchuk, V., Dzoban, O.* (2014). Hlobalni vyklyky y zahrozy natsionalnii bezpetsi v informatsiinii sferi [Global challenges and threats to national security in the information sphere]. Visnyk Natsionalnoi akademii

- pravovykh nauk Ukrainy – Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, 3 (78), 43–52. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2014_3_6 [in Ukrainian].
2. Ukaz prezidenta Ukrainy “Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 29 hrudnia 2016 roku “Pro Doktrynu informatsiinoi bezpeky Ukrainy” vid 25 liutoho 2017 roku, № 47/2017 [Decree of the President of Ukraine “On the decision of the Council of National Security and Defense of Ukraine dated December 29, 2016 “On the Doctrine of Information Security of Ukraine” from February 25 2017, № 47/2017]. www.president.gov.ua. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374> [in Ukrainian].
 3. *Lerche Ch., Said A.* (1979). Politics Concepts of International in Global Perspective. Englewood Cliffs: Prentice-Hall [in English].
 4. *Weber M.* (1994). Izbrannoe. Obraz obshchestva [Selected. The image of society]. Moscow: Yurist [in Russian].
 5. *Gogwood B., Gan L.* (2004). Analiz polityky dlia realnogo svitu [Analysis of politics for the real world]. (A. Oliinyk, Trans). V. Tertychko (Eds.). Kyiv: Vyd-vo Solomii Pavlychko “Osnovy” [in Ukrainian].
 6. *Horbuin V., Kachynskyi A.* (2009). Zasady natsionalnoi bezpeky Ukrainy [Principles of National Security of Ukraine]. Kyiv: Inter-tekhnohiiia [in Ukrainian].
 7. *Konakh V., Lazorenko O.* (2014). Zahrozy ta vyklyky natsionalnym interesam Ukrainy v informatsiinii sferi v umovakh hlobalizatsii [Threats and challenges to the national interests of Ukraine in the information sphere in the conditions of globalization]. Stratehichni priorytety – Strategic priorities, 2, 73-78. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/spa_2014_2_13 [in Ukrainian].
 8. *Roberts Al. S.* (2002). Entangling Alliances: Nato’s security of information policy and the entrenchment of State Secrecy. Cornell international law journal, 26(2). Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/228222455_Entangling_Alliances_NATO's_Security_Policy_and_the_Entrenchment_of_State_Secrecy [in English].
 9. *Cornish P.* (2014). Cyber Security and Politically, Socially and Religiously Motivated Cyber Attacks. Brussels: European Parliament [in English].
 10. National Strategy for Switzerland’s protection against cyber risks. (2012). www.enisa.europa.eu. Retrieved from https://www.enisa.europa.eu/topics/national-cyber-security-strategies/ncss-map/National_strategy_for_the_protection_of_Switzerland_against_cyber_risksEN.pdf [in English].
 11. 2018 reform of EU data protection rules (n.d.). ec.europa.eu. Retrieved from https://ec.europa.eu/commission/priorities/justice-and-fundamental-rights/data-protection/2018-reform-eu-data-protection-rules_en [in English].
 12. *Pocheptsov H.* (February 4, 2019). Svit bazuetsia na informatsii ta buduetsia neiu [World is based on information and is being built by it]. detector.media. Retrieved from <https://detector.media/withoutsection/article/144566/2019-02-04-svit-bazuetsia-na-informatsii-ta-buduetsia-neiu/> [in Ukrainian].
 13. *Pocheptsov H.* (February 13, 2019). Kak ubit feyk, ili gde ukrainskie kontrnarrativy [How to kill a fake, or where Ukrainian counter-narratives are]. hvylya.net. Retrieved from <https://hvylya.net/analytics/society/kak-ubit-feyk-ili-gde-ukrainskie-kontrnarrativyi.html> [in Ukrainian].

14. *Platonenko A.* (2015). Suchasni zahrozy informatsiinoi bezpeky dlia derzhavnykh ta pryvatnykh ustanov Ukrainy [Modern threats of information security for state and private institutions in Ukraine]. *Suchasnyi zakhyst informatsii — Modern Information Security*, 4, 86–90. Retrieved from <http://journals.dut.edu.ua/index.php/dataprotect/article/view/428> [in Ukrainian].
15. *Olavsrud T.* (March 28, 2017). 9 biggest information security threats through 2019. www.itworld.com. Retrieved from <https://www.itworld.com/article/3185725/9-biggest-information-security-threats-through-2019.html> [in English].
16. *Musiienko I. V.* (2013). Etnichniy lobizm yak instrument naroshchuvannia “miakoi syly” Ukrainy [Ethnic lobbyism as a tool for “soft power” expansion in Ukraine]. *Hileia*, 77(10), 280–283 [in Ukrainian].
17. Infografika dnia: u Zakhidnii Yevropi audytoriiia naibilshe doviriiae suspilnym movnykam [Infographics of the day: in Western Europe, the audience trusts social broadcasters most]. (June 19, 2018). ms.detector.media. Retrieved from https://ms.detector.media/mediaprosvita/research/infografika_dnya_u_zakhidniy_evropi_audytoryia_naybilshe_doviryae_suspilnim_movnykam/ [in Ukrainian].
18. *Denysenko L.* (March 5, 2019). Yaki zakonoproekty mozhut dozvolyty pravookhorontsiam diznavatysia, shcho vy chytaiete, dyvytesia ta pyshete [What laws can allow law enforcement officers to know what you read, watch and write]. detector.media. Retrieved from <https://detector.media/withoutsection/article/163840/2019-03-05-yaki-zakonoproekti-mozhut-dozvoliti-pravookhorontsyam-diznavatysia-shcho-vi-chytaete-divitesyata-pishete/> [in Ukrainian].
19. Dohovory ta konventsii Rady Yevropy, ratyfikovani Ukrainoiu [Agreements and conventions of the Council of Europe, ratified by Ukraine]. (n.d.). www.coe.int. Retrieved from <http://www.coe.int/ru/web/conventions/search-on-states/-/conventions/treaty/country/U> [in Ukrainian].

УДК: 35.08

DOI: <https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-18-3-159-172>

Гончарук Наталія Трохимівна,

доктор наук з державного управління, професор, заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри державного управління та місцевого самоврядування, Дніпропетровський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, 49044, м. Дніпропетровськ, вул. Гоголя, 29, к. 316, тел.: +38 067 633 45 45, E-mail: goncharuknt@gmail.com

ORCID: 0000-0002-2681-6687

Гончарук Наталия Трофимовна,

доктор наук государственного управления, профессор, заслуженный деятель науки и техники Украины, профессор кафедры государственного управления и местного самоуправления, Днепропетровский региональный институт государственного управления Национальной академии государственного управления при Президенте Украины, 49044, г. Днепропетровск, ул. Гоголя, 29, к. 316, тел.: +38 067 633 45 45, E-mail: goncharuknt@gmail.com

ORCID: 0000-0002-2681-6687

Goncharuk Natalija Trohimivna,

Doctor of Sciences on Public Administration, Professor, professor of Public Administration and Local Self-Government Department, Dnipropetrovsk Regional Institute of Public Administration of National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, 49044, Dnipropetrovsk, Gogol Str., 29, room 316, tel.: +38 067 633 45 45, e-mail: goncharuknt@gmail.com

ORCID: 0000-0002-2681-6687

Пирогова Юлія Валеріївна,

аспірант 1-го курсу кафедри державного управління та місцевого самоврядування, Дніпропетровський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, 49044, м. Дніпропетровськ, вул. Гоголя, 29, тел.: +38 067 974 02 33, E-mail: yuliiauy08@gmail.com

ORCID: 0000-0002-9579-9454

Пирогова Юлия Валерьевна,

аспирант 1-го курса кафедры государственного управления и местного самоуправления, Днепропетровский региональный институт государственного управления Национальной академии государственного управления при Президенте Украины, 49044, г. Днепропетровск, ул. Гоголя, 29, тел.: 067 974 02 33, E-mail: yuliiauy08@gmail.com

ORCID: 0000-0002-9579-9454

Pyrohova Yuliia Valeriivna,

Ph.D. student of the 1st year of the Department of Public Administration and Local Self-Government, Dnipropetrovsk Regional Institute of Public Administration of National Academy

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМИ РЕСУРСАМИ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ: АРХЕТИПНИЙ ПІДХІД

Анотація. Визначено сутність понять “людські ресурси” та “управління людськими ресурсами на публічній службі”. Проаналізовано сучасний стан і проблеми управління людськими ресурсами в Україні. Акцентовано увагу на підході, за яким персонал розглядається не як фактор витрат, які необхідно скорочувати, а як найважливіший ресурс, яким потрібно компетентно управляти, створювати умови для його розвитку. Наголошено, що основною метою управління людськими ресурсами у сфері публічної служби є формування якісного кадрового потенціалу, забезпечення професійного розвитку службовців, стимулювання та мотивація персоналу до виконання функцій більш високого рівня. Визначено, що управління людськими ресурсами в державних органах та органах місцевого самоврядування ширше за змістом діяльності порівняно з управлінням персоналом, що зумовлює перехід від управління персоналом до управління людськими ресурсами. Зроблено висновки, що у сфері публічної служби України необхідно підвищити ефективність діяльності служб управління персоналом разом зі зростанням ролі соціально-психологічної складової управління та визначити концептуальні засади управління людськими ресурсами. Наголошено, що формування інноваційної моделі управління людськими ресурсами у сфері публічної служби сприятиме створенню в Україні професійної, стабільної, доброчесної, етичної, престижної і високоефективної публічної служби, здатної відповідати на виклики сьогодення, ефективно виконувати зобов’язання перед суспільством та громадянами України.

Ключові слова: публічне управління, публічна служба, управління людськими ресурсами, публічні службовці, персонал публічної служби, кадрова політика, архетипний підхід.

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ УПРАВЛЕНИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКИМИ РЕСУРСАМИ В СФЕРЕ ПУБЛИЧНОЙ СЛУЖБЫ: АРХЕТИПИЧЕСКИЙ ПОДХОД

Аннотация. Определена сущность понятий “управление человеческими ресурсами” и “управление человеческими ресурсами на государственной службе”. Рассмотрено дерево проблем, что позволило выделить три системные проблемы, обуславливающие необходимость совершенствования управления человеческими ресурсами в сфере публичной службы Украины.

Проанализировано современное состояние и проблемы управления человеческими ресурсами в Украине. Акцентируется внимание на подходе, при котором персонал рассматривается не как фактор затрат, которые необходимо сокращать, а как важнейший ресурс, которым нужно компетентно управлять, создавать условия для его развития. Отмечено, что основной целью управления человеческими ресурсами в сфере публичной службы является формирование качественного кадрового потенциала, обеспечение профессионального развития служащих, стимулирование и мотивация персонала к выполнению функций более высокого уровня. По мнению авторов, управление человеческими ресурсами на государственной службе должно осуществляться в пределах и на основе современной государственной кадровой политики, реализации ее целей, принципов, стандартов и приоритетов, что является эффективным механизмом реализации кадровой стратегии органа публичной власти, способным существенно повысить эффективность его деятельности. Определено, что управление человеческими ресурсами в государственных органах и органах местного самоуправления шире по содержанию деятельности в сравнении с управлением персоналом, что обуславливает переход от управления персоналом к управлению человеческими ресурсами. Сделан вывод, что в сфере публичной службы необходимо повысить эффективность работы служб управления человеческими ресурсами вместе с ростом роли социально-психологической составляющей управления и определить концептуальные основы управления человеческими ресурсами. Отмечено, что формирование инновационной модели управления человеческими ресурсами в сфере публичной службы будет способствовать созданию в Украине профессиональной, стабильной, добропорядочной, этической, престижной и высокоэффективной публичной службы, способной отвечать на вызовы, эффективно выполнять обязательства перед обществом и гражданами Украины.

Ключевые слова: публичное управление, публичная служба, управление человеческими ресурсами, государственные служащие, персонал публичной службы, кадровая политика, архетипный подход.

COCEPTUAL FOUNDATIONS OF HUMAN RESOURCES IN PUBLIC SERVICES: AN ARCHETYPAL APPROACH

Abstract. The essence of the concepts of “human resource management” and “human resource management in the public service” is defined. The problem tree has been considered, which has made it possible to distinguish three systemic problems that necessitate improvement of human resources management in the field of public service of Ukraine. The current state and problems of human resource management in Ukraine are analyzed. Attention is focused on the approach in which staff is not viewed as a cost factor that needs to be reduced, but is an essential resource that needs to be competently managed and create conditions for its development. It was noted that the main goal of human resources management in the public service sphere is the formation of high-quality human resources, ensuring

the professional development of employees, encouraging and motivating staff to perform higher-level functions. It was concluded that in the public service it is necessary to improve the efficiency of human resources management services along with the growing role of the socio-psychological component of management and to define the conceptual framework for human resource management. According to the authors, the management of human resources in the public service should be carried out within the framework and on the basis of modern state personnel policy, realization of its goals, principles, standards and priorities, is an effective mechanism for implementation of the personnel strategy of the public authority, which can significantly improve its efficiency. It has been determined that human resource management in state bodies and local self-government bodies is broader in content than personnel management, which causes a transition from personnel management to human resource management. It was noted that the formation of an innovative model of human resource management in the public service sphere will contribute to the creation in Ukraine of a professional, stable, respectable, ethical, prestigious and highly efficient public service capable of responding to challenges and effectively fulfilling obligations to society and citizens of Ukraine.

Keywords: public administration, public service, human resources management, public servants, public service personnel, personnel policy.

Постановка проблеми. Сучасні вимоги до персоналу публічної служби передбачають наявність у нього, окрім професійно-ділових, високих морально-етичних та особистісних якостей. Саме тому питання визначення психологічних складових професійної діяльності та компетентності публічних службовців у процесі функціонування публічної служби привертають увагу багатьох науковців. Необхідність здійснення переходу від практики управління кадрами, управління персоналом до управління людськими ресурсами вимагає ґрунтовного вивчення теоретичних джерел і формування на їх основі в сучасних умовах нової Концепції удосконалення управління людськими ресурсами в сфері публічної служби України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, присвячених проблемі управління людськими ресурсами у сфері публічної служби України, показав, що недостатньо фундаментально досліджувалися соціально-психологічні аспекти управління людськими ресурсами, що пояснюється складністю цього питання. Беручи до уваги зазначене, можна окреслити основні групи наукових напрямів, у межах яких проводилися такі дослідження.

До першої групи віднесено наукові праці вітчизняних дослідників Т. Е. Василевської, Н. Л. Гавкалової, Н. Т. Гончарук, С. Д. Дубенко, Н. А. Липовської, Н. Р. Нижник, О. Ю. Оболенського, В. М. Олуйка, Т. І. Пахомової, А. П. Рачинського, М. І. Рудакевич, А. С. Сіцінського, С. М. Серьогіна, І. В. Шпекторенка

та інших, у яких розкрито фундаментальні проблеми розвитку та реформування публічної служби, що мають теоретико-методологічне значення для вивчення соціально-психологічних факторів управління людськими ресурсами у сфері публічної служби України. Друга група робіт присвячена аналізу зарубіжного досвіду управління людськими ресурсами у сфері публічної служби та можливості його адаптації в Україні. Зокрема, це праці Ю. Ю. Кізілова, В. І. Лугового, Ю. Д. Полянського, А. Б. Почтовюк, Л. Л. Прокопенка, Г. Д. Стратієнко, В. О. Чмиги та ін. Водночас, незважаючи на значну увагу науковців до наведеної проблематики, багатоаспектність і комплексність аналізу зазначених питань, цілісного дослідження впливу соціально-психологічних факторів на управління людськими ресурсами у сфері публічної служби не проводилося, концептуальні засади управління людськими ресурсами у сфері публічної служби України з позицій архетипного підходу не визначені.

Метою статті є визначення концептуальних засад управління людськими ресурсами у сфері публічної служби України з позицій архетипного підходу.

Виклад основного матеріалу. Необхідність удосконалення управління людськими ресурсами викликана, насамперед, наявністю низки характерних для неї впродовж більше двадцяти останніх років проблем. Проблеми, які потребують вирішення у процесі управління людськими ресурсами, викладені в низці стратегічних нормативно-правових документів, зокрема, в Стратегії держав-

ної кадрової політики на 2012–2020 роки, Стратегії реформування державної служби та служби в органах місцевого самоврядування в Україні на період до 2017 року, Стратегії реформування державного управління України на 2016–2020 роки, Концепції запровадження посад фахівців з питань реформ, Концепції впровадження інформаційної системи управління людськими ресурсами в державних органах, Концепції реформування системи професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад, Концепції оптимізації системи центральних органів виконавчої влади [1–6]. Усі проблеми в роботі з персоналом публічної служби виникають, звичайно, на основі постійних суперечностей між принциповими науковими положеннями, вимогами до роботи з персоналом у сфері публічної служби та практичною реалізацією цієї роботи. Причиною цих суперечностей є як об'єктивні, так і суб'єктивні фактори. Розглядаючи дерево проблем, можна виокремити три системні проблеми, що зумовлюють необхідність удосконалення управління людськими ресурсами в сфері публічної служби України. Основною системною проблемою є відсутність Концепції управління людськими ресурсами у сфері публічної служби України та чіткого правового регулювання відносин у сфері управління людськими ресурсами. Другою системною проблемою є незавершеність в органах публічної влади модернізації кадрових служб у служби

управління персоналом та переходу їх діяльності до вищого рівня управління персоналом — управління людськими ресурсами; третьою — низька ефективність управління персоналом у системі публічної служби.

Слід зауважити, що на сьогодні державні органи влади недостатньо забезпечені фахівцями, здатними аналізувати стан справ у відповідних сферах державної політики, формувати політичні пропозиції, розробляти та впроваджувати ключові національні реформи, а рівень фінансової мотивації публічних службовців залишається недостатньо привабливим на ринку праці. Це зумовлює необхідність підвищення ефективності управлінської діяльності персоналу органів публічної влади та вдосконалення управління людськими ресурсами у сфері публічної служби.

Управлінська діяльність персоналу органів публічної влади України характеризується низкою психологічних особливостей, які залежать від сучасного стану управління людськими ресурсами в органах публічної влади. Управлінська діяльність публічних службовців завжди передбачає самодіяльність і творчість суб'єктів та об'єктів управління. Втіленням управлінської діяльності є дії, операції, виконувані публічним службовцем у процесі управління, здійснення управлінських функцій. Це праця людей, між якими виникають певні соціально-психологічні відносини. Саме тому управлінські дії спрямовані на врахування всієї багатоманітності закономірностей і зв'язків, що виникають між учасниками управлінського процесу. Вони потребують розумного використан-

ня людських ресурсів в управлінні: урахування індивідуальних соціально-психологічних, психофізіологічних, мотиваційних особливостей особистості, що сприятиме отриманню значного соціального, економічного та морального ефекту в організації [7, с. 63–70].

Психологічна складова управління людськими ресурсами у сфері публічної служби визначається як елемент суспільної та індивідуальної ідентичності, який включає цінності, норми, інтереси, потреби, мотиви та установки, що спонукають публічних службовців до певних дій і є засобом гуманізації кадрової політики. Умови суспільного розвитку, що характеризуються хаотичними змінами та непередбачуваністю, потребують від публічних службовців високої концентрації уваги, навичок спостереження та ефективної комунікації (що є складовими психологічної компетентності) [8, с. 63–70]. Беручи до уваги те, що закономірною тенденцією сучасного публічного управління є ускладнення суспільного розвитку, логічний аналіз та інтелект не можуть залишатися єдиним інструментом прийняття державно-управлінських рішень у кадровій політиці. Щоб вирішити обмеження стосовно стандартних підходів до управління людськими ресурсами в органах публічної влади України, доцільно застосовувати нові кадрові технології, що базуються на актуалізації інтуїції й усвідомленні несвідомого. Традиційно більшість експертів і керівників звертають увагу тільки на раціональні аспекти людської поведінки, в той час як, на думку вчених, єдиним раціональним підходом є визнання

і розуміння ірраціональних мотивів лідерів, які впливають на прийняття рішень. Тому своє завдання вони вбачають у наданні допомоги керівникам у розвитку емоційного інтелекту [8, с. 63–70].

Управління людськими ресурсами в сфері публічної служби на сучасному етапі пов'язане, насамперед, із розвитком нової організаційної культури публічного управління, що передбачає зміну ролі й місця публічних службовців у системі управління. На противагу підходу, за якого персонал розглядається як фактор витрат, які необхідно скорочувати, необхідно впроваджувати підхід, відповідно до якого персонал є найважливішим ресурсом, яким потрібно компетентно управляти, створювати умови для його розвитку. Управління людськими ресурсами здійснюється з урахуванням стратегічних завдань, що є не лише дією, яка реагує на проблеми, а й має базуватись на засадах демократичності, реалістичності, творчої спрямованості, справедливості, рівності, відкритості, відсутності дискримінації, законності, індивідуальності, гуманізму. Оскільки зміни в управлінні людськими ресурсами визначають вимоги до їх компетентності, особистісний чинник набуває все більшого значення і є психологічною складовою, що привносить у систему публічного управління індивідуальне забарвлення. Виходячи з цього, сучасна кадрова політика має спрямовувати управлінців на творчий та самостійний пошук оптимального рішення.

Архетипи як сила природи виявляються в психічному таким чином, що людина може їх проектувати на

навколишній світ (природу, інших людей). Архетипу, де б він не з'являвся, притаманна потужна спонукальна сила, що завжди йде від несвідомого. Кожен із нас є носієм потенціалу розвитку, індивідуальних психічних можливостей. Усе це перебуває в полі зору архетипного підходу.

Ми приєднуємося до думки українських вчених О. Ю. Амосова та Н. Л. Гавкалової [9] стосовно концепції публічного управління, засадами якої є колективне несвідоме як об'єднуючий фактор різноманітних соціальних інтересів та життєвих стратегій громадян у суспільстві, метою якого є забезпечення соціально-економічного добробуту громадян.

Будь-які організації створюються заради реалізації цілей, не пов'язаних з цілями людей, працюючих в цих організаціях, люди розглядаються як засіб для реалізації цілей (кадри, персонал, людські ресурси). Підхід до людей в організації визначається або державною політикою, або стратегією менеджменту відносно персоналу. Історична спадщина поставила перед органами публічної влади України теоретичну проблему вибору адекватної концепції управління і практичну проблему створення відповідної структури управління, що забезпечить необхідне функціонування держави. Після того, як були спрощені відділи праці, соціального розвитку, охорони праці, підвищення кваліфікації — процес управління людьми не був виділений як особлива функція управління. Спеціалізовані відділи органів публічної влади України займаються питаннями оплати праці, перевіряють наявність документів, що підтверджують стаж

роботи й отриману освіту, але, відповідно до складу і кваліфікації працюючих фахівців, не вирішують питання стимулювання мотивації праці, не проводять аналіз ринку праці, не розробляють кадрову політику і не здійснюють кадрове планування. Саме тому сьогодні стоїть питання вибору професійних інструментів у сфері управління людськими ресурсами публічної служби України. Для теоретичного обґрунтування процесів управління людськими ресурсами велике значення мають самі терміни — “людські ресурси” та “управління людськими ресурсами на публічній службі”. Термін “людські ресурси” характеризує з якісної, змістовної сторони кадровий склад або весь персонал державного органу і включає здатність до творчості й потенційні можливості всебічного розвитку державних службовців, організаційну культуру, етику і моральну надійність, удосконалення взаємин у колективі, відповідальність, мотивацію та стимулювання тощо. Поняття “управління людськими ресурсами” (Human Resources Management) уперше виникло в західному, американському менеджменті, окресливши зміни ролі і місця людини в трудовому процесі. Ця функція менеджменту розглядається як “стратегічний і послідовний підхід до управління найбільш цінними активами організації: працюючою там людиною, яка колективно й індивідуально робить внесок у вирішення завдання організації” [10, с. 35].

Щодо управління людськими ресурсами на публічній службі — це здійснення усіх функцій менеджменту, пов’язаних з плануванням,

добором, розвитком, раціональним використанням, оцінкою, мотивацією та винагородою, вдосконаленням потенціалу людських ресурсів державних органів. Управління людськими ресурсами можна розглядати і як частину стратегії державного органу, що включає цілеспрямоване комплексне забезпечення його функціонування необхідним складом персоналу, а також створення сприятливих соціально-психологічних умов для його продуктивної діяльності. Управління людськими ресурсами в державних органах та органах місцевого самоврядування ширше за змістом діяльності порівняно з управлінням персоналом, а тому, на думку авторів, настав час у сфері публічної служби здійснити перехід від управління персоналом до управління людськими ресурсами. Управління людськими ресурсами на публічній службі можна розглядати як самостійно функціонуючу систему, насамперед, — систему кадрової роботи, що включає реальні цілі, завдання, пріоритети, механізми і технології. Управління людськими ресурсами передбачає нормативно-правове, методичне, організаційне, інформаційне, документальне і ресурсне забезпечення системи управління людськими ресурсами. Управління людськими ресурсами на публічній службі має здійснюватися в межах і на основі сучасної державної кадрової політики, реалізації її цілей, принципів, стандартів та пріоритетів, є ефективним механізмом реалізації кадрової стратегії органу публічної влади, здатним суттєво підвищити ефективність його діяльності [11].

В умовах розвитку України як демократичної, правової держави нагальним стає створення ефективної системи публічного управління, постійний пошук нових підходів до становлення професійної публічної служби, оновлення змісту діяльності та підвищення престижу органів публічної влади. Аналіз основних теорій управління людськими ресурсами у сфері публічної служби уможливорює виокремлення наступних соціально-психологічних рис цього явища: стратегічний підхід до управління людськими ресурсами; переорієнтацію системи кадрового менеджменту на індивідуальну роботу з персоналом, ширше використання індивідуалістичних цінностей в управлінні людськими ресурсами; націленість на підвищення ефективності довготривалих інвестицій в людський капітал; орієнтацію на компетентність публічних службовців, що є ключовим елементом кадрового потенціалу публічної служби [11–16].

Слід зауважити, що основними напрямками вдосконалення управління людськими ресурсами в органах публічної влади є: визначення посад публічних службовців, які несуть відповідальність за проведення основних національних реформ; запровадження принципів публічного управління в системі публічної служби шляхом ефективного реалізації Закону України “Про державну службу”, прийняття та введення в дію нової редакції Закону України “Про службу в органах місцевого самоврядування”, фінансова стабільність реформування системи оплати праці публічних службовців; оптимізація чисельності працівників у

системі органів публічного управління в умовах децентралізації влади в Україні; утворення структурних підрозділів з управління персоналом в органах публічної влади з метою розвитку сучасного управління людськими ресурсами; створення інтегрованої інформаційної системи управління людськими ресурсами на публічній службі; модернізація системи професійного навчання публічних службовців [17].

Основною метою управління людськими ресурсами у сфері публічної служби є забезпечення професійного розвитку службовців, стимулювання та мотивація персоналу до виконання функцій вищого рівня. Еволюція систем управління, зокрема управління персоналом в управлінні людськими ресурсами, характеризується широким спектром підходів, пов'язаних з реалізацією управлінських впливів на персонал. Для публічної служби це достатньо складно, тому що зарубіжні моделі не завжди адекватні рівню складності й невизначеності їх функціонування в умовах трансформаційного періоду.

Для розробки Концепції вдосконалення управління людськими ресурсами у сфері публічної служби необхідне формування певної комплексної сфери, яка б асимілювала низку теоретичних концепцій і підходів, що враховують об'єктивно існуючі соціально-економічні умови функціонування, проблеми й галузеву специфіку, що дасть можливість самостійно обирати прийнятні методи управління людськими ресурсами, орієнтовані на вирішення поточних задач і стратегічних напрямів розвитку держави. Таким чином,

на наш погляд, першим кроком на шляху підвищення якісних характеристик персоналу органів публічної влади має стати визнання існування цієї проблеми, ідентифікація та використання потенціалу всіх адміністративних органів, до завдань яких входить управління людськими ресурсами та їх розвитком.

Нині фахівці з людських ресурсів перетворилися на фахівців широкого профілю. Кожний фахівець із людських ресурсів стає багатопрофільним фахівцем. Людські ресурси містять сукупність соціокультурних і соціопсихологічних характеристик, і їх відмінність полягає в наступному: люди (персонал публічної влади) наділені інтелектом. Отже, їх реакція на зовнішню дію (управління) емоційно-осмислена, а не механічна; процес взаємодії між суб'єктом управління і об'єктом є двостороннім; маючи інтелект, публічні службовці здатні до постійного самовдосконалення і розвитку, що є найбільш важливим і довготривалим джерелом підвищення ефективності будь-якої організації; люди обирають конкретний вид діяльності (виробничий/невиробничий, розумовий/фізичний), усвідомлено ставлячи перед собою певну мету [14, 18]. Людські ресурси є конкурентним багатством будь-якої організації, а тому суб'єкт управління повинен надавати всі можливості для реалізації їх цілей, створювати умови для втілення мотиваційних установок до праці.

Висновки. Сучасна зарубіжна наука представлена всілякими течіями, школами, напрямками, концепціями управління людськими ресурсами, які не завжди сумісні одне з одним.

За оцінками фахівців, у ній відсутні внутрішня єдність і логічний зв'язок. Аналіз існуючих теорій показує, що за останні сто років відбулася глибока трансформація концепцій управління персоналом від рівня відділу кадрів до служб управління персоналом і далі — служб управління людськими ресурсами. Управління людськими ресурсами в органах публічної влади — це цілеспрямована скоординована діяльність керівників та фахівців щодо формування та ефективного використання кадрового потенціалу, що передбачає розробку концепції і стратегії кадрової політики, принципів і методів, формування системи управління людськими ресурсами. Концепція вдосконалення управління людськими ресурсами у сфері публічної служби України має включати широкий спектр функцій та напрямів діяльності органів публічної влади щодо: добору, найму та звільнення службовців, планування, забезпечення органів влади персоналом, мотивації їх роботи, управління конфліктами, оцінки працівників, їх навчання, підвищення кваліфікації і перепідготовки, управління процесом кар'єрного просування по службі, аудиту діяльності персоналу. Отже, управління людськими ресурсами — це і наука, і мистецтво ефективного управління людьми в умовах їх професійної діяльності. Послідовна зміна концепцій управління у трудовій сфері зумовила еволюцію типів управління людськими ресурсами: від пасивного до реактивного, а потім до стратегічного системного управління людськими ресурсами. При цьому в сфері публічної служби має підвищувати-

ся ефективність служб управління людськими ресурсами разом із зростанням ролі соціально-психологічної складової управління. Формування інноваційної моделі управління людськими ресурсами у сфері публічної служби сприятиме створенню в Україні професійної, стабільної, доброчесної, етичної, престижної і високоефективної публічної служби, здатної відповідати на виклики сьогодення, ефективно виконувати зобов'язання перед суспільством та громадянами України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про Стратегію державної кадрової політики на 2012–2020 роки : Указ Президента України від 1 лют. 2012 р. № 45/2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: president.gov.ua/documents/14429.html
2. Про схвалення Стратегії реформування державної служби та служби в органах місцевого самоврядування в Україні на період до 2017 р. та затвердження плану заходів щодо її реалізації : розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 берез. 2015 р. № 227-р // Уряд. кур'єр. — Офіц. вид. — 2015. — № 63.
3. Про схвалення Концепції запровадження посад фахівців з питань реформ : розпорядження Кабінету Міністрів України від 11 листоп. 2016 р. № 905-р // Уряд. кур'єр. — 2016. — № 247.
4. Про схвалення Концепції реформування системи професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад : розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 груд. 2017 р. № 974-р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : kmu.gov.ua
5. Про схвалення Концепції впровадження інформаційної системи управління людськими ресурсами в державних органах та затвердження плану заходів щодо її реалізації : розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 груд. 2017 р. № 844-р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : kmu.gov.ua
6. Про схвалення Концепції оптимізації системи центральних органів виконавчої влади : розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 груд. 2017 р. № 1013-р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : kmu.gov.ua
7. *Серьогін С.* Уявлення державних службовців про особисті та ділові якості, що визначають ефективність професійної діяльності / С. Серьогін, І. Батраченко, С. Соколовський // Актуал. пробл. держ. упр. : зб. наук. пр. — Д. : ДРІДУ НАДУ, 2006. — Вип. 2 (24). — С. 172–181.
8. *Гурієвська В.* Соціально-психологічні аспекти формування та реалізації кадрової політики в державному управлінні [Електронний ресурс] / В. Гурієвська // Вісн. НАДУ. — 2012. — Вип. 4. — С. 63–70. — Режим доступу : <http://nbuv.gov.ua>
9. *Амосов О.* Концептуальні засади публічного управління: архетипний підхід [Електронний ресурс] / О. Амосов, Н. Гавкалова // Публічне управління: теорія та практика. — 2015. — Вип. 1 (спец. вип.). — С. 8–12. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2015_1%28spets._4
10. *Армстронг М.* Практика управління людськими ресурсами. — 10-е изд. — СПб.: Питер, 2009. — 832 с.
11. *Гончарук Н. Т.* Модернізація державної служби та управління люд-

ськими ресурсами в Україні [Електронний ресурс] / Н. Т. Гончарук, Л. В. Прудіус // Аспекти публічного управління. — 2018. — Т. 6. — № 1–2. — С. 42–51. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aplur_2018_6_1-2_8

12. Журавлев П. В. Управление человеческими ресурсами: опыт индустриально развитых стран: учеб. пособие / П. В. Журавлев, Ю. Г. Одегов, Н. А. Волгин. — М.: Экзамен, 2002. — 448 с.
13. Красноженова Г. Ф., Симонин П. В. Управление трудовыми ресурсами: учеб. пособие. — М.: ИНФРА-М, 2008. — 159 с.
14. Крушельницька О. В., Мельничук Д. П. Управління персоналом: навч. посіб. — 2-ге вид., перероб. і допов. — К.: Кондор, 2005. — 308 с.
15. Саакян А. К. Социокультурная оценка концепций управления человеческими ресурсами организаций [Электронный ресурс] / А. К. Саакян // Проблемы современной экономики. — 2006. — № 3/4 (19/20). — Режим доступа: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=1196#ftn1>
16. Хміль Ф. Управління персоналом: підручник / Федір Хміль. — К.: Академвидав, 2006. — 487 с.
17. Деякі питання реформування державного управління України : розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 черв. 2016 р. № 474-р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : kmu.gov.ua
18. Бутенко І. Еволюція й генезис основних концепцій управління персоналом // Вісн. екон. науки України (Ін-т економіки промисловості НАН України; Акад. екон. наук України, Донецьк). — 2013. — № 2. — С. 20–25.

REFERENCES

1. Pro Stratehiyu derzhavnoyi kadrovoyi polityky na 2012–2020 roky :

Ukaz Prezidenta Ukrayiny (February 1. 2012 № 45/2012) About the Strategy of the State Personnel Policy for 2012 - 2020: Decree of the President of Ukraine. Retrieved from: president.gov.ua/documents/14429.html. [in Ukrainian].

2. Pro skhvalennya Stratehiyi reformuvannya derzhavnoyi sluzhby ta sluzhby v orhanakh mistsevoho samovryaduvannya v Ukrayini na period do 2017 roku ta zatverdzhennya planu zakhodiv shchodo yiyi realizatsiyi: rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny (an order of 18 March. 2015) On Approval of the Strategy for Reforming the Civil Service and Service in Local Self-Government Bodies in Ukraine for the period up to 2017 and approval of a plan of measures for its implementation: the Cabinet of Ministers of Ukraine issued. Uriadovy Courier. 3. [in Ukrainian].
3. Pro skhvalennya Kontseptsiiy zaprovadzhennya posad fakhivtsiv z pytan' reform : rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny (2016) On Approval of the Concept for the Introduction of Specialist Reforms: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine, Uryadovyy kur`yer, 905.[in Ukrainian].
4. Pro skhvalennya Kontseptsiiy reformuvannya systemy profesynoho navchannya derzhavnykh sluzhbovt-siv, holiv mistsevykh derzhavnykh administratsiy, yikh pershykh zastupnykiv ta zastupnykiv, posadovykh osib mistsevoho samovryaduvannya ta deputativ mistsevykh rad : rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny (1 December. 2017 № 974-p.) On approval of the Concept of reforming the system of vocational training of civil servants, heads of local state administrations, their first deputy and deputy, officials of local self-government and local councils deputies: the

- order of the Cabinet of Ministers of Ukraine. Retrieved from: kmu.gov.ua [in Ukrainian].
5. Pro skhvalennya Kontseptsiyi vprovadzhennya informatsiynoyi systemy upravlinnya lyuds'kymy resursamy v derzhavnykh orhanakh ta zatverdzhennya planu zakhodiv shchodo yiyi realizatsiyi : rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny (1 December. 2017 № 844-p) On Approval of the Concept for the Implementation of the Information Management System for Human Resources in State Authorities and approval of a plan of measures for its implementation: the Cabinet of Ministers of Ukraine. Retrieved from: kmu.gov.ua [in Ukrainian].
 6. Pro skhvalennya Kontseptsiyi optymizatsiyi systemy tsentral'nykh orhaniv vykonavchoyi vlady : rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny (December 27. 2017 p. № 1013-p.) On Approval of the Concept of Optimization of the System of Central Executive Bodies: Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine. Retrieved from: kmu.gov.ua [in Ukrainian].
 7. *Seryogin S.* (2006) Uyavlennya derzhavnykh sluzhbovtziv pro osobysti ta dilovi yakosti, shcho vyznachayut' efektyvnist' profesiynoyi diyal'nosti [Representation of civil servants about personal and business qualities that determine the effectiveness of professional activities]. — Aktual. probl. derzh. upr. : zb. nauk. pr. — Actual problems of public administration. Dnipro : DRIDU NADU, 2 (24), 172–181. [in Ukrainian].
 8. *Huriyevs'ka V.* (2012) Sotsial'no-psychologichni aspekty formuvannya ta realizatsiyi kadrovoyi polityky v derzhavnomu upravlinni [Social-psychological aspects of the formation and implementation of personnel policy in public administration] Visn. NADU — Vysn. NAPA, 4, 63–70. Retrieved from: <http://nbuv.gov.ua> [in Ukrainian].
 9. *Amosov O. N. Havkalova (2015)* Kontseptual'ni zasady publichnoho upravlinnya: arkhetypnyy pidkhid [Conceptual Principles of Public Administration: An Archetypical Approach] Publichne upravlinnya: teoriya ta praktyka — Public Administration: Theory and Practice. — 1, 8–12. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2015_1%28spets._4 [in Ukrainian].
 10. *Armstrong M.* (2009) Praktyka upravlennya chelovecheskymy resursamy [Practice of Human Resources Management]. — SPb.: 10-oe yzd [in Russian].
 11. *Honcharuk N. T.* (2018) Modernizatsiya derzhavnoyi sluzhby ta upravlinnya lyuds'kymy resursamy v Ukrayini [Modernization of the Civil Service and Human Resource Management in Ukraine]. — Aspekty publichnoho upravlinnya, Aspects of Public Administration, 6 (1–2), 42–51. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ap-lup_2018_6_1-2_8. [in Ukrainian].
 12. *Zhuravlev P. V.* (2002) Upravlenye chelovecheskymy resursamy: opyt yndustrial'no razvytykh stran [Human resource management: the experience of industrially developed countries] Moscow: Examination, 448. [in Russian].
 13. *Krasnozhnova H. F., Symonyn P. V.* (2008) Upravlenye trudovymy resursamy: Ucheb. posoby. [Human Resources Management: Tutorial] Moscow: YNFRA-M, 159. [in Russian].
 14. *Krushel'nyts'ka O. V., Mel'nychuk D. P.* (2005) Upravlinnya personalom. Navchal'nyy posibnyk. [HR. Tutorial.] Second Edition, redone and supplemented. Kiev: Condor, 308. [in Ukrainian].
 15. *Saakyan A. K.* (2006) Sotsyokul'turnaya otsenka kontseptsyy upravlenyya

- chelovecheskymy resursamy orhanyzatsyy [Socio-cultural assessment of human resource management concepts of organizations]. — Problemy sovernennoy ekonomyky — Problems of Modern Economics. 3/4 (19/20). Retrieved from: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=1196#ftn1> [in Ukrainian].
16. *Khmil F.* (2006) *Upravlinnya personalom: Pidruchnyk* [Human Resources Management: Textbook]. Kiev: Akademvydav, 487. [in Ukrainian].
 17. Deyaki pytannya reformuvannya derzhavnoho upravlinnya Ukrayiny : rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny (of June 24, 2016 № 474-p) Some issues of the reform of the state administration of Ukraine: the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine. Retrieved from: kmu.gov.ua [in Ukrainian].
 18. *Butenko I.* (2013) *Evolutsiya y he nezys osnovnykh kontseptsiy upravlinnya personalom* [Evolution and genesis of the basic concepts of personnel management] *Visnyk ekonomichnoyi nauky Ukrayiny* (In-t ekonomiky promyslovosti NAN Ukrayiny; Akad. ekon. Nauk Ukrayiny, Donetsk). — Bulletin of the Economic Science of Ukraine (Institute of Industrial Economics of the National Academy of Sciences of Ukraine, Acad. Sciences of Ukraine, Donetsk), 2, 20–25.[in Ukrainian].

УДК: 381.1+351.82

DOI: <https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-18-3-173-183>

Дорошенко Ганна Олександрівна,
доктор економічних наук, професор, за-
відувач кафедри економіки та менедж-
менту, Харківський національний уні-
верситет ім. В. Н. Каразіна, м. Харків,
вул. Міроносицька, 1, кім. 3-21, тел.: +38
050 199 32 57, email: anyadoroshenkonew@
gmail.com

ORCID: 0000-0002-5535-8494

Дорошенко Анна Александровна,
доктор экономических наук, профессор,
заведующий кафедрой экономики и менед-
жмента, Харьковский национальный уни-
верситет им. В. Н. Каразина, г. Харьков,
ул. Мироносицкая, 1, ком. 3-21, тел.: +38
050 199 32 57, email: anyadoroshenkonew@
gmail.com

ORCID: 0000-0002-5535-8494

Doroshenko Hanna Alexandrovna,
Doctor of Economics, professor, Head of the Department of Economics and Management,
V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, Mironosicka Str., 1, of. 3-21, tel.: +38 050
199 32 57, email: anyadoroshenkonew@gmail.com

ORCID: 0000-0002-5535-8494

КОРУПЦІЯ ЯК ПЕРЕПОНА СТАЛОМУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ (АРХЕТИПНИЙ ПІДХІД)

Анотація. Дослідження присвячене аналізу корупції та тіньової економіки в Україні крізь призму архетипного підходу. Зокрема розглянуто формування відношення до тіньової економіки під дією фактора колективного несвідомого. У процесі еволюції кожний народ формує власний менталітет як віддзеркалення накопиченого спільного досвіду, як усвідомлення свого місця у світі й світу в собі, як спосіб пізнання та пояснення явищ навколишнього середовища. Формування менталітету народу багато в чому має несвідомий характер, але саме він визначає основні цінності та еталони людської поведінки загалом, почуття та прийнятні стандарти окремого індивіда. Ментальність, відсутність загальноновизнаної та пропагандованої національної ідеї і стратегії розвитку, напрацьованої практики застосування механізмів ефективної передачі влади та “соціальних ліфтів” призводять до домінування приватних інтересів над публічними, а безкарність — до

зростання корупції з усіма гілками влади і формування “паравлади”, “параекономіки”. Для підтвердження цієї тези в роботі детально вивчено вплив тіньової економіки на фінансову політику держави, проаналізовано сутність та значення показників корупції та показників контролю за корупцією, отримані результати зіставлені з аналогічними показниками країн ближньої Європи та ЄС, зроблено висновки та надано авторські рекомендації щодо подальших кроків у вирішенні проблеми боротьби з “параекономікою” в Україні не лише в площині економічних зрушень, а й у проведенні інформаційно-виховної роботи в цьому напрямі. Основною метою та стратегічним пріоритетом щодо боротьби з корупцією в Україні має стати створення умов суспільного неприйняття цього явища, зміна стандарту громадської поведінки і, паралельно з цим, підвищення інвестиційної привабливості країни, оптимізація податкової та регуляторної політики та ін.

Ключові слова: тіньова економіка, “параекономіка”, колективне несвідоме, економічне зростання, податкові втрати, корупція.

КОРРУПЦИЯ КАК ПРЕПЯТСТВИЕ УСТОЙЧИВОМУ РАЗВИТИЮ УКРАИНЫ (АРХЕТИПИЧЕСКИЙ ПОДХОД)

Аннотация. Исследование посвящено анализу коррупции и теневой экономики в Украине сквозь призму архетипического подхода. В частности рассмотрено формирование отношения к теневой экономике под действием фактора коллективного бессознательного. В процессе эволюции каждый народ формирует собственный менталитет как отражение накопленного совместного опыта, как осознание своего места в мире и мира в себе, как способ познания и объяснения явлений окружающей среды. Формирование менталитета народа во многом имеет бессознательный характер, но именно он определяет основные ценности и стандарты человеческого поведения в целом, чувства и приемлемые стандарты отдельного индивида. Ментальность, отсутствие общепризнанной и пропагандируемой национальной идеи и стратегии развития, наработанной практики применения механизмов эффективной передачи власти и “социальных лифтов” приводят к доминированию частных интересов над общественными, а безнаказанность — к росту коррупции со всеми ветвями власти и формированию “паравласти”, “параэкономики”. Для подтверждения этого тезиса в работе проанализированы сущность и значение показателей коррупции и показателей контроля за коррупцией, полученные результаты сопоставлены с аналогичными показателями стран ближней Европы и ЕС, сделаны выводы и даны авторские рекомендации по дальнейшим шагам в решении проблемы борьбы с “параекономикой” в Украине не только в плоскости экономических реформ, но и в проведении информационно-воспитательной работы в этом направлении. Основной целью и стратегическим приоритетом борьбы с коррупцией в Украине должно стать создание условий общественного неприятия этого явления, изменение стандарта общественного поведения и, параллельно с

этим, повышение инвестиционной привлекательности страны, оптимизация налоговой и регуляторной политики и т. д.

Ключевые слова: теневая экономика, “параэкономика”, коллективное бессознательное, экономический рост, налоговые потери, коррупция.

CORRUPTION AS AN OBSTACLE TO THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF UKRAINE (ARCHETYPAL APPROACH)

Abstract. The current study is devoted to the analysis of corruption and the shadow economy in Ukraine through the prism of the archetypal approach. In particular, the formation of the relation to the shadow economy under the influence of the factor of the collective unconscious is considered. In the process of evolution every nation forms its own mentality, as a reflection of the accumulated common experience, as awareness of its place in the world and the world in itself, as a way of knowing and explaining the phenomena of the environment. The formation of the mentality of the people is largely unconscious, but it defines the basic values and standards of the human behaviour in general, the feelings and acceptable standards of an individual. The mentality, the absence of a generally accepted and propagandized national idea and strategy of development, the practice of applying mechanisms for the effective transfer of power and “social lifts” lead to the domination of private interests over the public, and impunity — to the growth of corruption with all the branches of power and the formation of a “para-power”, “para-economy”. To confirm this thesis in the work the influence of the shadow economy on the fiscal policy of the state is analyzed in detail, the essence and significance of the indicators of corruption and indicators of corruption control are analyzed, the results obtained are compared with similar indicators of the countries of the near Europe and the EU, conclusions are made and author’s recommendations for further steps in solving the problem of struggle with “para-economy” in Ukraine not only in the area of economic changes, but also in conducting information and educational work in this direction.

Keywords: shadow economy, “para-economy”, collective unconscious, economic growth, tax losses, corruption.

Постановка проблеми. Корупція в Україні є одним із головних бар’єрів для зростання економіки, підвищення рівня життя та європейської інтеграції. Поняття “тіньова економіка” та “корупція” у нашій країні тісно переплетені. Тіньова економіка відображає активну нелегальну економічну діяльність, низький юридич-

ний та податковий рівень свідомості юридичних та фізичних осіб, а також провокує високий рівень корупції у державному секторі. Після політичних змін 2013–2014 рр. вирішення цих проблем було проголошено пріоритетним напрямом економічних реформ. Проте реалізація будь-яких заходів, що пов’язані з корупцією

лише у цій площині, без урахування процесів, що відбуваються в масовій свідомості суспільства, не дають позитивного результату. При цьому значущість впливу ірраціональної сфери масової свідомості, зокрема масового несвідомого, взагалі не враховується. Виключно високий рівень корупції як ключової ланки тіньової економіки в Україні ставить під загрозу засади розбудови демократичної, незалежної і сильної держави, суттєво підриває перспективи економічного зростання країни, зокрема, перешкоджаючи приватним інвестиціям. Тому скорочення частки “тіні” в офіційній економіці є вкрай необхідним для прискорення процесу економічної інтеграції нашої країни в Європейський простір. Це повинно ґрунтуватися на врахуванні впливу масового несвідомого на основні соціально-економічні процеси.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою та визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Протягом чималого часу корупція як об’єкт дослідження розглядалася у розрізі аналізу тіньової економіки. Вчені, дослідники та представники національної економічної думки з середини ХХ ст. активно працюють над вирішенням проблеми існування тіньової економіки, “параекономіки”, виявлення її факторів та способів протидії. Теоретичним засадам дослідження цього явища у 70-х роках минулого століття присвятили себе Г. Мюрдаль, Л. Лавруша, Дж. Гелбрейт, Ф. Хайєка та ін. Різні теоретичні аспекти проблеми тіньової економіки, особливо в контексті причинності процесів тінізації, бачимо у таких українських

дослідників, як А. Власюк, В. Базилевич, І. Мазур, А. Барановський, П. Ніколенко, М. Флечук.

На сучасному етапі теоретичного розвитку сутність заходів протидії корупції в України, на жаль, полягає у боротьбі з наслідками, а не причинами, що є ідеологічно неправильним. Причинність корупції у національному контексті потребує поглибленого вивчення, враховуючи її специфіку в Україні, соціально-економічні та історичні передумови її формування.

Мета статті полягає у дослідженні й оцінюванні тіньового сектору України, її корупційної складової, виявлення можливих шляхів боротьби з цією проблемою на різних рівнях реалізації державної політики.

Виклад основного матеріалу. Наявність “параекономіки”, тобто тіньового сектору, що існує паралельно з офіційною економікою, стає глобальною проблемою сучасності. В Україні вирішальну роль у його розвитку зіграли повільні темпи і непослідовність економічних перетворень, втома населення від злиднів та неефективної влади. Тому “параекономіка” виступає не стільки причиною, скільки наслідком деформації легальної економіки.

Можна виокремити кілька основних факторів високого рівня тіньової економіки в Україні [1, с. 95]:

- високий рівень податкового навантаження на підприємство;
- корупція в органах державної влади та місцевого самоврядування;
- погані умови для ведення бізнесу.

Наявність високого рівня корупції дає можливість суттєво знизити

ймовірність своєчасного виявлення факту ухилення від сплати податків, а недосконале законодавство дає змогу зменшити до мінімуму податкові платежі. При цьому розповсюдженою практикою є підтримання підприємств у стані збитковості з метою ухилення від сплати податків та отримання і відмивання величезних тіньових доходів.

Високий рівень тіньової економіки в Україні має безліч негативних наслідків, головні з них [2, с. 136]:

- втрата податкових надходжень, а також результат — ускладнення виконання державою своїх фінансових зобов'язань перед суспільством та посилення нерівномірності податкового тиску;
- скорочення інвестиційних ресурсів в Україні;
- розповсюдження недовіри до влади, що закріплює сприйняття незаконних способів вирішення питань як нормальних;
- збільшення кількості економічних злочинів через неможливість вирішення трудового спору в суді або в комісії з вирішення трудових спорів у зв'язку з відсутністю правової основи вирішення трудових конфліктів між агентами, зайнятими в тіньовому секторі, широкомасштабний розвиток організованої злочинності, що веде до втрати здатності держави її регулювати, контролювати та виконувати інші соціально важливі функції.

Проте громадяни України усвідомлюють вигоду бути офіційно непрацевлаштованими — відсутність прибуткового податку, додаткових податкових відрахувань, що приводить до підвищення чистої заробіт-

ної плати “на руки”, свобода вибору та зміни сфер своєї діяльності в найкоротші терміни. Однак зворотною стороною медалі є зниження добробуту самих громадян [2, с. 148], оскільки зменшується бюджетна спроможність, а відповідно і ступінь задоволення суспільства якістю та обсягом послуг, що фінансуються з бюджету.

Виходячи з оприлюднених даних [3; 4], середні податкові втрати внаслідок функціонування тіньової економіки в Україні в період 2012–2018 рр. становили близько 22,6 % від офіційного ВВП, виконуючи свою діяльність підпільно.

Основний негативний вплив тіньової економіки на ефективність держави простежуємо у посиленні корупції в усіх функціональних підсистемах державного апарату. Корупція була і залишається однією з найбільших перешкод на шляху до реформ економіки України. Вона загрожує самому існуванню держави; це головна перешкода для підвищення рівня життя, економічного розвитку, громадянського суспільства, боротьби зі злочинністю. Українська корупційна система є також основною перешкодою для розвитку бізнесу, залучення іноземних інвестицій та передових технологій в економіку [5, с. 32].

Перед тим як перейти до аналізу впливу цього фактора на економіку зауважимо, що за останні 5 років кількість українців, хто вважає, що рівень корупції зростає, збільшилася з 49 до 61 %. Найбільшою проблемою, що заважає розвитку країни, є корупція — це зазначили 79 % населення. Але при цьому досі ко-

жен п'ятий українець дає хабарі [6]. Тобто ми бачимо певний дисонанс між тим, як оцінюють це явище і як поступають самі українці. З позиції раціоналізму пояснити це складно, але використання понять колективного несвідомого та архетип дає площину для роздумів над такою ситуацією. Наприклад, для Юнга — “колективне несвідоме — це глибинний шар психіки людини, що є глибшим за рівень індивідуального несвідомого, спільним для всіх людей як результат історії людства” [7]. Воно формується з історичних і навіть доісторичних колективних переживань, що проявляються в характерних моделях поведінки та еталонах мислення кожної людини. Архетипи забезпечують основу поведінки, структурування особистості, розуміння світу, властиве тій чи іншій етнічній групі, внутрішню єдність і взаємозв'язок культури і взаєморозуміння [8]. При цьому, як зазначає О. В. Сушій, “звертаючись до вивчення масової свідомості, дослідники виокремлюють два рівні: первинний (ірраціональний, емоційно-дієвий), заснований на яскравому емоційному переживанні певної соціальної проблеми (війна, революція, масштабна економічна криза), яка викликає загальну заклопотаність; і вторинний (раціональний) рівень, що включає різні когнітивні компоненти: загальнодоступні знання, масово обговорювану і поділяючи інформацію, що поширюється через чутки і ЗМІ” [9]. Таким чином, людина, заперечуючи на емоційно-духовному рівні корупцію, готова вирішувати необхідні для неї питання через дачу хабара. Колективне несвідоме визначає суспільну свідомість.

І. Кресіна [10] виділяє три рівні національної свідомості: буденний, теоретичний, державнополітичний. Буденний рівень характеризується єдністю свідомих і несвідомих, ментальних і архетипних елементів національної свідомості. Теоретичний рівень — це науково обґрунтовані чи мистецьки осмислені ідеї, концепції, програми, світоглядні орієнтації, що характеризують інтелектуальний потенціал нації. Державнополітичний рівень — це той рівень національної свідомості, на якому безпосередньо фіксуються і формуються національні інтереси, політичні вимоги, державна політика. Таким чином, на рівні індивіда, держави, суспільства формується запит на формування ідеології, політичних сил, програм, спрямованих на формування образів, що не визнають корупцію як нормальне явище на будь-якому рівні буття.

У рамках дослідження було розглянуто найпопулярніші індикатори корупції та зіставлено їх з міжнародною перспективою для України. Ми порівняли рівень корупції в Україні з таким самим показником у країнах з низьким та середнім доходом (Центральна, Східна та Південно-Східна Європа (CESEE), Європейський Союз). За індексом сприйняття корупції, що коливається від 0 до 100 і відображає сприйняття корупції діловими людьми та експертами країни у державному секторі, у 2017 р. Україна посіла 130 місце з показником 30 п. п. — найнижче серед зіставлених країн (рис. 1).

Виходячи з наведених даних, можна зробити висновок, що ко-

рупція в Україні знаходиться на дуже високому рівні, що не є прийнятним для країн Європи з низьким доходом. Тому зменшення корупції може виступити індикатором у сприянні прискоренню економічної інтеграції України до Європейського Союзу.

На нашу думку, важливим буде розглядання ВВП на душу населення

і його зіставлення з рівнем корупції в окремій країні (рис. 2). Для цього ми взяли три країни Європи — Польщу, Румунію та Латвію, які розпочавши перехід до ринкової економіки у 1992 р., сьогодні перевершили Україну за цим показником. Румунія та Польща — це дві великі країни Східної Європи, які мають відповідно 19,5 і 38 млн жителів, порівняно

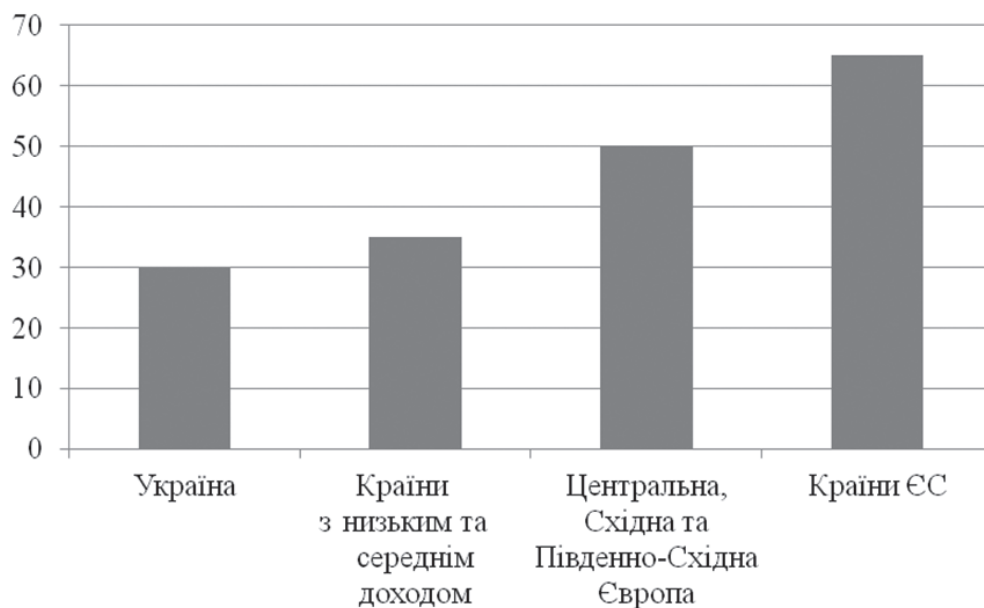

Рис. 1. Рейтинг корумпованості країн Європи за Індексом сприйняття корупції, 2017 р. [11]

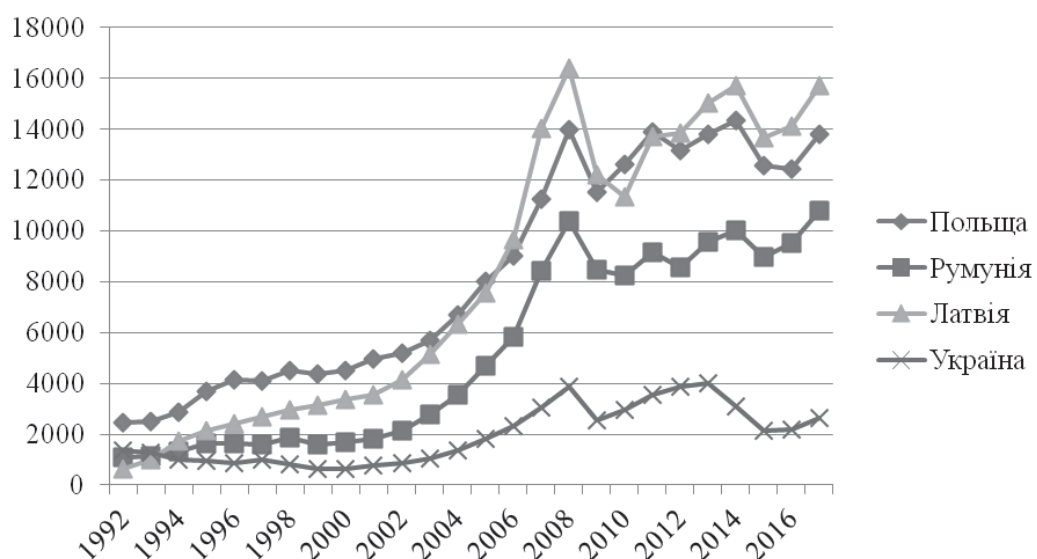

Рис. 2. Динаміка ВВП на душу населення, 1992–2017 рр. [12]

з 43,9 млн в Україні, у Латвії набагато менше — 2 млн. У 1992 р. ВВП на душу населення був приблизно однаковим для цих чотирьох країн. У 2017 р. Румунія, Польща та Латвія в середньому мали ВВП на душу населення втричі вище, ніж в Україні (див. рис. 2). ВВП на душу населення в Польщі становить 70 % від середнього показника в ЄС, а Україна — близько 20 % [12].

Як видно з рис. 2 і 3, існує щільний зв'язок між здатністю контролювати корупцію та зростанням ВВП на душу населення в країнах, що аналізувалися. У випадку з Польщею індикатор контролю над корупцією був досить високим протягом усього досліджуваного періоду, а економічне зростання було вищим. Проте економічне зростання в Україні у розмірі +91,5 % за 25 років паралельно з низьким рівнем контролю над корупцією виглядає мізерним порівняно з Польщею (+461 % з 1992 р.).

Проаналізувавши антикорупційну політику та середовище у цих трьох країнах, досягнутий прогрес

можна пояснити таким чином: вони покладаються на сильні антикорупційні інституції, що виграють від належного керівництва та сильної підтримки громадськості, а також на правоохоронні органи, які на відміну від України включають ефективно функціонуючу та довірену судову владу. Варто також зазначити громадську підтримку антикорупційних установ (рис. 3) та оприлюднену журналістами-слідчими інформацію щодо порушень у цих країнах [14].

Щоб звести рівень тіньової економіки в нашій країні до мінімуму, необхідна, насамперед, залученість до цього самої держави та формування ефективних інструментів пропаганди антикорупційної політики. Спираючись на досвід Румунії, Польщі та Латвії, основними рекомендаціями можуть послужити:

1. Активне використання інструментів впливу на колективну свідомість, що відповідно до моделі історично змінюваної соціальної поведінки може дати позитивний коротко- та довгостроковий результат

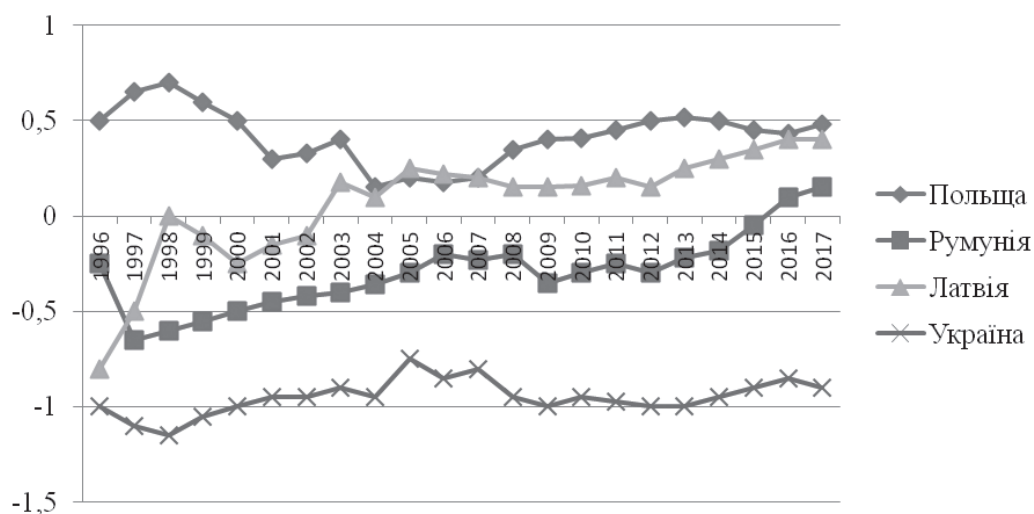

Рис. 3. Динаміка Індексу корупції, що оцінюється Всесірним банком, 1996–2017 рр. [13]

у вирішенні питання несприйняття корупції.

2. Удосконалення та підвищення частоти використання електронних систем оподаткування з метою зменшення контакту із клієнтами, а відповідно і зменшення можливості вдавання до корупційних схем на державному рівні.

3. Підвищення ефективності державних органів та вдосконалення законодавчої бази для підприємництва, що значно зменшить стимули до тіньової діяльності та посилить контроль над тіньовими операціями державних органів.

4. Скорочення кількості обов'язкових податків та загальне зменшення податкового навантаження на підприємства з метою спонукання до участі в офіційних трудових відносинах, а також зменшення податкових пілг, які забезпечать рівні можливості для всіх платників податків та мінімізують стимули для зменшення податкових зобов'язань.

5. Посилення відповідальності за ухилення від реєстрації трудових відносин між працівником і роботодавцем, а також ухилення від сплати податків та внесків на соціальне страхування. Підвищення відповідальності за використання схем тіньового оподаткування та навмисної мінімізації податкових зобов'язань.

6. Проведення податкової амністії на основі прозорості та чіткої процедури, яка підвищить ділову довіру до державних органів влади та збільшить доходи бюджету.

Через неможливість повної ліквідації тіньової економіки в реальних політичних, економічних та соціальних умовах, орієнтуватися слід,

насамперед, на наближення її рівня до значення цього показника у країнах ближньої Європи. Скорочення до рівня Польщі показника тіньової економіки дасть можливість Держбюджету України отримати додаткові кошти у розмірі, що складає кілька сотень мільярдів гривень, що, своєю чергою, дасть державі додаткові ресурси і можливості на розбудову сильної і незалежної держави.

Висновки. Проведене дослідження показало динаміку розвитку тіньового сектору економіки України протягом останніх двадцяти років. Детально досліджено втрати Держбюджету України від ухилення сплати податків, що в гривневому еквівалентні у 2018 р. склало понад пів трильйона гривень, яких держава не отримала через функціонування тіньової економіки, а також через неможливість розглядання цих справ у судах за відсутності правової основи вирішення трудових конфліктів. Цими результатами ми підтвердили теоретичні припущення наукової спільноти щодо негативного впливу суттєвих обсягів тіньової економіки на фінансову сферу в Україні.

Основною метою та стратегічним пріоритетом щодо боротьби з корупцією в Україні має стати створення умов суспільного несприйняття цього явища, зміна стандарту громадської поведінки, а також підвищення інвестиційної привабливості країни, оптимізація податкової та регуляторної політики та ін.

Важливим для України у зниженні рівня тіньової економіки є посилення заходів боротьби із корупцією. Серед важливих шляхів подолання проблеми корупції є розвиток і ви-

користання систем електронного моніторингу за держопераціями, вжиття заходів щодо підвищення незалежності судової влади, покращення роботи антикорупційних комітетів і бюро, а також широке залучення громадськості до активістської діяльності.

Подальший розвиток проблеми дослідження тіньових соціально-економічних відносин в Україні має базуватися на використанні апарату теорії причинності для аналізу історичної моделі українського суспільства та законів його розвитку в сучасних умовах, що мають свою специфіку і значною мірою відрізняються від відомих моделей європейських держав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Варналій З. С., Гончарук А. Я., Жаліло Я. А. та ін. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації / за ред. З. С. Варналія. — К.: НІСД, 2013. — 424 с.
2. Мазур І. Детінізація економіки України: теорія та практика. — К., 2012. — 239 с.
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Офіційний моніторинговий портал “Ціна держави” [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://cost.ua/en/budget/revenue/#1>
5. Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження: монографія / кер. авт. кол. доц. І. О. Ревак. — Л.: Львівський ДУВС, 2016. — 220 с.
6. Ставлення українців до корупції [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://24tv.ua/skilki_ukrayintsiv_dayut_habari_i_yak_stavlyatsya_do_koruptsiyi

[ukrayintsiv_dayut_habari_i_yak_stavlyatsya_do_koruptsiyi](http://24tv.ua/skilki_ukrayintsiv_dayut_habari_i_yak_stavlyatsya_do_koruptsiyi)

7. Юнг К. Г. Критика психоанализа / Карл Густав Юнг; [пер. с нем. и англ. под общ. ред. В. Зеленского]. — СПб.: Гуманитарное агентство “Академ. проект”, 2000. — 304 с.
8. Ющипин О. І. Поняття національного характеру, ментальності і національної свідомості як інструмент культурологічного аналізу [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.iai.dn.ua/_u/iai/dtp/CONF/4_2004/articles/stat410.html
9. Сушій О. В. Теоретичні основи соціальної архитипіки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/teoreticheskie-osnovy-sotsialnoy-arhetipiki>
10. Кресіна І. Українська національна свідомість і сучасні політичні процеси (Етнополітологічний аналіз): монографія. — К., 1998. — 392 с.
11. Corruption Perceptions Index 2017: Results, Transparency International. Available at: <https://www.transparency.org/>
12. Зростання ВВП на душу населення серед європейських країн [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.ceicdata.com/en/indicator/ukraine/real-gdp-growth>
13. Official web-site of the World Bank. Available at: <https://worldbank.org/>
14. Tanja A. Börzel, Andreas Stahn & Yasemin Pamu. The European Union and the fight against corruption in its near abroad: can it make a difference?, Global Crime, 11:2, 122–144, 2017. — 35 p.

REFERENCES

1. Varnalii Z. S., Honcharuk A. Ya., Zhali-lo Ya. A. et. al. (2013). Tinova ekonomika: sutnist, osoblyvosti ta shliakhy lehalizatsii [Shadow economy: essence, features and ways of legalization].

- Z. S. Varnaliy (Eds.). Kyiv: NISD [in Ukrainian].
2. *Mazur I.* (2012). *Detinizatsiia ekonomiky Ukrainy: teoriia ta praktyka* [Detonization of the Ukrainian economy: theory and practice]. Kyiv [in Ukrainian].
3. Ofitsiynyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Official site of the State Statistics Service of Ukraine]. www.ukrstat.gov.ua. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
4. Ofitsiynyi monitorynhovyi portal "Tsina derzhavy" [Official monitoring portal "Price State"]. cost.ua. Retrieved from <http://cost.ua/en/budget/revenue/#1> [in Ukrainian].
5. *Revak I. O.* et. al. (2016). *Koruptsiia: teoretyko-metodolohichni zasady doslidzhennia* [Corruption: Theoretical and Methodological Principles of Research]. Lviv: Lvivskiy DUVS [in Ukrainian].
6. *Stavlennia ukraintsiv do koruptsii* [The Attitude of Ukrainians to Corruption]. (2018). 24tv.ua. Retrieved from http://24tv.ua/skilki_ukrayintsiv_dayut_habari_i_yak_stavlyatsya_do_koruptsiyi [in Ukrainian].
7. *Jung C. G.* (2000). *Kritika psikhoanaliza* [Critique of Psychoanalysis]. (V. Zelenskiy, Trans). Saint Petersburg: Humanytarnoe ahentstvo "Akademycheskyi proekt" [in Russian].
8. *Yushchyshyn O. I.* (n.d.). *Poniattia natsionalnoho kharakteru, mentalnosti i natsionalnoi svidomosti yak instrument kulturolohichnoho analizu* [Concept of national character, mentality and national consciousness as an instrument of cultural analysis]. [www.iai.dn.ua](http://www.iai.dn.ua/_u/iai/dtp/CONF/4_2004/articles/stat410.html). Retrieved from http://www.iai.dn.ua/_u/iai/dtp/CONF/4_2004/articles/stat410.html [in Ukrainian].
9. *Sushii O. V.* (2016). *Tteoreticheskie osnovy sotsialnoy arhetipiki* [Theoretical foundations of social archetypes]. cyberleninka.ru. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/teoreticheskie-osnovy-sotsialnoy-arhetipiki> [in Russian].
10. *Kresina I.* (1998). *Ukrainska natsionalna svidomist i suchasni politychni protsesy (Etnopolitologichnyi analiz)* [Ukrainian national consciousness and modern political processes (ethnopolitical analysis)]. Kyiv [in Ukrainian].
11. *Corruption Perceptions Index 2017: Results*, Transparency International. (n.d.). www.transparency.org. Retrieved from https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2017 [in English].
12. *Ukraine Real GDP Growth*. (n.d.). www.ceicdata.com. Retrieved from <https://www.ceicdata.com/en/indicator/ukraine/real-gdp-growth> [in English].
13. Official web-site of the World Bank. worldbank.org. Retrieved from <https://worldbank.org> [in English].
14. *Börzel T. A., Stahn A. & Pamu Y.* (2017). The European Union and the fight against corruption in its near abroad: can it make a difference? *Global Crime*, 11:2, 122-144 [in English].

УДК: 351:334.752:330.341:159.964

DOI: <https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-18-3-184-200>

Єгоричева Світлана Борисівна,

доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту, Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України, 03038, м. Київ, вул. Нововокзальна, 17, тел.: (067) 378 18 03, e-mail: yehorycheva.sb@gmail.com

ORCID: 0000-0002-7829-7073

Егорычева Светлана Борисовна,

доктор экономических наук, профессор, профессор кафедры менеджмента, Институт подготовки кадров государственной службы занятости Украины, 03038, г. Киев, ул. Нововокзальная, 17, тел.: (067) 378 1803, e-mail: yehorycheva.sb@gmail.com

ORCID: 0000-0002-7829-7073

Yehorycheva Svitlana Borisyvna,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Management, Institute for Personal Training of the State Employment Service of Ukraine, 03038, Kyiv, Novovokzalna str., 17, tel.: (067) 378 18 03, e-mail: yehorycheva.sb@gmail.com

ORCID: 0000-0002-7829-7073

Лахижа Микола Іванович,

доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри публічного управління та адміністрування, Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України, 03038, м. Київ, вул. Нововокзальна, 17, тел.: (096) 552 17 89, e-mail: lahisha@ukr.net

ORCID: 0000-0001-8676-4578

Лахижа Николай Иванович,

доктор наук по государственному управлению, профессор, профессор кафедры публичного управления и администрирования, Институт подготовки кадров государственной службы занятости

Украины, 03038, г. Киев, ул. Нововокзальная, 17, тел.: (096) 552 17 89, e-mail: lahisha@ukr.net

ORCID: 0000-0001-8676-4578

ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: АРХЕТИПНИЙ АНАЛІЗ

Анотація. Здійснено архетипний аналіз проблем функціонування публічно-приватного партнерства (ППП) та його ролі у забезпеченні сталого розвитку. Наголошено на необхідності врахування трансформаційних змін, що призвели не лише до зміни політичного ладу, форм власності й переходу до демократії та ринкової економіки, а й супроводжувалися зміною менталітету населення.

Відзначається необхідність переосмислення ролі держави у суспільних відносинах. Партнерство розглядається, з одного боку, як мета і завдання сталого розвитку, що демонструє зміну парадигми вирішення проблем з індивідуалізованої на об'єднавчу, мережну, а з іншого — як фактор його забезпечення. Доведено значну роль PPP у забезпеченні сталого розвитку. Вказується на залежність рівня розвитку PPP від розвитку держави та громадянського суспільства, рівня усвідомлення публічним та приватним партнерами своєї відповідальності перед суспільством. Відзначено, що поняття “публічно-приватне партнерство” ширше і більше відповідає завданням стимулювання сталого розвитку, ніж “державно-приватне партнерство”. Зроблено висновок, що національний менталітет, соціальні та культурні норми в країні можуть істотно впливати на сприйняття ідеї PPP, тому ці проекти мають бути пристосовані до місцевого контексту. Проаналізовано бар'єри для впровадження PPP, серед яких виділено: недосконалість управлінських процесів, недостатню нормативно-правову базу з частими змінами законодавства та правил регулювання, концентрацією уваги на процедурних питаннях при недооцінюванні інноваційного та інвестиційного потенціалу PPP, а особливо — його ролі у формуванні нових суспільних відносин та громадянського суспільства. Архетипний аналіз дав змогу обґрунтувати необхідність посилення участі в процесах PPP третього сектору, забезпечення їх відкритості та прозорості. Йдеться про подолання “колективно несвідомого” на користь свідомих колективних дій на підтримку сталого розвитку.

Ключові слова: сталий розвиток, публічно-приватне партнерство, модернізація, архетип, менталітет, бар'єри впровадження.

ПУБЛИЧНО-ЧАСТНОЕ ПАРТНЕРСТВО КАК ФАКТОР ОБЕСПЕЧЕНИЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ: АРХИТИПИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ

Аннотация. Осуществлен архетипический анализ проблем функционирования публично-частного партнерства (ПЧП) и его роли в обеспечении устойчивого развития. Отмечена необходимость учета трансформационных изменений, которые привели не только к изменению политического строя и форм собственности и перехода к демократии и рыночной экономике, но и сопровождались изменением менталитета населения.

Отмечается необходимость переосмысления роли государства в общественных отношениях. Партнерство рассматривается, с одной стороны, как цель и задачи устойчивого развития, что демонстрирует изменение парадигмы решения проблем с индивидуализированной на объединительную, сетевую, а с другой — как фактор его обеспечения. Доказано значительную роль ПЧП в обеспечении устойчивого развития. Указывается на зависимость уровня развития ПЧП от развития государства и гражданского общества, уровня осознания публичным и частным партнерами своей ответственности перед обществом. Отмечено, что понятие “публично-частное партнерство” шире и больше соответствует задачам стимулирования устойчивого развития, чем “государственно-частное партнерство”. Сделан вывод, что национальный менталитет, социальные и культурные нормы в стране могут существенно влиять на восприятие идеи ПЧП, поэтому эти проекты должны быть приспособлены к местному контексту. Проанализированы барьеры для внедрения ПЧП, среди которых выделено: несовершенство управленческих процессов, недостаточную нормативно-правовую базу с частыми изменениями законодательства и правил регулирования, концентрацию внимания на процедурных вопросах при недооценке инновационного и инвестиционного потенциала ПЧП, а особенно — его роли в формировании новых общественных отношений и гражданского общества. Архетипический анализ позволил обосновать необходимость усиления участия в процессах ПЧП третьего сектора, обеспечения их открытости и прозрачности. Речь идет о преодолении “коллективно бессознательного” в пользу сознательных коллективных действий в поддержку устойчивого развития.

Ключевые слова: устойчивое развитие, публично-частное партнерство, модернизация, архетип, менталитет, барьеры внедрения.

PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP AS A SUSTAINABLE DEVELOPMENT FACTOR: AN ARCHETYPAL ANALYSIS

Abstract. An archetype analysis of the problems of public-private partnership (PPP) functioning and its role in ensuring sustainable development has been carried out. The necessity of taking into account transformational changes which resulted not only in changing the political system and forms of ownership and the transition to democracy and market economy, but also combined with the change

in the mentality of the population, was emphasized. There is a need to rethink the role of the state in public relations. The partnership is considered, on the one hand, as a goal and a task of sustainable development, which demonstrates a change in the paradigm of solving problems from individualized to unified, network, and on the other hand, as a factor of its providing. The significant role of PPP in ensuring sustainable development has been proved. The dependence of the level of development of PPP on the development of state and civil society, the level of awareness of public and private partners of their social responsibility is indicated. It is noted that the concept of “public-private partnership” is broader and more consistent with the tasks of stimulating sustainable development than “state-private partnership”. It is concluded that national mentality, social and cultural norms in the country can significantly influence the perception of the idea of the PPP, and therefore these projects should be adapted to the local context. The barriers for implementation of PPP are analyzed, among which the following are highlighted: imperfection of administrative processes, insufficient legal and regulatory framework with frequent changes in the legislation and regulations, concentration of attention on procedural issues with underestimation of the innovative and investment potential of the PPP, and in particular, its role in the formation of new public relations and civil society. An archetypal analysis has allowed substantiating the need for increased participation of the third sector in the processes, ensuring their openness and transparency. It is about overcoming “collectively unconscious” in favor of conscious collective action in support of sustainable development.

Keywords: sustainable development, public-private partnership, modernization, archetype, mentality, implementation barriers.

Постановка проблеми. Концепція сталого розвитку є найбільш перспективною парадигмою функціонування сучасного суспільства, яка, за умови послідовного, всеохоплюючого та ефективного втілення, дасть змогу розв'язати суперечності цивілізаційної еволюції, мінімізувати загрози існуванню людства і забезпечити перманентний процес покращення становища кожної людини. Саме людина, її всебічний розвиток, добробут, здоров'я, а не лише кількісні показники економічного зростання, є метою втілення цієї концепції. Її сутність, що полягає у необхідності гармонійного поєднання трьох скла-

дових розвитку: економічної, соціальної та екологічної, багатогранно відображають синонімічні терміни, що є перекладами англійського слова *sustainable* іншими мовами: стійкий, врівноважений, збалансований, відповідальний, життєздатний, підтримуваний, тривалий та ін.

Утім, аналізуючи змістовне наповнення концепції сталого розвитку, не завжди приділяється належна увага фінансовим умовам її реалізації при тому, що лише вкладення у нову інфраструктуру у світі у найближчі роки, за різними оцінками, повинні становити від 3,5 до 5 трлн дол. щорічно. Зрозуміло, що, насамперед,

держави є відповідальними за досягнення цілей сталого розвитку. Але враховуючи об'єктивну обмеженість публічних фінансових ресурсів, постає питання щодо залучення приватних капіталів для вирішення цих завдань. Серед інших шляхів вже достатньо інституційно оформленим і практично апробованим виступає механізм публічно-приватного партнерства (ППП), здатний суттєво зменшити наявний розрив між потребами у ресурсах і можливостями їх акумуляції. Зазначене вимагає поглиблення досліджень природи та змісту PPP, умов його застосування, а також інституційних, ментальних та інших перешкод його ефективного функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика розвитку державно-приватного (а зараз все частіше — публічно-приватного) партнерства вже більше десяти років знаходиться у полі зору вітчизняних науковців, представників як економічної науки, так і науки державного управління. Ними напрацьований значний різноаспектний теоретичний доробок, який лише за останні роки втілювався у ряді фундаментальних монографій [1–3]. Водночас, вченими активно вивчаються питання взаємообумовленості PPP та забезпечення сталого розвитку. Серед нещодавніх досліджень варто зазначити роботи таких авторів, як В. Гусєв, А. Жуковська, Н. Ільченко, І. Кульчій, Д. Лаврентій, С. Майстро, О. Макара, Б. Помогайбо [4–11] та ін. Зазначені проблеми обговорюються і у форматі науково-практичних конференцій [12; 13]. Важливими для нашого досліджен-

ня є і публікації зарубіжних науковців [14–16].

Втім, загальновідомим є факт, що публічно-приватне партнерство не набуло адекватного сучасним умовам розвитку саме там, де воно найбільш потрібно — у країнах, що розвиваються, та у країнах зі зростаючими ринками. Для покращення цієї ситуації доцільно застосовувати нові підходи й методи щодо аналізу механізмів PPP. Аналіз PPP, з точки зору архетипіки, вже розпочато як вітчизняними (С. Дорошенко, І. Запатріна, С. Юшин), так і зарубіжними (М. Каня) авторами. На наш погляд, архетипіка є саме тим перспективним підходом, який дасть можливість висвітлити раніше не розкриті проблемні аспекти функціонування PPP для забезпечення сталого розвитку.

Мета статті полягає у: визначенні ролі PPP як ефективного інструменту реалізації сталого розвитку; з'ясуванні глибинних чинників впливу на його розвиток; причинах виникнення бар'єрів впровадження; теоретичному узагальненні можливостей архетипного підходу у цій сфері суспільних відносин.

Виклад основного матеріалу. Кінець XX ст. у глобальному вимірі характеризувався складними й неоднозначними трансформаціями. З одного боку, в Європі виникли нові держави, що супроводжувалося процесами національного відродження, зростанням уваги до національних особливостей, прагненням через аналіз національного менталітету осмислити події сучасності, а з іншого — під впливом глобалізації відбувалося розмивання національних особли-

востей, прискорено змінювалося світосприйняття людей, формувалися нові цінності та переконання. Для країн Центральної та Східної Європи спільними рисами в період посткомуністичної трансформації стали відмова від тоталітарної ментальності, “європеїзація”, яка полягає у прийнятті спільних для країн Європейського Союзу стандартів життя та розвитку. Отже, зросла увага вчених та політиків до пошуку відповідей на питання цивілізаційної належності та можливості використання наявного досвіду успішного функціонування розвинених держав [17]. Актуальним став аналіз “самості”, як визначеного К. Юнгом архетипу цілісності особистості, що об’єднує свідоме і несвідоме, які взаємно доповнюють одне одного. Предметом аналізу, у тому числі й з точки зору архетипіки, стали такі категорії, як “публічний”, “приватний”, “партнерство”.

Важливо зазначити, що саме у цей період відбуваються активні пошуки нових форм публічного управління, яке б враховувало як інтереси держави, так й інтереси суспільства, та ставило в центр уваги людину. Отже, неминуче мала зрости (і дійсно зросла) увага до людини як розумної політичної та соціальної істоти. Постає необхідність переосмислити роль держави та суспільства, з’ясувати глибинні основи таких соціальних явищ, як партнерство, співпраця, інтереси, конфлікти, стандарти, цінності тощо. Посилилася увага до взаємозалежності проблем, що хвилюють увесь світ — екологічних, економічних, соціальних, культурних, які об’єднуються у парадигмі сталого розвитку.

Ще на початку 70-х років XX ст. було сформовано переконання у тому, що проблеми розвитку та навколишнього середовища слід розглядати у тісному взаємозв’язку, але сам термін “сталий розвиток” і його визначення з’явилися у доповіді Брундтланд “Наше спільне майбутнє” лише п’ятнадцятьма роками пізніше, у 1987 р. Ідеї сталого розвитку були офіційно проголошені у 1992 р. на Міжнародній конференції з довкілля і розвитку у Ріо-де-Жанейро, де йшлося про необхідність гармонійного поєднання двох цілей: забезпечення якісного довкілля та найповнішого задоволення потреб людей за рахунок стабільного тривалого розвитку економіки. У 2002 р. було запропоновано нову організаційну форму втілення цієї концепції — так звані партнерства для сталого розвитку, що підкреслювало важливість об’єднання зусиль, спільних дій як на глобальному, так і національному рівнях.

У 2015 р. Організація Об’єднаних Націй прийняла сталий розвиток за основу програми своєї діяльності до 2030 р. й визначила сімнадцять Цілей сталого розвитку (ЦСР), які були схвалені усіма державами — ленами ООН. Зазначені цілі конкретизуються у 169 завданнях й відображають такі сфери дій, як люди, планета, процвітання, мир і партнерство.

Наша держава провела серйозну роботу щодо адаптації глобальних ЦСР з урахування національної специфіки, результатом чого стала Національна доповідь “Цілі сталого розвитку: Україна” [18], яка містить 17 цілей, 86 завдань та 172 індикатори. При цьому одна з цілей безпосередньо визначається як партнерство

заради сталого розвитку і включає завдання 17,3 — розвивати партнерські відносини влади і бізнесу для досягнення Цілей Сталого Розвитку.

Аналіз змісту згаданих документів приводить до висновку, що у них партнерство виступає, з одного боку, як мета і завдання сталого розвитку, що демонструє зміну парадигми розв'язання проблем з індивідуалізованої, роз'єднаної на об'єднавчу, колективістську, мережну, а з іншого — як фактор його забезпечення. Зокрема, глобальні партнерства виступають гарантими збереження миру й сприяють подоланню бідності та нерівності у світі. А ППП виступає у сучасних умовах методом, що дає змогу “побудувати стійку інфраструктуру, сприяти інклюзивній та сталій індустріалізації та сприяти інноваціям” (дев'ята глобальна ціль). Утім, оскільки зміст цілей сталого розвитку “перетинається”, то формування якісної та доступної інфраструктури для підтримки економічного розвитку та добробуту людини буде одночасно означати прогрес, зокрема, у створенні нових робочих місць, у забезпеченні енергією з відновлювальних джерел, чистою водою, гігієнічними умовами проживання, якісною охороною здоров'я, освітою та ін. У свою чергу, інфраструктурний проєкт ППП, наприклад, у сфері водозабезпечення, що відповідатиме цілі 6 (“чиста вода та належні санітарні умови”), буде сприяти зменшенню смертності та хвороб від використання забрудненої води (завдання 3.9). Можна ще навести велику кількість аналогічних прикладів.

Отже, роль публічно-приватного партнерства у забезпеченні сталого

розвитку може бути дійсно ваговою, проте далеко не завжди його потенціал ефективно реалізується на практиці. Зокрема, невеликі масштаби та низькі темпи впровадження ППП практично в усіх посткомуністичних країнах Європи та Центральної Азії (ЄЦА) свідчать про наявність певних стримуючих чинників, які, на нашу думку, породжені не лише національними інституційними та ментальними особливостями, а й загальними рисами модернізаційних процесів, що відбуваються у цих державах.

Варто зауважити, що зазначені країни відрізняються високим рівнем правової урегульованості ППП, оскільки у 95 % з них прийняті спеціальні закони про публічно-приватне (або державно-приватне) партнерство. Але вони дещо поступаються високорозвиненим країнам ОЕСР щодо якості підготовки проєктів ППП та процедури визначення приватного партнера: у той час, як оцінки цих процесів у зазначених країнах дорівнюють 65 та 79 балам (зі 100), для країн ЄЦА вони становлять 50 та 67 балів, відповідно [19, с. 37, 46]. Що ж стосується управління реалізацією проєктів, то тут посткомуністичні країни ЄЦА з 52 балами відстають не лише від високорозвинених країн ОЕСР (60 балів), а і від країн Латинської Америки і Карибського басейну (63 бали), Близького Сходу та Північної Африки (54 бали). Особливо вони відстають від лідерів (72 бали) стосовно наявності пропозицій щодо ППП, що надходять не від публічного, а від приватного сектора (53 бали) [19, с. 56, 64].

За останнє десятиріччя частка посткомуністичних держав ЄЦА у

загальному обсязі інвестицій, залучених у проекти ППП у країнах, що розвиваються, та у країнах зі зростаючими ринками зменшилася з 30 % до 5 % [20, с. 7]. Ситуація в Україні схарактеризована у згаданій Національній доповіді, де зазначається, що темпи практичного застосування ППП є незадовільними. Однією з основних причин цього називається брак довіри до держави як ділового партнера через триваючу нестабільність державних фінансів, мінливість законодавства, високий рівень корупції [18, с. 125–126].

Нагадаємо, що сама постановка питання про запровадження і розвиток ППП у посткомуністичних країнах могла виникнути лише у процесі модернізації всіх сфер суспільних відносин, становлення повноцінної ринкової економіки, організації і вдосконалення механізмів публічного управління. Посткомуністична трансформація — це процес суттєвих, глибинних соціальних змін, які до того ж почалися раптово, без попереднього розрахунку можливих втрат, без підготовленої економічної та політичної еліти, без історичного досвіду подолання комуністичної суспільної спадщини. Криза суспільної свідомості постає як першопричина та джерело інституційних змін [21, с. 6].

Аналізуючи ППП у такому контексті, методологічно доцільно зазначити необхідність міждисциплінарного підходу, а не механічного об'єднання результатів різних наукових напрямів. Дослідження нами феномену ППП у посткомуністичних державах свідчить про прагнення як вчених, так і практиків вивчити і

впровадити вже існуючий досвід, намагання використати досягнення, які вже позитивно показали себе в інших країнах. При цьому часто залишається осторонь аналіз ментальних факторів, що на практиці призводить до спроб запровадити чужі, з точки зору архетипіки, практики для певної країни.

Усвідомлення суті посткомуністичних трансформацій в умовах глобалізації та об'єктивності зміни свідомості дає змогу по-новому оцінювати й публічно-приватне партнерство. Нами проаналізовано нормативно-правові акти і напрацювання вчених ряду посткомуністичних держав (Білорусь, Болгарія, Казахстан, Польща, Росія, Україна) з цієї проблематики, відповідні англomовні публікації. Насамперед, варто зазначити, що з перелічених країн лише у Болгарії та Польщі використовується поняття “публічно-приватне партнерство” (*public-private partnership*), що набуло розповсюдження в усьому світі. Ми підтримуємо точку зору тих вітчизняних науковців, які зазначають, що ППП за змістом, формою і колом партнерів відрізняється від поняття “державно-приватне партнерство” (ДПП) [4, с. 68]. У виборі такого терміну відбилось ментальне сприйняття держави як домінуючого суб'єкта у відносинах з іншими суб'єктами (бізнесом та громадянським суспільством) [8, с. 85]. Але досвід, зокрема, Польщі свідчить про суттєву роль у ППП і органів місцевого самоврядування, які не можна охопити терміном “державне”. Отже, у цьому випадку спостерігається класичний варіант консервативного мислення та орієнтації на усталену

термінологію нормативно-правових актів.

Крім того, як ППП, так і ДПП, на наш погляд, традиційно розглядаються у вузькому сенсі — як угоди, проекти співробітництва публічного та приватного секторів у законодавчо визначених рамках (проекти, концесії, спільні підприємства). Втім, у сучасних умовах спостерігається тенденція, яку характеризують як розвиток “державно-приватно-громадянського партнерства” [6, с. 34], “спільної відповідальності держави, громади і бізнесу” [9, с. 246] тощо. Тому вважаємо, що термін “ППП” є ширшим, таким, що охоплює державний сектор, місцеве самоврядування, приватний сектор та громадянське суспільство. Адже традиційне сприйняття ДПП як виключно економіко-правового механізму співпраці між органами державної влади та бізнесом у сфері розвитку інфраструктури є недостатнім для орієнтації на екологічні та соціальні цілі, що висувуються концепцією сталого розвитку. При цьому суб’єкти громадянського суспільства не виступають стороною угоди, а створюють мережу підтримки, розповсюдження інформації, навчання, аналітичного супроводження та ін.

Отже, можемо зробити висновок, що у широкому розумінні ППП варто сприймати як невід’ємну складову розвитку засад демократичної соціальної держави та забезпечення сталого розвитку, яка входить корінням у теорію соціального партнерства. У вузькому розумінні ППП є альтернативою приватизації, інструментом створення інфраструктури та економічного зростання, соціальної

відповідальності приватного сектору, становлення нового публічного управління, а також якісного надання публічних послуг.

Варто розуміти, що місце ППП у суспільних відносинах та його вплив на сталий розвиток визначається його перевагами й недоліками, що достатньо всебічно проаналізовані у науковій літературі [1; 3; 15], а також наявністю бар’єрів для впровадження та функціонування. Так, польський науковець М. Ткачук вважає, що кожен з трьох секторів (публічна адміністрація, бізнес та неурядовий сектор) у посткомуністичних країнах відрізняється своєю специфікою, яка стримує розвиток партнерства й має, на наш погляд, архетипічну природу. Для публічного сектору — це впевненість у всемогутності, бюрократизм і схематизм у діях, марнотратство або, навпаки, надмірна економія, схильність до тиску з боку соціальних або професійних груп, підпорядкованість політичним інтересам, опортунізм, непослідовність у діях тощо. Приватний сектор може характеризуватися прагненням до прибутку за будь-яку ціну, егоїзмом, схильністю до самореклами, бажанням скористатися податковими пільгами тощо. Громадському сектору притаманні, зокрема, відсутність кваліфікованих кадрів, фінансова необізнаність, недостатня консолідація та відповідальність, розпорошеність й непослідовність дій тощо [22, с. 321–323].

Аналіз дав змогу виявити бар’єри для впровадження ППП, що, зокрема, впливають з названих особливостей. Насамперед, це недостатній рівень спілкування між зацікавленими сторонами та громадськістю. Чіт-

ко виявляється недовіра, прагнення публічного сектору показати свою вирішальну роль, неврахування інтересів партнерів тощо, що й є виявом минулих стереотипів. Водночас, сьогодні необхідно враховувати те, що будь-який механізм, спрямований на надання суспільних благ, але такий, що не підлягає приватному контролю, не може бути успішним без широкого консультування, обміну думками, врахування різних інтересів, отримання підтримки у громадськості та забезпечення прийнятності його умов для всіх стейкхолдерів. Отже, можна сказати, що потрібно створення атмосфери довіри, головну роль у чому повинна відігравати держава. Без цього неминуче виникає конфлікт інтересів, який можна вважати наступною перешкодою для розвитку ППП.

Національний менталітет, соціальні та культурні норми у країні можуть суттєво впливати на сприйняття людьми ідеї публічно-приватного партнерства та їх відношення до його реалізації. Організаційно ППП стосується порівняно невеликої кількості публічних і приватних партнерів і для більшості громадян залишається загадковим явищем, відносно якого діє характерна не лише для української ментальності риса, яка втілюється у приказці “моя хата з краю”. Тому проекти ППП повинні бути пристосовані до місцевого контексту. Необхідно пам’ятати, що саме конкретні люди, а не абстрактні “публічні” та “приватні” партнери, є задіяними в організації цих процесів. Також вони діють у певному ментальному середовищі, яке може бути сприятливим, нейтральним або навіть во-

рожим відносно намагання залучити бізнес до надання суспільних послуг, що вважається прерогативою держави. Зокрема, у посткомуністичних країнах, особливо в колишніх республіках СРСР, ще не повністю віджито патерналістське уявлення про державу та її соціальні функції. Відповідно, саме від держави, а також органів місцевого самоврядування очікується надання доступних, недорогих, а ще краще — безкоштовних послуг, а не лише контроль за їх наданням. Це уявлення є протилежним ідеології ППП, яка не концентрується на тому, хто є провайдером, а зосереджена на необхідності якнайкраще забезпечити людям доступ до якісних суспільних послуг. Основним критерієм ефективності таких проектів визнається *value for money*, тобто співвідношення цінності, що отримується суспільством, та витрат на її забезпечення. При цьому під цінністю може розумітися не лише обсяг послуг, а і сам факт їх наявності (чого б не було без участі приватного партнера), можливість отримання послуг у більш ранній термін, забезпечення вищих стандартів надання послуг та ін.

Суттєвим бар’єром для впровадження ППП вважається неадекватність вимогам часу (слабкість) управлінських процесів, до якої, у широкому сенсі, відносять недосконалу політику стимулювання (залучення), недостатню нормативно-правову базу з частими змінами законодавства та правил регулювання і, безпосередньо, вади проектного менеджменту. Досвід України, Болгарії, Польщі та інших посткомуністичних країн свідчить про складність

розробки нормативно-правової бази у сфері ППП, яка, з одного боку, враховувала б світові (європейські) стандарти, а з іншого — була адекватною національній специфіці та стану економіки. Це пояснюється, значною мірою, націленістю існуючого законодавства на закріплення державної відповідальності за розвиток різних видів інфраструктури та її неадекватністю потребам участі приватного сектору; концентрацією уваги на процедурних питаннях при недооцінюванні інноваційного та інвестиційного потенціалу ППП, а особливо — його ролі у формуванні нових суспільних відносин та громадянського суспільства, важливими принципами якого є плюралізм, верховенство права, взаємна відповідальність держави і особи, рівність закону для всіх та ін. Саме ігнорування психологічних факторів та ментальності представників бізнесу було однією з основних причин недієвості закону про публічно-приватне партнерство, який було прийнято у Польщі у 2005 р., а вже у 2008 р. довелося замінити новим.

Щодо недоліків менеджменту у сфері ППП, що стримують його реалізацію, то тут варто зазначити панування хаотичності, що виявляється у недостатній коректності процедури визначення і відбору проектів, де приватна участь є доцільною; намаганні одночасно досягти кількох цілей проекту, що є конфліктуючими (фінансові, макроекономічні, соціальні, екологічні тощо); нераціональному розподілі відповідальності та ризиків між партнерами під час реалізації проекту, що тим чи іншим чином збільшуватиме обсяги дер-

жавних витрат; відсутності чітких критеріїв та показників ефективності реалізації проекту, що ускладнює моніторинг досягнення цілей та ін.

Важливо, що перелічені бар'єри усвідомлюють і самі учасники процесу ППП — представники публічного і приватного секторів, про що свідчать, зокрема, результати експертних опитувань, проведених у Польщі на двох науково-практичних конференціях у 2007 та 2011 р. [12]. Перші позиції зайняли такі перешкоди, як низький рівень свідомості та нерозуміння значення ППП, висока вартість економіко-правового аналізу, нестача простих і прозорих правових урегулювань, кваліфікованих кадрів, доступної інформації, складна і непрозора процедура вибору партнерів. Як бачимо, можливості зменшення або ліквідації практично всіх бар'єрів знаходяться у компетенції держави, що покладає саме на неї основну відповідальність за реалізацію ППП як фактора забезпечення сталого розвитку.

Розуміючи складність такого явища, як ППП, важливо осмислити його з точки зору сприйняття партнерами, кожен з яких має і намагається відстоювати свої інтереси. Знаходження ППП на стику публічних і приватних інтересів робить його уразливим до корупції, яку О. Лук'янов розглядає як архетип суспільної деградації [23, с. 27], вказуючи на її історичні корені та пов'язуючи зростання корупції із занепадом національної свідомості в період кризи та наголошуючи на міцному взаємозв'язку архетипу влади, механізмів її легітимізації та архетипу корупції. Погоджуємось з його думкою про те,

що архетипічний характер корупції підтверджується, зокрема, її стійким високим рівнем сприйняття у нерозвинених суспільствах. Як і вияви інших архетипів, сучасна корупція має складний характер. У сфері ППП найбільш корупційно-небезпечними є процедури відбору приватного партнера, які нерідко є непрозорими і необ'єктивними, організація публічних закупівель, забезпечення якісного моніторингу надання публічних послуг й дотримання умов угоди та ін.

Саме тому, на нашу думку, важливою є участь у процесах ППП третього сектору, забезпечення їх відкритості та прозорості. Мова йде про широкий процес відходу від старих стереотипів, зміни уявлення про державу як єдиного суб'єкта забезпечення соціальних та інших прав громадян, формування нових цінностей, сприйняття бізнесу як рівноправного партнера публічного сектору, що діє на основі угоди та має свої інтереси. Отже, актуалізуються питання подолання “колективно несвідомого” на користь свідомих колективних дій на підтримку сталого розвитку. Одним з напрямів реалізації цього стала ініціатива Європейської економічної комісії ООН щодо вдосконалення механізмів публічно-приватного партнерства, яка отримала назву *People-first PPP* (“ППП, орієнтовані на потреби людей”) [24], основними критеріями яких безпосередньо виступають збільшення доступу до основних послуг та зменшення соціальної нерівності й несправедливості; підвищення економічної ефективності; можливість тиражування та подальшого розвитку проектів;

найповніше залучення всіх зацікавлених сторін.

Висновки. Таким чином, архетипний аналіз ППП як одного з факторів забезпечення сталого розвитку свідчить про необхідність його сприйняття як складного явища, яке у широкому розумінні означає співпрацю публічного сектору, бізнесу та громадянського суспільства, а у вузькому значенні трактується як угоди, проекти між публічним та приватним секторами у сфері реалізації публічних інтересів. Проводячи архетипну оцінку ППП, важливо сконцентруватися не лише на з'ясуванні особливостей національного характеру та ментальності, а й на таких важливих питаннях, як рівень і особливості формування громадянського суспільства, його вплив на реформи, інновації, корупцію, бар'єри тощо. З точки зору посткомуністичної трансформації, важливим є врахування зростаючої ролі громадянського суспільства та необхідності застосування принципів нового публічного управління, насамперед, тих, що стосуються активізації ролі громадськості та бізнесу у вирішенні публічних справ.

Оцінку впливу ППП на забезпечення сталого розвитку можна проводити й у набагато ширшому аспекті, зважаючи на зміну менталітету населення, його відношення до ролі і завдань держави та бізнесу, положень про соціальні функції бізнесу та співвідношення з громадянським суспільством тощо. Перспективною видається оцінка ППП з точки зору таких понять, як “стереотипи”, “цінності”, “інтереси”, “мотивація”, “інноваційність”, “соціальний конфор-

мізм”, “аномія” тощо. Потребують осмислення взаємозв’язки публічного і приватного секторів та громадянського суспільства і глибинні основи трансформаційних змін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Сімак С. В.* Інституційний розвиток публічно-приватного партнерства: теорія, методологія, механізми державного управління : монографія / С. В. Сімак ; Акад. муніцип. упр. — К. : АМУ, 2016. — 388 с.
2. *Тищенко В. Ф.* Фінансовий потенціал публічно-приватного партнерства: світовий досвід та перспективи реалізації в Україні : монографія / В. Ф. Тищенко, В. М. Остапенко. — Х.: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2016. — 223 с.
3. *Мельник А. Ф.* Державно-приватне партнерство в системі інститутів національної економіки: механізми розвитку : монографія / А. Ф. Мельник, С. В. Підгаєць. — Тернопіль : ТНЕУ, 2017. — 278 с.
4. *Гусєв В. О.* Публічно-приватне партнерство як механізм реалізації “Стратегії сталого розвитку “Україна 2020” / В. О. Гусєв // Наукові записки Ін-ту законодавства Верховної Ради України. — 2015. — № 4. — С. 67–73.
5. *Жуковська А. Ю.* Державно-приватне партнерство в соціальній сфері: зарубіжний досвід та перспективи запровадження в Україні / А. Ю. Жуковська // Вісн. Тернопільського нац. економічного ун-ту. — 2017. — № 3. — С. 21–37.
6. *Ільченко Н.* Синергія міжсекторного партнерства в соціально-економічному розвитку громади / Н. Ільченко // Зб. наук. пр. Черкаського держ. технологічного ун-ту. Серія : Економічні науки. — 2014. — Вип. 37(2). — С. 33–42.
7. *Лаврентій Д. С.* Категоризація публічно-приватного партнерства в понятійному просторі соціальної держави / Д. С. Лаврентій // Публічне урядування. — 2018. — № 3 (13). — С. 81–93.
8. *Майстро С. В.* Державно-приватне партнерство як інструмент забезпечення сталого соціально-економічного розвитку регіону / С. В. Майстро // Вісн. Нац. ун-ту цивільного захисту України. Серія : Державне управління. — 2016. — Вип. 2. — С. 243–249.
9. *Макара О. В.* Державно-приватне партнерство в контексті соціально орієнтованого розвитку країни / О. В. Макара // Наук. вісник НЛТУ України. — 2014. — Вип. 24.1. — С. 366–371.
10. *Кульчий І. М.* Публічно-приватне партнерство як спосіб забезпечення сталого розвитку сільських територій / І. М. Кульчий // Проблеми законності. — 2017. — Вип. 138. — С. 99–108.
11. *Помогайбо Б. В.* Вектори удосконалення механізму реалізації державно-приватного партнерства у контексті забезпечення сталого розвитку [Електронний ресурс] / Б. В. Помогайбо // Державне управління: удосконалення та розвиток. — 2016. — № 9. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2016_9_14
12. PPP — dziedziny, korzyści, bariery — oczami przedstawicieli sektora publicznego i prywatnego (2007-2011). Raport PPPortal.pl [Електронний ресурс]. — Katowice, 2011. — Режим доступу: https://www.ppp.gov.pl/Aktualnosci/Documents/Raport_PP-PORTAL_031111.pdf
13. Матеріали Міжнародної конференції “Впровадження державно-при-

- ватних партнерств, спрямованих на потреби людей: кращі міжнародні практики та рекомендації для України і країн-сусідів”, 2018 [Електронний ресурс] / М-во економічного розвитку та торгівлі України. — Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=ed00a2ba-480a-4979-84eb-d610a0827a8c&title=ZagalniiOgliad>
14. Public-private partnership for sustainable development: emergence, influence and legitimacy / Edited by P. Pattberg, F. Biermann, S. Chan, A. Mert. — Cheltenham, UK : Edward Elgar, 2013. — 288 p.
 15. *Hodge G.* On Public-Private Partnership Performance: A Contemporary Review / G. Hodge, C. Greve // *Public Works Management & Policy*. — 2017. — Vol. 22 (1). — P. 55–78.
 16. *Pinz A.* Public-private partnerships as instruments to achieve sustainability-related objectives: the state of the art and a research agenda / A. Pinz, N. Roudyani, J. Thaler // *Public Management Review*. — 2018. — Vol. 20. — Issue 1. — P. 1–22.
 17. *Лахижа М. І.* Модернізація публічної адміністрації: теоретичні та практичні аспекти / М. І. Лахижа. — Полтава : РВВ ПУСКУ, 2009. — 289 с.
 18. Цілі сталого розвитку: Україна. Національна доповідь 2017 [Електронний ресурс] / Організація Об'єднаних Націй в Україні. — Режим доступу: http://www.un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf
 19. Procuring Infrastructure Public-Private Partnerships Report 2018. Assessing Government Capability to Prepare, Procure, and Manage PPPs [Електронний ресурс] / International Bank for Reconstruction and Development; The World Bank. — Режим доступу: <https://ppp.worldbank.org/public-private-partnership/library/procuring-infrastructure-ppps-2018>
 20. Private Participation in Infrastructure (PPI). Annual Report 2017 [Електронний ресурс] / World Bank. — Режим доступу: http://ppi.worldbank.org/~/_media/GIAWB/PPI/Documents/Global-Notes/PPI_2017_AnnualReport.pdf
 21. Неекономічні пріоритети модернізації в Україні з урахуванням інтеграційного досвіду країн Центрально-Східної Європи : наукова доповідь / за ред. канд. соціол. наук О. М. Балакіревої ; НАН України, ДУ “Ін-т екон. та прогнозув. НАН України”. — Київ, 2015. — 162 с.
 22. *Tkaczuk M.* Partnerstwo publiczno-społeczne jako etap ewolucji podmiotów polityki społecznej w Polsce / M. Tkaczuk // *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio H. — Oeconomia*. — 2008. — Vol. 42. — S. 321–330.
 23. *Лук'янов О. П.* Корупція як архетип державного управління / О. П. Лук'янов // *Публічне управління: теорія та практика*. — 2013. — Вип. 2. — С. 25–32.
 24. People-first PPPs [Електронний ресурс] / UNECE. International PPP Center of Excellence. — Режим доступу: <https://www.unecerppp-icoe.org/people-first-ppps/>

REFERENCES

1. *Simak S. V.* (2016). Instytutsiinyi rozvytok publichno-pryvatnoho partnerstva: teoriia, metodolohiia, mekhanizmy derzhavnoho upravlinnia [Institutional Development of Public-Private Partnership: Theory, Methodology, Mechanisms of Public Administration]. Kyiv: AMU [in Ukrainian].
2. *Tyshchenko V. F., Ostapenko V. M.* (2016). Finansovyi potentsial pub-

- lichno-pryvatnoho partnerstva: svi-
tovyi dosvid ta perspektyvy reali-
zatsii v Ukraini [Financial potential
of public-private partnership: world
experience and perspectives of reali-
zation in Ukraine]. Kharkiv: KhNEU
im. S. Kuznetsia [in Ukrainian].
3. *Melnyk A. F., Pidhaiets S. V.* (2017). Derzhavno-pryvatne partnerstvo v systemi instytutiv natsionalnoi ekonomiky: mekhanizmy rozvytku [Public-private partnership in the system of institutes of the national economy: mechanisms of development]. Ternopil: TNEU [in Ukrainian].
 4. *Husiev V. O.* (2015). Publichno-pryvatne partnerstvo yak mekhanizm realizatsii "Stratehii staloho rozvytku "Ukraina 2020" [Public-Private Partnership as a Mechanism for Implementation of "The Strategy of Sustainable Development "Ukraine 2020"]. Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy — Scientific Notes of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine, 4, 67–73 [in Ukrainian].
 5. *Zhukovska A. Yu.* (2017). Derzhavno-pryvatne partnerstvo v sotsialnii sferi: zarubizhnyi dosvid ta perspektyvy zaprovadzhennia v Ukraini [Public-Private Partnership in the Social Sphere: Foreign Experience and Perspectives of Implementation in Ukraine]. Visnyk Ternopilskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu — Bulletin of the Ternopil National Economic University, 3, 21–37 [in Ukrainian].
 6. *Ilchenko N.* (2014). Synerhiia mizhsektornoho partnerstva v sotsialno-ekonomichnomu rozvytku hromady [Synergy of the cross-sectoral partnership in the socio-economic development of the community]. Zbirnyk naukovykh prats Cherkaskoho derzhavno-hotekhnolohichnoho universytetu. Serii: Ekonomichni nauky — Collection of scientific works of Cherkasy Statetechnological University. Series: Economic Sciences, 37 (2), 33–42 [in Ukrainian].
 7. *Lavrentii D. S.* (2018). Katehoryzatsiia publichno-pryvatnoho partnerstva v poniatinomu prostori sotsialnoi derzhavy [The categorization of public-private partnership in the conceptual space of a social state]. Publichne uraduvannia — Public administration, 3 (13), 81–93 [in Ukrainian].
 8. *Maistro S. V.* (2016). Derzhavno-pryvatne partnerstvo yak instrument zabezpechennia staloho sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehionu [State-private partnership as an instrument for ensuring sustainable socio-economic development of the region]. Visnyk Natsionalnoho universytetu tsyvilnoho zakhystu Ukrainy. Serii: Derzhavne upravlinnia — Bulletin of the National University of Civil Protection of Ukraine. Series: Public Administration, 2, 243–249 [in Ukrainian].
 9. *Makara O. V.* (2014). Derzhavno-pryvatne partnerstvo v konteksti sotsialno oriietovanoho rozvytku krainy [Public-private partnership in the context of socially oriented country development]. Naukovi visnyk NLTU Ukrainy — Scientific herald of NLTU of Ukraine, 24.1, 366–371 [in Ukrainian].
 10. *Kulchii I. M.* (2017). Publichno-pryvatne partnerstvo yak sposib zabezpechennia staloho rozvytku silskykh terytorii [Public-Private Partnership as a Way to Ensure Sustainable Development of Rural Areas]. Problemy zakonnosti — Problems of legality, 138, 99–108 [in Ukrainian].
 11. *Pomohaibo B. V.* (2016). Vektory udoskonalennia mekhanizmu realizatsii derzhavno-pryvatnoho partnerstva u konteksti zabezpechennia staloho rozvytku [Vectors of Improvement of the Mechanism for Realization of Public-Private Partnership in the

- Context of Sustainable Development]. Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok — State Administration: Improvement and Development, 9. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2016_9_14 [in Ukrainian].
12. PPP — dziedziny, korzysci, bariery — oczami przedstawicieli sektora publicznego i prywatnego (2007-2011). (2011). Katowice. Retrieved from https://www.ppp.gov.pl/Aktualnosci/Documents/Raport_PPPORTAL_031111.pdf [in Polish].
 13. Materialy Mizhnarodnoi konferentsii “Vprovadzhennia derzhavno-pryvatnykh partnerstv, spriamovanykh na potreby liudei: krashchi mizhnarodni praktyky ta rekomendatsii dlia Ukrainy i krain-susidiv” [Materials of the International Conference “Implementation of public-private partnerships aimed at people’s needs: best international practices and recommendations for Ukraine and its neighbors”]. (2018). www.me.gov.ua. Retrieved from <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=ed00a2ba-480a-4979-84eb-d610a0827a8c&title=ZagalniiOgliad> [in Ukrainian].
 14. *Pattberg P., Biermann F., Chan S., Mert A.* (Eds.). (2013). Public-private partnership for sustainable development: emergence, influence and legitimacy. Cheltenham: Edward Elgar [in English].
 15. *Hodge G., Greve C.* (2017). On Public-Private Partnership Performance: A Contemporary Review. *Public Works Management & Policy*, 22(1), 55–78 [in English].
 16. *Pinz A., Roudyani N., Thaler J.* (2018). Public-private partnerships as instruments to achieve sustainability-related objectives: the state of the art and a research agenda. *Public Management Review*, 20(1), 1–22 [in English].
 17. *Lakhyzha M. I.* (2009). Modernizatsiia publichnoi administratsii: teoretychni ta praktychni aspekty [Modernization of Public Administration: Theoretical and Practical Aspects]. Poltava: RVV PUSKU [in Ukrainian].
 18. Tsili staloho rozvytku: Ukraina. Natsionalna dopovid 2017 [Sustainable Development Goals: Ukraine. National Report 2017]. (2017). www.un.org.ua. Retrieved from http://www.un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf [in Ukrainian].
 19. Procuring Infrastructure Public-Private Partnerships Report 2018. Assessing Government Capability to Prepare, Procure, and Manage PPPs. (n.d.). ppp.worldbank.org. Retrieved from <https://ppp.worldbank.org/public-private-partnership/library/procuring-infrastructure-ppps-2018> [in English].
 20. Private Participation in Infrastructure (PPI). Annual Report 2017 (2017). ppi.worldbank.org. Retrieved from http://ppi.worldbank.org/~/_media/GIAWB/PPI/Documents/GlobalNotes/PPI_2017_AnnualReport.pdf [in English].
 21. *Balakirieva O. M.* (Eds.). (2015). Neekonomichni priorytety modernizatsii v Ukraini z urakhuvanniam intehratsiinoho dosvidu krain Tsentralno-Skhidnoi Yevropy: naukova dopovid [Non-economic priorities of modernization in Ukraine taking into account the integration experience of the countries of Central and Eastern Europe: scientific report]. Kyiv: NAN Ukrainy, DU “In-t ekon. ta prohnozuv. NAN Ukrainy” [in Ukrainian].
 22. *Tkaczuk M.* (2008). Partnerstwo publiczno-społeczne jako etapewolucji podmiotów polityki społecznej w Polsce. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio H. — Oeconomia*, 42, 321–330 [in Polish].
 23. *Lukianov O. P.* (2013). Koruptsiia yak arkhetyt derzhavnoho upravlinnia [Corruption as an Archetype of Public

Administration]. Publichne upravlinnia: teoriia ta praktyka. — Public Administration: Theory and Practice, 2, 25–32 [in Ukrainian].

24. People-first PPPs. UNECE. (n.d.). www.uneceppp-icoe.org. Retrieved from <https://www.uneceppp-icoe.org/people-first-ppps/> [in English].

УДК:316.772.4

DOI: <https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-18-3-201-213>

Євдокимова Валентина Володимирівна, кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки, Інститут соціальних технологій Відкритого міжнародного університету розвитку людини “Україна”, 03115, м. Київ, вул. Львівська, 23, тел.: +38 050 440 72 24, e-mail: evvv@evdokimova.kiev.ua

ORCID: 0000-0002-0468-613X

Євдокимова Валентина Владимировна, кандидат социологических наук, доцент кафедры социальной работы и педагогики, Институт социальных технологий Открытого международного университета развития человека “Украина”, 03115, г. Киев, ул. Львовская, 23, тел.: +38 050 440 72 24, e-mail: evvv@evdokimova.kiev.ua

ORCID: 0000-0002-0468-613X

Ievdokymova Valentyna Volodymyrivna,

candidate of sociological sciences, Associated Professor, Open international university of human development “Ukraine”, 03115, Kyiv, Str. Lvivs’ka, 23, tel.: +38 050 440 72 24, e-mail: evvv@evdokimova.kiev.ua

ORCID: 0000-0002-0468-613X

АРХЕТИПНІ МОДЕЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ КРАЇН: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ

Анотація. Розглянуто основні ознаки збалансованого підходу до задоволення власних потреб з точки зору “сталого розвитку”. Наголошено, що організація надання комунальних послуг є базовою потребою кожного громадянина і, за концепцією раціональної бюрократії М. Вебера, має працювати на забезпечення потреб кожного громадянина. Підкреслено, що розвинені європейські країни значну увагу приділяють якості життя населення.

Так, місто Відень (Австрія) десятий рік поспіль займає першу позицію у рейтингу якості життя. Стисло розглянуто архетипний вимір формування якісної складової постачання комунальних послуг у розвинених країнах Європи. Серед них Німеччина, яка до 2006 р. сформувала сучасний ринок надання якісних комунальних послуг на основі вільної конкуренції. Однією з особливостей організації ринку постачання житлово-комунальних послуг у Німеччині виявлено простоту переходу від одного надавача послуги до більш прийняттого. Виокремлено досвід Німеччини в облаштуванні й переосна-

щенні старих будинків “хрущовського” типу в Східному Берліні на престижні та елітні.

Сучасні підходи німецької якості розраховані на те, що з 2020 р. Німеччина стане країною без “шкідливої енергії”, тобто перейде на нові технології енергозбереження, що доступні людям середнього класу. Також теоретично досліджено ринок організації надання комунальних послуг в Австрії та Польщі. Схарактеризовано архетипний вимір організації надання житлово-комунальних послуг в Україні.

На основі проведеного теоретичного дослідження та практичного досвіду доведено, що архетипні підходи щодо організації надання житлово-комунальних послуг в Україні кардинально відрізняються від європейських країн. В Україні до 2014 р. законодавчо закріпився порядок формування цін і тарифів на електроенергію, газопостачання та інші комунальні послуги. Встановлення граничних рівнів цін в Україні на електроенергію, природний газ для населення, бюджетних організацій і установ, підприємств комунальної теплоенергетики, тарифів на комунальні послуги здійснює Національна комісія з питань регулювання енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП).

НКРЕКП діє на підставі Закону України “Про природні монополії”, де “природна монополія — стан товарного ринку, при якому задоволення попиту на цьому ринку є більш ефективним за умови відсутності конкуренції внаслідок технологічних особливостей виробництва (у зв’язку з істотним зменшенням витрат виробництва на одиницю товару в міру збільшення обсягів виробництва), а товари (послуги), що виробляються суб’єктами природних монополій, не можуть бути замінені у споживанні іншими товарами (послугами), у зв’язку з чим попит на цьому товарному ринку менше залежить від зміни цін на ці товари (послуги), ніж попит на інші товари (послуги)”.

Доведено, що вертикальний механізм формування ринку житлово-комунальних послуг є неконкурентноспроможним. Висока якість надання житлово-комунальних послуг може бути досягнута лише за умови вільної конкуренції.

Ключові слова: сталий розвиток, організація надання комунальних послуг, формування цін і тарифів, якість життя.

АРХЕТИПНЫЕ МОДЕЛИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ СТРАН: КОМПАРАТИВНЫЙ АНАЛИЗ

Аннотация. Рассмотрены основные признаки сбалансированного подхода к удовлетворению собственных потребностей с точки зрения “устойчивого развития”. Отмечено, что организация предоставления коммунальных услуг является базовой потребностью каждого гражданина и, в соответствии с концепцией рациональной бюрократии М. Вебера, должна работать на обеспечение потребностей каждого гражданина. Подчеркнуто, что развитые европейские страны значительное внимание уделяют качеству жизни населения.

В частности, город Вена (Австрия) десятый год подряд занимает первую позицию в рейтинге качества жизни. Кратко рассмотрен архетипный подход

к измерению формирования качественной составляющей коммунальных услуг в развитых странах Европы. Среди них Германия, которая до 2006 г. сформировала современный рынок предоставления качественных коммунальных услуг на основе свободной конкуренции. Одной из особенностей организации рынка жилищно-коммунальных услуг в Германии выявлено простоту перехода от одного поставщика услуги к более приемлемому. Выделен опыт Германии в обустройстве и переоснащении старых домов “хрущевского” типа в Восточном Берлине на престижные и элитные.

Современные подходы немецкого качества рассчитаны на то, что с 2020 г. Германия станет страной без “вредной энергии”, то есть перейдет на новые технологии энергосбережения, доступные людям среднего класса. Также теоретически исследован рынок организации предоставления коммунальных услуг в Австрии и Польше. Охарактеризован архетипный подход организации предоставления жилищно-коммунальных услуг в Украине.

На основе проведенного теоретического исследования и практического опыта доказано, что архетипные подходы к организации предоставления жилищно-коммунальных услуг в Украине кардинально отличаются от европейских стран. В Украине до 2014 г. законодательно закрепился порядок формирования цен и тарифов на электроэнергию, газоснабжение и другие коммунальные услуги. Установление предельных уровней цен в Украине на электроэнергию, природный газ для населения, бюджетных организаций и учреждений, предприятий коммунальной теплоэнергетики, тарифов на коммунальные услуги осуществляет Национальная комиссия по вопросам регулирования энергетики и коммунальных услуг (НКРЕКП).

НКРЕКП действует на основании Закона Украины “О естественных монополиях”, где “естественная монополия — состояние товарного рынка, при котором удовлетворение спроса на этом рынке является более эффективным при условии отсутствия конкуренции вследствие технологических особенностей производства (в связи с существенным уменьшением расходов производства на единицу товара по мере увеличения объемов производства), а товары (услуги), производимые субъектами естественных монополий, не могут быть заменены в потреблении другими товарами (услугами), в связи с чем спрос на данном товарном рынке меньше зависит от изменения цен на эти товары (услуги), чем спрос на другие товары (услуги)”. Доказано, что вертикальный механизм формирования рынка жилищно-коммунальных услуг является неконкурентоспособным. Высокое качество предоставления жилищно-коммунальных услуг может быть достигнуто при условии свободной конкуренции.

Ключевые слова: устойчивое развитие, организация предоставления коммунальных услуг, формирования цен и тарифов, качество жизни.

ARCHETYPICAL MODELS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF COUNTRIES: COMPARATIVE ANALYSIS

Abstract. The main features of a balanced approach to meeting their own needs from the point of view of “sustainable development” are considered. It is

emphasized that the organization of provision of communal services is a basic need of every citizen and, according to the concept of rational bureaucracy, M. Weber, should work to meet the needs of each citizen. It is emphasized that developed European countries devote considerable attention to the quality of life of the population.

In particular, the city of Vienna (Austria) for the tenth consecutive year is ranked first in the quality of life rating. The archetypal dimension of the formation of a quality component of the supply of communal services in developed countries of Europe is briefly reviewed. Among them, Germany, which until 2006 formed a modern market for quality public utilities based on free competition. One of the peculiarities of the organization of the supply of housing and communal services in Germany has been the ease of transition from one service provider to a more acceptable one. The experience of Germany in the arrangement and retrofitting of old houses of the Khrushchev type in East Berlin is distinguished for prestigious and elite.

Modern German-quality approaches are designed to ensure that Germany becomes a country without “harmful energy” from 2020, namely, it will turn to new energy saving technologies that are affordable for middle class people. The market for communal services in Austria and Poland has also been theoretically researched. The archetypal dimension of the organization of provision of housing and communal services in Ukraine is described. On the basis of the conducted theoretical research and practical experience it is proved that archetypal approaches to the organization of provision of housing and communal services in Ukraine are fundamentally different from the European countries. In Ukraine, by the year 2014, the procedure for the formation of prices and tariffs for electricity, gas supply, etc. was established by law. utilities. Namely, the National Commission for Energy Regulation and Utilities (NERCAP) is setting the threshold levels of prices in Ukraine for electricity, natural gas for the population, budget organizations and institutions, utility companies, and utilities tariffs. NKREKP acts in compliance with the Law of Ukraine “On Natural Monopolies”, where “a natural monopoly is the state of the commodity market, in which the satisfaction of demand in this market is more effective in the absence of competition due to technological features of production (in connection with a significant reduction of production costs on unit of goods as production volumes increase), and goods (services) produced by subjects of natural monopolies can not be replaced by consumption of other goods (services), in connection with which the demand for this product line It depends less on the price changes for these goods (services) than the demand for other goods (services)”.

It is proved that the vertical mechanism of forming the housing and communal services market is uncompetitive. High quality of provision of housing and communal services can be achieved only under conditions of free competition.

Keywords: sustainable development, organization of provision of communal services, formation of prices and tariffs, quality of life.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток України демонструє чимало прикладів реальних кроків інтеграції у розвинене світове суспільство. Зокрема, це і спільність зусиль влади і громади щодо одержання томосу про автокефалію Православною Церквою України [1], і ухвалення Верховною Радою законопроекту щодо закріплення в Конституції України стратегічного курсу на членство в Європейському Союзі і НАТО [2], і виключення з Перехідних положень Конституції пункту, який дозволяв використовувати існуючі військові бази на території України для тимчасового перебування іноземних військових формувань на умовах оренди [2], і Концепція боротьби з тероризмом в Україні [3], і Закон щодо протидії булінгу [4]. Зазначені кроки демонструють дозрілість і одностайність українського суспільства у правильності вибраного шляху і не залишають сумнівів щодо підвищення моральної, культурної і професійної складових. Однак ділові комунікації на рівні задоволення базових потреб організації надання якісних комунальних послуг залишаються проблемою.

Аналіз останніх публікацій з даної тематики показує, що питання організації надання якісних комунальних послуг науковцями розглядалось не системно. Більше уваги приділялось іншим складовим державного і публічного управління. Сучасні вчені — Е. Афонін, В. Бодров, В. Євдокимова, В. Князев, Н. Нижник, С. Попов, Ю. Сурмін, С. Серьогін та інші, розглядаючи питання публічного менеджменту, дотримуються тенденцій людиноцен-

триської орієнтації. Серед науковців найбільше уваги питанням якості надання комунальних послуг приділяє кандидат соціальних наук, голова Співки власників житла України О. Кучеренко; питання компаративного аналізу споживання тепла в Україні і світі розглядає доктор технічних наук, професор В. Дешко із співавторами; ціноутворення на газ для вітчизняних споживачів розглядає Т. Пількевич. Також слід зазначити, що вказані питання розглядають або політичні організації, або фахівці з права (Prostopravo.com.ua). Однак теоретичні розробки зазначених питань повільно перетинаються з практикою.

Тому, **метою даної праці** є компаративний аналіз архетипних моделей сталого розвитку країн у сфері організації надання якісних комунальних послуг та заохочення до подальшої дискусії.

Виклад основного матеріалу дослідження. У даній праці термін “сталий розвиток” розглядається з точки зору “Концепції сталого розвитку”, запропонованої Комісією Брундтланд, яка працювала впродовж 1984–1987 рр. З такої позиції поняття “сталий розвиток” бере до уваги задоволення людських потреб, поліпшення добробуту теперішніх поколінь і збереження ресурсів для майбутніх, тобто збалансований, невідірваний від життя підхід щодо задоволення власних потреб.

Система надання комунальних послуг в усьому світі посідає неабияке місце в задоволенні людських потреб.

Систему надання комунальних послуг, у широкому сенсі, можна наз-

вати однією із складових бюрократії, що, за концепцією раціональної бюрократії М. Вебера, має працювати на забезпечення потреб кожного громадянина.

За даними міжнародної консалтингової компанії Mercer у 2019 р. [5] (табл. 1) найвище місце в світі за рейтингом якості життя десятий рік поспіль посідає Відень (Австрія). З досліджуваних 231 міста світу Київ не займає перших місць. Люксембург названий найбезпечнішим містом у світі.

У дослідженні розглянуто також якість постачання комунальних послуг у розвинених країнах Європи. Наприклад, у Німеччині [6] до 2006 р. сформувався сучасний ринок надання якісних комунальних послуг. Щодо послуги електропостачання: існує більше 1 тис. постачальників електроенергії і більше 13 тис. тарифів на електроенергію. У якості заохочення постачальники постійно пропонують певні бонуси абонентам, які уклали з ними договір. На сайті СНЕСК24 абонент за короткий проміжок часу може ви-

брати прийнятну для себе потужність, тариф, прочитати відгуки абонентів про якість наданих послуг і зробити свій вибір. Існують також певні умови, які повинен виконати абонент. Якщо договір укладено на 12 міс., ціна за спожиту електроенергію буде фіксованою незалежно від того, чи підвищився тариф за цей час. Якщо ж абонент наприкінці терміну договору не перейшов до іншого надавача послуги електропостачання, то тариф для нього теж підвищиться. Зручним є те, що завданням абонента є лише вибрати на сайті певного надавача послуги, а вся процедура відключення від минулого надавача послуги електропостачання і підключення до нового надавача послуги є завданням тієї організації, яку вибрав абонент.

Щодо газопостачання: у Німеччині [6] з 2006 р. абонент за власним бажанням вибирає постачальника газу. Для порівняння тарифів на газ німецькі абоненти можуть зайти на сайт СНЕСК24 і за декілька хвилин свідомо вибрати собі постачальника газу. Наразі в Німеччині існує біль-

Таблиця 1

Рейтинг якості життя у містах країн світу

Ранг	Місто	Країна / регіон
1	Відень	Австрія
2	Цюрих	Швейцарія
3	Ванкувер	Канада
3	Мюнхен	Німеччина
3	Окленд	Нова Зеландія
6	Дюссельдорф	Німеччина
7	Франкфурт	Німеччина
8	Копенгаген	Данія
9	Женева	Швейцарія
10	Базель	Швейцарія

ше 825 організацій-постачальників газу. Такий підхід забезпечує високу якість обслуговування абонентів і можливість тримати прийнятні ціни на послугу газопостачання, оскільки в разі підняття цін або надання неякісної послуги, абонент має право вибрати нового постачальника газу.

Послуги домоуправління в Німеччині надаються приватними компаніями, в обов'язки яких входить утримання житлових будинків, проведення капітальних і поточних ремонтів будівлі і громадських місць.

Цікавим також є досвід Німеччини в облаштуванні та переоснащенні старих будинків “хрущовського” типу у Східному Берліні: комунікації повністю замінені на сучасні, стіни утеплено, покрівля нова, облаштовано вбудованими ліфтами, двері в під'їздах замінені на скляні та сучасні. Таке житло в Німеччині стало престижним і елітним. Так само перетворено на елітні і старі школи. Про це свідчать очевидці, зокрема, колектив Університету “Україна” після ділового відрядження.

Починаючи з 2009 р., в Німеччині стали популярними енергоне залежні будинки, побудовані за новими технологіями з використанням енергії Сонця та тепла Землі для опалення. Ці будинки доступні людям середнього класу. Такі підходи розраховані на те, що в майбутньому Німеччина стане країною без “шкідливої” енергії [7]. Стандарт енергоне залежного бу-

дівництва стає обов'язковим у Європі з 2020 р.

У даній праці ціни на названі послуги не обговорюються, лише підкреслимо, що людина, яка працює, здатна оплатити свої комунальні послуги.

Австрія. Опалення в нових енергоефективних будинках дешевше. У табл. 2 наведен відсоток, який становить певна експлуатаційна послуга від загальної суми оплати комунальних послуг. Надано також перелік експлуатаційних послуг.

На австрійському ринку комунальних послуг існує безліч надавачів послуг газо- і електропостачання. Абонент лише вибирає прийнятний для себе надавача послуги, підключення проводить сама організація. Зазвичай, надавачі послуг пропонують вигідні бонуси — кілька місяців безоплатного користування, знижені тарифи та ін.

До експлуатаційних послуг австрійського ринку входять:

- центральне опалення і гаряче водопостачання;
- холодне водопостачання і водовідведення;
- каналізація, її очистка, ремонт труб;
- очищення (продувка) димоходів;
- вивіз сміття, очистка жолоба і утилізація безгосподарних речей;
- дезинсекція, боротьба з комахами і гризунами;

Таблиця 2

Розподіл експлуатаційних витрат у % від загальної суми

Управління будинком	Вода	Вивіз сміття, каналізація	Прибирання будинку	Страховання	Інші витрати
16	16	11	25	26	6

- загальне освітлення будинку, сходів, двору, включаючи вартість електроенергії, лампочок, запобіжників;

- обов'язкове страхування (від пожежі, прориву водопроводу, в т. ч. від корозії);

- добровільне страхування (від урагану, побиття вікон); для цього виду страхування необхідна згода більшості мешканців;

- адміністративні витрати (за домовленістю);

- можуть бути додаткові витрати на комунальні об'єкти загального користування (пральня, сауна, басейн тощо);

Заміна постачальника газу або електропостачання відбувається так само, як і в Німеччині.

Має свої особливості надання комунальних послуг і Польща. Однією з цих особливостей є те, що мешканці багатоквартирних будинків самі створюють спільноти з утримання будинків на кшталт українських ОСББ. Штат такої спільноти складається лише з директора і бухгалтера. Електрики, сантехніки, двірники наймаються з тих сторонніх організацій, які надають якісніші послуги. Тенденцією є відмова від побутового газу і перехід на індукційні електроплити. Тобто, задоволення базових потреб у якісних комунальних послугах залежить від здатності мешканців будинку об'єднатися.

Слід зазначити, що нові підходи до організації надання комунальних послуг розвинені країни системно впроваджують з середини минулого століття. До списку розглянутих країн можна додати Данію, Швецію, Фінляндію та ін.

В Україні ж ціни та тарифи формуються Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП).

Застосувавши архетипний підхід, розглянемо витoki названої Комісії (табл. 3).

З табл. 3 видно, що в Україні ціни і тарифи на комунальні послуги формуються згідно із Законом України “Про природні монополії”.

“Природна монополія — стан товарного ринку, при якому задоволення попиту на цьому ринку є більш ефективним за умови відсутності конкуренції внаслідок технологічних особливостей виробництва (у зв'язку з істотним зменшенням витрат виробництва на одиницю товару в міру збільшення обсягів виробництва), а товари (послуги), що виробляються суб'єктами природних монополій, не можуть бути замінені у споживанні іншими товарами (послугами), у зв'язку з чим попит на цьому товарному ринку менше залежить від зміни цін на ці товари (послуги), ніж попит на інші товари (послуги)” [8].

До 2014 р. в Україні законодавчо закріпився порядок формування цін і тарифів на електроенергію, газопостачання та інші комунальні послуги. А саме: встановленням граничних рівнів цін в Україні на електроенергію, природний газ для населення, бюджетних організацій і установ, підприємств комунальної теплоенергетики, тарифів на комунальні послуги здійснює Національна комісія з питань регулювання енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП).

НКРЕКП — державний колегіальний орган, підпорядкований

Архетипна складова утворення Комісії з регулювання цін на комунальні послуги в Україні

Роки	Підстава	Повноваження	Втрата чинності
1991–1994	Закон України від 3 грудня 1990 р. № 507-XII “Про ціни і ціноутворення”	Основні принципи встановлення і застосування цін і тарифів та організація контролю за їх дотриманням	На підставі Закону України від 21 червня 2012 р. “Про ціни і ціноутворення” № 5007-VI
1994	Указ Президента України від 8 грудня 1994 р. № 738/94 “Про Національну комісію з питань регулювання електроенергетики”	Формування цінової політики встановлення тарифів на електроенергію, починаючи з 1 квітня 1995 р.	Указ Президента України від 23 листопада 2011 р. “Про ліквідацію Національної комісії регулювання електроенергетики України”
1997	Указ Президента України від 19 серпня 1997 р. № 853 “Про заходи щодо реалізації державної політики у сфері природних монополій”	Повноваження НКРЕ поширено на нафтогазовий сектор	Чинний
2011	Указ Президента України від 8 липня 2011 р. № 743/2011 “Про утворення Національної комісії регулювання ринку комунальних послуг України”	На виконання Закону України № 1682-14 “Про природні монополії” встановлює тарифи на комунальні послуги	Чинний
2014	Указ Президента України від 10 вересня 2014 р. № 715/2014 “Про затвердження Положення про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг”	Державне регулювання діяльності суб’єктів природних монополій та господарювання, що провадять діяльність на суміжних ринках, у сферах електроенергетики, теплопостачання, централізованого водопостачання та водовідведення, на ринках природного газу, нафтового (попутного) газу, газу (метану) вугільних родовищ та газу сланцевих товщ (далі – природний газ), нафти та нафтопродуктів, а також перероблення та збереження побутових відходів	Чинний
2014	Указ Президента України від 27 серпня 2014 р. № 694/2014 “Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг”	Повноваження НКРЕ поширено на комунальні послуги (НКРЕКП)	Чинний

Президентові України і підзвітний Верховній Раді України, орган державного регулювання діяльності у сферах енергетики та комунальних послуг. Регуляторні повноваження Комісії поширюються на електроенергетику, газовий сектор, сфери тепlopостачання, водопостачання та водовідведення [9].

Тут варто підкреслити, що Уряд України відмовився від бонусів і “захмарних виплат” при підписанні нового контракту з правлінням компанії “Нафтогаз” [10].

Із Звіту від 31 березня 2016 р. № 515, затвердженого Постановою Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг “Про результати діяльності Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, у 2015 році” бачимо, що “Показники якості електричної енергії (яка характеризується рівнем напруги електроенергії, частоти, перенапруги тощо) сьогодні визначено у ДСТУ 13109-97 “Норми якості електричної енергії в системах електропостачання загального призначення” та ДСТУ EN 50160:2014 “Характеристики напруги електропостачання в електричних мережах загальної призначеності”. До повноважень Комісії моніторинг та регулювання якості електричної енергії нині не належать” [9].

Щодо якості надання комунальних послуг: наприкінці 2018 р. Кабінет Міністрів України затвердив “Порядок проведення перевірки відповідності якості надання деяких комунальних послуг та послуг з управління багатоквартирним будинком

параметрам, передбаченим договором про надання відповідних послуг” [11].

Цей Порядок визначає механізм проведення перевірки відповідності якості надання послуг з постачання теплової енергії, гарячої води, централізованого водопостачання та водовідведення, поводження з побутовими відходами в частині надання послуг з вивезення побутових відходів (далі — комунальні послуги) та послуг з управління багатоквартирним будинком параметрам, передбаченим договором про надання відповідних послуг, з метою оцінки їх відповідності основним вимогам до кількості, якості та вжиття заходів до забезпечення надійності та безпеки під час надання комунальних послуг та послуг з управління багатоквартирним будинком.

У разі ненадання, надання не в повному обсязі або неналежної якості послуг з управління багатоквартирним будинком або житлово-комунальних послуг, споживач та не менш як два інші споживачі відповідної послуги (які проживають у сусідніх квартирах) складають акт-претензію. Виконавець комунальної послуги або управитель багатоквартирного будинку протягом п’яти робочих днів вирішує питання щодо задоволення вимог, викладених в акті-претензії, або надає споживачу обґрунтовану письмову відмову.

Споживач також має право звернутися до відповідних уповноважених державних органів за захистом порушених прав щодо якості надання комунальних послуг або послуг з управління багатоквартирним будинком.

- B8%D0%BD%D0%BA%D0%B8-%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B8-%D0%B1%D0%B0%D0%B9%D0%B4%D1%83%D0%B6%D0%B5-%D1%81%D0%BA%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BA%D0%B8-%D0%BA%D0%BE%D1%88%D1%82%D1%83%D1%94-%D0%B3%D0%B0%D0%B7/a-4502813
8. Закон України “Про природні монополії” від 20 квітня 2000 р. № 1682–III // Уряд. кур’єр. — 2000. — 24 трав.
 9. Звіт про результати діяльності Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, у 2015 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.nerc.gov.ua/?id=19733>
 10. Уряд має три базові умови щодо нового контракту з правлінням компанії “Нафтогаз” [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://www.facebook.com/volodymyrgrousman/?__tn__=kCH-R&eid=ARC-IS0Yk7p-Zx-_Aj1FTXUcy6-IlWfEOS5JqRAtfQJ0zqne0txWDnc4UPpHsG5e0Xo_ewJO7X0Wlnsn7&hc_ref=ARSzyb n6Jo2fuxMJWhxnJG8hNI6uSyYS5mmZ6g5F2_SutQkon7sbDi08zTR_AwSW5c&fref=nf
 11. Постанова КМУ “Про затвердження Порядку проведення перевірки відповідності якості надання деяких комунальних послуг та послуг з управління багатоквартирним будинком параметрам, передбаченим договором про надання відповідних послуг” від 27 грудня 2018 р. № 1145 // Уряд. кур’єр. — 2019. — № 3. — 5 січ.
- mas for Ukraine]. (n.d.). pravda.com.ua/news/2019/01/9/7203315/. Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/news/2019/01/9/7203315/> [in Ukrainian].
2. Rada zakripyla v Konstytutsii kurs na YeS i NATO [The Council has established a course on the EU and NATO in the Constitution]. (n.d.). ukrinform.ua/rubric-polytics/2635688-rada-zakripila-v-konstitucii-kurs-na-es-i-nato.html#. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/2635688-rada-zakripila-v-konstitucii-kurs-na-es-i-nato.html#> [in Ukrainian].
 3. “Kontsepsiia borot’by z teroryzmom v Ukraini” zatverdzhena Ukazom Prezidenta Ukrainy vid 5 bereznia 2019 r. № 53/2019 [“The Concept of the Fight against Terrorism in Ukraine” was approved by the Decree of the President of Ukraine of March 5, 2019, № 53/2019]. (n.d.). president.gov.ua/documents/532019-26178. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/532019-26178> [in Ukrainian].
 4. Zakon Ukrainy vid 18.12.2018 № 2657-VIII “Pro vnesennia zmin do deiakyykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy schodo protydyi bulinhu (ts’kuvanniu)” [Law of Ukraine dated 18/12/2018 № 2657-VIII “On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Combating Bullying (Hunt)”]. (2019, January 18). Holos Ukrainy. — Voice of Ukraine. 11 [in Ukrainian].
 5. 2019 Quality of Living Ranking (n.d.). imercer.com/ Retrieved from <https://www.imercer.com/> [in Ukrainian].
 6. Komunal’ni posluhy v Nimechchyni: scho vkhodyt’, iak rozrakhuvaty i splatyty [Public utilities in Germany: what’s included, how to calculate and pay] (n.d.). migrant.biz.ua/nimechina/zhittya-de/komunalni-posluhy.html Retrieved from <https://migrant.biz>

REFERENCES

1. Usi predstavyky Vselens'koho patriarkhatu pidpysaly Tomos dlia Ukrainy [All representatives of the Ecumenical Patriarchate signed To-

- ua/nimechina/zhittya-de/komunalni-posluhy.html [in Ukrainian].
7. Enerhon ezalezni budynky: koly bajduzhe, skil'ky koshtuie haz [Non-energy-dependent buildings: no matter how much gas costs] (n.d.). dw.com/uk/%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B3%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D0%B7%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%B6%D0%BD%D1%96-%D0%B1%D1%83%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%BA%D0%B8-%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B8-%D0%B1%D0%B0%D0%B9%D0%B4%D1%83%D0%B6%D0%B5-%D1%81%D0%BA%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BA%D0%B8-%D0%BA%D0%BE%D1%88%D1%82%D1%83%D1%94-%D0%B3%D0%B0%D0%B7/a-4502813 Retrieved from <https://www.dw.com/uk/%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B3%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D0%B7%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%B6%D0%BD%D1%96-%D0%B1%D1%83%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%BA%D0%B8-%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B8-%D0%B1%D0%B0%D0%B9%D0%B4%D1%83%D0%B6%D0%B5-%D1%81%D0%BA%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BA%D0%B8-%D0%BA%D0%BE%D1%88%D1%82%D1%83%D1%94-%D0%B3%D0%B0%D0%B7/a-4502813> [in Ukrainian].
 8. Zakon Ukrainy vid 20 kvitnia 2000 roku № 1682–III “Pro pryrodni monopolii” [Law of Ukraine dated April 20, 2000 № 1682–III “On Natural Monopolies”]. (2000, May 24). Uriadovyj kur'ier. — Government Courier [in Ukrainian].
 9. Zvit pro rezul'taty diial'nosti Natsional'noi komisii, scho zdijsniuie derzhavne rehuliuвання u sferakh enerhetyky ta komunal'nykh posluh, u 2015 rotsi [Report on the results of the activities of the National Commission for State regulation in the fields of energy and utilities in 2015] (n.d.). nerc.gov.ua/?id=19733 Retrieved from <http://www.nerc.gov.ua/?id=19733> [in Ukrainian].
 10. Uriad maie try bazovi umovy scho do novoho kontraktu z pravliniam kompanii “Naftohaz” [The Government has three basic conditions for a new contract with the board of “Naftogaz”] (n.d.). facebook.com/volodymyrgroysman/?__tn__=kCH-R&eid=ARC-IS0Yk7pZx-_Aj1FTXUcy6-IlWfEOS5JqRAtfQJ0zqne0txWDnc4UPpHsG5e0Xo_ewJO7X0Wlnsn7&hc_ref=ARSzybn6Jo2fuxMJWhxnJG8hNIt6uSyYS5mmZ6g5F2_SutQkon7sbDi08z-TR_AwSW5c&fref=nf Retrieved from https://www.facebook.com/volodymyrgroysman/?__tn__=kCH-R&eid=ARC-IS0Yk7pZx-_Aj1FTXUcy6-IlWfEOS5JqRAtfQJ0zqne0txWDnc4UPpHsG5e0Xo_ewJO7X0Wlnsn7&hc_ref=ARSzybn6Jo2fuxMJWhxnJG8hNIt6uSyYS5mmZ6g5F2_SutQkon7sbDi08z-TR_AwSW5c&fref=nf [in Ukrainian].
 11. Postanova KMU vid 27 hrudnia 2018 roku № 1145 “Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia perevirky vidpovidnosti iakosti nadannia deiakykh komunal'nykh posluh ta posluh z upravlinnia bahatokvartyrnym budynkom parametram, peredbachenym dohovorum pro nadannia vidpovidnykh posluh” [Resolution of the CMU dated December 27, 2018, № 1145 “On approval of the procedure for checking the quality of the provision of certain communal services and services for management of a multi-apartment building to the parameters stipulated by the agreement on the provision of the relevant services”]. (2019, January 5). Uriadovyj kur'ier. — Government Courier [in Ukrainian].

УДК: 321:352

DOI: <https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-18-3-214-226>

Козаков Володимир Миколайович,

доктор наук з державного управління, професор, академік Української технологічної академії, професор кафедри суспільного розвитку та суспільно-владних відносин, Національна академія державного управління при Президентові України, м. Київ, вул. А. Цедіка, 20, тел: 050 393 12 12, e-mail: v.kozakov@ukr.net

ORCID: 0000-0003-1330-5244

Козаков Владимир Николаевич,

доктор наук по государственному управлению, профессор, академик Украинской технологической академии, профессор кафедры общественного развития и общественно-властных отношений, Национальная академия государственного управления при Президенте Украины, г. Киев, ул. А. Цедика, 20, тел: 050 393 12 12, e-mail: v.kozakov@ukr.net

ORCID: 0000-0003-1330-5244

Kozakov Volodymyr Mukolaevich,

Doctor of Sciences in Public Administration, Professor, Academician of the Ukrainian Academy of Technology, Professor of the Department of Social Development and Public-Power Relations, National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, Kyiv, Str. A. Tsedika, 20, tel: (050) 393 12 12, e-mail: v.kozakov@ukr.net

ORCID: 0000-0003-1330-5244

Піддубний Михайло Іванович,

аспірант кафедри суспільного розвитку та суспільно-владних відносин, Національна академія державного управління при Президентові України, м. Київ, вул. А. Цедіка, 20, тел. 067 4339107, e-mail: piddubnym@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4682-1376

Поддубный Михаил Иванович,

аспирант кафедры общественного развития и общественно-властных отношений, Национальная академия государственного управления при Президенте Украины, г. Киев, ул. А. Цедика, 20 тел. 067 4339107, e-mail: piddubnym@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4682-1376

АРХЕТИПОВИЙ АНАЛІЗ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ І ПАТРІОТИЗМУ МОЛОДІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: НА ПРИКЛАДІ ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ “ПЛАСТ”

Анотація. Проаналізовано архетиповий аналіз національної самосвідомості та патріотизму молоді в сучасній Україні. Розкрито сутність поняття “національна самосвідомість”, яка визначається як цілісна саморефлексія нації (всебічне розуміння нацією свого історично-цивілізаційного покликання). Національна самосвідомість виступає могутнім засобом її історичного поступу, повноцінного функціонування у світовій спільноті, спонукає колективну людську волю до активної життєвої позиції, мобілізації всіх наявних і прихованих життєвих ресурсів народу.

Актуальність національно-патріотичного виховання громадян, особливо молоді, зумовлюється процесом консолідації та розвитку українського суспільства, сучасними викликами, що стоять перед Україною і вимагають подальшого вдосконалення системи національно-патріотичного виховання, оптимізації державної політики у зазначеній сфері.

Особливе місце у національно-патріотичному вихованні молоді займає молодіжна організація “Пласт”. Це національна скаутська організація України, яка є неполітичною і позаконфесійною молодіжною організацією. Мета “Пласту” — сприяти всебічному, патріотичному вихованню та самовихованню української молоді на свідомих, відповідальних і повновартісних громадян місцевої, національної та світової спільнот, провідників суспільства на ідейних засадах “Пласту” та на засадах християнської моралі.

Одним з головних завдань сучасного пластунського руху є розвиток людського потенціалу, виховання креативного, мислячого покоління нової формації, нових лідерів, реформаторів та державотворців. В основу системи національно-патріотичного виховання покладено ідею розвитку української державності як консолідуючого чинника розвитку суспільства й нації загалом. Форми й методи виховання ґрунтуються на архетипах українських народних традицій, кращих надбань національної та світової педагогіки та психології.

Ключові слова: національна самосвідомість, патріотизм, архетипіка, архетиповий аналіз, патріотичне виховання молоді, молодіжна організація “Пласт”.

АРХЕТИПИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ НАЦИОНАЛЬНОГО САМОСОЗНАНИЯ И ПАТРИОТИЗМА МОЛОДЕЖИ В СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНЕ: НА ПРИМЕРЕ ОБЩЕСТВЕННОЙ ОРГАНИЗАЦИИ “ПЛАСТ”

Аннотация. Представлен архетипический анализ национального самосознания и патриотизма молодежи в современной Украине. Раскрыта сущность понятия “национальное самосознание”, которая определяется как целостная саморефлексия нации (всестороннее понимание нацией своего историко-цивилизационного призвание). Национальное самосознание выступает мощным средством ее исторического развития, полноценного функционирования в мировом сообществе, побуждает коллективную человеческую волю к активной жизненной позиции, мобилизации всех имеющихся и скрытых жизненных ресурсов народа.

Актуальность национально-патриотического воспитания граждан, особенно молодежи, обусловлена процессом консолидации и развития украинского общества, современными вызовами, стоящими перед Украиной и требующими дальнейшего совершенствования системы национально-патриотического воспитания, оптимизации государственной политики в указанной сфере.

Особое место в национально-патриотическом воспитании молодежи занимает молодежная организация “Пласт”. Это национальная скаутская организация Украины, которая является неполитической и внеконфессиональной молодежной организацией. Цель “Пласта” — содействие всестороннему, патриотическому воспитанию и самовоспитанию украинской молодежи на сознательных, ответственных и полноценных граждан местного, национального и мирового сообщества, лидеров общества на идейных основах “Пласта” и на принципах христианской морали.

Одной из главных задач современного пластунского движения является развитие человеческого потенциала, воспитание креативного, мыслящего поколения новой формации, новых лидеров, реформаторов и государственных деятелей. В основу системы национально-патриотического воспитания положена идея развития украинской государственности как консолидирующий фактор развития общества и нации в целом. Формы и методы воспитания базируются на архетипах украинских народных традиций, лучших приобретениях национальной и мировой педагогики и психологии.

Ключевые слова: национальное самосознание, патриотизм, архетипика, архетипический анализ, патриотическое воспитание молодежи, молодежная организация “Пласт”.

ARCHETYPICAL ANALYSIS OF THE NATIONAL AWARENESS AND PATRIOTISM OF YOUTH IN MODERN UKRAINE: ON THE EXAMPLE OF THE PUBLIC ORGANIZATION “PLAST”

Abstract. The article analyzes an archetypal analysis of national identity and patriotism of youth in modern Ukraine. The essence of the concept of na-

tional self-consciousness, which is defined as a holistic self-reflection of a nation (comprehensive understanding of the nation of its historical civilization vocation), is revealed. National consciousness acts as a powerful means of its historical progress, full functioning in the world community, promotes the collective human will to an active life position, mobilization of all available and hidden vital resources of the people.

The urgency of national-patriotic education of citizens, especially young people, is conditioned by the process of consolidation and development of Ukrainian society, the current challenges facing Ukraine and require further improvement of the system of national-patriotic education, optimization of state policy in this area.

Youth organization “Plast” occupies a special place in the national-patriotic upbringing of youth. “Plast” – the national scout organization of Ukraine is a non-political and non-confessional youth organization. The aim of Plast is to promote comprehensive, patriotic education and self-education of Ukrainian youth by conscious, responsible and full-fledged citizens of local, national and world communities, community leaders on the ideals of “Plast” and on the principles of Christian morality.

One of the main tasks of the modern Plast movement is the development of human potential, the education of a creative, thinking generation of a new formation, new leaders, reformers and statesmen. The basis of the system of national-patriotic education is the idea of the development of Ukrainian statehood as a consolidating factor in the development of society and the nation as a whole. Forms and methods of education are based on archetypes of Ukrainian folk traditions, the best achievements of national and world pedagogy and psychology.

Keywords: national self-consciousness, patriotism, archetype, archetype analysis, patriotic education of youth, youth organization “Plast”.

Постановка проблеми. Формування демократичної, соціальної, правової держави у напрямі стало-го розвитку можливе за умов, коли агентами якісних змін країни будуть люди патріотичні, професійні, національно свідомі з лідерськими рисами та навичками.

Актуальність національно-патріотичного виховання громадян, особливо молоді, зумовлюється процесом консолідації та розвитку українського суспільства, сучасними викликами, що стоять перед Україною

і вимагають дальшого вдосконалення системи національно-патріотичного виховання, оптимізації державної політики у зазначеній сфері.

В Україні національно-патріотичне виховання молоді має стати одним із пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства щодо розвитку громадянина як високоморальної особистості, яка плекає українські традиції, духовні цінності, володіє відповідними знаннями, вміннями та навичками, здатна реалізувати свій потенціал в умовах сучасного су-

спільства, сповідує європейські цінності, готова до виконання обов'язку із захисту Батьківщини, незалежності та територіальної цілісності України. І це виховання (окрім інших підходів) повинно базуватися на архетипах минулого, історичній пам'яті та традиціях українського народу.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою та визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Теоретичну основу для осмислення механізмів формування і реалізації державної політики національно-патріотичного виховання молоді досліджуються в працях таких вчених, як В. Алексєєв, Е. Афонін, В. Бакуменко, М. Головатий, В. Князєв, В. Коваль, Ю. Куц, М. Перепелиця, А. Попок, В. Ребкало, Т. Сеньюшкіна, Ю. Сурмін, С. Телешун, В. Трощинський, Л. Чупрій та ін.

Важливість національного спрямування у вихованні молоді підкреслювали українські діячі, педагоги Г. Ващенко, Б. Грінченко, М. Грушевський, О. Духнович, М. Драгоманов, І. Огієнко, В. Сухомлинський та ін.

При всій значущості даних досліджень вони акцентують увагу лише на необхідності формування патріотичних цінностей у молоді, залишаючи без розгляду все різноманіття способів національно-патріотичного виховання.

Мета статті — провести архетиповий аналіз формування та реалізації основних структурних ланок національної самосвідомості молоді та засоби її управлінського впливу на розвиток загальнонаціональної свідомості: від світогляду через мораль — до ідеології і далі через політику — до способу життя людей [1].

Виклад основного матеріалу. За останній час архетипам підсвідомого присвячено немало наукових досліджень. В основі цих наукових праць досліджувалися проблеми національної самосвідомості і патріотичного виховання на основі вивчення архетипів, народних традицій тощо. Архетипи тут виконують функцію соціальної пам'яті, містять в собі знання та досвід народу. “Унікальність архетипу в тому, що він постає не лише в контексті мудрого минулого, а й допомагає вибудовувати орієнтири сучасного” [2, с. 23].

Проблема самосвідомості цікавила людство з прадавніх часів. Уже Сократ сформулював її як філософське кредо, пізнавальний імператив — “Пізнай себе!”. Таке пізнання було для нього не лише засобом задоволення людської допитливості, а насамперед основою для вирішення питання щодо моральних імперативів людської діяльності. Наприклад, категорія “обов'язок”, опрацьована ще в античні часи, постає наріжним каменем моральної свідомості впродовж усієї історії людства, і сьогодні тлумачення її змісту в контексті накопиченого людством практичного й духовного досвіду залишається однією з центральних світоглядних проблем [3].

У зв'язку з цим доречно приділити увагу більш детальній типологізації категорії самосвідомості.

Залежно від суб'єкта, який виступає носієм самосвідомості, вона може бути індивідуальною (особистісною) або колективною (самосвідомість певної групи людей, об'єктивно чи свідомо об'єднаних у якусь спільноту: сім'ю, рід, верству, клас, профе-

сійну групу, конфесію, партію, націю тощо). Отже, можна говорити про наявність різних форм самосвідомості (індивідуальна і колективна) і різних її видів: особистісна, родова, професійна, класова, конфесійна, етнічна, національна, загальнолюдська тощо.

Людина може бути водночас носієм практично всіх видів самосвідомості. Більше того, формування самосвідомості особистості відбувається саме внаслідок інтеграції низки її самовизначень у різних зрізах і сферах оточуючої реальності, життєвого простору, тобто як узагальнений результат індивідуальної, соціальної, професійної, політичної, конфесійної, національної тощо самоідентифікації. Для цілісного уявлення про самого себе індивід має усвідомити своє ставлення до якомога більшого числа наявних у суспільстві цінностей та відносин. Залежно від обставин та потреб один тип самоідентифікації поступається місцем іншому або співіснує з ним. Решта до певного часу залишається у тіні, не відіграє провідної чи навіть помітної ролі в життєдіяльності. Серед численних самовизначень людини чільне місце посідає національна самоідентифікація, що у розвиненому вигляді постає національною самосвідомістю. Це зумовлено тим, що нація для сучасної людини лишається найбільш життєво важливою, фундаментальною історичною спільністю.

Національна самосвідомість як наслідок історичної генези нації водночас виступає необхідною умовою її повноцінного розвитку і прогресу. Суть національної самосвідомості визначається як цілісна саморефлексія нації (всебічне розуміння нацією

свого історично-цивілізаційного покликання). Національна самосвідомість виступає могутнім засобом її історичного поступу, повноцінного функціонування у світовій спільноті, спонукає колективну людську волю до активної життєвої позиції, мобілізації всіх наявних і прихованих життєвих ресурсів народу. Подібне розуміння ми знаходимо у Д. Донцова: “Мільйони розбіжних людських воľ єднають в одному — “спільні тріумфи в минулім”, “слава предків”, даліше — спільна воля в теперішнім і “готовність до дальших великих діл, одна велика ціль для всіх в майбутнім”, одне велике підприємство, що з’єднало б під своїм гаслом всі ентузіязми, весь фанатизм, всі горіння мільйонів, вирываючи їх у критичні моменти життя поза рамки їх буденних турбот та егоїзмів у напрямку до одної великої мети” [4, с. 225], які не в змозі замінити жодні меркантильні розрахунки, матеріальна вигода тощо. Втім, ці останні не завжди є надійною опорою національного розвитку, адже легко перетворюються при коливанні економічної та соціально-політичної кон’юнктури на гальмо національного поступу, а то й на його нищівно-руйнівну силу. Натомість породжений національною самосвідомістю патріотизм практично не залежить від матеріального становища нації. Більше того, на нашу думку, погіршення життєвих умов, загроза національному прогресу або незалежності, інші подібні негативні явища стимулюють духовну енергію національно свідомого громадянина, а відтак — спричиняють сплеск його патріотичної діяльності.

Патріотична свідомість особистості є складним цілісним утворенням, що поєднує в собі сукупність знань про власне генетичне коріння, осмислення соціальної дійсності, тенденцій і перспектив її розвитку, настанова готовності до творчої діяльності і захисту Вітчизни як переважаючого мотиву життєдіяльності в контексті перспектив власного існування. Дослідження проблем патріотичної свідомості має низку аспектів:

1) філософський — патріотична свідомість як джерело активності особистості в актуальному і потенційному середовищі життєдіяльності;

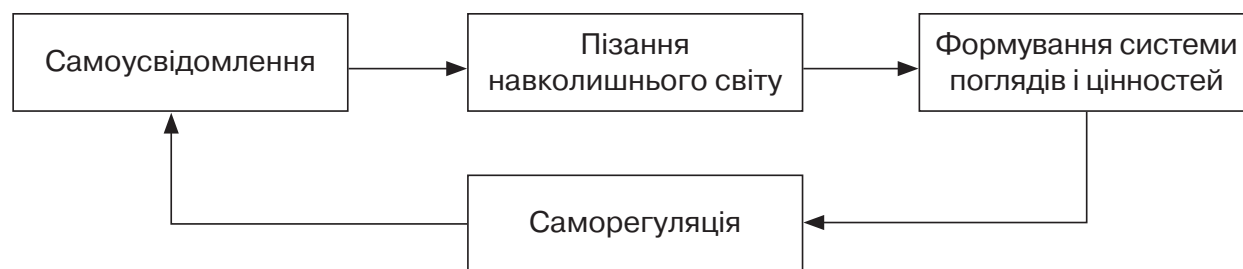
2) психологічний — патріотична свідомість як рівень психічного життя особистості, що відображає своєрідність соціального світу і виражається в розвитку регулятивів поведінки, соціальних відносин і діяльності людини, що спрямовані на творення могутності Вітчизни, і забезпечують готовність до екстремальних умов захисту Батьківщини;

3) соціологічний — патріотична свідомість як сукупність орієнтації, інтересів, уявлень людей, об'єднаних у соціальні групи, що диференціюються за різними підставами, відносно інтересів суспільства в цілому, політики держави, міжнародних відносин, власне особистих перспектив життєдіяльності і їх детермінант [5].

Структурно, змістовно і функціонально будь-яка соціальна (у тому числі національна) самосвідомість індивіда є складною системою, що включає величезну кількість елементів та їх зв'язків. У своєму історичному розвитку вона проходить довгий шлях самовдосконалення від елементарних уявлень, стереотипів і норм до високорозвиненої цілісної системи переконань та ціннісних орієнтирів. Основний зміст структурних елементів національної самосвідомості зумовлюється тими функціями, які вона виконує у суспільному житті. Можна виділити три основні функції: пізнавальну; ціннісну; регулятивну (рисунок).

Архетипами національної самосвідомості особистості щодо людини і суспільства є:

- стимулювання самопізнання, рефлексія власного “Я”, віднаходження точки відліку і духовного джерела самотворення;
- пізнання національно-культурних традицій свого роду й народу, усвідомлення суспільної значущості власної діяльності та сенсу життя загалом;
- формування духовної основи й мудрості життя — почуття громадянського обов'язку та особистісної відповідальності перед попередніми й майбутніми поколіннями;

Процес формування національної свідомості індивіда

- самореалізація особистості, максимальний вияв свого розумово-творчого й морально-духовного потенціалу, “чужому навчаючись і свого не цураючись”;

- усвідомлення національних особливостей і відмінностей менталітету, толерантне ставлення до інших народів і культур;

- збереження культурно-генетичного коду, збагачення та розвиток інтелектуального потенціалу нації, зменшення “відтоку мізків” за кордон і сприяння науково-технологічному прогресу та економічному зростанню, досягненню високих соціальних стандартів;

- виховання поваги до минулого рідного краю, усвідомлення історичної ролі і місії українців серед інших народів України та в світі;

- пошук відповідей на запитання: хто ми, якого роду-племені діти, якими були й чому такими стали, що вміли й чого навчилися? [6]

Проводячи архетипний аналіз, потрібно визначити, що національна самосвідомість молоді — це розуміння і почуття належності до етнічної спільноти як результат освоєння культури, традицій, звичаїв свого народу. Можна погодитися із українськими дослідниками В. Юрченко та Ю. Приходько, які вважають, що національна свідомість включає:

- 1) усвідомлення себе як індивіда на основі уявлень і знань про свої природно-біологічні властивості, зовнішність (“Я-національно-фізичне”);

- 2) усвідомлення себе як носія національної психології на основі пізнання впливу на психічні процеси, почуття, вияв волі, розуму, мовлення,

належності до певної нації, народу (“Я-національно-психологічне”);

- 3) усвідомлення себе як носія національних властивостей особистості на основі пізнання залежності своєї життєвої позиції, ставлення до дійсності, інших людей, праці від національної належності (“Я-національно-соціальне”);

- 4) усвідомлене ставлення до історичного минулого, сучасного та майбутнього етносу, нації;

- 5) усвідомлене, дійове ставлення до духовних та матеріальних цінностей нації та стійка потреба в їх збереженні та примноженні;

- 6) усвідомлення особистістю власної відповідальності за долю нації, її теперішнє і майбутнє. Завдяки національним особливостям особистість здатна зберегти наступність традицій і звичаїв свого народу, продовжити шлях його соціального і культурного розвитку [7, с. 117–118].

Формування національної самосвідомості, національно-патріотичного виховання молоді нерозривно пов’язано з сучасними формами організації молоді, участі її у різноманітних молодіжних організаціях. В основу системи національно-патріотичного виховання покладено ідею розвитку української державності як консолідуючий чинник розвитку суспільства й нації загалом. Форми й методи виховання базуються на українських народних традиціях, кращих надбаннях національної та світової педагогіки й психології.

Особливе місце у національно-патріотичному вихованні молоді займає молодіжна організація “Пласт”. “Пласт” — національна скаутська організація України є неполітичною і

позаконфесійною молодіжною організацією. Метою “Пласту” є сприяння всебічному, патріотичному вихованню та самовихованню української молоді на свідомих, відповідальних і повновартісних громадян місцевої, національної та світової спільнот, провідників суспільства на ідейних засадах “Пласту” та на засадах християнської моралі.

Перша дитяча українська молодіжна організація під назвою “Пласт” була створена у 1911 р. завдяки О. Тисовському, яка стала школою формування національної свідомості, патріотизму. У цій організації було виховано десятки тисяч молодих патріотів. Для досягнення виховних цілей “Пласт” застосовує власну унікальну методику виховання, основні принципи якої полягають у добровільності членства в організації, вихованні та навчанні через гру та працю, поступовій програмі занять і випробувань, гуртковій системі самоорганізації, заохоченні ініціативи і самоврядування, пізнанні природи і житті серед природи, підтримці спеціальних зацікавлень і здібностей дітей та молоді.

У літніх таборах, під час екскурсій, у повсякденній діяльності та спілкуванні вони з дитинства пізнавали історію України, вивчали і практикували українську мову, гартували себе фізично і духовно. Отже, до трьох головних архетипових обов’язків, які бере на себе пластун, складаючи пластову присягу, є [8, с. 34]: бути вірним Богові та Україні; допомагати іншим; жити за пластовим законом і дослухатись пластового проводу.

Довгий час суспільство поділялося на тих, хто годував країну

(селянство), і тих, хто її боронив (козацтво). Це породжувало дві майже протилежні форми архетипу свідомості, на якому будується сучасне національно-патріотичне виховання пластунів. Перший архетип — тип захисника, воїна, шаленого, нестримного й авантюрного, що п’яніє від парубоцького запалу, здатного на афективні, нерозсудливі і героїчні вчинки. Такими козаки нерідко постають у “Кобзарі” Тараса Шевченка, такими їх змальовували українські і польські романтики.

Другий архетип українців визначався поміркованістю і миролюбністю, що давало змогу “перечекати” численні негоди історичної долі. Цей тип свідомості виявлявся у певній замкненості характеру, схильності до оборони проти зовнішнього світу і звернення психічної енергії на розбудову внутрішнього життя. Однією з рис цього стилю, що обачно уникає нав’язування контакту, є селянська звичка відповідати на питання питанням.

Виключна перевага селянського класу в деякі періоди української історії мала також і позитивний вплив на українську ментальність: селянський побут, який більшою мірою узалежнює людину від природи, ніж від іншої людини, спричинює високе емоційне переживання природи, спокійну, витриману вдачу, елегантність, ніжність і схильність до рефлексії. Ці риси сприяли також збереженню родинних і родових груп, приятелювання й побратимств.

Водночас українцям властиві такі позитивні риси, як працелюбність, гостинність, потяг до освіти, здоровий оптимізм, мужність, універсаль-

ність, розбудова міцних сімейних стосунків. Усі ці якості постали в основі і національно-патріотичного виховання молоді.

Для української родини традиційно характерна велика роль жінки і передусім матері. Зі смертю чоловіка саме вона завжди виступала на перший план, ставала головою сім'ї — навіть тоді, коли вдруге виходила заміж. Образ матері-удовиці — розсудливої, доброї і водночас суворої господині — яскраво змальований у класичній літературі. Українська жінка брала участь в усіх справах родини не лише після смерті чоловіка, а й за його життя. “Чоловік за один кут хату тримає, а жінка — за три”, — говорить приказка. У давнину, коли в Європі панували патріархальні стосунки, в Україні було можливим сватання дівчини до парубка.

Наступним архетипом, що впливає на формування пластуна-патріота, — світоглядна толерантність, що виражає здатність українського народу приймати у свою культуру ментальні настанови інших народів та їх культур. Толерантність — безумовна цінність в умовах соціокультурного плюралізму, у суспільстві конкуруючих інтересів, часом забарвлених національною або конфесіональною нетерпимістю. Ідея толерантності має знаковий зміст. Вона зароджувалася як віротерпимість, проходила своє становлення як принцип оптимального відношення церкви та держави, і, нарешті, одержала свій розвиток як базовий принцип міжособистісних і міжгрупових стосунків, пом'якшуючи розходження, пов'язані з етнічною і конфесіональною приналежністю, статтю і віком, матеріальним і

соціальним станом у суспільстві [9]. Жодне тлумачення, жодний діапазон можливих дій не може бути прийнятий як єдино правильний і абсолютно беззаперечний. Толерантність — це моральний імператив, атрибут високоморального життя людства і, відповідно, своєрідний соціальний і моральний код, за допомогою якого вимірюється розвиненість громадянського суспільства. “Дійсним політичним даром, — зауважує з цього приводу відомий український філософ С. Кримський, — є мистецтво руху в коридорі різних голосів і думок, тобто стан толерантності, який Олдос Хаклі називав релігією нашого часу” [10, с. 2].

Важливу роль у становленні української ментальності та формуванні національної самосвідомості молоді зіграла церква. Історично народний світогляд українців має три основні шари: демонологічний, міфологічний і християнський. Християнська релігія, яка прийшла на українські землі наприкінці X ст., абсолютизувала дохристиянську ієрархічність, намагаючись якщо не зруйнувати стару світоглядну систему, то максимально пристосувати її до своїх потреб. Результатом такого протистояння ідей став релігійний дуалізм (двовір'я), елементи якого донині збереглися у народних звичаях і обрядах. Із впровадженням християнства у віруваннях і повір'ях посилюється елемент надприродного. Водночас, фантастичне і надприродне, яке не пов'язувалося з офіційною релігією, витіснялося у сферу фольклорної традиції (поезії, казок, легенд тощо).

Не можна не сказати і про кордоцентризм — здатність до сприйняття

навколишнього світу поза межами опозиції “чуттєве – раціональне” через серце, яке постає особливим цілісним світом, центром фізичного, душевного і духовного життя людини. Саме дух, який називають серцем, відіграє провідну роль у розвитку особистості в людині.

Одним з головних завдань сучасного пластунського руху є розвиток людського потенціалу, виховання креативного, мислячого покоління нової формації, нових лідерів, реформаторів та державотворців. Сьогодні пластовий рух в Україні — це найсучасніша і перевірена століттями методика, що дає змогу формувати лідерів нової генерації українців. Формування духовних цінностей та загальнолюдських моральних якостей залежить від рівня духовності, патріотизму та національної свідомості. Для комплексного підходу виховання молоді особистості необхідно вирішити такі завдання:

- виховання та самовиховання моральних та культурних якостей на засадах християнської моралі;
- виховання національної свідомості, відповідальності та приналежності до українського суспільства;
- виховання любові до України та готовності до її захисту, поваги до державних символів України.

Для вирішення поставлених завдань необхідно мати комплекс виховних заходів та систему співпраці між державними інституціями та “Пластом”, залучивши до цього ЗМІ, науковців, заклади соціально-культурного призначення.

З позиції архетипного аналізу в основі діяльності молодіжної організації “Пласт” є народний менталітет.

Саме любов до своєї країни повинна бути джерелом духовних сил громадян України. А бути патріотом — це всіма силами бажати своїм землякам та державі процвітання. Це не означає негативного ставлення до інших народів та бажання їм зла, це означає піклування про свій народ та примноження його надбань [11]. Ці щирі почуття здатні розвивати Україну, стати двигуном прогресу. Патріотизм доцільно розглядати одночасно в різних аспектах: як одну зі складових суспільної й індивідуальної свідомості, менталітету, національної самосвідомості; як компонент ідеології, культури, історії, психології; як одну з вищих цінностей суспільства і особистості; як напрям виховання; як джерело благополуччя, добробуту і успішного розвитку найважливіших сфер життя суспільства і держави.

Сьогодні “Пласт” — найбільша та найстаріша українська скаутська організація, яка діє у багатьох країнах світу та об’єднує пластунів України й діаспори, учасниками якої є приблизно 10 тисяч осіб.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Як бачимо, архетиповий аналіз довів, що пластова методика виховання, формування справжнього громадянина-патріота, який корисний світові, своєму народові, собі, є дієздатною та перевіреною не одним поколінням. Завдяки зрозумілій і чіткій меті організації, трьома обов’язкам Пластової присяги та чотирнадцятьма пунктам (точкам) Пластового закону, при тривалому процесі виховання та самовиховання, здобутті знань, практичного досвіду, формуванні корисних звичок та навичок, на основі любові до

рідної природи (природовідповідність), народу, історії рідного краю, національних традицій і ментальних особливостей, в інклюзивному (вільному) пластовому середовищі з мотивацією зросту (система звань та проб) з індивіда виростає особистість-патріот.

У подальших дослідженнях особливу увагу буде приділено аналізу формування соціальної відповідальності молоді в процесі національно-патріотичного виховання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Розвиток суспільства: монографія / за заг. ред. І. Розпутенка, Б. Лессера; кол. авт. : Е. Афонін, Ю. Бажал, В. Бакуменко та ін. — К. : К.І.С., 2004. — 340 с.
2. *Когут О. В.* Архетипні сюжети й образи в сучасній українській драматургії (1997–2007 рр.) : монографія / О. Когут ; Нац. ун-т вод. госп-ва та природокористування. — Рівне : НУВГП, 2010. — 440 с.
3. *Саймон Герберт А.* Адміністративна поведінка: Дослідження процесів прийняття рішень в організаціях, що виконують адміністративні функції / Герберт А. Саймон ; пер. з англ. — К. : АртЕК, 2001 — 392 с.
4. *Донцов Д.* Дух нашої давнини / Д. Донцов. — Дрогобич: Відродження, 1991. — 245 с.
5. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Дошкільне виховання. — 2003. — № 2. — С. 3–8.
6. *Юрченко В.* Формування в молоді національної самосвідомості — одне з головних завдань освіти [Електронний ресурс] / В. Юрченко. — Режим доступу: [http://www.interklasa.](http://www.interklasa.pl/portal/dokumenty/ridna_mowa_uk/index.php?page=rm38_02)

[pl/portal/dokumenty/ridna_mowa_uk/index.php?page=rm38_02](http://portal/dokumenty/ridna_mowa_uk/index.php?page=rm38_02)

7. *Приходько Ю. О.* Психологічний словник-довідник / Ю. О. Приходько, В. І. Юрченко. — К. : Каравела, 2012. — 328 с.
8. *Цабанюк І.* Батькам про Пласт / І. Цабанюк, О. Тарнавська. — Мельбурн, 1991. — 210 с.
9. *Ременець О.* Витоки цінностей української культури [Електронний ресурс] / О. Ременець. — Режим доступу : <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/VisnikPK/article/download/7487/8545>
10. *Кримський С. Б.* CNB! Фронезис / С. Б. Кримський // День. — 2006. — 14 листоп. — С. 2.
11. *Артемчук А.* Національна свідомість, гідність і патріотизм — шлях до покращення добробуту населення України. Українська ініціатива. — URL: <http://ukr-ini.org.ua/hmenu-137/4666-2327>

REFERENCES

1. *Afonin E., Bazhal Yu., Bakumenko V. et. al.* (2004). Rozvytok suspilstva [Development of society]. I. Rozputenko, B. Lesser (Eds.). Kyiv: K.I.S. [in Ukrainian].
2. *Kohut O. V.* (2010). Arkhetypni siuzhety y obrazy v suchasniy ukrainiskii dramaturhii (1997–2007 rr.) [Arche-typal plots and images in contemporary Ukrainian drama (1997–2007)]. Rivne: NUVHP [in Ukrainian].
3. *Saimon H. A.* (2001). Administratyvna povedinka: Doslidzhennia protsesiv pryiniattia rishen v orhanizatsiiakh, shcho vykonuiut administratyvni funktsii [Administrative Behavior: A Study of Decision-making Processes in Administrative Organisations]. Kyiv: ArtEK [in Ukrainian].
4. *Dontsov D.* (1991). Dukh nashoi davyny [The Spirit of Our Anti-

- quity]. Drohobych: Vidrodzhennia [in Ukrainian].
5. Kontsepsiia hromadianskoho vykhovannia osobystosti v umovakh rozvytku ukrainskoi derzhavnosti [Concept of civic education of the individual in the conditions of development of Ukrainian statehood]. (2003). Doshkilne vykhovannia. — Preschool education, 2, 3–8 [in Ukrainian].
 6. *Yurchenko V.* (n.d.). Formuvannia v molodiniatsionalnoisamosvidomosti — odne z holovnykh zavdan osvity [Formation in the youth of national consciousness is one of the main tasks of education]. [www.interklasa.pl](http://www.interklasa.pl/portal/dokumenty/ridna_mowa_uk/index.php?page=rm38_02). Retrieved from http://www.interklasa.pl/portal/dokumenty/ridna_mowa_uk/index.php?page=rm38_02 [in Ukrainian].
 7. *Prykhodko Yu. O., Yurchenko V. I.* (2012). Psykholohichnyi slovnyk-dovidnyk [Psychological dictionary-directory]. Kyiv: Karavela [in Ukrainian].
 8. *Tsabaniuk I., Tarnavska O.* (1991). Batkam pro Plast [For Parents on Plast]. Melburn [in Ukrainian].
 9. *Remenets O.* (2013). Vytoky tsinnosti ukrainskoi kultury [Origins of values of Ukrainian culture]. [jrnل.nau.edu.ua](http://jrnل.nau.edu.ua/index.php/VisnikPK/article/download/7487/8545). <http://jrnل.nau.edu.ua/index.php/VisnikPK/article/download/7487/8545>. [in Ukrainian].
 10. *Krymskyi S. B.* (2006). SNB! Fronezys [SNB! Fronesis]. Den — Day, November, 2 [in Ukrainian].
 11. *Artemchuk A.* (n.d.). Natsionalna svi-domist, hidnist i patriotyzm — sh-liakh do pokrashchennia dobrobutu naseleennia Ukrainy [National consciousness, dignity and patriotism — a way to improve the well-being of the Ukrainian population]. ukr-ini.org.ua. Retrieved from <http://ukr-ini.org.ua/hmenu-137/4666-2327> [in Ukrainian].

УДК: 316.422.42

DOI: <https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-18-3-227-239>

Конопонець Євгенія Олегівна,
студентка 3-го курсу кафедри соціології
та політології, Національний авіаційний
університет, 03058, м. Київ, просп. Космо-
навта Комарова, 1, тел.: +38 (098) 583 87
65, e-mail: eok.eok37@gmail.com

ORCID: 0000-0002-5529-3811

Конопонец Евгений Олеговна,
студентка 3-го курса кафедры социоло-
гии и политологии, Национальный авиа-
ционный университет, 03058, г. Киев,
просп. Космонавта Комарова, 1, тел.:
+38 (098) 583 87 65, e-mail: eok.eok37@
gmail.com

ORCID: 0000-0002-5529-3811

Konotopets Yevghenia Olegivna,
student of the 3 course of the Department
of Political Science and Sociology, National
Aviation University, 03058, Kyiv, Prosp. Kosmonavta Komarova, 1, tel.: +38 (098) 583 87
65, e-mail: eok.eok37@gmail.com

ORCID: 0000-0002-5529-3811

СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ ЗРУШЕНЬ: КЕЙС СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ (АРХЕТИПНИЙ ПІДХІД)

Анотація. Сучасний світ невпинно розвивається. Прогрес у всіх сферах людського життя досяг небаченої раніше швидкості. Наприклад, ринок техніки та технологій повністю оновлюється за 5 років. Для підтримання такого рівня прогресу глобальне суспільство створює різноманітні концепції і стратегії. Саме вони є орієнтиром для кожного, хто бажає ефективно розвиватися. Концепція сталого розвитку наразі є провідною для більшості країн світу. Саме вона визначає напрями подальшого розвитку держав, їх політику на міжнародній та внутрішній арені, закони, які вони приймають, тощо. Вкорінена ця концепція не лише на державному рівні, нею керуються й організації при плануванні своєї діяльності, а також звичайні люди у своєму повсякденному житті. Метою статті є розгляд особливостей стану українського суспільства та вироблення нової стратегії сталого розвитку для України. У процесі аналізу українського суспільства використовувалися теорії класиків соціологічної та психологічної думки: Т. Парсонса, О. Шпенглера,

П. Штомпки, К. Юнга. За їх допомогою було проаналізовано українську суспільну сучасність та виявлено теоретичне підтвердження можливості успішного розвитку країни. Також було встановлено відповідність законодавства України до цілей сталого розвитку. Це дало можливість отримати реальну картину дійсності українців та запропонувати можливу стратегію сталого розвитку країни, стратегію культурного розвитку, яка дасть можливість суспільству якісніше дотримуватися визначених цілей та прогресувати в сучасному “світі змін”. Більш глибоке вивчення проблеми дало змогу на прикладі діяльності та державної політики таких держав, як Америка, Південна Корея, Казахстан показати доцільність запровадження запропонованої стратегії. У ході роботи було сформовано пропозиції щодо подальшої діяльності країни згідно зі стратегією культурних змін.

Ключові слова: сталий розвиток, соціальні зміни, реформа, суспільний розвиток, прогрес, культура, українці, архетип, архетип Дитини.

СТРАТЕГИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ В УСЛОВИЯХ ЦИВИЛИЗАЦИОННЫХ СДВИГОВ: КЕЙС СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНЫ (АРХЕТИПИЧЕСКИЙ ПОДХОД)

Аннотация. Современный мир постоянно развивается. Прогресс во всех сферах человеческой жизни достиг невиданной ранее скорости. Например, рынок техники и технологий полностью обновляется за 5 лет. Для поддержания такого уровня прогресса глобальное общество создает различные концепции и стратегии. Именно они являются ориентиром для каждого, кто желает эффективно развиваться. Концепция устойчивого развития сейчас ведущая для большинства стран мира. Именно она определяет направления дальнейшего развития государств, их политику на международной и внутренней арене, законы, которые они принимают и т. п. Укоренена эта концепция не только на государственном уровне, ею руководствуются и организации при планировании своей деятельности, а также обычные люди в своей повседневной жизни. Целью статьи является рассмотрение особенностей состояния украинского общества и выработка новой стратегии устойчивого развития для Украины. При анализе украинского общества использовались теории классиков социологической и психологической мысли: Т. Парсонса, О. Шпенглера, П. Штомпки, К. Юнга. С их помощью была проанализирована украинская общественная современность и выявлены теоретические подтверждения возможности успешного развития страны. Также было установлено соответствие законодательства Украины с целями устойчивого развития. Это позволило получить реальную картину действительности украинцев и предложить возможную стратегию устойчивого развития страны, стратегию культурного развития, которая позволит обществу качественнее соблюдать определенные цели и прогрессировать в современном “мире изменений”. Более глубокое изучение проблемы дало возможность на примере государственной политики таких стран, как Америка, Южная Корея, Казахстан показать целесообразность введения предложенной стратегии. В

ходе работы были сформированы предложения по дальнейшей деятельности страны согласно стратегии культурных изменений.

Ключевые слова: устойчивое развитие, социальные изменения, реформа, общественное развитие, прогресс, культура, украинцы, архетип, архетип Ребенка.

STRATEGIES FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN CONDITIONS OF CIVILIZATIONAL DEFECTS: KAYS OF MODERN UKRAINE (ARCHITECTURE APPROACH)

Abstract. The modern world is constantly evolving. Progress in all spheres of human life has reached unprecedented speed. For example, the technology market is completely upgraded for 5 years. Global society creates a variety of concepts and strategies in order to maintain such a level of progress. They are the benchmark for anyone who wants to grow effectively. The Concept of Sustainable Development is the leading way for most of the countries. It determines the directions for the development of the countries, their policies on the international and domestic scenes, the laws that they adopt, etc. This concept rooted not only at the state level. Organizations are guided by it when they plan their own activities. Also, ordinary people are guided by it in their everyday lives. The purpose of the article is to review the peculiarities of the state of Ukrainian society and the development of a new strategy for sustainable development of Ukraine. In the analysis theories of classics of sociological and psychological thought were used: T. Parsons, O. Spengler, P. Stompky, K. Jung. With their help, the Ukrainian social modernity was analyzed and the theoretical confirmation of the possibility of successful development of the country was discovered. The compliance of Ukraine's legislation with sustainable development goals was also established. This allowed us to get a real picture of the reality of Ukrainians and to propose a possible strategy for sustainable development of the country, a strategy of cultural development that would allow the society to achieve the goals better and to make progress in the modern "world of changes". A deeper immersion allowed (on the example of the activities and state policies of such states as America, South Korea, and Kazakhstan) to demonstrate the feasibility of introducing the proposed strategy. During the course of the work, proposals were made for further activities of the country in accordance with the strategy of cultural changes.

Keywords: sustainable development, social changes, reform, social development, progress, culture, Ukrainians, archetype, Child archetype.

Постановка проблеми. У 1992 р. в Ріо-де-Жанейро на міжнародній конференції в рамках прийняття "Порядку денного на ХХІ століття" було проголошено парадигмальний

напрямок розвитку людства — забезпечення сталого розвитку. "Сталий розвиток" є триєдиною концепцією економічного, екологічного та соціального розвитку, що, водночас, дає

змогу забезпечити належне існування як для сучасних, так і майбутніх поколінь. Україна як одна з європейських країн, що орієнтована на прогресивне зростання, також намагається будувати свою політику згідно з тезами сталого розвитку. На жаль, за 27 років незалежності прогрес зазначеного напрямку відбувається дуже повільно. В Україні не існує загальноприйнятої стратегії впровадження концепції сталого розвитку, яка б враховувала реалії та особливості економічної, екологічної та соціальної сфер українського суспільства.

Аналіз останніх публікацій. Концепція сталого розвитку впроваджується на глобальному рівні. Для її розвитку та розробки моделей впровадження залучені вчені з усіх країн. Вагомий внесок у розробку концепції сталого розвитку зробили: В. М. Андерсон, Н. М. Андрєєва, В. В. Беренс, З. В. Герасимчук, Р. В. Кейтс, Д. Л. Медоуз, Д. Х. Медоуз, Й. Рэндерс, М. А. Хвесик та ін. У роботі ми звернемо увагу на праці таких вітчизняних науковців, як І. К. Бистряков, О. І. Бородіна, С. М. Ілляшенко, М. А. Хвесик та проаналізуємо їх підходи до впровадження концепції сталого розвитку в Україні.

Мета статті. Проаналізувати процес впровадження сталого розвитку в Україні за допомогою класичних соціологічних теорій та запропонувати стратегію розвитку українського суспільства на основі ідеї сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Прогрес є метою життєдіяльності будь-якого суспільства.

Кожна цивілізація, кожен народ, кожна людина намагаються обґрунтувати свою впевненість у кращому майбутньому. Українці не є виключенням. Україна є відносно молодого державою. Але етнологічне коріння українців можна простежити на віки в історії. Український народ сильний і самобутній, однак він завжди розглядався як частина слов'ян. Тому теоретичні обґрунтування майбутнього розвитку українців ми знаходимо, насамперед, у вчених, які поглиблювали теорії розвитку цивілізацій М. Я. Данилевського і О. Шпенглера.

М. Я. Данилевський вважав, що не існує загальнолюдської цивілізації, існують різні культурно-історичні типи цивілізацій. О. Шпенглер був послідовником його ідей. Кожен з цих вчених у своїх теоріях зосереджував увагу на слов'янській цивілізації, точніше на зародженні слов'янської культури, що є першим етапом у розвитку культурно-історичних типів цивілізацій. За логікою О. Шпенглера, слов'янська культура стоїть тільки на початку свого “життєвого циклу” і ще має пройти три фази: 1) докультурний, або “етнографічний” стан; 2) власне культурний період, що підрозділяється на “ранній” і “пізній” періоди; 3) період цивілізації. Тобто саме зараз, у ХХІ ст., слов'яни мають шанси на успішний розвиток своїх суспільств.

Оскільки українці завжди були частиною слов'ян, тезу про початок розвитку можна застосувати і до українського суспільства. Однак сповна реалізувати свою пасіонарність, на нашу думку, українське суспільство зможе, зокрема, якщо впроваджуватиме універсальний тренд

глобального світу — ідеї стабільного розвитку (через розбудову державної політики та формування культурних, поведінкових цінностей на їх основі). Адже, на нашу думку, саме ця концепція є найбільш відповідною безпековим викликам сучасного глобального світу, є концептуально обґрунтованою та результативно впроваджується у багатьох країнах світу. Ця концепція гарантує прогресивний розвиток на основі поступових соціальних змін (зокрема, через соціальні реформи як вид соціального прогресу) [1].

Також для підтвердження можливості успішного розвитку України ми звернемося до концепції архетипів К. Юнга. Ми вважаємо залучення цієї концепції доречним, адже саме універсальне психічне лежить в основі всіх суспільних структур. Архетипи — це соціальні інстинкти [2], які виступають в якості структурних елементів колективного несвідомого. Їх специфіка стосується людства як певного цілого [2]. К. Юнг виділяв кілька архетипів колективного несвідомого: Матері, Дитя, Тіні, Анімуса, Аніми, Мудрого старця, Мудрої старої. Застосовуючи цю концепцію до українців як великого об'єднання людей, можна зауважити, що їм притаманний архетип Дитини. Як у великій соціальній групі, в українців можна спостерігати жагу до нового та любов до навчання. Тож при належній освітній діяльності державного апарату та утвердженні описаної вище концепції сталого розвитку, суспільство має шанси на стабільне прогресивне зростання. Навіть сам К. Юнг зауважував, що дитина — потенційне май-

бутнє, і суттєвими аспектами мотивів дитини є майбуття [3].

Підхід сталого розвитку було проголошено на конференції 1992 р. і мав він таке формулювання: “розвиток, який задовольняє потреби нинішнього покоління без шкоди для можливості майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби”. Наразі це є основним трактуванням концепції сталого розвитку, на якому базуються усі існуючі стратегії сталого розвитку.

Стратегію можна визначити і як певний парадигмальний вектор, в контексті якого розглядається процес становлення сталого розвитку. Наразі існує досить багато різних парадигмальних теорій. Наприклад, підходи випереджувального розвитку, стратегія поступових соціальних змін (Дж. Дак) та ін. Різні підходи визначають, яким чином той чи інший суб'єкт вважає за потрібне координувати існуючий розвиток країни, регіонів, субрегіонів тощо із сталим розвитком, основні цілі якого сформовано у документах ООН [4]. Сталий розвиток передбачає гармонійний розвиток трьох сфер: екологічної (для збереження довкілля), економічної (для забезпечення зростання за умови збереження соціальної справедливості та екологічної відповідальності), соціальної (для впровадження та підтримки справедливого розподілу благ) [5]. І саме стратегія гармонійно координує послідовність змін у сучасному суспільстві. Адже зрозуміло, що економічна, екологічна, соціальна сфери мають як спільні вектори розвитку, так і діаметрально протилежні, що потребують узгодження.

В Україні наразі немає чіткої стратегії впровадження принципів сталого розвитку. Діяльність у цьому напрямі фрагментарна та нерезультативна. З основних документів України щодо сталого розвитку можна визначити Указ Президента України “Про Стратегію сталого розвитку “Україна – 2020” [6] та Національну доповідь “Цілі сталого розвитку: Україна” [7]. Виходячи з вказаних документів, зазначаємо, що Україна дотримується таких векторів: розвитку, безпеки, відповідальності, гідності. У рамках цих векторів передбачається реалізація 62-х реформ та програм розвитку держави. Хоча ці вектори мають взаємодоповнювати одне одного, очевидно, що виконання всіх завдань одночасно в умовах політико-економічної нестабільності в сучасній Україні призводить до загального гальмування прогресу.

Щодо формування культурних цінностей ситуація в Україні зовсім не контролюється. Для прикладу розглянемо екологічне виховання українців. У 2017 р. було прийнято “Національну стратегію управління відходами в Україні до 2030 року”, а в 2018 р. — Закон про “Стратегічну екологічну оцінку”. На рівні громадян метою законів було сприяння сталому розвитку шляхом охорони довкілля та безпеки життєдіяльності людей. На жаль, ніякої системної (на рівні держави) інформаційної чи освітньої кампаній не проводилося. Тож більшість громадян України не мають знань та навичок щодо впровадження нових підходів поводження із сміттям, енергоефективності, екологічно відповідальної підприємницької діяльності тощо.

Сучасний стан розвитку суспільства, як ніколи, є відображенням часових змін у ньому. Час є універсальним контекстом соціального життя. Але при цьому час є не тільки універсальним виміром соціальних змін, але і їх основою, конструюючим чинником [1]. Теперішній історичний момент в Україні відчувається як ніколи гостро. Вперше з моменту проголошення незалежності України українці починають відчувати зміни. Революція гідності, анексія АРК, воєнні дії на території країни — усе це є виявами трансформації суспільства. Відчуваючи ці зміни, українці починають згуртовуватися для забезпечення своєї безпеки і безпеки своєї країни. Це засвідчує зростання рівня патріотичних настроїв українців [8].

На жаль, бажання діяти є не єдиною умовою успішного розвитку. Наразі можна констатувати, що українці готові до змін, але вони не мають теоретичного та культурного бекграундів для згуртованих, обдуманих дій. Сьогодні поступово змінюється увесь світ. Цілі сталого розвитку крок за кроком виконуються компаніями та громадянами різних країн. Наприклад, транснаціональна компанія Adidas випустила модель кросівок UltraBoost Uncaged Parley вироблених із океанічного сміття. Широко-відомий будинок моди Chanel відмовився від використання шкіри та хутра. А нещодавно по всьому світі відбулася масова акція школярів із закликом захистити планету від екологічної загрози. Почалася вона із звичайної шведської школярки Грети Тунберг, яка у серпні 2018 р. кожної п’ятниці виходила на страйк заради клімату під будівлею парламенту

Швеції. Наразі теги #Fridays4future і #Climatestrike швидко розповсюджуються. Багато студентів і дорослих почали протестувати по всьому світу.

Останнім часом жителі України зменшили використання газу вдвічі. Звісно можна намагатися пояснити це екологічною свідомістю українців, але, насправді, це всього лише вимушена необхідність викликана економічною ситуацією в державі. На жаль, в українському суспільстві екологічно відповідальні установки як феномен буденної свідомості формуються дуже повільно. Сьогодні час “стискається” з неймовірною швидкістю. І хоча українці вже відчули необхідність змін, вони до них все ще залишаються не готовими.

Для оптимізації роботи держави та суспільства в Україні необхідно зазначити, які саме критерії для впровадження сталого розвитку слід використовувати. Проаналізувавши реформи, що відбуваються, ми робимо висновок, що майже всі вони передбачають зміни інституційного характеру, тобто, структурні зміни. Саме тут необхідно звернутися до класика структурно-функціонального підходу в соціології — Т. Парсонса.

Т. Парсонс наголошує, що соціальна система має власну структуру із рівнями: індивід — група — інститути — суспільство загалом. Очевидним фактом є те, що зміни однієї із складових зумовлюють хоча б мінімальні зміни в інших. Отже, інституціональні зміни українського суспільства мають бути підкріплені змінами і в інших сферах. Зауважимо, інституційні зміни продиктовані новообраним вектором європейського розвит-

ку (тобто змін на рівні суспільства). Але ми не знаходимо жодного нормативно-правового документа на підтримку перетворень на індивідуальному чи груповому рівнях. В Указі Президента України “Про Стратегію сталого розвитку “Україна – 2020” зазначено, що в Україні створено нову ідею — “ідею гідності, свободи і майбутнього” [6]. Але не має належних інших документів, які б декларували, наприклад, цілеспрямоване намагання формувати нові ціннісні установки українців у напрямі підвищення екологічно відповідальної поведінки. А саме культурний розвиток є одним з визначальних факторів успішності соціальних реформ, зокрема і формування нових інституцій у суспільстві.

Все ж необхідно повернутися до критеріїв, що допоможуть встановити концепцію сталого розвитку як одну з провідних концепцій розбудови суспільства. Вважаємо доцільним знов таки звернутися до Т. Парсонса. У своїй роботі “Про структуру соціальної дії” він пише: “для забезпечення *стабільності* всієї соціальної системи життєво важливим є наявність згоди по відношенню до ... основних орієнтацій вибору з альтернатив” [9]. Тобто більшість людей, які є членами суспільства, мають схвалювати та приймати однакові рішення для стабільної та прогресивної діяльності системи. Найефективнішим способом розвитку однастайності в прийнятті рішень є розвиток спільних критеріїв прийняття рішень, тобто цінностей і моралі людей, розвиток їх культури.

Підтвердження першочерговості культури в розвитку суспільства

можна знайти і у О. Шпенглера. Він розглядає світову культуру як низку незалежних одна від одної культур, що проживають, подібно до живих організмів, періоди зародження, становлення і вмирання [10].

Таку саму необхідність розвитку культури як на загальному, так й індивідуальному рівнях можна вивести і з концепції архетипів К. Юнга. Адже для активізації архетипу необхідна “психічна енергія”, напруження між примітивною природою новонародженого і його високодиференційованою спадковістю [2]. Поряд з досвідом, залишеним предками, наразі українці потребують якомога швидшого формування нових сучасних культурних звичок на основі цього досвіду.

На нашу думку, формування нової ціннісної картини світу в українців сприятиме впровадженню ідей сталого розвитку на практиці, в тому числі й її розвитку у буденній свідомості та поведінці кожної людини. Також важливим наслідком переоцінки ціннісних орієнтацій українців має стати розбудова громадянського суспільства, що є одним з гарантів сталого розвитку в документі “Україна – 2020”.

Важливим фактом є те, що хоча концепція сталого розвитку передбачає моніторинг людського розвитку, система не включає моніторинг цінностей і культури людей (контролюються такі показники): 1) рівень життя (оцінений через ВВП на душу населення); 2) рівень грамотності населення (очікувана тривалість навчання); 3) очікувана тривалість життя (оцінка довголіття). Це означає, що необхідно окремо зосередити

увагу на розвитку культурних установок українців, що відповідатиме цілям сталого розвитку.

Багато держав наразі намагаються розвивати культурну сферу суспільства для популяризації певних ціннісних орієнтацій. Насамперед це відбувається за допомогою масової культури. У Великому енциклопедичному словнику масову культуру пояснюють як “поняття, що охоплює різноманітні і різнорідні явища культури ХХ ст., які поширені в зв’язку з науково-технічною революцією і постійним оновленням засобів масової комунікації” [11].

Головним розповсюджувачем масової культури є США. Американський кінематограф є наймасовішим у світі. “РКО”, “Парамаунт”, “Коламбія”, “Метро-Голдвін-Майер”, “20th Century Fox” — всі ці компанії є виробниками фільмів, мультиків та телепередач, які транслюють американські цінності. Прихильників американського кінематографу можна знайти скрізь, а відтак і прихильників американських цінностей. Та сама ситуація склалася і з музичною сферою США. Американські співаки та актори є чи не найпопулярнішими людьми на Землі. Мільйони наслідують їх спосіб життя та поділяють їх думки.

Хоча американський ноумен масової культури є найрозповсюдженішим, варто звернути увагу ще на декілька прикладів із сучасності. Зараз набирають популярності виконавці із Південної Кореї. Однією з найпопулярніших груп є BTS. Нещодавно учасники цієї групи брали участь у 73 Генеральній Асамблеї ООН, де проголошували промову. BTS разом із ЮНІСЕФ є засновниками кампа-

нії Love Myself, яка покликана підтримувати молодих людей по всьому світу. Починаючи з листопада 2017 р. більше ніж 500 млн корейських вон було пожертвовано на підтримку цієї кампанії самими співаками. Наразі Південна Корея відома тим, що різні організації дуже активно працюють над поліпшенням якості життя дітей та підлітків у всьому світі.

Також цікавим є розвиток культури Казахстану. Казахстанська музична культура не є настільки ж популярною. Вона переважно орієнтована на внутрішній ринок споживачів. Але в рамках своєї країни вона має неабиякий вплив. Ninety One — найпопулярніший бойз-бенд, який є зачинателем молодіжної моди в Казахстані. Примітним є факт, що один з учасників гурту Дулат Мухаметкалієв є “народним депутатом” з 2018 р. Це стало можливим через референдум, за допомогою якого молодого артиста і було призначено на посаду.

Вплив культури на свідомість людей значний. Цей факт не можна заперечувати. Українці потребують швидкої та кардинальної зміни свідомості для того, щоб зуміти пристосуватися до змін у світі, що зараз відбуваються. На нашу думку, для переорієнтації ціннісної картини українців та впровадження стратегії культурного розвитку, по-перше, слід взяти за взірець цінності громадян Європейського Союзу, які зазначені у Маастріхтському договорі: “Союз заснований на цінностях *поваги людської гідності, свободи, демократії, рівності, правової держави і дотримання прав людини, включаючи права осіб, що належать до меншин*. Ці цінності є спільними для держав-членів

в рамках суспільства, що характеризується плюралізмом, недискримінацією, терпимістю, справедливістю, солідарністю і рівністю жінок і чоловіків” [12]. По-друге, необхідно почати активне формування цих цінностей у нових поколінь через викладання у школі відповідних дисциплін, створення клубів та спілок з метою поширення ідеї сталого розвитку та його культури, публікації необхідних матеріалів у ЗМІ, Інтернеті. По-третє, необхідно розвивати масову українську культуру, що стане транслятором нових українських цінностей та напрямів зростання в руслі концепції сталого розвитку.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Сьогодні концепція сталого розвитку є провідною у більшості країн світу. На жаль, ситуація в Україні дещо інша. Ні де-юре, ні де-факто в країні не проголошено домінування принципу сталого розвитку у комплексних програмах розвитку держави та суспільства. І якщо прийняття відповідних офіційних документів може відбутися без перешкод, реальне впровадження принципу сталого розвитку серед людей гальмується їх ціннісно-моральними орієнтаціями, які не повною мірою відповідають викликам сучасного суспільства. Яскравим прикладом є “Національна стратегія управління відходами в Україні до 2030 року”. Вона є офіційним документом України і декларує поодинокі інституційні зміни, але вона не супроводжується жодними освітніми чи інформаційними кампаніями. Через це нові цінності екологічно-відповідальної поведінки українців як установки масової свідомості не формуються.

Отже, необхідна державна підтримка формування і розвитку в українців нових цінностей та культурних установок відповідно наративам сталого розвитку — екологічної відповідальності, соціальної справедливості, неспоживацької поведінки тощо. Найбільш дієвий спосіб досягнути цього — через освітні та інформаційні кампанії. Їх дієвість в українському суспільстві обґрунтовується властивим йому значною мірою архетипом Дитини, завжди відкритої до навчання та пізнання нового. Поступовість і системність підтримки означених перетворень у свідомості українців, популяризація важливості об'єднання зусиль суспільства в контексті сучасних безпекових викликів посилюватиме інституційні зміни, пов'язані з реформами у секторах, дотичних до впровадження ідей сталого розвитку в економіку, охорону навколишнього середовища, соціальну сферу. Наразі реформи, що відбуваються в Україні, потребують додаткового вивчення з метою їх трансформування для більшої відповідності концепції сталого розвитку, підкріплення освітніми та інформаційно-просвітницькими кампаніями, які, хоча і потребують багато часу, демонструють високу результативність у довготерміновій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Штомпка П.* Социология социальных изменений / пер. с англ. под ред. В. А. Ядова. — М.: Аспект Пресс, 1996. — 416 с. — (Программа “Высшее образование”).
2. *Донченко О.* Архетипи — спільне в нашому житті (розпізнавання архетипів як шлях до унікальності) / Олена Донченко // Психологія особистості. — 2011. — С. 170–181.
3. *Юнг К.* Психология архетипа ребенка [Электронный ресурс] / Карл Юнг. — Режим доступа: https://bookap.info/book/yung_psihologiya_arhetipa_rebenka/
4. *Большунова А. І.* Основні концепції сталого розвитку [Текст] / А. І. Большунова // Екологічний менеджмент у загальній системі управління: тези доповідей Десятої щорічної Всеукраїнської наук. конф., (Суми, 20–21 квітня 2010 р.) / відп. за вип. О. М. Теліженко. — Суми : СумДУ, 2010. — Ч. 1. — С. 23–25.
5. *Буринська О. І.* Еволюція концепції сталого розвитку як головної парадигми нового тисячоліття [Текст] / О. І. Буринська // Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту : Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство / голов. ред. М. М. Палінчак. — Ужгород : ВД “Тельветика”, 2016. — Вип. 7. — Ч. 1. — С. 57–60.
6. Про Стратегію сталого розвитку “Україна – 2020” [Електронний ресурс] // Президент України. — 2015. — Режим доступу: <https://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#n10>
7. Sustainable Development Goals: Ukraine, 2017. — 168 с. — (MINISTRY OF ECONOMIC DEVELOPMENT AND TRADE OF UKRAINE).
8. Патріотичні настрої українці [Електронний ресурс]. — 2017. — Режим доступу: http://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_patriotyzm_082017.pdf
9. *Парсонс Т.* О структуре социального действия. — М.: Академ. проект, 2000. — 880 с.
10. *Шпенглер О.* Закат Европы: Очерки морфологии мировой истории. — Т. 1. Образ и действительность. — Минск, 1998.

11. Большой Энциклопедический словарь [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://dic.academic.ru/contents.nsf/enc3p/>
12. Договір про Європейський Союз [Електронний ресурс] // Європейський Союз. — 1992. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029
13. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року, 2017. — 112 с.
14. *Гаращук О. В.* Освітньо-наукова парадигма сталого розвитку продуктивних сил України / О. В. Гаращук, В. І. Куценко // Проблеми і перспективи економіки та управління / О. В. Гаращук, В. І. Куценко, 2016. — № 3 (7). — С. 135–141.
15. *Донченко О. А.* Архетипи соціального життя і політика: Глибинні регулятиви психополітичного повсякдення / О. А. Донченко, Ю. В. Романенко. — К. : Либідь, 2001. — 334 с.
16. *Ілляшенко С. М.* Підходи до вибору перспективних напрямів інноваційно-орієнтованого сталого розвитку України / С. М. Ілляшенко // Сталий розвиток — XXI століття: управління, технології, моделі. Дискусії 2015: колективна монографія / [В. В. Акулов-Муратов, О. Н. Алимов, В. М. Андерсон, Н. М. Андрєєва та ін.] / НАН України, ДУ “Ін-т економіки природокористування та сталого розвитку НАН України”, НТУ “Київський політехнічний ін-т”, Ін-т телекомунікацій та глобального економічного простору НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень НАН України, Вища економіко-гуманітарна школа, Міжнар. асоціація сталого розвитку : за наук ред. проф. Є. В. Хлобистова. — Черкаси: Видавець Чабаненко Ю. А., 2015. — С. 33–40.
17. *Хвесик М. А.* Інноваційні домінанти сталого розвитку України [Електронний ресурс] / М. А. Хвесик, І. К. Бистряков // Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. Серія : Економіка та менеджмент. — 2016. — № 9. — С. 182–193. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Piir_2016_9_23
18. Архимандрит Георгий (Шестун). О жизни и учении великого русского мыслителя ... [Электронный ресурс] / Архимандрит Георгий (Шестун) // Русская народная линия. — 2012. — Режим доступа: http://ruskline.ru/analitika/2012/06/16/nikolaj_yakovlevich_danilevskij_18221886/
19. *Шегута М. А.* Славянская цивилизация: история и современные реалии [Электронный ресурс] / М. А. Шегута. — Режим доступа: http://www.rusnauka.com/22_NIOBG_2007/Istoria/25176.doc.htm
20. *Butlin John* (1989-04-01). Our common future. By World commission on environment and development. (London, Oxford University Press, 1987, p. 383–595). Journal of International Development (en) 1 (2). p. 284–287.

REFERENCES

1. *Sztompka P.* (1996). Sotsiologiya sotsialnykh izmeneniy [The sociology of social change]. V. A. Yadova (Eds.). Moscow: Aspekt Press [in Russian].
2. *Donchenko O.* (2011). Arkhetypy — spilne v nashomu zhytti (rozpoznavannia arkhetypiv yak shliakh do unikalnosti) [Archetypes — common in our lives (recognition of archetypes as a path to uniqueness)]. Psykholohiia osobystosti — Psychology of personality, 1 (2), 170–181 [in Ukrainian].
3. *Jung C.* (n.d.). Psikholohiia arkhetipa rebenka [Psychology of the child archetype]. Retrieved from https://bookap.info/book/yung_psihologiya_arhetipa_rebenka/ [in Russian].

4. *Bolshunova A. I.* (2010). Osnovni kontseptsii staloho rozvytku [Basic Concepts of Sustainable Development]. Ekologichnyi menedzhment u zahal'ni systemi upravlinnia — Ecological management in the general management system: Proceedings of the Tenth Annual All-Ukrainian Scientific Conference. (Vols. 1). (p. 23–25). Sumy: SumDU [in Ukrainian].
5. *Burynska O. I.* (2016). Evoliutsiia kontseptsii staloho rozvytku yak holovnoi paradyhmy novoho tysiacholittia [Evolution of the concept of sustainable development as the main paradigm of the new millennium]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo — Scientific Bulletin of Uzhgorod National University. Series: International Economic Relations and World Economy, 7, 1, 57–60 [in Ukrainian].
6. Ukaz Prezidenta Ukrainy “Pro Stratehiiu staloho rozvytku “Ukraina – 2020” : vid 12.01.2015, № 5/2015 [Decree of the President of Ukraine “On the Strategy of Sustainable Development “Ukraine – 2020” from 12.01.2015, № 5/2015]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#n10> [in Ukrainian].
7. Sustainable Development Goals: Ukraine. (2017). [www.un.org.ua](http://www.un.org.ua/images/SDGs_NationalReportEN_Web.pdf). Retrieved from http://www.un.org.ua/images/SDGs_NationalReportEN_Web.pdf [in English].
8. Patriotychni nastroi ukraintsi [Patriotic Sentiment for Ukrainians]. (2017). [ratinggroup.ua](http://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_patriotyzm_082017.pdf). Retrieved from http://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_patriotyzm_082017.pdf [in Ukrainian].
9. *Parsons T.* (2000). O strukture sotsialnogo deystviia [The Structure of Social Action]. Moscow: Akademicheskii Proekt [in Russian].
10. *Spengler O.* (1998). Zakat Evropy: Ocherki morfologii mirovoy istorii. T. 1. Obraz i deystvitelnost [Der Untergang des Abendlandes. (Vols. 1). Image and reality]. Minsk [in Russian].
11. Bolshoy Entsiklopedicheskii slovar [Big Encyclopedic Dictionary]. (n.d.). dic.academic.ru. Retrieved from <https://dic.academic.ru/contents.nsf/enc3p/> [in Russian].
12. Dohovor pro Yevropeyskyi Soiuz: vid 13.12.2007, № 994_029 [Agreement on the European Union from 13.12.2007, № 994_029]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029 [in Ukrainian].
13. Stratehiia staloho rozvytku Ukrainy do 2030 roku [Strategy of steel development of Ukraine until 2030]. (2017). [www.undp.org](https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf). Retrieved from https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf [in Ukrainian].
14. *Harashchuk O. V., Kutsenko V. I.* (2016). Osvitno naukova paradyhma staloho rozvytku produktyvnykh syl Ukrainy [Educational-scientific paradigm of sustainable development Producer of forces of Ukraine]. Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia — Problems and prospects of economy and management, 3(7), 135–141 [in Ukrainian].
15. *Donchenko O. A., Romanenko Yu. V.* (2001). Arkhetypy sotsialnoho zhyttia i polityka: Hlybynni rehuliatyvy psykhopolitychnoho povsiakdennia [Archetypes of social life and politics: Deep regulating the psycho-political everyday life]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
16. *Illiasenko S. M.* (2015). Pidkhody do vyboru perspektyvnykh napriamiv

- innovatsiino-orientovanoho staloho rozvytku Ukrainy [Approaches to the selection of perspective directions of innovation-oriented sustainable development of Ukraine]. *Stalyi rozvytok — XXI stolittia: upravlinnia, tekhnolohii, modeli. Dyskusii 2015 — Sustainable Development — 21th Century: Management, Technology, Model. Discussions 2015*. Ye. V. Khlobystov (Eds.). (p. 33–40). Cherkasy: Vydavets Chabanenko Yu. A. [in Ukrainian].
17. *Khvesyk M. A. Bystriakov I. K.* (2016). Innovatsiini dominanty staloho rozvytku Ukrainy [Innovative Dominances of Sustainable Development of Ukraine]. *Problemy innovatsiino-investytsiinoho rozvytku. Serii: Ekonomika ta menedzhment — Problems of Innovative-Investment Development. Series: Economics and Management*, 9, 182–193. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Piir_2016_9_23 [in Ukrainian].
 18. Archimandrite Georgiy (Shestun). (June 16, 2012). O zhizni i uchenii velikogo russkogo myslitelya [On the life and teachings of the great Russian thinker]. *ruskline.ru*. Retrieved from http://ruskline.ru/analitika/2012/06/16/nikolaj_yakovlevich_danilevskij_18221886/ [in Russian].
 19. *Sheguta M. A.* (n.d.). Slavyanskaya tsivilizatsiya: istoriya i sovremennye realii [Slavic civilization: history and modern realities]. *www.rusnauka.com*. Retrieved from http://www.rusnauka.com/22_NIOBG_2007/Istoria/25176.doc.htm [in Russian].
 20. *Butlin J.* (1989). Our common future. By World commission on environment and development. *Journal of International Development*, 1 (2), 284–287 [in English].

УДК: 316.4

DOI: <https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-18-3-240-251>

Корчак Ірина Миколаївна,
аспірант, Національна академія державного управління при Президентові України, 02000, м. Київ, вул. Ежена Пот'є, 20, тел.: +38 067 147 78 59, +38 067 471 19 07, e-mail: ikorchak@gmail.com

ORCID: 0000-0003-3737-5431

Корчак Ирина Николаевна,
аспирант, Национальная академия государственного управления при Президенте Украины, 02000, г. Киев, ул. Эжена Потье, 20, тел.: +38 067 147 78 59, +38 067 471 19 07, e-mail: ikorchak@gmail.com

ORCID: 0000-0003-3737-5431

Korchak Irina Mykolaivna,
graduate student, National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, 02000, Kyiv, Str. Ezhena Potie, 20,

tel.: +38 067 147 78 59, +38 067 471 19 07, e-mail: ikorchak@gmail.com

ORCID: 0000-0003-3737-5431

СУТЬ І ЗНАЧЕННЯ ПУБЛІЧНОГО КОНФЛІКТУ У СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА ТА ЙОГО ЗВ'ЯЗОК З АРХЕТИПАМИ КОЛЕКТИВНОГО НЕСВІДОМОГО

Анотація. Досліджено сучасну природу соціального конфлікту як об'єкта публічного управління, пошуку більш чіткого й науково обґрунтованого варіанта визначення самого поняття “публічний конфлікт”. У період глобальних перетворень і швидких темпів розвитку суспільства виникають конфлікти, які набувають нових форм, не завжди пов'язаних зі звичним уявленням щодо соціального конфлікту. До того ж в умовах інформатизації та глобалізації значна частина конфліктних ситуацій переходять у відмінну від зазначених форм конфліктів — “публічну”. Автор не просто вводить новий термін — “публічний конфлікт”, а досить революційно (як для конфліктології) обґрунтовує необхідність всебічного дослідження цього явища і надає своє бачення поняттю “публічний конфлікт”. Намагаючись дослідити сутність “публічного конфлікту”, акцентовано увагу на його поширенні у сфері публічного управління і водночас наголошено, що це лише одна із суб'єктивних точок зору,

яка вимагає належної об'єктивації і вивчення всім зацікавленим науковим співтовариством. Прийнятий умовно в статті термін “публічний конфлікт” найчастіше виникає у сфері публічного управління. Водночас його “раціональна сутність” так чи інакше стосується масової інноваційної активності людей, в результаті якої піддається динамічним перетворенням інституційна сфера суспільного життя, в тому числі інститути держави.

Проаналізовано події останніх років, упродовж яких відбулися радикальні якісні зміни в українському суспільстві. Вони супроводжувалися посиленням конфліктних ситуацій, які багато в чому відбуваються внаслідок суперечливої природи людини, її самовизначення і самоствердження в процесі конфліктологічної взаємодії. “Активний принцип спадкового” (за К. Юнгом) у цей час працює в українському суспільстві, змушуючи переосмислювати і повертатися до духовних і моральних цінностей українського народу. Спалахи конфліктних ситуацій в Україні свідчать про розширення соціальної бази поляризації суспільства на тлі його різкого розшарування. Тому дослідження сучасних форм конфліктів здатне забезпечити комплексне й універсальне запобігання і вирішення конфліктів у майбутньому.

XXI століття вимагає від особистості глибоких професійних, інформаційних знань, інноваційного таланту, знання нових технологій, вияву таких якостей, як духовність і патріотизм. У цій спрямованості до сталого розвитку суспільства особистість завжди вступає у конфлікт з власним “Я” і громадським “Ми”.

Ключові слова: архетипи колективного несвідомого, конфлікт, публічна політика, публічний конфлікт, соціальний конфлікт.

СУЩНОСТЬ И ЗНАЧЕНИЕ ПУБЛИЧНОГО КОНФЛИКТА В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВА И ЕГО СВЯЗЬ С АРХЕТИПАМИ КОЛЛЕКТИВНОГО БЕССОЗНАТЕЛЬНОГО

Аннотация. Исследована современная природа социального конфликта как объекта публичного управления, осуществлялся поиск более четкого и научно обоснованного варианта определения самого понятия “публичный конфликт”. В период глобальных преобразований и быстрых темпов развития общества возникают конфликты, которые приобретают новые формы, не всегда связанные с привычным представлением социального конфликта. К тому же в условиях информатизации и глобализации значительная часть конфликтных ситуаций переходят в другую — отличную от упомянутых форм конфликтов — “публичную”. Автор не просто вводит новый термин — “публичный конфликт”, а достаточно революционно (как для конфликтологии) обосновывает необходимость всестороннего исследования этого явления и предоставляет свое видение понятия “публичный конфликт”. Пытаясь исследовать сущность “публичного конфликта”, внимание акцентируется на его влиянии в сфере государственного управления и одновременно подчеркивается, что это лишь одна из субъективных точек зрения, которая требует

должной объективации и изучения всем заинтересованным научным сообществом. Принятый условно в статье термин “публичный конфликт” чаще всего возникает в сфере публичного управления. Вместе с тем его “рациональная сущность” так или иначе касается массовой инновационной активности, в результате которой подвергается динамическим преобразованиям институциональная сфера общественной жизни, в том числе институты государства.

Проанализированы события последних лет, в течение которых произошли радикальные качественные изменения в украинском обществе. Они сопровождались усилением конфликтных ситуаций, во многом происходящих вследствие противоречивой природы человека, его самоопределения и самоутверждения в процессе конфликтологического взаимодействия. “Активный принцип наследственного” (по К. Юнгу) в настоящее время работает в украинском обществе путем переосмысления и возвращения к духовным и нравственным ценностям украинского народа. Вспышки конфликтных ситуаций в Украине свидетельствуют о расширении социальной базы, поляризации общества на фоне его резкого расслоения. Поэтому исследование современных форм конфликтов способно обеспечить комплексное и универсальное предотвращение и разрешение конфликтов в будущем.

XXI век требует от личности глубоких профессиональных, информационных знаний, инновационного таланта, знания новых технологий, проявления таких качеств, как духовность и патриотизм. В этой устремленности к устойчивому развитию общества личность всегда вступает в конфликт с собственным “Я” и общественным “Мы”.

Ключевые слова: архетипы коллективного бессознательного, конфликт, публичная политика, публичный конфликт, социальный конфликт.

THE ESSENCE AND SIGNIFICANCE OF THE PUBLIC CONFLICT IN THE MODERN CONDITIONS OF DEVELOPMENT OF SOCIETY AND ITS CONNECTION WITH THE ARCHETYPES OF THE COLLECTIVE UNCONSCIOUS

Abstract. The article is devoted to the study of '*public conflict*' in the system of public administration, the search for a more precise and scientifically-based version of the definition of the concept of '*public conflict*'. In the period of global transformations and rapid pace of social development, conflicts arise that take on other forms that are not always related to social conflicts. By this time in the scientific literature mainly exploring and defining the conflict provided as social conflict, meets the definition of a political conflict, however, in terms of informatization and globalization a significant part of conflict situations moving to another is different from the above mentioned forms of conflict as '*public form*'. In this article, the author not only introduces a new term '*public conflict*', but rather revolutionary (as for conflict science as a science), justifies the need for a comprehensive and comprehensive study of this phenomenon and provides his own vision of the definition of '*Public Conflict*'. Trying to explore the essence of '*public*

conflict' in the article focuses on its influence in the field of public administration, and simultaneously emphasizes that this is only one of the directions of research, the rest of the same directions need to be added to his study of all interested scientific community. Conditionally accepted in the article the term '*public conflict*' often occurs in the field of public administration, especially its study of the sphere of public administration. The rational nature of modern conflicts leads to massive innovative activity, which results in dynamic changes in the institutional sphere of public life, including the institutions of the state.

The article analyses the events of recent years, during which there have been dramatic changes in the Ukrainian society, which were constantly accompanied by the intensification of conflict situations because of the contradictory nature of human life, in which each individual one way or another self-determines and self-asserts in the process of conflict-related interaction throughout life. The '*active principle of the ancestral*' (according to K. Yung) is currently operating in Ukrainian society by rethinking and returning to the spiritual and moral values of the Ukrainian people, including hereditary ones. The outbreaks of conflict situations in Ukraine testify to the expansion of the social base, the polarization of society in the face of a sharp stratification. Therefore, research into this article of contemporary forms of conflict will provide comprehensive and universal prevention and resolution of conflicts in the future.

The 21st century requires the personality of profound professional, informational knowledge, innovative skills, knowledge of new technologies, the manifestation of such virtues as spirituality and patriotism. In this dynamic of human progress towards sustainable development of a personality, the person always conflicts with his own '*Self*' and the social '*We*'.

Keywords: archetypes of the collective unconscious conflict, public policy, public conflict, social conflict.

Постановка проблеми. Економічна глобалізація та поширення інформаційних технологій, створення віртуальних груп за інтересами, нові форми політики ідентичності, центром якої є релігійні переконання, слабкі уряди, відсталі економіки, релігійний екстремізм, диспропорційне зростання чисельності молоді — ці фактори поєднуюватимуться, створюючи ідеальні негативні умови для внутрішніх конфліктів у різних регіонах [1, с. 5].

Уникнути конфліктів та їх наслідків неможливо, тому й вивчення

конфліктів, зміна форм конфлікту потребує постійного вивчення та моделювання, прогнозування та запобігання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових досліджень і публікацій свідчить, що проблемою щодо визначення конфліктів, їх виникнення, розв'язання і запобігання займалось багато науковців з різних країн світу та в різні часи. В умовах незалежної України цьому питанню приділяли увагу О. М. Бандурка, В. А. Друзь, Л. М. Герасіна, М. І. Панов, В. Я. Та-

цій, Ю. М. Тадика, М. І. Пірен та ін.

Зміни, що відбуваються в українському суспільстві, тісно переплітаються з розвитком суспільних процесів у світі. В умовах глобалізації світового суспільства з'являються нові виклики, що спричиняють виникнення конфліктів у нових виявах і формах, особливо в умовах інформатизації суспільства. Одна з форм вияву конфлікту на цей час — це “публічний конфлікт”. Вказана форма конфлікту ще досконало не вивчалась, але уже знаходить відображення у надзвичайних ситуаціях, стає фактором впливу на політичні процеси та процеси прийняття рішень у публічному і державному управлінні.

Мета статті. Розкриваючи сутність загального поняття “конфлікт” і розуміння конфлікту в сучасних викликах суспільних змін, дати визначення та сформулювати одну з форм конфлікту, а саме — “публічного”, який на сьогодні формує виникнення нових суспільних феноменів і демократичних цінностей. Таке вивчення конфлікту надасть змогу зустріти виклики інформаційного суспільства в умовах глобалізації та знайти шляхи запобігання та вирішення цих конфліктів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін “конфлікт” походить від латинського слова *conflictus* — зіткнення. Конфлікти є закономірним явищем, що притаманне будь-якому суспільству, особливо — сучасному. Від адекватного розуміння природи конфлікту та професійного використання сучасних методів публічного управління значною мірою залежить керованість,

збалансованість і безконфліктність суспільної системи та її існування.

Конфлікт — зіткнення протилежних інтересів і поглядів, напруження і крайнє загострення суперечностей, що призводить до активних дій, ускладнень, боротьби, що супроводжуються складними колізіями.

Історія розвитку людства з найдавніших часів до наших днів засвідчує, що конфлікти завжди були і будуть. Науки будь-якого профілю (філософія, історія, культура, політологія, світові релігії) оперують поняттями конфлікту через поняття добра і зла, порядку і хаосу. Наприклад, історики прагнуть виявити причини розвитку й занепаду держав, глибоких криз і тривалого розквіту в житті окремих народів, адже всі ці процеси відбуваються проблемно, конфліктно [1, с. 23].

Над природою конфліктів замислювалися давні філософи — Анаксимандр (бл. 610–547 рр. до н. е.), Геракліт (бл. 530–470 рр. до н. е.), Фома Аквінський (1225–1274), Еразм Роттердамський (1469–1536), Іммануїл Кант (1724–1804), які розглядали конфлікт, що проявлявся як фактор війни, в житті суспільства та геополітичних процесах.

Георг Гегель (1770–1831) писав, що основна причина конфліктів коріниться в соціальній поляризації — між нагромадженим багатством, з одного боку, і змушеним працювати народом — з іншого.

Чарльз Дарвін (1809–1902) запропонував теорію еволюції, основні ідеї якої виклав у праці “Походження видів шляхом природного відбору, або збереження сприятливих порід у боротьбі за життя”. Розвиток живої

природи здійснюється в умовах постійної боротьби за виживання, тобто постійного конфлікту, вважав він [1, с. 24].

Велике зацікавлення серед конфліктологів кінця XIX – початку XX ст. викликала соціологічна теорія конфліктів, яка знайшла своє відображення в працях: Карла Маркса (1818–1883) — теорія класової боротьби; Г. Ратценхофера (1842–1904) — теорія конфліктності соціальних відносин. Американський соціолог Вільям Самнер (1840–1910) поклав початок системному вивченню норм соціальної поведінки, внутрішньогрупових і міжгрупових відносин. Німецький соціолог Георг Зіммель (1858–1918) вважається першим, хто запровадив у науковий вжиток термін “соціологія конфлікту”.

Теоретичні роздуми Г. Зіммеля поділяли у 20-ті роки XX ст. соціологи чиказької школи, видатними представниками якої були Роберт Езра Парк (1864–1944), Ернест Уотсон Берджесс (1886–1996), Албїон Вудбері Смолл (1854–1926). Вони розглядали соціальний процес в аспекті чотирьох взаємопов’язаних типів взаємодії: змагання, конфлікт, пристосування й асиміляція [2].

Соціологічне значення конфлікту визначав американський соціолог, представник психологізму в соціології А. В. Смолл, який зазначав конфлікт як загальний конфлікт інтересів, де індивіди — продукт боротьби власних інтересів, а суспільство — наслідок зіткнення соціальних інтересів [1, с. 27].

У першій половині XX ст. переважала теорія соціального конфлік-

ту. Конфлікт як протилежність між керівною меншістю та керованою більшістю — це вічна істина, що породжує завжди різні конфлікти.

Починаючи із середини XX ст. відбувається активний розвиток науково-практичного осмислення конфліктів.

Проблемам конфліктів були присвячені праці З. Фрейда, К. Юнга, Е. Берна та ін.

Австрійський психолог Зигмунд Фрейд (1856–1939) створив одну з перших концепцій конфліктології — теорію психоаналізу. Карл Густав Юнг (1875–1961) заснував школу аналітичної психології, висунув концепцію про існування колективного несвідомого, запропонував типологію характерів особистості, що до певної міри пояснювала поведінку особистості в конфлікті.

Німецький соціолог Ральф Дарендорф та інші науковці узагальнили теорію “конфліктної моделі суспільства”, діалектичну теорію конфлікту, прагнули визначити й показати загальні для всіх суспільних систем причини конфліктів, а також вказати шляхи оптимізації конфліктного процесу.

Р. Дарендорф виокремлював не тільки негативні сторони конфлікту, а й позитивні. Конфлікт, на його думку, може бути джерелом інновацій, соціальних змін. Інший американський вчений М. Амстуті розвинув ідею “корисності” та “негативності” (шкідливості) конфліктів [1, с. 28].

К. Юнг доповнює роботи Фрейда дослідженнями явища синхронії і того, що він називає “колективним несвідомим”. Вчений розглядає синхронію як явище, в якому подія у

зовнішньому світі значущим чином збігається з психічним станом людини. Це повторювані переживання, що відображаються у випадках, які не підкоряються законам часу, простору і причинності. За визначенням Юнга, це “працююче” в нас колективне несвідоме, передане суспільству від покоління до покоління, акумулює людський досвід. А пам’ять індивіда в якості “активного принципу спадковості” складається із пам’яті предків, “невидимих батьків”, чия влада знову народжується разом з дитиною”. Останній, звісно ж не знає про ці наслідки. Він лише тільки відчуває, що щось заважає вільному вияву його інстинктів; і він проектує цю внутрішню перепону передусім на батьків, а потім на суспільство [3, с. 16].

На сьогодні дослідження Юнга щодо “активного принципу спадкового” яскраво відображається у соціальному розвитку суспільства та знаходить своє віддзеркалення у суспільних, економічних, політичних процесах, що відбуваються в Україні. З розвитком інформаційних технологій ці процеси все більше проходять у публічній площині.

Глобальні зміни, які відбулися в українському суспільстві за останні 25 років, привели до того, що несвідомо сьогодні відтворюється колись втрачений духовний зв’язок української нації із “пам’яттю предків”. Це геть перевертає колишню радянську уяву і систему цінностей у нинішнього “самодостатнього” (атомізованого) українця, якого народила “Помаранчева революція” (2004) і загартував “Майдан Гідності” (2013–2014). Звісно, що народжені у зазна-

чених подіях нові цінності привели та й ще дотепер виявляють неабиякий внутрішній конфлікт у всіх старших вікових когорт суспільства, що з появою на пострадянському просторі феномену “приватного життя” людини переходить у публічну площину і знаходить своє відображення передусім у суспільно-політичних подіях України.

Зруйновані у перебігу суспільно-трансформаційних процесів старі — колективні та групові цінності породжують внутрішньоособистісні конфлікти, які доповнює майнове, грошове і соціальне розшарування у суспільстві. Зрештою духовне падіння, руйнація виробничих зв’язків, безробіття тощо — все це зруйнувало колишню цілісність людини як особистості, але й не сприяє відновленню цієї цілісності вже на нових засадах самодостатньої ідентичності й “унікального індивіда”.

Найбільшою проблемою для активної частини населення стало те, що працюючий професіонал не в змозі забезпечити себе і свою сім’ю гідним рівнем життя. Це стерло межу між класами. В українському суспільстві номінально випав середній клас, який існує і розвивається, але матеріально себе не може забезпечити, звідки й виник парадокс “працюючий жебрак”, який має не тільки розвиватися, а й тратити свій час на матеріальне забезпечення свого життя, побуту. Такий стан індивіда породив конфлікт між потребами дійсності й індивідуальними можливостями.

Е. Шостром порівнює ситуацію конфлікту з двопартійною системою демократії: у кожному з нас закладе-

на така двопартійна система демократії, при якій одна частина у владі, а друга — в лояльній опозиції. Але опозиція може передбачати не тільки контроль і критику, а й жорстоку боротьбу, тобто конфлікт [4, с. 73].

В у мовах такого конфліктного середовища, в якому останні 27 років перебуває суспільна людина в Україні, зародилася система державної влади в особі представників, які прагнуть до самореалізації шляхом матеріального збагачення за рахунок корупційних схем розкрадання державного бюджету, а саме людського суспільного надбання. У таких представників влади, які цілеспрямовані на швидке матеріальне збагачення, стерлися межі духовних та демократичних цінностей, які інтегруються в наше суспільство.

Країну роздирають егоїстичні інтереси як економічного, так і політичного характеру різних угруповань та окремих осіб. Проблема в тому, що формула, яка була визначена ще на старті розбудови незалежної держави, якою керуються й донині, виявилася не тільки помилковою, а й деструктивною, конфліктною. На практиці вона звелася до добре відомого — реформи за рахунок соціальних чинників. Були демонтовані навіть соціальні досягнення, які свого часу запозичили західні країни [5].

Непереборена криза духовності, нові цінності та ідеали не укріпилися на місці розвінчаних, ідея національної державності під впливом політичної боротьби та соціальної напруги, яка набула в окремих регіонах загрозливого рівня, втратила частину своїх прибічників, українська нація залишається неконсолідованою. Си-

туацію в Україні на рівні суспільної свідомості можна схарактеризувати скоріш поняттям “громадянське протистояння”, ніж “злагода” і “порозуміння”.

Нині у світі потужною тенденцією є орієнтація на загальнолюдські інтереси, рух за громадянські права особистості. У центрі суспільних дискусій опиняються питання відносин між державними і громадянськими інститутами, прозорості влади, чистоти довкілля, соціальної справедливості та ін. У відкритих громадянських суспільствах західного типу проблема соціального захисту зводиться, з одного боку, до забезпечення колективних прав, з іншого — до забезпечення прав їхніх представників.

Українське ж суспільство характеризується загальною соціальною неврівноваженістю, розривом внутрішньосуспільних відносин, напруженістю між населенням і державою, між духовною елітою і народними масами, нескінченними конфліктами всередині політичної еліти. Спалахи конфліктних ситуацій в Україні свідчать про розширення соціальної бази як ультраправих, так і ультралівих сил, поляризацію суспільства на ґрунті різкого розшарування, насамперед майнового, між соціально незахищеними верствами населення та владними структурами, що в критичній ситуації несе загрозу суспільного вибуху, дає підстави для діяльності різних політичних спекулянтів.

Люди, які знаходяться у стані внутрішньоособистого конфлікту, є потенційно небезпечними для міжособистісних відносин у групі,

оскільки негативні наслідки конфлікту чреваті стресами, невротизмом, підвищеною тривожністю, загальною психологічною пригніченістю людини або надмірною агресивністю, можуть бути спрямовані на об'єкти, що не мають відношення до конфлікту. А якщо мати на увазі тих, хто займає високі пости у суспільстві, то вони можуть чинити негативний вплив і на відносини більшого масштабу. Наслідки внутрішніх конфліктів найчастіше призводять до зниження продуктивності праці, аварій і техногенних катастроф. Можливість реалізації своїх внутрішніх потреб і бажань зменшить кількість конфліктних ситуацій у суспільстві, що є показником життєздатності самої системи [6, с. 48].

Такі внутрішні конфлікти не дають можливості сучасному розвитку демократичного суспільства в Україні. Конфлікти особисті у суспільному середовищі не давали змоги реалізовувати реформи на державному і місцевих рівнях. Службовці весь час перебували у стресах виборів, що призводили до змін у ключових посадах на “своїх”, які також прийшовши до влади, розуміли, що вартість зайнятої посади потрібно компенсувати, і за можливості доступу до державно-суспільного ресурсу є нагода до швидкого матеріального збагачення. За таких умов дуже розвинений державно-політичний конфлікт, який спричинив розвиток і процвітання трудових конфліктів у державному управлінні, небажання державних службовців щось змінювати та змінюватись самим в умовах транснаціонального розвитку світового суспільства.

Такі конфлікти вийшли за межі державного управління і все більше набирають ознак публічних конфліктів, оскільки з розвитком громадянської самосвідомості та громадянського суспільства в Україні, при швидкому розвитку інформаційного ресурсу, питання публічного та державного управління переходять у широкий формат публічності.

Через розвиненість інформаційних технологій та транснаціональних перетворень, які відбуваються у світі, людина як індивід ще більше зросла і потребує самовираження, самореалізації і визнання себе як особистості.

Такі події в українському суспільстві ще більше поглиблюють внутрішньоособистий конфлікт самого індивіда, джерелом якого є сфера проживання. Такі дослідники, як М. Бакунін, П. Сорокін стверджували про необхідність пристосування соціального середовища до потреб особистості, реалізації принципу свободи людини і приведення у відповідність потреб людини з можливістю їх задоволення [7].

Але не в усіх індивідів самовираження носить добрий намір, найчастіше люди хочуть таким чином вплинути на прийняття рішень державовладців з метою виторгу своїх преференцій та досягнення матеріальних інтересів. Тому при такому розвитку публічності важливо якнайбільше в країні проводити політику “з розвитком духовних цінностей” та реалізовувати систему демократичних цінностей.

Яскравим прикладом публічного конфлікту в Україні є проведені вибори Президента України у 2019 р., що показали, як конфлікт стає пу-

блічним, вийшовши за межі державного управління на міжнародний рівень у формі публічного конфлікту — боротьба за владу, державну владу і міжнародний вплив. В. Зеленський викликав діючого президента Порошенка вийти на публічні дебати. Такої швидкої реакції на публічний виклик у П. Порошенка до цього не було. Чекали від нього публічну реакцію під час захвату українських моряків, а її не було. А тут серйозний поштовх — боротьба за владу став викликом і перейшов у публічний конфлікт, відкрити конфронтацію і потребував відповідної реакції — прийняти участь у передвиборних президентських дебатах. Так ми будемо спостерігати одну із форм розв'язання конфлікту — президентські дебати. Отже, на сьогодні ми маємо нову форму конфлікту — публічний, який є відображенням настроїв суспільства, потреби волевиявлення особистості — індивіда, бажання приймати рішення у публічному управлінні, загострене відчуття справедливості, рівності прав і свобод особистості у суспільному розвитку.

Зворотного шляху у нас немає, процес суспільних змін вже не зупинити, і завдання українського політикуму полягає в тому, щоб перевести його в цивілізоване річище з осмисленою стратегічною перспективою для України. Крім того, європейська приналежність України визначає її розвиток саме на засадах громадянського суспільства. Саме Держава має, передусім, забезпечувати права своїх громадян та їх соціальний захист, а нові засади її адміністративної та структурної побудови — забезпе-

чити максимальне зменшення корумпованості та клановості.

Психологічним підґрунтям для стримування соціального вибуху має бути певний рівень толерантності, терпимості щодо представників різних соціальних груп. У контексті перспектив розвитку держави і суспільства толерантність має розглядатися не тільки як потенціал підтримання миру та спокою в країні, але і як показник ступеня готовності масової свідомості населення до відкритості та взаємоспівробітництва на принципах соціальної справедливості. Це акумулює людський досвід від покоління до покоління, про які в своїх працях писав К. Юнг.

Висновки. Публічний конфлікт — це іманентно притаманний і невичерпний у своїх пізнавальних можливостях об'єкт уваги з боку суспільства. Його коріння лежать у двоїтій природі людини, яка розвивається не менш швидко, як і сама людина, її суспільне оточення і людство загалом.

Сучасний — інформаційний етап розвитку людства розширює межі людської природи, ноосферний вимір якої актуалізує архетипний потенціал колективного несвідомого у проблемі вирішення соціальних конфліктів.

Надійними ідеями, методологією й інструментами вирішення конфліктів у сучасному — постмодерному світі цілком можуть стати засади, що їх розпочали будувати Зигмунд Фрейд і особливо Карл Юнг, який зосередив увагу на феномені колективного несвідомого як осереддя єднання “атомізованого” світу сучасної людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Пирен М. І.* Конфліктологія: підручник. — К.: МАУП, 2003. — 360 с.
2. Стратегії розвитку України: теорія і практика / за ред. О. С. Власюка. — К.: НІСД, 2002. — 864 с.
3. *Одайник В.* Психология политики: Политические и социальные идеи Карла Густава Юнга / В. Одайник. — СПб.: Издат. группа “Азбука-классика”, 2010. — 256 с.
4. *Шостром Э.* Человек-манипулятор. Внутреннее путешествие от манипуляции к актуализации. — М.: Апрель-Пресс, Психотерапия, 2008. — 192 с.
5. *Кучма Л.* Україна на порозі ХХІ століття: уроки реформ та стратегія розвитку // Матеріали наукової конф. — К.: НТУ КПП, 2001. — С. 11.
6. *Халин К. Е., Климова Ю. В., Левкина Е. В., Богатырева Н. А.* Конфликтология. — М.: Экзамен, 2009. — 237 с.
7. *Бакунин М. А.* Избранные философские сочинения и письма. — М.: Мысль, 2003. — 573 с.
8. *Анциупов А. Я., Шипилов А. И.* Конфликтология: учеб. для вузов. — 3-е изд. — СПб.: Питер, 2007. — 496 с.
9. *Ващенко И. В.* Общая конфликтология. — Харьков, 2001. http://www.economics.com.ua/writer/3996/textbook/11560/tyurina_va/konfliktyi_i_upravlencheskaya_deyatelnost/read6
10. *Дмитренко М.* Політична система України: розвиток в умовах глобалізації і інформаційної революції: монографія / М. А. Дмитренко. — К.: Ун-т “Україна”, 2011. — 820 с.
11. *Дмитренко М.* Інноваційні стратегії розвитку України: політологічний концепт: монографія / М. А. Дмитренко. — К.: Ун-т “Україна”, 2010. — 504 с.
12. *Ситник Г. П.* Захист національних інтересів — пріоритет профі / Г. П. Ситник // Нар. армія. — 2009. — № 51. — С. 5.
13. Україна: стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки — 2004 / ред. кол.: А. С. Гальчинський, О. С. Власюк, З. С. Варналій та ін. — К.: НІСД, 2004. — 169 с.

REFERENCES

1. *Piren, M. I.* (2003). *Konfliktologhiia* [Conflictology]. Kyiv: MAUP [in Ukrainian].
2. *Vlasiuka O. S.* (Eds.). (2002). *Stratehii rozvytku Ukrainy: teoriia i praktyka* [Strategy of Ukraine's Development: Theory and Practice]. Kyiv: NISD [in Ukrainian].
3. *Odaynik V.* (2010). *Psikhologiya politiki: Politicheskie i sotsialnye idei Karla Gustava Yunga* [Psychology of politics: Political and social ideas of Carl Gustav Jung]. Saint Petersburg: Izdatelskaya gruppa “Azbuka-klassika” [in Russian].
4. *Shostrom E.* (2008). *Chelovek-manipulyator. Vnutrennee puteshestvie ot manipulyatsii k aktualizatsii* [Man-manipulator. Internal travel from manipulation to actualization]. Moscow: April-Press, Psikhoterapiya [in Russian].
5. *Kuchma L.* (2001). *Ukraine na porozhi XXI stolittia: uroky reform ta stratehiia rozvytku* [Ukraine at the dawn of the 21st century: lessons of reform and development strategy]. *Materialy naukovoi konferentsii* — Materials of the scientific conference. Kyiv: NTU KPI [in Ukrainian].
6. *Khalin K. E., Klimova Yu. V., Levkina E. V., Bogatyreva N. A.* (2009). *Konfliktologiya* [Conflictology]. Moscow: Ekzamen [in Russian].

7. *Bakunin M. A.* (2003). *Izbrannyye filosofskie sochineniya i pisma* [Selected philosophical writings and letters]. Moscow: Mysl [in Russian].
8. *Antsupov A. Ya., Shipilov A. I.* (2007). *Konfliktologiya* [Conflictology]. (3rd ed.). Saint Petersburg: Piter [in Russian].
9. *Vashchenko I. V.* (2001). *Obshchaya konfliktologiya* [General conflictology]. Kharkov. Retrieved from http://www.economics.com.ua/writer/3996/textbook/11560/tyurina_va/konfliktyi_i_upravlencheskaya_deyatelnost/read [in Russian].
10. *Dmytrenko M.* (2011). *Politychna systema Ukrainy: rozvytok v umovakh hlobalizatsii i informatsiinoi revoliutsii* [Political System of Ukraine: Development in the Conditions of Globalization and Information Revolution]. Kyiv: Universytet "Ukraina" [in Ukrainian].
11. *Dmytrenko M. A.* (2010). *Innovatsiini stratehii rozvytku Ukrainy: politolohichni kontsept* [Innovative Strategies for the Development of Ukraine: Political Science Concept]. Kyiv: Universytet "Ukraina" [in Ukrainian].
12. *Sytnyk H. P.* (2009). *Zakhyst natsionalnykh interesiv — priorytet profi* [Protection of national interests — pros' priority]. *Nar. armiiia — People's army*, 51, 5 [in Ukrainian].
13. *Halchynskyi A. S., Vlasiuk O. S., Varnalii Z. S. et. al.* (Eds.). (2004). *Ukraina: stratehichni priorytety. Analitychni otsinky — 2004* [Ukraine: Strategic Priorities. Analytical assessments — 2004]. Kyiv: NISD [in Ukrainian].

УДК: 352.07:005.5

DOI: <https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-18-3-252-261>

Костенюк Наталія Іванівна,

старший викладач кафедри електронного урядування та інформаційних систем, Одеський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, 65009, м. Одеса, вул. Генуезька, 22, тел.: (+38) 0503911354, e-mail: k_natali72@ukr.net

ORCID: 0000-0001-6723-7166

Костенюк Наталья Ивановна,

старший преподаватель кафедры электронного правительства и информационных систем, Одесский региональный институт государственного управления

Национальной академии государственного управления при Президенте Украины, 65009, г. Одесса, ул. Генуэзская, 22, тел.: (+38) 0503911354, e-mail: k_natali72@ukr.net

ORCID: 0000-0001-6723-7166

Kostenyuk Natalia Ivanivna,

Senior lecturer of the department "e-Government and Information Systems Department" Odessa Regional Institute for Public Administration, National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, 65009, Odessa, Genuzska str., 22, tel.: (+38) 0503911354, e-mail: k_natali72@ukr.net

ORCID: 0000-0001-6723-7166

АРХЕТИПІКА РЕІНЖИНІРИНГУ В КОНТЕКСТІ УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Анотація. Розглянуто поняття реінжинірингу в контексті удосконалення діяльності органів місцевого самоврядування на основі архетипіки. Проаналізовано проведення структурних реформ у діяльності органів місцевого самоврядування за допомогою архетипіки, які дають змогу досягти стійкого економічного ефекту за умови гармонізації пріоритетів і етапів реформування діяльності органів місцевого самоврядування.

Схарактеризовано, що орган місцевого самоврядування виступає як центр адміністративно-управлінських процесів. Реінжиніринг встановлює процеси, які орієнтовані на певні цілі. Поставлені цілі досягаються впливом кадрами і засобами виробництва на інформацію, матеріальні блага і послуги. В умовах реформування діяльності ОМС залишається вищою метою надан-

ня послуг населенню. Зацікавлені особи отримують можливість реалізації управлінських цілей. При цьому необхідно враховувати як поточні, так і майбутні наслідки управлінських дій.

Основою системи місцевого самоврядування є два головні суб'єкти: держава і громада. Роль держави полягає у законодавчій регламентації процесу місцевого управління. Механізмом формування демократичного і ефективного місцевого самоврядування є децентралізація, що забезпечує передачу частини владних повноважень самоврядним структурам. Об'єктом децентралізації виступає громада — локальна соціальна система, яка спроможна реалізовувати управлінську функцію. Ефективність діяльності ОМС залежить від рівня взаємодії з громадянами і підприємствами, якості роботи кожної установи, взаємодії органів влади між собою. Розвиток відповідної технічної бази не вирішить усіх проблем у системі місцевого самоврядування, але може істотно підвищити ефективність її роботи на різних рівнях. Застосування сучасних ІКТ супроводжується оптимізацією організаційних процедур, що робить їх більш простими і логічно витриманими.

Ключові слова: архетипіка, органи місцевого самоврядування, реінжиніринг, реформа, територіальна громада.

АРХЕТИПИКА РЕИНЖИНИРИНГА В КОНТЕКСТЕ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОРГАНОВ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ

Аннотация. Рассмотрено понятие реинжиниринга в контексте совершенствования деятельности органов местного самоуправления на основе архетипики. Проанализировано проведение структурных реформ в деятельности органов местного самоуправления посредством архетипики, которые дают возможность достичь устойчивого экономического эффекта при условии гармонизации приоритетов и этапов реформирования деятельности органов местного самоуправления.

Охарактеризовано, что орган местного самоуправления выступает как центр административно-управленческих процессов. Реинжиниринг устанавливает процессы, которые ориентированы на определенные цели. Поставленные цели достигаются влиянием кадрами и средствами производства на информацию, материальные блага и услуги. В условиях реформирования деятельности ОМС остается высшей целью предоставления услуг населению. При этом заинтересованные лица получают возможность реализации управленческих целей. Для этого необходимо учитывать как текущие, так и будущие последствия управленческих действий.

Основой системы местного самоуправления есть два главных субъекта: государство и общество. Роль государства заключается в законодательной регламентации процесса местного управления. Механизмом формирования демократического и эффективного местного самоуправления является децентрализация, которая обеспечивает передачу части властных полномочий самоуправляемым структурам. Объектом децентрализации выступа-

ет община, которая является локальной социальной системой, способная реализовывать управленческую функцию. Эффективность деятельности ОМС зависит от уровня взаимодействия с гражданами и предприятиями, качества работы каждого учреждения, взаимодействия органов власти между собой. Развитие соответствующей технической базы не решит всех проблем в системе местного самоуправления, но может существенно повысить эффективность ее работы на разных уровнях. Ведь применение современных ИКТ сопровождается оптимизацией организационных процедур, что делает их более простыми и логично выдержанными.

Ключевые слова: архетипика, органы местного самоуправления, реинжиниринг, реформа, территориальная община.

ARCHETYPICAL REENGINEERING IN THE CONTEXT OF IMPROVING THE ACTIVITIES OF LOCAL SELF GOVERNMENT BODIES

Abstract. The concept of reengineering in the context of improving the activities of local self-government bodies on the basis of archetype is considered. The analysis of the implementation of structural reforms in the activities of local self-government bodies with the help of archetypal methods, which allow to achieve a sustainable economic effect, subject to the harmonization of priorities and stages of reforming the activities of local self-government bodies.

It has been characterized that the local self-government body acts as the center of administrative and managerial processes. Reengineering sets processes that are focused on specific goals. The set goals are achieved by the influence of personnel and means of production on information, material goods and services. In the context of reforming the MHI, the ultimate goal is to provide services to the population. In this case, interested persons receive the opportunity to implement managerial goals. To do this, you need to take into account both the current and future implications of managerial actions.

The basis of the system of local self-government is two main subjects: the state and the community. The role of the state lies in the legislative regulation of the local governance process. The mechanism for the formation of democratic and efficient local self-government is decentralization, which ensures the transfer of power to self-governing structures. The object of decentralization is a community that is a local social system capable of implementing a managerial function. The effectiveness of OMC activities depends on the level of interaction with citizens and enterprises, the quality of work of each institution, the interaction of government authorities among themselves. The development of the relevant technical base will not solve all problems in the system of local self-government, but can significantly improve the efficiency of its work at different levels. After all, the use of modern ICTs is accompanied by optimization of organizational procedures, which makes them simpler and more logical.

Keywords: archetype, local government, reengineering, reform, territorial community.

Постановка проблеми. В Україні закладено конституційні засади місцевого самоврядування, ратифіковано Європейську хартію місцевого самоврядування, прийнято ряд базових нормативно-правових актів, які створюють правові та фінансові основи діяльності органів місцевого самоврядування.

Проте від часу прийняття Конституції України та базових нормативно-правових актів з питань місцевого самоврядування розвиток місцевого самоврядування фактично здійснювався лише на рівні територіальних громад міст обласного значення, оскільки переважна більшість територіальних громад через їх надмірну подрібненість та надзвичайно слабку матеріально-фінансову базу виявилися неспроможними виконувати всі повноваження органів місцевого самоврядування.

Система місцевого самоврядування на сьогодні не задовольняє потреб суспільства. Функціонування органів місцевого самоврядування у більшості територіальних громад не забезпечує створення та підтримку сприятливого життєвого середовища, необхідного для всебічного розвитку людини, її самореалізації, захисту її прав, надання населенню органами місцевого самоврядування, утвореними ними установами та організаціями високоякісних і доступних адміністративних, соціальних та інших послуг на відповідних територіях.

Тому система місцевого самоврядування потребує удосконалення з метою підвищення ефективності управління суспільним розвитком на відповідній території. Збережен-

ня диспропорційності адміністративно-територіального устрою як основи існування нераціональної територіальної організації влади призводить до конфлікту компетенції як між органами місцевого самоврядування, так і між органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади.

Таким чином, при дослідженні архетипової парадигми є важливим, складним і своєчасним питання проведення структурних реформ, які розкриють змогу досягти стійкого економічного ефекту за умови гармонізації пріоритетів і етапів зазначених реформ із реформою місцевого самоврядування, а тема цієї статті є надто актуальною [1, с. 23].

Аналіз останніх публікацій. Дані проблеми відображаються в питаннях, що розглядаються в рамках нещодавно сформованих наукових напрямів розвитку реінжинірингу діяльності органів місцевого самоврядування та архетипіки. Теорією і практикою місцевого самоврядування в Україні займаються Ю. Алексєєва, В. Боклаг, В. Габрінець, М. Дітковська, О. Дудкіна, С. Кандзюба, О. Карпенко, В. Матюхін та ін. Незважаючи на численні публікації зарубіжних дослідників, де аналізуються реалізація реінжинірингу діяльності органів місцевого самоврядування, та роботи вітчизняних науковців, які досліджують особливості адаптації реінжинірингу органів місцевого самоврядування, прийнятих у світі, серед українських науковців не існує єдиного погляду на дієвість реінжинірингу, який базується на архетиповій парадигмі.

Мета статті. Дослідження реінжинірингу в контексті удосконалення діяльності органів місцевого самоврядування на основі архетипіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах розвитку місцевого самоврядування постає надважлива задача: не лише перебудувати систему функціонування ОМС, а й удосконалити механізми управління для досягнення її ефективної діяльності. За таких обставин одним із дієвих засобів розробки і впровадження нових ефективних інструментів управління є реінжиніринг як сучасний інструмент управління ОМС на основі архетипіки.

Реінжиніринг як інструмент удосконалення діяльності ОМС виник на стику двох сфер — управління та інформатизації. Саме тому в процесі реінжинірингу необхідні нові специфічні засоби представлення та обробки інформації, які б були зрозумілі працівникам органів місцевого самоврядування. Такі засоби вимагають інтеграції досягнень інформаційних технологій і створення відповідних інструментів підтримки реінжинірингу [2, с. 12].

Реінжиніринг являє собою інтенсивну, орієнтовану на клієнта управлінську ініціативу, що йде зверху, в якій мета — здійснити прорив у сфері підвищення ефективності й зниження вартості процесів. Застосування інструментів реінжинірингу укладається в перегляді організацією методики здійснення своєї управлінської діяльності й подальшому вдосконаленні діяльності ОМС шляхом вибудовування процесів, робочої сили, технології, організаційної структури

таким чином, щоб ОМС підтримували бачення й цінності надання адміністративних послуг населенню [3, с. 544].

Основні напрями процесу реінжинірингу містять у собі розуміння важливості невідкладного реагування на зовнішні фактори впливу, усвідомлення необхідності в розробці й впровадженні рішень, націлених на задоволення потреб клієнтів, забезпечення чіткої й послідовної комунікації з метою ефективного керування й концентрації зусиль. Реінжиніринг сприяє також появі поінформованості й можливостей для навчання й переміщення акценту на більше значимі можливості з використанням аналізу “витрати/вигоди” [3, с. 544].

Тобто цілями впровадження реінжинірингу є побудова взаємин усередині органу влади і його ключовими зацікавленими сторонами, визначення можливих наслідків розбіжностей у думках серед зацікавлених сторін, досягнення загального розуміння суті реальних проблем і визначення діапазону бажаних результатів.

Тому діяльність органів місцевого самоврядування можна розглядати у вигляді набору певних архетипів (наприклад, архетипів “Господар”, “Керівник”, “Вчений”, “Учень”). Орган місцевого самоврядування виступає як центр адміністративно-управлінських процесів. Реінжиніринг встановлює процеси, які орієнтовані на певні цілі. Поставлені цілі досягаються впливом кадрами і засобами виробництва на інформацію, матеріальні блага і послуги. В умовах реформування діяльності ОМС залишається вищою метою на-

дання послуг населенню. При цьому зацікавлені особи отримують можливість реалізації управлінських цілей. Для цього необхідно враховувати як поточні, так і майбутні наслідки управлінських дій.

Державні службовці, які очолюють ОМС, визначаються як архетип “Центр”. Архетипом “Виконавець” визначимо особу, яка буде здійснювати конкретні управлінські процеси. “Виконавець” може вирішувати управлінські питання. “Центр” буде впливати на кількох “Виконавців”. “Виконавці” будуть вибірково сприймати і переробляти ці дії. Складність сучасних управлінських процесів приводить до необхідності у висококваліфікованих “Виконавців”. При цьому “Центр” буде не в змозі контролювати діяльність “Виконавців” без урахування їх далекоглядності.

Зацікавлені особи, які беруть участь у діяльності ОМС, називаються “Керівник”. Ця дворівнева система “Керівник” – “Виконавець” служить базовою моделлю діяльності ОМС для впровадження методики реінжинірингу управлінських процесів. Архетип “Керівник” дотримується методики реінжинірингу діяльності ОМС та здійснює планування і стимулювання діяльності “Виконавця”. “Керівник” за допомогою методики реінжинірингу розпоряджається ресурсами. При цьому “Керівник” зіставляє попередній стан зі справжнім та робить висновки. Таким чином, здійснюється самонавчання “Керівника” і навчання на минулих помилках та успіхах. Він розпоряджається матеріальними, трудовими і фінансовими ресурсами.

На основі методики реінжинірингу формується процес діяльності ОМС. “Керівник” здійснює матеріальне і моральне стимулювання діяльності “Виконавця”. Зацікавлена особа, яка не володіє правом розпоряджатися ресурсами, але планує і контролює діяльність “Виконавця” — це архетип “Спеціаліст”.

Архетип “Спеціаліст” контролює використання ресурсів. “Спеціаліст” стимулює “Виконавця” на основі методики реінжинірингу. Всі керівні органи (“Керівник”, “Спеціаліст”) спрямовані на управління “Виконавцем” на підставі свого функціоналу. “Виконавець” вирішує управлінську задачу. Таким чином, “Виконавець” безпосередньо зайнятий у наданні послуг, а зацікавлені особи — в управлінні ним.

Отже, діяльність ОМС може бути представлена у вигляді набору певних керуючих органів (“Керівник”, “Спеціаліст”, “Виконавець”), перебуваючи в управлінні яких “Виконавець” повинен виправдовувати очікування “Центру”.

Тобто основи процесу реінжинірингу містять у собі розуміння важливості реагування на зовнішні фактори впливу, усвідомлення необхідності в розробці й впровадженні рішень, націлених на задоволення потреб громадян, забезпечення чіткої й послідовної комунікації з метою ефективної діяльності ОМС й концентрації зусиль. Реінжиніринг сприяє появі поінформованості й можливостей для організаційного навчання й переміщення акценту на більше значимі можливості [4, с. 44].

Такий підхід багаторазово підвищує ефективність роботи за рахунок

скорочення часу на її виконання і чисельності виконавців. Тут дуже важливо, що змінюється управлінський підхід — працівники приймають самостійні рішення. У ході реінжинірингу відбувається не тільки горизонтальне, а й вертикальне стискування процесів.

Там, де має місце традиційна організація робіт, виконавець для прийняття рішень повинен був раніше звернутися до керівництва, а нині він приймає рішення самостійно. Розширення повноважень співробітників, підвищення ролі кожного з них у робочому процесі приводить до значного зростання віддачі від їхньої праці.

Не менш істотно і те, що адміністративно-управлінський процес реалізується у природному порядку. Реінжиніринг процесів знищує лінійне упорядкування робочих процедур, дає можливість розділити процеси. Крім того, адміністративно-управлінський процес має різні варіанти виконання. Але сьогодні вимагається постійна адаптації процесу до зовнішніх умов. Тоді правомірно вибирати варіант, що має кілька версій виконання. Вибір же версії робиться відповідно до конкретної ситуації. Крім того, істотно обмежується число перевірок і управляючих впливів [5].

Об'єднання окремих робочих процедур дає змогу скорочувати кількість перевірок і управлінських акцій, також істотно зменшується кількість погоджень, тобто йдеться про стирання граней між функціональними підрозділами. Сучасні методики відкривають можливість ОМС діяти автономно на рівні під-

розділів, зберігаючи право користуватися централізованими даними і знаннями.

Процес зміни структури та діяльності ОМС доцільно проводити за блоками, якими на початковому етапі можуть виступати існуючі сьгодні органи управління, оскільки реформування всієї системи — це дорогий і дуже ризикований процес. Тобто орган місцевого самоврядування може бути розглянутий як композиція більш дрібних елементів, над якими необхідно проводити операції оптимізації, у трансформаціях змінам піддаються процеси щонайменшої структурної одиниці, в рамках якої можна виділити процес.

Обов'язковою умовою підвищення ефективності діяльності ОМС є трансформація органів управління, яка заснована на вдосконаленні адміністративно-управлінських процесів, що протікають в цих органах і між ними. Оскільки керуючі структури надають інформаційне та індикативне планування, необхідно вдосконалювати інформаційні потоки і роботу з інформаційними ресурсами. Але, насамперед, необхідно підготувати керуючі структури до впровадження даних технологій. Це можна зробити за допомогою методики реінжинірингу адміністративно-управлінських процесів, що протікають в органах управління [8, с. 122].

Ефективність діяльності ОМС залежить від рівня взаємодії з громадянами і підприємствами, якості роботи кожної установи, взаємодії органів влади між собою. Розвиток відповідної технічної бази не вирішить усіх проблем у системі місцевого самоврядування, але може істотно

підвищити ефективність її роботи на різних рівнях. Адже застосування сучасних ІКТ супроводжується оптимізацією організаційних процедур, що робить їх більш простими і логічно витриманими.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Подальші напрями досліджень полягають у деталізації напрямів реформування діяльності ОМС в Україні, конкретизації впливу трансакцій на ефективність діяльності ОМС, дослідженні впливу архетипів на результативність діяльності ОМС з визначенням відмінностей до застосування реінжинірингу в діяльності ОМС та після.

Рекомендації ОМС — це:

- створення можливості для розвитку неформальних суспільних інститутів, що базуються на національних архетипах;
- забезпечення доступу ОМС до фінансових ринків і кредитних ресурсів, установлення нових критеріїв адміністративної відповідальності керівників органів місцевого самоврядування та розпорядників бюджетних коштів;
- запровадження нових принципів та механізмів відносин “місцеве самоврядування — громадськість” щодо формування програм, механізмів підзвітності та громадського контролю;
- зміна фінансового забезпечення територіальних громад відповідно до змін функцій щодо забезпечення сталості соціально-економічного розвитку громад і надання населенню соціальних послуг належної якості, що прямо впливає на зменшення рівня трансакцій у місцевому самоврядуванні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архетипіка і державне управління: раціоналізація та нормативні практики [Текст] : зб. наук. пр. переможців і кращих авторів Другого міжнародного конкурсу молодих учених ; Київ, 13 червня 2014 р., / за ред. Е. А. Афоніна, Г. Л. Рябцева. — К. : Псіхея, 2014. — 120 с.
2. Електронне урядування та електронна демократія: навч. посіб.: у 15 ч. / за заг. ред. А. І. Семенченка, В. М. Дрешпака. — К., 2017. — 64 с.
3. Костенюк Н. І. Реінжиніринг / В. Г. Логвінов, Н. І. Костенюк // Енциклопедія державного управління: у 8 т. / наук.-ред. колегія: Ю. В. Ковбасюк та ін. — К.: НАДУ, 2011. — Т. 2. — С. 543–545.
4. Мельтюхова Н. М. Структурно-функціональне забезпечення діяльності територіальних органів влади / Н. М. Мельтюхова // Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. — Вип. 1 (13). — Х.: ХарРІДУ, 2016. — С. 41–47.
5. Можливі принципи й орієнтовані правила проведення адміністративного реінжинірингу [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://library.if.ua/book/44/3048.html>
6. Науково-практичне забезпечення розвитку та співробітництва об'єднаних територіальних громад : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, м. Дніпро, 30 жовтня — 30 листопада 2018 р., / за заг. ред. І. А. Чикаренка. — Д.: ДРІДУ НАДУ, 2018. — 297 с.
7. Новаченко Т. В. Архетипова парадигма керівника в державному управлінні : монографія / Т. В. Новаченко; за наук. ред. Е. А. Афоніна ; Нац. академія державного управління при Президентові України ; Українське товариство сприяння соціальним ін-

новаціям. — Ніжин—Київ : Видавець Лисенко М. М., 2013. — 320 с.

8. Проблематика процесу децентралізації надання послуг в об'єднаних територіальних громадах : зб. матеріалів круглого столу, Київ, 18 квітня 2018 р., / за заг. ред. Р. В. Войтович, П. В. Ворони. — К., ІПК ДСЗУ, 2018. — 242 с.
9. Трачук П. А. Публічна влада на місцевому та регіональному рівнях / П. А. Трачук // Держава і право: зб. наук. пр.: Юридичні і політичні науки. — К., 2006. — Вип. 32. — С. 121–127.
10. Репін І. І. Моделі реінжинірингу адміністративних процесів в органах державної влади та оптимізація адміністративних процедур / І. І. Репін, А. В. Дайнеко, М. О. Лугіна // Формування ринкових відносин в Україні. — 2015. — № 4. — С. 32–36.
11. Управління за результатами діяльності в місцевих органах влади : метод. посіб. / за ред. В. М. Гната. — К., 2007. — 80 с.
- [Reengineering]. Entsyklopediia derzhavnoho upravlinnia — Encyclopedia of Public Administration (Vols. 2). (p. 543–545). Kyiv: NADU [in Ukrainian].
4. Meliukhova N. M. (2016). Strukturno-funktsionalne zabezpechennia diialnosti terytorialnykh orhaniv vlady [Structural and functional support of state territorial authorities activity]. Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia — Theory and practice of public administration, 1(13), 41–47 [in Ukrainian].
5. Mozhlyvi pryntsypy y oriientovani pravyla provedennia administratyvnoho reinzhynirynhu [Possible principles and guidelines for administrative reengineering]. (2006). library.if.ua. Retrieved from <http://library.if.ua/book/44/3048.html> [in Ukrainian].
6. Chykarenko I. A. (Eds.). (2018). Naukovo-praktychne zabezpechennia rozvytku ta spivrobitnytstva obiednanykh terytorialnykh hromad — Scientific and practical support for the development and cooperation of the united territorial communities: materials of scientific practical conference with the international participation. Dnipro: DRIDU NADU [in Ukrainian].
7. Novachenko T. V. (2013). Arkhetypova paradyhma kerivnyka v derzhavnomu upravlinni [Archetype Paradigm of the Head in Public Administration]. E. A. Afonin (Eds.). Nizhyn-Kyiv: Vydavets Lysenko M. M. [in Ukrainian].
8. Voitovych R. V., Vorona P. V. (Eds.). (2018). Problematyka protsesu detentralizatsii nadannia posluh v obiednanykh terytorialnykh hromadakh — The problem of the decentralization of the provision of services in the united territorial communities: Collection of materials of the round table discussion. Kyiv, IPK DSZU [in Ukrainian].

REFERENCES

1. Afonin E. A., Riabtsev H. L. (Eds.). (2014). Arkhetypika i derzhavne upravlinnia: ratsionalizatsiia ta normatyvni praktyky — Archetype and public administration: rationalization and normative practice: Collection of scientific works of winners and best authors of the Second International competition of young scientists. Kyiv: Psikhieia [in Ukrainian].
2. Semenchenko A. I., Dreshpak V. M. (Eds.). (2017). Elektronne uriaduvannia ta elektronna demokratiia [Electronic Governance and Electronic Democracy]. (Vols. 1–15). Kyiv [in Ukrainian].
3. Kosteniuk N. I., Lohvinov V. H., et al. (Eds.). (2011). Reinzhynirynh

9. *Trachuk P. A.* (2006). Publichna vlada na mistsevomu ta rehionalnomu rivniakh [Public authorities at the local and regional levels]. *Derzhava i pravo: Yurydychni i politychni nauky — State and Law: Legal and political sciences*, 32, 121–127 [in Ukrainian].
10. *Repin I. I., Daineko A. V., Luhina M. O.* (2015). Modeli reinzhynirynhu administratyvnykh protsesiv v orhanakh derzhavnoi vlady ta optymizatsiia administratyvnykh protsedur [Models of reengineering administrative processes in state authorities and optimization of administrative procedures]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini — Formation of market relations in Ukraine*, 4, 32–36 [in Ukrainian].
11. *Hnat V. M.* (Eds.). (2007). *Upravlinnia za rezultatamy diialnosti v mistsevykh orhanakh vlady* [Management by Local Government Activity]. Kyiv [in Ukrainian].

УДК: 316.342

DOI: <https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-18-3-262-274>

Лапина Вікторія Вікторівна,
кандидат соціологічних наук, PhD (соці-
альна психологія), провідний соціолог фа-
культету соціології, Київський національ-
ний університет імені Тараса Шевченка.
Україна, 01601, м. Київ, вул. Володимир-
ська, 64/1, тел.: +380506451807, e-mail:
v.lapina39@ukr.net

ORCID: 0000-0002-1071-2971

Лапина Виктория Викторовна,
кандидат социологических наук, PhD (со-
циальная психология), ведущий социолог
факультета социологии, Киевский нацио-
нальный университет имени Тараса Шев-
ченко. Украина, 01601, г. Киев, ул. Вла-
димирская, 64/13, тел.: +380506451807,
e-mail: v.lapina39@ukr.net

ORCID: 0000-0002-1071-2971

Lapina Viktoria Viktorivna,

Candidate of Sociological Sciences, PhD (Social Psychology), leading sociologist, Fa-
culty of Sociology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, 01601, Kyiv, Str. Volody-
myrska, 64/13, tel.: +380506451807, e-mail: v.lapina39@ukr.net

ORCID: 0000-0002-1071-2971

АРХЕТИП СЕЛЯНИНА: ПРОБЛЕМА НАКОПИЧЕННЯ І ВИКОРИСТАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ

Анотація. Проаналізовано існуючі теоретичні підходи до визначення атрибутативних рис архетипу селянина та ідентифікації підходів змісту соціальних чинників, які зумовлюють потреби в соціальному відтворенні даних рис як стимулів збереження, накопичення та використання людського капіталу. Приділено увагу дискусійному характеру проблеми визначення соціального статусу місця та соціальної ролі селянина в системі сучасних суспільних відносин та комунікацій. Аргументовано, що політичні та економічні трансформації ХХ–ХХІ ст. спричинили кардинальні соціально-економічні зміни в сільському господарстві та повністю змінили сам спосіб життя селянина, що необхідно враховувати при здійсненні наукових оцінок перспектив розвитку потенціалу людських ресурсів у сільських громадах. Констатовано, що в умовах сьогодення ще не існує спеціальної соціологічної теорії сільського

господарства, яка б відповідала сучасним викликам нових форм господарювання, змінам територіального устрою та новітнім глобальним викликам. Тому проблема формування та використання людського капіталу в Україні потребує інноваційного наукового осмислення в аспекті обґрунтування доцільності розвитку нових форм господарювання на селі з обов'язковим урахуванням набутого прогресивного соціокультурного досвіду. Наголошено на важливості концептуальної реконструкції ідей К. Юнга, який запропонував певне визначення атрибутивних рис архетипу селянина. Також з'ясовано систему чинників, які зумовлюють процес стабільного відтворення атрибутивних рис архетипу селянина та монофункціональний характер селянської праці. Надано докази, що такі риси архетипу селянина, як здатність до самодіяльної активності, розрахунку та віри в кінцеву ефективність власної праці, режим самозабезпечення та неформальне піклування не лише про добробут членів свого родинного кола, а й про долю інших людей у кризові часи війн та катастроф — є важливими соціальними чинниками збереження, накопичення та використання людського капіталу в Україні.

Ключові слова: селянин як соціальний суб'єкт, архетип селянина, атрибутивні риси архетипу селянина, сільськогосподарська праця, людський капітал, глобалізація.

АРХЕТИП КРЕСТЬЯНИНА: ПРОБЛЕМА НАКОПЛЕНИЯ И ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА В УКРАИНЕ

Аннотация. Проанализированы существующие теоретические подходы к определению атрибутивных характеристик архетипа крестьянина и идентификации подходов содержания социальных факторов, обуславливающих потребности в социальном воспроизводстве данных характеристик как стимулов сохранения, накопления и использования человеческого капитала. Обращено внимание на дискуссионный характер проблемы определения социального статуса места и социальной роли крестьянина в системе современных общественных отношений и коммуникаций. Аргументировано, что политические и экономические трансформации XX–XXI в. вызвали кардинальные социально-экономические изменения в сельском хозяйстве и полностью изменили сам образ жизни крестьянина, что необходимо учитывать при осуществлении научных оценок, перспектив развития потенциала человеческих ресурсов в сельских общинах. Констатировано, что в настоящее время еще не существует специальной социологической теории сельского хозяйства, соответствующей современным вызовам новым формам хозяйствования, изменениям территориального устройства и новейшим глобальным вызовам. Поэтому проблема формирования и использования человеческого капитала в Украине требует инновационного научного осмысления в аспекте целесообразности развития новых форм хозяйствования на селе с обязательным учетом накопленного прогрессивного соціокультурного опыта. Подчеркнута важность концептуальной реконструкции идей К. Юн-

га, который предложил характеристику атрибутивных черт архетипа крестьянина. Также выяснена система факторов, которые обуславливают процессы стабильного воспроизводства атрибутивных черт архетипа крестьянина и монофункциональный характер крестьянского труда. Предоставлены доказательства, что такие черты архетипа крестьянина, как способность к самодетельной активности, расчетливость и вера в конечную эффективность собственного труда, режим самообеспечения и неформальная забота не только о благополучии членов своего семейного круга, но и о судьбе других людей в кризисные времена войн и катастроф — являются важными социальными факторами сохранения, накопления и использования человеческого капитала в Украине.

Ключевые слова: крестьянин как социальный субъект, архетип крестьянина, атрибутивные черты архетипа крестьянина, сельскохозяйственный труд, человеческий капитал, глобализация.

ARCHETYPE OF THE PEASANT: THE PROBLEM OF ACCUMULATION AND PRACTICAL USE OF THE HUMAN CAPITAL OF UKRAINE

Abstract. The analysis of the existing theoretical approaches to the research of the attributive features of the peasant archetype which determinate the social factors that cause the need to study the social reproduction of these features as the stimulus for the preservation, accumulation and use of human capital is presented in the article. The author pays attention upon the disputable character of the problem that is connected with the identification of the social status, the place and the social role of a peasant in the system of the contemporary social relations and communications. It is argued that the political and economic transformation by the XX–XXI centuries have caused the radical socio-economic changes in the rural culture and changed the peasant's traditional way of life. Underlined that these circumstances one must have to take into account trying to obtain the relevant scientific evaluations of the prospects for the further development of the human resources in the rural communities. It was emphasized that at present time there is no existing the special sociological theory of rural culture, which corresponds to the global challenges of the new forms of management, and of the innovative changes in the territorial structures of the contemporary societies. Therefore, the problem of the formation and the use of human capital in Ukraine requires innovative scientific understanding in the aspect of justifying the need in developing the new forms of business in the rural regions with the obligatory account of the progressive sociocultural experience. The importance of the conceptual reconstruction of the ideas by C. Jung, who in his studies proposed the definition of the attributive features of the peasant archetype was argued. The system of the social factors that determine the process of the sustainable reproduction of these attribute features of the peasant archetype especially in the mono-functional nature of the peasant's labor is investigated by the author. Proved that such features of the peasant archetype as the ability for self-activity,

calculation and belief in the ultimate efficiency of own work, self-supporting and informal care not only about the welfare of members of the family circle, but also about the security of other people in crisis time during the wars and catastrophes are the important social factors for the preservation, accumulation and the rational use of the human capital in Ukraine.

Keywords: peasant as a social actor, peasant archetype, attributive features of peasant archetype, agricultural labor, human capital, globalization, Ukrainian society.

Постановка проблеми. Відомо, що серед актуальних питань, на дослідження яких спрямовані зусилля вчених-суспільствознавців, є питання визначення ролі і місця поняття архетипу селянина у збереженні та використанні людського капіталу на селі та пов'язаних з цим проблем наукового вивчення причин соціального занепаду українського села. Зазначимо, що на сучасному етапі трансформації українського суспільства в аспектах зміни економічних взаємодій, аграрної реформи та створення нових територіальних громад особливої актуальності набула проблема збереження інтересів як громади загалом, так і кожного її члена. Також зазначимо, що питання накопичення і збереження людського капіталу відіграє все більш важливу роль у формуванні стратегії сталого розвитку суспільства, а саме збереження та розвитку людських ресурсів та їх культурної ідентичності. На шляху до глобальної інтеграції важливо отримати підґрунтя соціального прогресу, демократизації та гуманізації суспільства, зокрема в сільських регіонах. Це стосується вирішення таких проблем соціального розвитку, як рівень економіки та добробуту населення, природний, науково-тех-

нічний, аграрно-промисловий потенціал, кваліфікаційно-освітній рівень населення, збереження соціально-історичних та культурних традицій народу України, що стає предметом наукових дискусій як в Україні, так і за її межами.

Саме тому, ми вважаємо, у сучасній теоретичній соціології актуальною науковою проблемою є здійснення аналізу існуючих теоретичних підходів до визначення атрибутивних рис архетипу селянина та ідентифікації підходів змісту соціальних чинників, які впливають на збереження та розвиток людського капіталу, а також зумовлюють потреби в соціальному відтворенні даних рис при розробці ефективних управлінських технологій гуманізації суспільного життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем села багато уваги приділяли вітчизняні вчені. Так, В. І. Тарасенко [1] вперше звернувся до проблеми наукового вивчення глибинних причин соціального занепаду українського села. Варто нагадати, що у своїх виступах він аргументовано доводив помилковість прийнятого у владних інституціях дихотомічного поділу сільських поселень на “перспективні – непер-

спективні”. Також сільська соціологічна проблематика щодо українського села в умовах трансформаційних перетворень знайшла відображення в результатах наукових досліджень сучасних соціологів — А. Шатохіна, М. Сакади, В. Чигрина та інших українських дослідників проблем села, які головну увагу звертали на ситуацію в аграрному секторі економіки й стан сільського соціуму після зміни політичного та економічного устрою в Україні [2–4].

Варто зазначити, що переважна більшість досліджень останнього часу базується на традиції теоретичного вивчення проблем сільського населення у світовій науці, яка бере початок з XIX ст. (А. Гелен, П. Сорокін, К. Циммерман). Перші спроби осмислення проблем використання людського потенціалу сільського населення у світовій науковій думці започатковані в історії, економіці, пізніше в політекономії, соціології та соціальній психології. В Європі, здебільш на сході та півдні, де в ті часи найбільш розвинено було сільське господарство, перші спроби наукового осмислення проблем селянства з’явилися на початку XX ст. Найбільш прогресивними стали ідеї Ф. Знанецького, якого цілком можна вважати основоположником західної аграрної соціології. Ф. Знанецький перший ініціював проведення соціологічних досліджень з вивчення проблем селянства, а саме — відмінності в культурі та традиціях [5]. Результати теоретичних та емпіричних досліджень проблем селянства знайшли відображення у працях класиків соціології кінця XIX – початку XX ст. — П. Сорокіна,

О. Чаянова, В. Большакова. Суттєво вплинули на процеси формування спеціалізованого напрямку вивчення сільського життя праці Т. Шаніна, Р. Редфілда, П. Стирлінга, Р. Дюмона, Б. Галенські, К. Добровольського, Дж. Скотта та ін.

Аналіз цих наукових джерел є вагомим підставою для розвитку перспективних досліджень архетипу селянина в аспекті з’ясування можливостей та перспектив сільськогосподарської праці у процесах накопичення та використання людського капіталу в Україні.

З огляду на зміст наукової проблеми дослідження, **метою даної статті** є здійснення аналізу існуючих теоретичних підходів до визначення атрибутивних рис архетипу селянина та ідентифікації підходів змісту соціальних чинників, які зумовлюють потреби в соціальному відтворенні даних рис як стимулів збереження, накопичення та використання людського капіталу.

Виклад основного матеріалу. Насамперед варто прийняти до уваги, що у сучасному суспільстві визначення ролі селянина є досить неоднозначною. Селянство традиційно розуміється як “специфічна складова зайнятого в сільському господарстві населення, основним джерелом існування якого є організована в одноосібно-сімейній або кооперативно-колективній формах аграрна праця, що обумовлює системність соціальних зв’язків та характер способу життя, просторово-територіальну локалізацію, а також соціальні відносини, що складаються при цьому, органічність єдності в його життєдіяльності природно-біосферних умов,

змістом і характером організації виробничих відносин” [6, с. 509].

На мій погляд, таке традиційне тлумачення селянства не повною мірою розкриває зміст того наукового факту, що поняття “селянин” відображує складну та історично-змінну форму соціального самовизначення сільського трудівника.

Тому важливо взяти до уваги точку зору Л. Когана, який зазначає: “Соціологу важливо врахувати принципovu відмінність понять “сільське населення” і “селянин”, які часто змішуються і в сучасних дослідженнях. На селі (особливо в сучасний період) живе велика кількість людей, безпосередньо не зайнятих сільськогосподарською працею, яка при будь-якому рівні її механізації ніколи не стане “різновидом промислової праці”. Певна частина сільського населення традиційно зайнята роботою на підприємствах переробної сільськогосподарської продукції в промисловості, будівництві, на транспорті і підприємствах зв’язку, в сфері культури і управління. Тому не можна відносити до сільських мешканців тих городян, що мають свої оселі в селі. Нарешті, в приміських селах проживає велика кількість людей, які працюють на підприємствах сусідніх міст. Говорячи про сільську культуру, ми маємо на увазі саме культуру селянства — основної маси сільського населення. При цьому в поняття “селянин” ми включаємо всіх людей, професійно зайнятих сільськогосподарською працею, незалежно від форм власності та організації їх праці” [7, с. 42–44]. Я вважаю, що це пояснення виокремлює статус селянина від статусу людини, що лише

опосередковано має відношення до селянського способу життя, організації соціально-культурних відносин в окремих соціальних групах на визначеній території у конкретний період часу.

Політичні та економічні трансформації XX–XXI ст. спричинили кардинальні соціально-економічні зміни в сільському господарстві та повністю змінили сам спосіб життя селянина. Так, процеси колективізації, кооперації, розвитку фермерських господарств суттєво змінили масові уявлення про образ селянина як хазяїна землі, як активного соціального суб’єкта, який здійснює сільськогосподарську діяльність. У цьому зв’язку слушно виникає питання: чи взагалі залишилася основа селянського буття, що залишилося від традиційної селянської культури, чи є можливість збереження етнокультурної самобутності архетипу українського селянина.

Відповідь на це питання можна знайти у довідковій літературі енциклопедичного характеру. Тому доцільно навести таке положення: “Видозмінюючи свою соціально-економічну форму, селянство проходить через усі формації та епохи людського існування, при цьому зберігає властивий йому соціокультурний архетип, своє призначення сімейного або колективно-громадського господарювання. Індустріалізацію і тим більше автоматизацію аграрного виробництва селянське господарство аж ніяк не відкидає, а використовує найбільш раціонально, в прийнятних йому власними масштабами розмірах” [6, с. 509]. Проте, як здається, проблема потребує більш детально-

го дослідження та пояснення з позиції осмислення перспектив розвитку потенціалу людських ресурсів в сільських громадах.

Доречно зауважити, що на цей час ще не існує спеціальної соціологічної теорії сільського господарства, яка б відповідала сучасним викликам нових форм господарювання, змінам територіального устрою та новітнім глобальним викликам. Вочевидь, що проблема формування та використання людського капіталу в Україні потребує інноваційного наукового осмислення в аспекті обґрунтування доцільності розвитку нових форм господарювання на селі з обов'язковим врахуванням набутого прогресивного соціокультурного досвіду.

Саме тому, слід звернути увагу на складні форми прямої та опосередкованої залежності наявного стану економічних відносин на селі до певних архетипних осередків традиційного способу життя селян, що формувався протягом багатьох століть. На відміну від міського ринку, який є більш технологічно-розвиненим, інноваційним та динамічним, сільський ринок відрізняється своєю консервативністю. Такі відмінності цілком можна пояснити контрастами сільського та міського менталітету, а також звичаєвим правилам відтворення певного способу життя. Відмінність сільського менталітету визначається схильністю до народних традицій, посиленої релігійності, шанобливим ставленням до культурної спадщини, що передається з покоління в покоління. Як зазначає Е. Гіденс, “традиційним культурам властиве шанування минулого, і символи цінуються тому, що міс-

тять і увічнюють досвід поколінь” [8, с. 101–102].

Суттєва різниця спостерігається в споживчій поведінці селянина та міського мешканця. Для городян здебільш сприйнятливою є споживча поведінка як члена “суспільства споживання”. Саме такий поведінковий стереотип виникає внаслідок економічної та культурної глобалізації, а також утвердження нових моделей споживання, зокрема, символічного споживання. Споживчі переваги сільських жителів, як відомо, є більш близькими до усталених споживчих традицій і є більш аскетичними.

Варто зазначити, протягом останніх трьох десятиріч в українському суспільстві сформувались нові соціально-економічні категорії населення, які суттєво відрізняються рівнями доходів та накопиченого багатства, що позначає істотний розрив між багатими та бідними групами людей. Ще одна проблема, яка останні роки постала досить гострою — це відсутність робітників на селі. Цілком певні труднощі конструктивного вирішення цієї проблем гальмують процеси становлення і розвитку індивідуальних господарств та фермерства в Україні. Водночас, значно поширились масові уявлення щодо престижності професій та соціального статусу міського громадянина, що вплинуло на відтік молоді з села в місто, та призвело до зниження трудового потенціалу села.

Тут доречно згадати, що в 50–60 роки ХХ ст. ідеологічна політика передбачала активну пропаганду соціального престижу селянина, що відображувалося в популярних кінофільмах, піснях та художній літе-

ратурі. У великій пошані був статус колгоспниці як доведеного архетипу сільської жінки, яка працює на ланах, фермі, на посаді керівника колгоспу, та являє собою господиню не лише власної оселі, а є гідним співвласником колективних господарств та шанованим суб'єктом з боку держави. Прикро визнавати, що зараз соціальний статус селянина (селянки) прийняв нову негативну форму — нерозвиненого, недоосвідченого, обділеного інформацією індивіда, і саме тому слово “село” навіть стало використовуватися як образа для людини.

Вочевидь, що цілком реально існують певні соціальні підстави для поширення у суспільстві негативного соціального образу селянина. Приймаючи до уваги цю обставину, доцільно визнати, що здійснення наукової ідентифікації змісту даних підстав має важливу не лише теоретичну, а й практичну значущість. Насамперед важливо звернути увагу на відмінності інтегративних засад міської та сільської культури, які суттєво впливають на усталене відтворення певних способів життя людей. У цьому зв'язку доцільно визнати, що ресурсна база міської та сільської культури загалом обумовлена різними можливостями соціальної інтеграції великих груп населення. Самому характеру праці у місті і селі притаманні різні можливості розподілу системи трудових функцій. Вочевидь, що архетип селянської праці характеризується певною монофункціональністю. Саме цю обставину, як здається, вважав доцільним враховувати К. Юнг, який намагався здійснити ідентифікацію атрибутивних рис *ар-*

хетипу селянина, наголошуючи на фіксації таких властивостей даного архетипу, як: *надійність, передбачуваність, послідовність, працездатність, витривалість та терплячість*. Слід вважати, що дані риси архетипу селянина визначені К. Юнгом у суто маскулінній проекції. Тому певним доповненням до цих рис можуть бути також і певні характеристики архетипу жінки як матері-трудівниці [9, с. 235–246].

Важливо підкреслити, що на процес стабільного відтворення атрибутивних рис архетипу селянина та монофункціональний характер селянської праці суттєво впливають такі чинники, як: 1) сезонний характер праці; 2) структурні особливості праці, що зумовлено процесами специфічного характеру розподілу часу протягом доби (наприклад, догляд за худобою, який вимушено здійснюється вранці, в обід та ввечері); 3) неможливість додаткових компенсацій за працю у вихідні дні та під час свят; 4) збереження патріархального устрою сім'ї, у якій співіснують представники кількох поколінь, внаслідок чого важливим є піклування та догляд за людьми похилого віку; 5) консерватизм соціалізаційних практик, який базуються на досвіді старших поколінь, що пов'язано зі слабким розвитком мережі дошкільних закладів освіти та виховання; 6) демонстративний характер відкритості до спілкування як чинник, що приховує реальні конкурентні взаємодії між селянами, які виникають внаслідок однотипного та монофункціонального характеру їх праці.

Приймаючи до уваги зміст зазначених чинників, слід вказати на

вагому значущість соціологічних досліджень, проведених групою українських соціологів під керівництвом В. Тарасенка. Результати цих досліджень переконливо засвідчили про важливість розвитку земельних відносин та особливостей праці селян на землі в умовах сучасних ринкових реформ. Ці дослідження дали змогу повною мірою виявити складні драматургічні реалії сільського життя, які загалом обумовлені монофункціональним характером сільської праці та її слабким ресурсним забезпеченням як з боку власних коштів селян, так і з боку державних та недержавних комерційних інститутів. Тому і зараз не втрачає своєї наукової актуальності такий висновок: “Загальна картина подій як в системі земельних відносин, так і в сфері політичної боротьби навколо них вельми суперечлива. З одного боку, набирає обертів чорний ринок землі, що функціонує на ґрунті певних “нестиківок”, а загалом недосконалості земельного законодавства, корупції держчиновників та чиновників місцевої влади, юридичної “темноти” селян, проникливості ділків. Цей ринок засвідчує, що сьогодні основним прицілом тіньових покупців є насамперед земельні паї тих селян, котрі не мають змоги їх обробляти. До таємного продажу своєї землі штовхає цих власників безперспективність володіння паями, нужденність, неімовірний стрибок цін на землю, особливо поблизу міст, здоровий глузд: навіщо така земля, яка не дає очікуваного доходу, а податок за неї плати” [1, с. 137].

Слід підкреслити, що саме стихійний характер ринкових трансформа-

цій В. Тарасенко вважав найбільш суттєвим чинником дегуманізації суспільного життя в Україні. Особливо актуальною темою його досліджень було наукове вивчення глибинних причин соціального занепаду українського села. Варто нагадати, що у своїх виступах він аргументовано доводив помилковість прийнятого у владних інституціях дихотомічного поділу сільських поселень на “перспективні – неперспективні”. Як вчений-соціолог він аналізував різні ситуації, що призводили до зникнення більше ніж 500 сіл на мапі України і тому він болісно переживав суперечливі реалії “дикого капіталізму” на селі.

Саме тому слід визнати справедливий характер наукової аргументації, згідно з якою, отримавши землю, селяни не стали реальними власниками, бо не мали змоги самостійно її обробляти і користуватися плодами своєї праці на ній. З самого початку держава не створила для них іпотечного банку, який надавав би селянам кредити хоча б на стартове облаштування господарств. Тому селянство змушене було здавати свої паї в оренду. Орендатор виявив себе тим господарем, який реально володіє чужими гектарами землі, перетворивши орендодавця на “паперового” власника. Він може цього так званого власника навіть не взяти на роботу в своє господарство [1, с. 131–148].

Таким чином, приймаючи до уваги зазначені результати доцільно зробити висновок, що традиційне збереження монофункціонального характеру праці на селі є вагомим чинником подальшої невизначеності тенденцій розвитку соціальної

інфраструктури, застарілість та недорозвиненість якої є чи не найважливішим стримуючим фактором розвитку людського капіталу. До сказаного додамо, що на офіційному сайті Міністерства аграрної політики та продовольства України розміщені шокуючі статистичні дані щодо інфраструктурного занепаду українських сільських поселень. “Сьогодні у понад половини загальної кількості сіл відсутні фельдшерсько-акушерські пункти, лише третина забезпечена дитсадками, школами — 41 %. Дороги з твердим покриттям мають тільки 58 % сіл, дорожнє освітлення — 33 %. Це вже не кажучи про те, що обладнання газом становить 84 %. Мешканці багатьох сіл не мають гарантованих джерел якісного водопостачання, зростає кількість неорганізованих звалищ побутових та промислових відходів. Невирішеність житлових проблем — одна з причин відтоку з села молодих фахівців, більшість сільських жителів не в змозі придбати собі житло. Ніхто не буде їхати працювати у сільську місцевість, якщо там немає житла, медичного обслуговування, освіти та інфраструктури. І всі цифри говорять про те, що у цьому напрямі треба багато ще чого зробити” [10].

Аналізуючи наведені цифрові дані, цілком закономірно виникає питання, чи здатне взагалі українське село бути надією, ресурсною основою збереження та подальшого накопичення людського капіталу. Варто вказати, що на даний час у сучасному соціогуманітарному знанні ведуться інтенсивні дискусії стосовно ідентифікації сутнісних характеристик, структурних особливостей та функ-

ціональної специфіки людського капіталу. Приймаючи до уваги цю обставину, вважаємо, що необхідно підтримати думку тих дослідників, які підкреслюють, що людський капітал — це здатність людей приймати участь у системі ефективних виробничих взаємодій та комунікацій, а також їх здатність до навчання з метою отримання якісної освіти та оволодіння знаннями, які слугують базою активного способу життя на засадах самозайнятості та самозабезпечення й участі в різноманітних практиках громадянського суспільства [11, с. 309–312; 12, с. 9–49; 13, с. 249–284; 14, с. 52–69].

З погляду на зазначені нами атрибутивні риси архетипу селянина важливо врахувати і такі властивості даного архетипу, як здатність до самодіяльної активності, розрахунку та віру на кінцеву ефективність власної праці, режиму самозабезпечення та неформальне піклування не лише про добробут членів свого родинного кола, а й про долю інших людей у кризові часи війн та катастроф. Практична актуалізація саме таких якостей з врахуванням новітніх тенденцій економічної, політичної та культурної глобалізації є однією з визначальних перспективних тенденцій розвитку сучасної цивілізації.

Висновки і перспективи подальших досліджень:

1. Аналіз існуючих теоретичних підходів до визначення соціального статусу місця та соціальної ролі селянина в системі сучасних суспільних відносин та комунікацій, дав змогу з’ясувати, що традиційне тлумачення селянства не повною мірою розкриває зміст того наукового факту,

що поняття “селянин” відображує складну та історично-змінну форму соціального самовизначення сільського трудівника. Саме тому важливим є здійснення ідентифікації дослідницької специфіки наукових підходів до визначення атрибутативних рис архетипу селянина та процесу відтворення даних рис як стимулів збереження, накопичення та використання людського капіталу.

2. Політичні та економічні трансформації ХХ–ХХІ ст. суттєво змінили традиційну основу селянського буття, селянської культури, але проходячи через усі етапи соціально-економічного розвитку, селянство зберігає властивий йому соціокультурний архетип, своє практичне призначення сімейного або колективно-громадського господарювання. Важливо підкреслити, що цю примітну обставину необхідно враховувати при здійсненні наукових оцінок перспектив розвитку потенціалу людських ресурсів у сільських громадах.

3. Характеру праці у місті і селі притаманні різні можливості в системі розподілу трудових функцій, що значною мірою впливає на інтеграцію сільських груп населення у міське середовище, внаслідок чого особливої актуальності набуває конструктивне вирішення проблеми збереження людського капіталу на селі. Така проблема потребує інноваційного наукового осмислення в аспекті обґрунтування доцільності розвитку нових форм господарювання на селі з обов'язковим врахуванням набутого прогресивного соціокультурного досвіду.

4. Надані докази, що процес стабільного відтворення атрибутативних

рис архетипу селянина та монофункціональний характер селянської праці суттєво впливають такі чинники, як: 1) сезонний характер праці; 2) структурні особливості праці; 3) неможливість додаткових компенсацій за працю у вихідні дні та під час свят; 4) збереження патріархального устрою сім'ї; 5) консерватизм соціалізаційних практик; 6) демонстративний характер відкритості до спілкування як чинник, що приховує реальні конкурентні взаємодії між селянами, які виникають внаслідок однотипного та монофункціонального характеру їх праці.

5. Осмислюючи перспективи подальшої розробки цієї проблематики, вважається необхідним продовження наукового пошуку в прикладному аспекті гуманітарного знання та врахування проведених теоретичних досліджень для подолання дисбалансів, які існують в економічній, соціальній сферах селянського життя щодо формування сприятливих перспектив розвитку села та розробці системи ефективних соціальних технологій для перспективи створення глобального демократичного суспільства в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Тарасенко В., Сакада М.* Проблема земельного ринку в Україні / Валентин Тарасенко, Микола Сакада // Українське суспільство. 1992–2008. Соц. моніторинг / за ред. В. Ворони, М. Шульги. — К.: Ін-т соціології НАН України, 2008. — С. 131–148.
2. Соціальний розвиток сільських регіонів [Текст] : колективна монографія: матеріали учасників Міжнародного симпозиуму «Соціальний розвиток сільських регіонів» (Київ, 1998). — Київ: Ін-т соціології НАН України, 1999. — 148 с.

- інтердисциплінарної конф., присвяченої 165-річчю з часу заснування Уманського держ. аграрного ун-ту та 150-річчю його перебування в Умані, (21–23 травня 2009 р., Умань) / ред. А. М. Шатохін ; Уманський держ. аграрний ун-т, Уманське товариство істориків-аграрників, Уманське відділення Соціологічної асоціації України, Історико-архітектурний заповідник “Стара Умань”, ДП “Агро-Ілліч Умань”. — Умань : Сочінський, 2009. — 249 с.
3. *Гарбар О. П., Шатохін А. М., Костюк М. В., Ямчук П. М.* Українська національно-культурна ідентичність: джерела, сьогодення, погляд у майбутнє [Текст] : матеріали заоч. наук.-практ. конф., 26 листоп. 2015 р. / Уман. нац. ун-т садівництва, каф. соц.-гуманітар. і прав. дисциплін; [О. П. Гарбар та ін. ; редкол.: А. М. Шатохін (голов. ред.), М. В. Костюк, П. М. Ямчук]. — Умань: Сочінський, 2015. — 90 с.
 4. Соціальний розвиток сільських регіонів [Текст] : колект. монографія / Уман. нац. ун-т садівництва, каф. соц.-гуманітар. і прав. дисциплін. — Умань : Сочінський, 2009. — Вип. 3 / [Я. М. Балановський та ін. ; за ред. А. М. Шатохіна, М. В. Костюк]. — 2018. — 305 с.
 5. *Znaniecki F.* Badania nad wsia wielkopolska / F. Znaniecki // *Przegląd Socjologiczny*. — 1936. — Т. IV. — З. 3–4. — р. 613–620.
 6. Социологическая энциклопедия. Т. 1. — М.: Мысль, 2003. — С. 509.
 7. *Коган Л. Н.* Социология культуры: учеб. пособие / Л. Н. Коган. — Екатеринбург: УрГУ, 1992. — С. 42–44.
 8. *Гидденс Э.* Последствия модернити. Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология / Э. Гидденс / под ред. В. Л. Иноземцева. — М.: Academia, 1999. — С. 101–122.
 9. *Bazikyan S. A.* Sociocultural Models for Interpretation of C. G. Jung Archetypes in Advertising Industry / Stanislava A. Bazikyan. *Sociocultural // Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences* 2 (2013. 6). — p. 235–246.
 10. *Олена Ковальова.* Сільський розвиток можливий через партнерство держави, бізнесу та громад. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/uk/pressroom?nid=24571>
 11. *Добрынин А. Н., Дятлов С. А., Цыренова Д. Е.* Человеческий капитал в транзитивной экономике: формирование, оценка, эффективность использования / А. Н. Добрынин, С. А. Дятлов, Д. Е. Цыренова // *Международ. научный журнал “Символ науки”*. — 2016. — № 5. — СПб.: Наука. — С. 309–312.
 12. *Becker G. S.* Investment in Human Capital: A Theoretical Analysis / G. S. Becker // *The journal of political economy*. — № 5 (70). — 1962. — p. 9–49.
 13. *Anikin V. A.* Occupational Propensity for Training in a Late Industrial Society: Evidence from Russia / V. A. Anikin // *International Journal of Training and Development*. — 2017. — № 4 (21). — p. 249–284.
 14. *Пикетті Т.* Капітал у ХХІ столітті / Тома Пікетті / пер. з англ. Н. Палій. — К. : Наш формат, 2016. — 696 с.

REFERENCES

1. *Tarasenko V., Sakada M.* (2008). Problema zemelnoho rynku v Ukraini [The problem of the land market in Ukraine]. *Ukrainske suspilstvo. 1992–2008. Sotsiologichnyi monitorynh — Ukrainian Society. 1992–2008. Sociological monitoring*. V. Vorona, M. Shulha (Eds.). (p. 131–148). Kyiv:

- In-t sotsiolohii NAN Ukrainy [in Ukrainian].
2. *Shatokhin A. M.* (Eds.). (2009). *Sotsialnyi rozvytok silskykh rehioniv — Social development of rural regions: Proceedings of the international interdisciplinary conference devoted to the 165th anniversary since the founding of the Uman State Agrarian University and 150th anniversary of its stay in Uman*. Uman: Sochinskyi [in Ukrainian].
 3. *Harbar O. P., Shatokhin A. M., Kostiuk M. V., Yamchuk P. M.* (2015). *Ukrainska natsionalno-kulturna identychnist: dzherela, sohodennia, pohliad u mai-butnie — Ukrainian national-cultural identity: source, present, view into the future: Proceedings of correspondence scientific and practical conference*. Uman: Sochinskyi [in Ukrainian].
 4. *Balanovskiy Ya. M.*, et. al. (2018). *Sotsialnyi rozvytok silskykh rehioniv [Social development of rural regions]*. A. M. Shatokhin, M. V. Kostiuk (Eds.). Uman : Sochinskyi [in Ukrainian].
 5. *Znaniiecki F.* (1936). *Badania nad wsia wielkopolska. Przegląd Socjologiczny*, IV, 3–4, 613–620 [in Polish].
 6. *Sotsiologicheskaya entsiklopediya [Sociological encyclopedia]*. (2003). Vols. 1. Mysl: Moskva [in Russian].
 7. *Kogan L. N.* (1992). *Sotsiologiya kul'tury [Sociology of Culture]*. Ekaterinburg: UrGU [in Russian].
 8. *Giddens E.* (1999). *Posledstviya moderniti. Novaya postindustrialnaya volna na Zapade. Antologiya [Consequences of modernity. New post-industrial wave in the West. Anthology]*. V. L. Inozemtsev (Eds.). Moscow: Academia [in Russian].
 9. *Bazikyan S. A.* (2013). *Sociocultural Models for Interpretation of C.G. Jung Archetypes in Advertising Industry*. *Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences*, 2, 235–246 [in English].
 10. *Stryzheus A.* (2017). *Olena Kovalova: Silskyi rozvytok mozhyvyi cherez partnertvo derzhavy, biznesu ta hromad [Olena Kovaleva: Rural development is possible through the partnership of the state, business and communities]*. minagro.gov.ua. Retrieved from <http://minagro.gov.ua/uk/pressroom?nid=24571> [in Ukrainian].
 11. *Dobrynin A. N., Dyatlov S. A., Tsyrenova D. E.* (2016). *Chelovecheskiy kapital v tranzitivnoy ekonomike: formirovanie, otsenka, effektivnost ispolzovaniya [Human capital in a transitive economy: formation, evaluation, efficiency of use]*. *Simvol nauki — Symbol of Science*, 5, 309–312 [in Russian].
 12. *Becker G. S.* (1962). *Investment in Human Capital: A Theoretical Analysis*. *The journal of political economy*, 5(70), 9–49 [in English].
 13. *Anikin V. A.* (2017). *Occupational Propensity for Training in a Late Industrial Society: Evidence from Russia*. *International Journal of Training and Development*, 4 (21), 249–284 [in English].
 14. *Piketty T.* (2016). *Kapital u XXI stolitti [Le Capital au XXI siècle]*. (N. Palii, Trans). Kyiv: Nash format [in Ukrainian].

УДК: 614.253.6:159.9.07

DOI: <https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-18-3-275-289>

Лехан Валерія Микитівна,

доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри соціальної медицини, організації та управління охороною здоров'я, ДЗ "Дніпропетровська медична академія МОЗ України", 49027, м. Дніпро, просп. Яворницького, 24, тел.: +38 (067) 713-71-18, e-mail: social.medicine.pg@dma.dp.ua

ORCID: 0000-0003-2953-3292

Лехан Валерия Никитична,

доктор медицинских наук, профессор, заведующая кафедрой социальной медицины, организации и управления здравоохранением, ГУ "Днепропетровская медицинская академия МЗ Украины", 49027, г. Днепр, просп. Яворницкого, 24, тел.: +38 (067) 713-71-18, e-mail: social.medicine.pg@dma.dp.ua

ORCID: 0000-0003-2953-3292

Lekhan Valery Nikitichna,

Professor, PhD/MD, Head of the Department of Social medicine and health management, Department of Social medicine and health management, Dnipropetrovsk Medical Academy of Health Ministry of Ukraine, State Institution (DMA, SI), 49027, Dnipro, avenue Yavornytsky, 24, tel.: +38 (067) 713-71-18, e-mail: social.medicine.pg@dma.dp.ua

ORCID: 0000-0003-2953-3292

Крячкова Лілія Вікторівна,

доктор медичних наук, доцент, професор кафедри соціальної медицини, організації та управління охороною здоров'я, ДЗ "Дніпропетровська медична академія МОЗ України", 49027, м. Дніпро, просп. Яворницького, 24, тел.: +38 (066) 297-23-29, e-mail: social.medicine.pg@dma.dp.ua

ORCID: 0000-0001-7635-2609

Крячкова Лилия Викторовна,

доктор медицинских наук, доцент, профессор кафедры социальной медицины, организации и управления здравоохранением, ГУ "Днепропетровская медицинская академия МЗ Украины", 49027, г. Днепр, просп. Яворницкого, 24, тел.: +38 (066) 297-23-29, e-mail: social.medicine.pg@dma.dp.ua

ORCID: 0000-0001-7635-2609

Kriachkova Lilia Viktorivna,
PhD/MD, Professor of the Department of Social medicine and health management, Department of Social medicine and health management, DMA, SI, Dnipro, 49027, Dnipro, avenue Yavornytsky, 24, tel.: +38 (066) 297-23-29, e-mail: social.medicine.pg@dma.dp.ua

ORCID: 0000-0001-7635-2609

Канюка Галина Степанівна,
кандидат психологічних наук, завідувач лабораторії психофізіологічних досліджень, ДЗ “Дніпропетровська медична академія МОЗ України”, 49027, м. Дніпро, просп. Яворницького, 24, тел.: +38 (050) 453-56-48, e-mail: social.medicine.pg@dma.dp.ua

ORCID: 0000-0003-3091-4690

Канюка Галина Степановна,
кандидат психологических наук, заведующая лабораторией психофизиологических исследований, ГУ “Днепропетровская медицинская академия МЗ Украины”, 49027, г. Днепр, просп. Яворницкого, 24, тел.: +38 (050) 453-56-48, e-mail: social.medicine.pg@dma.dp.ua

ущая лабораторией психофизиологических исследований, ГУ “Днепропетровская медицинская академия МЗ Украины”, 49027, г. Днепр, просп. Яворницкого, 24, тел.: +38 (050) 453-56-48, e-mail: social.medicine.pg@dma.dp.ua

ORCID: 0000-0003-3091-4690

Kanyuka Galina Stepanivna,
Candidate of Sciences in Psychology, Head of the Laboratory of Psychophysiological Research, DMA, SI, Dnipro, 49027, Dnipro, avenue Yavornytsky, 24, tel.: +38 (050) 453-56-48, e-mail: social.medicine.pg@dma.dp.ua

ORCID: 0000-0003-3091-4690

ОСОБИСТІСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УСПІШНОСТІ СУЧАСНОГО КЕРІВНИКА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Анотація. З метою визначення психологічних складових особистісного потенціалу успішності керівника охорони здоров'я на сучасному етапі модернізації галузі та формування нових архетипів управління проведено психодіагностичне обстеження 65 керівників закладів охорони здоров'я Дніпропетровської області. Використовувалися методики: В. Смекала і М. Кучера для вивчення домінуючої орієнтації особистості; Г. Шмішека — для діагностики типу акцентуації особистості; Т. Лірі — для оцінювання відношення до навколишніх; М. Вудкока і Д. Френсіса “Аналіз обмежень” — для дослідження психологічних обмежень керівників; Мак-шкала для вимірювання рівня макіавеллізму особистості. Виявлено наявність необхідних архетипів управління та істотних можливостей до успішного менеджменту, про що свідчить

невелика кількість управлінських обмежень (від 0 до 3) у більшості (70,8 %) досліджених. Встановлено, що у 67,7 % керівників домінує спрямованість на виконання завдання. Найбільш вираженими типами акцентуацій є сполучення гіпертимної, емотивної та демонстративної акцентуацій рис особистості (так звана триада успішного управління — необхідний архетип управління). Домінуючі типи міжособистісних відносин дають змогу управлінцям успішно реалізовувати свої владні повноваження: 69,2 % (95 % ДІ 58,0–80,5 %) обстежених притаманний владно-лідуючий тип; 27,7 % (95 % ДІ 16,8–38,6 %) — відповідально-великодушний тип; у 84,6 % — виявлено високий рівень архетипу макіавеллізму (від 50 балів і вище). Загалом діючі керівники закладів охорони здоров'я характеризуються досить високим особистісним потенціалом успішності управління, наявністю необхідних архетипів управління, однак їм властиві також певні психологічні риси, що формуються під тиском невизначеності довгострокової політики стосовно розвитку охорони здоров'я, які можуть перешкоджати здійсненню масштабних перетворень у галузі — невірноважена акцентуація у керівників 2-го рівня і компенсуючий невпевненість у своїх силах високий рівень макіавеллізму більш як у 80 % обстежених. Визначено, що можливо і необхідно впливати на формування сучасної архетипічної стратегії управління в охороні здоров'я, оскільки це є запорукою успішної трансформації галузі.

Ключові слова: архетипи управління, особистісний потенціал, психологічні характеристики, заклади охорони здоров'я, керівники.

ЛИЧНОСТНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ УСПЕШНОСТИ СОВРЕМЕННОГО РУКОВОДИТЕЛЯ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ

Аннотация. С целью определения психологических составляющих личностного потенциала успешности руководителя здравоохранения на современном этапе модернизации отрасли и формирования новых архетипов управления проведено психодиагностическое обследование 65 руководителей учреждений здравоохранения Днепропетровской области. Использовались методики: В. Смекала и М. Кучера для изучения доминирующей ориентации личности; Г. Шмишека — для диагностики типа акцентуации личности; Т. Лири — для оценки отношения к окружающим; М. Вудкока и Д. Фрэнсиса “Анализ ограничений” — для исследования психологических ограничений руководителей; Мак-шкала для измерения уровня макиавеллизма личности. Выявлено наличие необходимых архетипов управления и достаточных возможностей для успешного управления, о чем свидетельствует небольшое количество управленческих ограничений (от 0 до 3) у большинства (70,8 %) исследованных. Установлено, что у 67,7 % руководителей доминирует направленность на выполнение задания. Наиболее выраженными типами акцентуаций является сочетание гипертимной, эмотивной и упорной акцентуаций черт личности (так называемая триада успешного управления — необходимый архетип управления). Доминирующие типы межличностных отношений дают возможность управленцам успешно

реализовывать свои властные полномочия: 69,2 % (95 % ДИ 58,0–80,5 %) обследованных присущ властно-лидирующий тип; 27,7 % (95 % ДИ 16,8–38,6 %) — ответственно-великодушный тип; у 84,6 % — выявлен высокий уровень архетипа макиавеллизма (от 50 баллов и выше). В целом действующие руководители учреждений здравоохранения характеризуются достаточно высоким личностным потенциалом успешности управления, наличием необходимых архетипов управления, однако им присущи также определенные психологические черты, которые формируются под давлением неопределенности долгосрочной политики по развитию здравоохранения, которые могут препятствовать осуществлению масштабных преобразований в отрасли — неуравновешенная акцентуация у руководителей 2-го уровня и компенсирующий неуверенность в своих силах высокий уровень макиавеллизма более чем у 80 % обследованных. Определено, что возможно и необходимо воздействовать на формирование современной архетипической стратегии управления в здравоохранении, поскольку это является гарантией успешной трансформации отрасли.

Ключевые слова: архетипы управления, личностный потенциал, психологические характеристики, учреждения здравоохранения, руководители.

PERSONAL POTENTIAL SUCCESS OF THE MODERN HEALTH CARE MANAGER

Abstract. The purpose of the article was to study the psychological components of the personal potential of the success of the health care manager at the present stage of industry modernization and the formation of new archetypes of management. A psychodiagnostic survey of 65 managers of healthcare institutions in the Dnipropetrovsk region was conducted. Methods were used: the method of studying the orientation of the personality of V. Smekal and M. Kucher; test L. Shmisheka to determine the type of personality accentuation; T. Leary personality test of ability to form relationships in groups; D. Francis, M. Woodcock “Unblocked manager” for studying the psychological limitations of managers; MACH-IV test of person Machiavellianism. It was revealed that there are management archetypes needed, sufficient opportunities for successful management, as evidenced by a small number of managerial blocks (from 0 to 3) for most (70,8 %) of those studied. It was found that 67,7 % of managers dominated by the focus on the job. The most pronounced types of accentuations are a combination of hyperthymic, emotive, and stubborn accentuations of personality traits (the so-called triad of successful management — required management archetype). The dominant types of interpersonal relationships allow managers to successfully exercise their authority — 69,2 % (95 % CI 58,0–80,5 %) of the surveyed are characterized by power-leading, 27,7 %; (95 % CI 16,8–38,6 %) is a responsively generous type. In 84,6 % of the patients, a high level of archetype of Machiavellianism was found (from 50 points and above). In general, the current managers of healthcare institutions are characterized by a fairly high personal potential for successful management, the presence of the necessary archetypes of management,

but they also have certain psychological traits that are shaped by the pressure of uncertainty in long-term health care development policies that may impede the implementation of large-scale changes in the industry — an unbalanced accentuation of level 2 managers and a high level of Machiavellianism compensating for the lack of confidence in their abilities in more than 80 % of those examined. It was determined that it is possible and necessary to influence the formation of a modern archetypal management strategy in health care, since this is the key to successful transformation of the industry.

Keywords: management archetypes, personal potential, psychological characteristics, health care institutions, managers.

Постановка проблеми. Доведено, що система охорони здоров'я (ОЗ) є однією з найважливіших складових соціальної сфери, від якої залежить як здоров'я населення, так і добробут держави [1]. Галузь має свої певні архетипічні складові управління, які формують політику у медичній сфері і мають пройти певний шлях трансформації для відповідності вимогам сьогодення.

На сучасному етапі розвитку національна система охорони здоров'я в Україні проходить складний шлях масштабних перетворень: здійснюється перехід від розподільчої системи фінансування до закупівлі медичних послуг; робляться кроки у напрямі запровадження фінансової мотивації медичного персоналу; відбуваються інституційні перетворення, спрямовані на зміцнення первинної медичної допомоги, створення системи громадської охорони здоров'я тощо [2; 3].

Успішність реформ галузі залежить не лише від їх змістовного наповнення, використання адекватних інструментів і механізмів перетворень, а й від корпусу керівників органів та закладів охорони здоров'я, які поділяють ідеологію реформи,

мають підготовку у сфері сучасного менеджменту охорони здоров'я [4] та володіють певним особистісним потенціалом [5].

Поняття “особистісний потенціал” означає здатність людини до примноження своїх внутрішніх можливостей, насамперед — здатність до розвитку. Потенціал особистості — можливість жити багатим внутрішнім життям і ефективно взаємодіяти з оточенням, бути продуктивним, успішно рости і розвиватися [6]. Тобто сучасному управлінню у сфері охорони здоров'я для досягнення професійної майстерності необхідні не лише знання, вміння і навички, а й певні якості особистості, що є передумовою досягнення успіху [7].

Аналіз останніх публікацій за проблематикою. За результатами досліджень останніх років визначено, що у складі керівників ОЗ переважають управлінці, які мають позитивне соціальне самопочуття, але не володіють, повною мірою, знаннями і технологіями сучасного менеджменту, їх практична повсякденна діяльність будується на основі застарілих архетипів, наявних особистісних якостей і управлінських навичок, отриманих дослідним шляхом [8].

Українські вчені — Л. А. Мельник, Т. А. Вежновець, В. Бугро, Н. І. Кольцова, О. З. Децик, Н. Б. Федорків, Т. Степурко, І. Грига, Н. Я. Панчишин, В. Л. Смірнова, Р. Ю. Погоріляк, О. П. Гульчій та інші розробляють заходи щодо вирішення проблеми вдосконалення управлінської ланки сфери охорони здоров'я, переважно шляхом розробки нових посадових вимог до управлінських кадрів, опрацювання необхідних компетенцій та підходів до безперервної професійної підготовки [4; 8–13].

Більшість науковців сходяться на думці, що кваліфікаційний рівень керівників охорони здоров'я, яким передбачаються сучасні архетипічні стратегії, відіграє велику роль у процесі реформування галузі та слугує запорукою його успішності [8–13].

Значно менше уваги приділяється проблемі психологічної готовності організаторів охорони здоров'я до професійної діяльності в умовах модернізації системи охорони здоров'я. У поодиноких роботах розглядаються особистісні професійно-важливі психологічні якості керівників закладів охорони здоров'я (ЗОЗ), тип їх міжособистісних стосунків, спрямованість діяльності тощо [8].

З урахуванням змін, що на початку 2019 р. торкнулися управлінського складу галузі, а саме розподілу функцій директора та медичного директора закладів охорони здоров'я [14], виникла необхідність у перегляді вимог до професійних, а також до особистісних якостей, які формують архетипи управління у всіх представників керівної ланки медичної галузі, що і зумовило актуальність проведеного дослідження.

Мета статті. Визначення психологічних складових особистісного потенціалу успішності керівника охорони здоров'я на сучасному етапі модернізації галузі та формування нових архетипів управління.

Для вирішення поставленої мети проводилося психодіагностичне обстеження керівників ЗОЗ з використанням низки методик. Зокрема, використовувалася методика В. Смекала і М. Кучера для вивчення домінуючої орієнтації особистості; методика Г. Шмішека для діагностики типу акцентуації особистості; методика Т. Лірі для оцінки відношення до оточуючих; методика М. Вудкока і Д. Френсіса “Аналіз обмежень” для дослідження психологічних обмежень керівників; Мак-шкала для вимірювання рівня мак'явеллізму особистості (схильності людини до маніпулювання) [15–18].

Статистичну обробку результатів проводили за допомогою програмного продукту STATISTICA 6.1 (StatSoft Inc., серійний № AGAR909E-415822FA) з використанням описової статистики та відповідних завдань, типу даних та їх розподілу методів статистичного аналізу. Значення $p < 0,05$ ($< 5\%$) вважалось значущим для всіх проведених статистичних тестів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження було проведено в рамках багаторічного динамічного спостереження за соціально-психологічним портретом (збірним образом) керівників закладів охорони здоров'я, що проводиться кафедрою соціальної медицини, організації, управління охороною здоров'я ДЗ “ДМА МОЗ України” [19].

Протягом 2018–2019 навчального року було протестовано 65 керівників закладів охорони здоров'я Дніпропетровської області, серед яких 30 керівників (46,2 %) 1-го рівня управління (директора, головні лікарі та ін.), 35 осіб (53,8 %) 2-го рівня управління (медичні директора, заступники директорів та ін.); 41 жінка (63,1 %) та 24 чоловіків (36,9 %). Вік обстежених коливався від 30 до 70 років і складав у середньому 55,0 (43,0; 60,0) років (медіана та інтерквартильний розмах). Представники 2-го рівня управління належали до більш молодого покоління порівняно з топ-менеджерами — 50,0 (39,0; 59,0) та 57,0 (55,0; 62,0) років відповідно ($p = 0,007$ за критерієм Манна-Уїтні). Подібні відмінності (20,0 (10,0; 30,0) та 11,0 (5,2; 19,0) років відповідно для 1-го та 2-го рівнів управління) притаманні і для середнього стажу обстежених на посаді керівника ЗОЗ ($p = 0,010$), який для всіх обстежених складає у середньому 13,5 (7,25; 27,0) років. Отже, за віковим складом керівників, що взяли участь у дослідженні, можна припустити, що поява нових кваліфікаційних вимог до директорів та медичних директорів [14], які більшою мірою стосуються представників 1-го рівня управління, призведе до “омолодження” керівного складу верхньої ланки управління ЗОЗ.

Достатній управлінський стаж у обстежених керівників можна розглядати як опосередкований показник їх успішності. До показників успішності управлінської діяльності відноситься така досліджена характеристика, як управлінські обмеження керівників, оскільки ефективність

професійної діяльності управлінців визначається певними рамками, які стримують потенціал і результати діяльності організацій [17].

У ході дослідження було виявлено, що у 15,4 % обстежених керівників ЗОЗ не виявлено жодного обмеження, у 55,4 % виявлено по 1–3 обмеження, а у решти 29,2 % — більше трьох. Між рівнями управління щодо розподілу кількості обмежень керівників різниці не виявлено ($p = 0,476$ за критерієм X^2 -квадрат Пірсона).

Найчастіше виявляються такі обмеження: слабкі управлінські навички — частота 41,5 % (95 % довірчий інтервал (ДІ) 29,6–53,5 %); невміння управляти собою та розмиті особистісні цінності, що зустрічалися з однаковою частотою 40,0 % (95 % ДІ 28,1–51,9 %); недостатнє розуміння особливостей управлінської роботи — 33,8 % (95 % ДІ 22,3–45,4 %); невміння впливати на людей та невміння навчати — однакова частота 32,3 % (95 % ДІ 20,9–43,7 %); нестача творчого підходу і низька здатність формувати колектив — однакова частота 29,2 % (95 % ДІ 18,2–40,3 %). Менш за все зустрічалися обмеження призупиненого саморозвитку — 18,5 % (95 % ДІ 9,0–27,9 %) та неясні особисті цілі — 7,7 % (95 % ДІ 1,2–14,2 %). Між рівнями управління щодо частоти зустрічаємості обмежень розбіжностей не виявлено за всіма пекрескодами успішної управлінської діяльності ($p > 0,05$).

За даними рангового кореляційного аналізу розмиті особистісні цінності корелюють з такими обмеженнями, як слабкі управлінські навички (ранговий коефіцієнт коре-

ляції Спірмена $rs = 0,84$; $p = 0,018$) та з невмінням навчати ($rs = 0,79$; $p = 0,021$). Отже, розмиті особистісні цінності пов'язані з невмінням навчати підлеглих та слабкими управлінськими навичками, можуть негативно відбитися на процесах реформування галузі, оскільки будуть перешкоджати керівникам приймати виважені управлінські рішення в рамках сучасних нововведень.

Загалом у керівників охорони здоров'я спостерігається середній рівень вияву основних видів спрямованості без статистично значущих розбіжностей між рівнями управління ($p > 0,05$ за критерієм Ст'юдента для всіх видів спрямованості): спрямованість на себе (особистісна) — 28,7 (5,30) балів (середня арифметична та стандартне відхилення); колективістська спрямованість (на взаємодію) — 33,6 (5,82) балів; спрямованість на завдання (ділова) — 37,7 (5,90) балів.

Отже, показник орієнтації на себе є найменш вираженою спрямованістю, найвищою є орієнтація на виконання завдання, спрямованість на взаємодію займає проміжне положення. Слід відзначити, що рівень ділової спрямованості статистично значуще ($p < 0,05$) перевищував інші види орієнтації особистості.

Ця тенденція простежується і у структурі за видом домінуючої спрямованості у обстежених керівників ЗОЗ. Серед усіх обстежених переважаюча більшість (67,7 %) має домінуючу спрямованість на виконання завдання, чверть (26,2 %) — на взаємодію і лише 6,1 % (4 особи серед обстежених) — домінуючу орієнтацію на себе. Така ситуація є сприят-

ливою, оскільки у період проведення реформ важливим є збільшення діловою активності керівної ланки, що можливо за умов орієнтації більшості керівників на виконання поставлених завдань.

Зі стажем роботи на керівній посаді особистісна спрямованість корелює зворотним зв'язком ($rs = -0,36$; $p = 0,048$), колективістська спрямованість — прямим зв'язком ($rs = 0,37$; $p = 0,046$). Отже, роки проведені на управлінській посаді сприяють більшому ступеню взаємодії та меншій зацикленості управлінця на власних інтересах.

Визначення типу акцентуації, особистісних якостей за методикою Г. Шмішека (рис. 1) показало, що керівникам ЗОЗ більшою мірою притаманна гіпертимна (медіана та інтерквартильний розмах — 18,0 (15,0; 21,0) балів) і емотивна (15,0 (15,0; 18,0) балів) акцентуація особистості та демонстративна (16,0 (12,0; 18,0) балів) і застрягаюча (ригідна, стійка, наполеглива) акцентуація особистості (14,0 (13,5; 14,5) балів).

Дане панівне сполучення типів акцентуації (гіпертимної, емотивної та демонстративної) можна назвати таким архетипом управління, як необхідним “тризубом” керівника — тріадою менеджменту, оскільки саме таке сполучення забезпечує успішне управління. Гіпертимні риси дають можливість менеджерам ЗОЗ легко адаптуватися до нової ситуації, швидко включатися у процес роботи та надихати інших своєю енергійністю, жагою діяльності і багатством ідей; емотивність виявляється у радості за чужі удачі, почутті обов'язку стосовно інших людей (певною

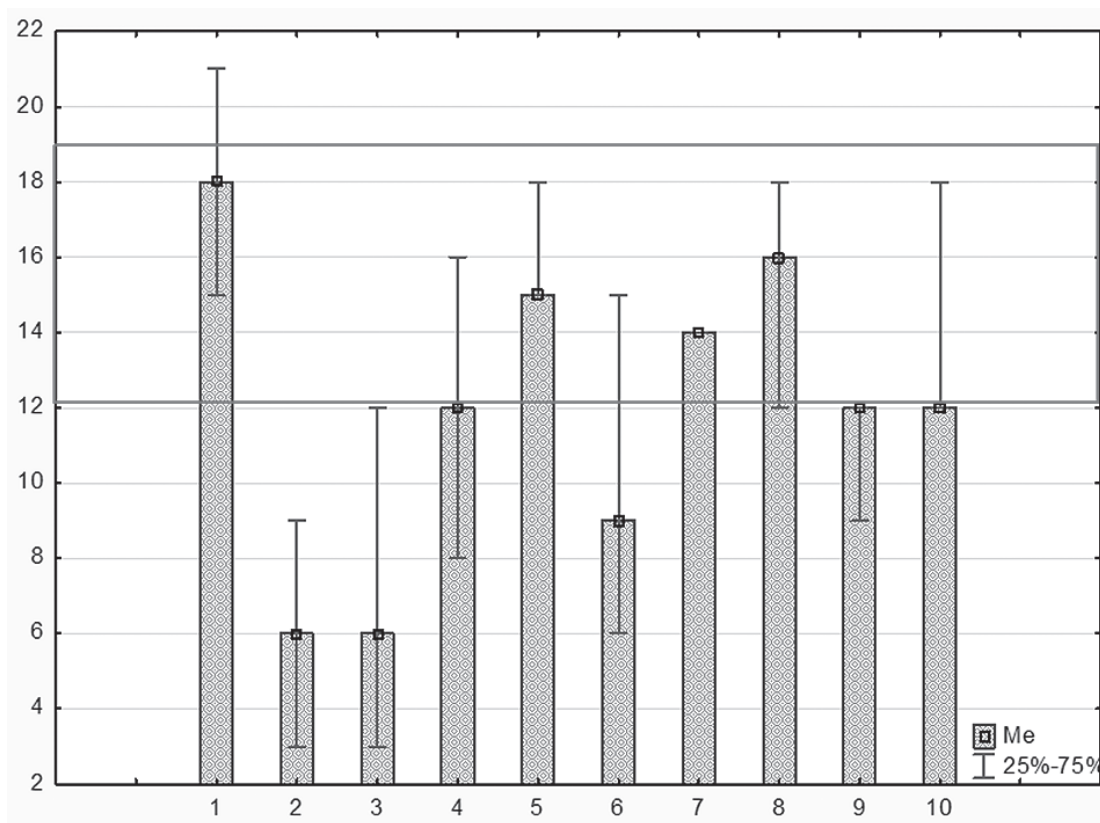

Рис. 1. Узагальнений профіль характеру за методикою Г. Шмішека обстежених керівників ЗОЗ (середній бал у вигляді медіани та інтерквартильного розмаху за типом акцентуації особистості: 1 – гіпертимний тип; 2 – тривожно-боязливий тип; 3 – дистимічний тип; 4 – педантичний тип; 5 – емотивний тип; 6 – збудливий тип; 7 – застрягаючий тип; 8 – демонстративний тип; 9 – циклотимічний тип; 10 – афективно-екзальтований тип)

мірою є відбитком професійних лікарських якостей); наполегливість відрізняється прагненням домогтися значних показників у будь-якій справі, виявом високих вимог до себе і оточуючих, жагою справедливості.

За рівнями управління визначено розбіжності лише за середнім балом збудливого (неврівноваженого) типу акцентуації особистості ($p = 0,004$ за критерієм Манна-Уїтні), який більшою мірою був притаманний керівникам 2-го рівня управління (13,0 (12,0; 15,0) балів) порівняно з 1-м (9,0 (3,0; 9,0) балів). Існування таких акцентуацій у керівників 2-го рівня можна трактувати як психологічну перешкоду при впровадженні інноваційних елементів у систему

охорони здоров'я, яка є проекцією від непослідовної політики у сфері охорони здоров'я, відсутності чіткої стратегії розвитку галузі.

Рівень акцентуації за гіпертимним типом корелює прямим зв'язком з колективістською спрямованістю особистості ($r_s = 0,57$; $p = 0,009$) та зворотним — із загальною кількістю обмежень керівника ($r_s = -0,53$; $p = 0,005$). Отже, чим вищий рівень вияву даної акцентуації, тим менша кількість управлінських обмежень притаманна менеджеру.

Треба зазначити, що всі середні бали знаходяться у діапазоні ознак акцентуацій (від 12 до 15 балів) та діапазоні тенденцій (від 15 до 19 балів). У керівників, які мали більше

ніж 19 балів за певною шкалою, визначалася певна акцентуація. Серед обстежених відсутні особистості з афективно-екзальтованим, збудливим та неврівноваженим типом акцентуацій. Не досягли статистично значущого рівня, отже, ми не можемо стверджувати про наявність дистимічного, циклотимічного та тривожно-боязливого типу акцентуацій.

Найчастіше зустрічається гіпертимний — 40,0 % (95 % ДІ 28,1–51,9 %), емотивний — 15,4 % (95 % ДІ 6,6–24,2 %), демонстративний — 15,4 % (95 % ДІ 6,6–24,2 %) та педантичний — 6,2 % (95 % ДІ 0,3–12,0 %) типи особистісних акцентуацій.

Наявність гіпертимної, емотивної та демонстративної акцентуації корелює прямими зв'язками середньої сили з характеристикою домінування, визначеною за методикою Т. Лірі (коефіцієнти кореляції Спірмена відповідно $r_s = 0,40$; $p = 0,034$; $r_s = 0,45$; $p = 0,013$; $r_s = 0,38$; $p = 0,041$).

До виявлених за допомогою методики Лірі особливостей міжособистісної поведінки керівників ЗОЗ (рис. 2) відноситься те, що не спостерігається суттєвих розбіжностей в оцінюванні “Я-реального”, “Я-ідеального” та статистично значущих відмінностей в оцінках керівників 1-го та 2-го рівнів управління ($p > 0,05$).

За позначку 8 балів, яка є межею гармонійної поведінки, виходять тільки авторитарність (медіана та інтерквартильний розмах 10,0 (8,0; 12,0) балів) та альтруїстичність (9,5 (6,0; 12,0) бали), що вказує на акцентуацію за даними напрямками. Найменше виражена підозрілість — 3,5 (3,0; 7,0) бали.

Залежно від домінування певного октанта у досліджуваних, виділяють їх тип орієнтації у міжособистісних стосунках. Для керівників закладів охорони здоров'я характерна наявність переважно двох домінуючих типів міжособистісних відносин: владно-лідуючий (69,2 %; 95 % ДІ 58,0–80,5 %) та відповідально-великодушний (27,7 %; 95 % ДІ 16,8–38,6 %), при яких домінантність і енергійність керівників поєднуються із сердечністю й обов'язковістю. Подібні форми міжособистісних стосунків у медичних закладах спостерігаються довготривалий час [16, 19] і їх можна назвати своєрідними архетипами — “віжками управління”.

Аналіз найбільш характерного вектора поведінки на підставі розрахунку інтегральних показників показав, що вектор “домінування”, який вказує на ступінь владності, авторитарності, впевненості, складав у

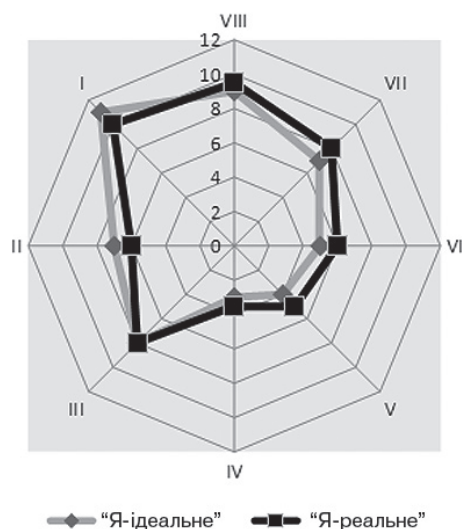

Рис. 2. Узагальнений профіль міжособистісних відносин обстежених керівників ЗОЗ (медіанне значення за октантами I – авторитарність, II – егоїстичність, III – агресивність, IV – підозрілість, V – покірність, VI – залежність, VII – дружєлюбність, VIII – альтруїстичність)

обстежених 8,5 (3,6; 12,0), що статистично вище ($p < 0,001$) за показник “дружелюбності” — 3,3 (–0,6; 8,0), який є відбиттям прагнення особистості до встановлення доброзичливих відносин та співробітництва з оточуючими.

Вектор “дружелюбність” у міжособистісних відношеннях керівників ЗОЗ корелює прямими зв’язками з віком ($r_s = 0,40$; $p = 0,007$) та стажем роботи ($r_s = 0,32$; $p = 0,035$) управлінців, зі спрямованістю на взаємодію ($r_s = 0,43$; $p = 0,039$) та зворотним — з низькою здатністю формувати колектив ($r_s = -0,67$; $p = 0,047$) і показником мак’явеллізму особистості ($r_s = -0,36$; $p = 0,030$).

Ступінь мак’явеллізму (схильності до маніпулювання), який можна віднести до одного з архетипів управління, коливався від 38,0 до 82,0 балів у обстежених. Середній рівень показника, виміряний за Мак-шкалою складає серед усіх обстежених 59,6 (12,67) бали (середня арифметична та стандартне відхилення) без статистично значущих розбіжностей між рівнями управління ($p = 0,428$). Виявлено лише 3 особи з невисоким рівнем мак’явеллізму від 30 до 40 балів (4,6 %); 7 керівників (10,8 %) мають підвищений рівень показника у діапазоні від 40 до 50 балів; і переважаючи більшість опитаних — 55 осіб (84,6 %) має високий рівень мак’явеллізму (від 50 балів і вище). У 5 обстежених (7,7 %) рівень показника перевищує 80 балів. Такий високий рівень мак’явеллізму передбачає низку позитивних якостей, серед яких критичність, наполегливість у досягненні мети, націленість на результат, прагматичність, однак на

іншому полюсі — нехтування соціальним схваленням, почуття власної переваги, наявність внутрішніх конфліктів, марнославство тощо. Люди з високими балами за Мак-шкалою частіше прагнуть конкурувати і вигравати, використовуючи інших як засіб.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Керівний склад закладів охорони здоров’я характеризується наявністю значного особистісного потенціалу успішності, необхідних архетипів управління, про що свідчать переважання домінуючої орієнтації на виконання завдання, сполучення гіпертимної, емотивної та демонстративної акцентуацій рис особистості (тріада успішного управління), владно-лідуючого та відповідально-великодушного типів міжособистісних відносин, що й обумовлює невелику відсутність (1–3) управлінських обмежень у переважної частини (70,8 %) управлінців 1-го (директора, головні лікарі та ін.) та 2-го (медичні директори, заступники директорів та ін.) рівнів управління.

Водночас діючим керівникам притаманні певні психологічні характеристики, застарілі архетипи управління, які сформовані під тиском невизначеності довгострокової політики стосовно розвитку охорони здоров’я, що можуть перешкоджати успішності управлінської діяльності в умовах реформування галузі — невраїноважена акцентуація у керівників 2-го рівня і компенсуючий невпевненість у своїх силах високий рівень мак’явеллізму більш ніж у 80 % обстежених. Таку архетипіку управління можна визначити як “феодалський менеджмент” [20], коли спостеріга-

ється відхід керівників від цінностей науки, прагматизм стає нормою прийняття рішень, а відносини з вищестоячим керівником стають єдиною управлінською реальністю.

Це певною мірою є відображенням особливостей поведінки більшості керівників, пов'язаної як із застарілими архетипічними установами до управління, політичною та соціально-економічною ситуацією, так і з системою відбору і кар'єрного росту управлінських кадрів, їх післядипломною підготовкою та самовдосконаленням. На всі ці обставини можливо і необхідно впливати для формування сучасної архетипічної стратегії управління в охороні здоров'я.

Перспективи подальших досліджень полягають у проведенні досліджень щодо обґрунтування комплексу заходів, спрямованих на зміцнення та зростання особистісного потенціалу успішності керівного складу закладів охорони здоров'я для формування сучасних архетипів управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. European Observatory on Health Systems and Policies. Health Systems, Health, Wealth and Societal Well-being. Assessing the case for investing in health systems / Ed. by J. Figueras and M. McKee. — Open University Press World Health Organization, 2012. — 330 p.
2. Етапи впровадження реформи фінансування системи охорони здоров'я закладами ПМД у 2018 році: Збірка матеріалів методологічної підтримки для закладів ПМД. — К.: Проект USAID “Підтримка ре-
- форми охорони здоров'я”, 2018. — 20 с.
3. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016 р. № 1013-р “Про схвалення Концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я” [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1013-2016-%D1%80>
4. Мельник Л. А. Сучасний керівник медичного закладу в умовах реформування охоронної галузі [Електронний ресурс] / Л. А. Мельник // Державне управління: удосконалення та розвиток. — 2018. — № 11. — 7 с. — Режим доступу: http://www.dynayka.com.ua/pdf/11_2018/24.pdf
5. Головнева И. В. Психологические особенности личности, влияющие на успешность в профессиях “человек – человек” / И. В. Головнева // Вестн. Омского ун-та. Серия: Психология. — 2018. — № 1. — С. 42–55.
6. Тавтилова Н. Н. Личностный потенциал как фактор успешной реализации кадровой стратегии [Электронный ресурс] / Н. Н. Тавтилова // Психология в России и за рубежом: материалы II Междунар. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, ноябрь 2013 г.). — СПб.: Реноме, 2013. — С. 98–103. — Режим доступа: <https://moluch.ru/conf/psy/archive/109/4480/>
7. Климов Е. А. Психология профессионала / Е. А. Климов. — М.: Ин-т практической психологии, Воронеж: НПО “МО-ДЭК”, 1996 — 400 с.
8. Вежновець Т. А. Особливості ухвалення управлінських рішень керівниками закладів охорони здоров'я з різним стажем роботи / Т. А. Вежновець // Клінічна фармація, фармакотерапія та медична стандартизація. — 2012. — № 3/4. — С. 138–143.
9. Бугро В. Підготовка менеджерів з охорони здоров'я / В. Бугро //

- Практика управління медичним закладом. — 2011. — № 6. — С. 78–87.
10. Застосування методів активного і інтерактивного навчання в післядипломній освіті керівників закладів охорони здоров'я як засобів для поліпшення прийняття управлінських рішень / Н. І. Кольцова, О. З. Децик, Н. Б. Федорків [та ін.] // Буковинський медичний вісник. — 2011. — Т. 15. — № 4. — С. 125–128.
 11. *Степурко Т.* Компетенції адміністраторів в охороні здоров'я: реалії та перспективи : Аналітична записка НСЗ/2013 / Т. Степурко, І. Грига. — К.: Ін-т екон. досліджень та політ. консультацій, 2013. — 12 с.
 12. *Панчишин Н. Я.* Оцінка ефективності управління в системі охорони здоров'я / Н. Я. Панчишин, В. Л. Смірнова // Вісн. соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. — 2012. — № 3 (53). — С. 57–59.
 13. *Погоріляк Р. Ю.* Вивчення проблеми підготовки сучасних керівних кадрів охорони здоров'я в Україні / Р. Ю. Погоріляк, О. П. Гульчій // Україна. Здоров'я нації. — 2015. — № 4 (36). — С. 76–80.
 14. Наказ МОЗ України від 31.10.2018 № 1977 “Про внесення змін до Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників. Вип. 78 “Охорона здоров'я” [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://moz.gov.ua/article/ministry-mandates/nakaz-moz-ukraini-vid-31102018--1977-provnesennja-zmin-do-dovidnika-kvalifikacijnih-harakteristik-profesij-pracivnikov-vipusk-78-ohorona-zdorovja>
 15. *Карелин А.* Большая энциклопедия психологических тестов / А. Карелин. — М.: Эксмо, 2007. — 416 с.
 16. *Канюка Г. С.* Психологические основы успешности управленческой деятельности руководителей учреждений здравоохранения : дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.05 / Канюка Галина Степановна. — Днепропетровск, 2001. — 189 с.
 17. *Francis D.* New unblocked manager: a practical guide to self development / D. Francis M. Woodcock. — Gower Publishing, Ltd., 1996. — 251 p.
 18. *Знаков В. В.* Методика исследования макиавеллизма личности / В. В. Знаков. — М.: Смысл, 2001. — 20 с.
 19. Соціально-психологічний портрет керівників закладів охорони здоров'я : сучасний стан і тенденції змін / В. М. Лехан, Л. В. Крячкова, Г. С. Канюка [та ін.] // Україна. Здоров'я нації. — 2015. — № 3. — С. 75–81.
 20. *Тарасенко В. В.* Стратегии развития территориальных кластеров / В. В. Тарасенко // Экономические стратегии. — 2011. — № 11. — С. 82–92.

REFERENCES

1. *Figueras J. & McKee M.* (Ed.). (2012). Health Systems, Health, Wealth and Societal Well-being. Assessing the case for investing in health systems. European Observatory on Health Systems and Policies: Open University Press World Health Organization.
2. USAID Project “Supporting Healthcare Reform” (2018). Etapi vprovadzhennya reformi finansuvannya sistemi ohoroni zdorov'ya zakladami PMD u 2018 rotsi [Stages of Implementation of the Health Care Financing Reform in 2018]. Zbirka materialiv metodologichnoyi pidtrimki dlya zakladiv PMD. Retrieved from https://storage.decentralization.gov.ua/uploads/library/file/311/USAID_2018_interactiv_1.pdf [in Ukrainian].
3. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30 lystopada 2016 r. № 1013-r “Pro skhvalennia Kontseptsii reformy finansuvannya systemy

- okhorony zdorovia" [On Approval of the Concept of Health Care Reform Financing]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1013-2016-%D1%80>
4. *Melnyk L. A.* (2018). Suchasnyi kerivnyk medychnoho zakladu v umovakh reformuvannia zdorovo okhoronnoi haluzi [The modern head of the medical institution in the conditions reforming the healthcare industry]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, 11, 7. Retrieved from: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/11_2018/24.pdf [in Ukrainian].
 5. Golovneva, I.V. (2018). Psihologicheskie osobennosti lichnosti, vliyayushchie na uspechnost' v professiyah "chelovek – chelovek" [The psychological features of the personality that influence success "the person – the person" in professions]. *Vestnik Omskogo universiteta. Seriya "Psihologiya"*, 1, 42–55. [in Russian].
 6. *Tavtilova N. N.* (2013). Lichnostnyj potencial kak faktor uspechnoj realizacii kadrovoj strategii [Personal potential as a factor in the successful implementation of personnel strategy]. *Psihologiya v Rossii i za rubezhom: materialy II Mezhdunar. nauch. konf. (g. Sankt-Peterburg, noyabr' 2013 g.)*. SPb.: Renome, 98–103. Retrieved from: <https://moluch.ru/conf/psy/archive/109/4480/> [in Russian].
 7. *Klimov E. A.* (1996) *Psihologiya professionala* [Psychology of a professional]. M.: Institut prakticheskoy psichologii, Voronezh: NPO "MO-DEHK" [in Russian].
 8. *Vezhnovets T. A.* (2012) Osoblyvosti ukhvalennia upravlinskykh rishen kerivnykamy zakladiv okhorony zdorovia z riznym stazhem roboty [Peculiarities of making administrative decisions by managers of healthcare institutions with different leadership experience]. *Klinichna farmatsiia, farmakoterapiia ta medychna standartyzatsiia*, 3/4, 138–143. [in Ukrainian].
 9. *Buhro V.* (2011). Pidhotovka menedzheriv z okhorony zdorovia [Training of health managers]. *Praktyka upravlinnia medychnym zakladom*, 6, 78–87. [in Ukrainian].
 10. *Koltsova N. I., Detsyk O. Z., Fedorkiv N. B., Koval'chuk R. Y., Stovban I. V., Navchuk I. V.* (2011). Zastosuvannia metodiv aktyvnoho i interaktyvnoho navchannia v pisliadyplomnii osviti kerivnykiv zakladiv okhorony zdorovia yak zasobiv dlia polipshennia pryiniattia upravlinskykh rishen [Application of active and interactive teaching methods in postgraduate education of managers of healthcare institutions as a means of improving management decision making]. *Bukovynskyi medychnyi visnyk*, 4, 125–128. [in Ukrainian].
 11. *Stepurko T. & Hryha I.* (2013). Kompetentsii administratoriv v okhoroni zdorovia: realii ta perspektyvy [Competence of administrators in health care: realities and prospects]. *Analitychna zapyska HC3/2013*. K.: Instytut ekonomichnykh doslidzhen ta politychnykh konsultatsii [in Ukrainian].
 12. *Panchyshyn N. Ia. & Smirnova V. L.* (2012). Otsinka efektyvnosti upravlinnia v systemi okhorony zdorovia [Assessment of the effectiveness of management in the health care system]. *Visnyk sotsialnoi hihieny ta orhanyzatsii okhorony zdorovia Ukrainy*, 3 (53), 57–59 [in Ukrainian].
 13. *Pohoriliak P. Iu. & Hulchii O. P.* (2015). Vychennia problemy pidhotovky suchasnykh kerivnykh kadrov okhorony zdorovia v Ukraini [Study of the problem of training modern health care professionals in Ukraine]. *Ukrayina. Zdorov'ya natsii*, 4 (36), 76–80 [in Ukrainian].

14. Nakaz MOZ Ukrainy vid 31.10.2018 № 1977 “Pro vnesennia zmin do Dovidnyka kvalifikatsiinykh kharakterystyk profesii pratsivnykiv. Vypusk 78 “Okhorona zdorovia” [On Amendments to the Guide to the Qualification Characteristics of Occupational Workers, Issue 78 “Health Care”]. Retrieved from: <http://moz.gov.ua/article/ministry-mandates/nakaz-moz-ukraini-vid-31102018--1977-provnesennja-zmin-do-dovidnika-kvalifikacijnih-harakteristik-profesij-pracivnikov-vipusk-78-okhorona-zdorovja>
15. *Karelin A.* (2007) Bol'shaya ehnciklopediya psihologicheskikh testov [Great encyclopedia of psychological tests]. M.: EHksmo [in Russian].
16. *Kanyuka G. S.* (2001) Psihologicheskie osnovy uspeshnosti upravlencheskoj deyatel'nosti rukovoditelej uchrezhdenij zdavoohraneniya [Psychological basis for the success of management activities of managers of healthcare institutions]. Candidate's thesis. Dnepropetrovsk: DMA [in Russian].
17. *Francis D. & Woodcock M.* (1996). New unblocked manager: a practical guide to self development. Aldershot, UK.
18. *Znakov V. V.* (2001). Metodika issledovaniya makiavellizma lichnosti [Methods of research Machiavellian personality]. M.: Smysl. [in Russian].
19. *Lekhan V. M., Kriachkova L. V., Kaniuka H. S., Romanova O. V., Korobko M. Yu.* (2015). Sotsialno-psykhologichnyi portret kerivnykiv zakladiv okhorony zdorovia : suchasnyi stan i tendentsii zmin [Social and psychological portrait of managers of health facilities: current state and trends]. Ukraina. Zdorovia natsii, 3, 75–81 [in Ukrainian].
20. *Tarasenko V. V.* (2011). Strategii razvitiya territorialnykh klasterov [Development Strategies for Territorial Clusters]. EHkonomicheskie strategii 11, 82–92 [in Russian].

УДК: 351.72:336.14

DOI: <https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-18-3-290-300>

Марченко Людмила Юрїївна,

аспірант кафедри управління персоналом та економіки праці ХарРІ НАДУ, заступник начальника управління – начальник відділу видатків, Управління державної казначейської служби України у м. Харкові Харківської області, 61051, м. Харків, вул. Клочківська, 276-Б, кв. 107, тел.: (067) 7774705, e-mail: marcheluda@gmail.com

ORCID: 0000-0003-3577-0630

Марченко Людмила Юрьевна,

аспирант кафедры управления персоналом и экономики труда ХарРИ НАГУ, заместитель начальника управления – начальник отдела расходов, Управление государственной казначейской службы Украины в г. Харькове Харьковской области, 61051, г. Харьков, ул. Клочковская, 276-Б, кв. 107, тел.: (067) 7774705, e-mail: marcheluda@gmail.com

ORCID: 0000-0003-3577-0630

Marchenko Lyudmila Yuryevna,

post-graduate student of Personnel Management and Labour Economics Department, KRI NAPA, Deputy Head of Taxation Administration-Head of Department of Expenditures, Administration of State Treasury Service of Ukraine in Kharkiv City, Kharkiv Region, 61051, Kharkiv, Str. Klochkivska, 276-B, f. 107, tel.: (067) 7774705, e-mail: marcheluda@gmail.com

ORCID: 0000-0003-3577-0630

АРХЕТИПНІ ЗАСАДИ ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В СФЕРІ ОБСЛУГОВУВАННЯ КЛІЄНТІВ ДЕРЖАВНОЇ КАЗНАЧЕЙСЬКОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Анотація. Відзначено, що засновником фундаментальних положень колективного несвідомого, яке складається з архетипів та ідей, є Карл Юнг. Проаналізовано, що на сьогодні досить актуальним є впровадження новітніх інформаційних технологій у сфері обслуговування клієнтів Державною казначейською службою України через призму архетипіки. Зазначено, що трансформація Державної казначейської служби України здійснюється з урахуванням засадничих положень архетипіки, у тому числі проводиться

діяльність щодо збалансування роботи та спрощення взаємодії посадових осіб з клієнтами Казначейства через впровадження новітніх інформаційних систем, що полегшують міжособистісну взаємодію, покращують мікроклімат у колективах органів Казначейства. Обґрунтовано, що рушійною силою в процесі впровадження новітніх технологій у сфері обслуговування клієнтів органами Казначейства є цілеспрямована праця окремої людини, всього колективу. Визначено загальні принципи впровадження технологій сталого розвитку щодо казначейського обслуговування клієнтів. Розглянуто пріоритетні напрями діяльності органів Державної казначейської служби. Схарактеризовано впровадження системи дистанційного обслуговування клієнтів через програмно-технічний комплекс “Клієнт Казначейства – Казначейство”, за допомогою якого забезпечується спрощення та оптимізація взаємодії розпорядників (одержувачів) бюджетних коштів з органами Казначейства, крім того використовується електронний формат обслуговування клієнтів з використанням надійних засобів електронного цифрового підпису та сучасних інтернет-технологій, що зменшує фінансові витрати клієнтів, яких обслуговує Казначейство, а також впливає на завантаженість посадових осіб різноманітною паперовою роботою, що з точки зору колективної свідомості з урахуванням архетипів, які склалися нині в нашій державі, покращує як міжособистісні контакти, так і взаємодію органів державної влади з підприємствами, установами, організаціями загалом. Визначено сучасні проблеми впровадження технологій сталого розвитку у сфері обслуговування клієнтів Державної казначейської служби України та запропоновано заходи, спрямовані на їх вирішення.

Ключові слова: архетип, архетипіка, Державна казначейська служба України, електронний документообіг, електронна звітність, електронне урядування, клієнти, пріоритетні напрями діяльності органів Казначейства, система дистанційного обслуговування, сталий розвиток, технології.

АРХЕТИПИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ВНЕДРЕНИЯ ТЕХНОЛОГИЙ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ В СФЕРЕ ОБСЛУЖИВАНИЯ КЛИЕНТОВ ГОСУДАРСТВЕННОЙ КАЗНАЧЕЙСКОЙ СЛУЖБЫ УКРАИНЫ

Аннотация. Отмечено, что основателем фундаментальных положений коллективного бессознательного, которое состоит из архетипов и идей, является Карл Юнг. Проанализировано, что на сегодня достаточно актуальным является внедрение новейших информационных технологий в сфере обслуживания клиентов Государственной казначейской службой Украины через призму архетипики. Отмечено, что трансформация Государственной казначейской службы Украины осуществляется с учетом основных положений архетипики, в том числе проводится деятельность по сбалансированию работы и упрощению взаимодействия должностных лиц с клиентами Казначейства через внедрение новейших информационных систем, облегчающих межличностное взаимодействие, что улучшает микроклимат

в коллективах органов Казначейства. Обосновано, что движущей силой в процессе внедрения новейших технологий в сфере обслуживания клиентов органами Казначейства является целенаправленная работа отдельного человека, всего коллектива. Определены общие принципы внедрения технологий устойчивого развития относительно казначейского обслуживания клиентов. Рассмотрены приоритетные направления деятельности органов Государственной казначейской службы. Охарактеризовано внедрение системы дистанционного обслуживания клиентов через программно-технический комплекс “Клиент Казначейства – Казначейство”, с помощью которого обеспечивается упрощение и оптимизация взаимодействия распорядителей (получателей) бюджетных средств с органами Казначейства, используется электронный формат обслуживания клиентов с использованием надежных средств электронной цифровой подписи и современных интернет-технологий, что уменьшает финансовые затраты клиентов, которых обслуживает Казначейство, а также влияет на загруженность должностных лиц разнообразной бумажной работой, а также с точки зрения коллективного сознания с учетом архетипов, которые сложились сегодня в нашем государстве, улучшает как межличностные контакты, так и взаимодействие органов государственной власти с предприятиями, учреждениями, организациями в целом. Определены современные проблемы внедрения технологий устойчивого развития в сфере обслуживания клиентов Государственной казначейской службы Украины и предложены меры, направленные на их решение.

Ключевые слова: архетип, архетипика, Государственная казначейская служба Украины, электронный документооборот, электронная отчетность, электронное управление, клиенты, приоритетные направления деятельности органов Казначейства, система дистанционного обслуживания, устойчивое развитие, технологии.

ARCHETYPAL PRINCIPLES OF IMPLEMENTATION OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT TECHNOLOGIES IN THE SPHERE OF CUSTOMERS OF STATE TREASURY SERVICE OF UKRAINE

Abstract. The article notes that Karl Jung is the founder of fundamental positions of the collective unconscious, which consists of archetypes and ideas. It is analyzed that today the introduction of the newest information technologies in the sphere of customer service provided by the State Treasury Service of Ukraine through the prism of archetype. It is outlined that the transformation of the State Treasury Service of Ukraine is carried out taking into account the basic provisions of archetype, including balancing of work and facilitating the interaction of officials with clients of the Treasury through the introduction of the latest information systems that facilitate interpersonal interaction and improve the microclimate in the teams of the Treasury Service. It is substantiated that the deliberate work of the individual person and the whole collective is the motive power of the introduction of the newest technologies in the sphere of customer service

provided by the Treasury bodies. The general principles of introduction of sustainable development technologies regarding treasury service of clients are determined. Priority directions of the State Treasury Service activity are considered. It is characterized the implementation of the remote customer service through the software and technical complex “Client of the Treasury – Treasury”, with the help of which simplification and optimization of spending units (receivers) interaction with Treasury bodies as well as an electronic format of customer service using electronic digital signature and modern Internet technologies are provided. Such electronic services reduce the financial expenses of clients serviced by the Treasury, and also affects the workload of officials by various paper work, which from the point of view of collective consciousness, taking into account the archetypes that have developed in our country today, improves both interpersonal contacts and interaction of state authorities with enterprises, institutions, organizations in general. The modern problems of sustainable development technologies introduction in the sphere clients servicing by the State Treasury Service of Ukraine are determined, and measures aimed at their solution are proposed.

Keywords: archetype, State treasury service of Ukraine, electronic document flow, electronic reporting, e-government, clients, priority areas of Treasury bodies activity, remote service system, sustainable development, technology.

Постановка проблеми. У сучасних умовах глобалізації економіки одним з пріоритетів сталого розвитку в сфері обслуговування клієнтів Державної казначейської служби України є взаємодія та налагодження взаємозв'язку на різних рівнях в управлінні публічними фінансами, що є запорукою підвищення прозорості та ефективності їх розподілу, а також цільового спрямування публічних фінансів на конкретно визначені цілі. Впровадження сучасних інформаційних технологій в органах Державної казначейської служби України (далі — органи Казначейства) дають змогу створити якісно нові форми організації діяльності органів Казначейства та їх структурних підрозділів, оптимізувати взаємодію з органами державної влади та місцевого самоврядування шля-

хом надання доступу до державних інформаційних ресурсів, а також покращити якість обслуговування клієнтів Казначейства.

Ключовою проблемою успішного впровадження новітніх інформаційних технологій у сфері казначейського обслуговування клієнтів є обмеженість у часі та належному фінансовому забезпеченні, що ставить під загрозу забезпечення високих темпів економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика архетипів сягає своїми витокami аналітичної психології, але завжди залишатиметься міждисциплінарною, позаяк вибудовується на фундаментальних категоріях, поняттях, ідеях як психології, так і психіатрії, політології,

соціології, державного управління, культурології, філософії. Класичними представниками різних наукових галузей, що в різний час торкалися дослідження архетипів, є Е. Дюркгайм, Гаррі Стек Салліван, З. Фройд, К. Юнг. Вагомий внесок у розвиток теоретичних положень архетипіки зробили такі сучасні вітчизняні науковці: О. Амосов, Е. Афонін, Н. Гавкалова, В. Омел'яненко, О. Сушій та ін.

У свою чергу, дослідженню питань, пов'язаних з впровадженням новітніх інформаційних технологій, приділяли такі вітчизняні науковці та практики, як С. Булгакова, Т. Кублікова, Е. Курганська, Ю. Пасічник, П. Петрашко, В. Стоян, Н. Сушко, В. Федосов, С. Юрій та ін. Однак з урахуванням постійних трансформаційних процесів в органах Казначейства дослідження проблем щодо впровадження інформаційних технологій, що будуються на принципах архетипіки, вироблених ще в сиву давнину класичними представниками різних наукових течій, у сфері казначейського обслуговування клієнтів є актуальним та своєчасним. Необхідно акцентувати увагу на тому, що практично немає наукових праць, присвячених впровадженню новітніх технологій в органах Казначейства.

Мета статті. Аналіз впровадження новітніх інформаційних технологій у сфері обслуговування клієнтів органами Казначейства через призму архетипіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Засновником фундаментальних положень колективного несвідомого, яке складається з архетипів та ідей, є Карл Юнг.

Карл Юнг вважав, що архетип (в аналітичній психології) — це універсальні первинні вроджені психічні структури, які складають зміст колективного несвідомого, що розпізнаються в нашому досвіді і являються, зазвичай, в образах та мотивах сновидінь.

За теорією К. Юнга основними архетипами колективного несвідомого є: самість, аніма та анімус, тінь, маска, мудрець, Бог. Архетип є сенсоформою, загальним значенням, притаманним всім індивідам, що зберігається на рівні колективного несвідомого і виявляється у вигляді символів. Символ є безпосередньою реалізацією архетипу, але ніколи не вичерпує всього багатства його значень. На думку К. Юнга, архетипи мають значення лише реалізуючись у вигляді символів. Лише цілеспрямована праця та переживання дає людині змогу зрозуміти власні архетипи. К. Юнг вважав, що людина розвивається протягом всього життя. Цей шлях самопізнання, самовдосконалення та самоствердження він назвав — індивідуація. Однією з головних життєвих цілей людини є пошук та знаходження самої себе. У цьому контексті ключовим виступає архетип самості [1].

Отже, ми отримали уявлення про науку архетипіку, за допомогою якої можливо скласти розуміння в галузі сучасних науково-практичних досліджень, у тому числі у державному управлінні.

Рушійною силою в процесі впровадження новітніх технологій у сфері обслуговування клієнтів органами Казначейства є цілеспрямована праця окремої людини, всього колективу.

Використання сучасних методів обробки інформації, безперервної модернізації та удосконалення інформаційних технологій, які використовують органи Казначейства, дає змогу підвищити дієвість й ефективність функціонування системи казначейського обслуговування клієнтів та виконання бюджетів.

Загальними принципами впровадження технологій сталого розвитку щодо казначейського обслуговування клієнтів є: залучення передових інформаційних технологій; використання достовірної інформації; застосування електронного цифрового підпису; сумісність та єдність технічних стандартів; доступність та впорядкованість; конфіденційність та інформаційна безпека; максимальна інтеграція з інформаційними ресурсами органів державної влади; відкритість та прозорість інформації; гарантована схоронність даних.

Кожен рік Міністерство фінансів України (далі — МФУ) затверджує пріоритетні напрями діяльності Державної казначейської служби України. Так, на 2019 р. затверджено такі напрями діяльності: повнофункціональне обслуговування розпорядників (одержувачів) коштів державного бюджету з використанням системи дистанційного обслуговування “Клієнт казначейства — Казначейство” (далі — СДО); оптимізація кількості учасників системи електронних платежів Національного банку України (територіальних органів Казначейства) шляхом подальшої централізації інформаційних ресурсів Казначейства; участь у модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі;

консолідація фінансової звітності, складеної згідно з національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку в державному секторі; адаптація облікової системи АС “Є-Казна” та внутрішньої платіжної системи Казначейства до Плану рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі; введення в дію програмно-технічного комплексу “Акредитований центр сертифікації ключів “CryptoKDC” шляхом набуття статусу кваліфікованого надавача електронних довірчих послуг; підвищення відкритості та прозорості у діяльності Державної казначейської служби України; участь у запровадженні єдиного рахунку для зарахування митних платежів [2].

Починаючи з 2016 р., органами Казначейства проводиться повномасштабне впровадження СДО клієнтів через програмно-технічний комплекс “Клієнт Казначейства — Казначейство” (далі — ПТК “Клієнт Казначейства — Казначейство”), яке надає доступ до ресурсів інформаційного середовища Казначейства в частині формування та передачі до органів Казначейства платіжних документів з використанням електронного цифрового підпису, обміну плановими бюджетними документами (річний розпис призначень державного бюджету, розписи місцевих бюджетів, планові показники, розподіли, кошториси тощо), завантаження інформації щодо бюджетних зобов’язань і бюджетних фінансових зобов’язань, завантаження розподілів відкритих асигнувань і розпоряджень на виділення асигнувань місцевого бюджету, формування та отримання клієнтами Казначей-

ства електронних виписок по рахунках.

Метою створення СДО розпорядників (одержувачів) бюджетних коштів органами Казначейства є спрощення та оптимізація взаємодії розпорядників (одержувачів) бюджетних коштів з органами Казначейства, впровадження електронного формату обслуговування клієнтів з використанням надійних засобів електронного цифрового підпису та сучасних інтернет-технологій.

Ключовими моментами, які дають змогу ефективніше здійснювати обслуговування розпорядників (одержувачів) бюджетних коштів всіх рівнів, є: отримання клієнтами можливості в режимі реального часу відстежувати стан рахунків; оптимізація витрат на підтримку процесу обслуговування розпорядників коштів всіх рівнів; досягнення значного економічного ефекту завдяки суттєвій економії часу, зменшення затрат на відрядження, витратні матеріали для друку та транспортування тощо [3].

Переваги для клієнтів у витратах на систему їхнього дистанційного обслуговування через ПТК “Клієнт Казначейства – Казначейство” порівняно з іншими on-line системами полягають у **безкоштовному**: наданні органами Казначейства послуг з генерації ключів електронного цифрового підпису; використанні клієнтами системи дистанційного їхнього обслуговування через ПТК “Клієнт Казначейства – Казначейство”; первинному підключенні клієнтів до системи дистанційного обслуговування клієнтів через ПТК “Клієнт Казначейства – Казначейство”; під-

тримці клієнтів щодо використання системи дистанційного обслуговування клієнтів через ПТК “Клієнт Казначейства – Казначейство” [4].

15 листопада 2017 р. прийнято розпорядження Кабінету Міністрів України № 816-р, яким рекомендовано визначити пріоритетним казначейське обслуговування через СДО розпорядникам (одержувачам) бюджетних коштів державного та місцевих бюджетів і здійснити організаційно-технічні заходи з підключення до такої системи [5].

Нині органами Казначейства укладено із клієнтами 32431 договорів на дистанційне розрахункове обслуговування з використанням ПТК “Клієнт Казначейства – Казначейство”, у т. ч. 8237 клієнтів фінансуються з державного бюджету, 23578 — з місцевого бюджету, 616 — з фондів (інших клієнтів або одержувачів бюджетних коштів, відповідно). Здійснено підключення 25 областей, що працюють у системі. При цьому 21268 клієнтів отримують виписки, 16391 — здійснюють платежі [6].

Кількість установ та організацій, включених до Єдиного реєстру розпорядників та одержувачів бюджетних коштів, на сьогодні становить 70632 (2016 р. — 77626); а кількість установ та організацій, підключених до СДО клієнтів через ПТК “Клієнт Казначейства – Казначейство”, становить лише 32730 (2016 р. — 2230) [7]. Кількість установ та організацій, підключених до СДО клієнтів через ПТК “Клієнт Казначейства – Казначейство” до загальної кількості установ та організацій, включених до Єдиного реєстру розпорядників та одержувачів бюджетних коштів у

відсотках становить 46,3 % (2016 р. — 2,9 %). Тобто, починаючи з 2016 р. майже у 16 разів зросла кількість клієнтів, які виявили бажання працювати в СДО.

Органами Казначейства продовжується роз'яснювальна робота щодо підключення до СДО клієнтів через ПТК “Клієнт Казначейства – Казначейство”. Однак одним з проблемних питань є витрати на придбання захищених носіїв ключової інформації (далі — НКІ) за рахунок коштів клієнтів. Існує певна кількість установ або організацій, які мають статус неприбуткових та отримують кошти як одержувачі бюджетних коштів у результаті перемоги в конкурсах на виконання певних проектів та не завжди мають фінансову спроможність придбати захищені НКІ. Тому необхідно вирішувати питання шляхом можливості застосування альтернативних НКІ, які теж будуть підходити до застосування. Також на практиці виявляється, що при скануванні підтверджуючих документів щодо реєстрації та проведення капітальних видатків спостерігається дуже великий масив інформації, яку необхідно обробити обом сторонам СДО — як Казначейству, так і клієнтам. Також існує проблема відсутності необхідних для роботи з наведеним програмним забезпеченням знань у бухгалтерів в організаціях та установах, що гальмує процес впровадження новітніх технологій. Водночас у даних посадових осіб часто відсутнє навіть бажання використовувати дані програми здебільшого через нестачу часу на навчання.

Одним із напрямів удосконалення автоматизованих процесів фор-

мування та виконання бюджетів різних рівнів є електронне звітування з використанням інформаційних технологій та електронного цифрового підпису. У рамках реалізації Плану заходів щодо модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2016–2018 рр., затвердженого наказом МФУ від 28.11.2016 р. № 1038, Державною казначейською службою України створена та введена в експлуатацію система подання електронної звітності розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів і державними цільовими фондами (далі — АС “Є-Звітність”) [8].

АС “Є-Звітність” — це єдиний формат надання електронної звітності клієнтів Казначейства, а також є важливим кроком модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі. АС “Є-Звітність” дає змогу заповнювати в електронному вигляді фінансову звітність, бюджетну звітність, перевірити, підписати електронним цифровим підписом (далі — ЕЦП) кожен форму фінансової звітності та подати до органу Казначейства за місцем обслуговування; головним розпорядникам бюджетних коштів та розпорядникам бюджетних коштів нижчого рівня, до мережі яких включені розпорядники (одержувачі) бюджетних коштів, контролювати стан складання та подання звітності до органу Казначейства підвідомчими установами, дотримання термінів подачі звітності, встановлених органом Казначейства. У разі необхідності своєчасно звертати увагу підвідомчих установ на допущені викривлення (неточності) при заповненні показників у відпо-

відних формах звітності; здійснювати автоматизовану консолідацію усіх форм фінансової та бюджетної звітності на кожному рівні консолідації; прискорити перевірку органами Казначейства звітності [8].

Станом на 16.01.2019 р. для подання звітності в АС “Є-Звітність” розпорядниками (одержувачами) бюджетних коштів створено 46709 електронних кабінетів, а саме: розпорядниками бюджетних коштів державного бюджету — 9998; розпорядниками бюджетних коштів місцевого бюджету — 23529; одержувачами бюджетних коштів — 13182, а також зареєстровано 107358 користувачів, з яких адміністраторів — 733; бухгалтерів — 2050; казначеїв — 3525; керівників — 53592; головних бухгалтерів — 47458 [9].

Застосування електронної звітності має низку переваг, а саме: подача звітності за єдиними стандартами; здійснення автоматичного аналізу та перевірки звітності; скорочення часу подання та консолідації звітності; скасування подання звітності на паперових носіях (економія робочого часу та матеріальних витрат); подання звітності через мережу Інтернет; створення електронного архіву звітності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Адаптація та впровадження системи віддаленого доступу клієнтів Казначейства через ПТК “Клієнт казначейства – Казначейство” зменшить вплив людського фактору, вірогідність помилок, підвищить безпеку обміну даними, спростить проходження платежів, обслуговування розпорядників (одержувачів) бюджетних коштів

усіх рівнів органами Казначейства та підвищить прозорість бюджетного процесу. Запровадження АС “Є-Звітність” є важливим кроком з модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі, який дасть можливість удосконалити автоматизовані процеси формування та виконання бюджетів різних рівнів, а також досягти якісно нового рівня управління державою, що базується на принципах результативності, ефективності, прозорості, відкритості, доступності, довіри та підзвітності.

З точки зору архетипного підходу до технологій сталого розвитку в сфері обслуговування клієнтів в органах Казначейства, необхідно зосередити увагу на удосконаленні ПТК “Клієнт Казначейства – Казначейство” та АС “Є-Звітність” з метою спрощення та зменшення навантаження на працівників Казначейства та бухгалтерів, а також розробити більш детальні методичні рекомендації щодо використання програмних продуктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Філософія [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://studfiles.net/preview/5461486/page:30/>
2. Пріоритетні напрями діяльності Державної казначейської служби України на 2019 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.treasury.gov.ua/ua/pro-kaznachejstvo/funkciyi-ta-prioritetni-zavdannya/prioritetni-napryami-roboti/2019>
3. Концепція розвитку інформаційних технологій Державної казначейської служби України на 2015–2017 роки :

- лист ДКСУ від 18 лютого 2015 р. № 17-10/202-2929.
4. Переваги для клієнтів у витратах на систему дистанційного обслуговування клієнтів через ПТК “Клієнт Казначейства – Казначейство” порівняно з іншими on-line системами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/article/276806>
 5. Деякі питання дистанційного обслуговування розпорядників (одержувачів) бюджетних коштів [Електронний ресурс]. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.11.2017 р. № 816-р. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250431800>
 6. Інформація щодо підключення до системи дистанційного обслуговування клієнтів через ПТК “Клієнт Казначейства – Казначейство” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.treasury.gov.ua/ua/kliient-kaznachejstva-kaznachejstvo/statistika>
 7. Офіційний сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://treasury.gov.ua>
 8. Щодо запровадження АС “Є-Звітність”: лист Державної казначейської служби України від 31.01.2018 р. № 14-08/94-1951.
 9. Про реалізацію рішення Колегії Державної казначейської служби України від 01.02.2019 р.: наказ Державної казначейської служби України від 14.02.2019 р. № 52.
 - Ukrainy na 2019 rik, atverdzeni Ministrom finansiv Ukrainy O. Markarovoju 08.01.2019 [Priority lines of activity of the State Treasury Service of Ukraine for 2019, approved by the Minister of Finance of Ukraine O. Markarova on January 8, 2019]. (2019). www.treasury.gov.ua. Retrieved from <https://www.treasury.gov.ua/ua/pro-kaznachejstvo/funkciyi-ta-prioritetni-zavdannya/prioritetni-napryami-roboti/2019> [in Ukrainian].
 3. Концепція розвитку інформаційних технологій Державної казначейської служби України на 2015–2017 роки: лист ДКСУ від 18 лютого 2015 р. № 17-10/202-2929.
 4. Perevahy dla kliientiv u vytratakh na systemu dystantsiinoho obsluhovuvannia kliientiv cherez PTK “Kliient Kaznacheistva – Kaznacheistvo” porivniano z inshymy on-line systemamy [Advantages for customers in the cost of a system of remote customer service through the PTC “Kliient Kaznacheistva – Kaznacheistvo” compared with other on-line systems]. (n.d.). www.treasury.gov.ua. Retrieved from <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/article/276806> [in Ukrainian].
 5. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy “Deiaki pytannia dystantsiinoho obsluhovuvannia rozporiadnykiv (oderzhuvachiv) biudzhethnykh koshtiv” : vid 15.11.2017, № 816-r [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine “Some issues of remote servicing of administrators (receivers) of budget funds” from November 15, 2017, № 816-r]. (n.d.). www.kmu.gov.ua. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250431800> [in Ukrainian].
 6. Informatsiia shchodo pidkliuchennia do systemy dystantsiinoho obsluhovuvannia kliientiv cherez PTK “Kliient

REFERENCES

1. Filosofiia [Philosophy]. (n.d.). studfiles.net. Retrieved from <https://studfiles.net/preview/5461486/> [in Ukrainian].
2. Priorytetni napriamy diialnosti Derzhavnoi kaznacheiskoi sluzhby

- Kaznacheistva – Kaznacheistvo” [Information on connecting to the system of remote customer service through the PTK “Kliient Kaznacheistva – Kaznacheistvo”]. (2018). www.treasury.gov.ua. Retrieved from <https://www.treasury.gov.ua/ua/kliient-kaznachejstva-kaznachejstvo/statistika> [in Ukrainian].
7. Ofitsiinyi sait Derzhavnoi kaznacheiskoi sluzhby Ukrainy [Official site of the State Treasury Service of Ukraine]. treasury.gov.ua. Retrieved from <http://treasury.gov.ua> [in Ukrainian].
 8. Shchodo zaprovadzhennia AS “Ye-Zvitnist” lyst Derzhavnoi kaznacheiskoi sluzhby Ukrainy vid 31.01.2018, № 14-08/94-1951 [Regarding the introduction of the E-Reporting System, a letter from the State Treasury Service of Ukraine dated 31.01.2018, № 14-08/94-1951]. (2018). www.visnuk.com.ua. Retrieved from <http://www.visnuk.com.ua/uk/document/100007172-schodo-zaprovadzhennya-as-ye-zvitnist-derzhkaznacheystva-ukrayini-vid-31-01-2018-no-14-08-94-1951> [in Ukrainian].
 9. Про реалізацію рішення Колегії Державної казначейської служби України від 01.02.2019 р.: наказ Державної казначейської служби України від 14.02.2019 р. № 52.

УДК: 35.077

DOI: <https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-18-3-301-312>

Напльоков Юрій Васильович,

магістр стратегічних наук, магістр військових наук та військового мистецтва, старший викладач кафедри підготовки миротворчого персоналу, Національний університет оборони України ім. Івана Черняхівського, полковник, аспірант кафедри менеджменту і адміністрування Харківського національного університету міського господарства ім. О. М. Бекетова, 03049, м. Київ, Повітрофлотський проспект, 28, тел.: 098 2421353, e-mail: designyvn@gmail.com

ORCID: 0000-0002-0343-8337

Наплёков Юрий Васильевич,

магистр стратегических наук, магистр военных наук и военного искусства, старший преподаватель кафедры подготовки миротворческого персонала, Национальный университет обороны Украины им. Ивана Черныховского, полковник, аспирант кафедры менеджмента и администрирования Харьковского национального университета городского хозяйства им. А. Н. Бекетова, 03049, г. Киев, Воздухофлотский проспект, 28, тел.: 0982421353, e-mail: designyvn@gmail.com

ORCID: 0000-0002-0343-8337

Naplyokov Yuriy Vasilievich,

Master of Strategic Sciences, Master of Military Art and Science, senior lecturer of the department of training of peacekeeping personnel, National Defense University of Ukraine named after Ivan Chernyakhovsky, Colonel, postgraduate student of the Department of Management and Administration of Kharkov National University of Municipal Economy named after O. M. Beketov, 03049, Kyiv, Povitroflotsky prospect, 28, tel.: 098 2421353, e-mail: designyvn@gmail.com

ORCID: 0000-0002-0343-8337

АРХЕТИПНЕ ПІДҐРУНТЯ КУЛЬТУРИ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКОГО РІШЕННЯ

Анотація. Управління такими системами, як країни, регіони та організації є складним процесом, що вимагає комплексного підходу до прийняття рішень (ПР). Динамічне середовище ускладнює ПР через велику кількість даних, затримку в ПР, людські особливості, непередбачуваність ефектів другого і третього порядку та інші причини. Для вирішення проблеми

управління у цьому середовищі необхідно застосовувати спеціальний підхід до ПР.

Цей підхід повинен допомогти візуалізувати, аналізувати і розуміти систему, середовище та їх взаємні впливи. Різні філософії мислення можуть створити так звані культури ПР, які є помітними, ефективними і фундаментальними. Природа культури ПР може мати архетипову основу, оскільки вона формується століттями і залишається відносно стабільною у часі.

Культура ПР забезпечує комплексний підхід щодо вирішення проблем на основі певної неусвідомленої візуалізації бажаного майбутнього і глибокого розуміння проблеми у цьому середовищі.

Для державного управління можна використовувати культури ПР, щоб зрозуміти різні частини системи і правильно вирішити складні проблеми. Культура ПР може враховувати всі елементи системи, середовище, їх взаємний вплив і динаміку змін. Застосування культури ПР може поліпшити чутливість та “емоційний інтелект” системи. Архетипне підґрунтя культури ПР забезпечує універсальний, збалансований підхід до розуміння і вирішення проблем та сприяє ефективному управлінню.

Труднощі аналізу великих даних у сучасній обстановці ускладнюють процес прийняття рішення (ППР) і спонукає до помилок. Культура ПР як архетип охоплює всі можливі наслідки в аналізі, оскільки це вже впроваджено в структуру ПР. Така якість може забезпечити ефективне управління в мінливому і динамічному середовищі та сприяти кращому розумінню конкурентів. Крім того, це може сприяти визначенню рівня делегування повноважень між державною владою та громадянським суспільством для кращого ППР у даних умовах.

Ключові слова: прийняття рішень, культура, мислення, архетип, державне управління, система, середовище, рівновага, ефективність.

АРХЕТИПИЧЕСКАЯ ОСНОВА КУЛЬТУРЫ ПРИНЯТИЯ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ РЕШЕНИЙ

Аннотация. Управление такими системами, как страны, регионы и организации является сложным процессом, который требует комплексного подхода к принятию решений (ПР). Динамическая среда усложняет ПР из-за большого количества данных, задержки в ПР, человеческих особенностей, непредсказуемости эффектов второго и третьего порядка и других причин. Для решения проблемы управления в этой среде требуется применение особого подхода в ПР.

Этот подход должен помочь визуализировать, проанализировать и понять систему, среду и их взаимное влияние. Различные философии мышления могут создавать так называемые культуры ПР, которые различимы, эффективны и фундаментальны. Природа культуры ПР может иметь архетипическую основу, потому что она формировалась веками и остается относительно стабильной во времени.

Культура ПР обеспечивает комплексный подход к решению проблем, основанных на определенной неосознанной визуализации желаемого будущего и глубоком понимании проблемы в данной среде.

Для государственного управления можно использовать культуры ПР, чтобы понять различные составные системы и правильно решать сложные проблемы. Культура ПР может учитывать все элементы системы, среду, их взаимное влияние и динамику изменений. Применение культуры ПР может улучшить чувствительность и “эмоциональный интеллект” системы. Архетипическая основа культуры ПР обеспечивает универсальный, сбалансированный подход к пониманию и решению проблем и способствует эффективному управлению.

Трудности анализа больших данных в современной среде усложняют процесс принятия решений (ППР) и приводят к совершению ошибок. Культура ПР как архетип охватывает все возможные эффекты анализа, потому что это уже внедрено в структуру ПР. Это качество может обеспечить эффективное управление в изменчивой и динамичной среде и способствовать лучшему пониманию конкурентов. Кроме того, это может способствовать определению уровня делегирования полномочий между государственной властью и гражданским обществом для улучшения ППР в данных условиях.

Ключевые слова: принятие решений, культура, мышление, архетип, государственное управление, система, среда, равновесие, эффективность.

AN ARCHETYPAL FOUNDATION OF THE CULTURE OF MAKING MANAGERIAL DECISION

Abstract. Governing of different systems such as countries, regions, and organizations is a complex process that requires a comprehensive approach to decision-making (DM). A dynamic environment complicates DM because of big data, delay in DM, human features, unpredictability of second and third order effects, and other reasons. To deal with the problem of governing in this environment requires applying of a special DM approach.

This approach has to help to visualize, analyze and understand the system, the environment, and their mutual influences. Different philosophies of thinking can create so called DM cultures that are distinguishable, effective, and fundamental. A nature of a DM culture can have an archetypal foundation because it has been formed for centuries and remain relatively stable in time. A DM culture provides comprehensive approach to problem-solving based on a certain unconscious visualization of the desired future and deep understanding of the problem in the given environment.

For public governing it is possible to use DM cultures in order to understand different parts of the system and solve complex problems properly. A DM culture can take in account all elements of the system, the environment, their mutual influence and dynamic of change. Applying of a DM culture can improve sensitivity and “Emotional Intelligence” of the system. Archetypal foundation of a DM culture provides universal, balanced approach to understand and solve problems

and facilitates effective governing. Difficulties to analyze a big data in contemporary environment complicate the decision making process (DMP) and forces making mistakes. The DM culture, as an archetype, encompasses all possible effects in analysis because it is already rooted in the DM framework. This quality can provide effective governing in the changeable and dynamic environment and facilitate better understanding of the competitors. Also, it can facilitate determining a level of delegation of power between the state authority and the civil society for better DMP in given conditions.

Keywords: decision-making, culture, thinking, archetype, public governing, system, environment, equilibrium, effectiveness.

Постановка проблеми. Процес державного управління проходить через процес прийняття рішень (ППР), що включає аналіз зі збором даних, розробку інформації та знань, встановлення розуміння. Вся ця діяльність потребує належного мислення. Існують різні філософії мислення, які серйозно впливають на ПР, направляють нас на те, як бачити, аналізувати і вирішувати проблему. Ці філософії вводять поняття культури ПР, яка може мати архетипне підґрунтя. Це поняття може бути критичним для успішного державного управління. Правильне застосування культури ПР може допомогти виявити і вирішити проблему в контексті всебічного розуміння системи і складного, і динамічного середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. ПР представлено як логічний процес вирішення проблем. Різні дослідники підкреслюють важливість впливу національної культури, індивідуальних та колективних характеристик на ПР та судження. Культура визначає сприйняття ризику і надає певні риси “орієнтування на схильність” [1] або “колективне

програмування розуму” [2]. Культурні відмінності в судженнях і виборі залежать від цінностей людей [3]. Міжкультурні відмінності також впливають на ПР. Існують різні стратегії ПР [4] з розрізненням між аналітичними стратегіями та інтуїтивними або цілісними стратегіями [5]. Таким чином, різні автори описують вплив національної культури на ПР, але вони не вводять поняття культури ПР як комплексний підхід до ППР у певному середовищі.

Також інші автори розглядають культуру ПР як певний тип етичної поведінки, що пов’язана зі стилем керівництва та організаційними особливостями. Однак культура ПР — це архетипний комплексний підхід до аналізу проблеми, що ґрунтується на розумінні системи та середовища в їх зв’язках і взаємному впливі зараз і в майбутньому.

Мета статті — представити поняття культури ПР на архетипному підґрунті як практичний підхід до управління системою в складному і динамічному середовищі.

Виклад основного матеріалу. Автор пропонує використовувати поняття “культура ПР” як філософію

мислення в певному середовищі. Це не національна або організаційна культура, це культура, яка допомагає бачити нас, систему, середовище та проблему загалом і приймати рішення на основі аналізу з урахуванням майбутніх можливих наслідків наших рішень. Культура ПР охоплює особливості осіб, які приймають рішення, середовище, можливу протилежну сторону і ймовірні майбутні впливи другого і третього порядку. Вибір відповідної культури ПР може сприяти прийняттю правильного рішення. Знання та застосування різних культур ПР може допомогти краще зрозуміти ситуацію та встановити спільну мову між конкурентними сторонами.

Є різні філософські школи мислення або культури ПР, які існують протягом століть та тисячоліть без серйозних змін. Структура системи має фізичні та психічні частини. Культура ПР представляє ментальну частину, яка ґрунтується на людських переконаннях, цінностях, уявленнях та досвіді. Деякі геополітичні середовища створюють різні культури ПР. Наприклад, філософи і стратеги Китаю, Індії, Західної Європи і Японії — Сун Цзи [6], Каутіля [7], Клаузевиц [8], Міямото Мусаші [9] написали чудові стратегії ПР — філософії. Вони ввели унікальні культури ПР як різні підходи до вирішення проблем. Наприклад, Сун Цзи пропонує адаптацію як природний шлях до вирішення проблем і очікування без прямого контакту з противником (зосередитися на майбутньому і можливих ефектах), Каутіля — обман і гру з варіантами (гнучкість і зміна сьогодні, прямо зараз), Клаузевиц —

формування середовища (прямий підхід) і Мусаші — живучість і швидкість реакції (синергетичний ефект: бути в потрібний час у потрібному місці).

Ці трактування можуть підтвердити, що культури ПР відрізняються, оскільки вірування, цінності, принципи, спосіб мислення та емоції сформувалися протягом століть на основі особливостей клімату, географічних умов, геополітичного розташування, співпраці із сусідніми народами і релігіями. Вони дуже стійкі у порівнянні з нашими звичками. Проте такі зміни, як нові технології, комунікація та глобалізація можуть призвести до перегляду їх як частину адаптації системи до середовища. Це складний і психологічно болючий процес.

Пояснення психіки людини як системи обробки зовнішньої та внутрішньої інформації може довести архетипне підґрунтя культури ПР. Людська психіка має індивідуальні та колективні форми, які поділяються на свідоме й несвідоме. Колективне несвідоме ділиться на інстинкти й архетипи [11]. Можна припустити, що культура ПР є колективним несвідомим архетипом. Вона може бути сформована на основі внутрішнього і зовнішнього залучення людини для аналізу системи та середовища в їх зв'язку.

Є два природних типи людей — екстраверти та інтроверти [12]. Можна припустити, що команда, яка приймає рішення, може мати як екстравертів, так й інтровертів для глибокого аналізу системи та середовища. З одного боку, можна зрозуміти систему під впливом середовища че-

рез фільтр системи, а з іншого — надзвичайно важливо побачити середовище та систему з “пагорба” (“стояти на балконі”), оцінювати та візуалізувати середовище та майбутнє. Тому застосування набору різноманітних зовнішніх і внутрішніх інструментів у мисленні, відчутті, інтуїтивному і чутливому людських доменах може утворити певну культуру ПР, яка є найбільш придатною у даному середовищі. Застосування різних культур ПР може бути корисним, оскільки вони можуть відображати належну комбінацію екстраверсії та інтроверсії.

К. Юнг виокремив кілька типів сприйняття інформації: логічний і емоційний, сенсорний (акцент на органи сприйняття) та інтуїтивний (акцент на уяві) [12]. Інакше кажучи, сприйняття демонструє, як ми взаємодіємо зі світом навколо нас і куди ми направляємо енергію. Архетип може представляти певний збалансований підхід до розвитку групи людей через запропонований набір несвідомого мислення, почуття, інтуїтивного та чутливого розуміння внутрішнього і зовнішнього світу для того, щоб вижити.

Також архетипову основу людської свідомості можна пояснити нерозривністю у свідомості емоційно-когнітивних процесів, які лише в їх єдності відображають реальний світ у розумовому світі суб'єкта: “емоційні процеси ... ніяк не можуть протиставлятися процесам пізнавальним як зовнішні, один одного виключають протилежності” [13, с. 386]. Крім того людина “переживає те, що з ним відбувається чи ставиться до того, що його оточує” [13,

с. 513]. Колективні емоції та спільні колективні емоції могли б відображати культуру ПР.

Також когнітивна психологія розробила досить складні моделі для опису прийняття людських рішень на основі вибору “однієї альтернативи, яка має як високу суб'єктивну цінність, так і високу ймовірність успіху” [14, с. 3]. Однак різні рішення не підходять для таких простих моделей. Сьогодні рішення приймаються в умовах складності, прагненні досягти кількох цілей, динаміки, непрозорості (ситуація ПР не є очевидною) [14, с. 4].

У цих умовах застосування відповідної культури ПР до ППР може привести до правильних рішень. Архетипне підґрунтя культури ПР може пояснити причину використання певної культури ПР у певному середовищі. Однак застосування однієї культури ПР може бути неефективним у певних умовах, а також аналіз протилежних сил вимагає розуміння їх мислення та підходу до ПР. Отже, йдеться про процес розуміння обох сторін (власної та протилежної). Знання проблеми і розуміння двох сторін дають можливість вирішити проблему легше, тому що проблема буде очевидною і зрозумілою. Це може сприяти розробці способу вирішення проблеми за допомогою посиленого спілкування.

Важливо знати філософію мислення й аналіз підходів власної і протилежної сторін. Кожен може бачити проблему з різних точок зору на основі сприйняття, розуміння бажаного кінцевого стану та критерію успіху. Архетипне підґрунтя культури ПР може допомогти уявити можливу

реакцію певної сторони конфлікту і пояснити, як поводитися з цією стороною з власної позиції.

ПР включає аналіз, який базується на процесі складання припущень, які повинні бути підтверджені фактами, дедукцією та висновками (рис. 1). Існують дві системи: інтуїція (автоматичне рішення) і міркування (як покроковий аналіз) [5, с. 698], які конкурують у ППР.

Застосування культури ПР як комплексного підходу може допомогти вирішити дилему цих двох систем аналізу, мінімізувати помилки в ППР і задовольнити дві основні умови для забезпечення ефективного державного управління: 1) цілі, шляхи і засоби з ризиком повинні бути збалансовані; 2) система повинна бути в рівновазі із середовищем. Щоб уникнути помилок у ПР та застосувати належну культуру ПР у даному середовищі, ті, хто приймає рішення, повинні застосовувати критичне, творче та системне мислення.

Застосування певної культури ПР у відповідному середовищі мо-

же зменшити помилки в ППР, що відбуваються через: 1) нерозуміння середовища, системи, їх інтересів і можливого взаємного впливу; 2) неправильні аналіз та судження через відсутність критичного, творчого та системного мислення; людські упередження і пастки; 3) неналежне керівництво, яке не забезпечує відповідної організаційної культури та відкритості системи; 4) неправильне тлумачення філософії адаптації та її перетинів з національною культурою, людськими сприйняттями та досвідом; 5) нерозуміння необхідності перегляду ментальних моделей, характеру ризику (неправильна оцінка ризику) і страху перед змінами; 6) нерозуміння культури ПР, низька здатність правильно аналізувати, візуалізувати реакції власних і протилежних сторін [10, с. 15].

Першочерговим завданням ПР є підтримання рівноваги між системою та середовищем або створення нового і досягнення мети як реалізації амбіцій системи в результаті людського розвитку. Існує два способи зробити

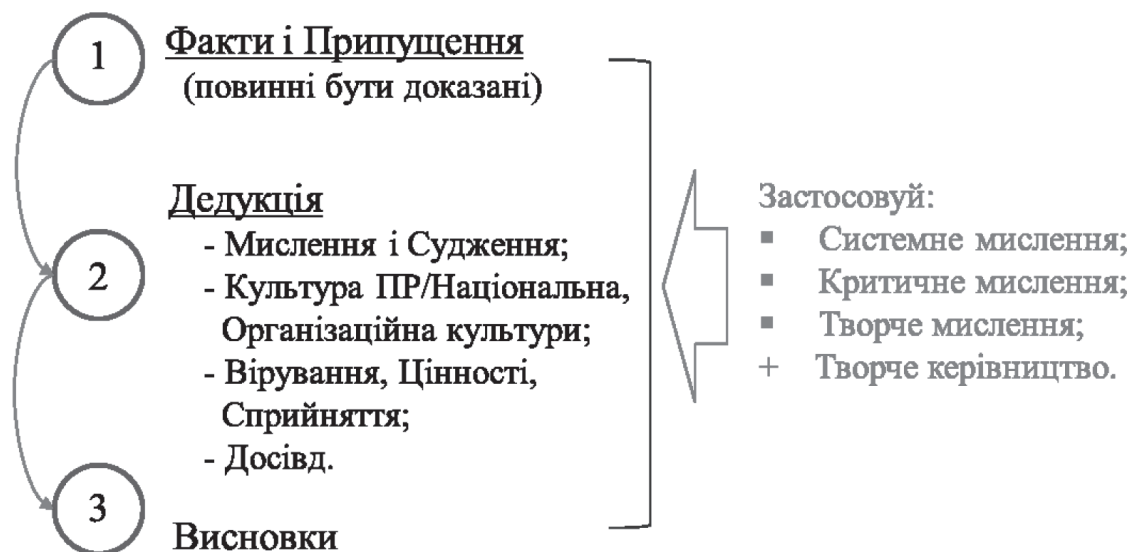

Рис. 1. Процес аналізу
Джерело: створено автором.

це: сформувати середовище системою та адаптувати систему до навколишнього середовища. Культури ПР базуються на цих двох підходах для вирішення проблеми. Адаптація може бути первинним підходом у ПР на основі відповідної культури ПР. Але й це залежить від ситуації і балансу цілей, шляхів і засобів у межах можливого допустимого ризику.

Розвиток системи є безперервним процесом вирішення проблем з певною структурою системи. Зміна середовища може змінити структуру системи (фізичної і ментальної частин), що сприятиме оновленню культури ПР. Але культура ПР підтримує середовище і систему в їх зв'язку. Зміна може відбутися, але всередині цієї умовної поверхні, яка повинна бути врівноважена з іншими поверхнями. Це система в системі, це пов'язане поєднання подій та елементів на основі певного енергетичного потенціалу, який може бути відносно постійним. Архетип представляє цей потенціал

і описує його. Навіть після перебудови система повертається назад на попередню позицію, але на якісно новий рівень розвитку. Це може статися поки система не перетне точку біфуркації. Після цього система змінює структуру та її функціональність, підтримуючи інший архетип.

Щоб зрозуміти ментальне, соціальне і фізичне розташування у форматі 3D-зору, людина повинна побудувати модель свого співіснування з іншими, щоб вижити, виходячи з його природних здібностей. Застосування таких архетипових основ особистості, як екстраверсія, інтроверсія, мислення, почуття, інтуїція та чутливість може визначити підхід до проведення критичного та творчого мислення (рис. 2) для прийняття рішення.

Таким чином, культура ПР — це певний індивідуальний (для будь-якої системи – людина, група, регіон, нація) підхід для вивчення середовища, системи, протилежної сторони в

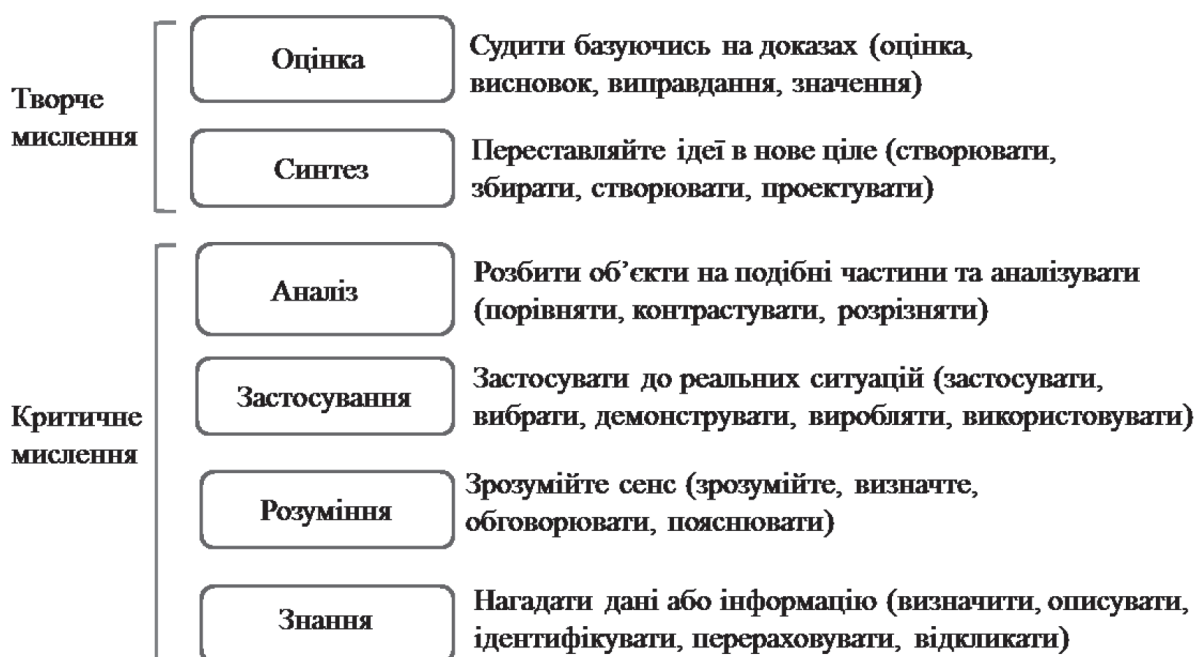

Рис. 2. Таксономія навчання Блума

Джерело: Таксономія освітніх цілей [15, р. 18].

контексті таксономії навчання Блума (див. рис. 2).

Індивідуальний підхід означає, що культура ПР може визначити, в якій мірі краще застосовувати певний тип мислення і як краще бачити проблему і спосіб її вирішення. Культура ПР пропонує цю пропорцію на основі досвіду як найкращої комбінації для певної ситуації. Це більше, ніж просто чистий аналіз, це філософія мислення, яка може забезпечити розуміння майбутніх можливих ефектів другого і третього порядків.

Культури ПР можуть допомогти зберегти систему від можливого руйнування на основі ідеї, що системні архетипи формують набір інструментів, що описують візерунки поведінки систем. Системними архетипами є: обмеження зростання (або обмеженнями до успіху); переміщення тягаря; дрейфуючі або розмиваючі цілі; ескалація; успіх успішним; трагедія спільнот; виправлення, які неправильні; зростання та недофінансування; випадкові противники; принцип привабливості [16].

Можна припустити, що різні умови змушують застосовувати різні підходи для того, щоб сприяти стабільному розвитку системи. Культура ПР може бути різною навіть для регіонів однієї країни. Тому вона формує певну сукупність підходів щодо прийняття рішень, що дає змогу вижити у даній ситуації. Таким чином, важливо розуміти необхідність застосування потрібної культури ПР у певних умовах для кращого ПР.

Культура ПР може бути сукупністю підходів та інструментів, заснованих на багаторічному досвіді, які можуть бути найбільш придатними

для ППР у даному середовищі. Комбінація різних культур ПР може бути також важливою для того, щоб бути цілеспрямованими і адаптованими одночасно для досягнення бажаної мети. Незважаючи на різні цінності та цілі, можна правильно застосовувати культури ПР та отримати позитивний результат у вирішенні проблем мінімальними засобами та найпростішими способами в існуючих умовах.

Збіг коливань системи та середовища можна розглядати як найвищий рівень реакції між собою. Цей процес виробляє так званий резонанс. Це означає взаємне почуття та розуміння між системою та середовищем, що повністю ґрунтується на відкритому та неперервному зворотному зв'язку та комунікації.

Застосування культури ПР може допомогти встановити необхідне розуміння між системою та середовищем. Культура ПР є доцільною, коли генерує резонанс у ППР. Наприклад, резонанс може бути між державною владою (ДВ) та громадянським суспільством (ГС) для прийняття правильного рішення та вирішення проблеми. Це може бути певна комбінація екстраверсії та інтроверсії людських особливостей для оцінки ситуації. Це свого роду використання людської природи в даних умовах найкращим чином — використовувати правильне поєднання конвергентних (критичного мислення) і дивергентних (творчого мислення) процесів у мисленні, зовнішньої візуалізації або чутливого внутрішнього відчуття для аналізу проблеми. Культура ПР відображає взаємозв'язки між ДВ та ГС і пропонує правильний шлях до вирішення проблем.

Встановлення резонансу в мисленні може бути ключем до застосування певної культури ПР. Це є критично важливим для державного управління, оскільки культура ПР може визначати рівень демократії, делегування повноважень між ДВ та ГС та бажання ГС прийняти цю владу. Наприклад, у певних умовах (внутрішніх і зовнішніх) державне управління може мати модель, яка є найбільш придатною для вирішення проблеми, що базується на архетипних принципах культури ПР, що може бути лише поліпшена, але не змінена через технологічний розвиток, інновації та глобалізацію.

Резонанс у державному управлінні можна розглядати як найвищий рівень взаєморозуміння, довіри та довіри між ДВ та ГС. Це також може сприяти досягненню синергетичного ефекту. Встановити цю умову означає ефективно керувати системою і забезпечувати баланс системи через встановлення рівноваги між системою і середовищем. Цей процес має бути відображений у циклі процесу розробки системи, що включає ППР, реалізацію рішень та перехід системи на новий рівень розвитку.

Культури ПР можуть бути пов'язані з такими архетипами суспільного життя, як "Демократія," що визначають частку делегування державної влади між ДВ та ГС. Застосування культури ПР може забезпечити належне керівництво системою. Вона може базуватися на аналізі поведінки людини, постійному зворотному зв'язку та прогнозуванні людських очікувань. Завдання ДВ полягає у тому, щоб керувати ГС шляхом спостереження за поведінкою людини.

Державне управління має розвивати знання та розуміння цієї поведінки і мати можливість змінювати власні цілі, щоб підтримувати належні відносини між ДВ та ГС і продовжувати розвивати систему.

Процес лідерства — це гра між ДВ і ГС. Переможцем є той, хто може контролювати "людський рух", хто йде разом з іншими, щоб задовольнити своє майбутнє, щоб отримати і зберегти власні інтереси. Це означає — мати більш високий рівень "емоційного інтелекту", ніж інші. Такий підхід може бути філософією державного управління, оскільки він дає змогу досягти мети, використовуючи мотивований рух людини на основі синергетичного ефекту. У керівництві це може забезпечити єдність і натхнення ДВ та ГС для спільного просування. Влада може використовувати тільки атрактори для корекції руху людини. Це розумне керівництво, коли ДВ просто контролює потік людського розуму і продовжує рухатися відповідно до змін середовища та зворотного зв'язку від ГС. Такий стиль участі ДВ у керівництві може бути придатним для створення навчальної організації [17, с. 3–4] на основі відповідної культури ПР.

Застосування різних культур ПР може поліпшити державне управління, оскільки вони створюють комплексний підхід до вирішення проблеми в даних умовах. Практично культури ПР можуть допомогти вирішувати проблеми найкращим чином у належних умовах. Завдання керівництва полягає в тому, щоб визначити, коли, де і як застосовувати певну культуру ПР.

Крім того, відповідна культура ПР може встановити взаєморозуміння між сторонами конфлікту. Навіть одна система може мати різні частини через геополітичне розташування та культурні особливості. Це дає можливість вирішити проблему за допомогою “м’якої сили”. У складних і динамічних умовах застосування різних культур ПР може вирішити проблему для обох сторін системи і одночасно забезпечити національні інтереси.

Висновки. Отже, культура ДВ як філософія мислення має архетипне підґрунтя. Вона може бути застосована для відповідних умов, заснованих на рівновазі між цілями, шляхами і засобами у межах можливого допустимого ризику. Застосування певної культури ПР у складному та динамічному середовищі може поліпшити державне управління, яке базується на ППР, оскільки забезпечує комплексний підхід до вирішення проблем. Знання культур ПР може допомогти краще зрозуміти протилежну сторону і запропонувати спосіб взаємної адаптації. Таким чином, культури ПР мають практичне значення для прийняття управлінських рішень. Крім того архетипна природа культур ПР дає змогу прогнозувати можливу реакцію і спосіб мислення протилежної сторони для того, щоб приймати рішення і планувати належним чином для досягнення бажаної мети.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Dake K.* (1991). Orienting dispositions in the perception of risk: An analysis of Contemporary worldviews and cultural biases. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 22, p. 61–82.
2. *Hofstede G.* (1984). *Culture's Consequences*. Newbury Park, CA: Sage Publications.
3. *Triandis C. Harry.* (2006). Cultural Intelligence in Organizations. “Group and Organizational Management,” Vol. 31, p. 20–26. https://www.researchgate.net/publication/247738378_Cultural_Intelligence_in_Organizations
4. *Yates J. F. & Lee J. W.* (1996). Chinese decision making. In M. H. Bond (Ed.), *Handbook of Chinese Psychology*, Hong Kong: Oxford University Press.
5. *Kahneman Daniel* (2003). A Perspective on Judgment and Choice. Mapping Bounded Rationality. *American Psychologist*. Vol. 58. № 9, p. 697–720.
6. *Sun Tzu.* The Art of War. Translated by Lionel Giles in 1910. Published in 2000. Allandale Online Publishing: Leicester LE2 1WS, England.
7. *Kautilya.* Arthashastra. Translated by R. Shamasastri in 1915. Bangalore: Government Press. https://www.google.com.ua/search?ei=yOugXMqRDqnorgTIsPL4DQ&q=the+arthashastra+of+kautilya&oq=the+Arthas%D0%B1stra+of+&gs_l=psy-ab.1.1.0i19l2.131455.131455..134851...0.0..0.111.111.0j1.....0....2j1.gws-wiz.evaHPA8JbRk
8. *Clausewitz Carl Von.* On war, ed. Michael Howard and Peter Paret (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1989).
9. *Musashi Miyamoto.* A book of five rings. Trans. Victor Harris (New York: The Overlook Press, 1974).
10. *Naplyokov Yuriy* (2017). NATO Operational Planning process. Kyiv: NDU.
11. *Jung Carl G.* (1969) Aion: Researches into the phenomenology of the Self. Vol. 9.2 of the Collected works of C. Jung. Trans. R.F.C. Hull. Princeton: Princeton University Press.

12. *Jung Carl G.* (1971). *Psychological Types*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
13. *Рубинштейн С. Л.* (2002). *Основы общей психологии* (1940). СПб.: Питер.
14. *Strohschneider S.* (2002). Cultural Factors in Complex Decision Making. Online Readings in Psychology and Culture, 4 (1). [hps://doi.org/10.9707/2307-0919.1030](https://doi.org/10.9707/2307-0919.1030)
15. *Bloom Benjamin S.* (1956). Taxonomy of educational objectives. Longmans: Edwards Bros. Michigan.
16. *Braun William* (2002). "The system Archetypes." Retrieved from: https://www.google.com.ua/#q=The+System+Archetypes+by+william+braun*&spf=1
7. Kautilya. Arthashastra. Translated by R. Shamasastry in 1915. Bangalore: Government Press. https://www.google.com.ua/search?ei=yOugXMqRDqnorgTIspL4DQ&q=the+arthashastra+of+kautilya&oq=the+Arthas%D0%B1stra+of+&gs_l=psy-ab.1.1.0i19l2.131455.131455..134851...0.0..0.111.111.0j1.....0....2j1..gws-wiz.evaHPA8JbRk
8. *Clausewitz Carl Von.* On war, ed. Michael Howard and Peter Paret (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1989).
9. *Musashi Miyamoto.* A book of five rings. Trans. Victor Harris (New York: The Overlook Press, 1974).
10. *Naplyokov Yuriy* (2017). NATO Operational Planning process. Kyiv: NDU.
11. *Jung Carl G.* (1969) Aion: Researches into the phenomenology of the Self. Vol. 9.2 of the Collected works of C. Jung. Trans. R.F.C. Hull. Princeton: Princeton University Press.
12. *Jung Carl G.* (1971). *Psychological Types*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
13. *Рубинштейн С. Л.* (2002). *Основы общей психологии* (1940). Изд-во: Питер.
14. *Strohschneider S.* (2002). Cultural Factors in Complex Decision Making. Online Readings in Psychology and Culture, 4 (1). [hps://doi.org/10.9707/2307-0919.1030](https://doi.org/10.9707/2307-0919.1030)
15. *Bloom Benjamin S.* (1956). Taxonomy of educational objectives. Longmans: Edwards Bros. Michigan.
16. *Braun William* (2002). "The system Archetypes." Retrieved from: https://www.google.com.ua/#q=The+System+Archetypes+by+william+braun*&spf=1

REFERENCES

УДК: 159.922.644

DOI: <https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-18-3-313-323>

Новаченко Тетяна Василівна,

доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри публічної політики та політичної аналітики, Національна академія державного управління при Президенті України, 03057, м. Київ, вул. Антона Цедіка, 20, тел.: +38 (097) 421 0548, e-mail: tatnov9@yahoo.com

ORCID: 0000-0001-6812-5342

Новаченко Татьяна Васильевна,

доктор наук по государственному управлению, доцент, профессор кафедры публичного управления и политической аналітики, Национальная академия государственного управления при Президенте Украины, 03057, г. Киев, ул. Антона Цедика, 20, тел.: +38 (097) 421 0548, e-mail: tatnov9@yahoo.com

ORCID: 0000-0001-6812-5342

Novachenko Tetyana Vasyliivna,

Doctor of Science in Public Administration, Associate Professor, Professor, of the Department of Public Policy and Political Analytics National Academy of Public Administration, Office of the President of Ukraine, 03057, Kyiv, Str. Antona Tsedika, 20, tel.: +38 (097) 421 0548, e-mail: tatnov9@yahoo.com

ORCID: 0000-0001-6812-5342

АРХЕТИП КОМПЛЕМЕНТАРНОСТІ В ГАРМОНІЗАЦІЇ СУЧАСНИХ СУСПІЛЬНО-ВЛАДНИХ ВІДНОСИН

Анотація. Обґрунтовано, що архетип комплементарності як взаємодоповнення має глибинний, притаманний предметам або явищам характер, що доводиться аналізом останніх наукових досліджень. У сучасному українському суспільстві суспільно-владні відносини можна позначити поняттям “депривація” — втрата, психічний стан, який виникає в результаті життєвих ситуацій, коли влада не створює громадянинові умови для задоволення його життєвих потреб упродовж тривалого часу. Це ускладнює демократичні процедури функціонування ліберальної економіки, формування інституцій громадянського суспільства, виникає необхідність гармонізації суспільно-владних відношень.

Проаналізовано зміст понять “свідомість” та “колективне несвідоме”, що дало змогу констатувати наступе: свідомість — це здатність людини пізнавати навколишній світ і саму себе за допомогою мислення та розуму, що складається з таких компонентів: чуттєво-афективного, ціннісно-вольового, абстрактно-логічного, рефлексивного і отримується у прижиттєвому досвіді. Водночас колективне несвідоме не отримується у прижиттєвому досвіді суб’єкта, а існує в його душі вже у мить народження, що успадковується від предків. Тож архетипи є “психічним конденсатом”, що став невід’ємною спадщиною кожної людини, яка з наступними поколіннями потребує тільки пробудження, а не набуття. Однак кожна людина через свої унікальні біологічні здібності та індивідуальний життєвий досвід засвоює форму архетипу та його енергію по-своєму, важливе місце у цьому відіграє тип особистості. В Україні зростає динаміка психосоціальних процесів на рівні системоутворювальних чинників життєдіяльності суспільства й особистості. Керівництво органів державної влади, які наразі постають раціональними, характеризується відповідальністю, компетентністю, реально оцінюють факти і події, змінюючи мотиваційну основу поведінки всього суспільства.

Викладене доводить, що архетип комплементарності розбудовує свої ідеї, поєднуючи одиничне і множинне, монологічне і діалогічне, базуючись на бінарних незалежних домінантах свідомого й колективного несвідомого є виразом психологічної цілісності людини, групи, соціуму, що безсумнівно впливає на гармонізацію сучасних суспільно-владних відносин.

Ключові слова: архетип комплементарності, свідоме, несвідоме, колективне несвідоме, суспільно-владні відносини, типи особистості.

АРХЕТИП КОМПЛЕМЕНТАРНОСТІ В ГАРМОНІЗАЦІИ ОБЩЕСТВЕННО-ВЛАСТНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Аннотация. Представлены обоснования того, что архетип комплементарности как взаимодополнение имеет глубокий, присущий предметам или явлениям характер, что доказывается анализом последних научных исследований. В современном украинском обществе общественно-властные отношения можно обозначить понятием “депривация” — потеря, психическое состояние, возникающее в результате жизненных ситуаций, когда власть не создает гражданину условий для удовлетворения его жизненных потребностей на протяжении длительного времени. Это затрудняет демократические процедуры функционирования либеральной экономики, формирования институтов гражданского общества, возникает необходимость гармонизации общественно-властных отношений.

Проанализировано содержание понятий “сознание” и “коллективное бессознательное”, что позволило констатировать следующее: сознание — это способность человека познавать окружающий мир и самого себя посредством мышления и разума, которое состоит из следующих компонентов: чувственно-аффективного, ценностно-волевого, абстрактно-логического, рефлексивного и обретается в прижизненном опыте. В то же время кол-

лективное бессознательное не обретается в прижизненном опыте субъекта, а существует в его душе уже в момент рождения, которое наследуется от предков. Поэтому архетипы являются “психическим конденсатом”, который стал неотъемлемым наследием каждого человека, и с каждым следующим поколением только пробуждается, а не приобретает. Однако каждый человек через свои уникальные биологические способности и личный жизненный опыт усваивает форму архетипа и его энергию по-своему, важную роль в этом играет тип личности. В Украине растет динамика психосоциальных процессов на уровне системообразующих факторов жизнедеятельности общества и личности. Руководство органами государственной власти обладает рациональностью, характеризуясь ответственностью, компетентностью, умением реально оценивать факты и события, меняя мотивационную основу поведения всего общества.

Из изложенного вытекает, что архетип комплементарности, основываясь на бинарных независимых доминантах сознательного и коллективного бессознательного, является выражением психологической целостности человека, группы, социума, несомненно влияет на гармонизацию современных общественно-властных отношений.

Ключевые слова: архетип комплементарности, сознательное, бессознательное, коллективное бессознательное, общественно-властные отношения, типы личности.

ARCHETYPE OF COMPLEMENTARY IN HARMONIZATION OF PUBLIC-AUTHORITIES RELATIONS

Abstract. The article presents the rationale that the archetype of complementarity, as a complementarity, has a deep, intrinsic character to objects or phenomena, which is proved by an analysis of recent scientific research. In modern Ukrainian society, public power relations can be designated by the concept of “deprivation” — loss, mental state, resulting from life situations, when a citizen has no conditions to meet his life needs for a long time. This hampers democratic procedures, the functioning of a liberal economy, the formation of civil society institutions, the need arises to harmonize social relations of power. The contents of the concepts of “consciousness” and “collective unconscious” were analyzed, which allowed to state the following: consciousness is a person’s ability to understand the world and himself through thought and reason, which consists of the following components: sensory-affective, value-willed, abstract-logical, reflective and is acquired in lifetime experience. At the same time, the collective unconscious is not acquired in the lifetime experience of the subject, but exists in his soul at the moment of birth, which are inherited from the ancestors. Therefore, the archetypes are the “mental condensate”, which has become an indispensable heritage of each person, and with each succeeding generation only awakens, not acquired. However, each person through his unique biological abilities and personal life experience assimilates the form of the archetype and its energy in its own way, an important role is played by the personality type. In Ukraine, the dy-

namics of psychosocial processes are growing at the level of the system-forming factors of the life activity of society and the individual. At the same time, the leadership of state authorities has rationality, being characterized by responsibility, competence, ability to realistically assess facts and events, changing the motivational basis of the behavior of the whole society. Thus, it is confirmed that the archetype of complementarity, based on the binary independent dominants of the conscious and collective unconscious, is an expression of the psychological integrity of a person, group, society, undoubtedly influences the harmonization of modern social and power relations.

Keywords: complementarity archetype, conscious, unconscious, collective unconscious, social power relations, personality types.

Постановка проблеми. Стійкі, передбачувані, справедливі правила та партнерство є незаперечною інституційною основою гармонізації суспільно-владних відносин, однак, натеper, суспільно-владні відносини в Україні здебільшого можна позначити поняттям “депривація” — втрата, психічний стан, який виникає в результаті життєвих ситуацій, коли громадянину влада не створює умови для задоволення його життєвих потреб упродовж тривалого часу. Зокрема — це низький рівень правотворчого процесу, загроза скорочення середовища комфортного проживання особистості; глибоко вкорінений в ментальність значної частини українського суспільства патерналізм та її неготовність до кардинальної зміни суспільних відносин тощо. Відчуттю позбавлення сприяє також дефіцит інституційних демократичних засад, що окреслюється в тотальній суспільній недовірі до владних інститутів, яка набула загрозливих масштабів, увиразнюючи питання загальної моральності, культури, ціннісного узгодження, суспільного порядку, співробітництва, унормованості соціальних дій,

що сукупно визначає потребу гармонізації суспільно-владних відносин, актуалізуючи потребу звернення до бінарних понять архетипу комплементарності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні засади архетипіки дають можливість окреслити грані розуміння тих чи інших суспільно-політичних процесів та феноменів, зокрема і гармонізації суспільно-владних відносин. Архетипи (колективне несвідоме) досліджували зарубіжні вчені — Е. Дюркгейм, М. Еліаде, Л. Леві-Брюль, К. Леві-Стросс, К. Юнг та ін. У вітчизняному науковому дискурсі дослідженню архетипів приділяють увагу Е. Афонін, В. Бурлачук, А. Мартинов, О. Донченко, С. Кримський, Ю. Романенко, О. Сушій, Т. Бельська та ін. Останні дослідження і публікації присвячені проблемі визначення закономірностей та особливості української трансформації. Е. Афонін та А. Мартинов у монографії “Українське диво. Від депресії до соціального оптимізму” аналізують закономірності суспільних змін у соціально-психологічному контексті, наголошуючи на тому, що все, що

відбувається у соціальному середовищі, в якому перебуває людина, проходить через її свідомість [1]. Е. Афонін та О. Сушій підтверджують, що відбуваються радикальні суспільні трансформації, зауважуючи на тому, що вони пов'язані з рухом від тоталітаризму до демократії та відносяться до всіх аспектів суспільного життя [2]. Комплементарність як взаємодоповнення має глибинний, притаманний предметам або явищам характер. Принцип комплементарності/доповнюваності був сформульований та введений у науковий обіг лауреатом Нобелівської премії (1922), датським фізиком Нільсом Бором. У контексті нашого аналізу актуалізується думка Вернера Гейзенберга, який наголошував, що принцип комплементарності має універсальний характер, бо кожен суспільний феномен об'єктивно потребує стану доповнюваності, оскільки потенційно є відкритим для взаємодії з іншими динамічними відкритими системами, а кожна особистість прагне довершеності. У сучасних правових дослідженнях термін комплементарність визначається як фактор соціальних співрегуляторів, через кореляцію норм права і моралі [3]. С. Фатеева зауважує, що особливого значення у сучасній економічній культурі набула ідея комплементарності, взаємодії на противагу жорстким уявленням щодо антиномій класових різниць [4]. Г. В. Атаманчук наголошує, що при аналізі управління до розгляду майже не приймається той очевидний факт, що всі суб'єкти влади взаємопов'язані та взаємозалежні [5].

Як бачимо, вчені відстоюють необхідність застосування понят-

тя комплементарності у низці наукових досліджень, однак у науці державне управління даному терміну приділяється недостатня увага. Відповідно дослідження архетипу комплементарності в гармонізації суспільно-владних відносин є особливо актуальним.

Мета статті — обґрунтувати значущість взаємодоповнювальних дій свідомого й колективного несвідомого в гармонізації сучасних суспільно-владних відносин.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до теорії комплементарності, а також за К. Юнгом, свідоме і несвідоме є парою протилежностей, яка доповнює одна одну. Однак вперше співвідношення свідомого і несвідомого було розглянуто З. Фройдом, який наголошував, що між цими феноменами існує неперехідний бар'єр, навіть антагонізм, оскільки несвідоме не може стати свідомим. Дотепер це питання залишається одним із найскладніших і не має однозначного вирішення. Відповідно до того, що управління з позиції психології розглядається під кутом зору людських стосунків, актуалізується завдання забезпечення суспільства і держави від різного роду соціальних і психосоціальних дисфункцій. Тож результати комплементарного аналізу свідомого та несвідомого сприятимуть досягненню органічності та гармонійності суспільно-владних відносин шляхом дослідження різних аспектів нових явищ інформаційної соціально-психологічної реальності, а саме: соціальної взаємодії, мотивації, стилю керівництва, комунікації, лідерства, авторитету тощо.

Свідомість — вища інтегрована форма психіки, (від дав.-гр. ψυχή — “дыхання, душа” та лат. суфіксу — “is”) є властивістю мозку, що складається у відображенні об’єктивної реальності під впливом суспільно-історичних умов, у трудовій діяльності людини та її спілкування з іншими людьми. Тож свідомість посідає центральне місце майже в усіх аспектах людської діяльності. На думку Р. У. Сперрі, свідомість — це пердатна система всіх наших цінностей, нашого розуміння мети і змісту, правильного й неправильного, любові, ненависті, краси, святості та всього іншого, що робить життя цінним. Відповідно до сучасних наукових поглядів учені розуміють свідомість як вищу форму розвитку інформації — інформацію, що творить, причому зв’язок “інформація – свідомість” є таким фундаментальним виявом Всесвіту, як “енергія – матерія”. Відповідно, сутність свідомості полягає в усвідомленні того, що відображається — це здатність людини пізнавати оточуючий світ та саму себе за допомогою мислення та розуму. Свідомість має доволі складну структуру, тому деякі аспекти цього феномену, зокрема: властивості, функції, механізми ще не достатньо досліджено, тому і спостерігається дискусійність, навіть протилежність поглядів щодо розуміння цього явища. Компонентами свідомості науковці визначають такі: чуттєво-афективний, ціннісно-вольовий, абстрактно-логічний, рефлексивний, кожен з яких складається з відповідних елементів. Чуттєво-афективний компонент свідомості визначається науковцями базовим, до якого належать: *відчут-*

тя — відображення в мозкові окремих властивостей предметів та явищ об’єктивного світу, що безпосередньо впливають на нашу сенсорну систему (органи чуття); *сприйняття* — образ предмета загалом, який не зводиться до суми властивостей та сторін; *уявлення* — конкретні образи таких предметів чи явищ, які в певний момент не викликають у нас відчуттів, але які раніше діяли на органи чуття; різного роду *афекти* — сильні мимовільні реакції людини на зовнішні подразники (гнів, лють, жах, відчай, раптова велика радість тощо).

До *ціннісно-вольового* компоненту належать такі елементи, як: *воля* — здатність людини ставити перед собою мету, мобілізуючи себе для її досягнення; *емоції* — ціннісно-забарвлені реакції людини на зовнішній вплив, зокрема: мотиви, інтереси, потреби особи в єдності з її здатністю щодо реалізації мети. *Абстрактно-логічне мислення* — компонент свідомості, який фігурує у таких формах, як: *поняття* — віддзеркалення у мисленні загальних, найбільш суттєвих ознак предметів, явищ об’єктивної дійсності, їх внутрішніх, вирішальних зв’язків і законів; *судження* — форма думки, в якій відображається наявність чи відсутність у предметів і явищ яких-небудь ознак і зв’язків; *умовивід* — форма мислення, коли з одного чи кількох суджень виводиться нове судження, в якому міститься нове знання про предмети та явища; різні логічні операції. *Рефлексія (самосвідомість)* компонент свідомості, коли ті чи інші явища розуму стають предметом спеціальної аналітичної діяльності суб’єкта; рефлексія — це виокрем-

лення себе, ставлення до себе, оцінювання своїх можливостей.

Структурні елементи свідомості перебувають у взаємозв'язку та взаємодії, забезпечуючи низку життєво-важливих для людини функцій. Головною функцією свідомості є *пізнавальна (або відображувальна)*, яка реалізується в придбанні та накопиченні знань про природу, суспільство і про саму людину. Водночас у пам'яті людини накопичуються знання, отримані нею не тільки з безпосереднього, особистого досвіду, а й такі, що здобуті попередніми поколіннями людей та її сучасниками. Нагромаджуючись, ці знання актуалізуються, відтворюються і слугують засобом реалізації інших функцій свідомості. Отже, чим багатша пам'ять людини, тим легше їй прийняти оптимальне рішення. *Творчо-конструктивна* функція виявляється у випереджаючому відображенні, в уявному моделюванні майбутнього і в цілеспрямованому перетворенні на цій основі дійсності, у створенні, предметних форм, що не існують у природі. *Аксіологічна (оціночна)* функція свідомості вбирає в себе результат і мету ціннісного ставлення до світу, дає можливість осягнути сенс існуючого, міру відповідності світу та його виявів людським інтересам, потребам і сенсу власного життя. Ціннісне ставлення до світу і його усвідомлення вимагає особистісних зусиль, власних роздумів і переживання істини. Функція *цілепокладання (формування мети)* становить істотну характеристику свідомості. Ціль — це ідеалізована потреба людини, яка знайшла суб'єктивний образ предмета діяльності, в ідеальній формі якого пе-

редбачається практичний результат. Цілі формуються на основі всього сукупного досвіду людства, виявляючись у вигляді соціальних, етичних, естетичних та інших ідеалів. Цілеспрямована діяльність людини обґрунтована потребою змінити світ на краще, надавши йому такої форми, яка необхідна людині, суспільству.

Комунікативна функція зумовлена тим, що люди, беручи участь у спільній праці, потребують постійного спілкування. Цей зв'язок думок здійснюється через звукову мову, тексти, закодовану інформацію, радіо, телебачення та Інтернет. *Регулятивно-управлінська* функція забезпечує розумне регулювання і самоконтроль поведінки у діяльності людини, її взаємини із зовнішнім світом. Регулятивна-управлінська функція свідомості вплетена у взаємодію людини з навколишнім середовищем і виступає у двох формах: спонукальної та виконавчої. Спонукальна форма поведінки та діяльності людей набуває силу, коли людина здійснює вчинки свідомо, цілеспрямовано, за своїми переконаннями; виконавча — приводить діяльність людей у відповідність з їх потребами, забезпечуючи досяжність цілей і реальних засобів щодо її регуляції.

Отже, свідомість є багатограним унікальним феноменом, що розкривається через систему функцій, єдність яких забезпечує людині особливий спосіб зростання. Тому будь-яка ситуація, що виникає в процесі публічного управління, контролюється свідомістю, а саме: коли перед керуючим виникають несподівані, складні інтелектуальні проблеми, що не мають очевидного рішення; коли ліде-

ру потрібно подолати психологічний опір на шляху визначення пріоритетного рішення щодо тієї чи іншої проблеми; коли необхідно усвідомити і знайти вихід з будь-якої конфліктної ситуації, яка сама собою вирішитися без вольового рішення не може; коли керуючий, у разі неприйняття відповідних дій, несподівано опиняється в ситуації, що містить потенційну загрозу для підлеглих. Свідомість управляє найскладнішими формами поведінки управлінця, які вимагають постійної уваги та контролю. Наведені ситуації виникають перед керівництвом практично безперервно, тому свідомість як вищий рівень психічної регуляції поведінки постійно функціонує. Отже, свідомість є програмою, що упорядковує дії управлінців, їхнє внутрішнє життя та дії людських колективів.

Водночас багато поведінкових актів здійснюються людиною на рівні несвідомої регуляції. Наприкінці XIX – початку XX ст. з'явилися системні науково-філософські уявлення про несвідоме. Так, Е. Дюркгейм, аналізуючи феномен групи індивідів, робить висновок про те, що в такому стані з'являється якийсь новий результат, невластивий кожному індивідові окремо. Цей феномен Е. Дюркгейм назвав *колективним уявленням* або соціальним фактом. Таким колективним уявленням учений визначає релігію [6].

Наступний *тип несвідомих явищ* — це ті, про які говорить Зігмунд Фройд, що стосуються особистісного несвідомого. Це бажання, думки, наміри, потреби, витіснені зі сфери людської свідомості під впливом цензури. Кожен з типів несвідомих

явищ усіяко пов'язаний з поведінкою людини і його свідомою регуляцією. Зауважимо, що З. Фройд, який трактує психіку як складний феномен, *розробив концепцію психоаналізу*. Найбільш суперечною частиною його вчення була ідея про конфлікт між природою людини та її суспільною формою існування [7].

Отже, визначення вченими несвідомого не було однозначним, проте вони досягли одностайності у тому, що безпосередні й опосередковані дії індивідуального несвідомого виявляються у діапазоні від елементарних психічних актів до творчості й активно впливають на життя та поведінку кожної людини у будь-якій діяльності.

Існування *колективного несвідомого (архетипів)* відкрив К. Г. Юнг, проте не дав однозначно пояснення цьому феномену. Зміст колективного несвідомого не отримується у життєвому досвіді суб'єкта, а існує в його душі вже у мить народження, що успадковуються від предків. Однак, наголошуючи на їх "єдиноподібності" і "регулярній повторюваності", вчений зазначає, що архетипів рівно стільки, скільки є типових життєвих ситуацій. Коли виникає ситуація, що відповідає тому чи іншому архетипу, то архетип активізується і досягає свого усупереч розуму і волі. К. Г. Юнг наголошував на тому, що тлумачення архетипів має бути дуже тонким і диференційованим, щоб воно не зменшувало специфіки індивідуальних та культурних цінностей архетипічних ідей і символів, надаючи їм стереотипне, суто інтелектуальне значення. "Первинний образ" зазначається відповідно до його змісту

лише тоді, коли він усвідомлюється, тобто успадковуються не конкретні вияви архетипу, а тільки форми, що в окресленому контексті не відрізняються від інстинктів, які також детермінуються лише формально [8].

Таким чином, архетипи є *“психічним конденсатом”*, що став невід’ємною спадщиною, яка з кожним поколінням потребує тільки пробудження, а не набуття. І що є вкрай значущим, суспільство має своєрідний механізм для відповіді на виклики за рахунок тих індивідуальностей, які досягли самоусвідомленості і прийняти на себе відповідальність за багатоголосся суб’єтивності, що присутня у її особистісному *“Я”*.

Українське суспільство наразі здійснює виключно значущу і неминучу соціально-історичну місію — перехід від тоталітаризму до демократії, що вимагає особистісних змін, які мають фокусуватися у суспільних трансформаціях. Водночас зауважимо, що саме якості представників владних структур, як найстійкіші характеристики особистості, мають визначальний вплив на управлінську діяльність. Щодо зазначеного, важливим є думка К. Г. Юнга, який вважав, що доросла людина має бути твердо впевненою у своїй компетентності. Остання визначається наявністю у дорослої людини як спеціальної освіти так і розлогої загальної і професійної ерудиції, яка стосується професійних та особистісних якостей, що вкоріненні у раціональній сфері особистості, зокрема: відповідальність, надійність, стійкість до стресу, креативність, емоційну стійкість тощо. Вочевидь, що компетентність представників органів держав-

ної влади передбачає *“включення”* свідомості, зокрема: рефлексивності мислення — критичність та самокритичність — уміння бачити недоліки як у своєму впливі на підлеглих, так і в їхніх вчинках; здатність заряджати своєю енергією інших людей, активізуючи їх; уміння бути тактичним — позитивно впливати на підлеглих, комунікуючи з ними на основі індивідуальних особливостей тощо. Однак, багато чого представник органів державної влади як особистість відчуває і виявляє завдяки тому, що в психіці закладено пласт колективного несвідомого. Останнє з усіма його видами та формами, які не можна вважати довільними, впливаючи на формування емоцій, етичних уявлень і світогляд особистості підтверджують її соціальну природу та суспільні взаємодії.

Однак, кожна людина, зокрема й представник органів державної влади, через свої унікальні біологічні здібності та індивідуальний життєвий досвід засвоює форму архетипу та його енергію по-своєму. Важливе місце в цьому посідає той чи інший тип особистості — екстравертний чи інтравертний. Поняття локус-контролю є психологічним фактором, що характеризує перший або другий тип особистості. Тож схильність представника органу державної влади приписувати відповідальність за події, що відбуваються в житті, результати своєї діяльності зовнішнім силам — це екстернальний, зовнішній локус-контроль, а власним здібностям і зусиллям — інтернальний, внутрішній локус-контроль. Так, у першому варіанті представник органу державної влади переконаний,

що його успіхи і невдачі визначаються передусім впливом зовнішніх обставин, таланом, випадковістю чи діями його підлеглих або інших людей. У другому, що події, які відбулися, залежать насамперед від його компетентності, цілеспрямованості та здібностей і детермінуються власною активністю й зусиллям. Проте у групах екстравертів та інтровертів є значні відмінності щодо соціальної активності, які К. Г. Юнг пов'язував з різним рівнем розвиненості психічних функцій — мислення й емоцій (логіки-етики), інтуїції та відчуттів (інтуїтики-сенсорики). Так, для людини *емоційного* типу притаманна здатність впливати на інших своїми емоціями, почуттям вини, яка виливається на інших, тощо. *Мисленнєвий* тип людей характеризується орієнтацією на систему, структуру, закон і порядок, схильністю до аналізу й установлення логічного порядку. *Інтуїтики* живуть у минулому і майбутньому, їм притаманні нерішучість і сумніви, вони схильні більше до теорії, ніж до практики, тоді як сенсорики “живуть тут і зараз”, вони є практичними, реально оцінюють факти і події, не поспішають починати нову справу, полюбують робити щось своїми руками. Як бачимо, сенсорики є тактиками, а інтуїтивні люди — стратегами. Карл Густав Юнг поділяв людей на *раціональних* та *ірраціональних*, характеризуючи перших дещо консервативними, яким імпонують сталі системи, оскільки необхідність змін порушує їх рівновагу. Ірраціональні ж люди навпаки, бажають змін і спокійно їх сприймають. *Раціональність та ірраціональність* є складними

якостями особистості, які характеризують засоби обробки інформації і взаємодії людини зі світом. Однак в періоди радикальних змін, чим характеризується сучасність, зростає динаміка психосоціальних процесів на рівні системоутворювальних чинників життєдіяльності суспільства й особистості. Тож емоційно-чуттєва (*ірраціональна*) природа людини, зокрема керівництва органу державної влади, змінюється на раціональну (*абстрактно-логічну*), що характеризується відповідальністю, пріоритетом нематеріальних цінностей, “сенсі для себе”, компетентністю, що впливає на свідомість, сприйняття та розуміння суспільно-владних відносин, змінюючи мотиваційну основу поведінки всього суспільства [9].

Висновки. Отже, архетип комплементарності розбудовує свої ідеї, поєднуючи одиничне і множинне, монологічне і діалогічне, базується на бінарних незалежних домінантах свідомого й колективного несвідомого, що є виразом їх психологічної цілісності, яка сприяє гармонізації сучасних суспільно-владних відносин. Подальшим дослідженням може бути наукове опрацювання практичного компоненту гармонізації суспільно-владних відносин на основі методології архетипіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Афонін Е.* Українське диво. Від депресії до соціального оптимізму / Е. Афонін, А. Мартинов ; Нац. академія держ. управління при Президентові України, кафедра публічної політики та політичної аналітики. —

- К.: Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2019.
2. *Афонін Е.* Закономірності та особливості української трансформації / Е. А. Афонін, О. В. Суший // Стратегічна панорама. — 2015. — № 1. — С. 94–108.
 3. *Дрьоміна Н. В.* Юрисдикція міжнародних кримінальних судів і трибуналів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Н. В. Дрьоміна; Одеська нац. юридична академія. — О., 2005. — 240 с.
 4. *Фатеева С. В.* Комплементарность в экономической культуре: понятие, формы и механизм / С. В. Фатеева // Комплементарность в экономической культуре: понятие, формы и механизм действия: автореф. дис. ... д-ра филос. наук; спец. 24.00.01. — Ростов н/Д, 2006. — 48 с.
 5. *Атаманчук Г. В.* Управление: сущность, ценность, эффективность. — М.: Академический Проект; Культура, 2006. — 544 с.
 6. *Дюркгейм Э.* Социология. Ее предмет, метод, предназначение. Реальные и “ценностные” суждения / Э. Дюркгейм. — М.: Канон, 1995. — 352 с.
 7. *Фрейд З.* Психология бессознательного / З. Фрейд. — М., 1989. — 448 с.
 8. *Юнг К. Г.* Психология бессознательного / К. Г. Юнг. — М.: Канон, 2001. — 397 с.
 9. *Юнг К. Г.* Архетип и символ / К. Г. Юнг. — М.: Знание, 1994. — 340 с.
 2. *Afonin E., Sushyi O. V.* (2015). Zakonomirnosti ta osoblyvosti ukrain-skoi transformatsii [The Patterns and Features of Ukrainian Transformation]. Stratehichna panorama – Strategic Panorama, 1, 94-108 [in Ukrainian].
 3. *Dromina N. V.* (2005). Yurysdyktsiia mizhnarodnykh kryminalnykh sudiv i trybunaliv [Jurisdiction of International Criminal Courts and Tribunals]. Candidate's thesis. Odesa: Odeska natsionalna yurydychna akademiia [in Ukrainian].
 4. *Fateeva S. V.* (2006). Komplementarnost v ekonomicheskoy kul'ture: ponyatie, formy i mekhanizm [Complementarity in economic culture: concept, forms and mechanism]. Komplementarnost v ekonomicheskoy kul'ture: ponyatie, formy i mekhanizm deystviya — Complementarity in economic culture: concept, forms and mechanism of action. Extended abstract of Doctor's thesis. Rostov na Donu [in Russian].
 5. *Atamanchuk G. V.* (2006). Upravlenie: sushchnost, tsennost, effektivnost [Management: essence, value, efficiency]. Moscow: Akademicheskii Proekt; Kultura [in Russian].
 6. *Durkheim E.* (1995). Sotsiologiya. Ee predmet, metod, prednaznachenie Real'nye i “tsennostnye” suzhdeniya [Sociology. Its subject, method, purpose Real and “value” judgments]. Moscow: Kanon [in Russian].
 7. *Freud Z.* (1989). Psikhologiyabessoznatelnogo [Psychology of unconscious]. Moscow [in Russian].
 8. *Jung C. G.* (2001). Psikhologiya bessoznatelnogo [Psychology of unconscious]. Moscow: Kanon [in Russian].
 9. *Jung C. G.* (1994). Arkhetip i simvol [Archetype and symbol]. Moscow: Znanie [in Russian].

REFERENCES

1. *Afonin E., Martynov A.* (2019). Ukrain-ske dyvo. Vid depresii do sotsialnoho optymizmu [Ukrainian miracle. From depression to social optimism]. Kyiv: Vydavnychiy dim “Kyievo-Mohylian-ska akademiia” [in Ukrainian].

УДК: 330.341.1:159.9

DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-18-3-324-338)

2224-2019-18-3-324-338

Омельяненко Віталій Анатолійович,
кандидат економічних наук, доцент, до-
цент кафедри бізнес-економіки та адмі-
ністрування, Сумський державний педа-
гогічний університет ім. А. С. Макаренка,
40002, м. Суми, вул. Роменська, 87, тел.:
+38 (095) 167 5952, e-mail: omvitaliy@
gmail.com

ORCID: 0000-0003-0713-1444

Омельяненко Виталий Анатольевич,
кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры бизнес-экономики и
администрирования, Сумской государ-
ственный педагогический университет
им. А. С. Макаренко, 40002, г. Сумы,
ул. Роменская, 87, тел.: +38(095) 167 59
52, e-mail: omvitaliy@gmail.com

ORCID: 0000-0003-0713-1444

Omelyanenko Vitalii Anatoliyovych,

PhD, Associate Professor, Associate Professor of Business Economics and Administration De-
partment, Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko, 40002, Sumy,
Romenskaia str., 87, tel.: +38 (095) 167 5952, e-mail: omvitaliy@gmail.com

ORCID: 0000-0003-0713-1444

АРХЕТИПНА СКЛАДОВА СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ІНСТИТУЦІЙНИХ МЕРЕЖ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Анотація. Актуальність дослідження безпекового аспекту процесів сього-
дення та перспектив розвитку в рамках архетипної методології визначаєть-
ся тим, що системна трансформація суспільства вимагає точніше визначати
чинники ряду процесів. Ця проблематика також актуалізується в контексті
курсу на формування ефективного діалогу із суспільством, дослідження ме-
ханізмів і способів поліпшення якості взаємодії держави, бізнесу та суспіль-
ства. Тому виникає необхідність розроблення теоретико-методологічних
основ комплексної моделі організації взаємодії процесів індивідуального са-
морегулювання, корпоративного розвитку та державного управління на ос-
нові архетипного підходу. Метою дослідження є аналіз архетипної складової
формування інституційних мереж у контексті безпекових стратегій. Інститу-
ціонально-мережевий підхід до безпекових стратегій припускає розгляд су-

купності інститутів та закономірностей їх взаємодії в рамках активних мереж, що забезпечують перетворення ресурсів у реальні результати ефективними методами відповідно до національного контексту та запитів соціуму. Джерело відповідей на питання забезпечення безпеки запропоновано розглядати з точки зору архетипів. Підходи, викладені в дослідженні, ґрунтуються на розумінні того, що в сучасних умовах не можна обмежуватися традиційними методами управління та реагування на загрози національній безпеці. Визначено роль соціокультурних інститутів, що підвищується у сучасних умовах у вирішенні проблем в системі “безпека – розвиток”, з одного боку, і об’єктивна необхідність використання їх потенціалу — з іншого. Це зумовлює можливість включення архетипів у процеси забезпечення безпеки не лише на основі принципу додатковості, а й на паритетних засадах за рахунок розвитку їх взаємодії з формальними інститутами. Використання архетипного підходу сприятиме виробленню інноваційних підходів до розвитку безпекових стратегій за допомогою рішень, заснованих на комплексних дослідженнях і порядку денному в сфері публічної політики.

Ключові слова: національна безпека, архетип, інститут, мережа інститутів, стратегія.

АРХЕТИПНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ ИНСТИТУЦИОННЫХ СЕТЕЙ В КОНТЕКСТЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Аннотация. Актуальность исследования аспекта безопасности процессов настоящего и перспектив развития в рамках архетипной методологии определяется тем, что системная трансформация общества требует более точно определять факторы ряда процессов. Эта проблематика также актуализируется в контексте курса на формирование эффективного диалога с обществом, исследование механизмов и способов улучшения качества взаимодействия государства, бизнеса и общества. Поэтому возникает необходимость разработки теоретико-методологических основ комплексной модели организации взаимодействия процессов индивидуального саморегулирования, корпоративного развития и государственного управления на основе архетипного подхода. Целью исследования является анализ архетипной составляющей формирования институциональных сетей в контексте стратегий обеспечения безопасности. Институционально-сетевой подход к стратегиям обеспечения безопасности предполагает рассмотрение совокупности институтов и закономерностей их взаимодействия в рамках активных сетей, которые обеспечивают превращение ресурсов в реальные результаты эффективными методами согласно национальному контексту и запросам социума. Источник ответов на вопрос обеспечения безопасности предложено рассматривать с точки зрения архетипов. Подходы, изложенные в исследовании, основываются на понимании того, что в современных условиях управления и реагирования на угрозы национальной безопасности нельзя ограничиваться традиционными методами. Определена роль социокультурных институтов, которая

повышается в современных условиях в решении проблем в системе “безопасность – развитие”, с одной стороны, и объективная необходимость использования их потенциала – с другой. Это обуславливает возможность включения архетипов в процессы обеспечения безопасности не только на основе принципа дополнительности, но и на паритетных началах за счет развития их взаимодействия с формальными институтами. Использование архетипного подхода будет содействовать выработке инновационных подходов к развитию стратегий обеспечения безопасности с помощью решений, основанных на комплексных исследованиях и повестке дня в сфере публичной политики.

Ключевые слова: национальная безопасность, архетип, институт, сеть институтов, стратегия.

ARCHITECTIC COMPONENT OF INSTITUTIONAL NETWORKS DEVELOPMENT STRATEGY IN THE CONTEXT OF NATIONAL SECURITY PROVIDING

Abstract. The relevance of the study of the security aspects of the present processes and the prospects for development within the framework of the archetype methodology is determined by the fact that the systemic transformation of society requires a more precise determination of the factors of a number of processes. This issue is also actualized in the context of the course on forming an effective dialogue with the society, research of mechanisms and ways to improve the quality of interaction between the state, business and society. Therefore, it becomes necessary to develop the theoretical and methodological foundations of an integrated model for organizing the interaction of the processes of individual self-regulation, corporate development and public administration based on an archetype approach. The aim of the study is to analyze the archetypal component of the formation of institutional networks in the context of security strategies. Institutional-network approach to security strategies involves consideration of a set of institutions and the laws of their interaction within the framework of active networks that ensure the transformation of resources into real results by effective methods in accordance with the national context and the needs of society. The source of the answers to the question of security is proposed to consider from the point of view of archetypes. The approaches outlined in the study are based on the understanding that in modern conditions of government and responding to threats to national security cannot be limited to traditional methods. The role of sociocultural institutions has been determined, which rises in modern conditions in solving problems in the security-development system, on the one hand, and the objective need to use their potential, on the other. This makes it possible to include archetypes in the processes of ensuring security not only on the basis of the complementarity principle, but also on an equal footing due to the development of their interaction with formal institutions. Using an archetypal approach will help to develop innovative approaches to the development of security strategies through solutions based on comprehensive research and public policy agendas.

Keywords: national security, archetype, institution, institutional network, strategy.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження безпекового аспекту процесів сьогодення та перспектив розвитку в рамках архетипної методології визначається тим, що системна трансформація суспільства, побудова власної державності, коригування векторів зовнішньополітичної діяльності вимагає більш точно визначати чинники ряду процесів. Ця проблематика також актуалізується в контексті курсу на формування ефективного діалогу із суспільством. Дослідження механізмів і способів поліпшення якості взаємодії держави, бізнесу та суспільства є актуальною науково-практичною проблемою.

Світовий досвід “стрибків” розвитку переконливо свідчить, що їх можна здійснити лише шляхом залучення та концентрації значного обсягу ресурсів, їх спрямування на пріоритетні напрями визначені на основі суспільного діалогу під координацією держави. У вітчизняній практиці переважно в якості ресурсів розглядають економічні (фінансові), нехтуючи при цьому факторами людської природи (фактори формування та використання соціального та людського капіталу), які є найважливішими в сучасних умовах.

Відтак поточна політико-економічна ситуація гостро ставить питання про пошук кращих форм та стратегій організації забезпечення безпеки як особистості, так і держави загалом при врахуванні національних особливостей. Незважаючи на

те, що питання менталітету досить добре вивчені, однак в якості фактора забезпечення безпеки вони є важливими і актуальними об'єктами дослідження. Тому виникає необхідність розробки теоретико-методологічних основ комплексної моделі організації взаємодії процесів індивідуального саморегулювання, корпоративного розвитку та державного управління на основі архетипного підходу.

Аналіз досліджень та публікацій.

Активна взаємодія соціокультурних інститутів та їх архетипної основи у вирішенні безпекових проблем обумовлює зміни як в управлінні цією взаємодією, так і в системі управління розвитком безпекових сфер за рахунок значного розширення їх спектра [1–3].

У дослідженні [4] слушно відзначається, що в контексті розроблення системних стратегій розвитку виникають проблеми наукового синтезу, зокрема синтезу спектра суспільних наук з акцентами на соціалізацію та гуманізацію економічної теорії. Історія економічних навчань демонструє явну тенденцію переходу від простих двовимірних моделей взаємодії та поведінки на ринку до більш складних, системних, до спроб врахувати соціальні аспекти поведінки, зокрема етику (ще Адам Сміт звертав на неї увагу).

Підґрунтям для такого синтезу може бути еволюція розуміння процесів суспільного розвитку. Вже з XVIII ст. народи починають трактуватися як колективні особистості,

наділені індивідуальними “характерами” (Монтеск’є, Гердер) з відповідними наслідками. Трохи пізніше романтики розбудовують вчення про “дух народу” як задану форму відношення до світу та відповідну програму його історичної самореалізації [5].

Про необхідність вироблення нових моделей соціально-економічних процесів висловився й співзасновник Deermind Мустафа Сулейман. Визнаючи успішність існуючого ладу (капіталізм й модерн), він підкреслює, що система стратегічно перестала служити на користь людству. Потрібні нові “форми розуму” та інструменти, що допоможуть розв’язати актуальні проблеми.

З цієї точки зору архетипна складова формує нову площину аналізу, вводячи в оборот нові ресурси нематеріальної природи. Свого часу Адам Сміт наводив докази того, що поведінка людини приводить до народження нового порядку.

На думку відомого українського економіста М. Туган-Барановського, психологічні почуття людини, зокрема релігія, патріотизм, мораль, національний характер і самосвідомість та інші чинники нематеріальної природи, спроможні бути наймогутнішими силами розвитку економічної діяльності, а нематеріальні цінності — є навіть більшим рушієм, ніж матеріальні потреби [6].

Окремі елементи архетипної методології знаходимо у вченні В. Вернадського про ноосферу, в рамках якого виживання цивілізації є можливим лише за умови гармонізації відносин людини, суспільства та природи як єдиного цілого на основі глобальності мислення та відповідальності

людини за життєдіяльність (розуміння себе в світі). У дослідженні [7] відзначається, що вирішення проблем ноосферного суспільного відтворення має виходити з розуміння того, що людина включена не тільки в соціально-економічний, соціокультурний, інноваційний, суспільно-історичний, а й в еволюційний (генетичний) глобальний процес.

Розглянемо й можливість отримання ресурсів внаслідок врахування архетипів у межах безпекового аспекту. Отже, культура і, насамперед, менталітет та соціальні інститути можуть як сприяти, так і перешкоджати реалізації можливостей, закладених у ринкових відносинах і демократії [8].

Модель групової поведінки Хоуманса показує, що неформальні організації динамічно взаємодіють з формальними, впливають на прийняття різноманітних рішень. У сучасних умовах ця взаємодія відбувається у межах системи мережевих структур.

У рамках аналізу стратегічного аспекту відзначимо Мюрдаля [9] (представника напряму інституціоналізму), який підвищену увагу приділяє морально-етичним та соціальним факторам. Роль цих питань часто домінує над власне політичними й економічними проблемами. Одна з найважливіших ідей Мюрдаля — це принцип загальної причинності, відповідно до якого будуються моделі взаємодії економічних та неекономічних (соціальних) змінних. За цими моделями можемо простежити тісний зв’язок між рівнями охорони здоров’я, освіти, соціальної допомоги та продуктивності. Включення в аналіз неекономічних змін-

них відкриває можливості дослідження численних взаємозалежних процесів, для яких загальноприйнятий економічний аналіз непридатний.

Проведений аналіз досліджень показав, що безпековий компонент майже не розглядається у межах архетипного підходу, що призводить до втрати потенціалу протидії загрозам національній безпеці.

Метою дослідження є аналіз архетипної складової формування інституційних мереж у контексті безпекових стратегій.

Методологія дослідження включає загальнонаукові методи аналізу й синтезу, історичного та логічного, системного та структурно-функціонального аналізу, імітаційного інституційно-еволюційного моделювання з метою максимізації ефектів синергії у публічному управлінському просторі та системний підхід до його побудови.

Для вирішення широкого спектра оптимізаційних завдань будуть використані адаптовані методи ухвалення рішень на основі оптимізації показників ефективності, методи пошуку інноваційних шляхів розвитку, методи комплексного аналізу політики розвитку та методи проектного управління. При цьому необхідність залучення архетипної методології обумовлюється тим, що завдання комплексного реформування публічного управління мають вирішуватися з урахуванням національних особливостей кожної країни.

Інституціонально-мережевий підхід до безпекових стратегій припускає розгляд сукупності інститутів

та закономірностей їх взаємодії у межах активних мереж, що забезпечують перетворення ресурсів у реальні результати ефективними методами відповідно до національного контексту та запитів соціуму. У дослідженні окремі аспекти вказаного підходу будуть вивчені в кейс-дослідженнях в якості прикладів провідного досвіду.

Методологія дослідження також ґрунтується на ідеях дослідників Копенгагенської школи, що докорінно вплинули на розвиток сучасних безпекових досліджень [10]:

- розширене розуміння поняття “безпека”, що більше не обмежується військовим дискурсом. Натомість розглядаються п’ять основних секторів, у яких питання безпеки виникають як найбільш значимі: військовий; політичний; екологічний; економічний та соціетальний;

- дослідження безпеки виходять зі сфери міжнародних відносин, додавши їм максимально міждисциплінарний характер;

- розробили аналітичне поняття “секьюритизація”, яке допомагає у дослідженні того, як той або інший випадок може бути віднесений або не віднесений до питання безпеки.

У контексті цих ідей архетипна складова виступає новим аспектом аналізу інституційних взаємодій.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах стратегії взаємодії відіграють особливу роль в організації соціосистем та дають змогу визначити нові сторони ряду процесів через синтез міждисциплінарного знання. На експертному рівні навіть було сформовано характерну рису рішень Індустрії 4.0 — “ефективність від взаємодії”. Саме ця фраза часто є

відправною точкою для оцінювання готовності суспільств до нових умов розвитку. Здатність взаємодіяти з іншими — швидко інтегруватися в мережеві комунікації або адаптуватися до нових умов, відкритість до такого роду взаємодій стають істотними факторами конкурентоспроможності, яка, своєю чергою, стає механізмом забезпечення безпеки.

У роботі [11] описано тенденції сучасної моделі інноваційного розвитку. Автори констатують, що за останній час вимоги до державної політики суттєво зросли, тому що глобальна конкуренція змінює звичний стан речей. Необхідно зміцнювати національні та регіональні інноваційні системи на основі міжінституційної координації.

Наприклад, у США політика є скоординованою, державною ініціативою з мобілізації національних ресурсів для прискорення інноваційно-технологічних змін та утримання лідерства в глобальній конкуренції. У цих умовах постає питання вироблення національних стратегій, оскільки для України нова технологічна революція являє собою шанс для зміни ролі в глобальній економічній конкуренції, але держава поки не використовує повною мірою наявний інноваційний потенціал.

Наприкінці ХХ ст. безпекові системи США та Західної Європи зазнали перетворень, спрямованих на реалізацію принципу “активного соціального партнерства”, що припускає інтеграцію суспільної активності в безпекову систему. Стали широко використовуватися такі підходи, як *community policing* (суспільна поліція), *problem-oriented services* (про-

блемно-орієнтовані служби), служби превенції на рівні муніципалітету та громад, орієнтовані на партнерство у сфері безпеки тощо.

В Україні можемо відзначити “менталітет мовчання”, оскільки численні опитування показують, що абсолютна більшість українців не повідомляють про корупцію, вважаючи, що це нічого не змінить. Для порівняння можна навести той факт, що у середньому 90 % жителів Норвегії, Данії та Великобританії готові повідомляти владу про факти корупції.

Відповідно до просторово-географічної взаємодії соціальних інститутів, можемо виділити такі взаємопов’язані рівні безпеки — глобальну, міжнародну, національну, суспільну та особисту в єдину мережеву структуру, де вони мають рівноправне значення [12]. Таким чином, система національної безпеки — це функціональна система з взаємозалежними компонентами, серед яких для цілей нашого дослідження виокремимо:

- національні інтереси;
- загрози національній безпеці;
- національні цінності та архетипи;
- інституційну систему забезпечення національної безпеки.

Саме у межах останнього компонента варто розглянути мережевий аспект. Відповідно систему забезпечення національної безпеки можемо розглянути як структурно-організовану діяльність органів влади (мережа формальних інститутів), різних організацій, громадян (мережі неформальних інститутів), об’єднаних цілями та завданнями для запобігання, усунення та ліквідації зовнішніх та внутрішніх загроз.

У Stanford Encyclopaedia of Philosophy [13] соціальний (суспільний) інститут визначається як “історично сформована чи створена цілеспрямованими зусиллями форма організації спільної життєдіяльності людей, існування якої диктується необхідністю задоволення соціальних, економічних, політичних, культурних або інших потреб суспільства в цілому або його частини”.

Інститути являють собою структуру, яку люди накладають на свої відносини, визначаючи, таким чином, стимули розвитку. У випадку, коли виникає інституціональна мережа, ростуть і сумарні можливості [14].

Безпековий аспект впливу архетипів пропонуємо розглянути з точки зору капіталу, що формується в інституційних мережах та водночас впливає на їх еволюцію.

На рис. 1 показана схема формування інституційних мереж у контексті безпекового підходу, що враховує генерацію капіталу взаємодії, а також завдання та результат безпекового управління.

Відповідно до класичного підходу, викладеного у дослідженні [15], структурний капітал містить у собі клієнтський і організаційний капітал.

Клієнтський капітал являє собою цінність відносин з клієнтами. Організаційний капітал включає інноваційний капітал (переважно капітал інновацій) та процесний капітал, який являє собою інфраструктуру (інформаційні технології, робочі процеси тощо), тобто капітал, матеріалізований в ефективних внутрішніх процесах.

Складності побудови емпіричних моделей впливу інтелектуального

Рис. 1. Схема формування інституційних мереж у контексті безпекового підходу

капіталу на результати діяльності пов'язані, насамперед, з його особливими властивостями, які необхідно враховувати при розробці гіпотез, виборі аналітичних методів, а також при інтерпретації отриманих результатів.

До таких характеристик інтелектуального капіталу можуть бути віднесені [16]:

- властивості суспільного блага — не виключність і неконкурентність, що приводять до виникнення різнонаправлених результатів при використанні інтелектуального капіталу;
- здатність до відтворення, коли складові інтелектуального капіталу не втрачають своєї цінності при розподілі на частині, а збільшують її при поширенні й обміні;
- невіддільність від носія (у випадку людського капіталу);
- суб'єктивність, яка означає, що цінність знань дуже залежить від контексту їх використання.

Розглядаючи структуру суспільства та формування ресурсів розвитку (капіталу), слід зазначити три базові інституційні рівні: політичний, економічний та соціокультурний (ментальний). Верхню частину структури утворюють політичні інститути, за допомогою яких реалізується обрана політична модель. Базову складову, на яку спираються політичні та економічні інститути, організують соціокультурні (ментальні) структури, що забезпечують внутрішню цілісність соціуму поряд з економічними інтересами та політичними уподобаннями. Вони, своєю чергою, у значній мірі визначаються сформованими на ментальному рівні

соціокультурними нормами, традиціями, звичаями.

В основі системи забезпечення національної безпеки лежить концепція забезпечення національної безпеки, історична зміна якої тісно пов'язана з розвитком та становленням демократичних режимів [12]. Відповідно ключовими при аналізі концепцій забезпечення національної безпеки є такі питання: які з груп інтересів мають найбільший вплив при вибудовуванні ієрархії цілей; яким чином вони впливають на стан національної безпеки; чи існує партнерство між державою та суспільством у даному питанні; чи допускається суспільство в процес прийняття рішень щодо питань безпеки; чи є цілі та завдання забезпечення національної безпеки результатом суспільного діалогу.

Інституціональна мережа здійснює поєднання різних процесів на мікро- і макрорівні. Бернейс [17], один з перших професіоналів у сфері PR в США, визначає PR як сферу діяльності, що покликана займатися відносинами між особистістю, групою, ідеєю або іншою одиницею громадськості, від якої вона залежить.

Мережева взаємодія інститутів, що за своєю суттю засновані на соціокультурній (архетипічній) основі, виступає фактором розвитку вказаних компонентів національної безпеки, а вони, відповідно, впливають на характер і зміст взаємодії інститутів. У цьому контексті проблема досить часто полягає у протистоянні формальних і неформальних інститутів, що ґрунтується на архетипах.

Формальні інститути складаються переважно на основі існуючих не-

формальних правил та механізмів. Структура формальних інститутів формується економічними, політичними інститутами, а також системою договорів.

Неформальні інститути є невід'ємною складовою сучасної структури суспільства. Вони функціонували задовго до трансформації у законодавчо та організаційно оформлені правила взаємодії. Причому різнонаправлений характер цих інститутів обумовив необхідність виникнення інститутів та організацій громадянського суспільства, що забезпечують реалізацію цих інтересів. Найважливіші функції неформальних інститутів — забезпечення взаємини держави, з одного боку, і бізнесу — з іншого.

Саме у недооцінюванні інституціональних проблем та їх природи полягає головна причина невдач і провалів реформування публічного простору. Відповідно до концепції Д. Норта [18] інститути обмежують та визначають спектр альтернатив, доступних економічним агентам, і впливають на їх рішення. На нашу думку, архетипічний підхід дає змогу конкретизувати причини вироблення альтернатив та успіх або невдачу при їх практичному втіленні.

Використання інституціонального підходу дає можливість подолати бар'єри, які не здатні подолати неокласичні теорії. У країнах з низьким рівнем розвитку соціальних інститутів, де відсутнє довіра між владою, бізнесом і суспільством, економічні інститути не можуть одержати й раціонально використовувати ринкову інформацію, що зменшує темпи розвитку навіть при високій нормі інвестицій.

У дослідженні [19] показано, що розвинені країни з сильною економікою (зокрема Великобританія, Аргентина, КНР) покладають на інститути розвитку завдання перетворення депресивних або нерозвинених зон у простори для людей та бізнесу. У цьому випадку спеціально створені інститути розвитку є ефективним інструментом, оскільки вони акумулюють людський капітал (експертизу і компетенції), необхідний для розробки обґрунтованих у системному (органічному) змісті планів розвитку та їх втілення в реальність.

Архетипічною основою еволюції інститутів розвитку є критичність, що стимулює прогрес через виявлення оман та недоліків, щоб їх подолати. Наприклад, у конфуціанстві розроблений ідеал, який необхідно досягти і наявність якого неминуче призводить до критичного відношення до існуючої реальності. На основі цього у дослідженні [8], наприклад, зроблено висновок, що конфуціанство формує критичне мислення і таким чином сприяє соціальному прогресу.

Прикладом міждисциплінарного застосування синергетики може служити модель міграції. Зазначене питання досить болюче для ряду країн, що розвиваються. У ній проводиться відмінність між мікрорівнем індивідуальних рішень і макрорівнем динамічних колективних процесів у суспільстві. Макропроцеси описуються на рівні соціоконфігурацій, кожна з яких характеризується своїм вектором поведінки. Міграція в суспільстві також добре ілюструється комп'ютерними моделями з мінли-

вими центрами, зумовленими нелінійними взаємодіями соціальних груп.

Відповідна мережева стратегія розглядає стійкість економічного росту як результат планомірного погодженого залучення сучасних конкурентних переваг (інноваційних, інформаційних та інтелектуальних) на всіх етапах ланцюжка створення вартості при участі ряду агентів та інститутів.

Безпекова стратегія орієнтує на погоджену роботу інститутів із забезпечення розвитку на основі ринкових механізмів, обміну інформацією та координацією дій, у які мають бути залучені державні структури різних рівнів, суспільні об'єднання та бізнес.

Мережа координації інститутів є багатосторонньою інституціональною платформою для безперервного обміну, моделювання та нарощення досвіду і знань за допомогою ство-

рення експертної мережі у сфері розвитку публічного управління.

У контексті безпекових проблем зазначимо готовність інституційних мереж до протидії загрозам. Взаємодія інститутів, що має мережевий характер та враховує архетипічну структуру, може привести до створення мережевої соціокультурної організації, в основі якої лежить реалізація моделей взаємодії, що сприяють об'єднанню ресурсів та виробленню погоджених рішень (рис. 2).

Мережі забезпечують формування пропозицій щодо спільних дій з іншими інститутами, в пошуку зацікавлених інститутів та налагодженні взаємодії. Якщо у певному інституті відбуваються події, про них негайно інформують інших.

Фактор активних мереж на основі архетипів варто урахувати в контексті того, що поступово знижується ефективність традиційних силових підходів безпекових стратегій.

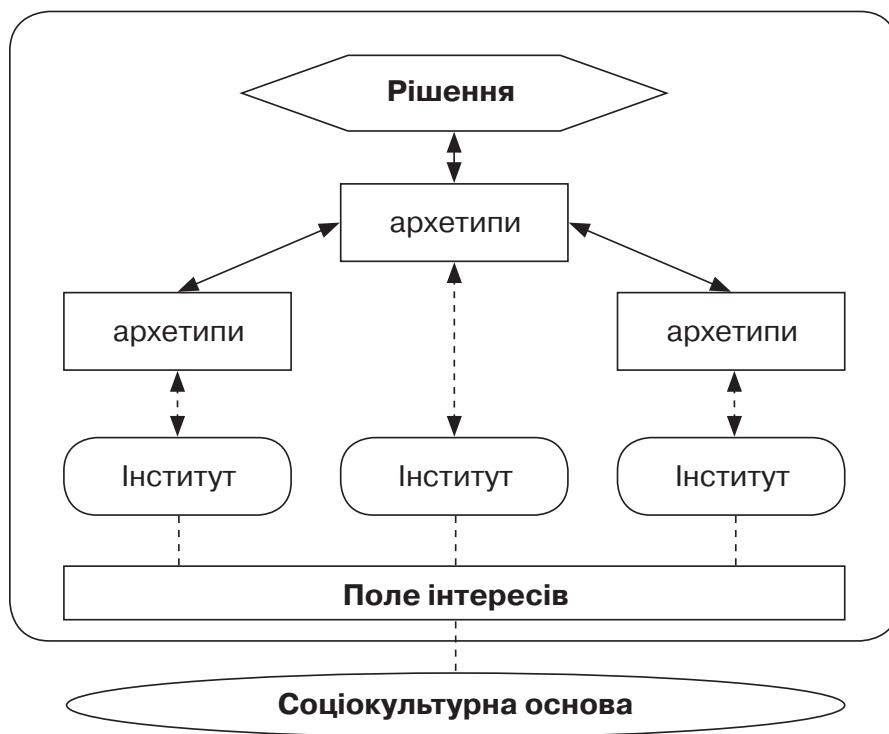

Рис. 2. Схема формування активної інституційної мережі

На перший план у політиці все частіше стали виходити механізми “м’якої сили” (soft power), зокрема мережеві технології просування пріоритетів, формування інформаційного середовища, культурно-освітні програми, іміджеве конструювання тощо.

Формування мереж розвитку можемо розглянути з теоретичної складової еволюції громад міст та безпеки їх розвитку. На сьогодні міста є драйверами розвитку світової економіки й на них припадає до 80 % внутрішнього валового продукту, що формується за рахунок концентрації людського капіталу та більш низькі транзакційні витрати.

Міста (громади) проходять такі стадії еволюції:

- Місто 1.0 — індустріальне місто, де розвинена промисловість, розміщені великі підприємства;
- Місто 2.0 — місто переходить більшою мірою до сфери послуг, розвитку малого та середнього бізнесу;
- Місто 3.0 — постіндустріальне місто, яке є центром освіти, технології, знань. Місто 3.0 — це також розвинена громадська ініціатива, що розвиває глобальну освіту, мультикультурність, міжнародну комунікацію та стає центром знань і технологій. Наприклад, у Лондоні лише 2 % валового продукту формує промисловість. На перший план виходять фінансові ринки та економіка знань.

Наведена еволюція ілюструє зміни в базисі розвитку та зростання ролі саме соціокультурного чинника розвитку нових індустрій.

Також в якості мереж інститутів розвитку можемо розглянути співпрацю між університетами, бізнесом та суспільством. У межах цього до-

цільно розглянути особливості стратегічної ролі академічних інституцій, зокрема в розрізі трьох основних місій: освітньої, дослідницької (наукової) та соціальної. Аналізуючи стан реалізації цих місій, можемо відзначити практичну відсутність системних процесів у двох останніх, що призводить до втрати потенціалу розвитку та погіршує реалізацію освітнього компонента, який не пов’язаний з практикою.

Формування мереж інститутів не тільки сприяє ефективному трансферу знань, але також дає можливість вченим формулювати актуальні дослідницькі завдання, проводити високоякісні наукові дослідження та одержувати більш чітке уявлення про те, як застосовувати результати досліджень у галузях (тобто підвищити свою цінність та потенціал для інших інститутів). У цьому прикладі ми бачимо зростання цінності всіх наведених видів капіталу. Зазначений аспект може бути успішно використаний в інших сферах публічного управління.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Джерело відповідей на питання забезпечення безпеки запропоновано розглянути з точки зору архетипів. Підходи, викладені у дослідженні, ґрунтуються на розумінні того, що в сучасних умовах управління та реагування на загрози національній безпеці не можна обмежуватися традиційними методами, а необхідно враховувати ресурсний потенціал архетипної складової.

Визначено роль соціокультурних інститутів, що підвищується у сучасних умовах у вирішенні проблем в системі “безпека – розвиток”, з одно-

го боку, і об'єктивна необхідність використання їх потенціалу — з іншого. Це зумовлює можливість включення соціокультурних інститутів у процеси забезпечення безпеки не тільки на основі принципу додатковості, а й на паритетних засадах за рахунок розвитку їх взаємодії з формальними інститутами, а також може стимулювати трансформацію державного управління за допомогою зміцнення й використання людського потенціалу та механізмів співробітництва.

Використання архетипного підходу сприятиме виробленню інноваційних підходів до розвитку безпекових стратегій за допомогою науково-обґрунтованих рішень, заснованих на комплексних дослідженнях і порядку денному у сфері публічної політики.

Подальші дослідження мають бути скеровані на аналіз конкретних інституційних мереж, що формуються (мають формуватися) для вирішення певних безпекових проблем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bloksberg L., Mogulof D., Stern M., Walter F. Homans' Theory Of The Human Group: Applications To Problems of Administration, Policy, and Staff Training In Group Service Agencies // *Journal of Jewish Communal Service: National Conference of Jewish Communal Service*. 1964, p. 379–395.
2. National Security & Innovation Activities: Methodology, Policy and Practice. edited by Dr. of Economics, Prof. O. Prokopenko, Ph.D in Economics V. Omelyanenko, Ph.D in Technical Sciences, Assoc. Prof. Yu. Ossik. —

Ruda Śląska: Drukarnia i Studio Graficzne Omnidium. 2018. 416 p.

3. Omelyanenko V. A. Archetypical analysis of the innovation development resources of European public administrative space (comparative approach) // *Public management*. — 2018. — № 4 (14). — P. 198–212.
4. Яровий А. М. Методологічні інновації економічної науки в контексті переходу до нової парадигми постмодернізму // *Регіональна бізнес-економіка та управління*. — 2013. — № 4. — С. 77–85.
5. Андреев А. Л. Политическая психология. — М.: Весь мир, 2002.
6. Гулевич О. Ю. Трудовий менталітет як інституціональний індикатор соціально-економічного розвитку суспільства // *Наук. вісн. НАСОНА*. — 2015. — № 1. — С. 35–42.
7. Никитенко П. Г. Ноосферная экономика как планетарная жизнедеятельностная хозяйственная сфера цивилизационного развития // *Экономические и социальные перемены: факты, тенденции, прогноз*. — 2010. — № 3 (11). — URL: <http://esc.volnc.ru/article/157>
8. Якунов С. Ф. Менталитет и социальные институты как факторы прогресса: на примере индийской цивилизации // *Вестн. Челябинского гос. ун-та*. — 2013. — № 13 (304). *Философия. Социология. Культурология*. — Вып. 29. — С. 33–40.
9. Мюрдаль Г. Азиатская драма: Исследование нищеты народов. — М., 1970. — 204 с.
10. Юрин А. Н. К понятию безопасность: кто и как определяет угрозу сегодня? // *Regional Dialogue*. 14.06.2016. URL: <http://regional-dialogue.com/ru/security/>
11. Cervantes M., Meissner D. Commercialising Public Research under the Open Innovation Model: New

- Trends // Foresight. — 2014. — Vol. 8. — № 3. — P. 70–81.
12. Яшина А. В. Концепции обеспечения национальной безопасности в демократических государствах. — С.-Петербург. гос. ун-т. — СПб., 2013. — 237 с.
 13. Social Institutions. Stanford Encyclopedia of Philosophy. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/social-institutions/>
 14. Dupont B. Security in the age of networks // Policing & Society. — 2004. — № 14 (1). — P. 76–91.
 15. Эдвинсон Л. Корпоративная долгота: Навигация в экономике, основанной на знаниях. — М.: ИНФРА-М, 2005.
 16. Tseng C.-Y., Goo Y.-J. J. Intellectual Capital and Corporate Value in an Emerging Economy: Empirical Study of Taiwanese Manufacturers // R&D Management. — 2005. — Vol. 35. — № 2. — P. 187–199.
 17. Бернейс Э. М. Пропаганда. Hippo Publishing LTD, 2010. URL: https://propagandahistory.ru/books/Edvard-Berneys_Propaganda/
 18. North D. Institutions and Economic Growth: An Historical Introduction // World Development. — 1989. — Vol. 17. — № 9. — P. 1319–1332.
 19. Институты развития городов: успешные кейсы. URL: <https://habr.com/ru/post/405343/>
 3. Omelyanenko V. A. (2018). Archetypical analysis of the innovation development resources of European public administrative space (comparative approach). Public management, 4 (14), 198–212.
 4. Yarovyi A. M. (2013). Metodolohichni innovatsii ekonomichnoi nauky v konteksti perekhodu do novoi paradyhmy postmodernizmu [Methodological innovations in economic science in the context of the transition to a new paradigm of postmodernism]. Rehionalna biznes-ekonomika ta upravlinnia — Regional Business Economics and Management, 4, 77–85 [in Ukrainian].
 5. Andreyev A. L. (2002). Politicheskaya psikhologiya [Political psychology]. Moscow: Ves Mir. [in Russian].
 6. Gulevich O. Yu. (2015). Trudovyi mentalitet yak instytutsionalnyi indykator sotsialno-ekonomichnoho rozvytku suspilstva [Labor mentality as an institutional indicator of socio-economic development of society]. Naukovyi visnyk NASOA – NASOA Scientific Bulletin, 1, 35–42 [in Ukrainian].
 7. Nikitenko P. G. (2010). Noosfernaya ekonomika kak planetarnaya zhiznedeiatelnostnaya khozyaystvennaya sfera tsivilizatsionnogo razvitiya [Noosphere economy as a planetary vital activity economic sphere of civilizational development]. Ekonomicheskiye i sotsialnyye peremeny: fakty, tendentsii, prognoz — Economic and social changes: facts, trends, forecast, 3 (11). Retrieved from <http://esc.volnc.ru/article/157> [in Russian].
 8. Yakupov S. F. (2013). Mentalitet i sotsialnyye instituty kak faktory progressa: na primere indiyaskoy tsivilizatsii [Mentality and social institutions as factors of progress: the example of Indian civilization]. Vestnik Chelyabinskogo gosudarstvennogo univer-

REFERENCES

1. Bloksberg L., Mogulof D., Stern M., Walter F. (1964). Homans' Theory Of The Human Group: Applications To Problems of Administration, Policy, and Staff Training In Group Service Agencies. Journal of Jewish Communal Service: National Conference of Jewish Communal Service, 379–395.
2. Prokopenko O., Omelyanenko V., Ossik Yu. (2018). National Security & Innovation Activities: Methodology,

- siteta – Bulletin of Chelyabinsk State University, 13(304). *Filosofiya. Sotsiologiya. Kulturologiya*, 29, 33–40. [in Russian].
9. *Myrdal G.* (1970). *Aziatskaya drama: Issledovaniye nishchety narodov* [Asian drama: A study of the poverty of nations]. Moscow [in Russian].
10. *Yurin A. N.* (2016). *K ponyatiyu bezopasnost: kto i kak opredelyayet ugrozu segodnya?* [On the concept of security: who and how determines the threat today?]. *Regional Dialogue*, 14.06.2016. Retrieved from <http://regional-dialogue.com/ru/security/> [in Russian].
11. *Cervantes M., Meissner D.* (2014). Commercialising Public Research under the Open Innovation Model: New Trends. *Foresight*, Vol. 8, № 3, 70–81.
12. *Yashina A. V.* (2013). *Kontseptsii obespecheniya natsionalnoy bezopasnosti v demokraticheskikh gosudarstvakh* [Concepts of ensuring national security in democratic states]. Sankt-Peterburg: S.-Peterb. gos. un-t. [in Russian].
13. Social Institutions. Stanford Encyclopaedia of Philosophy. plato.stanford.edu. Retrieved from <https://plato.stanford.edu/entries/social-institutions/>
14. *Dupont B.* (2004). Security in the age of networks. *Policing & Society*, 14(1), 76–91.
15. *Edvinson L.* (2005). *Korporativnaya dolgota: Navigatsiya v ekonomike. osnovannoy na znaniyakh* [Corporate Longitude: Navigation in a Knowledge-Based Economy]. Moscow. INFRA-M [in Russian].
16. *Tseng C.-Y., Goo Y.-J. J.* (2005). Intellectual Capital and Corporate Value in an Emerging Economy: Empirical Study of Taiwanese Manufacturers. *R&D Management*, Vol. 35. № 2, 187–199.
17. *Berneys E. M.* (2010). *Propaganda* [Propaganda]. Hippo Publishing LTD. Retrieved from https://propaganda-history.ru/books/Edvard-Berneys_Propaganda/ [in Russian].
18. *North D.* (1989). Institutions and Economic Growth: An Historical Introduction. *World Development*, vol. 17, № 9, 1319–1332.
19. *Instituty razvitiya gorodov: uspeshnyye keysy* [Urban Development Institutions: Successful Case Studies]. habr.com. Retrieved from <https://habr.com/ru/post/405343/> [in Russian].

УДК: 35.088.6(477)

DOI: <https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-18-3-339-349>

Орлів Мар'яна Степанівна,

кандидат економічних наук, доцент кафедри публічного управління та адміністрування, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, 76019, м. Івано-Франківськ, вул. Карпатська, 15, тел.: +38 (067) 650 35 45, e-mail: morliv@ukr.net

ORCID: 0000-0001-9022-2130

Орлив Марьяна Степановна,

кандидат экономических наук, доцент кафедры публичного управления и менеджмента, Ивано-Франковский национальный технический университет нефти и газа, 76019, г. Ивано-Франковск, ул. Карпатская, 15, тел.: +38 (067) 650 35 45, e-mail: morliv@ukr.net

ORCID: 0000-0001-9022-2130

Orliv Mariana Stepanivna,

Ph.D in Economics, Docent of the Department of Public Administration and Management, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, 76019, Ivano-Frankivsk, Str. Karpatska, 15, tel.: +38 (067) 650 35 45, e-mail: morliv@ukr.net

ORCID: 0000-0001-9022-2130

ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ (АРХЕТИПНИЙ ПІДХІД)

Анотація. Актуалізовано проблему низького рівня функціональної компетентності державних службовців через декларативний характер використання стратегічного, компетентнісного та індивідуально-центричного підходів у їх професійному й особистісному розвитку. Досліджено аспекти організації підвищення кваліфікації державних службовців з урахуванням соціально-культурних та психологічно-ментальних характеристик на основі результатів реалізації багатофазної програми “Глобальне лідерство і ефективність організаційної поведінки” та розвідок представників Української школи архетипіки. Обґрунтовано, що основні атрибути лідерства в сучасних суспільствах (харизматичність, партисипативність та орієнтація на команду)

зумовлюють необхідність поєднання індивідуально-центричного та системно-орієнтованого підходів у підвищенні кваліфікації шляхом запровадження організаційного та діяльнісного навчання в органах державної влади, використання інноваційних демократичних технологій розвитку персоналу, зокрема коучингу, для забезпечення ефективності їх функціонування.

Розглянуто питання оцінювання особистісних якостей державних службовців та формування на основі його результатів індивідуальних стратегій професійного розвитку та індивідуальних програм підвищення рівня професійної компетентності. Аргументовано, що сучасна система підвищення кваліфікації державних службовців має забезпечувати формування конкурентоспроможного людського капіталу, як інтенсивного фактора сталого розвитку держави, на засадах поєднання принципів людиноцентризму і прагматизму. Визначено сутність людського капіталу на індивідуальному, організаційному й національному рівнях як нагромаджену в результаті інвестування (за раціональним підходом) цінність, здатну до самозростання. Перспективою подальших наукових розвідок визначено дослідження проблем забезпечення ефективності реалізації професійних програм підвищення кваліфікації державних службовців на замовлення органів влади з урахуванням розглянутих у статті аспектів.

Ключові слова: архетип, професійна компетентність, система підвищення кваліфікації державних службовців, професійний розвиток, особистісний розвиток, культурні цінності, належне врядування, людський капітал, лідерство.

ПОВЫШЕНИЕ КВАЛИФИКАЦИИ ГОСУДАРСТВЕННЫХ СЛУЖАЩИХ В КОНТЕКСТЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ УКРАИНЫ (АРХЕТИПНЫЙ ПОДХОД)

Аннотация. Актуализировано проблему низкого уровня функциональной компетентности государственных служащих вследствие декларативного характера использования стратегического, компетентностного и индивидуально-центричного подходов к их профессиональному и личностному развитию. Исследованы аспекты организации повышения квалификации государственных служащих с учетом социально-культурных и психологически-ментальных характеристик на основе результатов реализации многофазной программы “Глобальное лидерство и эффективность организационного поведения” и разведок представителей Украинской школы архетипики. Обосновано, что основные атрибуты лидерства в современных обществах (харизматичность, партисипативность и ориентация на команду) обуславливают необходимость сочетания индивидуально-центричного и системно-ориентированного подходов в повышении квалификации путем введения организационного и деятельностного обучения в органах государственной власти, использования инновационных демократических технологий развития персонала, в частности коучинга, для обеспечения эффективности их функционирования.

Рассмотрены вопросы оценивания личностных качеств государственных служащих и формирования на основе его результатов индивидуальных стратегий профессионального развития и индивидуальных программ повышения уровня профессиональной компетентности. Аргументировано, что современная система повышения квалификации государственных служащих должна обеспечивать формирование конкурентоспособного человеческого капитала, как интенсивного фактора устойчивого развития государства, на основе сочетания принципов человекоцентризма и прагматизма. Определена сущность человеческого капитала на индивидуальном, организационном и национальном уровнях как накопленная в результате инвестирования (за рациональным подходом) ценность, способная к самовозрастанию. Перспективой дальнейших научных разведок определено исследование проблем обеспечения эффективности реализации профессиональных программ повышения квалификации государственных служащих по заказу органов власти с учетом рассмотренных в статье аспектов.

Ключевые слова: архетип, профессиональная компетентность, система повышения квалификации государственных служащих, профессиональное развитие, личностное развитие, культурные ценности, надлежащее управление, человеческий капитал, лидерство.

IN-SERVICE TRAINING FOR CIVIL SERVANTS IN THE CONTEXT OF ENSURING THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF UKRAINE (ARCHETYPAL APPROACH)

Abstract. The problem of low level of functional competence of civil servants caused by the declarative character of the use of strategic, competence and individual-centered approaches in their professional and personal development is actualized. The aspects of organization of the professional development of civil servants taking into account socio-cultural and psychological-mental characteristics on the basis of results of the implementation of multi-phase program “Global Leadership and Organizational Behavior Effectiveness” as well as scientific research of the representatives of the Ukrainian School of Archetype are explored. It is substantiated that the main attributes of leadership in modern societies (charisma, participativity, and team orientation) necessitate the combination of individually-centered and system-oriented approaches in in-service training through the introduction of organizational learning and activity-based learning in public authorities, and the use of innovative democratic technologies for personnel development, including coaching, to ensure the effectiveness of their functioning.

The questions of civil servants’ personal qualities assessment and formation of individual professional development strategies as well as individual programs of professional competence development based on its results are considered. It is argued that the modern system of in-service training for civil servants should ensure the formation of a competitive human capital as an intensive factor of the sustainable development of the state, based on the combination of the principles

of human-centeredness and pragmatism. The essence of human capital at the individual, organizational and national levels is determined as the value which is accumulated in the result of investing (in a rational approach) and capable of self-growth. The prospect of further scientific developments is the study of the problems of ensuring the effectiveness of the professional in-service program implementation for public servants at the request of authorities, taking into account the aspects which are considered in the article.

Keywords: archetype, professional competence, system of in-service training for civil servants, professional development, personal development, cultural values, good governance, human capital, leadership.

Постановка проблеми. Відповідно до Стратегії сталого розвитку “Україна–2020” метою реформи державного управління є побудова прозорої системи державного управління, створення професійної державної служби, забезпечення їх ефективності і здатності формувати і реалізовувати цілісну державну політику, спрямовану на суспільний сталий розвиток і адекватне реагування на внутрішні та зовнішні виклики [1]. Отже, одним з основних критеріїв оцінювання інституту державної служби, його відповідності європейським стандартам є готовність державних службовців до реалізації функцій публічного управління із застосуванням сучасних технологій врядування. Однак, результати досліджень, проведених кафедрою державного управління та суспільного розвитку Національної академії державного управління при Президентові України (далі — НАДУ при Президентові України) та відділом моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій Інституту економіки та прогнозування НАН України, засвідчили, що на час схвалення стратегії сталого розвитку та реформування

державного управління України рівень функціональної некомпетентності державних службовців сягав значення понад 80 % в той час, як рівень готовності до здійснення ними функцій на рівні “продуктивної дії” не перевищував 4,7 % [2, с. 10]. Така ситуація склалася через те, що компетентнісний та особистісно-орієнтований підходи у професійному розвитку державних службовців носили переважно декларативний характер та не були інтегровані в усі процеси державного кадрового менеджменту.

Нині бракує розробок, які б формували системне уявлення з проблематики запровадження ефективних механізмів і способів впливу на професійний та особистісний розвиток державних службовців у системі підвищення кваліфікації. У контексті забезпечення сталого розвитку України необхідно враховувати те, що, на відміну від приватного сектору (де суб’єкти підприємницької діяльності інвестують кошти, передусім у розвиток специфічних компетентностей доти, поки це їм вигідно), підвищення кваліфікації державних службовців має забезпечувати також суспільне благо, зокре-

ма шляхом державного замовлення на його здійснення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми професійного й особистісного розвитку державних службовців, забезпечення ефективності управління їх підвищенням кваліфікації досліджували М. Білинська, О. Васильєва, К. Ващенко, О. Воронько, Л. Гогіна, Н. Гончарук, В. Гошовська, Л. Даниленко, Д. Дзвінчук, В. Загорський, М. Іжа, С. Калашнікова, В. Куйбіда, А. Ліпенцев, В. Луговий, В. Міляєва, Р. Наumenко, Л. Пашко, В. Понеділко, І. Розпутенко, О. Руденко, С. Сergyгін, В. Тертичка, С. Хаджирадева та ряд інших вітчизняних науковців. Їхні розробки впроваджено у навчальний процес закладів системи підвищення кваліфікації та використано в підготовці проектів нормативно-правових актів, вимог і методичних рекомендацій з питань запровадження стандарту освітньої діяльності з підвищення кваліфікації, конкурсного відбору претендентів на заміщення вакантних посад в органах влади, формування програм підвищення кваліфікації, організації формального і неформального навчання та ін. Однак система підвищення кваліфікації державних службовців продовжує розвиватися фрагментарно та не забезпечує можливості реалізації стратегічних підходів до їх професійного і особистісного розвитку.

Мета статті полягає в удосконаленні підходів до підвищення кваліфікації державних службовців з урахуванням соціально-культурних та психологічно-ментальних характеристик у контексті забезпечення сталого розвитку України.

Виклад основного матеріалу. Ключовим елементом і генератором інституційних змін в суспільстві, в тому числі в інституті державної служби, віднині стають процеси самоідентифікації, в контексті яких постає людська особистість. Утвердження в суспільстві цінності особи, власне, й тягне за собою відповідні інституційні зміни, що їх втілює адміністративна реформа як перехід від відомчості до функціональності в державному управлінні, діяльності державних службовців та роботі з управлінськими кадрами, включно з оцінкою їх компетентності та функціональної готовності [2, с. 7–8]. Тому сучасна система підвищення кваліфікації державних службовців в Україні – це динамічна складова системи їх професійного навчання, яка характеризується організаційною та інституційною структурами, зв'язками і процесами, що забезпечують цілеспрямований особистісний і професійний розвиток державних службовців відповідно до потреб особистості, органів влади та держави.

Проблема забезпечення ефективності функціонування системи полягає у відсутності дієвих інструментів мотивації державних службовців до підвищення кваліфікації, його планування та організації з урахуванням характеристик особистості, а також створення умов для розвитку її потенціалу з урахуванням національних і ментальних чинників та традицій. У цьому сенсі заслуговують на увагу результати реалізації багатофазної дослідницької програми “Глобальне лідерство і ефективність організаційної поведінки” (“Global Leadership and Organizational Beha-

viator Effectiveness”, далі — програма GLOBE), у якій взяло участь близько 150 вчених із 61 країни, та досліджень представників Української школи архетипіки.

Програма GLOBE — один з наймасштабніших міжнародних дослідницьких проектів з менеджменту, сфокусований на вивчення взаємозв'язків між соціальною і організаційною культурами та лідерством, який зробив значний внесок у сфері прикладних соціальних наук. У проекті було визначено 9 найважливіших культурних аспектів, які дозволяють схарактеризувати суспільство за трьома напрямками:

1) що є важливим для суспільства (орієнтація на майбутнє, орієнтація на результат, уникнення невизначеності, орієнтація на людину);

2) як суспільство організувати (соціальний колективізм, внутрішньогруповий колективізм);

3) як суспільство має взаємодіяти (дистанціювання влади, асертивність, гендерний егалітаризм) [3, с. 5–6].

Зокрема для суспільств США, Великобританії, Франції та Польщі найважливішими цінностями з різною пріоритетністю є орієнтація на результат і людину та внутрішньогруповий колективізм (таблиця). Незважаючи на те, що фактичні значення показників значно відрізняються від ціннісних оцінок, основними атрибутами лідерства в цих країнах визначено харизматичне, партисипативне та орієнтоване на команду лідерство, а найменш значущими — самозахисне і автономне [4].

Програма GLOBE не поширювалася на Україну, однак вітчизняні науковці наголошують що українське суспільство в організації своєї життєдіяльності також традиційно прагне до групових дій, іноді навіть за

Результати оцінювання культурних аспектів, які характеризують суспільство

Культурні аспекти	США		Велико-британія		Франція		Польща	
	фактичні значення	ціннісні оцінки	фактичні значення	ціннісні оцінки	фактичні значення	ціннісні оцінки	фактичні значення	ціннісні оцінки
Орієнтація на майбутнє	4,15	5,31	4,28	5,06	3,48	4,96	3,11	5,2
Орієнтація на результат	4,49	6,14	4,08	5,9	4,11	5,65	3,89	6,12
Уникнення невизначеності	4,15	4,0	4,65	4,11	4,43	4,26	3,62	4,71
Орієнтація на людину	4,17	5,53	3,72	5,43	3,4	5,67	3,61	5,3
Соціальний колективізм	4,2	4,17	4,27	4,31	3,93	4,86	4,53	4,22
Внутрішньогруповий колективізм	4,25	5,77	4,08	5,55	4,37	5,42	5,52	5,74
Дистанціювання влади	4,88	2,85	2,8	4,65	5,28	2,76	5,1	3,12
Асертивність	4,55	4,32	4,15	3,7	4,14	3,38	4,06	3,9
Гендерний егалітаризм	3,34	5,06	3,67	5,17	3,64	4,4	4,02	4,52

Таблицю складено на основі джерела: <http://globe.bus.sfu.ca/results>

рахунок обмеження індивідуальних уподобань [5, с. 193]. Це зумовлює потребу в поєднанні індивідуально-центричного та системно-орієнтованого підходів у підвищенні кваліфікації державних службовців, зокрема у запровадженні організаційного та діяльнісного навчання. Адже згідно з теорією соціального конструктивізму П. Бергера і Т. Лукмана [6] результатом внутрішньогрупової взаємодії у процесі діяльнісного навчання є формування нового знання як соціального продукту, яке після застосування і хабітуалізації перетворюється на компетентність, тобто інтелектуальну складову людського капіталу. На цьому етапі його розвиток вже не потребує значних інвестицій.

На думку представників Української школи архетипіки культурні цінності відіграють вирішальну роль у формуванні соціальної ідентичності як багатовимірної психосоціальної реальності, що визнається як надійний засіб гармонізації внутрішнього життя соціуму, запорука його самоприйняття й подальшого розвитку. Тому саме архетипи формують когнітивні структури людей (установки, сценарії, концепти, образи та прототипи), що зумовлює їх готовність до дій у тому чи іншому напрямі [7, с. 60], включно з розвитком професійної компетентності, у процесі якого необхідно враховувати екстра- чи інтровертність особистості, її раціональність чи ірраціональність. У цьому сенсі В. Петренко сформував комплексну просторову модель стилів управління (в основі якої три оціночних критерії — орієнтованість керівника на завдання, партнерство

та на себе), що дозволило визначити ті стилі управління, які сприяють реалізації концепції належного інтелектокористування, та розробити алгоритм трансформування організаційної групи людей в команду під впливом керівника-лідера [5, с. 185–196]. Використання просторової моделі у відборі та оцінці керівних кадрів державної служби, подальшому підвищенні їх кваліфікації, а також запровадженні організаційного навчання має важливе значення для забезпечення ефективності функціонування органів державної влади.

Такий підхід використано в 2012–2013 роках Інститутом підвищення кваліфікації керівних НАДУ при Президентіві України у процесі конкурсного відбору до Президентського кадрового резерву “Нова еліта нації” та формуванні комплексної програми професійного розвитку осіб, зарахованих до його складу. Відповідно до Методичних рекомендацій з проведення анкетування кандидатів [8] особистісні, ділові, креативні та пізнавальні якості і здібності визначалися за багатфакторною особистісною методикою Р. Кеттелла, основи якої розроблені ще у 1949 р., а на сьогодні є поглибленими та активно застосовуваними у роботі з різними категоріями опитуваних у різних країнах світу. За цією методикою оцінювання адаптації особи здійснюється на підставі показників екстраверсії та інтроверсії особи — якостей, відкритих К. Юнгом. Але проблема полягає у тому, як ці результати використати у процесі подальшого особистісного розвитку.

Оскільки запровадження в органах державної влади концепції на-

лежного врядування зумовлює необхідність використання інноваційних демократичних технологій розвитку персоналу, комплексною програмою професійного розвитку осіб, зарахованих до Президентського кадрового резерву, було передбачено проведення коучингів, які є ефективним інструментом підвищення компетентності та особистісного розвитку. Адже за допомогою коучингу створюється мотивація особи із наступним визначенням конкретних кроків змін і розвитку, характер і послідовність яких залежить від її особистісних характеристик, рівня креативності, професіоналізму тощо. Так, залежно від типу референції особи, використовують 3 підходи до організації коучингу і досягнення його мети:

1) мотивація до змін + наставництво – для осіб із зовнішньою референцією (які більшою мірою орієнтуються на думку авторитетних та досвідчених осіб, об'єктивні результати, прийняті норми тощо);

2) мотивація до змін + самостійний пошук рішень – для осіб із внутрішньою референцією (які в першу чергу орієнтуються на власне бачення, думку, позицію, а тому більше довіряють тим висновкам, до яких прийшли самостійно) та із змішаною референцією;

3) мотивація до змін + спільний пошук рішень – для осіб зі змішаною референцією [9, с. 14].

Результати тестування особистісних якостей необхідно також враховувати у формуванні індивідуальної стратегії професійного розвитку та індивідуальної програми підвищення рівня професійної компетентності, яка відповідно до ст. 49 Закону

України “Про державну службу” щороку складається державними службовцями за результатами оцінювання їх службової діяльності.

При визначенні пріоритетів індивідуального розвитку може обиратись одна з таких стратегій:

1) розвиток слабких сторін (набуття відсутніх або удосконалення слабо розвинених вмінь і навичок);

2) компенсація слабких сторін за рахунок посилення сильних сторін (удосконалення вже розвинених навичок з метою подальшого їх активного використання для того щоб слабкі сторони нівелювалися на їх фоні);

3) комплексний підхід до розвитку (поєднання перших двох підходів у наведеній послідовності, що вимагає більше часу, але є найбільш ефективним).

Стратегію індивідуального розвитку державного службовця слід формувати з орієнтацією на підвищення рівня професійної компетентності та індивідуальної ефективності, враховуючи фактори, які впливають на його конкурентоспроможність і кар'єрний ріст. Відповідно сучасна система підвищення кваліфікації державних службовців на засадах поєднання принципів людиноцентризму і прагматизму має забезпечувати розвиток конкурентоспроможного людського капіталу в публічному секторі, який є нагромадженою у результаті інвестування цінністю, здатною до самозростання:

1) на індивідуальному рівні – це цінність, яку визначаємо на основі професійної компетентності, особистісного потенціалу і соціального статусу державного службовця;

2) на організаційному рівні — це нематеріальний актив органу влади, удосконалення або нарощення якого (зокрема у системі підвищення кваліфікації) має довгостроковий ефект. Його складниками є: особистісні потенціали працівників; інтелектуальний капітал, який формується через розвиток професійної компетентності; соціальний капітал — через їх взаємодію; організаційний капітал — через інституціоналізацію знань та синергію інтелектуального і соціального капіталів;

3) на національному рівні — інтенсивний фактор сталого розвитку держави, основними складниками якого є: професіоналізм працівників органів влади, ефективні технології їх взаємодії та система інституціоналізованих знань.

Прийняття рішень щодо інвестування в заходи з підвищення кваліфікації державних службовців слід здійснювати за раціональним підходом із використанням методу “вигоди – витрати”, який передбачає аналіз досягнення запланованих результатів та всіх супутніх вигод.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У контексті забезпечення сталого розвитку України система підвищення кваліфікації державних службовців має орієнтуватися на формування людського капіталу на індивідуальному, організаційному і національному рівнях з урахуванням соціально-культурних та психологічно-ментальних характеристик.

Результати досліджень зарубіжних вчених свідчать, що основними атрибутами лідерства в сучасних суспільствах є харизматичність, парти-

сипативність та орієнтація на команду. Результатом внутрішньогрупової взаємодії є формування нового знання як соціального продукту, яке після застосування і хабітуалізації перетворюється на компетентність, тобто інтелектуальну складову людського капіталу. Тому професійний та особистісний розвиток державних службовців необхідно здійснювати у поєднанні індивідуально-центричного (для нарощування людського капіталу на індивідуальному рівні) та системно-орієнтованого підходів (для розвитку колективних лідерських процесів і людського капіталу на рівні органу державної влади). При цьому важливо забезпечити системне використання валідних методик оцінювання особистісних якостей державних службовців та враховувати його результати у формуванні індивідуальних стратегій професійного розвитку, організації неформального навчання в органах державної влади. У зв'язку з цим перспективою подальших наукових розвідок є дослідження проблем забезпечення ефективності реалізації професійних програм підвищення кваліфікації державних службовців на замовлення органів влади з урахуванням розглянутих у статті аспектів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

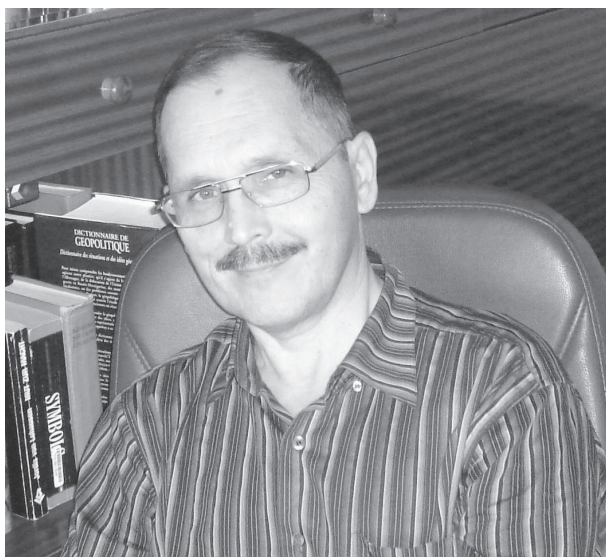
1. Про Стратегію сталого розвитку “Україна-2020” : Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
2. *Афонін Є. А.* Функціональна і компетентнісна готовність державних

- службовців України до здійснення публічного адміністрування в умовах демократії / Е. А. Афонін, О. М. Балакірєва // Укр. соціум. — 2015. — № 1. — С. 7–22.
3. *House R.* Understanding Cultures and Implicit Leadership Theories across the Globe: an Introduction to Project GLOBE / R. House // *Journal of World Business*. — 2002. — № 37. — P. 3–10.
 4. Global Leadership & Organizational Behavior Effectiveness [Electronic resource] / GLOBE. — Access mode: <http://globe.bus.sfu.ca/results/countries/GBR?menu=country>
 5. *Петренко В. П.* Управління процесами інтелектокористування в соціально-економічних системах : монографія / В. П. Петренко. — Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2006. — 352 с.
 6. *Бергер П.* Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания / П. Бергер, Т. Лукман. — М. : Медиум, 1995. — 323 с.
 7. *Новаченко Т. В.* Архетипова парадигма авторитету керівника в державному управлінні : монографія / Т. В. Новаченко ; за наук. ред. Е. А. Афоніна. — Ніжин–Київ: Вид. Лисенко М. М., К., 2013. — 319 с.
 8. Методичні рекомендації з проведення анкетування кандидатів до Президентського кадрового резерву “Нова еліта нації” / Л. І. Даниленко, Н. М. Дембицька, Т. М. Яблонська; за ред. В. А. Гошовської. — К. : НАДУ, 2013. — 7 с.
 9. *Иванова С.* Развитие потенциала сотрудников: Профессиональные компетенции, лидерство, коммуникации / [С. Иванова, Д. Болдогаев, Э. Борчанинова и др.]. — 5-е изд. — М. : АЛЬПИНА ПАБЛИШЕРА, 2014. — 279 с.

REFERENCES

1. Ukaz Prezydenta Ukrainy “Pro Stratehiiu staloho rozvytku “Ukraina-2020” [The order of the President of Ukraine “On the Strategy of Sustainable Development “Ukraine-2020”]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> [in Ukrainian].
2. *Afonin Ye. A.* (2015). Funktsionalna i kompetentnisna hotovnist' derzhavnykh sluzhbovtiv Ukrainy do zdiisnennia publichnoho administruvannia v umovakh demokratii [Functional and Competent Readiness of Civil Servants of Ukraine for Public Administration in a Democracy]. *Ukrainskyi sotsium — Ukrainian Socium*, 1, 7–22 [in Ukrainian].
3. *House R.* (2002). Understanding Cultures and Implicit Leadership Theories across the Globe: an Introduction to Project GLOBE. *Journal of World Business*, 37, 3–10.
4. Global Leadership & Organizational Behavior Effectiveness (n.d.). globe.bus.sfu.ca. Retrieved from <http://globe.bus.sfu.ca/results/countries/GBR?menu=country>
5. *Petrenko V. P.* (2006). Upravlinnia protsesamy intelektokorystuvannia v sotsialno-ekonomichnykh systemakh [Management of the Processes of Intellectual Use in Social and Economic Systems]. *Ivano-Frankivsk : Nova Zoria* [in Ukrainian].
6. *Berger P. & Lukman T.* (1995). Soczial'noe konstruirovanie real'nosti. Traktat po socziologii znaniya [Social Construction of Reality. Treatise on the Sociology of Knowledge]. Moskwa: Medium [in Russian].
7. *Novachenko T. V.* (2013). Arkhetypova paradyhma avtorytetu kerivnyka v derzhavnomu upravlinni [Archetype Paradigm of Authority of Manager in Public Administration]. *Nizhyn —*

- Kyiv: Vydavets Lysenko M. M. [in Ukrainian].
8. *Goshovs'ka V. A. (2013). Metodychni rekomendatsii z provedennia anketuvannia kandydativ do Prezydentskoho kadrovoho rezervu "Nova elita natsii" [Methodical Recommendations for Interviewing Candidates to the Presidential Personnel Reserve "New Elite of the Nation"]*. Kyiv: NADU, [in Ukrainian].
 9. *Ivanova S. (2014). Razvitie potentsiala sotrudnikov: Professional'nye kompetenczii, liderstvo, kommunikaczii [Employee Capacity Development: Professional Competences, Leadership, Communication]*. Moskva: AL'PINA PABLIShERA [in Russian].

УДК: 930.1

DOI: <https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-18-3-350-361>

Патраков Владимир Петрович,

философ, независимый исследователь, Республика Казахстан, 021500, г. Степногорск, 3, тел. +7 (702) 123 16 71, e-mail: bolinbrog@gmail.com

ORCID: 0000-0002-4418-4257

Патраков Володимир Петрович,

філософ, незалежний дослідник, Республіка Казахстан, 021500, м. Степногорськ, 3, тел. +7 (702) 123 16 71, e-mail: bolinbrog@gmail.com

ORCID: 0000-0002-4418-4257

Patrakov Vladimir Petrovich,

philosopher, independent researcher, Republic Kazakhstan, 021500, Stepnogorsk, 3, tel.: +7 (702) 123 16 71, e-mail: bolinbrog@gmail.com

ORCID: 0000-0002-4418-4257

ЛОГОС И МИФОС. ФИЛОСОФИЯ ИСТОРИИ ГЕГЕЛЯ И ТЕОРИЯ КОЛЛЕКТИВНОГО БЕССОЗНАТЕЛЬНОГО: ПОПЫТКА СИНТЕЗА В КОНТЕКСТЕ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

Аннотация. Конкретизирована философия истории Гегеля на базе теории коллективного бессознательного К. Г. Юнга и его последователей. Ключевой категорией, связывающей эти теории, является понятие народного духа, поскольку, согласно с теорией Гегеля, Мировой дух (всеобщее) развивается через народные (особенное). Для выяснения основного противоречия исторического развития рассматривается структура диалектического противоречия Гегеля. Во всемирно-историческом процессе главным является противоречие между Логосом (идеями) и Мифосом (коллективное бессознательное, народные духи). Абсолютизация всеобщего, Логоса, в марксизме или буржуазном глобальном либерализме ведет к утрате национальной идентичности и социальной катастрофе. В свою очередь, абсолютизация Мифоса, лежащая в основе различных фашистских и расистских теорий, ведет к национальной изоляции и стагнации. Мифология истории, основанная не на понятии (Разуме), а на архетипах и мифах — это путь в исторический тупик. Поэтому только противоречивое, диалектическое единство Логоса и Мифоса ведет народы к устойчивому развитию. Не национальная самоизоляция и исключительность, и не растворение в глобальных мировых процессах, а развитие

на основе национальных архетипов и ценностях в тесном сотрудничестве с другими странами. Таким образом, мировоззрение, которое видит в противоречиях источник развития, должно стать востребованным. Этим мировоззрением является конкретизированная на современном научном материале философия диалектического разума Г. Гегеля, согласно которой, “кто разумно смотрит на мир, на того и мир смотрит разумно”. Напротив, господствующий ныне рассудочный разум, разделяющий мир на части, не может понять диалектической разумности мира и погружает его в бессмыслицу. Именно в этом заключается исток появления популярных политологических теорий “хаоса”, “турбулентности” и др.

Ключевые слова: диалектическое противоречие, философия истории, Мифос, Логос, диалектический и рассудочный разум, генокоды национальных культур.

ЛОГОС І МІФОС. ФІЛОСОФІЯ ІСТОРІЇ ГЕГЕЛЯ І ТЕОРІЯ КОЛЕКТИВНОГО НЕСВІДОМОГО: СПРОБА СИНТЕЗУ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Анотація. Конкретизовано філософію історії Гегеля на базі теорії колективного несвідомого К. Г. Юнга і його послідовників. Ключовою категорією, що зв'язує ці теорії, є поняття народного духу, оскільки, згідно з теорією Гегеля, Світовий дух (загальне) розвивається через народні (особливе). Для з'ясування основного протиріччя історичного розвитку розглядається структура діалектичного протиріччя Гегеля. У всесвітньо-історичному процесі головним є протиріччя між Логосом (ідеями) і міфосом (колективне несвідоме, народні духи). Абсолютизація загального, Логосу, в марксизмі або буржуазному глобальному лібералізмі веде до втрати національної ідентичності та соціальної катастрофи. Своєю чергою, абсолютизація міфосу, що лежить в основі різних фашистських і расистських теорій, веде до національної ізоляції і стагнації. Міфологія історії, заснована не на понятті (Розумі), а на архетипах і міфах — це шлях в історичну безвихідь. Тому тільки суперечлива, діалектична єдність Логосу і Міфосу веде народи до сталого розвитку. Не національна самоізоляція і винятковість, і не розчинення в глобальних світових процесах, а розвиток на основі національних архетипів і цінностях в тісній співпраці з іншими країнами. Таким чином, світогляд, який вбачає у протиріччях джерело розвитку, має стати затребуваним. Цим світоглядом є конкретизована на сучасному науковому матеріалі філософія діалектичного розуму Г. Гегеля, згідно з яким, “хто розумно дивиться на світ, на того і світ дивиться розумно”. Навпаки, панівний нині розумовий розум, що розділяє світ на частини, не може зрозуміти діалектичної розумності світу і занурює його в нісенітницю. Саме в цьому полягає витік появи популярних політологічних теорій “хаосу”, “турбулентності” та ін.

Ключові слова: діалектичне протиріччя, філософія історії, Міфос, Логос, діалектичний і розумовий розум, генокоди національних культур.

LOGOS AND MYFOS. HEGEL'S PHILOSOPHY OF HISTORY AND THE COLLECTIVE UNCONSCIOUS THEORY: THE ATTEMPT OF SYNTHESIS IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Abstract. The article discusses an attempts to concretize Hegel's philosophy of history on the basis the collective unconscious theory of C. G. Jung and his followers. The key categories connecting these theories is the notion of national spirit. In order to clarify the main contradiction of historical development, the structure of Hegel's dialectical contradiction is considered. In the world-historical process, the main contradiction is the contradiction between Logos (ideas) and Mythos (collective unconscious, people spirits). Absolutization of the universal, Logos, in Marxism or liberal bourgeois protestantism leads to the loss of national identity and/or social degradation of the masses. In turn, the absolutization of Mythos, which underlies various fascist and racist theories, leads to national isolation and stagnation. The mythology of history, based not on a concept (Reason), but on archetypes, myths and symbols, is the path to a historical dead end. Therefore, only the contradictory unity of Logos and Mythos leads countries and peoples to stable development. Not national self-isolation and a sense of exclusivity, and not dissolving in global world processes, but development based on national archetypes and values (genocodes) in close cooperation with other countries. Thus, the worldview, which sees the source of development in contradictions, should become popular. This worldview is concretized on the modern scientific material Hegel's dialectical philosophy. according to which, "to him who looks upon the world rationally, the world in its turn presents a rational aspect. The relation is mutual". On the contrary, the nowadays rational intellect, which divides the world into parts, cannot understand the dialectical rationality of the world and plunges it into nonsense. This is the source of the emergence of popular political science theories of "chaos", "turbulence", etc.

Thus, the worldview, which sees the source of development in contradictions, should become popular. This worldview is concretized on the modern scientific material.

Keywords: dialectical contradiction, philosophy of history, dialectic and rational mind, Mythos, Logos, genocodes of national cultures.

Постановка проблемы. Философия истории Гегеля имеет мощный мировоззренческий и эвристический потенциал, который, на наш взгляд, недостаточно востребован исследователями. Для своего раскрытия он нуждается в конкретизации сов-

ременными научными теориями, в частности теорией о коллективном бессознательном Юнга. Дialectическое соединение гегелевского Логоса и юнговского Мифоса может стать одним из примеров такой конкретизации и позволит выявить основное

противоречие исторического процесса, понимание которого может сыграть важную роль в выработке механизмов устойчивого развития.

Анализ последних исследований и публикаций. В последние годы тема коллективного бессознательного и философии духа Гегеля стала популярной в научной литературе [1–6]. Но дальше внешнего сравнения и поиска аналогий дело не идет. Не решена самая главная проблема: как диалектически включить научный материал этой теории в систему категорий гегелевской философии? Какая категория в этом синтезе станет ключевой? На наш взгляд, такой категорией является понятие народного духа — *Volksgeist*.

Цель статьи. На основе конкретизации понятия народного духа мы попытаемся показать, что основное противоречие общественно-исторического процесса — это противоречие между Мифосом и Логосом, коллективным бессознательным (народным духом) и идеей. Установив это противоречие, рассмотрим некоторые наиболее важные выводы из него.

Изложение основного материала исследования. Сначала рассмотрим источник и движущую силу развития — гегелевское диалектическое противоречие, понимание которого позволит нам представить заявленную проблему в категориях диалектической логики. Затем остановимся на диалектике Мифоса и Логоса во всемирной истории. В заключение сформулируем значение этой диалектики для социальной практики в аспекте теории устойчивого развития.

1. Структура диалектического противоречия. Широко распространен миф о триадической структуре диалектического противоречия: *тезис — антитезис — синтез*. Однако сам Гегель никогда не употреблял этих терминов и структура этого противоречия сложнее. “Логическое по своей форме имеет три стороны; а) абстрактную, или рассудочную; б) диалектическую, или отрицательно-разумную; с) спекулятивную, или положительно-разумную” [7, с. 201]. Исходная *абстрактная* сторона — это непосредственное единство понятия (А), на *отрицательной* стадии оно разделяется на противоположности (–А, + А), а на *спекулятивном* этапе происходит разрешение противоречия и восстановление единства в более высокой форме ($\pm$ А). В связи с этой базовой структурой необходимо помнить три вещи. Во-первых, второй момент диалектического концептуального движения — это противоречие между двумя сторонами (+ А и –А), которые взаимно обуславливают и отрицают друг друга. Во-вторых, абстрактный момент (А) не следует путать со второй стороной противоречия (+ А). В-третьих, синтез — это единство противоположных моментов (+ А и –А) и исходного тождества (А) [8].

Таким образом, основная форма диалектического метода состоит из трех моментов: единства, деления (анализа) и синтеза, которые, однако, содержат четыре термина. В “Науке логики” Гегель описывает его так: “эта отрицательность есть *восстановление первой непосредственности*, простой всеобщности; ибо иное иного, отрицательное отрица-

тельного непосредственно есть *положительное, тождественное, всеобщее*. Это второе непосредственное ($\pm A$) есть во всем этом движении, если вообще угодно считать, третье по отношению к первому непосредственному (A) и к опосредствованному ($-A + A$). Но оно третье и по отношению к первому или формальному отрицательному ($-A$), и к абсолютной отрицательности или ко второму отрицательному ($+A$); а поскольку то первое отрицательное есть уже второй термин ($-A$), можно то, что считают *третьим* ($\pm A$), считать также *четвертым* и вместо *троичности* можно принимать абстрактную форму за *четверичность*; отрицательное или различие ($+A$ и $-A$) считается в этом случае двойственностью” [9, с. 302].

Удвоение середины — это именно тот момент, который невозможно понять с помощью общепринятой триады *тезиса — антитезиса — синтеза*. Важно отметить, что поскольку разделение возникает из первоначального единства, то диалектическое противоречие — это противоречие

внутри одного и того же субъекта, которое является источником его самодвижения и развития.

По отношению ко всей философской системе Гегеля, указанное противоречие будет выглядеть так (рис. 2).

Философия Гегеля — это объективный идеализм. Мир — это Дух (Идея, Понятие). Сначала Дух развивает свои логические категории, затем он объективируется в Природу (пространство), а потом в Историю (время). Поэтому “Логика” выступает первым, абстрактно-всеобщим пунктом. Затем логическая идея самоотрицается в Природу, которую изучает “Философия природы”. Из Природы возникает противостоящий ей Дух, обретший наличное бытие (природное тело). Синтез логической, Абсолютной идеи, Природы и Духа происходит в Абсолютном Духе. “Таким образом, переход от логики к природе является первым отрицанием, путь от природы к разуму представляет движение возврата к первому моменту — отрицание отрицания. И наконец, Абсолютный

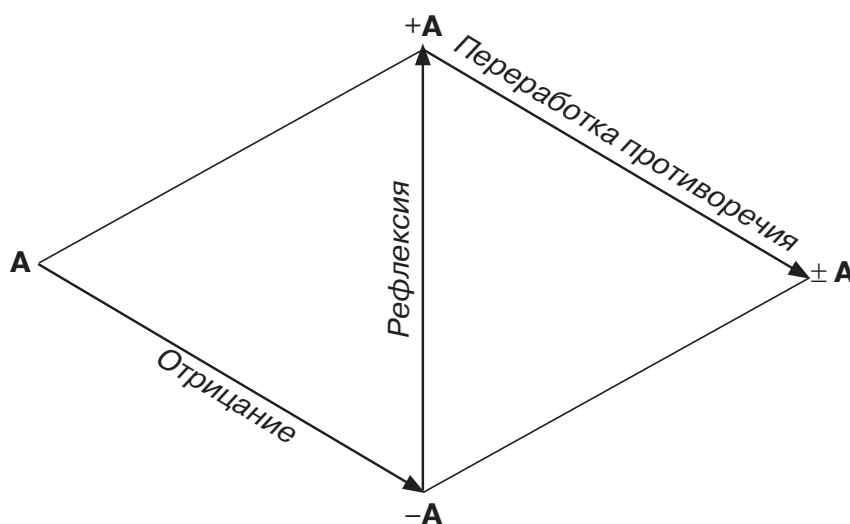

Рис. 1. Общая схема диалектического противоречия [8, с. 115]

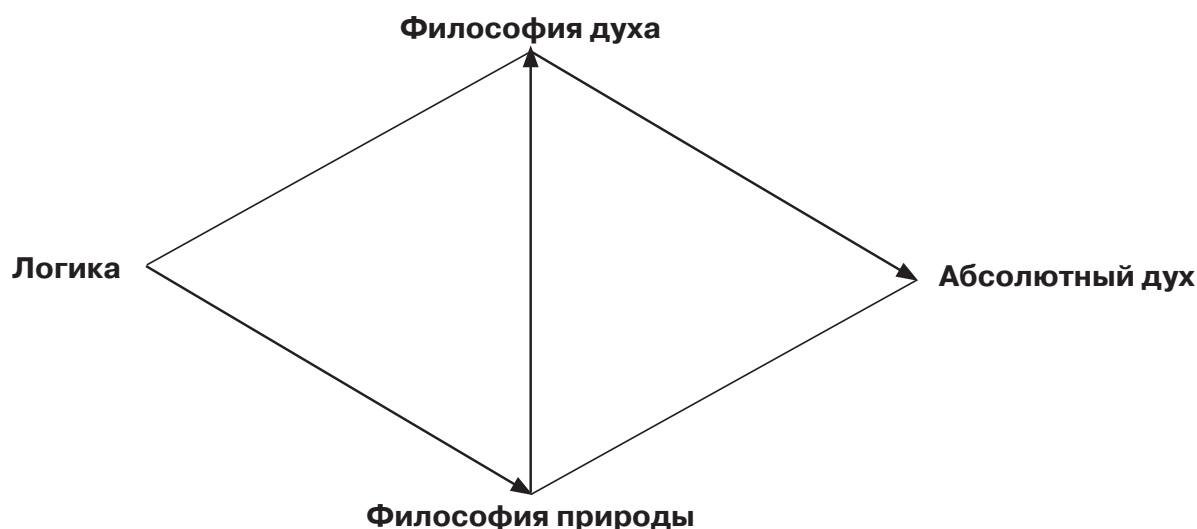

Рис. 2. Энциклопедия философских наук. Общая схема [8, с. 124]

дух является синтезом всех моментов” [8].

2. Диалектическая структура всемирной истории. По аналогии с вышеприведенной схемой (рис. 2) построим диалектическую структуру всемирной истории.

Гегелевское понятие — это единство всеобщего, особенного и единичного. Всеобщей основой всемирной истории выступает Мировой дух (народные духи) является особенным, а отдельные индивидуумы — единичным. Человечество — это народы, Мировой дух совершает развитие через развитие народов (народные духи). Общую схему всемирной истории от Мирового (абстрактно-всеобщего) до Абсолютного (конкретно-всеобщего) духа через природные народные духи Гегель описал так: “Народный дух содержит в себе природную необходимость и находится в сфере внешнего наличного бытия; его бесконечная в себе нравственная субстанция есть субстанция обособленная для себя и ограниченная, и ее субъективная сторона отягощена случайностью,

представляет собой бессознательный обычай и в то же время сознание своего содержания как существующего конкретного во времени и в отношении к внешней природе и миру... Но мыслящий дух всемирной истории, поскольку он одновременно сбрасывает с себя и упомянутые ограничения особенных народных духов, и свой собственный мирской характер, постигает свою конкретную всеобщность и возвышается до знания абсолютного духа как вечно действительной истины, в которой знающий разум является свободным для себя, а необходимость, природа и история только служат к его раскрытию и представляют собой только сосуды его чести” [10, с. 371].

Дух народов лежит в основе национальных культур и ценностей и, в конечном счете, “программирует” историю народов. Поэтому Гегель подчеркивал, что развитие Мирового духа от природной необходимости к свободе лежит через развитие народных духов, что история каждого народа уникальна и социальные институты, являющиеся плодом тво-

рения одного народного духа нельзя переносить на почву другого народного духа. Но во времена Гегеля об индивидуальном и коллективном бессознательном не было известно почти ничего и его рассуждения о народных духах были абстрактны. Позже, во второй половине XIX и в XX веке были открыты условные и безусловные рефлексy, архетипы и режимы коллективного бессознательного, была проделана огромная работа по измерению ценностей национальных культур. Было осознано, что природное, врожденное начало, природная душа играет огромную роль в жизни отдельного человека и целых народов. Один из пионеров транс-культурных ценностных измерений Гирт Хофштеде назвал свою главную монографию “Программирование ума” (Software of the Mind). Но открытие бессознательного — Мифоса — совсем не означает упразднение разума — Логоса. Человек, познавая себя, может высветить теневую сторону своей психики, очистить ее и подчинить свету разума. Основатель аналитической психологии К. Юнг назвал этот процесс *индивидуацией*. Но Юнг не занимался группами и сообществами. Его последователи также делают упор в основном на индивидуумов. Поэтому вопрос познания коллективного бессознательного народов с их архетипами, режимами воображения и ценностями, то, что часто называют *генокодами*, остается актуальным. Гегель, на основе своего диалектического метода, предложил общий путь решения этой проблемы, дальнейшая работа будет заключаться в конкретизации его положений.

По сути, народный дух, который определяет национальные менталитеты, является Мифосом, коллективным бессознательным с его архетипами и ценностями. Мифос, в свою очередь, отрицается Логосом, идеями, творцами которых являются великие люди. Как отрицание отрицания Логос — это олицетворенный, воплотившийся Мировой дух. Одним из таких духов был современник Гегеля Наполеон. И наконец, Мировой Дух, Мифос и Логос находят свой синтез в Абсолютном духе, осознающем самого себя через сознание творцов в искусстве, религии и философии, высших плодах всемирной истории.

3. Главное противоречие всемирной истории. Главным противоречием и движущей силой истории является внутреннее противоречие Мирового духа между природными народными духами и идеями, иррациональной частью психе — Мифосом и мышлением — Логосом. Стороны этого противоречия Гегель определил так: “во-первых, идея; во-вторых, человеческие страсти; первый момент составляет основу, второй является утком великого ковра развернутой перед нами всемирной истории” [11, с. 23]. Страсти, это выразители природного тела человека и его природного духа, связанного с бессознательными инстинктами, рефлексами и архетипами. Архетипы лежат в основе своих противоположностей — идей [12]. Носителями идей и страстей являются люди. Но творцами и исполнительными великих идей, в которых присутствует всеобщее (Логос), выступают великие люди, призвание которых за-

ключается в том, чтобы быть “доверенными лицами всемирного духа”. И людские массы идут за великими людьми, поскольку “далее подвинувшийся в своем развитии дух является внутренней, но бессознательной душой всех индивидуумов, которая становится у них сознательной благодаря великим людям” [11, с. 30]. Отметим, что противоречие между Логосом и Мифосом существует и на индивидуальном уровне: борьба между разумом и страстями является основным источником морального развития человека. Поэтому с глубокой древности идет призыв: “Познай самого себя”, осознай причину своих поступков и страстей, преврати иррациональное в рациональное.

А на уровне истории основное противоречие между народными духами, выходящими из царства природы, и идеями является источником исторического развития. Но поскольку архетипы выступают природной основой идей, то любая идея, имеющая значение в жизни народа, должна быть основана на его архетипах (генокоде), возвращена на родной почве коллективного бессознательного. Поэтому знание национальной культуры и исторического развития, ценностей своего народа совершенно необходимо исследователям и политикам. Но этим же политикам, для выдвижения плодотворных и прогрессивных идей, необходимо иметь представление о едином мировом историческом процессе, основы которого заложил Гегель. То есть должна быть соблюдена диалектика всеобщего и особенного. В противном случае идеи, основанные на нацио-

нальных архетипах, лягут в основу теорий национального превосходства и исключительности и приведут к конфронтации с другими народами.

Таким образом, противоречие между Мифосом и Логосом является основным противоречием истории. В основе полноценного исторического процесса должны лежать единство и борьба указанных противоположностей. Если происходит разрыв противоречия и изоляция противоположностей, то теряется живительная нить, которая приводит к Абсолютному Духу, высшим достижениям исторического прогресса.

Но диалектика гегелевского главного исторического противоречия оказалась непонятой и извращенной. Последователи Гегеля, на основе рассудочного, аналитического мышления, отделили народный дух (особенное) от Мирового разума (всеобщего) и положили его в основу националистических идеологий. Бурное развитие изучения национальных культур, а затем бессознательных процессов (рефлексология, учения Фрейда и Юнга) привели их к абсолютизации природного компонента народной души. Механизмы и движущие силы истории они стали видеть в национальных мифах и архетипах. Отсюда пошли теории самостоятельных цивилизаций Данилевского и Шпенглера, философия крови и почвы фашизма и расизма. Наиболее свежий пример — это “Номохия” А. Дугина, с ее тремя борющимися друг с другом логосами. По сути, эта *мифология истории* является концептуальной базой теорий социального регресса, деградации

и упрощения. Дугин и его последователи, испуганные бурным социально-техническим прогрессом и не умеющие диалектически объяснить (снять), порождаемые этим прогрессом глубокие противоречия, ищут утешение в прошлом, воспевают инквизицию и кастовый строй, самые темные и мрачные времена в истории и призывают вернуться к позднему Платону — самому современному, на их взгляд, философу [13].

Подобная мифология истории, основанная не на Разуме, а на архаичном мифологическом мышлении смыкается со своей противоположностью — либерально-космополитическими социальными теориями, которые абсолютизируют уже не момент особенного, а момент всеобщего Логоса. Согласно этих теорий, народы формируются исключительно социальными отношениями и никакого особого субстрата (т. е. народного духа) у них нет. Поэтому национальные и расовые особенности, важные на первоначальных этапах истории, со временем исчезают под влиянием общественных отношений. Примеры этого подхода — марксизм и либеральный буржуазный глобализм (например, теория конца истории Ф. Фукуямы).

Гегелевская концепция народного духа диалектична. Мировой дух, Разум, как всеобщее, правит историей. Его целью является Свобода, осознание духом законов природы внешней и внутренней (бессознательного) и, тем самым, освобождение от них. Но всеобщее не существует само по себе, оно существует в единстве с особенным (народы) и единичным (индивидуумы). Если

целью всеобщего — Мирового духа является свобода, то свободу нельзя понимать абстрактно, с точки зрения отдельных народов с их теориями либерализма. Понятие свободы у других народов, при сохранении основных его сущностных моментов, будет уже иным, поскольку свобода начинается с осознания Мифоса, коллективного бессознательного духа данного народа, его *генокода* и выстраивания затем всей жизни с учетом этого генокода.

С распадом СССР и крахом дуалистического мирового порядка на смену веку идеологий пришел век возрождения национальных культур (С. Хантингтон). Одновременно начали развиваться процессы вестернизации и модернизации. И во многих случаях социальные реформы под руководством западных экспертов в посткоммунистических странах и странах третьего мира заканчивались неудачей. Это происходило потому, что в них западная идея свободы воплощалась в отрыве от ценностей и архетипов народных духов этих стран. Наоборот, в странах, которые сочетали модернизацию с традиционными ценностями, присущими данным народам, наблюдалось быстрое социальное развитие (Сингапур, Южная Корея, Тайвань).

4. На пути к диалектическому мировоззрению. Главное противоречие истории применимо и к истории философии, как ее части. Философия Гегеля явилась высшим достижением многовекового процесса развития европейской философии. Она представляла собой единство Логоса и Мифоса на осно-

ве Логоса. Но это единство было еще абстрактным, “в-себе”, ввиду исторически ограниченного характера современной Гегелю науки. Поэтому Мировой дух в форме гегелевской философии на следующем этапе развития, после смерти Гегеля, пошел по пути самоотрицания: рациональной гегелевской философии был противопоставлен иррационализм: интуитивизм, философия жизни, экзистенциализм, философия бессознательного. Шеллинг, Шопенгауэр, Ницше, Шпенглер, К. Юнг, Ж. Дюран и др. внесли большой вклад в философию Мифоса. Почти одновременно возникает философия Логоса, чистого разума в лице левого гегельянства, а позднее марксизма и неомарксизма. Воплотившись в политические режимы, эти философии столкнулись на полях второй мировой войны. Историк Э. Карр заметил, что в битве под Сталинградом сошлись в смертельной схватке две школы гегелевской философии. В этой схватке марксистский Логос победил фашистский Мифос. Но когда фашизм был разбит, большевистский Логос, в отсутствии своей внутренней противоположности — большевистского Мифоса, стал хиреть, пока не потерял свое наличное бытие с распадом СССР.

Но перейдем к современности. Религиозный этап человеческой истории заканчивается. Мировые и традиционные религии все больше теряют свое влияние. Мир становится очень сложным и противоречивым, а с позиций рассудочного мышления абсурдным и хаотичным. Происходит повсеместный рост оккультных и мистических течений,

развитие архаического мифического мышления. Со стороны Логоса, помимо неомарксизма, развиваются всякого рода сциентистские направления — космизм, трансгуманизм и т. д., которые абсолютизируют научные достижения и делают из человека своего рода компьютерную машину. Человечество мучительно вырабатывает новое мировоззрение, соединяющее Логос и Мифос, и философия Гегеля должна стать основой этого синтеза. Как и во времена Гегеля, но на более богатом эмпирическом материале, разум диалектически соединит противоположности, искусственно разорванные рассудочным умом: науку и религию, идею и архетипы, логическое и мифическое, рациональное и иррациональное.

Выводы и перспективы дальнейших исследований.

1. Теории локальных, независимо развивающихся цивилизаций Данилевского, Шпенглера, Дугина и др., основанные на изоляции Мифоса от Логоса и абсолютизации первого, несостоятельны, как и вся мифология истории в целом.

2. Всемирно-историческое развитие — это всеобщий, закономерный процесс, совершаемый через развитие особенного — стран и народов их населяющих. Поэтому развитие народных духов и национальных идеологий неизбежно.

3. Свобода — это в том числе и осознание генокодов национальных культур. Поскольку эти генокоды особенны, то и понятие свободы не универсально, а национально-конкретно.

4. Абсолютизация всеобщего момента (Логоса) и отрыв его от осо-

бенного (Мифоса) приводит к абстрактным космополитическим теориям развития (мировой коммунистической революции, глобальной буржуазной демократии и т. д.) и социальным катастрофам.

5. В основе стабильного социально-культурного и экономического развития, что невозможно на пути самоизоляции от мирового развития, лежит гармония между всеобщим и особенным, Логосом и Мифосом, поэтому выработка пути, соединяющего национальное развитие с мировым, является самой главной задачей национальных элит.

7. Мировой дух, развиваясь к Абсолютному духу через развитие народных духов, объединяет человечество на основе противоречивого единства Мифоса и Логоса. Поэтому мировоззрением устойчивого развития является философия диалектического разума, который видит в противоречиях источник развития. Мировоззрение рассудочного мышления, исключающего противоречия, погружает мир в хаос и бесконечную конфронтацию.

Перспективы дальнейших исследований заключаются в конкретизации высказанных в статье положений и в первую очередь понятия народного духа.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Фаритов В. Т. Философский и психологический дискурс о духе (Г. В. Ф. Гегель и К. Г. Юнг: сравнительное исследование) / Ф. Т. Фаритов // Философия и культура. — 2015. — № 2. — С. 251–259.
2. Mills Jon. Hegel on the Unconscious Soul / Jon Mills // Science et Espri. — 2000. — № 52 (3). — P. 321–340.
3. Сайт журнала “Dream Work” [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://dreamwork.org.ua>
4. Plotnitsky Arkady. In the Shadow of Hegel: Complementarity, History, and the Unconscious / Arkady Plotnitsky — Publisher: University Press of Florida, 1993. — 536 p.
5. Mills Jon. The Unconscious Abyss: Hegel’s Anticipation of Psychoanalysis / Mills Jon. — Publisher: SUNY Press, 2002. — 281 p.
6. Kelly M. Sean. Individuation and the Absolute: Hegel, Jung, and the Path Toward Wholeness / M. Kelly. — Publisher: Paulist Pr., 1993. — 212 p.
7. Гегель Г. В. Ф. Энциклопедия философских наук. Т. 1 / Г. В. Ф. Гегель. — М.: Мысль, 1975. — 452 с.
8. Brauer Oscar Daniel. Dialektik der Zeit: Unters. zu Hegels Metaphysik d. Weltgeschichte / Oscar Daniel Brauer. — Stuttgart: frommann-holzboog, 1982. — 207 s.
9. Гегель Г. В. Ф. Наука логики. Т. 1 / Г. В. Ф. Гегель. — М.: Мысль, 1972. — 375 с.
10. Гегель Г. В. Ф. Энциклопедия философских наук. Т. 3 / Г. В. Ф. Гегель. — М.: Мысль, 1977. — 471 с.
11. Гегель Г. В. Ф. Философия истории / Г. В. Ф. Гегель. Собр. соч. Т. 8. — М.-Л.: ГСЭИ, 1935. — 472 с.
12. Durand Gilbert. Les structures anthropologiques de l’imaginaire: Introduction à l’archétypologie générale / Gilbert Durand. — Mass Market Paperback, 1985. — 536 p.
13. Sayt televideniya “Tsar’grad” [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://tsargrad.tv/articles/aleksandr-dugin-my-dvigaemsjak-postroeniju-gosudarstva-platona_37941

REFERENCES

1. *Faritov V. T.* (2015). *Filosofskiy i psikhologicheskij diskurs o dukhe* (G. V. F. Hegel i K. G. Yung: sravnitel'noe issledovanie) [Philosophical and psychological discourse about the spirit (G. V. F. Hegel and C. G. Jung: comparative study)]. *Filosofiya i kultura — Philosophy and Culture*, 2, 251–259 [in Russian].
2. *Mills J.* (2000). Hegel on the Unconscious Soul. *Science et Espri*, 52(3), 321–340 [in English].
3. Sayt zhurnala “Dream Work” [The website of the magazine “Dream Work”]. dreamwork.org.ua. Retrieved from <http://dreamwork.org.ua> [in Russian].
4. *Plotnitsky A.* (1993). *In the Shadow of Hegel: Complementarity, History, and the Unconscious*. Florida: University Press [in English].
5. *Mills J.* (2002). *The Unconscious Abyss: Hegel's Anticipation of Psychoanalysis*. New York: SUNY Press [in English].
6. *Kelly M. S.* (1993). *Individuation and the Absolute: Hegel, Jung, and the Path Toward Wholeness*. Paulist Press [in English].
7. *Hegel G. W. F.* (1975). *Entsiklopediya filosofskikh nauk* [Encyclopedia of the Philosophical Sciences in Basic Outline]. Vol. 1. Moscow: Mysl [in Russian].
8. *Brauer O. D.* (1982). *Dialektik der Zeit: Unters, zu Hegels Metaphysik d. Weltgeschichte*. Stuttgart: frommann-holzboog [in German].
9. *Hegel G. W. F.* (1972). *Nauka logiki* [Science of Logic]. Vols. 1 Moscow: Mysl [in Russian].
10. *Hegel G. W. F.* (1977). *Entsiklopediya filosofskikh nauk* [Encyclopedia of the Philosophical Sciences in Outline and Critical Writings]. Vols. 3. Moscow: Mysl [in Russian].
11. *Hegel G. W. F.* (1935). *Filosofiya istorii. Sobranie soch* [the Philosophy of History. Collected works]. Vols. 8. Moskva-Leningrad: GSEI [in Russian].
12. *Durand G.* (1985). *Les structures anthropologiques de l'imaginaire: Introduction à l'archétypologie générale*. Mass Market Paperback [in French].
13. *Dugin A.* (2016). *My dvigaemsya k postroeniyu gosudarstva Platona* [We are moving towards building the state of Plato]. tsargrad.tv. Retrieved from https://tsargrad.tv/articles/aleksandr-dugin-my-dvigaemsya-k-postroeniyu-gosudarstva-platona_37941 [in Russian].

УДК 35.351.071

DOI: <https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-18-3-362-373>

Перхач Оксана Любомирівна,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри адміністративного та фінансового менеджменту, Національний університет “Львівська політехніка”, 79013, м. Львів, вул. Степана Бандери, 28а, 5-й навчальний корпус, кім. 2-б, тел.: + 38 (032) 258 26 30, e-mail: Oksana.L.Perkhach@lpnu.ua

ORCID: 0000-0003-4452-4685

Перхач Оксана Любомировна,

кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры административного и финансового менеджмента, Национальный университет “Львовская политехника”, 79013, г. Львов, ул. Степана Бандеры, 28а, 5-й учебный корпус, к. 2-б, тел.: + 38 (032) 258 26 30, e-mail: Oksana.L.Perkhach@lpnu.ua

ORCID: 0000-0003-4452-4685

Perkhach Oksana Liubomyrivna,

PhD in Economics, Docent, Associate Professor of the Department of Administrative and Financial Management, Lviv Polytechnic National University, 79013, Lviv, Str. Stepana Bandery, 28a, 5th educational building, room. 2-b, tel.: + 38 (032) 258 26 30, e-mail: Oksana.L.Perkhach@lpnu.ua

ORCID: 0000-0003-4452-4685

Лукашевська Уляна Тарасівна,

аспірант, асистент кафедри адміністративного та фінансового менеджменту, Національний університет “Львівська політехніка”, 79013, м. Львів, вул. Степана Бандери, 28а, 5-й навчальний корпус, кім. 2-б, тел.: + 38 (032) 258 26 30, e-mail: ulya_brodka@ukr.net

ORCID: 0000-0003-0270-8734

Лукашевская Ульяна Тарасовна,

аспирант, ассистент кафедры административного и финансового менеджмента, Национальный университет “Львовская политехника”, 79013, г. Львов, ул. Степана Бандеры, 28а, 5-й учебный корпус, к. 2-б, тел.: + 38 (032) 258 26 30, e-mail: ulya_brodka@ukr.net

ORCID: 0000-0003-0270-8734

АРХЕТИПНІ МОДЕЛІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Анотація. Представлено визначення публічного управління, його механізми та моделі. З'ясовано вплив публічного управління на суспільство. Розглянуто формування процесу публічного управління, історичні етапи розвитку архетипної моделі. На фоні створеної моделі розроблено архетипні механізми публічного управління. Розглянуто механізми публічного управління. Визначено, що інструменти публічного управління становлять ефективні засоби механізмів розвитку публічного управління, проаналізовано їх особливості. Розкрито вплив публічного управління на суспільство. Доведено необхідність розвитку механізмів. Проаналізовано різні теорії, що стосуються цієї теми. Описано діяльність публічного управління, методи та засоби класичного менеджменту, а також розроблено модель публічного управління, розглянуто базові елементи. Висвітлено теорії представників школи наукового менеджменту. Розроблено основні архетипні моделі та їх рівні. Проаналізовано процеси публічного управління із застосуванням архетипної моделі. Узагальнено наявні концептуальні та теоретичні положення. Показано необхідність нових підходів управлінського впливу. Доведено, що суспільна думка та інтереси є засадами концепції публічного управління. Висвітлено значення поняття публічного управління. Акцентовано увагу на механізмах публічного управління. Розкрито основні ознаки та принципи публічного управління. Виокремлено архетипну модель, а також стисло її схарактеризовано. Визначено підхід публічного управління між державними та громадськими інституціями до спільних цілей та завдань. Встановлено, що держава повинна забезпечувати та втілювати заходи на зміцнення соціальної стійкості із залученням усіх верств населення. Спільна діяльність суб'єктів суспільства потребує нових форм співробітництва.

Ключові слова: публічне управління, архетипна модель, механізми публічного управління, суспільство, державне управління.

АРХЕТИПНЫЕ МОДЕЛИ ПУБЛИЧНОГО УПРАВЛЕНИЯ

Аннотация. Представлено определение публичного управления, его механизмы и модели. Выяснено влияние публичного управления на общество. Рассмотрено формирование процесса публичного управления, исторические этапы развития архетипной модели. На фоне созданной модели разработаны архетипные механизмы публичного управления. Рассмотрены меха-

низмы публичного управления. Определено, что инструменты публичного управления составляют эффективные средства механизмов развития публичного управления, проанализированы их особенности. Раскрыто влияние публичного управления на общество. Доказана необходимость развития механизмов. Проанализировано различные теории, касающиеся этой темы. Описана деятельность публичного управления, методы и средства классического менеджмента, а также разработана модель публичного управления, описаны базовые элементы. Освещены теории представителей школы научного менеджмента. Разработаны основные архетипные модели и их уровни. Анализируются процессы публичного управления с применением архетипной модели. Сделан обзор концептуальных и теоретических положений. Показана необходимость новых подходов управленческого воздействия. Доказано, что общественное мнение и интересы являются основами концепции публичного управления. Освещено значение понятия публичного управления. Акцентируется внимание на механизмах публичного управления. Раскрыты основные признаки и принципы публичного управления. Выделена архетипная модель, а также предоставлена краткая характеристика. Определен подход публичного управления между государственными и общественными институтами к общим целям и задачам. Установлено, что государство должно обеспечивать и воплощать меры на укрепление социальной устойчивости с привлечением всех слоев населения. Совместная деятельность субъектов общества требует новых форм сотрудничества.

Ключевые слова: публичное управление, архетипная модель, механизмы публичного управления, общество, государственное управление.

ARCHETYPAL MODELS OF PUBLIC ADMINISTRATION

Abstract. The article contains relevant information for the modern world. The paper describes the definition of public administration, its mechanisms and models. The influence of public administration on society is revealed. The formation of the public administration process, the historical stages of the development of an archetype model are considered. The archetypal mechanisms of public administration are developed on the background of the created model. The understanding of mechanisms of public administration is considered. It has been determined that public administration tools constitute effective means for mechanisms of development of public administration, their features are analyzed. The influence of public administration on society is revealed.

The necessity of development of mechanisms is proved. Different theories related to this topic are analyzed. The activities of public administration, methods and means of classical management, as well as developed a model of public administration described the basic elements are explored in the article. The theory of representatives of the school of scientific management is considered. The basic archetype models and their levels are developed. The processes of public management using an archetype model are analyzed. The existing conceptual and theoretical positions are summarized. The necessity of new approaches of managerial

influence is revealed. It is proved that public opinion and interests are the principles of the concept of public administration. The concepts of public administration as well as mechanisms are considered. The emphasis is on the mechanisms of public administration. The main features and principles of public administration are revealed. An archetypal model is also singled out, and a brief description is provided. The approach of public administration between state and public institutions to common goals and objectives is determined. It is established that the state should ensure and implement measures to strengthen social stability with the involvement of all strata of the population. Joint activity of the subjects of society requires new forms of cooperation.

Keywords: public management, archetype model, mechanisms of public administration, society, governmental management.

Постановка проблеми. Процеси, що відбуваються в сучасному суспільстві характеризують різноманітні напрями впливу. На сьогодні наука розглядає підходи до стабілізації таких процесів як соціальне, політичне та економічне середовище. Використання інструментів управління у сфері публічної влади передбачає нові відносини між громадянськістю і владою та ґрунтується на національній архетипіці. Зазначені моделі публічного управління базуються на соціально-економічній моделі та архетипній парадигмі. В умовах реформування державного управління в Україні тема даного дослідження набуває все більшої актуальності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у вивчення державно-політичних інститутів, форм правління і політичних систем внесли такі дослідники, як Е. Баркер, Д. Коул, Г. Ласки, Ч. Меннінг, У. Робсон, Г. Файнер. Представники школи наукового (класичного) менеджменту, а саме: Л. Уайт, Ф. Тейлор, Дж. Муні, Ф. і Л. Гілберт,

Г. Емерсон, Г. Форд вважали, що система публічного адміністрування має орієнтуватися на досягненні поставленої мети з максимальною ефективністю за мінімальних витрат. Для них було характерним визнання існування найтіснішого зв'язку між теорією публічного адміністрування і наукою управління приватними підприємствами.

Метою статті є дослідження історичних етапів розвитку архетипних моделей публічного управління та їх інституційних основ.

Виклад основного матеріалу. Публічне управління спирається на універсальні основоположення архетипіки, зокрема на ідею природного права — засновниками цієї ідеї є Аристотель, стоїки та Цицерон, на ідею держави як гаранта природного права, на ідеї конституювання закону та держави в акті вільного волевиявлення людини і на ідеї народу, якому властиві суверенне право та влада.

Публічне управління поєднує владу, бізнес та суспільство, створює підстави для побудови солідарно-

го суспільства і має відповідати постулатам громадянського суспільства.

Формування процесу публічного управління відповідає викликам сучасності, розкривається перед усім суспільством та вимагає визначення методології як системи знань про метод, під яким розуміють сукупність

практичних інструкцій. Дотримання цих інструкцій забезпечує досягнення бажаних результатів.

Відмінність публічного управління від інших управлінських концептів полягає в тому, що воно базується на [1]:

- самодіагностиці проблеми;
- самоформулюванні;

Історичні етапи розвитку архетипної моделі публічного управління [1; 2; 7; 8]

Історичний період	Характеристика публічного управління	Архетипна модель
9–7 тис. років до н. е. приблизно до XVIII ст.	Стародавні греки (Платон) приділяли особливу увагу питанням організації та управління виробничими процесами, піклувалися про чітку спеціалізацію працівників. Сократ розглядає управління як особливу сферу людської діяльності. Він говорив, що головне в управлінні – поставити потрібну людину на потрібне місце, і домогтися виконання поставлених перед нею завдань	Філософська
1776–1890 рр.	Переворот у виробничих відносинах пов'язаний з промисловою революцією, що почалася в середині XVIII ст. З промисловою революцією пов'язані три рівні управління: верхнє, середнє і нижнє. На виробництві з'явився майстер. На цьому етапі розвитку управління тільки намітилася тенденція переходу від принципу нагляду за робітниками до принципу організації праці на наукових засадах. Великий внесок у формування науки управління зробили англійські політекономі Віл'ям Петті, Адам Сміт (проаналізували форми поділу праці і дав характеристику обов'язків державця і держави) і Роберт Оуен (звернув увагу та дав оцінку ролі людського фактора на виробництві; йому належать ідеї гуманізації управління виробництвом, покращення умов праці)	Індустріальна
1856–1960 рр.	Наука про управління постійно розвивається. Життя змушувало шукати більш систематизовані підходи до управління. Виникнення великих за масштабом виробництв забезпечило роботою великі групи людей, а це означало, що власники більше не могли спостерігати за діяльністю всіх робітників. З цією метою навчали кращих робітників, щоб вони могли представляти інтереси власників на робочих місцях. Це були перші менеджери	Системна
1960 – наш час	Пізніші теорії управління розроблялися в основному представниками Школи науки управління (кількісна школа – Акофф, Гольдбергер, Клейн). Становлення школи пов'язано з розвитком математики, статистики, інженерних наук та інших суміжних з ними сфер знань	Інженерно-інформаційна

- самовизначенні кращого варіанта політики;
- самовизначенні проблеми;
- самопропозиції вирішення проблеми;
- самоприйнятті плану дій;
- самоконтролі й самооцінці;
- передбачає залучення архетипів демократії.

Архетипні моделі управління — це послідовність дій, реалізація яких забезпечує здійснення публічного управління відповідними органами або їх посадовими особами шляхом поступових перетворень у стані об'єктів публічного адміністрування [2]. Важливою складовою управлінської моделі є принципи, дотримання яких забезпечує створення умов для ефективного вияву об'єктивних законів.

Дія механізмів, які передбачають реалізацію архетипних моделей державного управління, передбачає урахування як управлінських принципів, так і тих, що стосуються певної галузі, пов'язаних із законами функціонування економіки чи соціуму або окремих сфер його життєдіяльності [3]. До складу архетипної моделі публічного управління насамперед мають бути включені процесні механізми, що реалізуються Президентом України, Верховною Радою України, органами державної виконавчої влади, органами юстиції та органами місцевого самоврядування [4].

Оскільки архетипні моделі публічного управління, що здійснюються органами державної влади та місцевого самоврядування на різних рівнях управління, мають свої особливості та є досить складними, то для них мають бути розроблені ок-

ремі процесні механізми. Прикладами таких механізмів є механізм врегулювання соціально-трудоких відносин Міністерством праці та соціальної політики України, механізм управління охороною здоров'я відповідним головним управлінням обласної державної адміністрації, механізм управління комунальною власністю міста тощо [5].

На сьогодні розвиток архетипних моделей публічного управління відбувається за допомогою розроблення та втілення відповідних управлінських механізмів, що утворюють умови для актуального та ефективного розв'язання присутніх у цій сфері розбіжностей.

Механізми публічного управління — це спеціальні методи, що забезпечують здійснення регулюючого впливу публічних адміністрацій на соціально-економічні територіальні системи різних рівнів (села, селища, райони у містах, міста, райони, області, Автономна Республіка Крим, уся країна) з метою забезпечення гідних умов життєдіяльності людей, що проживають у державі, та громадян України, що тимчасово проживають за її межами.

Діяльність публічного управління повторює методи та засоби класичного менеджменту: адміністративні, економічні та соціально-психологічні. Ці елементи входять до складу механізму публічного управління соціально-економічними процесами, а публічне управління — це єдність таких складових, як публічне адміністрування, взаємодія органів державної влади та місцевого самоврядування з громадянами, здійснення процедур контролю та процес управ-

ління. Виходячи з потреб часу цей складний механізм удосконалюється [6].

Архетипна модель публічного управління має містити всі елементи та складові публічного управління, враховувати вплив чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, а також ґрунтуватися на принципах громадянського суспільства [7].

Базові елементи публічного управління є різноспрямованими щодо базових архетипів (рис. 1). Необхідним є розгляд концептуальних засад архетипів публічного управління суспільством [8]. Основою такого управління є архетипи демократії, а на рівні держави набирає публічності.

Модель публічного управління — це сукупність форм, методів та інструментів адміністрування. Самі по собі форми, методи та інструменти

не забезпечують бажаного впливу на об'єкт [9]. Інший науковець вважає, що модель публічного управління — це система взаємозв'язків економічних явищ, які виникають за певних умов під впливом початкового імпульсу, а також містить певну послідовність економічних явищ; його складовими водночас виступають вхідне і вихідне явище, а також весь процес, який відбувається в інтервалах між ними [10].

На думку Д. Лернера [12] та інших науковців найбільшу користь управлінські науки можуть принести при розв'язанні проблем середнього рівня, таких, як прогнозування наслідків конкретних парламентських проєктів або оцінювання економічної дії певних пропозицій з оподаткування (психологічний підхід).

А. Файоль [13] сформулював “Теорію адміністрації” (заклав ос-

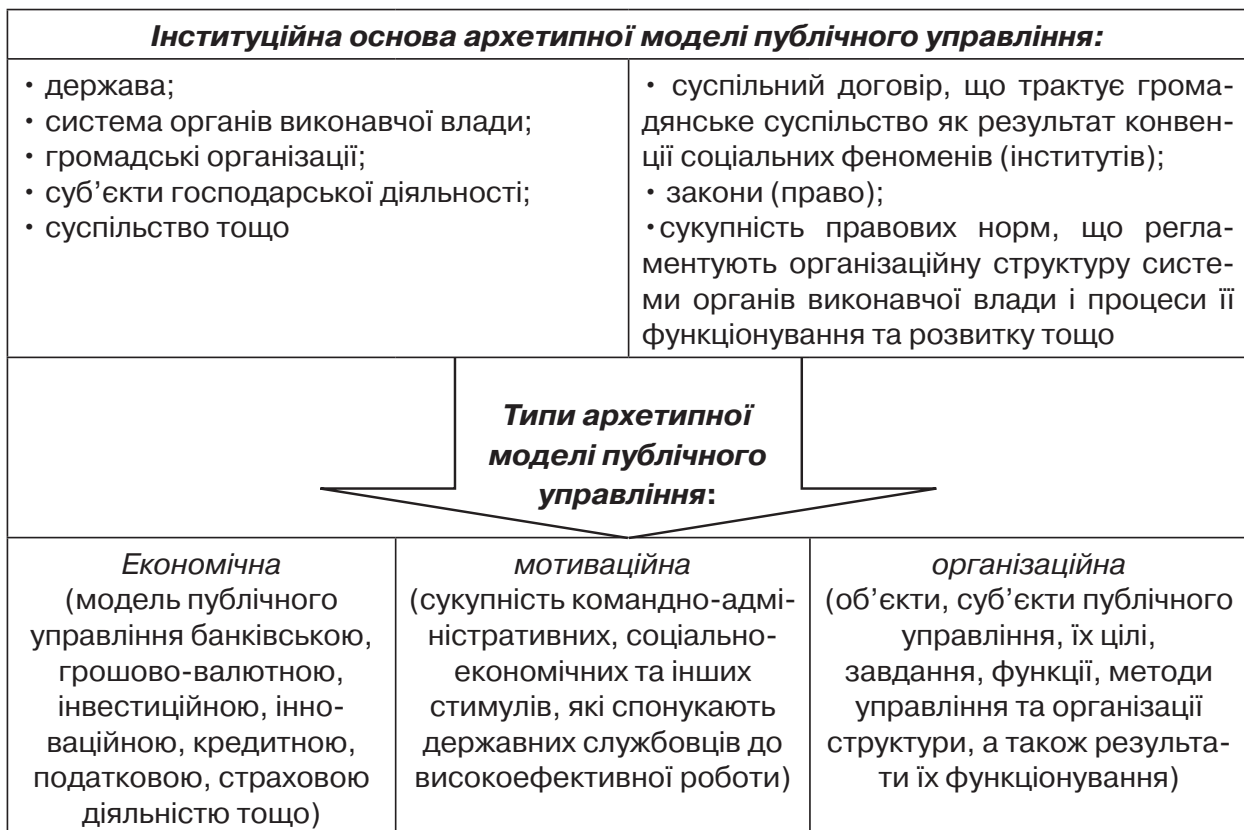

Рис. 1. Інституційні основи та типологія архетипної моделі публічного управління

новоположні принципи управління школи “наукового менеджменту”). Він стверджував, що пропоновані положення й установки є універсальними та можуть застосовуватися майже в усіх сферах суспільного життя: економіці, системі публічного адміністрування, армії і т. д. Файоль вважав, що управляти — означає передбачати, організовувати, розпоряджатися, координувати і контролювати.

Отже, модель публічного управління — це сукупність інструментів адміністрування, форм та методів, що мають за мету реалізувати потреби людей та вирішення проблем за рахунок державного впливу на основі встановлених норм.

Нині реалізація процесу публічного управління відбувається за допомогою розроблення та втілення відповідних управлінських механізмів, що утворюють умови для актуального та ефективного розв’язання присутніх у цій сфері розбіжностей.

Для проведення глибинних реформ нині в Україні склалася сприятлива ситуація, через те, що в суспільстві існує багато невирішених проблем та проблемних ситуацій. Потрібно залучати інститути громадянського суспільства до прийняття державних рішень, створити необхідні умови для формування і зміцнення розвитку партнерських відносин між владою та суспільством.

У загальному розумінні публічне управління являє собою організацію діяльності відповідно до вимог об’єктивних законів, реалізацію та організацію цілеспрямованих впливів. Публічне адміністрування розглядає управління як вплив на суспільство

з метою організації та координації їх діяльності у процесі життєдіяльності. Публічне управління є визначним елементом адміністрування, оскільки відкриває перед суспільством можливості відносно влади.

Для того, щоб здійснити перерозподіл між адміністративними та політичними функціями у публічному управлінні, необхідно використати ефективні методи та технології управління, а також впровадити сучасні демократичні принципи організації діяльності органів публічного управління: спеціалізовані, структурні та загальносистемні. Публічні організації, органи влади та бізнес-структури повинні забезпечувати процес вироблення засобів в економічній системі для повноцінного функціонування та розвитку всіх сфер суспільства.

Основні архетипні моделі системи управління (див. рис. 2):

1. Централізована — здійснюється органами державної влади, на всіх рівнях управління. Вони формуються урядом або главою держави.

2. Англо-Американська — здійснюється органами місцевого самоврядування, управління на всіх рівнях, крім державного.

3. Європейська змішана еліта — поєднання перших двох моделей на місцевому рівні, здійснюється управління органами місцевого самоврядування.

4. Європейська змішана з розділеною ієрархією — здійснюється лише місцевою державною адміністрацією на рівні області та району управління [11].

Кожній архетипній моделі відповідають чотири рівні:

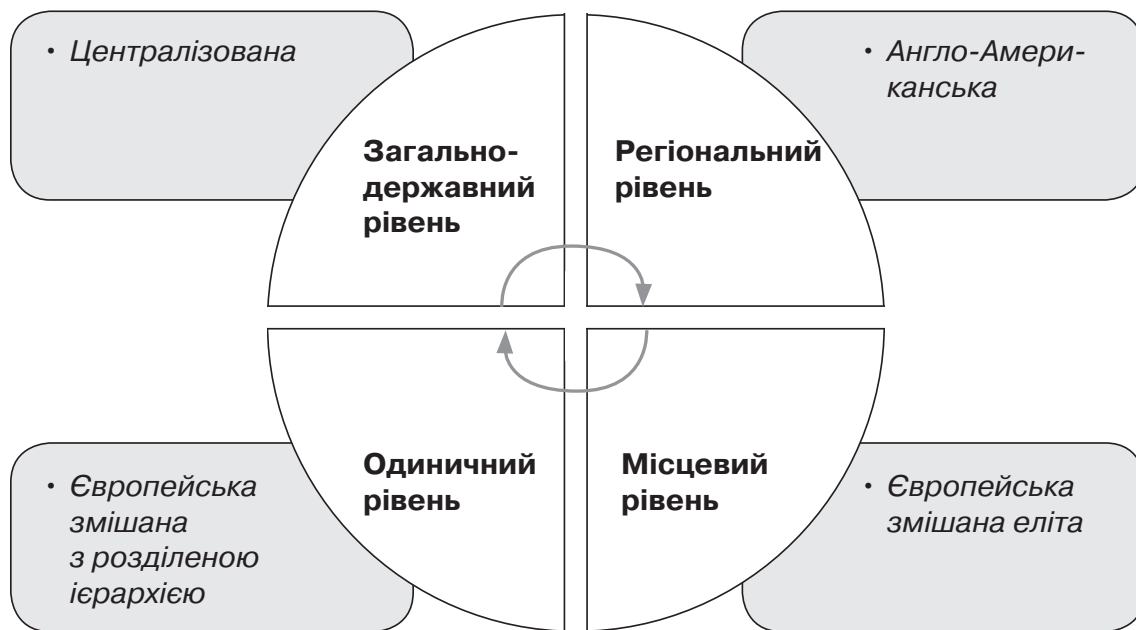

Рис. 2. Основні архетипні моделі управління та їх рівні

1. Загальнодержавний — визначаються пріоритети, а також цілі загальноекономічного розвитку країни та регіональної економіки, розробляються програми державного та регіонального соціально-економічного розвитку, фінансова та податкова політика. Закріплюються функції міждержавних відносин, екологічного захисту, регулювання грошового обігу, оборони, оподаткування за центральними органами влади. Державна форма власності переважає.

2. Регіональний — підприємницькі, регіональні та галузеві інтереси узгоджуються. Область є основним суб'єктом управління.

3. Місцевий — щодо власних інтересів територіальних громад реалізується державна регіональна політика.

4. Одиничний — узгодження окремого суб'єкта (окремого села, селища тощо) з програмою розвитку та діяльності щодо реалізації їхніх інтересів.

Згідно з цими моделями акцент робиться на організаційні та еко-

номічні інструменти — публічні адміністрації відрізняються організаційною гнучкістю. Інструменти економічного механізму легше застосовувати, оскільки вони є зрозумілі та забезпечують швидку реакцію.

Щодо сутності моделей ефективного публічного управління аналіз публікацій дає можливість зробити висновок, що всі вони мають відповідати трьом основним критеріям:

- цілісності;
- комплексності;
- збалансованості.

Публічне управління зобов'язане представляти і забезпечувати комплексні потреби і цілі життя людей через функціонування своїх управлінських компонентів. До ефективних факторів публічного управління належать: мотивація, ставлення до праці, знання, вміння, здібності, ініціативність, відповідальність.

Отже, результативність та ефективність публічного управління визначається дією якісних чинників технічного, політичного, організа-

ційного, морально-ідеологічного та соціально-психологічного характеру. У високорозвиненій ринковій економіці механізми публічного управління — це оптимальне поєднання притаманних засад товарному виробництву, цілеспрямованої політики державного регулювання економічних процесів та публічно-приватного партнерства.

Висновки. Архетипна модель формується під впливом суспільного та політичного розвитку держави. Механізми публічного управління щоразу оновлюються відповідно до вимог часу та оптимізують регулювання державної політики, економічних процесів.

Публічне управління вважається ефективним, коли представляє та забезпечує потреби людей. На сьогодні набуває особливої важливості питання щодо залучення інститутів громадянського суспільства до прийняття державних рішень, створення необхідних умов для формування і зміцнення розвитку партнерських відносин між владою та суспільством. Визначено, що модель публічного управління — це сукупність інструментів адміністрування, форм та методів, основною метою яких є реалізація потреб людей та вирішення проблем за рахунок державного впливу відповідно до встановлених норм. Моделі публічного управління мають відповідати основним своїм критеріям: цілісності, комплексності та збалансованості. Архетипні моделі публічного управління визначені на основі рівнів управління. Саме розбудова інституційно-архетипного середовища та створення механізмів забезпечить успішність виконання

широкого кола державницьких завдань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амосов О. Ю., Гавкалова Н. Л. Концептуальні засади публічного управління: архетипний підхід / О. Ю. Амосов, Н. Л. Гавкалова // Публічне управління: теорія та практика. — Вип. 1. — К., 2015. — С. 8–12.
2. Амосов О. Ю., Гавкалова Н. Л. Моделі публічного адміністрування (архетипова парадигма) / О. Ю. Амосов, Н. Л. Гавкалова // Публічне управління: теорія та практика. — К., 2013. — С. 6–13.
3. Бакуменко В. Д., Попов С. А. Парадигма інноваційного розвитку суспільства: сучасні концепції реформування публічного управління / В. Д. Бакуменко, С. А. Попов // Ефективність державного управління. — О., 2015. — С. 21–28.
4. Козак В. І. Публічне управління в системі координат української державності / В. І. Козак // Ефективність державного управління. — Вип. 1. — Л., 2015. — С. 64–70.
5. Колесникова К. О. Співвідношення державного управління та публічного адміністрування у процесі суспільної трансформації / К. О. Колесникова // Публічне управління: теорія і практика. — Вип. 3. — Переяслав-Хмельницький, 2013. — С. 41–45.
6. Оболенський О., Лукін С. Публічне управління: публічна сфера, публічне право і публічна політика—співвідношення понять / О. Оболенський, С. Лукін // Державне управління та місцеве самоврядування. — Вип. 2. — Х., 2013. — С. 3–11.
7. Обушина Н. І. Публічне управління як нова модель організації держав-

- ного управління в Україні: теоретичний аспект / Н. І. Обушна // Ефективність держ. управління. — Вип. 1. — Херсон, 2015. — С. 53–63.
8. Приходченко Л. Л. Сутність механізму забезпечення ефективного державного управління / Л. Л. Приходченко // Теорія та практика державного управління. — Вип. 3. — Х., 2010. — С. 3–12.
 9. Приходченко Л. Л. Структура механізму державного управління: взаємозв'язок компонентів та фактори впливу на ефективність / Л. Л. Приходченко // Вісн. Нац. академії держ. управління при Президенті України. — Вип. 2. — О., 2009. — С. 105–112.
 10. Шаров Ю. П. Демократичні зміни в публічному управлінні: програмно-цільова ідеологія здійснення / Ю. П. Шаров // Вісн. Академії митної служби України. Серія: Державне управління. — Вип. 1. — К., 2000. — С. 52–57.
 11. Шаров Ю. П., Чикаренко І. Європейські стандарти публічного управління: проекція на муніципальний рівень / Ю. П. Шаров, І. Чикаренко // Держ. упр. та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. — Д.: ДРІДУ НАДУ, 2010. — С. 295–304.
 12. Lerner D., Coleman J., Dore R. Modernization [w:] International Encyclopedia of the Social Sciences. NY, 1968, Vol. 10. — 386 p.
 13. Файоль А., Емерсон Г., Тейлор І., Форд Г. Управление — это искусство. — М., 1992. — 349 с.
 - теорія та практика вып. 1, 8–12 [in Ukrainian].
 2. Amosov O. Yu. & Havkalova N. L. (2013). Modeli publicznego administruvannia (arkhetypova paradyhma) [Models of public administration (archetype paradigm)]. Publichne upravlinnia: teoriia ta praktyka, 6–13 [in Ukrainian].
 3. Bakumenko V. D. & Popov S. A. (2015). Paradyhma innovatsijnoho rozvytku suspil'stva: suchasni kontseptsii reformuvannia publicznego upravlinnia. [Paradigm of innovative society development: modern concepts of reforming public administration]. Efektyvnist' derzhavnoho upravlinnia, 43, 21–28 [in Ukrainian].
 4. Kozak V. I. (2015). Publichne upravlinnia v systemi koordynat ukrains'koi derzhavnosti. [Public administration in the coordinate system of Ukrainian statehood]. Efektyvnist' derzhavnoho upravlinnia 44 (1), 64–70 [in Ukrainian].
 5. Kolesnykova K. O. (2013). Spivvidnoshennia derzhavnoho upravlinnia ta publicznego administruvannia u protsesi suspil'noi transformatsii. [Value of public management and public administration in the process of social transformation]. Publichne upravlinnia: teoriia ta praktyka 3, 41–45 [in Ukrainian].
 6. Obolens'kij O. & Lukin S. (2013). Publichne upravlinnia: publiczna sfera, publichne pravo i publiczna polityka—spivvidnoshennia poniat [Public administration: public sphere, public law and public policy-correlation concepts]. Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia 2, 3–11 [in Ukrainian].
 7. Obushna N. I. (2015). Publichne upravlinnia iak nova model' orhanizatsii derzhavnoho upravlinnia v Ukraini: teoretychnyj aspekt [Public management as a new model of organiza-

REFERENCES

- tion of governmental management in Ukraine: theoretical aspect]. *Efektivnist' derzhavnoho upravlinnia* 44 (1), 53–63 [in Ukrainian].
8. *Prykhodchenko L. L.* (2010). *Sutnist' mekhanizmu zabezpechennia efektyvnoho derzhavnoho upravlinnia*. [The essence of the mechanism for ensuring effective public management]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia* 3, 3–12 [in Ukrainian].
 9. *Prykhodchenko L. L.* (2009). *Struktura mekhanizmu derzhavnoho upravlinnia: vzaiemozv'iazok komponentiv ta faktory vplyvu na efektyvnist'*. [Structure of the mechanism of public administration: the relationship of components and factors of influence on efficiency]. *Visnyk Natsional'noi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy* 2, 105–112 [in Ukrainian].
 10. *Sharov Yu. P.* (2009). *Demokratychni zminy v publichnomu upravlinni: prohramno-tsil'ova ideolohiia zdijsnennia*. [Democratic changes in public administration: program-target ideology of implementation]. *Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy. Ser.: Derzhavne upravlinnia*, 1, 52–57 [in Ukrainian].
 11. *Sharov Yu. & Chykarenko I.* (2010). *Yevropejs'ki standarty publichnoho upravlinnia: proektsiia na munitsypal'nyj riven'*. [European standards for public administration: projection to municipal level]. *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia*, 295–304 [in Ukrainian].
 12. *Lerner D., Coleman J. & Dore R.* (1968). *Modernization* [w:] *International Encyclopedia of the Social Sciences*. NY, Vol. 10 [in English].
 13. *Fajol' A., Yemeron H., Tejlor I. & Ford H.* (1992). *Upravlenye — eto iskusstvo* [Management — is an art]. Moscow [in Russian].

УДК: 330.34.01:330.16](477):159.9

DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-18-3-374-388)

2224-2019-18-3-374-388

Приходченко Людмила Леонідівна,

професор, доктор наук з державного управління, завідувач кафедри публічного управління та регіоналістики Одеського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, 65009, м. Одеса, вул. Генуезька, 22, тел.: +38 (066) 76 181 42, e-mail: liudmyla.prykhodchenko@gmail.com

ORCID: 0000-0002-6454-6729

Приходченко Людмила Леонидовна,

профессор, доктор наук по государственному управлению, заведующая кафедры публичного управления и регионалистики Одесского регионального института государственного управления Национальной академии государственного управления при Президенте Украины, 65009, г. Одесса, ул. Генуэзская, 22, тел.: +38 (066) 76 181 42, e-mail: liudmyla.prykhodchenko@gmail.com

ORCID: 0000-0002-6454-6729

Prykhodchenko Liudmyla Leonidivna,

professor, Doctor in public administration, head of Public Administration and Regionalism Chair Odessa Regional Institute for Public Administration, National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, 65009, Odessa, Str. Genuezska, 22, tel.: +38 (066) 76 181 42, e-mail: liudmyla.prykhodchenko@gmail.com

ORCID: 0000-0002-6454-6729

Лесик Олена Василівна,

кандидат наук з державного управління, старший викладач кафедри публічного управління та регіоналістики Одеського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, 65009, м. Одеса, вул. Генуезька, 22, тел.: +38 (066) 44 84 777, e-mail: lesik.elena2014@gmail.com

ORCID: 0000-0003-1542-284X

жавного управління при Президентові України, 65009, м. Одеса, вул. Генуезька, 22, тел.: +38 (066) 44 84 777, e-mail: lesik.elena2014@gmail.com

Лесик Елена Васильевна,

кандидат наук по государственному управлению, старший преподаватель кафедры публичного управления и регионалистики Одесского регионального института государ-

ственного управления Национальной академии государственного управления при Президенте Украины, 65009, г. Одесса, ул. Генуэзская, 22, тел.: +38 (066) 44 84 777, e-mail: lesik.elena2014@gmail.com

ORCID: 0000-0003-1542-284X

Lesyk Olena Vasylivna,

PhD in public administration, senior lecture of Public Administration and Regionalism Chair Odessa Regional Institute for Public Administration, National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, 65009, Odessa, Str. Genuezska, 22, tel.: +38 (066) 44 84 777, e-mail: lesik.elena2014@gmail.com

ORCID: 0000-0003-1542-284X

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЧНИХ ПРІОРИТЕТІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: АРХЕТИПНА ПАРАДИГМА

Анотація. Крізь призму сформованих історичною традицією архетипів розглянуто стратегічні пріоритети сталого розвитку як складову стратегічного планування та об'єкт консолідації зусиль органів публічної влади, бізнес-структур та громадськості на середньо- та довгострокову перспективу і вказано на їх зумовленість. Визначено вимоги для виокремлення етапів кардинальних перетворень, що здійснюються в ході реформування системи публічного управління та проаналізовано їх дотримання в поетапності розбудови за роки незалежності. Акцентовано увагу на оптимізаційних вимогах (комплексності, організаційній гнучкості, стратифікації або ранжуванні цілей, темпах трансформаційних перетворень), що впливають з об'єктивних аспектів, що наявні в сучасному вітчизняному суспільстві архетипів. Встановлено, що для вітчизняного досвіду реформування характерними ознаками є: відмова від аналізу власного досвіду; викривлення інформаційних потоків; невдачі в реалізації політик та непопулярність перетворень; тенденція до збільшення кількості та складності структур і масштабів завдань, що складно адаптувати до змінних умов; брак ефективного лідерства та навичок управління змінами. Виокремлено проблемні питання, що виникають у процесі реалізації стратегічних пріоритетів.

На основі аналізу причин, що унеможливають сталий регіональний розвиток на основі стратегій регіонального розвитку регіонів України на період до 2020 р., обґрунтовано потребу в оновленні методичного забезпечення їх розроблення та перегляду існуючих. Досліджено практичний досвід щодо визначення стратегічних пріоритетів сталого розвитку на прикладі м. Вінниця. Вказано на об'єктивні (що спираються на сформовані історичною традицією архетипи) та суб'єктивні (зумовлені варіативністю та специфічністю їх виявів) чинники непопулярності стратегічних перетворень, причини, що зумовлюють невдачі при здійсненні реформ, негативні наслідки їх вияву, що

в сукупності надало змогу визначити основні загрози для реалізації стратегічних пріоритетів сталого розвитку.

Ключові слова: стратегічні пріоритети, сталий розвиток, система публічного управління, реформування, трансформаційні перетворення, оптимізаційні вимоги, архетипна парадигма.

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА РЕАЛИЗАЦИИ СТРАТЕГИЧЕСКИХ ПРИОРИТЕТОВ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ УКРАИНЫ: АРХЕТИПНАЯ ПАРАДИГМА

Аннотация. Сквозь призму сформированных исторической традицией архетипов рассмотрены стратегические приоритеты устойчивого развития как составляющая стратегического планирования и объект консолидации усилий органов публичной власти, бизнес-структур и общественности на средне- и долгосрочную перспективу и указано на их обусловленность. Определены требования для выделения этапов кардинальных преобразований, осуществляемых в процессе реформирования системы публичного управления и проанализировано их соблюдение за годы независимости. Акцентируется внимание на оптимизационных требованиях (комплексности, организационной гибкости, стратификации или ранжировании целей, темпе трансформационных преобразований), которые возникают из объективных аспектов, присутствующих в современном отечественном обществе архетипов. Установлено, что для отечественного опыта реформирования характерными признаками являются: отказ от анализа собственного опыта; искривление информационных потоков; неудачи в реализации политик и непопулярность преобразований; тенденция к увеличению количества и сложности структур и масштабов задач, их адаптация к изменяющимся условиям; недостаток эффективного лидерства и навыков управления изменениями. Выделены проблемные вопросы, возникающие в процессе реализации стратегических приоритетов.

На основе анализа причин, которые делают невозможным устойчивое региональное развитие на основе стратегий регионального развития регионов Украины на период до 2020 г., обоснована необходимость в обновлении методического обеспечения их разработки и пересмотра существующих. Исследован практический опыт по определению стратегических приоритетов устойчивого развития на примере г. Винница. Указано на объективные (которые опираются на сформированные исторической традицией архетипы) и субъективные (обусловленные вариативностью и специфичностью их проявлений) факторы непопулярности стратегических преобразований, причины, обуславливающие неудачи при осуществлении реформ, негативные последствия их проявления, что в совокупности дало возможность определить основные угрозы для реализации стратегических приоритетов устойчивого развития.

Ключевые слова: стратегические приоритеты, устойчивое развитие, система публичного управления, реформирование, трансформационные преобразования, оптимизационные требования, архетипная парадигма.

THEORY AND PRACTICE OF STRATEGIC PRIORITIES OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IMPLEMENTATION OF UKRAINE: ARCHETYPAL PARADIGM

Abstract. Through the prism of formed by the historical tradition of archetypes the sustainable development strategic priorities as a component of strategic planning and the object of efforts consolidation of public authorities, business structures and the public in the medium and long-term perspective are considered as well as their conditionality is determined. These are determined the requirements for distinguishing the stages of fundamental transformations in the process of reforming the public administration system, and their compliance with the stages of development during the years of independence are analyzed. The emphasis is on optimization requirements (complexity, organizational flexibility, stratification or ranking of goals, the pace of transformations), stemming from the objective aspects of archetypes of the modern Ukrainian society. It is established that for national experience of reforming characteristic features are: refusal from the analysis of own experience; distortion of information flows; failures in policy implementation and unpopular transformations; the tendency to increase the number and complexity of structures and scale of tasks that is difficult to adapt to changing conditions; lack of effective leadership and management skills. The problematic issues that arise in the process of strategic priorities realization are singled out.

On the basis of the analysis of the reasons that make impossible the sustainable regional development on the basis of regional development strategies of Ukraine for the period up to 2020, it is justified the need of updating the methodological provision for their development and revision. The practical experience in determining sustainable development strategic priorities on the example of Vinnitsa is investigated. It is indicated the objective (based on the archetypes formed by the historical tradition) and subjective (due to the variability and specificity of their manifestations) factors of the unpopularity of strategic transformations, the reasons for failures in the reforms implementation, the negative effects of their manifestations, which in aggregate made it possible to identify the main threats to the implementation of the sustainable development strategic priorities.

Keywords: strategic priorities, sustainable development, public administration system, reform, transformations, optimization requirements, archetypal paradigm.

Постановка проблеми. Практика сучасного державотворення у контексті обґрунтування доцільності та реалізації різноманітних стратегічних програм на нинішньому етапі

розвитку надають підстави стверджувати, що визначення та реалізація стратегічних пріоритетів сталого розвитку та відповідної політики — це передусім ініціювання певно-

го типу реформ щодо вдосконалення системи публічного управління й формування достатнього масштабу стратегічного потенціалу з оптимізацією параметрів його використання. В Україні відповідно до Стратегії сталого розвитку “Україна – 2020” [1] визначено цілі, напрями, стратегічні пріоритети розвитку держави, які конкретизовані у Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [2], Державній стратегії регіонального розвитку до 2020 року [3], Програмі та Плані дій Кабінету Міністрів України, співвідносяться із загальним курсом євроінтеграції (“Європейські принципи державного управління” (ОЕСР, 1999; SIGMA, 2017)). Вони є підґрунтям для впровадження в Україні європейських стандартів життя шляхом реалізації 62 реформ та програм розвитку, що потребує швидких трансформацій управлінської підсистеми на основі докорінної перебудови існуючих механізмів управління. Однак, реальні здобутки за останні 4 роки щодо досягнення ключових показників свідчать про занадто повільні темпи їх досягнення [4, с. 471–473], що значною мірою обумовлені неврахуванням вітчизняного ендогенного потенціалу, національних особливостей, традицій та наявних архетипів. Тобто маємо кризу управлінської системи, що свідчить про наявність проблемних питань як теорії, методології, так і практики реалізації стратегічних пріоритетів, які в свою чергу посилюються відсутністю конструктивної взаємодії органів влади центрального та місцевого рівнів, місцевого самоврядування, пред-

ставників науки, бізнесу та громадськості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічною основою дослідження питань формування стратегічних пріоритетів сталого розвитку та шляхів їх реалізації є праці вітчизняних та зарубіжних вчених: С. Алберта, С. Білої, Б. Гарретта, Б. Данилишина, М. Дюссожа, М. Долішнього, В. Керецмана, В. Мамонової, П. Надолішнього, М. Портера та ін. Вони складають підґрунтя для дослідження соціально-економічних та екологічних складових сталого розвитку здебільшого саме на регіональному рівні, слугують методологією дослідження стратегій розвитку. Разом з тим, дослідженню проблемних питань та обґрунтуванню шляхів їх подолання у процесі реалізації пріоритетів сталого розвитку уваги не надавалось.

Мета статті — на підставі обґрунтування теоретичних засад стратегічних пріоритетів сталого розвитку, визначення вимог та характерних ознак процесу реформування системи публічного управління, дослідити проблемні питання та встановити основні загрози для їх реалізації на теренах України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стратегічні пріоритети є складовою стратегічного планування і визначають не тільки механізми забезпечення національної безпеки, а й напрями розвитку соціально-економічної сфери на середньострокову перспективу. Водночас, їх можна розглядати як об’єкт консолідації зусиль органів державної влади та органів місцевого самоврядування, бізнес-структур та громадськості на

середньо- та довгострокову перспективу, запоруку у досягненні суспільного консенсусу на шляху розв'язання актуальних проблем сталого розвитку на місцевому, регіональному на національному рівнях.

Об'єктивно визначений пріоритет розвитку (у т. ч. з урахуванням особливостей розвитку села, району, міста та області, держави в цілому), підкріплений наявним ресурсним забезпеченням стає основою успішного досягнення мети сталого збалансованого розвитку, зростання конкурентоспроможності регіонів та держави. Стратегічні пріоритети розвитку обумовлюють визначення завдань та інструментів для розв'язання соціальних проблем, підвищення рівня економічного потенціалу територій, продуктивності їх економіки, прибутковості бізнесу та доходів населення і, як наслідок, створення умов для загального підвищення соціальних стандартів, якості життя та розвитку бізнес-середовища.

У стратегіях зазвичай задекларовано складні, масштабні, недиференційовані перетворення, у складі яких не виокремлено компоненти з високим та низьким ступенем ризику. Відтак, замість вибудовування діяльності за принципом відбору менш ризикованих компонентів, за умови їх потенційної успішності, отримуємо змішані за своєю складністю, масштабністю та ступенем ризикованості заходи, що зрештою ускладнює можливість управління ризиками та контролю головних ризиків.

Реалізація стратегічних пріоритетів також передбачає консолідацію зусиль розрізнених органів влади,

тобто узгодженість прогнозних показників та бачення майбутнього, планових документів (за цілями, завданнями, строками), координацію діяльності тощо. Мова йде про спільну узгоджену діяльність усіх компонентів системи публічного управління на досягнення задекларованих цілей, що надасть змогу успішно їх реалізувати.

Вчені К. Соуер, А. Джеміно, Б. Рейч [5] та Дж. Фішенден та М. Томпсон [6] встановили, що ризик невдачі у реалізації будь-яких стратегій, програм та проектів, в тому числі і урядових, зростає зі збільшенням кількості осіб, залучених до його реалізації та часу, на який вони розраховані. Таким чином, якщо для реалізації завдання необхідно витратити менше ніж 24 людино-місяці існує 25 % вірогідності невдачі, за умови коли така кількість становить 500–1000 людино-місяців, то така вірогідність — 50 %, 1000–2400 — ризик потроюється та становить 75 %, при цьому успішних проектів із витратами трудових ресурсів понад 2400 людино-місяці взагалі не існувало.

З урахуванням складності окреслених у Стратегії реформ, неможливо здійснити перетворення у один етап, оскільки кардинальні перетворення повинні перебувати у гармонійному поєднанні з неформальною структурою системи, яка змінюється досить повільно. Відтак це потребує визначення вимог для виокремлення етапів перетворень:

- результатом кожного з етапів має бути цілісний функціонально завершений комплекс заходів (автономну реформу, результати якої можна оцінити);

- кожен з етапів є базою для на-рощування комплексу перетворень більш високого якісного рівня: результати попередніх спрямовуються на досягнення реалізації цілей наступних етапів; ефективні форми перетворень необхідно зберігати, регресивні — вилучати, доповнювати новими формами (методами, технологіями);

- для подолання зростаючої складності, дискоординації та інших дисфункцій слід систематично виділяти в ускладненій структурі групи однорідних чи тісно пов'язаних компонентів, створювати механізми їх координації;

- розвиток кожного нового етапу доречно здійснювати шляхом випереджального просування лідерських підсистем, які володіють найвищим організаційним потенціалом освоєння прогресивних підходів і технологій.

Закцентуємо увагу на тому, що за роки незалежності, та власне розбудови сучасної системи публічного управління, у поетапності реформування не дотримано майже жодної з окреслених вимог. Так, кожна нова команда управлінців окреслювала свою траєкторію перетворень, однак, каденція її дозволяла здійснити (та й то не завжди) лише перший етап таких перетворень. По суті, за час незалежності України Кабінет Міністрів України очолював 21 прем'єр (в тому числі і по кілька разів), при цьому діяло 20 відповідних урядових програм). І це при тому, що здійснення складних трансформаційних перетворень є складним та довготривалим процесом і потребує впровадження складного алгоритму,

з передбаченням більш складних та глибинних перетворень.

Враховуючи потенціал, прихований в архетипах (народовладдя, відсутність власної державності, місцевої самоідентифікації та ін.) [7] співставимо його з сприйняттям суспільством проведених реформ. Найбільш відчутними, на думку широкого загалу, є зміни пов'язані з реформою децентралізації. Рівень реалізації цієї реформи стабільно зростає, оцінка ефективності проведення реформ населенням є також досить високою, майже 50 % населення відчули суттєві зміни від реалізації цієї реформи (зазначимо, що рівень сприйняття інших реформ коливається в діапазоні від 15 до 25 %).

Ще одним недоліком реформування, в окресленому розумінні, є відмова від аналізу власного досвіду, що по суті, є наслідком вияву архетипу тривалої відсутності власної державності. Досить часто спостерігається ситуація, за якої усі попередні напрацювання апріорі визнаються негативними: так, з-поміж усіх Прем'єр-міністрів України лише В. Гройсман у своїй промові подякував своїм попередникам за якісну роботу, решта ж кардинально негативно висловлювалася про діяльність попередників та її наслідки. Також оптимізаційною вимогою є комплексність, в межах якої розкривається адитивний характер та синергетичний ефект від об'єднання зусиль. Комплексність передбачає:

- всебічність та взаємну скоординованість впливів на об'єкт управління: “проведення окремих навіть самих правильних заходів не дадуть

належної віддачі, якщо вони ізольовані. Взяті поза системою, вони можуть суперечити один одному і не призвести до бажаного ефекту” [8, с. 9];

- взаємодоповнюваність форм та динамізм способів дії системи, що передбачає поєднання найкращих вітчизняних та адаптивних зарубіжних практик реформування системи державного управління, опертих на її ендогенний потенціал;

- взаємодоповнююче поєднання компонентів. Зазначений аспект найкраще діє в рамках структури органів публічної влади, оскільки його специфіка найкраще розкривається щодо організаційної структури окремого функціонального підрозділу.

Щодо організаційної гнучкості системи публічного управління — можливості змінюватися відповідно до умов зовнішнього та внутрішнього середовища, змінювати функціональне призначення, відповідно до динамізму проміжних цілей тощо, то для цього розвиток таких якостей системи є пріоритетним.

Враховуючи, що процес планування починається з цілепокладання, необхідним є не тільки виокремлення пріоритетних задач (“ланок”), але й стратифікація або ранжування цілей. Тобто, це унеможливорює одноетапне перетворення, або ж перетворення за короткий проміжок часу. Відтак, при цьому особливого значення набуває процес цілепокладання: не співвідносність поставлених цілей реальним можливостям їх досягнення прирікає на поразку весь процес реформування. Також важливим є темп трансформаційних перетворень, розвитку системи, який

повинен бути синхронізований не лише з внутрішніми потребами, а й з вимогами зовнішнього середовища, при чому як значне відставання від інших, так і надмірний динамізм перетворень за певних умов є неоптимальними.

Враховуючи зазначене, варто окреслити низку причин, що обумовлюють невдачі при здійсненні реформ:

- викривлення інформаційних потоків, за результатами якого може бути цілком відсутня інформація про стан реформованого об’єкта, тобто відсутність або неповнота чи недостовірність вихідних даних (так, Стратегія реформування державного управління була розроблена за відсутності системного уявлення про об’єкт реформування, а повний комплексний аналіз було проведено аж в середині 2018 р.), зрештою органи влади не можуть адекватно спланувати потреби у змінах та способи їх здійснення;

- невдачі у реалізації політик та непопулярність перетворень (дані соціологічних опитувань свідчать про наявну тенденцію зниження рівня довіри до органів влади та наростання скепсису щодо перспектив успішності реформування [9], так, довіра до органів державного управління є катастрофічно низькою, а значна частина населення вбачає саме в управліннях основний гальмівний фактор реформ). По суті, вирішення цієї складної та масштабної проблеми лежить у площині руху в усіх ключових напрямках реформ, тому що розвиток взаємовідносин, особливо врахування потенціалу корегуючих впливів у вигляді зворотного зв’язку, власне

дасть можливість ефективно здійснювати окреслені стратегічні пріоритети;

- тенденція до збільшення кількості та складності структур та масштабів завдань, що складно адаптувати до змінних умов (одночасне здійснення цілого комплексу стратегічних реформ та тривалий перехідний період зумовив наявність у системі публічного управління низки дублюючих структур, складність розмежування повноважень та відповідальності (наприклад, між районними радами, районними державними адміністраціями та новоутвореними об'єднаними територіальними громадами, особливо, якщо останні об'єднали усі громади району), розмивання поля контролю);

- брак ефективного лідерства та навичок управління змінами.

Таким чином, коли ми ведемо мову про проблеми у реалізації стратегічних пріоритетів, варто виокремити такі:

- амбітність та складність намічених перетворень, що в поєднанні з довгостроковою перспективою містять загострені ризики щодо зміни законодавства, векторів публічної політики та технологій їх реалізації;

- критичне сприйняття проміжних результатів реалізації намічених цілей, негативні оцінки аналітиків та громадське невдоволення, що може спричинити відмову від реалізації намічених планів, водночас така незавершеність обумовлює зниження ефективності реалізації стратегії, а непопулярність реформ, як свідчить світова практика, досить часто обумовлена докорінністю змін, що

в свою чергу приносить позитивні результати за умов повної реалізації наміченого курсу та лише у довгостроковій перспективі;

- низький рівень професійної компетентності як публічних службовців так і споживачів. При цьому рівень самосвідомості останніх є визначальним, оскільки до масштабних перетворень варто підходити зі стратегічним баченням та усвідомленням суспільної необхідності.

Втрата Україною ключових позицій у міжнародному економічному просторі, неготовність до нових зовнішніх та внутрішніх викликів, загострення проблем на місцевому рівні є наслідком поглиблення як економічних, так і соціальних та гуманітарних диспропорцій між регіонами, що в сукупності складає загрозу безпеці держави. Адже без реального врахування регіональних аспектів досягти сталого розвитку держави загалом не видається можливим.

Розробка та реалізація стратегій регіонального розвитку регіонів, як документа, що окреслює перспективи, сприяє ефективному використанню наявного ресурсного потенціалу, виявленню та використанню унікальних конкурентних переваг, що створює передумови для економічного зростання та соціально-гуманітарного розвитку, в цілому забезпечуючи стабільність. Нагадаємо, що Стратегії регіонального розвитку регіонів України на період до 2020 року були ухвалені у другій половині 2014–2015 роках (крім стратегій Автономної Республіки Крим та м. Севастополь), що і передбачалося Державною стратегією регіонального розвитку на період до

2020 р. [3] на виконання Плану заходів з її реалізації.

Визначаючи архетипи [7], ми зазначили територіальну (регіональну, місцеву) самоідентифікацію, що є одним з найсуперечливіших архетипів. У вітчизняних реаліях та за наявних історичних передумов саме в цьому архетипі, його вияві в об'єкті управління криється загроза розколу країни через мовні, релігійні, зовнішньополітичні преференції окремих територіальних спільнот. Саме через цей архетип яскраво можна проілюструвати необхідність забезпечення консолідації нації, формування самоідентифікації на рівні “я — громадянин України”. Враховуючи вітчизняні особливості та значні відмінності в межах євроінтеграційних прагнень, варто було б запозичити ключовий принцип побудови ЄС — єдність в багатоманітності. Саме ґрунтуючись на цьому, можна розпочинати консолідацію всього суспільства та формування національної самоідентифікації. Особливо враховуючи той факт, що на часі наявність реальних зовнішніх загроз виступає додатковим консолідуючим фактором.

Серед причин, що унеможливають сталий регіональний розвиток, їх перетворення на конкурентні регіони, визначено [10]:

- відсутність системних підходів та узгодженості стратегії як і з пріоритетами державної регіональної політики, так і з програмними документами та напрямками розвитку регіону;

- низька ефективність стратегічного планування регіонального розвитку, в тому числі і прогнозування,

наявних: передбачено план діяльності лише на 5 років, тож відсутність бачення сценаріїв майбутнього розвитку перетворює стратегію на оперативні плани, які слугують уточненням поточних цілей, механізмів та засобів їх досягнення — працюємо за принципом “гасіння пожежі”;

- статичність та зосередженість на вирішенні наявних проблем розвитку регіонів.

Безперечно, процес формування та виконання стратегій регіонального розвитку регіонів перебуває у прямій залежності від зовнішнього середовища — зміни суспільно-політичної ситуації та ринкових засад економічної складової. Це актуалізує потребу в оновленні методичного забезпечення розробки стратегій. Зокрема, протягом 2015–2016 рр. Кабінетом Міністрів України та Міністерством регіонального розвитку будівництва та житлово-комунального господарства України було ухвалено низку нормативно-правових документів:

- Порядок розроблення Державної стратегії регіонального розвитку України і плану заходів з її реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених Стратегії і плану заходів (11.11.2015, постанова № 931);

- Порядок розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів (11.11.2015, постанова № 932);

- Методика розроблення, проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональних стратегій розвитку та планів захо-

дів з їх реалізації (31.03.2016, наказ № 632).

Оскільки чинні стратегії регіонального розвитку регіонів були ухвалені у 2014–2015 роках на основі попередніх методичних рекомендацій від 2011 року, то це зумовлює потребу у черговому їх оновленні та коригуванні трирічних планів заходів з їх реалізації. Адже вказані вище методичні рекомендації від 2016 р. за фактом можуть бути застосовані лише до моніторингу виконання стратегій та оцінки виконання планів заходів з їх реалізації.

Розглянемо більш детально практичний досвід щодо визначення стратегічних пріоритетів сталого розвитку на прикладі м. Вінниця. Так, “Стратегія розвитку Вінниця-2020” [11] сфокусована на досягненні високого, що відповідає сучасним вимогам рівня і якості життя, комфортних умов для проживання на основі формування конкурентоспроможної економіки і розвиненої соціальної сфери. Для цього визначено та затверджено п’ять стратегічних напрямів: формування сильної місцевої громади; економічний розвиток, спрямований на високий та якісний рівень зайнятості; сталий екологічний розвиток і покращення якості надання комунальних послуг; якість соціального життя; збалансований просторовий розвиток.

Так, наприклад, в межах першого стратегічного пріоритету “Формування сильної місцевої громади” за два останні роки реалізовано 77 проектів, з яких по 27 впроваджено за цілями: “Вінниця як місто з розвиненим громадянським суспільством” та “Лідерство Вінниці у підвищенні

ефективності та дієвості місцевого самоврядування”. За цими цифрами копітка щоденна праця виконкому міської ради та її депутатського корпусу щодо розвитку: адміністративних та соціальних послуг, орієнтованих на громадян, інститутів громадянського суспільства, міської ідентичності тощо. І все це супроводжується постійним навчанням не тільки безпосередніх працівників, а всіх задіяних учасників у реалізації стратегії розвитку: форуми, тренінги, круглі столи, конференції тощо.

Слід також додати і те, що для реалізації “Стратегія розвитку Вінниця-2020” прийнято низку концептуальних програм, реалізація яких спрямована на досягнення пріоритетів розвитку. Зокрема: Програма сприяння залучення інвестицій у м. Вінницю на 2018–2020 роки, затверджена рішенням міської ради від 24.11.2017 р. № 930; Маркетингова стратегія м. Вінниці – 2020, затверджена рішенням міської ради від 27.06.2018 р. № 1222. Так, впровадження Маркетингової стратегії міста Вінниці-2020 сприятиме формуванню позитивного інвестиційного та туристичного іміджу міста, створенню реальних можливостей для залучення інвестицій, встановлення ефективних регіональних і міжнародних зв’язків.

Прикладом, що свідчить про потенційну ефективність реалізації досить непопулярних реформ є забезпечення надання транспортних послуг. Маючи на меті подолати збитковість місцевого громадського транспорту органами місцевого самоврядування м. Вінниці було прийнято рішення відмовитися від

послуг приватних перевізників та спрямувати частину бюджетних коштів на створення муніципального трамвайно-тролейбусного та автобусного парків. Попри чіткість та спланованість реформи, чіткий прорахунок навантажень та дослідження пасажиропотоків на перших етапах реалізації вона була не лише непопулярною, а й викликала значне суспільне невдоволення, а мешканці окремих мікрорайонів навіть організовували демонстрації щодо відміни таких рішень. Однак, після проведення низки корегуючих впливів, після того як мешканці міста звикли до новоутвореної системи вдалося не лише оновити рухомий склад муніципального транспорту, а й забезпечити перевезення пасажирів згідно з чіткими графіками, а отриманий результат нині має досить високі оцінки мешканців міста.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Причинами, що зумовлюють невдачі при здійсненні реформ, є: неврахування ендогенного потенціалу та наявних архетипів; викривлення інформаційних потоків, за результатами якого може бути цілком відсутня інформація про стан реформованого об'єкта; невдачі у реалізації політик та непопулярність перетворень; тенденція до збільшення кількості та складності структур та масштабів завдань, що складно адаптувати до змінних умов; брак ефективного лідерства та навичок управління змінами тощо. Негативними наслідками зазначених факторів є:

- зростання складності адміністративних процедур (проблема перехідного періоду, обумовлена впро-

вадженням нових норм та процедур паралельно з існуючими, що знижує рівень прозорості та довіри до органів влади);

- ускладнення у координуванні діяльності структур (проблема нечіткого розподілу повноважень, наявність прогалин та дублювання, що виявляються на тлі неузгодженості діяльності розрізнених структур, що в сукупності не лише ускладнює, а й унеможлиблює досягнення намічених цілей).

Таким чином, основними загрозами для реалізації стратегічних пріоритетів є: брак відповідних управлінців та лідерів; нестача навичок щодо управління змінами; слабе управління ризиками; складність, розмір та амбітність перетворень; фрагментарність та нескоординованість дій; надмірна концентрація на підборі методів та процесі, незавершеність діяльності. А головною причиною непопулярності стратегічних перетворень є необхідність спрямування значних ресурсів впродовж тривалого періоду часу та відтермінованість кінцевих результатів, що в сукупності призводить до негативного суспільного сприйняття. По суті, зазначені загрози є притаманними не лише вітчизняній управлінській практиці, але наявні в Україні архетипи значно підсилюють та загострюють негативні вияви окремих з них.

Відтак, прагнення України до сталого розвитку на засадах конкурентоспроможності, поряд з іншим, невідкладно потребує реформування системи публічного управління на науково-обґрунтованих, методологічно апробованих засадах. А також розробки та впровадження нових

підходів до використання людського, економічного та природно-ресурсного, інших потенціалів держави, що надало б змогу забезпечити якісно новий рівень життя громадян України, що і складає предмет подальших наукових розвідок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про Стратегію сталого розвитку “Україна – 2020”: указ Президента України № 5/2015 від 12 січня 2015 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/18688.html?PrintVersion>
2. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80/conv>
3. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року / Постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 року № 385 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>
4. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України “Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2018 році”. — К., 2018. — 1316 с.
5. *Sauer C., Gemino A. and Reich B. H.* (2007): “The Impact of Size and Volatility on IT Project Performance: Studying the factors influencing project risk” Communication of the ACM, November 2007, Vol. 50, № 11.
6. *Fishenden J. and Thompson M.* (2012): “Digital Government, Open

Architecture, and Innovation: Why Public Sector IT Will Never Be The Same Again”, accepted for publication in Journal of Public Administration, Research and Theory, 2012.

7. *Лесик О.* Архетипи та їх роль у розвитку вітчизняної моделі державного управління. Архетипіка і державне управління: виклики та ризики суспільної трансформації. — 2016. — С. 39–49.
8. *Федоренко Н. П.* Методологические проблемы совершенствования управления экономикой // Вопросы философии. — 1974. — № 6. — С. 3–15.
9. Оцінка громадянами ситуації в країні, ставлення до суспільних інститутів, електоральні орієнтації. Результати соціологічного дослідження. Дослідження проведене соціологічною службою Центру Разумкова з 21 по 26 березня 2019 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [razumkov.org.ua/.../otsinka-hromadianamy-sytuatsii-v-kraini-stavlennia-do-suspilnyk....](http://razumkov.org.ua/.../otsinka-hromadianamy-sytuatsii-v-kraini-stavlennia-do-suspilnyk...)
10. Оновлення регіональних стратегій задля забезпечення стабільного розвитку: аналітична записка / Нац. ін-т стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/region_strategy-26d31.pdf
11. Стратегія розвитку “Вінниця 2020”. Рішення Вінницької міської ради від 30.08.2013 р. № 1405 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.vmr.gov.ua/Docs/default.aspx>

REFERENCES

1. Ukaz Prezydenta Ukrainy Pro strategiyu stalogo rozvytku “Ukraine – 2020” № 5/2015 vid 12 sichnya 2015 r. [Decree of the President of Ukraine About the Strategy of Sustain-

- able Development “Ukraine 2020” № 5/2015 dated January 12, 2015]. [www.president.gov.ua. Retrieved from: http://www.president.gov.ua/documents/18688.html?PrintVersion](http://www.president.gov.ua/documents/18688.html?PrintVersion) [in Ukrainian].
2. Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrainy pro shvalennya koncepcii reformuvannya mistsevogo samovryaduvannya ta terytorialnoi organizacii vlady v Ukraini vid 1 kvitnya 2014 r. № 333-r. [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine On Approving the Concept of Reforming of Local Self-Government and Territorial Organization of Power in Ukraine dated April 1, 2014 № 333-p.]. [zakon4.rada.gov.ua. Retrieved from: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80/conv](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80/conv) [in Ukrainian].
3. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy Pro zatverdzhennya derzhavnoi strategii regionalnogo rozvytku na period do 2020 roku vid 6 serpnia 2014 roku № 385 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine on Approval of the State Strategy for Regional Development for the period up to 2020 dated August 6, 2014 № 385]. [zakon0.rada.gov.ua. Retrieved from: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF](http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF) [in Ukrainian].
4. Analitchna dopovid do Schorichnogo Poslannya Prezidenta Ukrainy do Verkhovnoi Rady Ukrainy “Pro vnutrishnye ta zovnishnye stanovische Ukrainy v 2018 rotsi” [An analytical report to the Annual Address of the President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine “About the Internal and External Situation of Ukraine in 2018”] (2018) Kyiv. NISD [in Ukrainian].
5. *Sauer C., Gemino A. and Reich B. H.* (2007): “The Impact of Size and Volatility on IT Project Performance: Studying the factors influencing project risk” Communication of the ACM, November, Vol. 50, № 11. [in English].
6. *Fishenden J. and Thompson M.* (2012): “Digital Government, Open Architecture, and Innovation: Why Public Sector IT Will Never Be The Same Again”, Journal of Public Administration, Research and Theory, 6, 1–28. [pdfs.semanticscholar.org Retrieved from: https://pdfs.semanticscholar.org/8a2e/d5323b049323bcba64f4c44cfaebc5046c20.pdf](https://pdfs.semanticscholar.org/8a2e/d5323b049323bcba64f4c44cfaebc5046c20.pdf) [in English].
7. *Lesyk O.* (2016) Archetypy ta ix rol u rozvytku vitchyznyanoi modeli derzhavnogo upravlinnya. [Archetypes and their role in the development of the national public administration model.] Archetypika i derzhavne upravlinnya: vyklyky ta ryzyky suspilnoi transformacii. — Archetype and Public Administration: Challenges and Risks of Social Transformation, 39–49 [in Ukrainian].
8. *Fedorenko N. P.* (1974) Metodologicheskie problemy sovershenstvovaniya upravleniya ekonomikoj [Methodological problems of improving the management of the economy]. Voprosy filosofii — Questions of philosophy, 6, 3–15. [in Russian].
9. Otsinka gromadyanamy situacij v krajin, stavlennya do suspilnyh instytutiv, elektoralni oriyentacii. rezultaty sotsiologichnogo doslidzhennya. Doslidzhennya provedene sotsiologichnoyu sluzhboyu Tsentru Razumkova z 21 po 26 bereznia 2019 roku. [Assessment by citizens of the situation in the country, attitudes towards social institutions, electoral orientation. Results of sociological research. The research was conducted by the sociological service of the Razumkov Center from March 21 to March 26, 2019.]. [razumkov.org.ua. Retrieved from: razumkov.org.ua/.../otsinka-hromadianamy-sytuatsii-v-](http://razumkov.org.ua)

- kraini-stavlennia-do-suspilnyk.... [in Ukrainian].
10. Onovlennya regionalnyh strategij zadlya zabezpechennya stabilnogo rozvytku: analitichna zapyska. Nacionalnyj instytut strategichnyh doslidzhen [Updating of regional strategies for sustainable development: analytical note. National Institute for Strategic Studies]. www.niss.gov.ua. Retrieved from: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/region_strategy-26d31.pdf [in Ukrainian].
 11. Rishennya Vinnytskoi miskoi rady pro Strategiyu rozvytku "Vinnytsya 2020" vid 30.08.2013 roku № 1405 [The decision of the Vinnytsa City Council about Development Strategy "Vinnytsa 2020" dated August 30, 2013, No. 1405.]. www.vmr.gov.ua. Retrieved from: <http://www.vmr.gov.ua/Docs/default.aspx> [in Ukrainian].

УДК 351.851:005.332.3

DOI: <https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-18-3-389-401>

Семенець-Орлова Інна Андріївна,

доктор наук з державного управління, доцент кафедри соціології та політології, Національний авіаційний університет, 03058, м. Київ, вул. Комарова, 1, тел./факс: (044) 406 71 53, e-mail: innaorlova@ukr.net

ORCID: 0000-0001-9227-7426

Семенець-Орлова Інна Андреевна,

доктор наук по государственному управлению, доцент кафедры социологии и политологии, Национальный авиационный университет, 03058, г. Киев, ул. Комарова, 1, тел./факс: (044) 406 71 53, e-mail: innaorlova@ukr.net

ORCID: 0000-0001-9227-7426

Semenets-Orlova Inna Andriivna,

Doctor of Sciences in Public Administration, Associate Professor of the Department of Political Science and Sociology, National Aviation University, 03058, Kyiv, Str. Komarova, 1, tel.: (044) 406 71 53, e-mail: innaorlova@ukr.net

ORCID: 0000-0001-9227-7426

ЦІННІСНИЙ КОНЦЕПТ МИРОБУДІВНИЦТВА В УКРАЇНІ

Анотація. Проаналізовано інтегративний потенціал моделі громадянського патріотизму для успішного завершення демократичного транзиту в сучасній Україні.

Зазначено, що громадянський патріотизм вимагає критичної кількості патріотів, які мають освітню підготовку до конструктивної взаємодії у складному суспільстві та орієнтовані на забезпечення суспільних інтересів. Наголошено, що рівень громадянської компетентності дітей та молоді на сьогодні в Україні недостатньо високий. Проте, якщо тенденція актуалізації питання громадянської освіти в публічному дискурсі зберігається, то за кілька років модель громадянського патріотизму може стати ефективною для більшості українців. Ця модель виявлятиме особливу дієвість у нестабільному контексті.

Порівняно зміст дефініцій “націоналізм” та “патріотизм”, зіставлено характеристики сентиментального та конструктивного видів патріотизму. Наголошено, що громадянськість, як і патріотизм, передбачає турботу про

суспільний інтерес. Основною складовою громадянства є активна участь особистості в житті суспільства для суспільного блага.

Основою культури громадянськості є орієнтація на громадянську відповідальність. Доведено, що громадянський патріотизм — ідеальна модель для складного суспільства, відбивається у прихильності особи до інтересу країни (суспільного, публічного інтересу), активній позиції щодо його захисту та виконання громадянських обов'язків поряд з обґрунтованою (і афективною, і раціональною) позитивною оцінкою загальнокраїнових реалій гнучкого формату. Проаналізовано поняття громадянськості з точки зору підходу стратегемності. Дістало подальшого розвитку дослідження “педагогіки миру”. Приділено увагу особливому інструментальному потенціалу освіти для розвитку культури громадянськості в українському суспільстві.

Ключові слова: громадянськість, миробудівництво, ціннісний концепт, архетипний підхід, сталий розвиток.

ЦЕННОСТНЫЙ КОНЦЕПТ МИРОСТРОИТЕЛЬСТВА В УКРАИНЕ

Аннотация. Проанализирован интегративный потенциал модели гражданского патриотизма для успешного завершения демократического транзита в современной Украине.

Отмечено, что гражданский патриотизм требует критического количества патриотов, которые имеют образовательную подготовку к конструктивному взаимодействию в сложном обществе и ориентированы на обеспечение общественных интересов. Указано, что уровень гражданской компетентности детей и молодежи в настоящее время в Украине недостаточно высок. Однако, если тенденция актуализации вопроса гражданского образования в публичном дискурсе будет сохраняться, через несколько лет модель гражданского патриотизма может стать эффективной для большинства украинцев. Эта модель проявит особую эффективность в нестабильном контексте.

В работе сравниваются содержания дефиниций “национализм” и “патриотизм”, сопоставлены характеристики сентиментального и конструктивного видов патриотизма. Отмечено, что гражданственность, как и патриотизм, предполагает заботу об общественном интересе. Основной составляющей гражданства является активное участие личности в жизни общества для общественного блага.

Основой культуры гражданственности является ориентация на гражданскую ответственность. Доказано, что гражданский патриотизм — идеальная модель для сложного общества, отражается в приверженности личности к интересу страны (общественного, публичного интереса), активной позиции по его защите и выполнения гражданских обязанностей наряду с обоснованной (и афективной, и рациональной) положительной оценкой реалий страны. Проанализированы понятия гражданственности с точки зрения подхода стратегемности. Получило дальнейшее развитие исследование “педагогика мира”. Отмечено особый инструментальный потенциал образования для развития культуры гражданственности в украинском обществе.

Ключевые слова: гражданственность, миростроительство, ценностный концепт, архетипический подход, устойчивое развитие.

VALUABLE CONCEPT OF PEACE-BUILDING IN UKRAINE

Abstract. The conducted study concluded that the most integrative potential for the successful completion of democratic transit in Ukraine could be a model of patriotism built on the basis of a high level of civil competency of individuals and called the “citizenship patriotism” model.

Citizenship patriotism requires a critical amount of patriots trained to constructive interaction in a complex society and oriented towards securing public interest. As the results of the survey showed, the level of citizenship competencies of children and youth is not high enough in Ukraine at the moment. However, if the same tendency is maintained for the actualization of the issue of civil education in public discourse, in few years the model of citizenship patriotism can become an effective model of patriotism for the majority of Ukrainians, which will be effective in the unstable context of socio-political development and play a key factor in the successful completion of democratic transit in Ukraine.

The article compares the content of the definitions of “nationalism” and “patriotism”, comparing the characteristics of sentimental and constructive types of patriotism. It is emphasized that citizenship, like patriotism, involves care for public interest. The main component of citizenship is the active participation of the individual in the life of society for the public good.

At the heart of the civic culture is the focus on civil responsibility. It is proved that civil patriotism is an ideal model for a complex society, which is reflected in the commitment of the person to the interest of the country (public and public interest), an active position on its protection and fulfillment of civil obligations, along with a substantiated (and affective, and rational) positive assessment general national realities of flexible format. The concept of citizenship from the point of view of strategy approach is analyzed. The further development of the study of “pedagogy of peace” was obtained. The special educational potential of the culture of civic citizenship in the Ukrainian society is emphasized.

Keywords: citizenship, peace-building, value concept, archetype approach, sustainable development.

Постановка проблеми. У сучасній Україні питання миробудівництва залишається відкритим уже 5 років. Останнім часом також почастішали звернення науковців до цієї проблеми. Відомий український теоретик С. Клепко аналізує освітню парадигму під назвою “педагогіка миру”, що базується на по-

няттях глобально розширеної відповідальності, емпатії, довіри [1, с. 21]. Завдання педагогіки миру — формувати миролюбство в суб’єктів освіти нарізно без врахування численних факторів. Однак вчений наголошує, що війни розпочинаються не від нестачі виховання чи освіти, швидше їх розпочинають освічені правителі,

тому для потреб освіти важливим є філософське пізнання природи сучасних воєн [1, с. 22]. У цій дискусії цінною є промова М. Барбера “Короткі роздуми про освіту і причини воєн”. Британський вчений детермінує значний потенціал освіти для усунення причин воєн і закликає до безперервної освіти [2].

Розмірковуючи про роль культурних чинників у процесах освітніх змін, вчені часто аналізують кейс “м’якої сили” (наприклад, як підхід до сучасної успішної модернізації Китаю). Теорія “м’якої сили” була вперше розроблена американським політологом Дж. Найєм, який наголошував на вагомості для способу досягнення успіху на світовій арені, окрім економічної і воєнної міці, культурних і політичних цінностей країни [3]. Багато китайських вчених на основі цієї теорії обґрунтовують підхід нарощення політичної сили Китаю на основі зростання уваги до культури (це відображається в активізації культурних обмінів, пропаганду привабливості китайської моделі розвитку, мирну зовнішню політику і переконання у своїй відповідальності). На цій основі теоретики характеризують так зване стратегемне мислення китайців, що полягає у неординарних способах досягнення мети мирним шляхом на основі поступовості, прагматизму, гнучкості, об’єктивності, духовної свободи, гуманності, доброчесності. Передумовами такого феномену стали філософські школи Древнього Китаю: даосизм, легізм, конфуціанство. Відтак, стратегемність полягає у популяризації національних інтересів через особливий підхід трансляції

культурних цінностей, підтримки соціальної гармонії, взаєморозуміння на основі соціокультурних особливостей кожної країни, а також верифікації на практиці дієвості ідей та концептів. До підходу практичної значущості певних ідей ми неодноразово звертали у своїх публікаціях, обґрунтовуючи практичну громадсько-політичну участь дітей та молоді як обов’язковий елемент процесу формування їхніх громадянських переконань та установок [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема миробудівництва і роль освіти в цьому процесі ставала предметом праць як зарубіжних (Г. Алмонд, М. Барбер, С. Верба, М. Гайдеггер, Л. Річардсон, С. Хантінгтон та ін.), так і вітчизняних вчених (С. Клепко, Г. Родик, Л. Скороход та ін.). Архетипна парадигма та дослідження соціостального представлені в українській науковій думці працями вчених Української школи архетипіки — Е. Афоніна, О. Суший, О. Бандурки, А. Мартинова та ін. У даній роботі проблема миробудівництва буде розглянута у аспекті аналізу інструментального потенціалу громадянськості та громадянської освіти.

Мета статті — дослідити ціннісний концепт миробудівництва в Україні на основі аналізу освітнього потенціалу суспільства.

Виклад основного матеріалу. Політичний транзит визначає дві головні передумови успішного переходу до демократії: наявність відповідного рівня національної єдності, політичної волі до демократичного переходу та реальна боротьба за демократію [5, с. 667]. Переосмислення різних

шляхів вирішення проблеми забезпечення національної єдності після акцій громадянського протесту в Україні під назвою “Революція Гідності” знайшло своє відображення у багатьох наукових публікаціях. На етапі сплеску громадянської активності у першій половині 2014 р., науковці все частіше почали називати фактором, який би забезпечив сталу громадянську участь, а також результативну роботу державного апарату в умовах проблем політичного розвитку (анексія Криму, початок військової агресії на Сході України) — патріотизм. Це знайшло відображення навіть у тому, що в першому варіанті проекту Закону України “Про державну службу” серед переліку принципів державної служби на першому місці було поставлено “патріотизм”. Після близько двох років громадських обговорень, у кінцевому варіанті Закону України “Про державну службу”, прийнятого Верховною Радою України 10.12.2015 р., патріотизм (визначено як “відданість та вірне служіння Українському народові”) в означеному переліку було поставлено на четверту позицію (ст. 4, п. 1, підпункт 4) [6]. У попередньому Законі України “Про державну службу” від 16.12.1993 р. поняття “патріотизм” не згадувалося взагалі. Звісно, в умовах, коли багато державних службовців України у Криму та на окремих територіях Донецької і Луганської областей зрадили національні інтереси, актуальність патріотизму зазвучала по-новому. З іншого боку, це була закономірна реакція Української держави на бурхливий розвиток громадянського суспільства та суспільного запиту на

публічність, прозорість, відкритість, колегіальність управління державою та професійність і політичну неупередженість державної служби.

Якщо виходити із підходу трьох фаз демократичного транзиту (автор — Д. Растоу, 1) підготовча фаза, яка характеризується визріванням конфлікту основних соціальних сил; 2) фаза прийняття рішень на основі розв’язання конфлікту (мирним або революційним шляхом) і встановлення основних історичних правил демократичного правопорядку; 3) фаза утвердження нових форм взаємовідносин держави та громадянського суспільства через досягнення національної єдності), то Україна наразі перебуває (уже другий раз, перший був після “Помаранчевої революції” 2004 р.) на переході від другої до третьої фази. На думку Д. Растоу, стабільні демократії для свого існування потребують не лише здорової економіки, а й консенсусу з приводу певних суспільних цінностей і переконань, на основі яких можна досягнути єдності політичної. Тому посткомуністична демократизація зачіпає не лише сферу політики, а й культурний склад розуму українців.

Для того, щоб розв’язати внутрішні проблеми, українське суспільство, маючи власні інтелектуальні резерви, тривалий час було змушене імпортувати чужий досвід. Це була ситуація прояву дії архетипу “дистресового досвіду” [7] і певним чином вплинуло на те, що політична культура українців має суперечливий, еклектичний характер, визначається відсутністю чіткої спрямованості політичного розвитку та пріоритетів внутрішньої політики, зростання со-

ціального песимізму та наявністю синдрому дива, що послаблює політичну волю людини. Проте впродовж останніх 4-х років ментально властивий українцям кордоцентризм дещо трансформується — українське суспільство починає все менше довіряти обіцянкам політиків, втрачає ілюзії, починає мислити більш раціонально, усвідомлює потребу мобілізації внутрішніх ресурсів.

Наразі громадяни України все більше самоорганізуються, об'єднуються для вирішення проблем, створюючи інститути громадянського суспільства. На тлі певної недовіри до держави, є велика вірогідність подальшої розбудови співпраці між громадянами на рівні невеликих груп та об'єднань в Україні. Наприклад, згідно з даними Інституту соціології НАНУ, кількість українців, які не належали до жодної організації чи руху, впало з 87 % у 2014 році до 82 % у 2016 р. [цит. за 8]. Позаяк нові суспільно-політичні реалії зумовлюють потребу виховання активного, свідомого, відповідального громадянина (good citizen), який буде здатний розбудовувати Українську державу відповідно до обраного євроінтеграційного вектора розвитку за новою моделлю управління державою (good governance).

Стенфордська філософська енциклопедія стандартним визначенням “патріотизму” наводить наступне: це любов до своєї країни [9]. Його значення, зазвичай, пов'язане з його роллю у підтримці національної згуртованості від імені держави тією мірою, в якій держава заохочує членів суспільства до поваги громадянських обов'язків. Розгляд цього

питання дуже сильно варіюється від одного контексту до іншого, тому теоретики пропонують говорити про “патріотизм” у множині [10].

Патріотизм можна визначити як систему поглядів (культурних, свідомих установок), що відображають негнучку прихильність особи до певної країни, що характеризується беззаперечною позитивною оцінкою цієї країни, стійкою вірністю та нетерпимістю до критиків. Теоретик С. Натансон визначає патріотизм як ідентифікацію людини як члена своєї країни, що виявляється в особливій любові до неї, почутті гордості за досягнення своєї країни та ганьби за її програти, занепокоєнню щодо благополуччя свого народу, готовністю жертвувати задля його щасливого майбутнього [11, с. 34–35]. Звідси, цінним є обґрунтування патріотизму як афективного явища, у змісті якого сильні символічні (сентиментальні) інтерпретації.

Теоретик Г. Келмен запропонував два базові типи патріотизму — сентиментальний та інструментальний [12, с. 174]. Сентиментальний патріотизм полягає у “сприйнятті групи для особистої ідентичності”, інструментальний — у “сприйнятті групи для задоволення своїх особистих потреб та інтересів”. Сентиментальний патріотизм характеризується беззаперечною позитивною оцінкою, вірністю країні та нетерпимістю до її критиків. Інструментальний (або конструктивний) патріотизм характеризується критичною лояльністю до країни, що зумовлено бажанням позитивних змін. Обидві орієнтації демонструють позитивну ідентифікацію на основі почуття афективної

прихильності до країни. Проте сентиментальний (іноді називають — “сліпий”) патріот вважає критику нації інакомисленням, а це суперечить довгостроковим національним інтересам [12, с. 183].

Відомі дослідники Г. Алмонд і С. Верба у праці “Громадянська культура: політичні відносини і демократія у 5-ти націях” [13] виділили такі ознаки громадянської культури: відчуття гордості за свою націю, очікування справедливого відношення до суспільства з боку влади, толерантне ставлення до опозиційних партій, активна участь громади у місцевому самоврядуванні, впевненість у своїй можливості брати участь у політиці, громадянська співпраця і довіра, членство громадян в автономних об’єднаннях. У цьому контексті бачення вченими змісту поняття “громадянська культура” можна окреслити як “освічений патріотизм”.

Деякі сучасні теоретики ставлять під сумнів моральну легітимність патріотичності почуттів, часто висвітлюючи ймовірний зв’язок патріотизму з міжнародними напруженнями та його маніпулятивне використання як інструменту військової мобілізації. Поряд з дискусіями на цю тему виникає інше питання: чи можна чітко відмежувати патріотизм і націоналізм?

Дж. Оруелл протиставляв “патріотизм” і “націоналізм” з наступної точки зору. На його думку, апологети націоналістичних ідей занурюють свою індивідуальність у колективні прагнення свого народу, прагнуть отримати як можна більше влади та престижу для своєї країни. Патріоти, на відміну від націоналістів,

вважають свій народ кращим, але не бажають нав’язувати іншим свій спосіб життя [14, с. 362]. Отже, з точки зору Дж. Оруелла, патріотизм більше сповнений ідей толерантності та плюралізму, а, звідси, — демократії. Погоджуючись з Дж. Оруеллом, теоретик М. Біллінг стверджує: коли любов та особлива турбота про свою країну стає “неприборканою” і зумовлює замислюватися про погане ставлення щодо інших, то такі ознаки характеризують націоналізм [15, с. 55–59].

Методологічно цінним є бачення розбіжності між поняттями “націоналізму” та “патріотизму”, яке дав Л. Актон: націоналізм — це “наше з’єднання з расою”, яке є природним або фізичним, тоді як патріотизм — це усвідомлення наших моральних обов’язків політичній спільноті [16, с. 163]. У цій позиції важлива значуща оцінка моралі як універсального регулятора світу майбутнього. На такому значенні моралі наголошував і, зокрема, автор теорії “Чорного лебедя” Н. Талеб [17].

Як свідчать останні дослідження, найближчий час характеризуватиметься поширенням колективних ідентичностей, а також емоційно вольових сенсів соціальних спільностей [18]. Адже з подальшим розвитком демократії аналіз і розробка політики потребують все більшої співучасті громадян, а установка патріотизму, що може виступити мотиватором такої співучасті, найбільш поширена у вигляді її символічного (сентиментального) типу (сентиментальний тип приблизно на 40 % більш поширений у сучасних демократичних суспільствах, ніж

конструктивний тип патріотизму [19]).

Про тип патріотизму, який більшою мірою пов'язується з мораллю, тому може бути визначений, як оптимальна модель, виходячи із дискусії вище, розмірковував С. Натансон. Вчений запропонував назвати його “помірним патріотизмом” [20]. Зміст “помірного патріотизму” ілюструє намагання поєднати установки досягнення блага для своїх співвітчизників і ідеї турботи про все людство. С. Натансон відкидає космополітичний підхід А. Макінтайра [21] і наголошує на важливості морального мислення у визначенні основних змістових компонентів патріотизму. Наприклад, патріот буде зобов'язаний боротися за свою країну, але лише з тієї причини, що війна є і залишається справедливою [22]. Водночас прихильники крайнього патріотизму вважають, що вони зобов'язані боротися за свою країну будь-якими засобами і за будь-яких обставин. Звідси, помірний патріотизм близький до поняття “громадянськість” [22].

Патріотизм визначається як любов до своєї країни, ототожнення з нею, особлива турбота про її благополуччя, а також про співвітчизників, що можна також схарактеризувати турботою про “суспільний (публічний) інтерес” [23]. Суспільний інтерес — це узагальнений варіант індивідуальних та групових інтересів, легітимізований у суспільній думці; публічний інтерес — це визнаний публічною владою суспільний інтерес, що користуються підтримкою держави. Визнання публічності інтересу здійснюється шляхом його правового забезпечення, наприклад, декла-

руванням у законах. Наприклад, публічні інтереси Українського народу зафіксовано у Конституції України. Французькі теоретики наголошують на іншому значенні патріотизму як визнання обов'язків один перед одним як громадян, що вимагає співпраці, спільної роботи, толерантності та безкорисливості [10]. За такого підходу взагалі можна ототожнювати зміст понять “патріотизм” та “громадянськість”. Однак, ми не погоджуємося з його авторами, хоча визнаємо деяку змістовну синонімічність поняття “громадянськість” і “помірного патріотизму”. На нашу думку у системі суміжних поставлених проблемі категорій, громадянськість і є більш змістовно близькою до поняття “державний патріотизм” як діяльний та відповідальний патріотизм. Центральним поняттям державного патріотизму є “державність”, а не “держава”, тому він виявляється у активних практичних діях індивіда для забезпечення публічного інтересу. Логіка така: “я люблю свій народ, міцна державність створює можливості для його єдності і буття, тому я допомагатиму державі у реалізації її функцій, піклуючись про публічний інтерес”.

Поняттям “громадянськість” українські дослідники позначають певний морально духовний стан людей, що передбачає відчуття власної свободи і, водночас, відповідальності, віри у суспільні цінності [24, с. 42]. Як стверджує інший вчений І. Ільїн, бути справжнім громадянином — це “відчувати нерозривну тотожність між інтересом держави та своїм власним інтересом. І тому визнавати своїм власним інтересом

кожен духовно правильний інтерес своїх співгромадян” [25, с. 271].

Громадянськість відображає прагнення та волю жити разом. Отже, громадянськість, як і патріотизм, змістовно вміщують турботу про інтерес співгромадян. Основними їх складовими (що визначають змістовну схожість) є прийняття суспільної цілі, щира участь у житті власного народу та піклування про його розвиток.

Зарубіжні вчені В. Галстон та Е. Каллан підкреслюють важливість суспільної розумності у змісті громадянськості. Ця чеснота визначається як здатність слухати інших і формулювати власну позицію [9]. Цей компонент громадянськості апелює до означеного вище інструментального типу патріотизму.

Ю. Хабермас у своїй роботі “Між фактами та нормами” [26] стверджує, що нормативний зміст демократичного громадянства може визначатися без формування особистості в контексті “національної держави”. Цей підхід дещо суперечить нашому прагненню поєднати “патріотизм” та “громадянськість” для їх взаємопосилення, але також має місце у науковому дискурсі. Схожа позиція у теоретика Х. Старкі, який стверджує, що поняття “громадянськість” за своїм змістом завжди мало політичний і юридичний вимір [27, с. 7]. Хоча громадянськість певним чином пов’язане з національним концептом, це — автономна і незалежна теорія. У цьому контексті Х. Старкі зауважує, що у нових концепціях громадянськість існує і на наднаціональних рівнях [27, с. 8]. На відміну від Х. Старкі, ірландська дослідниця

М. Крейз стверджує, що хоча основою сучасного громадянства є орієнтація на громадянську відповідальність, саме культурні сили (ціннісне ставлення особистості до держави, країни та її громадян) імпліцитно скріплюють компоненти сучасного громадянства [28]. Наша позиція корелює до точки зору дослідниці.

Потреба у розвиненій громадянськості зростає із зміцненням Української державності. Процеси децентралізації, самовдосконалення політики, нова якість демократії та нова соціальна реальність (потреба ефективно співпрацювати в спільнотах задля колективного блага) потребують нової моделі патріотизму для сучасної України. Жива культура вимагає створення нових цінностей, хоча всі вони мають бути обговорені за критерієм поваги до людської гідності. Тому, наприклад, країни-лідери за показниками академічної успішності молоді перелаштовують освітні системи на ціннісний підхід, усвідомлюючи все більшу затребуваність ціннісного опертя індивіда для мирного співіснування у складному світі.

Поняття “патріотизм” більшою мірою стосується сфери психологічного, а громадянськість — культурного, свідомісного, поведінкового, більш раціонального. У різних дослідженнях і дискурсах поняття “громадянськість” наповнюється змістом — від самопожертви на благо держави до вільної та повноправної участі у громадському житті. Громадянськість передбачає, що кожен повинен долучитися до вирішення питань, які стосуються суспільного життя і діяти в ролі активного та відповідального громадянина, що поважає права ін-

ших, має розвинене почуття громадянської солідарності, сумлінно виконує громадянські обов'язки. Тому, на відміну від патріотизму, громадянськість, поряд з афективною прихильністю до певної країни, містить набір конкретних раціональних установок щодо активної участі індивіда у забезпеченні загального добробуту. Наприклад, повага до закону, що є складовою громадянськості, вимагає не сліпого підпорядкування вже прийнятим правилам і законам, а здатність брати участь у їх розробці.

Висновки. Громадянський патріотизм — ідеальна модель для складного суспільства, що відображається у прихильності особи до інтересу країни (суспільного, публічного інтересу), активній позиції щодо його захисту та виконання громадянських обов'язків поряд з обґрунтованою (і афективною, і раціональною) позитивною оцінкою загальнокраїнових реалій гнучкого формату. Цей формат дозволяє враховувати пріоритетність країнового інтересу, проте, з можливістю у демократичний спосіб обмірковувати позиції інших сторін.

Виходячи з історичних традицій Українського народу, а також, враховуючи сензитивність як невідмінну характеристику його менталітету, вважаємо громадянськість ціннісною основою для миробудівництва в сучасній Україні. У вітчизняному контексті громадянськість постає своєрідною стратегією, наділена величезним потенціалом для об'єктивного відображення соціокультурних особливостей українського суспільства. Роль освіти у процесі формування та розвитку культури громадянськості, а, на її основі грома-

дянського патріотизму — величезна. І хоча освіті як інструменту соціальних змін властива значна часозатратність, поряд з тим, цілеспрямований освітній процес характеризують стабільні результати, довготривалість і ціннісна значущість як для конкретної особистості, так і для всього суспільства. Відтак, миробудівництво в сучасній Україні значною мірою залежить від ефективності методів та технологій вітчизняної освіти, в тому числі громадянської освіти як її складової.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Кленко С.* Педагогіка миру і філософія війни: пошук істини / С. Кленко // Постметодика. — 2016. — № 2 (125). — С. 21–23.
2. *Барбер М.* Краткие размышления об образовании и причинах войн [Электронный ресурс] / М. Барбер // 2.04.2009. — Режим доступа: <http://www.msses.ru>
3. *Nye J.* The Means to Success in World Politics / J. Nye. — N.-Y. : Public Affairs, 2004.
4. *Семенець-Орлова І.* Суспільне замовлення на громадянську освіту [Електронний ресурс] / І. Семенець-Орлова. — Режим доступу : <http://education-ua.org/ua/articles/1327-suspilne-zamovlennya-na-gromadyansku-osvitu-abo-yak-virostiti-anglijskij-gazon-v-ukrajini>
5. Транзиту політичного (політичного переходу) теорія // Політичний енциклопедичний словник [Текст] / упоряд. В. Горбатенко; за ред. Ю. Шемшученка, В. Бабкіна, В. Горбатенка. — 2-ге вид., допов. і переробл. — К.: Генеза, 2004. — С. 666–667.
6. Про державну службу. Закон України від 10.12.2015 [Електронний

- ресурс] / Офіційний веб-портал Верховна Рада України. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/889-19>
7. *Донченко О.* Архетипи соціального життя і політика (Глибинні регулятиви психополітичного повсякдення): монографія / О. Донченко, Ю. Романенко. — К.: Либідь, 2001. — 334 с.
8. *Брік Т.* Кровотеча: діагноз без аналізу [Електронний ресурс] / Т. Брік // Рецензія соціолога на резонансну статтю у “Дзеркало тижня”. — Режим доступу : <https://voxukraine.org/uk/krovotecha-diagnoz-bez-analizu-setsenziya-sotsiologa-na-rezonansnu-stattyu-dzerkala-tizhnya/>
9. *Primoratz I.* “Patriotism” / The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Summer 2017 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL <https://plato.stanford.edu/archives/sum2017/entries/patriotism/>
10. *Françoise D.* Les diversités du patriotisme contemporain / D. Françoise // Critique international. — 2013. — Vol. 58. — P. 9–17.
11. *Nathanson S.* Patriotism, Morality, and Peace / S. Nathanson. — Lanham: Rowman & Littlefield, 1993.
12. *Kelman H.* Nationalism, patriotism, and national identity: Social-psychological dimensions / H. Kelman // In D. Bar-Tal & E. Staub (Eds.), Patriotism In the Life of Individuals and Nations. — Chicago: Nelson-Hall, 1997. — P. 165–189.
13. *Almond G.* The civic culture : Political Attitudes and Democracy in Five Nations / G. Almond, S. Verba. — Sage Publications, Inc, 1989. — 392 pgs.
14. *Orwell G.* Notes on Nationalism / G. Orwell // Collected Essays, Journalism and Letters, Sonia Orwell and Ian Angus (eds.). — London: Secker & Warburg, 1968. — Vol. 3. — P. 361–80.
15. *Billig M.* Banal Nationalism / M. Billig. — London : Sage Publications.
16. *Acton L.* “Nationality”. Essays on Freedom and Power. — Gloucester: Peter Smith, 1972. — P. 141–70.
17. *Талєб Н.* Антикрихкість. Про (не) вразливе у реальному житті / Н. Талєб. — К.: Наш формат, 2018. — 408 с.
18. *Semenets-Orlova I.* Multidimensional management contemporary: generation of social meanings for a new collective identities / I. Semenets-Orlova, Y. Kyselova // Public management. — June 2018 (Special edition). — № 4 (14). — P. 264–269, <https://doi.org/10.31618/vadnd.v1i14.118>
19. *Schatz R.* On the varieties of national attachment: Blind versus constructive patriotism / R. Schatz, E. Staub & H. Lavine // Political Psychology. — 1999. — Vol. 20 (1). — P. 151–174.
20. *Nathanson S.* In Defense of “Moderate Patriotism” / S. Nathanson // Ethics. — 2002. — Vol. 99. — P. 535–52.
21. *MacIntyre A.* Is Patriotism a Virtue? (The Lindley Lecture) / A. MacIntyre. — Lawrence: University of Kansas, 2002.
22. *Nathanson S.* Patriotism and the Value of Citizenship / S. Nathanson // Acta Analytica. — 2009. — Vol. 24. — P. 63–67.
23. *Семєнець-Орлова І.* Освіта для демократичного громадянства / освіта з прав людини як засіб формування культури громадянськості [Електронний ресурс] / І. Семєнець-Орлова // Громадянські компетентності у професійній освіті державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування // Зб. метод. матеріалів для системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації держ. службовців і посадових осіб місцевого самоврядування. — К., 2016. — С. 66–87. — Режим доступу : https://docu.in.ua/wp-content/uploads/2017/04/Gromadanski-kompetentnosti_.pdf

24. *Жадан І.* Політична культура та проблеми громадянської освіти в Україні: метод. посіб. / І. Жадан, С. Кисельов, О. Кисельова, С. Рябов. — К.: Тандем, 2004.
25. *Ильин И. А.* Сочинения : в 2 т. / И. А. Ильин. — М. : Медиум, 1994. — Т. 2. : Религиозная филос. — 576 с.
26. *Habermas J.* Between Facts And Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy / J. Habermas. — Cambridge, MA: MIT Press, 1996.
27. *Starkey H.* Democratic citizenship, languages, diversity and human rights [Text] / Guide for the development of Language Education Policies in Europe. From Linguistic Diversity to Plurilingual Education // Language Policy Division Directorate of School, Out-of-School and Higher Education. — Strasbourg : Council of Europe, 2002. — 33 p.
28. *Craith Nic M.* Culture and citizenship in Europe. Questions for anthropologists [Internet resource] / M. Nic Craith // Social Anthropology. — 2004. — № 3. — P. 289–300. — Mode to access : <http://europe.praguesummerschools.org/files/europe/6euic.pdf>
- education]. Retrieved from <http://education-ua.org/ua/articles/1327-suspilne-zamovlennya-na-gromadyansku-osvitu-abo-yak-virostiti-anglijskij-gazon-v-ukrajini> [in Ukrainian].
5. *Tranzy'tu polity'chnogo (polity'chnogo perexodu) teoriya* [Political Transition Theory]. V. Gorbatenko (Eds), Political Encyclopedic Dictionary (p. 666–667), Kyiv: Osnova [in Ukrainian].
6. *Zakon Ukrainy Pro derzhavnu sluzhbu* [On civil service]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/889-19> [in Ukrainian].
7. *Donchenko O. & Romanenko Yu.* (2001). *Arxety'py' social'nogo zhy'ttya i polity'ka* [Archetypes of social life and politics]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
8. *Brick T.* (2018). *Krovotecha: diaznoz bez analizu* [Bleeding: Diagnosis Without An Analysis]. Retrieved from <https://voxukraine.org/uk/krovotecha-diaznoz-bez-analizu-retsenziya-sotsiologa-na-rezonansnu-stattyu-dzherkala-tizhnnya/> [in Ukrainian].
9. *Primoratz I.* (2017). Patriotism. N. Zalta (Eds.), The Stanford Encyclopedia of Philosophy. Retrieved from <https://plato.stanford.edu/archives/sum2017/entries/patriotism/> [in English].
10. *Françoise D.* (2013). Les diversités du patriotisme contemporain, Critique internationale, 1 (58), 9–17, doi:10.3917/cii.058.0009 [in French].
11. *Nathanson S.* (1993). Patriotism, Morality, and Peace, Lanham: Rowman & Littlefield [in English].
12. *Kelman H.* (1997). Nationalism, patriotism, and national identity: Social-psychological dimensions. D. Bar-Tal & E. Staub (Eds.), Patriotism In the Life of Individuals and Nations (p. 165–189). Chicago: Nelson-Hall [in English].

REFERENCES

1. *Klepko S.* (2016). *Pedagogika my'ru i filosofiya vijny': poshuk isty'ny'* [Pedagogy of Peace and the Philosophy of War: Finding Truth], Postmetody'ka, 2(125), 21–23 [in Ukrainian].
2. *Барбер М.* *Kratky'e razmishleny'e ob obrazovany'u y' pry'chy'nax vojn* [A brief reflection on education and the causes of wars]. Retrieved from <http://www.msses.ru/> [in Russian].
3. *Nye, J.* (2004). *The Means to Success in World Politics*. N.-Y.: Public Affairs [in English].
4. *Semenets-Orlova I.* (2019). *Suspil'ne zamovlennya na gromadyans'ku osvitu* [Public order for citizenship

13. *Almond G. & Verba S.* (1989). *The civic culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*, Sage Publications, Inc. [in English].
14. *Orwell G.* (1968). *Notes on Nationalism*. S. Orwell & I. Angus (Eds.) *Collected Essays, Journalism and Letters*. (p. 361–80). London: Secker & Warburg [in English].
15. *Billig M.* (1995). *Banal Nationalism*, London: Sage Publications [in English].
16. *Acton L.* (1972). *Nationality, Essays on Freedom and Power*, Gloucestershire: Gloucester [in English].
17. *Taleb N.* (2018). *Anty'kry'xkist' [Antimalice]*, Kyiv: Nash format [in Ukrainian].
18. *Semenets-Orlova I. & Kyselova Y.* (2018). Multidimensional management contemporary: generation of social meanings for a new collective identities, *Public management*, 4 (14), 264–269, doi:10.31618/vadnd.v1i14.118 [in English].
19. *Schatz R., Staub E. & Lavine H.* (1999). On the varieties of national attachment: Blind versus constructive patriotism. *Political Psychology*, 20(1), 151–174 [in English].
20. *Nathanson S.* (1989). In Defense of 'Moderate Patriotism, *Ethics*, 99, 535–52 [in English].
21. *MacIntyre A.* (1984). *Is Patriotism a Virtue? (The Lindley Lecture)*. Lawrence: University of Kansas [in English].
22. *Nathanson S.* (2009). Patriotism and the Value of Citizenship, *Acta Analytica*, 24, 63–67 [in English].
23. *Semenets-Orlova I.* (2016). *Osvita dlya demokraty'chnogo gromadyanstva / osvita z prav lyudy'ny' yak zasib formuvannya kul'tury' gromadyans'kosti [Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education as a means of forming of the culture of citizenship]*. N. Protasova, (Eds.), *Civic competences in vocational education of civil servants and local government officials* (p. 66–87). Kyiv: Osnova [in Ukrainian].
24. *Ryabov S., Zhadan I.* (2004). *Polity'chna kultura ta problemy' gromadyans'koyi osvity' v Ukrayini [Political culture and problems of civic education in Ukraine]*, Kyiv: Tandem [in Ukrainian].
25. *Ilyin I.* (1994). *Sochy'neny'ya [Compositions]*, Moscow: Medium [in Russian].
26. *Habermas J.* (1996). *Between Facts And Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*, Cambridge, MA: MIT Press [in English].
27. *Starkey H.* (2002). *Democratic citizenship, languages, diversity and human rights. Guide for the development of Language Education Policies in Europe. From Linguistic Diversity to Plurilingual Education*. Language Policy Division Directorate of School, Out-of-School and Higher Education, Strasbourg: Council of Europe [in English].
28. *Craith Nic M.* (2004). Culture and citizenship in Europe. *Questions for anthropologist*, 3, 289–300. Retrieved from <http://europe.praguesummer-schools.org/files/europe/6euic.pdf> [in English].

УДК : 351.82:659.1]-027.21(477)

DOI: <https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-18-3-402-411>

Сердечна Людмила Василівна,

кандидат наук з державного управління, докторант, Національна академія державного управління при Президентові України, 03057, м. Київ, вул. Антона Цедіка, 20, тел.: +38 (095) 551 78 85, e-mail: lvserdechna@gmail.com

ORCID: 0000-0002-4311-3596

Сердечная Людмила Васильевна,

кандидат наук по государственному управлению, докторант, Национальная академия государственного управления при Президенте Украины, 03057, г. Киев, ул. Антона Цедика, 20, тел.: +38 (095) 551 78 85, e-mail: lvserdechna@gmail.com

ORCID: 0000-0002-4311-3596

Serdechna Liudmyla Vasylivna,

Candidate of sciences in public administration, doctoral candidate, National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, 03057, Kyiv, Str. Antona Tsedika, 20, tel.: +38 (095) 551 78 85, e-mail: lvserdechna@gmail.com

ORCID: 0000-0002-4311-3596

РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ РЕКЛАМИ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ (АРХЕТИПНИЙ ПІДХІД)

Анотація. Розглядаються актуальні питання теорії і практики регулювання у процесі формування та реалізації державної політики у сфері реклами, зокрема, методологічні проблеми застосування архетипного підходу для аналізу регулювання реклами в контексті сталого розвитку України. Рекламна діяльність в сучасних умовах впливає на формування ціннісних орієнтацій суспільства і є однією з причин загострення соціальних суперечностей. Багатовекторність реклами і масовий характер зумовлюють проблеми її функціонування, зокрема таку, як вплив на раціональність споживання в сучасному суспільстві. Одним з основних завдань реклами є стимулювання споживання, а отже, вирішення завдання збалансованого споживання, що визначене Стратегією сталого розвитку України до 2030 р., створює суперечність. Вирішення проблеми вимагає трансформації концептуальних основ регулювання рекламної сфери. Обґрунтовано необхідність ви-

роблення парадигми регулювання реклами на основі ціннісних установок, на яких ґрунтується концепція сталого розвитку і, зокрема, збалансованого споживання. Певні ціннісні установки (архетипи), що зумовлюють розвиток регулювання, відповідно мають вплив і на рівень корпоративної соціальної відповідальності рекламного бізнесу і сприяють досягненню гармонізації відносин рекламного бізнесу, суспільства і держави. Обґрунтовано висновок, що питання ціннісних установок у регулюванні реклами з позицій завдань Стратегії сталого розвитку щодо збалансованого споживання не має ставитися як вибір альтернативи. Оптимальне співвідношення матеріальних інтересів бізнесу й нематеріальних цінностей суспільства в регулюванні рекламної сфери залежить від співвідношення ціннісно-сміслових архетипів, коли суб'єкти рекламної діяльності мають дієву мотивацію щодо соціальної відповідальності, яка доповнює, а не виключає корпоративні інтереси.

Ключові слова: реклама, архетипи, Стратегія сталого розвитку, регулювання в рекламній сфері.

РЕГУЛИРОВАНИЕ СФЕРЫ РЕКЛАМЫ В КОНТЕКСТЕ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ УКРАИНЫ (АРХЕТИПНЫЙ ПОДХОД)

Аннотация. Рассматриваются актуальные вопросы теории и практики регулирования в процессе формирования и реализации государственной политики в сфере рекламы, в частности, методологические проблемы применения архетипного подхода для анализа регулирования рекламы в контексте устойчивого развития Украины. Реклама в современных условиях влияет на формирование ценностных ориентаций общества и является одной из причин обострения социальных противоречий. Массовый характер рекламы обуславливает проблемы ее функционирования, в частности, такую как влияние на рациональность потребления в современном обществе. Одной из основных задач рекламы является стимулирование потребления, а следовательно, решение задачи сбалансированного потребления, поставленной в Стратегии устойчивого развития Украины до 2030 г., создает противоречие. Решение проблемы требует трансформации концептуальных основ регулирования рекламной сферы. Обоснована необходимость выработки парадигмы регулирования рекламы на основе ценностных установок, на которых основывается концепция устойчивого развития и в частности сбалансированного потребления. Определенные ценностные установки (архетипы), обуславливающие развитие регулирования, соответственно имеют влияние на уровень корпоративной социальной ответственности рекламного бизнеса и способствуют достижению гармонизации отношений рекламного бизнеса, общества и государства. Обоснован вывод, что вопрос ценностных установок в регулировании рекламы с позиции задач Стратегии устойчивого развития по сбалансированному потреблению не должен ставиться как выбор альтернативы. Оптимальное соотношение материальных интересов бизнеса

и нематериальных ценностей общества в регулировании рекламной сферы зависит от соотношения ценностно-смысловых архетипов, когда субъекты рекламной деятельности имеют действенную мотивацию социальной ответственности, которая дополняет, а не исключает корпоративные интересы.

Ключевые слова: реклама, архетипы, Стратегия устойчивого развития, регулирование в рекламной сфере.

REGULATION OF THE ADVERTISING IN THE CONTEXT OF THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF UKRAINE (ARCHETYPICAL APPROACH)

Abstract. The article covers the actual questions of the theory and practice of regulation of the advertising in the process of formation and implementation of state policy in the field of advertising. In particular, the methodological problems of using the archetypal approach for analyzing the regulation of advertising in the context of the sustainable development of Ukraine. Advertising activity in modern conditions affects the formation of key value orientations of society and is one of the causes of aggravation of social contradictions. One of the main objectives of advertising is to stimulate consumption, and therefore the solution of the problem of balanced consumption, as defined by the Strategy of Ukraine's Sustainable Development till 2030, creates a contradiction. Solving the problem requires the transformation of the conceptual framework of regulation of advertising sphere. The author advocates the necessity of developing a paradigm of regulation of advertising on the basis of value systems based on the concept of sustainable development and, in particular, on balanced consumption. Certain value systems (archetypes), which predetermine the development of regulation, respectively, have an impact on the level of corporate social responsibility of the advertising business and contribute to the harmonization of relations advertising business, society and the state. It is substantiated in the article that the question of value systems in regulation of the advertising from the standpoint of tasks of the Strategy of Sustainable Development in relation to balanced consumption should not be considered as a choice of alternative. The optimal ratio of the material interests of the business and the intangible values of society in the regulation of the advertising sphere depends on the ratio of value-semantic archetypes, when the subjects of advertising activity have an effective motivation regarding social responsibility, which complements, but does not exclude corporate interests.

Keywords: advertising, archetypes, Sustainable development strategy, regulation of the advertising.

Постановка проблеми. Сучасна реклама відіграє важливу роль не тільки як інструмент ринкової економіки. В Україні за досить короткий період вона сформувалась у розвинену індустрію і потужний соціальний інститут, що впливає на економіку, політику, культуру, стан суспільної

моралі та інші сфери соціально-економічного життя суспільства. Багатовекторність реклами і її масовий характер відповідно зумовлюють і проблеми її функціонування, зокрема таку як вплив на раціональність споживання в сучасному суспільстві. Водночас цілі і завдання стратегії сталого розвитку країни, спрямованої на забезпечення економічного зростання, соціальної справедливості та раціонального природокористування, включають у тому числі і необхідність збалансування споживання та виробництва, формування культури споживання. Отже нові підходи до дослідження проблематики регулювання рекламної сфери у контексті сталого розвитку крізь призму архетипіки особливо актуальні для вироблення адекватного розуміння відповідних соціальних явищ і взаємозв'язків, зокрема для осмислення сучасних напрямів ефективного регулювання у сфері реклами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням вивчення реклами присвячені численні наукові дослідження і публікації. Сучасну рекламу вивчають соціологи й управлінці, психологи та філологи, культурологи й лінгвісти, її вплив на людину став предметом вивчення навіть в медицині.

Серед наукових досліджень у галузі реклами значну питому вагу мають праці, присвячені проблемам та аспектам рекламної діяльності як різновиду масових комунікацій. Зокрема, питання теорії та практики рекламної комунікації відображено в роботах Т. Амблера, Д. Бернета, В. Фрайбургера, Ф. Котлера, Ж.-Ж. Ламбена, С. Моріарті, Д. Огі-

лві, К. Ротцол, Ж. Сегела, Д. Траута, У. Уелса й у наукових дослідженнях українських вчених Г. Почепцова, Є. Ромата та ін.

Аспекти державного управління, в тому числі і у сфері комунікацій та реклами, проблеми ціннісних засад регулювання досліджувались вітчизняними вченими в галузі державного управління, економіки, соціології, права. Зокрема слід відзначити роботи В. Бакуменка, О. Валецького, В. Голубь, Л. Гонюкової, В. Козакова, Г. Почепцова, В. Ребкала, Є. Ромата, В. Тертичка та ін.

Новим науковим напрямом у суспільних науках, а також в державному управлінні, стала архетипіка, значною мірою завдяки дослідженням вітчизняних вчених Е. А. Афоніна, О. А. Донченко, О. В. Сушій та ін., праці яких присвячені впливам архетипів на соціальне життя та політику, а також менеджмент та державне управління.

Як теоретичне підґрунтя цього дослідження були також використані наукові праці, де порушуються питання соціальної відповідальності реклами, зокрема Ж. Бодріяра, Е. Фромма й Ж. Липовецькі.

Метою статті є аналіз регулювання реклами в контексті сталого розвитку України, обґрунтування напрямів збалансування інтересів суспільства і рекламного бізнесу, необхідності забезпечення адекватного регулювання, включаючи державне і громадське на основі архетипного підходу.

Виклад основного матеріалу дослідження. За відносно короткий історичний період реклама в Україні набула не тільки економічного зна-

чення, а почала відігравати різноманітні і важливі ролі в багатьох сферах соціально-економічного і політичного життя суспільства. У складних умовах трансформаційного періоду в економіці української держави, на тлі скорочення багатьох видів виробництва і навіть зникнення цілих галузей промисловості рекламна індустрія стрімко набирала обертів.

Становлення галузі відбувалось у складні для економіки країни часи. Вітчизняні і зарубіжні науковці, фахівці і політики, експерти Світового банку відзначали, що реформи, які відбулися за чверть століття незалежності у сфері економіки України, мали для її досить високого промислового потенціалу руйнівні наслідки. Зокрема, за висновком Світового банку, за період 1991–2014 рр. реальний внутрішній валовий продукт (ВВП) встановив світовий рекорд з падіння і скоротився на 35 %, що стало найгіршим результатом у світі. Вітчизняне виробництво “дістало дна” в 90-ті. Через його щорічне падіння в перші дев’ять років незалежності Україна втратила майже 60 % ВВП [1].

Але саме в ті роки відбулося становлення і стрімке зростання рекламної галузі, яка практично за кілька років перетворилась із сфери дрібного підприємництва на потужну індустрію і галузь економіки, а також сформувалась у впливовий соціальний інститут. Становлення реклами як економічного явища в новітній історії України припадає саме на 1990-ті роки. До вказаного періоду в тоді ще Українській РСР поняття “реклама” було взагалі відсутнє як вид економічної діяльності [2, с. 37].

На кінець 1990-х і початок 2000-х років прийшовся найбільш активний і плідний період формування і розвитку галузі. Наприклад, тільки за п’ять років з 1997 р. по 2002 р. обсяги вітчизняного рекламного ринку, який вже на той час сформувався, зросли в 6 разів і досягли майже 1 млрд дол. США [2, с. 38]. А такий відносний показник ефективності рекламної діяльності як рівень рекламних витрат на 1000 дол. доходів населення у 2001 р. був вищим, ніж аналогічний в США [2, с. 47]. Тобто рекламне “навантаження” на середнього українця в той період було вище у відносному вимірі, ніж навіть на середнього американця. У вартості споживчих товарів і послуг більше 1 % в середньому становила вартість реклами. Співвідношення рекламних витрат і ВВП на початку 2000-х років перевищувало 2 %, випереджаючи країни з розвинутою економікою.

Розвиток рекламного ринку і сприятливі умови для рекламного бізнесу зумовили стабільні зростаючі доходи, рекламна галузь сьогодні одна з найприбутковіших в українській економіці. Активне зростання, значною мірою, стало результатом саме сприятливих умов регулювання, включаючи нормативно-правову та інституційну базу. У цей період в Україні сформувалися й успішно співіснували два види регулювання реклами: державне і рекламне саморегулювання. Водночас регулювання такої сфери, що виступає потужним засобом формування цінностей суспільства — питання, яке без перебільшення визначає стан суспільства.

Через рекламу в сучасному суспільному житті виникають деякі

соціальні та духовні проблеми, рекламна діяльність створює нові виклики, певною мірою поглиблює кризовий стан суспільства. Такий стан не є унікальним тільки для України. Наприклад, на думку американських фахівців з комунікації, на становлення американського способу життя реклама вплинула незгірш, ніж Біблія. Проте в Україні ці зміни відбулися дуже стрімко, що зумовило відставання у розвитку регулювання рекламної сфери від темпів трансформацій в суспільстві, викликаних впливом реклами. А отже дослідження проблеми усунення цього дисбалансу вимагає нових підходів, один з яких базується на вивченні архетипних особливостей як рекламної діяльності, так і формування засад її ефективного регулювання. При цьому слід зауважити, що сама рекламна індустрія досить активно використовує архетипний підхід для підвищення ефективності реклами.

На думку американських дослідниць архетипів у рекламі Маргарет Марк та Керол С. Пірсон з Сейбрукського університету, “вперше за всю історію людства загальні міфи почали здавати свої позиції, і місце загальних священних переказів зайняла реклама” [3, с. 322]. Застосування архетипів в рекламі – це використання їх позитивного потенціалу з метою отримання прибутку. При цьому існує “потік реклами, яка підкріплює негативний потенціал архетипу або його прояви на самих низьких рівнях” [3, с. 326].

Результати спеціальних досліджень американської компанії Brand Asset Valuator (BAV), яка здійснювала опитування 120 тисяч респон-

дентів в 33 країнах, показали, що за умов, коли бренди компаній чітко відповідають певному архетипу, стабільно збільшується прибуток [3, с. 42]. Це зумовлює ситуацію, коли в сучасному брендингу і рекламі в цілому інтенсивно експлуатується потенціал архетипів. Дослідження дії архетипної реклами, яка спрямована на дітей і підлітків показало, що в окремих випадках має місце “соціальний тиск” [3, с. 324].

Негативні явища, пов’язані з рекламою і в тому числі стимулюванням нераціонального попиту і надмірного споживання, створюють проблеми для суспільства. Так, Всесвітня організація охорони здоров’я (ВООЗ) у спеціальному дослідженні проблеми ожиріння в Європі виділила рекламу серед його причин. Йдеться про рекламу шкідливих для здоров’я продуктів, пропаганду нездорового способу життя, стимулювання нераціонального попиту та споживання продовольчих товарів, яка в свою чергу розроблена з урахуванням архетипів. ВООЗ також визнала значну роль реклами продовольчих товарів, спрямовану на дітей, у виникненні та розвитку цієї проблеми серед останніх [4, с. 132–164].

Проблема збалансованого споживання в сучасному суспільстві значно глибша і має глобальний характер. На Саміті ООН зі сталого розвитку, що відбувся у вересні 2015 р. у Нью-Йорку, було затверджено нові орієнтири розвитку. Підсумковий документ Саміту “Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року” включає 17 Цілей Ста-

лого Розвитку та 169 завдань, серед яких збалансоване споживання.

Україна, як і інші країни – члени ООН, приєдналася до глобального процесу забезпечення сталого розвитку. Для встановлення стратегічних рамок національного розвитку у 2017 р. розроблено проект Стратегії сталого розвитку України до 2030 р. (далі Стратегія), а в лютому 2019 р. Верховна Рада України включила до порядку денного Проект Закону про Стратегію сталого розвитку України до 2030 р. Серед цілей, що визначені Стратегією, стратегічна мета 5 — забезпечення переходу до моделей збалансованого споживання і виробництва, завдання для досягнення цієї цілі включають зокрема наступні заходи [5, с. 15–16]:

- до 2030 р. забезпечити системне інформування споживачів і виробників щодо значення та переваг збалансованого споживання та виробництва і формування сучасної культури споживання, зокрема ощадливого використання ресурсів;

- до 2030 р. впровадити національну стратегію освіти для сталого розвитку.

Одним з основних завдань реклами є стимулювання споживання, а отже вирішення завдання збалансованого споживання, що визначене Стратегією сталого розвитку України до 2030 р., створює суперечність.

Під впливом реклами людина втрачає можливість раціонального вільного вибору, бо її бажання програмується ззовні. Необхідність захисту дітей від негативного впливу реклами, захисту споживачів і певних соціальних груп від впливу

окремих рекламних образів, упередження деформацій моральних засад стає нагальною потребою для суспільства. Це зумовлює необхідність формування адекватної державної політики у сфері управління рекламною галуззю, активізації некомерційного громадського самоуправління, трансформації цільових складових у регулюванні рекламної діяльності, розширення взаємовідносин та взаємодії з громадськістю в системі державного управління.

Е. Фромм у своїй роботі “Мати чи бути?” дає дуже жорстку оцінку соціальної ролі реклами та її впливу на суспільство. Реклама з її суто сугестивними методами, на його думку, “переслідує людину скрізь, не даючи їй перепочинку ні вдень, ні вночі, занурюючи її в атмосферу напівзабуття та втрати відчуття реальності”. Він переконаний, що “необхідно заборонити в комерційній рекламі і політичній пропаганді будь-які методи “промивання мізків” [6, с. 413]. Питання ціннісних (архетипних) установок “мати” або “бути” в регулюванні реклами, з позицій соціальної концепції Е. Фромма, не повинно ставитися як вибір альтернативи. Може йтися про можливість досягнення оптимального співвідношення матеріальних інтересів бізнесу й нематеріальних цінностей суспільства в регулюванні рекламної сфери, зокрема за рахунок підвищення ефективності саморегулювання. Значення має співвідношення ціннісно-сміслових архетипів “володіння” та “буття”. Найприйнятніша його форма — це творче володіння, коли суб’єкти рекламного самоврядування мають дієву мотивацію “буття”, яка доповнює,

а не виключає корпоративні інтереси “володіння”.

Ж. Бодрійяр, досліджуючи кризові явища в культурі ХХ ст., зазначив, що в суспільстві споживання завдання реклами зводиться до інтерпретації бажань. Бажання матеріалізуються в речах, а речі уособлюють бажання й матеріалізують певні функції суспільного устрою. Реклама створює світ, в якому суспільні проблеми вирішують не люди, а речі: “будь-яка напруга, будь-який індивідуальний чи колективний конфлікт можуть бути вирішені за допомогою певної речі” [7, с. 105].

У дослідженні Жиля Липовецькі відзначається, що постмодерністський стан європейської культури став результатом процесів, що захоплюються серед іншого масовим споживанням і засобами масової інформації [6, с. 44]. Сучасну епоху він називає “добою масового споживання” [8, с. 17].

У таких умовах, крім розвитку законодавства та зовнішнього контролю, вирішенню проблеми може сприяти ефективне самоврядування та саморегулювання в рекламній сфері. Саме саморегулювання може стати відповіддю на питання “мати чи бути”, точніше, поставити його в іншому ключі — “мати й бути”. Е. Фромм у своїй роботі вводить поняття “екзистенціальне володіння”, що визначається як раціонально обумовлене прагнення до самозбереження й не суперечить природі “буття” існування. Один із проявів цього принципу — творче володіння — може бути підставою ціннісної (архетипної) орієнтації саморегулювання, навіть не дивлячись на те, що в цілому під-

приємницькій діяльності меншою мірою властивий архетип “буття”, проте, мотивація саморегулювання може лежати в цьому контексті в його обґрунтуванні. Практика саморегулювання показує, що воно здатне швидко, гнучко й без зайвих витрат забезпечити існування гармонійних відносин між рекламістами, суспільством і державою.

Як показує історичний досвід, трансформації в економіці і соціальній сфері відбуваються під впливом певних ціннісних установок (архетипів) учасників суспільно-владних відносин. Цілепокладання в регулюванні, що ґрунтується на ціннісних установках, сприяє збалансуванню інтересів учасників.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Концепція сталого розвитку в сучасній світовій соціально-економічній теорії та практиці розглядається як стратегія вирішення проблем збереження та відтворення навколишнього природного середовища і забезпечення високого рівня життя населення планети. Серед завдань, що визначені у Стратегії сталого розвитку України до 2030 р. забезпечення збалансованого споживання та виробництва і формування сучасної культури споживання. У контексті цих завдань та з урахуванням масштабів рекламної індустрії, її роль і можливості впливу на суспільство, слід розуміти, що навіть найдосконаліше законодавство й ефективна система зовнішнього контролю не зможуть усунути всі суперечності, пов’язані з нею. Але в умовах взаємодії із законодавчими механізмами, державними та громадськими системами зовнішнього контролю,

рекламне саморегулювання здатне забезпечити існування гармонійних відносин між рекламістами, суспільством і державою.

Питання ціннісних установок в регулюванні реклами, з позицій завдань Стратегії сталого розвитку щодо збалансованого споживання, не повинно ставитися як вибір альтернативи. Може йтися про можливість досягнення оптимального співвідношення матеріальних інтересів бізнесу й нематеріальних цінностей суспільства у регулюванні рекламної сфери, зокрема у підвищенні ефективності саморегулювання. Значення має співвідношення ціннісно-сміслових архетипів, що визначають творче володіння, коли суб'єкти рекламного самоврядування мають дієву мотивацію щодо соціальної відповідальності, яка доповнює, а не виключає корпоративні інтереси.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Кораблин С.* Великая депрессия. Украина [Электронный ресурс] / С. Кораблин // Зеркало недели. — 2015. — № 30. — Режим доступа: <https://zn.ua/macrolevel/velikaya-depressiya-ukraina-.html>
2. *Serdechna L. V.* Economic and legal aspects of development of the advertisement in Ukraine / L. Serdechna // The Strategic Potential of the State and Territorial Development [collective monograph] / European Institute of Continuing Education — Donetsk State University of Management: Slovak Republic, Podhájka, 2017. — P. 37–53.
3. *Марк М.* Герой и бунтарь. Создание бренда с помощью архетипа / М. Марк, К. Пирсон; пер. с англ.

под ред. В. Домнина, А. Сухенко. — СПб.: Питер, 2005. — 336 с.

4. ВООЗ. Проблема ожирения в Европейском регионе ВОЗ и стратегии ее решения / под ред.: Francesco Branca, Haik Nikogosian и Tim Lobstein. — Б/м : Всемирная организация здравоохранения, 2009. — 392 с.
5. Стратегія сталого розвитку України до 2030 р. [Електронний ресурс] / Проект-2017, 108 с. — Режим доступу: http://www.ua.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf
6. *Фромм Э.* Забытый язык. Иметь или быть? / Э. Фромм ; пер. с нем. и англ. — М.: АСТ; АСТ-Москва, 2009. — 442 с.
7. *Бодрийяр Ж.* Система вещей / Ж. Бодрийяр. — М. : Рудомино, 2001. — 216 с.
8. *Липовецки Л. Ж.* Эра пустоты: Эссе о современном индивидуализме / Л. Ж. Липовецки. — СПб. : Владимир Даль, 2001. — 336 с.

REFERENCES

1. *Korablin S.* Velyka depresiia. Ukraina [The Great Depression. Ukraine] available at: <https://zn.ua/macrolevel/velikaya-depressiya-ukraina-.html> (accessed March 30, 2019).
2. *Serdechna L. V.* (2017). Economic and legal aspects of development of the advertisement in Ukraine. The Strategic Potential of the State and Territorial Development [collective monograph], (p. 37–53). European Institute of Continuing Education — Donetsk State University of Management: Slovak Republic, Podhájka.
3. *Margaret Mark and Carol S. Pearson,* (2005). Geroy i buntar [The Hero and The Outlaw]. St. Petersburg: Peter [in Russian].

4. *Francesco Branca, Haik Nikogosian and Tim Lobstein* (Eds.). The challenge of obesity in the WHO European Region and the strategies for response. (2009), WHO.
5. Stratehiia staloho rozvytku Ukrainy do 2030 roku [The Strategy of Ukraine's Sustainable Development till 2030], available at: http://www.ua.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf (accessed March 30, 2019).
6. *Fromm E.* (2009). Zabytyj yazyk. Imet' ili byt'? [Forgotten language. To have or to be?]. Moscow : AST [in Russian].
7. *Baudrillard J.* (2001), Sistema veshchej [The system of objects]. Moscow : Rudomino [in Russian].
8. *Lipovetsky G.* (2001), Ehra pustoty: Ehsse o sovremennom individualizme [The era of emptiness: An essay on modern individualism], SPb. : Vladimir Dal' [in Russian].

УДК: 159.92+ 159.923+ 1(44)(092)

DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-18-3-412-426)

2224-2019-18-3-412-426

Собольников Валерий Васильевич,

доктор психологических наук, профессор, профессор кафедры общей психологии и истории психологии, сотрудник научной лаборатории “Архетипическая и аддиктивная идентичность”, НГПУ, Российская Федерация, 630126, г. Новосибирск, ул. Виллюйская, 28, тел.: +7 (905) 951 10 47, e-mail: vsobolnikovis@gmail.com

ORCID: 0000-0002-5880-7283

Собольніков Валерій Васильович,

доктор психологічних наук, професор, професор кафедри загальної психології та історії психології, співробітник наукової лабораторії “Архетипна й адиктивна ідентичність”, НДПУ, Російська Федерація, 630126, м. Новосибірськ, вул. Виллюйська, 28, тел.: +7 (905) 951 10 47, e-mail: vsobolnikovis@gmail.com

ORCID: 0000-0002-5880-7283

Sobolnikov Valery Vasilyevich,

Doctor of Psychology, Professor, Professor of the Department of General Psychology and History of Psychology, Employee of the scientific laboratory “Archetypal and addictive identity”, NSPU, Russian Federation, 630126, Novosibirsk, Str. Viliuiska, 28, tel: +7 (905) 951 10 47, e-mail: vsobolnikovis@gmail.com

ORCID: 0000-0002-5880-7283

РАЗВИТИЕ ЕВРОПЫ В ГРАНИЦАХ ПСИХОАНАЛИЗА: МЕТОДОЛОГИЯ, СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Аннотация. Актуализация национально-региональной специфики многократно усложняет проблему устойчивого развития Европы. Поэтому целью статьи является: исследование на основе методологии глубинной психологии и генезиса архетипа Европы, его архетипических корней как инфраструктуры и движущей силы состояния и перспективы развития ЕС. Анализ “рассыпающейся” сегодня архитектоники ЕС был построен на выделении двух разных психических состояний, задающих политический и психоаналитический дискурсы. При этом достоверность политического поля событий объективирована с помощью психоаналитического метода,

приемы и средства которого (психоаналитические, феноменологические и герменевтические) выполняют схожие задачи, дополняя и уточняя знания, полученные ранее. Архетипический комплекс Европы как психически оформленная доминанта культурного наследия “эпохи готів” определил особенность исторического пути Германии и архетипа Европы. Являясь базовым архетипом, он воспринимается в виде свернутого в символ процесса антропосоциогенеза. Анализ событийной структуры архетипического пространства как иррационального потока обнажил вывод о “работающем” синхронистично коллективном бессознательном. Аккумуляция последним негативного опыта привела к пониманию фрактала как средства передачи одним поколением другому “духа и зла”. Поэтому синхроничность может представлять опасность, что просматривается в деструктивных направлениях развития Европы. Обоснован авторский подход в понимании контекста “притяжения” зла, вероятность трансформации его смысла и механизма перевода в другое состояние. Концептуализация архетипа Европы определяет задачу дальнейшего научного исследования перспектив ее развития.

Ключевые слова: Европа, развитие, дезинтеграция, методология, психология глубин, трансгенерация, символ, архетипы, архетипическое пространство, синхронистичность, историческая пульсация.

РОЗВИТОК ЄВРОПИ В МЕЖАХ ПСИХОАНАЛІЗУ: МЕТОДОЛОГІЯ, СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. Актуалізація національно-регіональної специфіки багаторазово ускладнює проблему сталого розвитку Європи. Тому метою статті є: дослідження на основі методології глибинної психології і генезису архетипу Європи, його архетипових коренів як інфраструктури і рушійної сили стану і перспективи розвитку ЄС. Аналіз архітектоніки ЄС, що сьогодні “розсипається”, був побудований на виділенні “двох різних психічних станів”, які задають політичний і психоаналітичний дискурси. При цьому вірогідність політичного поля подій об’єктивується за допомогою психоаналітичного методу, прийоми і засоби якого (психоаналітичні, феноменологічні і герменевтичні) виконують схожі завдання, доповнюючи й уточнюючи знання, отримані раніше. Архетипний комплекс Європи як психічно оформлена домінанта культурної спадщини “епохи готів” визначив особливості історичного шляху Німеччини і архетипу Європи. Будучи базовим архетипом, він сприймається у вигляді згорнутого до символу процесу антропосоціогенезу. Аналіз подієвої структури архетипового простору як ірраціонального потоку оголив висновок про “працююче” синхроністично колективне несвідоме. Акумуляція останнім негативного досвіду привела до розуміння фрактала як засобу передачі одним поколінням іншому “духу і зла”. Тому синхронічність може становити небезпеку, що проглядається в деструктивних напрямках розвитку Європи. Обґрунтовано авторський підхід у розумінні контексту “тяжіння” зла, ймовірність трансформації його змісту і механізму переходу

в інший стан. Концептуалізація архетипу Європи визначає завдання подальшого наукового дослідження перспектив її розвитку.

Ключові слова: Європа, розвиток, дезінтеграція, методологія, психологія глибин, трансгенерація, символ, архетипи, архетиповий простір, синхронічність, історична пульсація.

EUROPE DEVELOPMENT WITHIN THE CONFINES OF PSYCHOANALYSIS: METHODOLOGY, STATE OF BEING AND PROSPECTS

Abstract. The updating of national-regional specifics greatly complicates the problem of the sustainable development of Europe. Therefore, the purpose of the article is to study the archetypal roots as an infrastructure and a driving factor of the state of being and development potential of the EU based on the methodology of depth psychology and the genesis of the European archetype. The analysis of the “falling apart” architectonics of the EU was built on the identification of “two different mental status” setting political and psychoanalytic discourse. The fairness of the political field of events is objectified with the help of the psychoanalytic method, where tactics and means (psychoanalytic, phenomenological and hermeneutic) performed identical tasks, enlarging and specifying the knowledge obtained earlier. The archetypal complex of Europe as a mentally shaped keynote of the cultural heritage of the “Goths epoch”, destined the peculiarity of the Germany historical curve and Europe archetype. Being a primary archetype, it is understood as a process of anthropological socio-genesis expressed by a symbol.

The analysis of the event-driven structure of the archetypal space as an irrational flow exposed the conclusion of a “functioning” with synchronicity collective unconscious. Accumulation of negative experience by the latter resulted in the understanding of the fractal as a means of transferring “mind and evil” from one generation to another. Therefore, synchronicity can be dangerous, which is being observed in the destructive tendencies of Europe development. The author’s approach concerning the comprehension of the context of evil “attraction”, the probability of its meaning-changing transformation and the transition to another state mechanism has been substantiated. The conceptualization of Europe archetype defines the objective of further scientific research of its development prospects.

Keywords: Europe, development, disintegration, methodology, depth psychology, trans generation, symbol, archetypes, archetypal space, synchronicity, historical pulse beat.

Постановка проблеми. Устойчивый тренд тяготения к формированию единой Европы проявился в виде трансформационного восстания средневековой Священ-

ной Римской империи германской нации. Европейский союз (ЕС), созданный в рамках Маастрихтского договора (1992) как экономический и политический субъект между-

народных отношений, объективно стал таким центром. Вместе с тем, наличие системных противоречий, символизирующих процесс “рассыпающейся” Европы, несет вызовы и угрозу устойчивости ее состоянию. Осознание глубинных психических процессов и видение новой основы существования Европы актуализирует решение важных научных и практических задач. Проблема осмысления настоящего, на основе изучения прошлого для конструирования будущего ЕС в границах аналитической психологии, приобретает актуальный характер.

Анализ последних исследований и публикаций. Сложившийся, но уже “рассыпающийся” однополярный мир по инерции продолжает реализовывать политическую концепцию N. Spykman “кто господствует над Евразией, контролирует судьбы мира” [1, с. 54]. Политический дискурс последних исследований и публикаций в “системе координат” ЕС позволяет обнаружить противоречия, указывающие на непрочность его состояния [2]. Таким образом, если партия “Альтернатива для Германии (АдГ) требует выхода из ЕС, то Великобритания приступила к процедуре *brexit*. Одновременно, Венгрия и Польша, противодействуют укреплению европейской интеграции. При этом Австрия, Финляндия и Нидерланды настаивают на защите своего суверенитета и рынка. Усиление противоречий между Италией и Францией, привели к отзыву посла из Рима. Однако Германия и Франция проявляют себя по-разному. Видимо, ключи от будущего ЕС находятся у экономически разви-

той Германии и имеющей ядерное оружие Франции. В этих условиях, Франция и Германия выступают по стратегическим вопросам единым фронтом, но национальные интересы разводят их в разные стороны. В целом, несмотря на имеющие место риски существования союза, по мнению большинства экспертов, члены ЕС не имеют основы для выработки консенсуса по вопросу о будущем. По мнению A. Bosoni, “...национальное государство восстает из руин после европейских экспериментов с интеграцией, и именно ему предстоит играть ключевую роль в определении будущего курса континента” [3].

Весьма специфично поведение элиты членов ЕС, которая очевидно далека от необходимости его разрушения, но обязана, преодолев национальные интересы, идти на уступки в важных для Европы вопросах. Альтернатива этому ведет к ослаблению интеграции и перспективе распада ЕС. Выбор “золотой середины” с вероятностью приведет к большим проблемам в дальнейшем. Эксперты, анализируя причины кризиса, убеждены, что “европейский проект отражает на общеевропейском уровне политику без политиков, а на уровне государств политиков при отсутствии политики” [4, с. 7]. Вместе с тем, архетипизированный политический дискурс обнажает скрытый, глубинный (топика глубин) слой. О. Шпенглер полагал что, “...абсолютные монархии, колонизация всего Земного шара, зарождающиеся радикальные идеологии, все эти черты европейской политики, объясняются ее пра-символом” [5, с. 2–3].

Цель статьи. Психология восприятия топики глубин Европы раскрывается в виде субъективированной виртуальной и иллюзорной реальности неразорванного прошлого, настоящего и будущего. Вместе с тем проблема анализа архетипа Европы в контексте ее развития в имеющейся литературе не просматривается. Дается описание отдельных мифологем и архетипов, что обуславливает углубленный анализ и должную степень новизны работы. Поэтому, целью статьи является: исследование на основе методологии глубинной психологии и генезиса архетипа Европы его архетипических корней как инфраструктуры и движущей силы состояния и перспективы развития ЕС.

Изложение основного материала.

К методологии исследования архетипа Европы

Системообразующим элементом европейского сознания и культуры являются смысложизненный архетип Европы, которые отражают все процессы своего развития. В архетипе прослеживаются основные тенденции существования европейского сообщества как результат генезиса культуры и аналогий возникающих в коллективном бессознательном. Проникновение за рамки материального мира с помощью сознания или “квазисознания” [6, с. 226–227] обнаруживает неопределенность значений, их поливариативность. Отказ от применения научного инструментария может привести к обеднению смысла исследования в современном понимании, открывая путь для догм, веры и т. д. Поиск новых смыслов психического мира

европейского социума, обусловил необходимость конструирования методологических знаний. Поэтому, подходы к исследованию проблемы будут определяться пониманием, что архетип Европы сформировался в культуре античности и средневековья, который усилился на основе связи индивидуального с коллективным бессознательным. К. Юнг справедливо полагал, что “...сознание как продукт бессознательного в материально-причинном мире, где трансцендентный процесс обеспечивает связь сознания с бессознательным, а причинность с синхроничностью” [7, с. 8–9]. При этом, синхроничность им рассматривается как “особый класс естественных событий, определяющих случайность как извечно существующий фактор, как сумму индивидуальных актов творения” [8, с. 305]. Решающим является использование той феноменологии, которая откалибрована под аналитическую психологию. Актуализируется вопрос герменевтизации мифической реальности Европы обусловленный множеством известных мифов (архетипы Трансформации, Героя, тени и др.), границы, применения которых устанавливаются средствами интроспекции. Поэтому, с учетом изложенного, в рамках аналитической психологии и раскрывается методологический инструментарий, позволяющий “распредметить” архетипическое содержание Европы. Комплексный характер нашего исследования приводит к необходимости его проведения, опираясь на концепции: а) украинской школы архетипики, с ее значимым положением “исторической пульсации”;

б) судьбоанализа, обосновавшей функцию родового бессознательно-го; в) психологии глубин (воображения), в которых выделяется процесс, включающий его этапы в виде специфической реальности. Научный потенциал совокупности выделенных идей, теорий и концепций в трансформированном виде задает рамки формирования психоаналитического метода нашего исследования.

Констатация коллективного бессознательного, “населенного”, по К. Юнгу, коллективными и врожденными архетипами [8], открывает другой мир, в котором социум проживает в мифологемах и мифах. При этом процесс наслаивания объективных и субъективных фрагментов на мифы при их инфильтрации в сознание порождает “новые” мифические образы. Более того, изжившая себя и основанная на лжи мифология, открывая “правду” прошлого, может активно влиять на современное общество, порождая деструктивное поведение. “Откуда, вопрошает Л. Сонди, подавленные притязания предков, которые определяют судьбу индивида через выбор профессии, болезни и способа смерти” и т. д., места, где одновременно могут присутствовать как комплексы, так и архетипы” [9, с. 72]. Очевидно миф, проживая в “подвалах” психики, прорывается в сознание эпизодически — в виде образов, неврозов, психозов и иных психических расстройств. Посредством осознания идет уточнение позиции, а личность может достичь значительных изменений в наследственной диалектике побуждений общества [9]. Следовательно, ниспровержение мифов может быть связано

только с мифотворческим процессом в виде сотворения и разрушения, т. е. цикличного повторения “рождения — эроса” и “смерти — танатоса”. Цикличность событий во многом находится за пределами причинности, но объяснение этого становится возможным с помощью принципа “синхронистичности”. Синхронизация (от греч. *synchronismos* — одновременность) представляет собой механизм раскрывающий природу совпадения во времени сходных или одинаковых по значению и причинно не связанных между собой событий [10, с. 320]. Принцип срабатывает там, где включается нечто большее, чем вероятность слепого случая, что в итоге позволяет допускать наличие глубинной связи. Именно генотропизм как функция родового бессознательного и судьба семьи, этноса, нации и социума находится в основе этой связи. Здесь, родовое бессознательное, формируемое идентичными или родственными генными факторами, привлекает и удерживает людей вместе [9] и становится важным элементом. В “психике они олицетворяют принцип оформления существования общностей, являясь регуляторами побудительной сферы” [10, с. 23], а, следовательно, и побудительными силами социума. В контексте изложенного, метод нашего исследования концентрируется на смысловом содержании архетипа Европы, где, с одной стороны — архетип Трансформации, а с другой — релятивизация мифа о развитии континента раскрывает топику глубин.

Топика (греч. *Topos* — место) глубинной психологии европейского социума обуславливает трансформа-

цию пространственной организации ментальной репрезентации ее структурно-смысловых моделей. При этом коллективное бессознательное продолжает жить как в циклическом, так и линейном времени. Специфика двухэтажной топики исследования и возможности осознания ее глубины открывается посредством синхронизма вертикальной оси [7, с. 195–307]. Здесь, трансформационный вектор социальных изменений задает перспективную связь настоящего, прошлого и будущего. Его восприятие как актора “изменений социального пространства в заданной динамике, ритмах, циклах” [11, с. 36–37] остается важным. Осознание архетипического комплекса Европы как психически оформленного выбора контекста взаимодействия психофизического и духовного начал становится “разверткой” идеи социума в пространстве и времени. В результате общего его движения проявился исторический путь и особенность нации, с мощной движущей силой психологии глубин.

В данных условиях метод аналитического исследования через топику предполагает применение системного и синергетического подходов, а также ряда психоаналитических приемов. В их числе приемы “обратной перспективы” (П. А. Флоренский, 2006), “стрелы времени”, (И. Пригожин, И. Стенгерс, 2003), синхронии (К. Юнг, 1916; С. Гроф, 2000), антропии (С. Коэн, 2012), виртуальной реальности (Н. А. Носов, 1997) и др. Определенную роль при этом сыграют техники герменевтики, и средства феноменологии. Восприятие архетипа Европы позволяет раскрыть его

существование и развитие с помощью архетипа Трансформации, который обуславливает изменения и преобразования личности и социума в целом в процессе инфильтрации содержания бессознательного. Процесс трансформации приводит к значительному изменению Эго и переводит человека в существо иной природы. Духовные или деструктивные последствия трансформации проявляют себя в совокупности с наследственными, бессознательными идеями и образами формирования нового общества либо его распада. Привлечение методов аналитической психологии позволяет воспринимать архетип Европы через элементы коллективного бессознательного активно генерирующего архетипическое пространство континента. Поэтому, влияние архетипа Трансформации по отношению к европейскому человеку, обладающему определенным типом репрезентативной системы абсолютно. Возрождение фрагментов духовного наследия в процессе трансгенерации на основе культуры “эпохи готов” становится возможным. При этом не исключается регрессивный уход социума на более низкие уровни психического развития, где осознание новых потребностей, целей и др. формируют основу последующего прогресса.

**Фрагментарный анализ
событийной структуры Европы:
психоаналитический контекст**

Формирование массового человека и элиты в Европе связано с эпохой Просвещения, Реформации и индустриальной революции. Адаптация к новым условиям привела человека к разрыву сознания

с бессознательным, вытеснению из природы и разрушению индивидуальности. Приоритет рационального разума и государства обусловил формирование понятийно-смысловой архитектоники “раннего логоса как архетипа власти и содержания психического массового человека” [12, с. 46]. Аккумуляция вытесненной психической энергии привела к ее выбросам в деструктивных формах (психические помешательства, заболевания, “новые” культы на религиозной и иной основе и т. д.). Однако, “... вызывавшие некогда трепет боги не исчезли, они лишь — уточняет К. Юнг — изменили имена: теперь они стали шифроваться на — “изм” [13, с. 275]. Государство и церковь, начиная со средних веков и в последующем, стали в своих целях возбуждать и использовать массовые психические явления, психические состояния, установки, реакции. Например, были инициированы крестовые походы и религиозные шествия, а в последующем политические движения, революции, забастовки и др. Любой кризис, в т. ч. и организованный, как правило, превышает уровень критической массы “психической энергии, а ее выброс в разнообразных формах мог наблюдаться во все времена.

В течение XX столетия европейское сообщество, реализуя концепцию европеизма, достигло наибольшего развития. Однако две мировые войны, новые вызовы и угрозы (фашизм, тоталитаризм и др.) привели к расколу Европы. Ряд архетипов (“отец”, “мать”, “младенец” и др.), обладающих “запасом прочности” сглаживали деформационные про-

цессы и силу внешнего давления и неустойчивости сложившегося порядка. Однако отставание эволюционных процессов психики от насущных проблем эпистемологии. Вытеснение бессознательного направляло массового человека к объединению и демонстрации универсальной воли с ее деструктивным содержанием. Редукция вытесненного бессознательного, получила свое завершение в захвате иррациональным значительного психического “заряда”, инициирующего агрессию и деструкцию. В основе смысла понимания этого находится архетип Трансформации. Имевшее место преобразование личности массового человека, под влиянием бессознательных содержаний, актуализировало его состояние “...на поиск вождя, который способен определить новые ориентиры, а затем и жизненные перспективы” [13, с. 264–265]. Очевидно “культура готов” обладающая богатым мифологическим наследием, с помощью верховного бога Вотана, в сущности, задавала специфику европейской трансформации. “Вотан, отмечает Юнг — это основополагающая характеристика немецкой души, психический, иррациональный ее фактор, оказывающий давление на цивилизацию и сметающий ее на своем пути”. “Дуализм человеческой природы, полагает он, в нашедшей свое проявление известной раздвоенности немецкой нации позволяет ей проживать в настоящем мире и воображаемом мире [14, с. 283]. Инфильтрация экспансии “готской культуры” в западноевропейскую “фаустовскую” культуру, навязала форму индивидуального волевого “Я” и стремлении к терри-

ториальному или иному расширению зоны влияния. К. Юнг, указывает на мифологическую значимость архетипа Вотана как обладающего интуитивной и вдохновляющей стороной в формировании психологии немецкого народа и личности его пути [14, с. 275]. Стремление к объединению континента со времен захвата немецкими племенами (готами) имеет свое продолжение и просматривается в архетипе Европы. Генезис экспансии Вотана раскрывается, в виде реализации в сознании деструктивного потенциала архетипа способного проявлять и оформлять поведение элиты и массового человека. “Поведение (немцев) реализуется под влиянием архетипа Вотана, имеющего магическую силу и превратившегося в “дьявола” [14, с. 276]. В результате, наблюдается дефицит сдерживания деструктивных тенденций и раскрывается разрушительный опыт всех предыдущих поколений.

Трансформация как архетип на фоне послевоенного системного кризиса Европы, восприимчивости массового человека, породив жертвенность, направил немецкую нацию по пути бессознательного психологического процесса. Языческая магия, захватившая воображение немцев, поработила дух, душу и сердце, но с поражением и началом кризиса Вотан “исчезает”. Состояние регресса привело массового человека к бездуховности, объединению себе подобными и поиску лидера, который проявил себя. Он стал выразителем их незаконных и хаотичных вожделений и поставил массового человека в состояние ломки индивидуальной морали и субъективного контроля.

Дальнейшее “расчеловечение” массового человека обеспечило лидеру захват власти, а затем и насильственную интеграцию “нового” порядка в бессознательное. В результате невероятной персонификации, ему удалось, трансформироваться в “вождя-символ” ряда народов Европы. Использование “злом” иррационального фактора и необъятной власти, полагает К. Юнг, привело к некритическому осмыслению происходящего, а затем тоталитаризму и рабству [8]. Нереализованная потребность в мировом господстве наряду с настоящим запросом мира привело к крушению духа и величия Германии и ее содружества. В очередной раз Германия потерпела в войне сокрушительное поражение, но в больших масштабах [13]. Вотан, будучи ранее стремительным и активным в новых условиях исчезает и становится невидимым. Скрытый на заднем плане он долго может находиться в этом состоянии, а затем вновь проявить себя.

А. Шутценбергер обнаруживает у коллективного бессознательного, хорошую историческую память в учете важных событий [15, с. 92] жизненного цикла нации, государства и Европы в целом. Трансгенерация прошлого немецкой нации в настоящем, с учетом их ментальности и коллективной психологии [16] может получить обоснование с позиции концепции судьбоанализа. Здесь, родовое бессознательное [9] выступает интегратором идентичных или родственных генов, обусловив расширение объекта выбора общей судьбы на различных этапах истории. Динамический хаос в Германии на опреде-

ленном этапе посредством создания аттрактора в виде фрактала открыл универсальную, архетипическую модель мышления. Архетипическая структура фрактала (от лат. “неправильный по форме”, “изломанный и “фрагментированный”) объясняется изломанностью и самоподобием; которая может выглядеть как целое, или с небольшой деформацией” [11, с. 36–47]. Известно, что свастика, “фрактальные движения” и другие знаки, имеющие сакральное и мистическое значение были использованы для “подключения” массового человека к фракталу.

Очевидно, в точке бифуркации достаточно сложно определить направление дальнейшего развития нации. Можно допустить, что возможность перехода на новый, более высокий уровень упорядоченности своего развития имела место. Однако “зло” архетипа Вотана, усилив состояние хаоса в обществе, способствовало кратковременному “взлету”, а затем быстрому его старению с вытекающей отсюда патологией и смертью. Архетипы, хранящие в мозговой структуре образа жизни социума: любовь, семья, дом, благодарность, счастье подверглись значительному деструктивному воздействию и обесценились. С их разрушением произошла утрата смысла жизни и рост суицидальных настроений. Крах нацизма социум воспринял как конец жизни и всему существующему. В результате, наряду с осознанием вины, элитой массовому человеку была раскрыта “коллективная тень” в виде низшей стороны сознания нации. Насильственная проработка ее неосознаваемого деструктивного нача-

ла, утратившей “воображение зла” и незнакомой с чувством вины породили психическую ущербность, поставив социум перед выбором: смерть или психическая эволюция [17]. Последнее предполагало переработку коллективных представлений “тени” посредством трансформации вины в личную ответственность.

...постепенно шла к осознанию необходимости объединения. Канула в вечность “французская Европа”, а затем и “германская Европа”, пришло время “пан-Европы”. С заключением в 1991 г. Маастрихтского соглашения сообщество получило свое название Европейский союз (ЕС). В основе объединения лежали проблемы экономики, развития социума, а также угрозы безопасности человечества. В этой связи “обнаружился” фактор в виде мощных психических сил коренящихся в изначальной власти инстинктов над человеком. Одним из способов преобразования и уравновешения агрессивных инстинктов, К. Юнг видел в демократизации общества. Поэтому, превращение агрессивности в предмет самоанализа, способствует выделению тени и преодолению социумом неодолимо захватывающей силой тени [16]. В течение более четырех столетий психическая энергия западного человека устремлялась вовне. Наличие преград в условиях “обсыпающегося” мира не позволяет в настоящее время совершать подобное, и энергия возвращается к своим истокам. Значительную роль в этом отведено архетипу самости, который в наши дни отражает эволюцию человеческой психики. Однако, зло в глубинах психики проявляется в стремлении

к установлению согласия между сознательной и бессознательной частями психического на индивидуальном и коллективном уровне. М.-Л. Фон Франц, указывает на необходимость быть готовым к предотвращению его разрушительного воздействия. Более того, она полагает, что навыки распознавания признаков деструкции социума позволят локализовать опасности в случае установления системы контроля [17]. Индивидуация по К. Юнгу становится реальной альтернативой омассовления психики, поставив цивилизацию в состояние интеграции бессознательное и сознание [18, с. 218].

В современных условиях жесткость, напористость и материализм немецкого менталитета продолжает усиливаться и доминировать над остальными народами Европы. Обнаруживается слабое влияние архетипа Вотана в стремлении немецкой нации к экономическому овладению миром. Понимание мифа и архетипа как эволюционного процесса обуславливает потребность при формировании единой европейской политики вернуться к изначальному пониманию архетипа [19]. Важным в этом плане является понимание сути вероятностной “исторической пульсации” смены психических состояний архетипического пространства коллективного бессознательного. Разрабатываемая украинской школой архетипики парадигма, раскрывает во времени смену психических состояний массового человека и элиты. Проявление архетипов мифоса и логоса в рамках исторических эпох модерна и постмодерна обладают разнoverоятностной перспективой.

Так, особенности архетипического пространства коллективного бессознательного постмодерна позволяют логосу реализоваться в инновационном процессе, а мифосу развиваться. Применительно к модерну наблюдается развитие логоса, а мифос, в виде отдельных субъектов, реализует себя как представитель групповых и коллективных интересов.

Следовательно, развития Европы в эпоху постмодерна становится, устойчивым в условиях развития мифоса и своей реализации логоса в инновационном процессе. Вместе с тем процессы в Европе протекают в весьма сложных условиях. Великие новшества никогда не приходят сверху, они возникают снизу, уверен К. Юнг: “Поскольку перевороты в мире и нашем сознании относительны и носят сомнительный характер, человек, — полагает он, — смотрит на обезумевший мир, но его душа рвется к решению, которое уменьшило бы хаос сомнения и неопределенности” [20, с. 490]. Видимо протекающий конфликт модерна и постмодерна следует рассматривать в рамках выделенных ментальностей и борьбы с репрессивностью и тоталитаризмом. М. Маффесоли обращает внимание на процесс мифологизации массового сознания (рост числа субкультур, трайбализация общества и т. д.). Вместе с тем, несмотря на проблему противоречий, полагает он, происходит зарождение новой социальности [21]. Последняя открывает возможности поиска основы цивилизационного развития. Не случайно, К. Юнг выделяет архетип самости, который “обеспечивает компенсацию в конфликте

между внутренним и внешним. Архетип придает ощущение цели жизни и судьбы не только отдельного человека, но и всей группы, социума, в котором он дополняет других до целостного образа” [22, с. 314]. С архетипической точки зрения искомого в чистом виде не существует, но единственной его функцией является выявление значимых, “реальных” событий. Оценка перспектив развития и будущего состояния ЕС должна основываться на полученном опыте, экстраполяции тенденций закономерности развития. Изжившие себя традиционные ценности, как полагает М. Мафессоли, имеют перспективу своего возврата. Поэтому, после периода “расколдовывания мира” наступает время повторного его “закукливания” общей составной, которого выступает совместная чувственность или общие эмоции. Вопрос о власти как проекция будущего обуславливает “конфликтную гармонию” рассеянных сообществ, имеющих дифференцированную архитектуру. Именно социетальная “жажда жизни” и силы Матери-природы, дают ощущение возобновляемой глобальности [23]. Внешняя безразличность масс как форма переориентации социальной жизни на нечто более существенное, а именно на “здесь-и-теперь” становится главной ценностью эпохи будущего.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Поиск путей разрешения противоречий Европы находит свое отражение в достаточно сложной для понимания логике их развития. Исследование архетипического пространства фиксирует влияние архетипов Трансформации,

Вотана, Эго-героя и тени на Европу. В современных условиях архетипы раскрывают свой потенциал в виде “исторических пульсаций”, цикличности и др. Варианты реагирования на кризис и другие явления просматриваются в архетипическом поле существования Европы, механизме выживания и ее развития. Очевидно, процесс протекает в весьма сложных условиях, где вероятностный результат до конца не совсем ясен. События-флуктуации способны изменить направление развития, избрав один из имеющихся вариантов. Аттрактор, в точке бифуркации, может перестроиться не самым оптимальным образом. Концептуально и методологически состоятельным представляется дальнейшее исследование проблемы прогнозирования существования Европы через призму психоаналитического подхода.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Спикмэн Н. Дж.* Политическая карта Евразии. Ч. 2. / пер. с англ. // Вестник Рос. гос. гуманитарного ун-та. — Серия “Политология. История. Междунар. отношения. Зарубежное регионоведение. Востоковедение”. — 2016. — № 1 (3). — С. 49–56.
2. *Зеликова Ю. А.* Стареющая Европа: демография, политика, социология. Европейские исследования. — М. : Нора, 2014. — 217 с.
3. *Bosoni A.* Who Will Exit the EU Next? / Copyright ©2019 Stratfor Enterprises, LLC. Oct 4, 2016.2 p.
4. *Краснев И.* Парадокс европейской демократии // Pro et Contra. — 2012. — Т. 16. — № 1–2. — С. 7. — Режим доступа : <http://carnegie.ru/proEtContra/?fa=48150> (09.03.2019)

5. *Шпенглер О.* Закат западного мира; очерки морфологии мировой истории. — М. : Эксмо, 2010. — 800 с.
6. *Налимов В. В.* Спонтанность сознания: Вероятностная теория смыслов и смысловая архитектура личности. — М. : Прометей, 1989. — 288 с.
7. *Юнг К. Г.* Синхроничность / К. Г. Юнг. — М. : Рефл-бук, К. : Вакслер, 1997. — 320 с.
8. Архетип и символ / К. Г. Юнг. — М. : Ренессанс, 1991. — 300 с.
9. *Szondi L.* Káin a törvénytörő, Mózes a törvényalkotó / (Cain the law-breaker, Moses the lawmaker). — Budapest : Gondola Kiadó, 1969. — 175 p.
10. Социологический энциклопедический словарь. На русском, английском, немецком, французском и чешском языках / Ред.-коорд. ак. РАН Г. В. Осипов. — М. : Издат. группа ИНФРА-М-НОРМА, 1998. — 488 с.
11. *Мандельброт Б.* Фракталы и искусство во имя науки // Фракталы как искусство. Сборник статей / пер. с англ., фр. Е. В. Николаевой. — СПб. : Страта, 2015. — С. 36–47.
12. *Одайник В.* Психология политики: Политические и социальные идеи Карла Густава Юнга / под ред. В. Зеленского. — СПб. : Ювента, 1996. — 382 с.
13. *Юнг К. Г.* Очерки о современных событиях психологии нацизма / В. Одайник. Психология политики. — СПб. : Ювента, 1996. — 283 с.
14. *Юнг К. Г.* Вотан. / В. Одайник. Психология политики : Политические и социальные идеи Карла Густава Юнга / под ред. В. Зеленского. — СПб. : Ювента, 1996. — С. 275–290.
15. *Шутценбергер А.* Синдром предков. Трансгенерационные связи, семейные тайны, синдром годовщины, передача травм и практическое использование геносоциогаммы. — М. : Изд-во Ин-та психотерапии, 2001. — 240 с.
16. *Bereczkei T.* Szondi és a modern biológia // In Gyöngyösiné K. E. (Szerk.). Szondi Lipót. — Budapest : Új Mandátum Könyvkiadó, 1999. — P. 158–165.
17. *Франц М.-Л. Фон.* Процесс индивидуации / К. Г. Юнг. Структура психики и процесс индивидуации. — М.: Наука, 1996. — 269 с.
18. *Юнг К. Г.* Структура психики и процесс индивидуации. — М. : Наука, 1996. — 269 с.
19. *Лебедеко В., Орехова Д.* Эволюция мифа и архетипа [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.kafedramtai.ru/almanac/341-daria-smith-anna-ilyina-qexperience-a-new-manifestation-of-the-archetypal-discourse-the-myth-of-the-neurotic-practical-application-in-the-space-of-the-magic-theatre-q.html> (02.03.2019).
20. *Юнг К. Г.* Сознание и бессознательное: сб. / пер. с англ. — СПб. : Университетская книга, 1997. — 544 с.
21. *Маффесоли М.* Околдованность мира, или Божественное социальное / пер. с фр. И. И. Звонаревой // Социо-Логос. — М. : Прогресс, 1991. — С. 133–137.
22. *Юнг К. Г.* Собрание сочинений. Психология бессознательного / пер. с нем. — М. : Канон, 1994. — 320 с.
23. *Maffesoli M.* The Time of the Tribes. The Decline of Individualism in the Mass Society / M. Maffesoli. — London : SAGE Publications ; Thousand Oaks, New Delhi, 1996. — 176 p.

REFERENCES

1. *Spykman N.* (2016). Politicheskaya karta Evrazii. Chast 2 [Political map of Eurasia. Part 2]. Vestnik Rossiyskogo gosudarstvennogo gumanitarnogo universiteta. Seriya "Politologiya. Istoriya. Mezhdunarodnye otnosheniya. Zarubezhnoe regionovedenie.

- Vostokovedenie” — Bulletin of the Russian State Humanitarian University. Series “Political Science. Story. International relationships. Foreign Regional Studies. Oriental studies, 1 (3), 49–56 [in Russian].
2. *Zelikova Yu. A.* (2014). Stareyushchaya Evropa: demografiya, politika, sotsiologiya. Evropeyskie issledovaniya [An aging Europe: demography, politics, sociology. European studies]. Moscow: Nora [in Russian].
 3. *Bosoni A.* (2016). Who Will Exit the EU Next? worldview.stratfor.com. Retrieved from <https://worldview.stratfor.com/article/who-will-exit-eu-next> [in English].
 4. *Krastev I.* (2012). Paradoks evropeyskoy demokratii [The Paradox of European Democracy]. carnegie.ru. Retrieved from <http://carnegie.ru/proEtContra/?fa=48150> [in Russian].
 5. *Shpengler O.* (2010). Zakat zapadnogo mira: ocherki morfologii mirovoy istorii [Der Untergang des Abendlandes]. Moscow: Eksmo [in Russian].
 6. *Nalimov V. V.* (1989). Spontannost soznaniya: Veroyatnostnaya teoriya smyslov i smyslovaya arkhitektonika lichnosti [Spontaneity of Consciousness: The Probabilistic Theory of Meanings and the Semantic Architectonics of Personality]. Moscow: Prometey [in Russian].
 7. *Jung C. G.* (1997). Sinkhronichnost [Synchronizität]. Moscow: Refl-buk, Kyiv: Vaksler [in Russian].
 8. *Jung C. G.* (1991). Arkhetip i simvol [The archetype and the symbol]. Moscow: Renessans [in Russian].
 9. *Szondi L.* (1969). Káin a törvényszegő, Mózes a törvényalkotó. Budapest: Gondola Kiadó [in Hungarian].
 10. *Osipov G. V.* (Eds.). (1998). Sotsiologicheskii entsiklopedicheskiy slovar. Na russkom, angliyskom, nemetskom, frantsuzskom i cheshskom yazykakh [Sociological encyclopedic dictionary. In Russian, English, German, French and Czech]. Moscow: Izd-ya gruppа INFRA-M-NORMA [in Russian].
 11. *Mandelbrot B.* (2015). Fraktaly i iskusstvo vo imya nauki [Fractals and an Art for the Sake of Science]. (E. V. Nikolaeva, Trans). Fraktaly kak iskusstvoatey — Fractals as art (p. 36–47). Saint Petersburg: Strata [in Russian].
 12. *Odainyk V.* (1996). Psikhologiya politiki: Politicheskie i sotsialnye idei Karla Gustava Yunga [Psychology of Politics: Political and Social Ideas of Carl Gustav Jung]. V. Zelenskiy (Eds.). Saint Petersburg: Yuventa [in Russian].
 13. *Odainyk V.* (1996). Yung K. G. Ocherki o sovremennykh sobyitiyakh psikhologii natsizma [Jung K. G. Essays on modern events of the Nazism psychology]. Psikhologiya politiki — Psychology of Politics. (p. 338). Saint Petersburg: Yuventa [in Russian].
 14. *Odainyk V.* (1996). Psikhologiya politiki: Politicheskie i sotsialnye idei Karla Gustava Yunga [Psychology of Politics: Political and Social Ideas of Carl Gustav Jung]. (p. 275–290). V. Zelenskiy (Eds.). Saint Petersburg: Yuventa [in Russian].
 15. *Schutzenberger A.* (2001). Sindrom predkov. Transgeneratsionnye svyazi, semeynye tayny, sindrom godovshchiny, peredacha travm i prakticheskoe ispolzovanie genosotsiogrammy [Ancestor Syndrome: Transgenerational Psychotherapy and the Hidden Links in the Family Tree]. Moscow: Izd-vo Instituta Psikhoterapii [in Russian].
 16. *Berezkei T.* (1999). Szondi és a modern biológia. K. E. Gyöngyösiné (Szerk.). Szondi Lipót. (p. 158–165). Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó [in Hungarian].
 17. *Franz M.-L. von.* (1996). Protsess individuatsii [Process of individuation].

- K. G. Yung. Struktura psikhiki i protsess individuatsii — C. G. Jung. The psyche structure and the individuation process. Moscow: Nauka [in Russian].
18. *Jung C. G.* (1996). Struktura psikhiki i protsess individuatsii [The psyche structure and the individuation process]. Moscow: Nauka [in Russian].
 19. *Lebedko V., Orekhova D.* (2010). Evolyutsiya mifa i arkhetipa [Evolution of myth and archetype]. www.kafedramtai.ru. Retrieved from <http://www.kafedramtai.ru/almanac/341-daria-smith-anna-ilyina-qexperience-a-new-manifestation-of-the-archetypal-discourse-the-myth-of-the-neurotic-practical-application-in-the-space-of-the-magic-theatre-q.html> [in Russian].
 20. *Jung C. G.* (1997). Soznanie i bessoznatelnoe [Consciousness and the unconscious]. Saint Petersburg: Universitetskaya kniga [in Russian].
 21. *Maffesoli M.* (1991). Okoldovannost mira, ili Bozhestvennoe sotsialnoe [Le réenchantement du monde — Morales, éthiques, déontologies]. (I. I. Zvonareva, Trans). Sotsio-Logos. (p. 133–137). Moscow: Progress [in Russian].
 22. *Jung C. G.* (1994). Sobranie sochineniy. Psikhologiya bessoznatelnogo [Collected Works. Psychology of the unconscious]. Moscow: Kanon [in Russian].
 23. *Maffesoli M.* (1996). The Time of the Tribes. The Decline of Individualism in the Mass Society. London: SAGE Publications; New Delhi: Thousand Oaks [in English].

УДК: 316.012

DOI: <https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-18-3-427-438>

Судаков Володимир Іванович,

доктор соціологічних наук, професор, за-
відувач кафедри теорії та історії со-
ціології факультету соціології Київського
національного університету імені Тараса
Шевченка, 01601, м. Київ, вул. Володи-
мирська, 64/1, тел.: +38 (067) 502 86 48,
e-mail: vl_sudakov@ukr.net

ORCID: 0000-0002-2032-1093

Судаков Владимир Иванович,

доктор социологических наук, профессор,
заведующий кафедры теории и исто-
рии социологии факультета социологии
Киевского национального университета
имени Тараса Шевченко, 01601, г. Киев,
ул. Владимирская, 64/13, тел.: +38 (067)
502 86 48, e-mail: vl_sudakov@ukr.net

ORCID: 0000-0002-2032-1093

Sudakov Volodymyr Ivanovich,

Professor academic rank, Doctor of Sociological Science, Head of the Theory and History of
Sociology dpt., Faculty of Sociology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, 01601,
Kyiv, Str. Volodymyrska, 64/13, tel.: +38 (067) 502 86 48, e-mail: vl_sudakov@ukr.net

ORCID: 0000-0002-2032-1093

АРХЕТИП СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ ТА ІДЕОЛОГІЧНА КОНФРОНТАЦІЯ СУЧАСНИХ МОДЕЛЕЙ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Анотація. Проаналізовано сутнісні характеристики архетипу соціальної справедливості як інтегративного транскультурного базису мирного співіснування людей та як специфічної конфліктогенної основи, яка зумовлює відтворення різних форм ідеологічної конфронтації між протекціоністською, ліберальною та інтерсоцієтальною (глобальною) технологічними моделями соціальної політики в сучасних класово-стратифікованих суспільствах. Аргументовано, що процеси економічної, політичної та культурної глобалізації є важливими чинниками, які зумовлюють потреби наукової розробки нової теорії соціальної справедливості як пізнавального інструменту пояснення суперечностей глобальної стратифікації та глобальних соціальних нерівностей між аграрними, індустріальними та постіндустріальними суспільствами, а також як категоріальної основи модернізації

існуючих технологій соціальної політики. Підтримується позиція вчених, які намагаються використати нові ідеї “дистрибутивної справедливості” з метою розвитку спеціалізованих соціальних тем стосовно справедливості в суперечливому контексті сучасних глобалізованих міжкультурних взаємодій та комунікацій. Звернено увагу на значущість конкретизації поняття “соціальна політика”, зміст якого визначається специфічними вимірами глобального, наднаціонального та національного характеру. Ідентифіковано категоріальну основу протекціоністської, ліберальної та інтерсоціетальної технологічних моделей соціальної політики та доведено, що цим моделям притаманна спільна інтенція обґрунтування архетипного статусу соціальної справедливості. Водночас констатовано, що ці моделі, як інструменти соціального менеджменту, мають виразну популістську орієнтацію, що обмежує їх практичну значущість при вирішенні завдань демократизації соціального контролю.

Ключові слова: соціальна справедливість, архетип соціальної справедливості, соціальна політика, технологічні моделі соціальної політики, ідеологічні суперечності моделей соціальної політики, глобалізація.

АРХЕТИП СОЦИАЛЬНОЙ СПРАВЕДЛИВОСТИ И ИДЕОЛОГИЧЕСКАЯ КОНФРОНТАЦИЯ СОВРЕМЕННЫХ МОДЕЛЕЙ СОЦИАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ

Аннотация. Осуществлен анализ сущностных характеристик архетипа социальной справедливости как интегративного транскультурного базиса мирного сосуществования людей, а также как специфической конфликтной основы, которая обуславливает воспроизводство различных форм идеологической кофронтации между протекционистской, либеральной и интерсоциетальной (глобальной) технологических моделей социальной политики в современных классово-стратифицированных обществах. Аргументировано, что процессы экономической, политической и культурной глобализации являются важными факторами, которые обуславливают потребности в научной разработке новой теории социальной справедливости как познавательного инструмента объяснения противоречий глобальной стратификации и глобальных социальных неравенств между аграрными, индустриальными и постиндустриальными обществами, а также как категориальной основы модернизации существующих технологий социальной политики. Поддерживается позиция ученых, которые пытаются использовать новые идеи “дистрибутивной справедливости” с целью развития специализированных социальных тем относительно справедливости в противоречивом контексте современных глобализированных межкультурных взаимодействий и коммуникаций. Обращено внимание на значимость конкретизации понятия “социальная политика”, содержание которого включает специфические измерения глобального, наднационального и национального характера. Идентифицирована категориальная основа протекционистской, либеральной и интерсоциетальной технологических моделей социальной

политики и доказано, что этим моделям присуща общая интенция обоснования архетипного статуса социальной справедливости. В то же время констатируется, что эти модели, как инструменты социального менеджмента, имеют четкую популистскую ориентацию, которая ограничивает их практическую значимость при решении задач демократизации социального контроля.

Ключевые слова: социальная справедливость, архетип социальной справедливости, социальная политика, технологические модели социальной политики, идеологические противоречия моделей социальной политики, глобализация.

ARCHETYPE OF SOCIAL JUSTICE AND IDEOLOGICAL CONFRONTATION OF THE CONTEMPORARY MODELS OF SOCIAL POLICY

Abstract. The analysis of the essential characteristics of the social justices archetype as the integrative transcultural basis of peaceful human coexistence and as the specific foundation of the conflict type that determinate reproduction of the different forms of ideological confrontations among of the protective, liberal and intersocietal (global) technological models of social policy in the contemporary class-stratified societies is presented in the article. Argued that the modern processes of economic, political and cultural globalization are the important factors which determinate the need to elaborate the new theory of social justices that should be the valid cognitive instruments for explanation the contradictions of the global social stratifications and of the global social inequalities among agrarian, industrial and postindustrial societies and also it should be the conceptual base for modernization of existing models of social policy. The author supports the scholars who try to use the new ideas of “distributive justice” in order to develop the specific social themes on justice under the contradictory context of the contemporary globalized intercultural relations and communications. Substantiated that the urgent research task is concretization cognitive content of the concept “social policy”. Proved that it is important to understand that under conditions of globalization the content of this concept includes the specific elements, which reflect the specific dimensions of the global, supranational and national character. It is concluded that the identification of the conceptual basis of the protective, liberal and intersocietal technological models of social policy one can regard as the scientific proven fact that these models have common intension to justification of the archetypal status of social justices. Emphasized that, as the instruments of social management, these models have strong populist orientation and manipulative influence and this circumstance is a factor that restricts their practical efficiency as the means for democratization the mechanisms of social control.

Keywords: social justice, archetype of social justice, social policy, technological models of social policy, ideological contradictions among the models of social policy.

Постановка проблеми. На перший погляд концептуальна проблема, яка відображує взаємозв'язок між принципами соціальної справедливості та соціальної політики, видається доволі простою через самоочевидність її змісту. Беручи до уваги прагматичний аспект цієї проблеми, неважко помітити, що теоретичні інтерпретації принципу соціальної справедливості не просто як абстрактного соціального ідеалу досягнення демократичного суспільного порядку та соціального консенсусу, а як регулятивного принципу суспільних відносин, виразно вказують на архетипний статус соціальної справедливості. Тому у більшості випадків вчені та політики визначають соціальну справедливість як фундаментальний стимул індивідуальної та колективної самореалізації, а також визначають цей архетип як ціннісну транскультурну основу людського життя.

Як сутнісний конститутивний елемент “практичного сенсу” мирного співіснування людей, соціальна справедливість є також специфічною ідеологічною архетипною основою, яка спонукає людей реалізувати свій діяльнісний потенціал у суспільстві, де вони проживають. Саме тому люди активно борються за встановлення соціальної справедливості, декларуючи свої різноманітні запити та претензії до спеціалізованих інститутів влади, які формулюють, пропонують та впроваджують певні моделі соціальної політики. Проте, як відомо, сьогодні суперечності глобальної соціальної стратифікації та глобальних соціальних нерівностей між аграрними, індустріальними та

постіндустріальними суспільствами спричиняють появу та відтворення різних форм ідеологічної конфронтації існуючих сучасних моделей соціальної політики. Такі ідеологічні конфронтації відображають цілком певні теоретичні та практичні труднощі ефективного вирішення основних проблем людського співіснування та сталого розвитку: освіти; охорони здоров'я; соціального страхування, соціального забезпечення, гарантій трудових прав, регулювання ринкових відносин, розподілу соціальних благ та пільг, гендерної рівності тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Насамперед слід зазначити, що загальний зміст сучасних досліджень проблеми соціальної справедливості відображає ситуацію щодо необхідності створення нової фундаментальної теорії справедливості. Ліберальні, соціалістичні та консервативні теорії справедливості на сьогодні являють собою певну систему світоглядної аргументації та концептуальних положень стосовно соціальної справедливості як бажаного стану соціальної рівності в аспектах посилення демократизації та гуманізації суспільного життя. Незважаючи на те, що у фундаментальних дослідженнях Дж. Ролса [1], Ф. Хайєка [2], М. Вальцера [3], Р. Нозіка [4] були запропоновані і обґрунтовані нові ідеї “дистрибутивної справедливості”, у своїх працях останнього часу дослідники намагаються розробити специфічні соціальні теми стосовно справедливості в суперечливому контексті сучасних глобалізованих міжкультурних відносин та комунікацій [5–8]. Зокрема,

монографія К. Соррелс “Міжкультурна комунікація, глобалізація та соціальна справедливість” [7] являє собою інноваційне аналітичне дослідження транскультурної природи соціальної справедливості. М. Сендел також підкреслює необхідність дослідження в сучасних ліберальних суспільствах комунікативних засад соціальної справедливості з урахуванням пріоритету захисту прав і свобод людини над зростаючими вимогами поліпшення досягнутого рівня загальних благ [9, с. 185–218].

У фундаментальній праці Д. Норта, Дж. Волліса та Б. Вайнгеста “Насильство та суспільні порядки. Концептуальна структура для інтерпретації описаної історії людства” [10] архетип соціальної справедливості досліджується як глобальна проблема двох різних моделей соціального порядку — “закритого соціального порядку” та “відкритого соціального порядку”. З точки зору авторів зазначеної праці, соціальні суперечності між цими моделями є основними джерелами насильства, які необхідно долати шляхом запровадження ефективної соціальної політики.

Загальновідомо, що соціальна політика є важливим інституціональним механізмом соціальної інтеграції та соціальної солідарності [15]. Як технологічний інструмент соціального менеджменту та публічного урядування, соціальна політика має специфічну цільову спрямованість, яку люди зазвичай розуміють як практичне встановлення прогресивних форм соціальної інклюзії на основі певних апробованих консенсусних норм соціальної справедливості.

Проте, доцільно також погодитися і враховувати думку тих вчених, які вважають, що в сучасних класово-стратифікованих суспільствах різні технологічні моделі соціальної політики функціонально підтримують конфліктні процеси соціальної ексклюзії та соціальної нерівності [11–14]. І ця обставина є важливою для науковців, які намагаються вивчати ідеологічні суперечності між сучасними технологічними моделями соціальної політики — протекціоністської, ліберальної та інтерсоціальної (глобальної) [15–19].

Мета статті — проаналізувати сутнісні характеристики архетипу соціальної справедливості як інтегративної основи мирного співіснування людей та як специфічної конфліктогенної основи, що відтворює різні форми ідеологічної конфронтації між протекціоністською, ліберальною та інтерсоціальною технологічними моделями соціальної політики в сучасних класово-стратифікованих суспільствах.

Виклад основного матеріалу. Насамперед, важливо підкреслити, що поширені в середовищі науковців концептуальні положення стосовно наукового розуміння архетипного статусу соціальної справедливості, мають слабку концептуальну аргументацію. Однак, незважаючи на цю обставину, ці положення слід розглядати як важливі пізнавальні інтенції науково-теоретичної свідомості багатьох вчених, які намагаються подолати існуючу простоту традиційного наукового дискурсу про соціальну справедливість як про бажаний стан соціальної солідарності, шляхом створення умов посилення

рівності громадян, демократизації та гуманізації суспільного життя. Вочевидь, що подолання застарілих стереотипних уявлень про соціальну справедливість загалом є складним завданням, про що доволі переконливо засвідчує сам факт відсутності загально визнаної фундаментальної теорії справедливості.

Тому і зусилля, які спрямовані на розробку та розвиток нової теорії справедливості, сьогодні слід сприймати як перспективне інноваційне дослідницьке завдання. Певним чином науковий пошук у цьому напрямі може бути пов'язаний з формулюванням основних концептуальних координат відповідної теоретичної роботи. “Що являє собою теорія справедливості?” “Яким є концептуальне ядро цієї теорії?” Вочевидь, варто підкреслити, що у фундаментальному дослідженні “Теорія справедливості” Джон Ролс доводить, що ця теорія має бути спеціалізованим пізнавальним інструментом пояснення конкретних принципів регулювання діяльності соціальних інститутів як “базових структур” суспільства. Він зазначає: “Справедливість — є виправданням самого існування соціальних інститутів, подібно істині в системі мислення. Теорія, навіть у випадках коли вона здається досконалою і раціональною, має бути відкинута, якщо вона є фальшивою; так само закони й інститути незалежно від того, наскільки вони є ефективні та добре організовані, мають бути реформовані, якщо вони є несправедливими” [1, с. 3].

Таке абстрактне розуміння пізнавального статусу теорії справедливості слід вважати доволі супе-

речливим. Наприклад, Ф. Хайек стверджує, що теорія справедливості на нинішньому етапі її розвитку не має об'єктивних епістемологічних стандартів. Тому вона скоріш є “міражем соціальної справедливості”, оскільки смислові характеристики абстрактних управлінських інституціональних правил справедливості реально ігнорують систему “приватних інтересів, зміст яких залишається невідомим” [2, с. 11]. Г. Еспін-Андерсен також намагається аргументувати позицію, згідно з якою необхідності та потреби в теорії справедливості просто не існує — без неї вчені можуть легко організувати наукове дослідження, зосереджуючи свій науковий інтерес на емпіричному вивченні специфічних, історично мінливих “мотивів” “інтересів” та “елементів” соціальної справедливості [14, с. 75–78].

Причини таких нігілістичних позицій, з нашої точки зору, можна пояснити наочним емпіричним фактом, що реалізовані програми соціальної політики в різних країнах світу визнаються вченими як неефективні, оскільки в цих програмах зазвичай підриваються як патерналістські, так і ліберальні засади соціальної справедливості. У результаті такої ситуації, як зазначають Р. Дарендорф [11, с. 141–165] і У. Бек [12], виникають “нові соціальні конфлікти” і новий “світ ризику”, тому що “ми стаємо глобальною спільнотою загроз” [12, с. 4]. Вочевидь, що економічні, політичні та культурні тенденції глобалізації визначають основні чинники, що зумовлюють необхідність розробки інноваційної теорії соціальної політики за межами державно-тери-

торіального устрою сучасного суспільного життя.

Ось чому науковцям важливо запропонувати конструктивне вирішення проблеми розширення концептуальних меж сучасної теорії соціальної політики як спеціалізованого інструменту наукового розуміння зв'язку між принципами соціальної справедливості та соціальної відповідальності. Тому загалом слід погодитися з Дж. Ролсом, який підкреслює, що соціальна політика має бути “справедливою, чесною і відповідальною”, оскільки без цих цінностей соціальна політика не стане основою консенсусної інтеграції в аспектах забезпечення рівних свобод громадян і збереження певного рівня соціальної нерівності і владних відносин між ними “лише в результаті компенсації вигоди для усіх” [1, с. 14–15].

Доцільно визнати, що така постановка проблеми суттєво актуалізує два складних дискусійних питання: 1) чи завжди соціальна політика має бути соціально відповідальною; 2) якою мірою вона слугує як засіб обґрунтування соціальної справедливості.

Важливо врахувати наступні три обставини. По-перше, глобальна економічна конкуренція між країнами вже зараз спонукає їх до суттєвого зменшення загального обсягу бюджетних коштів, що виділяються на соціальний захист з метою підвищення конкурентоспроможності національних економік. По-друге, міграція економічно активного населення об'єктивно створює прецеденти стихійного перерозподілу доходів між державами, що обмежує економічні

можливості окремих країн здійснювати ефективну політику соціального забезпечення громадян. По-третє, глобальні ринки праці та капіталу призводять до виникнення впливових наднаціональних силових структур, діяльність яких може загрожувати соціальним правам громадян на національному рівні.

Ці обставини, на наш погляд, також намагаються ретельно дослідити Б. Дікон і П. Стаббс, які стверджують, що на сьогодні поняття “соціальна політика” має принаймні три концептуальні виміри: 1) глобальний; 2) наднаціональний; 3) національний (регіональний) [16].

На жаль, ці вчені не повною мірою роз'яснюють пізнавальний зміст термінів “глобальний”, “наднаціональний” та “національний”, які вони використовують як засіб ідентифікації різних типів соціальної політики, звертаючи увагу на проблему, “яким чином окремі поля політики стають глобалізованими” [16, с. 6]. Водночас, цілком можливо погодитися з таким підходом, якщо врахувати, що основними суб'єктами будь-яких типів соціальної політики є глобальні, наднаціональні та національні інститути та організації влади. Безумовно, ці інституції та організації певним чином прагнуть встановлювати та розвивати між собою різноманітні комунікації. Однак, у тих випадках, коли ми намагаємося досліджувати та оцінювати ресурсну базу соціальної політики, яку запроваджують глобальні, наднаціональні та національні інститути влади, можна доволі легко помітити та визначити ситуації зіткнення та наявності певних ідеологічних конфронтацій трьох

поширених сучасних технологічних моделей соціальної політики.

Важливо підкреслити, що кожна з цих моделей має специфічні пізнавальні та ідеологічні основи. Тому, звертаючи увагу на дану обставину, вважаємо доцільним та корисним здійснити певну ідентифікацію концептуальних засад цих моделей.

1. *Протекціоністська модель соціальної політики.* Слід зазначити, що значне коло сучасних вчених-теоретиків вважають, що концептуальне поле наукової теорії соціальної політики має бути віддаленим від соціальної драми ринкових реалій індивідуального і колективного життя. Отже, різні сфери та напрями теоретичної роботи мають бути пов'язані зі змістом таких категорій та понять, як *“рівність”*, *“соціальна справедливість”*, *“обмежені ресурси”*, *“неринковий розподіл благ та пільг”*, *“інституціональні системи соціальних послуг”*, *“соціальне забезпечення”*, *“держава добробуту”*. Таким чином, загальна технологічна спрямованість протекціоністської моделі соціальної політики має відбивати неринковий сегмент життя людей як громадян окремих держав. Цей специфічний сегмент суспільного життя, як вважає М. Вальцер, є функціонально автономним і тому відтворює себе поза існуючими флуктуаціями вільних ринків товарів, праці та капіталу. Він радить ідентифікувати і досліджувати різні *“сфери справедливості”* як основний об'єкт теорії соціальної політики, оскільки *“справедливість — це результат конструктивної діяльності людей і є сумніви у тому, що реальне утвердження справедливості є можливим, керуючись лише*

деяким однобічним, наперед визначеним способом” [3, с. 6].

2. *Ліберальна (активна) модель соціальної політики.* У своєму можливому гуманістичному виразі та формі ця технологічна модель сьогодні найбільш яскраво представлена в теорії людського розвитку. Базова аксіома цієї теорії полягає в тому, що *“розвиток”* має сприяти формуванню реальних можливостей для людей діяти таким чином, аби вони були в змозі самостійно обирати свій спосіб життя і власними силами створювати індивідуальну основу самозахисту, оскільки *“замість пріоритету благ, повинен утверджуватися пріоритет прав людини”* [4, с. 6; 2; 9]. У такій концептуальній перспективі основними категоріями ліберальної моделі соціальної політики є: 1) *“продуктивність”* — здатність людей постійно збільшувати свої доходи, економічний добробут і працювати за грошову винагороду; 2) *“рівність”* — відсутність соціальних обмежень, пов'язаних із статтю, расою, національністю, класовою приналежністю, походженням, місцем проживання, рівнем добробуту та інших чинників, які перешкоджають можливостям повноцінної індивідуальної участі в економічному та політичному житті; 3) *“стійкість”* — вираження принципу *“універсалізму прав людини”*, згідно з яким доступ до ресурсів і справедливий розподіл спільних благ має здійснюватися з врахуванням інтересів не лише активно діючих, але й майбутніх поколінь; 4) *“повноваження”* — створення стимулів для повноцінної участі людей у процесах прийняття рішень та в усіх інших процесах, які сприя-

ють покращенню їхнього добробуту; 5) *“приватні та державні витрати”* — ресурсна база для реалізації необхідних програм персоніфікованої (адресної) соціальної політики.

3. *Інтерсоцієтальна (глобальна) модель соціальної політики.* У своїх базових концептуальних координатах ця технологічна модель загалом є орієнтованою на врахування впливу конкретних соціальних викликів, які зумовлені економічною, політичною та культурною глобалізацією. Тому цілком можливо погодитися з Б. Діконом і П. Стаббсом, які стверджують, що модель *“глобальної соціальної політики”* ґрунтується на *“багатосторонньому комплексі”* (multylateralism complex), який відображає *“територію поступового зміцнення впливу глобального управління, множинність соціальних суб’єктів, а також і певного кола процесів, які специфічним чином поєднуються між собою непередбачуваними шляхами та способами”* [16, с. 8]. Важливо підтримати загальну наукову позицію П. Кеннета [17] щодо наукової основи нової глобальної *“інтегрованої теорії соціальної політики”*, яка має базуватися на порівняльному крос-національному аналізі (comparative cross-national analysis). На думку дослідниці, реалізація саме такого типу аналізу, сприятиме формуванню нового розуміння сучасних ціннісних принципів неоліберальної ідеології *“соціального благополуччя”*, *“дистрибутивної справедливості”* та *“держави добробуту”*. Концептуальну структуру інтерсоцієтальної (глобальної) технологічної моделі соціальної політики, з урахуванням результа-

тів проведення крос-національного аналізу, як вважає П. Кеннет, мають утворювати такі фундаментальні категорії: 1) *“нерівність”* — процес, що відображає різні соціальні наслідки соціальної стратифікації; 2) *“поляризація”* — специфічний процес фіксації екстремальних характеристик існуючих нерівностей; 3) *“бідність”* — інституціонально визначені мінімальні норми рівнів споживання, нижче яких людям неможливо підтримувати своє фізичне існування; 4) *“соціальна ексклюзія”* — процес обмеженої соціальної автономії різних соціальних суб’єктів: тобто, систематичне зниження можливостей використання окремими особами і групами, які прагнуть до поліпшення свого добробуту, обмежених дефіцитних ресурсів; 5) *“злочинна інтеграція”* (perverse integration) — комплекс соціальних наслідків розвитку глобалізованої кримінальної економіки інформаційного капіталізму, що спричинює збільшення обсягів нелегального розподілу доходів між членами багатих і бідних соціальних груп, які різними способами використовують можливості і шанси глобалізації [17, с. 8–9].

Беручи до уваги здійснену нами спробу ідентифікації концептуальних засад трьох поширених технологічних моделей соціальної політики, цілком можливо дійти висновку, що кожна з означених моделей має специфічну ідеологічну спрямованість, яка є виразом різних інтенцій, загалом спрямованих на здійснення обґрунтування архетипу соціальної справедливості. Однак, важливо враховувати, що в сучасних класово-стратифікованих суспільствах

ці моделі, як доводить В. Лапіна, реально захищають стратегію елітарного надмірного споживання [6, с. 164–165]. Саме тому інструментами соціального управління існуючі технологічні моделі соціальної політики мають виразну популістську орієнтацію та потужний маніпулятивний вплив на людей. І цей виразний популізм є значущою підставою усвідомлення, згідно з якими “зараз є хибною думка, що соціальна політика може бути надійним інструментом соціального контролю” [15, с. 4].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Реалізований у даній статті аналітичний підхід, загалом демонструє необхідність розвитку нових наукових досліджень сутнісних ознак архетипу соціальної справедливості як інтегративного транскультурного базису мирного співіснування людей та як специфічної конфліктогенної основи, яка зумовлює відтворення різних форм ідеологічної конфронтації між протекціоністською, ліберальною та інтерсоціетальною (глобальною) технологічними моделями соціальної політики в сучасних класово-стратифікованих суспільствах.

Сучасні процеси економічної, політичної та культурної глобалізації є важливими чинниками, які обумовлюють потреби наукової розробки нової теорії соціальної справедливості як пізнавального інструменту пояснення суперечностей глобальної стратифікації та глобальних соціальних нерівностей між аграрними, індустріальними та постіндустріальними суспільствами, а також як концептуальної основи модернізації

існуючих технологічних моделей соціальної політики.

Актуальним дослідницьким завданням є конкретизація пізнавального змісту поняття “соціальна політика”, який визначається специфічними вимірами глобального, наднаціонального та національного характеру.

Здійснена автором ідентифікація категоріальних засад протекціоністської, ліберальної та інтерсоціетальної технологічних моделей соціальної політики загалом засвідчує як науково доведений факт, що цим моделям притаманна спільна інтенція обґрунтування архетипного статусу соціальної справедливості. Однак, як інструменти соціального управління, ці моделі мають виразну популістську орієнтацію і маніпулятивний вплив, і ця обставина є чинником, що обмежує їх практичну ефективність при вирішенні завдань демократизації механізмів соціального контролю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Rawls J.* A Theory of Justice / John Rawls. — New York; Oxford univ. press, 1973. — 607 p.
2. *Hayek F. A.* Law, Legislation and Liberty. — Vol. II: The Mirage of Social Justice / Friedrich August. A. Hayek. — Chicago: The Univ. of Chicago press, 1976. — 210 p.
3. *Walzer M.* Spheres of Justice. A Defense of Pluralism and Equality / Michael Walzer. — New York: Basic books, 1983. — 345 p.
4. *Nozick R.* Anarchy, State and Utopia / Robert Nozick. — Padstone, Corwill: Blacwell Publ., 2003. — 367 p.

5. Theorizing of intercultural communication / W. Gudykunst (ed). — Thousand Oaks, California: Sage publ., 2005. — 480 p.
6. *Afonin E. A., Martynov A. Y.* Archetypes of the sociocultural conflicts: from modern to postmodern / A. E. Afonin, A. Y. Martynov // Public management. — 2017. — № 3 (8). — P. 17–32.
7. *Sorrels K.* Intercultural communication, Globalization and Social Justice / Katryn Sorrels. — Thousand Oaks, California: Sage publ., 2013. — 290 p.
8. *Lapina V. V.* Over-conumption archetype globalization as a new source of social conflicts and social tension / V. Lapina // Public management. — 2017. — № 3 (8). — P. 158–166.
9. *Sandel M. J.* Liberals and Limitations of Social Justice. — 2-nd ed. / Michael Sandel. — Cambridge: Cambridge univ. press, 1998. — 234 p.
10. *North D. C., Wallisd J. J., Waingast B. B.* Violence and Social Orders. A conceptual framework for interpreting recorded human history / D. C. North, J. J. Wallisd, B. B. Waingast. — New York: Cambridge univ. press, 2013. — 320 p.
11. *Dahrendorf R.* The Modern Social Conflict. The Politics of Liberty // Ralf Dahrendorf. — Berkley and Los Angeles: Univ. of California press, 1990. — 219 p.
12. *Beck U.* World at Risk / Ulrich Beck. — London: SAGE Publ., 2009. — 226 p.
13. *Habermas J.* The Divided West / Jürgen Habermas. — Cambridge ; Polity press, 2006. — 224 p.
14. *Esping-Andersen G.* Two societies, one sociology and no theory / Gosta Esping-Andersen // The British Journal of Sociology. — Vol. 51, issue 1. — January/March 2000. — P. 58–78.
15. Social Policy: Theories, Concepts and Issues / ed. by M. Lavette, A. Prat — 3^{ed}. — London. : Sage, 2006. — 325 p.
16. *Deakon B. Stubbs P.* Global social policy studies / Bob Deakon, Paul Stubbs. // Global social policy. — 2013. — № 1 (13). — P. 5–23.
17. *Kennett P.* Comparative Social Policy: Theory and Research / Patricia Kennett. — Buckingham, Philadelphia: Open univ. press, 2001. — 189 p.
18. *Archer M.* The sociological approach to the tension between equality and social inequality / Margaret Archer. // The Study of the Tension between Human Equality and Social Inequalities. From the Perspectives of the Various Social Sciences. — Vatican city: Academy of Political Sciences, 1996. — Acta 1. — P. 81–99.
19. *Atkinson A. B.* Social exclusion, Poverty and Unemployment / Anthony Atkinson. // Exclusion, Employment and Opportunity / A. B. Atkinson and J. Hills eds. — London: School of Economic and Political Science, 1998. — P. 1–20.

REFERENCES

1. *Rawls J.* A Theory of Justice / John Rawls. — New York; Oxford univ. press, 1973. — 607 p.
2. *Hayek F. A.* Law, Legislation and Liberty. — Vol. II: The Mirage of Social Justice / Friedrich August. A. Hayek. — Chicago: The Univ. of Chicago press, 1976. — 210 p.
3. *Walzer M.* Spheres of Justice. A Defense of Pluralism and Equality / Michael Walzer. — New York: Basic books, 1983. — 345 p.
4. *Nozick R.* Anarchy, State and Utopia / Robert Nozick. — Padstone, Corwill: Blacwell Publ., 2003. — 367 p.
5. Theorizing of intercultural communication / W. Gudykunst (ed). — Thousand Oaks, California: Sage publ., 2005. — 480 p.
6. *Afonin E. A., Martynov A. Y.* Archetypes of the sociocultural conflicts: from

- modern to postmodern / A. E. Afonin, A. Y. Martynov // Public management. — 2017. — № 3 (8). — P. 17–32.
7. *Sorrels K.* Intercultural communication, Globalization and Social Justice / Katryn Sorrels. — Thousand Oaks, California: Sage publ., 2013. — 290 p.
 8. *Lapina V. V.* Over-consumption archetype globalization as a new source of social conflicts and social tension / V. Lapina // Public management. — 2017. — № 3 (8). — P. 158–166.
 9. *Sandel M. J.* Liberals and Limitations of Social Justice. — 2-nd ed. / Michael Sandel. — Cambridge: Cambridge univ. press, 1998. — 234 p.
 10. *North D. C., Wallisd J. J., Waingast B. B.* Violence and Social Orders. A conceptual framework for interpreting recorded human history / D. C. North, J. J. Wallisd, B. B. Waingast. — New York: Cambridge univ. press, 2013. — 320 p.
 11. *Dahrendorf R.* The Modern Social Conflict. The Politics of Liberty // Ralf Dahrendorf. — Berkley and Los Angeles: Univ. of California press, 1990. — 219 p.
 12. *Beck U.* World at Risk / Ulrich Beck. — London: SAGE Publ., 2009. — 226 p.
 13. *Habermas J.* The Divided West / Jurgen Habermas. — Cambridge ; Polity press, 2006. — 224 p.
 14. *Esping-Andersen G.* Two societies, one sociology and no theory / Gosta Esping-Andersen // The British Journal of Sociology. — Vol. 51, issue 1. — January/March 2000. — P. 58–78.
 15. *Social Policy: Theories, Concepts and Issues* / ed. by M. Lavette and A. Prat — 3^{ed}. — London.: Sage, 2006. — 325 p.
 16. *Deakon B. Stubbs P.* Global social policy studies / Bob Deakon, Paul Stubbs. // Global social policy. — 2013. — № 1 (13). — P. 5–23.
 17. *Kennett P.* Comparative Social Policy: Theory and Research / Patricia Kennett. — Buckingham, Philadelphia: Open univ. press, 2001. — 189 p.
 18. *Archer M.* The sociological approach to the tension between equality and social inequality / Margaret Archer. // The Study of the Tension between Human Equality and Social Inequalities. From the Perspectives of the Various Social Sciences. — Vatican city: Academy of Political Sciences, 1996. — Acta 1. — P. 81–99.
 19. *Atkinson A. B.* Social exclusion, Poverty and Unemployment / Anthony Atkinson. // Exclusion, Employment and Opportunity / A. B. Atkinson and J. Hills eds. — London: School of Economic and Political Science, 1998. — P. 1–20.

УДК: 351/354:167.7

DOI: <https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-18-3-439-455>

Сушиї Олена Володимирівна,

доктор наук з державного управління, завідувачка лабораторії методології психосоціальних і політико-психологічних досліджень, Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, 04070, м. Київ, вул. Андріївська, 15, тел.: +38 (067) 910 99 26, e-mail: a_s_y2000@yahoo.com

ORCID: 0000-0002-4364-7571

Сушиї Елена Владимировна,

доктор наук по государственному управлению, заведующая лабораторией методологии психосоциальных и политико-психологических исследований, Институт социальной и политической психологии НАПН Украины, 04070, г. Киев, ул. Андреевская, 15, тел.: +38 (067) 910 99 26, e-mail: a_s_y2000@yahoo.com

ORCID: 0000-0002-4364-7571

Sushyi Olena Vladimirovna,

Doctor of Science in Public Administration, Head of department, Institute of Social and Political Psychology of the NAES of Ukraine, 04070, Kyiv, Str. Andriivska, 15, tel.: +38 (067) 910 99 26, e-mail: a_s_y2000@yahoo.com

ORCID: 0000-0002-4364-7571

СОЦІАЛЬНА АРХЕТИПІКА НА СЛУЖБІ ДЕРЖАВНОГО АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ

Анотація. Презентовано аналітичну проекцію соціетальної кризи в Україні. Описано системи координат, що виявляють відповідні зрізи соціетальної кризи, а саме: системні координати, відображені кризою основних сфер соціальної системи (політико-правової, економічної, соціальної, культурної); структурні координати, полюси якої складає криза інституцій; криза інтересів та цілей; криза цінностей; криза ідентичностей; темпоральні координати, що відтворюють кризові цикли національно-державного розвитку України; соціально-психологічні координати, що дають змогу розглянути проблему кризової (масової) свідомості на рівні соціально-психологічних феноменів (за домінуючим типом соціальних переживань та формами соціально-психологічного мислення). Кожен з кризових зрізів характери-

зує цілком конкретну сторону соціетальної кризи, яка може розглядатися як у відносній автономності, так і у щільній взаємозалежності з іншими її сторонами. У своєму поєднанні в кожному новому зрізі компоненти соціетальної кризи відтворюють її нову якість (ефект синергії). У сукупності вони формують складну (багатофакторну), суперечливу (різновекторну) та динамічну архітектуру соціетальної кризи в Україні, де кожне явище (її структуруючий компонент) можна розглядати і як причину, і як наслідок конфліктно-конфронтаційних тенденцій національно-державного розвитку України. Стверджується, що глибока соціетальна криза актуалізує проблему забезпечення безпеки і стабільності сталого розвитку в Україні. У свою чергу, практична реалізація концепції сталого розвитку в Україні в умовах соціетальної кризи залежить від ефективності державного антикризового управління, його стратегії і тактики, можливостей прогнозування та врахування ризиків, що провокують кризові стани. Здійснена аналітична проєкція соціетальної кризи розкриває потенціал та можливості соціальної архетипіки як діагностичного інструментарію державного антикризового управління.

Ключові слова: антикризове управління, державне антикризове управління, криза, соціетальна криза, соціальна архетипіка.

СОЦИАЛЬНАЯ АРХЕТИПИКА НА СЛУЖБЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО АНТИКРИЗИСНОГО УПРАВЛЕНИЯ

Аннотация. Представлена аналитическая проекция социетального кризиса в Украине. Описаны системы координат, в которых проявляются соответствующие срезы социетального кризиса, а именно: системные координаты, отражающие кризис основных сфер социальной системы (политико-правовой, экономической, социальной, культурной); структурные координаты, отражающие такие полюсы, как: кризис институтов, кризис интересов и целей, кризис ценностей, кризис идентичности; темпоральные координаты, отражающие кризисные циклы национально-государственного развития Украины; социально-психологические координаты, позволяющие рассмотреть проблему кризисного (массового) сознания на уровне социально-психологических феноменов (за доминирующим типом социальных переживаний и формами социально-психологического мышления). Каждый из кризисных срезов характеризует вполне конкретную сторону социетального кризиса, который может рассматриваться как в относительной автономности, так и в плотной взаимозависимости с другими его сторонами. В своем сочетании в каждом новом срезе компоненты социетального кризиса воспроизводят его новое качество (эффект синергии). В совокупности они формируют сложную (многофакторную), противоречивую (разновекторную) и динамическую архитектуру социетального кризиса в Украине, где каждое явление (его структурный компонент) можно рассматривать и как причину, и как следствие конфликтно-конфронтационных тенденций национально-государственного развития Украины. Утверждается, что глибо-

кий социетальный кризис актуализирует проблему обеспечения безопасности и стабильности устойчивого развития в Украине. В свою очередь, практическая реализация концепции устойчивого развития в Украине в условиях социетального кризиса зависит от эффективности государственного антикризисного управления, его стратегии и тактики, возможностей прогнозирования и учета рисков, которые провоцируют кризисные состояния. Осуществленная аналитическая проекция социетального кризиса раскрывает потенциал и возможности социальной архетипики как диагностического инструментария государственного антикризисного управления.

Ключевые слова: антикризисное управление, государственное антикризисное управление, кризис, социетальный кризис, социальная архетипики.

SOCIAL ARCHETYPIC AT THE SERVICE OF PUBLIC ANTI-CRISIS MANAGEMENT

Abstract. The article presents an analytical projection of the societal crisis in Ukraine. Its coordinate systems are described, in which the corresponding sections of the social crisis are manifested, namely: system coordinates reflect the main spheres of the societal system crisis (political and legal, economic, social, cultural); structural coordinates reflect such poles as: a crisis of institutions, a crisis of interests and goals, a crisis of values, a crisis of identity; temporal coordinates reflect the crisis cycles of the national-state development of Ukraine; socio-psychological coordinates allow us to consider the problem of crisis (mass) consciousness at the level of socio-psychological phenomena (behind the dominant type of social experiences and forms of socio-psychological thinking). Each of the crisis sections characterizes a quite specific side of the societal crisis, which can be considered both in relative autonomy and in tight interdependence with its other parties. In its combination, in each new slice, the components of the societal crisis reproduce its new quality (synergy effect). Together, they form a complex (multifactorial), contradictory (multi-vector) and dynamic architectonics of the societal crisis in Ukraine, where each phenomenon (its structural component) can be viewed both as a cause and as a result of the conflict-confrontational tendencies of the national-state development of Ukraine. It is argued that a deep societal crisis actualizes the problem of ensuring security and stability of sustainable development in Ukraine. In turn, the practical implementation of the concept of development of the situation in Ukraine in the context of a social crisis depends on the effectiveness of state crisis management, its strategy and tactics, the ability to predict and take into account the risks that provoke a crisis situations. The analytical projection of the societal crisis reveals the potential and possibilities of the social archetypika as a diagnostic tool of the public crisis management.

Keywords: crisis, societal crisis, crisis management, public crisis management, social archetypika.

Постановка проблеми. Наш час називають ерою криз: кризи різних масштабів, рівнів та порядків стали невід’ємною складовою сучасного світу, який пристосовується до існування в кризових умовах. І ця справа стає дедалі складнішою, оскільки на відміну від своїх, так би мовити, класичних аналогів у минулому, сучасні кризи відбуваються у формі спонтанного мутагенезу. Само тому, точніше буде сказати, що ми існуємо у добу соціетальних криз. Мутація криз, утворення нових складних форм за рахунок комбінацій кризових елементів, перетворення криз в “самопідживлюваний процес” шляхом відтворення або перетікання в нові формати — такою є нова реальність соціетальної кризи. Кризу саме такого масштабу спостерігаємо нині в Україні. По суті маємо справу одразу з кількома кризами, що розташовувалися на всіх рівнях соціального простору (мікро-, мезо-, макрорівні): від особистісного до соціетального. Одні з них виникли майже одночасно, інші внаслідок раніше посталих, але незавершених криз.

Глибока соціетальна криза в Україні актуалізує проблему забезпечення безпеки і стабільності сталого розвитку. У свою чергу, практична реалізація концепції сталого розвитку України в умовах соціетальної кризи залежить від ефективності державного антикризового управління, його стратегії і тактики, можливостей прогнозування та врахування ризиків, що провокують кризові стани.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри те, що теорія антикризового управління активно

розвивається впродовж останніх десятиріч, значна кількість наукових робіт у цій царині переважно стосуються антикризового управління окремими підприємствами або ж соціально-економічними системами, тоді як проблемі державного антикризового управління дослідники приділяють набагато менше уваги (О. Адамська, А. Бабич, Т. Безверхнюк, К. Вороніна, В. Дзюндзюк, Л. Костецька, Н. Ліба, С. Ставченко, І. Чикаренко, І. Ярова).

Антикризове управління (АКУ) сучасні дослідники розуміють як тип управління, зорієнтоване на передбачення, розпізнавання кризових ситуацій, а також як готовність до управління в умовах кризи та виходу з нього з новим імпульсом подальшого розвитку організації, певної галузі чи системи у цілому. Значний акцент робиться, з одного боку, на розумінні суб’єктивних і об’єктивних причин виникнення кризи в умовах циклічного розвитку системи (галузі, організації) [1], а з іншого — на аналізі процесів, що забезпечують синергію, тобто ситуації, коли ціле більше за просту суму його частин [2]. Стратегія АКУ вважається ефективною за умови, що в кризовому стані успішна діяльність в одному напрямі не компенсує невдачі або провал в іншому. Відповідно в ситуації невизначеності мета антикризового управління полягає у розробці та реалізації антикризових рішень, спрямованих на комплексну нейтралізацію найбільш небезпечних чинників, що призводять до кризового стану. В свою чергу, діагностика розвитку системи (галузі, організації), виявлення пасток і протиріч, що призводять до кризово-

го стану, є першочерговим завданням АКУ.

Наразі немає сперечань в тому, що вивчення та прогнозування кризових ситуацій має ґрунтуватися на міждисциплінарному підході, з позицій економіки, соціології управління, теорії менеджменту, соціальної психології (психології індивідуальної та групової поведінки) тощо, відповідно антикризове управління як теоретична дисципліна може успішно розвиватися, інтегруючи концепції та методи цих та інших наук. Однак, тут, на мій погляд існує кілька проблем, особливо небезпечних в контексті державного антикризового управління. По-перше, напрацювання названих галузей наукового знання використовуються хаотично: у складному кризовому явищі виокремлюються деякі сторони або аспекти, які досліджуються з позицій конкретних наукових дисциплін, а потім з отриманих даних робиться спроба відтворити цілісну картину причин і наслідків кризи, що впливає на систему (галузь, організацію). Як результат, отримується дихотомічна транскрипція кризи (що може бути символічно виражено, як: $2 + 2 = 4$) і полишається за лаштунками уваги її сенергетичний ефект (що може бути символічно виражено, як: $2 + 2 = 5$). Через це вироблення та запровадження антикризової стратегії неминуче потрапляє у пастку, коли можливий успіх опанування певних кризових виявів на одному етапі чи в окремо взятій сфері нівелюється невдачею на іншому етапі чи іншій сфері (що може бути символічно виражено, як: $1 \times 0 = 0$, тоді як має бути так: $1 \times 1 = 1$).

По-друге, науково-експертне середовище доволі консервативне по своїй суті, а відтак — прагне застосовувати звичні підходи та методи й з підозрою ставиться до експериментальних методологічних розробок, допоки вони не набули загального визнання. У цьому аспекті почасти недооцінюється значущість аналізу ірраціональної сфери масової (колективної) свідомості, в єдності її свідомих та несвідомих компонентів. Майже зовсім поза увагою лишаються можливості соціальної архетипіки насамперед на початковому етапі АКУ — діагностиці кризових станів і процесів, що дозволяє зануритися у глибинні шари колективного несвідомого. Можливо, саме у ракурсі, де архетип виступає горизонтом і контекстом розуміння феноменів соціальної дійсності та, водночас, феноменом специфічного психосоціального процесу, що лежить в основі нової суспільної та владно-управлінської реальності, можемо отримати альтернативну візію причин та наслідків виникнення кризової ситуації та шляхів їх опанування.

Наразі маємо ситуацію, коли реальний стан суспільних перетворень в Україні, у тому числі державне антикризове управління, не відповідає сучасним масштабам змін. Іншими словами, сучасний соціальний досвід в Україні, як справедливо зазначає С. Римаренко, здебільшого спирається на минулі соціальні схеми та патерни, які не можуть продукувати реальні зміни в суспільстві, оскільки попри те, що втратили свою легітимність, все ж таки залишаються, по суті, “керівною та спрямовуючою силою” [3, с. 179]. Так виникає осо-

бливий кризовий стиль суспільного руху, властивий пострадянським державам. Він характеризується, за влучним спостереженням А. Баби-ча тим, що суперечності суспільного розвитку не зникають незабаром після їх виявлення в результаті коригування вибраного курсу при збереженні його загальної спрямованості, а залишаються і розвиваються, генеруючи чергову “лжетенденцію”, поки не приводять до нової кризи. У подібних умовах вихід з чергової кризи — це ще не стабілізація і навіть не рух до неї, а пролог наступної кризи [4].

Мета статті — розкрити потенціал соціальної архетипіки як наукового підходу та діагностичного інструментарію з арсеналу державного антикризового управління, що дає змогу зробити аналітичну проєкцію соцієтальної кризи в Україні.

Виклад основного матеріалу. Вітчизняна наукова спільнота немає достатньо сформованої думки щодо соціальної архетипіки як міждисциплінарного напрямку досліджень та її методологічних засад. Підставою для критичних суджень з боку одних є неоднозначне ставлення до вчення К. Юнга про архетипи колективного несвідомого та психоаналітичного напрямку в цілому, який іронічно проголосили “новою релігією XX ст.”. Інші зневажливо називають соціальну архетипіку псевдонаукою, що позиціонується як панацея для розв’язання усіляких соціальних негараздів сьогодення.

У своїх попередніх публікаціях [5–7] неодноразово підкреслювалося, що актуалізація проблеми масового (колективного) несвідомого, у

тому числі архетипу, який виступає горизонтом та контекстом розуміння феноменів соціальної дійсності, є не тільки і не стільки повернення до архаїчних засад духовності, скільки спрямованість у майбутнє, адже архетипи утілюють надії і мрії народу. В архетипних уявленнях, образах, символах тощо прихована глибинна природа бажань, очікувань, прагнень та надій людей, які виникають у результаті спільної роботи свідомості та колективного несвідомого. І оскільки архетип можна розглядати як інформацію, яка має соціально-управлінську цінність, тому звернення до соціальної архетипіки в сучасному суспільствознавстві, зокрема в публічному управлінні, є цілком закономірним.

Однак, наразі існує потреба у зниженні градусу критичного ставлення до соціальної архетипіки та делікатному корегуванні її сприйняття науково-експертною спільнотою як міждисциплінарного напрямку досліджень у предметному полі публічного управління. Розв’язання поставленого завдання залежатиме від дотримання низки умов. По-перше — коректного використання ідей, які вплинули на становлення і розвиток соціальної архетипіки, насамперед до концепції К. Юнга “про архетипи колективного несвідомого”, а також соціально-психологічних концепцій, що можуть застосовуватися для її репрезентації, зокрема: концепції “соцієтальної психіки” (О. Донченко), “універсального епохального циклу” (Е. Афоніна, А. Мартинова), “соціально-психологічного мислення” (М. Слюсаревського) тощо. По-друге — адекватного розуміння як го-

ризонту можливостей соціальної архетипіки, що визначається її оригінальними способами пояснення і методами аналізу важко вловимих соціальних явищ, що може стати орієнтиром для подальших теоретичних та емпіричних пошуків, так і теоретичної та практичної обмеженості архетипного підходу. Саме тому соціальна архетипіка позиціонується як міждисциплінарний напрям досліджень, який, зокрема, може ефективно застосовуватися на початковому — діагностичному етапі АКУ.

Соціальна архетипіка не універсальний науковий апарат і не ортодоксальне наслідування ідей юнгіанства. Скоріше — це науковий інструментарій, який дозволяє встановити закономірності та особливості сучасного соціального розвитку, доторкнутися до глибинної природи сучасних загроз, розібратися з широкою палітрою нових мотивів людського розвитку, передбачити ймовірні сценарії майбутнього, а головне — запропонувати сповнене консенсусу бачення можливих шляхів розв'язання вузлових проблем сьогодення й прийдешнього. Його практичне застосування має чималий потенціал, спроможний забезпечити ефективне вирішення актуальних проблем, що виникають у ході суспільної трансформації. А подеколи це — просто метафора, за посередництвом якої дослідника запрошують поринути у більш ширший психосоціальний і соціокультурний контекст соціальних явищ та процесів. Саме на основі цих постулатів пропоную здійснити діагностику соцієтальної кризи в Україні та визначити систему її координат.

Будемо виходити з того, що криза — це природна фаза розвитку будь-якої системи. Однак затяжна, хронічна криза вкрай небезпечна й загрожує існуванню будь-якої системи. У соціальних науках під кризою розуміється гостра форма вияву соціальних суперечностей, що робить неможливим стабільний, сталий розвиток суспільства в цілому або його життєво важливих підсистем. Через це поняття “соціальної кризи” вживається у широкому і вузькому розумінні. У широкому розумінні поняття “соціальної кризи” визначається такою максимом: будь-яку кризу, пов'язану з розвитком суспільства можна вважати соціальною. Вони можуть бути трансформаційними, циклічними, системними/структурними, кон'юнктурними, місцевими, локальними, регіональними тощо. Поняття соціальної кризи у вузькому значенні застосовується при розмежуванні сфер життя суспільства. Тобто можна говорити про кризу економічну, політичну, соціальну, психологічну [8]. Поняття “системної кризи” можна визначити як поєднання криз економічного, політичного, соціального, психологічного, де об'єктивність загострення ситуації поєднується з суб'єктивними факторами, вираженими у “кризовій свідомості”, що може виявлятися як у формі гострого протесту, так і у формі політичної апатії і цинізму [9, с. 101]. У випадку, коли кризи охоплюють соціальні одиниці різного рівня, в їх, так би мовити, інтегральному, загально-системному розумінні — все суспільство, його основні системи та підсистеми, інститути, відносини і про-

цеси — говоримо про соціетальну¹ кризу.

Поняття “соціетальна криза” багатопланове й неоднозначне. Щоб дати змістовне обґрунтування цього терміна, спершу, мабуть, потрібно було прочитати академічну лекцію з курсу соціології на тему “Суспільство як соціетальна система”, простеживши еволюцію застосування цього поняття у творах класиків західної соціологічної думки Е. Дюркгейма, М. Вебера, Т. Парсонса, П. Сорокіна та ін. За браком обсягу публікації, зазначу, що поняття “соціетальне” застосовується у тих випадках, коли йдеться про характеристики, поняття та процеси, що належать до макрорівня функціонування соціуму, і які забезпечують збереження і цілісність суспільства,

консолідацію і відтворення соціального життя. На соціетальному рівні соціальна система виходить на якісно інший рівень інтеграції соціальної системи, тому в узагальненому вигляді соціетальну систему можна схарактеризувати формулою: “цілісність, що значно масштабніша за загальну кількість (суму) формуючих її елементів”.

Соціетальна система постійно відтворює соціальну якість своїх структур і відповідно соціальні якості індивідів і груп індивідів, включених у їх функціонування. Якщо цей процес відповідає належним, скажімо так, “ідеальним” (у розумінні М. Вебера) правилам гри, виникає тенденція адаптації до форм і способів функціонування соціетальної системи її

¹ Поняття “соціетальне” з’являється у соціологічній теорії на межі XIX–XX ст. (У. Самнер, А. Келлер, Т. Парсонс, П. Сорокін та ін.), коли постала потреба у поняттях, спроможних відобразити сутність нової хвилі трансформаційних процесів на макрорівні, натомість традиції вживання терміна “соціальне” у західній емпіричній соціології не відповідали цьому завданню. Американський соціолог У. Самнер за допомогою цього терміна прагнув виокремити закономірності певної колективної або групової організації діяльності індивіда. Його учень та послідовник А. Келлер використовує це поняття для соціологічного аналізу організаційних аспектів життєдіяльності суспільства, прагнучи побудувати цілісну теорію соціетальної еволюції [10]. Т. Парсонс застосовує поняття “соціетальний”, характеризуючи процеси, які відбуваються в суспільстві загалом (макрорівень), тобто коли йдеться про характеристики, поняття та процеси, які належать до рівня консолідованості суспільства в цілому, а поняття “соціальне” — до соціальних явищ та процесів (мікрорівень). Специфіка суспільства як особливого типу соціальних

систем, за Т. Парсонсом, полягає в тому, що, з одного боку, воно являє собою соціетальну спільноту з адекватним рівнем інтеграції (або солідарності) та характерним статусом членства, а з іншого — соціетальна спільнота являє собою складну мережу взаємопроникаючих колективів та колективних лояльностей, систему, для якої характерні диференціація та сегментація [11]. Про соціетальні соціальні зміни пише П. Сорокін у своїй чотиритомній монографії “Социальные и культурные изменения” [12]. Соціальну систему науковець уявляє як макроскопічний, інтегральний та динамічний культурно-соціетальний комплекс і вважає, що її складають “особистість, суспільство та культура як нерозривна тріада”. Жодний з компонентів цієї нерозривної тріади — особистість як суб’єкт взаємодії; суспільство як сукупність взаємодіючих індивідів з її соціокультурними відносинами та процесами; культура як сукупність значень, цінностей та норм, якими володіють взаємодіючі особи, та сукупність носіїв, які об’єктивують, соціалізують та розкривають ці значення — не може існувати поза двома іншими [13].

структурних і особистісних елементів, які разом, відповідно утворюють нову якість соціетальної системи, що матиме ознаки виразної динаміки її розвитку (еволюції, прогресу). Якщо ж у процесі поведінки соціетальної системи мають місце “підміна” функцій, коли суб’єкти соціальних відносин, включені у функціонування даної системи, починають виконувати невластиві їй функції; або посилюється “некомпетентність” особистісних елементів даної структури, внаслідок цього порушується баланс у функціонуванні як структурних, так і особистісних елементів системи. В такому випадку поведінка соціетальної системи стає дисфункціональною. Власне, обидві описані тенденції поведінки соціетальної системи діалектично пов’язані між собою, ці процеси з тією чи іншою інтенсивністю наскрізь пронизують суспільство на всіх — від мікро- до макрорівнях.

Незважаючи на те, що термін “соціетальне” міцно закріпився у науковому тезаурусі у широкому значенні загальносистемного, соціетальна криза не зводиться до системної соціальної кризи, тобто вона не є редукцією кризи політичної, економічної, ідеологічної, соціокультурної. Так, з одного боку, вона виникає в результаті накопичення системних протиріч та вбирає в себе різноманітні кризи системного характеру, але з іншого боку — є уособленням структурної кризи (інституцій, цілей або цінностей), яка впливаючи на інші структурні елементи соціальної системи зазнає зворотного впливу кризи, спровокованої нею самою.

Соціетальна криза в Україні виникла не випадково і це не винятковий

випадок української трансформації. Для уточнення її змістового контексту слід нагадати, що з руйнуванням радянської системи новостворені незалежні національні держави — колишні радянські республіки — поставили перед необхідністю радикального переформатування соціально-економічних і політичних основ та базових цінностей суспільної організації з метою виходу країни на нові рейки суспільного та державного розвитку. У найзагальнішому розумінні це означало перехід від тоталітарної політичної системи правління до демократичної, від планової економіки до ринкової, від єдиної вірної комуністичної ідеології до плюралізму думок, від цензури до свободи слова, від цінностей колективізму до громадянських та політичних прав і свобод, від патерналістсько-підданської до громадянської політичної культури, від командно-адміністративних до цивілізованих “правил гри” та ще багато іншого з того, що унаочнює глобальну стратегію лібералізації, як модифікації взаємовідносин держави та громадянського суспільства, і демократизації, як модифікації взаємовідносин між державою та політичною спільнотою.

Варто зазначити, що постсоціалістична трансформація, яка розгортається як соціетальний процес, має своїм наслідком, насамперед, ускладнення (багатовимірність) соціального простору. Саме тому фундаментальні зміни у системі “людина — суспільство — держава” даються взнаки розгортанням системних дисфункцій, що усебічно пронизують соціальну тканину. Поширення їх ланцюжкових виявів у різних сферах

суспільної життєдіяльності неминуче набуває ризомний характер. У зв'язку з цим параметри соціетальної кризи доволі природно структуруються відносно кількох залежних систем координат, що оприявлюють відповідні зрізи соціетальної кризи в Україні, а саме:

- системні координати, уявлені кризою основних сфер соціальної системи: політико-правової, економічної, соціальної, духовної;
- структурні координати, полюси якої складають криза інституцій; криза інтересів та цілей; криза цінностей; криза ідентичностей;
- темпоральні координати, що відтворюють кризові цикли національно-державного розвитку України;
- соціально-психологічні координати, що дозволяє розглянути проблему кризової (масової) свідомості на рівні соціально-психологічних феноменів (за домінуючим типом соціальних переживань та формами соціально-психологічного мислення).

Контурна двовимірна модель соціетальної кризи (системно-структурні координати). У своїх системно-структурних координатах соціетальна криза має два виміри: одна площина представлена як криза основних сфер соціальної системи: політико-правової, економічної, соціальної, духовної; друга — як криза її основних структурних компонентів: інституційна криза (деформація — розпад); ціннісна криза (конфлікт — нівелювання), криза інтересів та цілей (зіткнення — боротьба); криза ідентичностей (поляризація — розмивання). Системна і структурна кризи взаємопов'язані та взаємозалежні, вони утворюють щільну

сполуку системних дисфункцій, що переходять з однієї площини в іншу. Одні виникають у ході безпосередніх змін в основних сферах суспільної життєдіяльності (основні — криза економічна, політико-правова, соціокультурна, похідні від них, часткові — фінансова, парламентська, партійна, міграційна, інформаційна тощо), інші — постають внаслідок диспропорції в розвитку її сегментів в ході структурних змін та трансформацій. Своє оприявлення кризові явища набувають на двох основних рівнях: інституційному та ціннісному, які перебувають у тісному двосторонньому взаємозв'язку. Їх продовженням та доповненням стають конфлікт інтересів та конфлікт ідентичностей. Нерозв'язані суспільно важливі проблеми неминуче породжують конфлікти, а невирішені конфлікти ведуть до системної кризи. Своєю чергою нерозв'язана системна криза спричинює нові спалахи конфліктів, що призводить до чергової системної кризи. Інституції, цінності, інтереси та ідентичності рівноцінно належать до всіх підсистем і сфер суспільної життєдіяльності, забезпечуючи соціетальну цілісність суспільства, та, відповідно, складають підсистемні (структурні) компоненти соціетальної кризи: інституційна криза, криза цінностей, криза інтересів та криза ідентичностей.

Циклічна модель соціетальної кризи (темпоральні координати). Хвилеподібність націє- та державотворчих процесів, з припливами та відпливами, наростанням кризових явищ та їх подоланням дає можливість систематизувати часові ритми та періоди соціетальної кризи в Україні у відпо-

відних темпоральних координатах². Останні, фактично, співпадають з термінами президентських каденцій [14] та виявляють хвилеподібну (циклічну) динаміку змін в тенденціях “демократичного просування” та “авторитарного відкочування”, що характеризує нинішній загально-системний кризовий стан розвитку суспільства і держави [15]. У перехідні етапи розвитку складних соціальних систем зміни соціально-політичних траєкторій у двох кардинальних аспектах — системи цінностей та інституційної структури — можуть сприяти подальшому розвитку суспільної системи як у бік демократії, так і у бік автократії. Однак, досить тернистий шлях демократичного реформування свідчить, що у процесі суспільної трансформації кардинальні зміни відбуваються не лише на зовнішньому — соціально-інституціональному рівні суспільної системи, але й у глибинних структурах психічного буття людей. Можна сказати, що міра послаблення чи посилення авторитарних тенденцій та, відповідно, зміцнення чи послаблення демократичних засад в ході системних перетворень визначається в цілому співвідношенням психосоціальних, соціокультурних та інституційних компонентів. Власне ця обставина допомагає осмислити специфіку розгортання соціетальної кризи в Укра-

їні у темпоральних координатах, оскільки саме у такому ракурсі — на рівні розбудови демократичної держави, становлення громадянського суспільства та формування нової соціетальної ідентичності — увиразнюються інституціональні, соціокультурні, та психосоціальні особливості трансформаційних змін українського суспільства і держави [детальніше див.: 15; 17].

Соціально-психологічна модель соціетальної кризи (соціально-психологічні координати). Соціально-психологічна інтерпретація соціетальної кризи в Україні дає можливість поринути у більш широкий психосоціальний і соціокультурний контекст соціальних явищ і процесів, що гальмують перебіг українського націєта державотворення, та здійснити його “архетипну реконструкцію”. В умовах кардинальних соціетальних змін, оприявленням яких є, у тому числі, соціетальна криза, відбувається акцентуація архетипних програм конфлікту (термін Д. Львова [18]). Останні можуть привнести як потенційні елементи дестабілізації, так і латентні засоби інтеграції та оптимізації соціальної системи. Однак, оскільки архетип організовує і структурує “патерн”, в який можуть бути вкладені різні конкретні наповнення, він може виконувати як стабілізуючі, так і дестабілізуючі функції в суспільстві. Наприклад, культурні стереотипи, агресивні кліше, подеколи і відверта ворожість тощо здатні настільки глибоко проникнути в масову (колективну) свідомість/несвідоме, що стають формулою “думання” людей про самих себе та “діяння”, згідно з заданою програмою.

² Поняття “темпоральність” застосовуємо, за М. Гайдеггером, в онтологічному аспекті як горизонт для розуміння буття, що стає зрозумілим лише в обрії часовості [16]. У цьому сенсі поняття темпоральності не тотожне поняттю фізичного часу: час фізичний слід строго відрізняти від часу онтологічного, тобто змінюваності буття.

Іншими словами — перетворюються на форму соціально-психологічного мислення, яка містить конфліктологічний потенціал. Тобто, архетипну програму конфлікту трактуємо як форму соціально-психологічного мислення, що містить конфліктологічний потенціал і потребує своєї деактивації. Відповідно, можна припустити, що ціннісні орієнтири, що уособлюють візії бажаного майбутнього та живляться принципами творчої діяльності людини, також вкорінені у масову (колективну) свідомість/несвідоме, а відтак — складають архетипну програму консолідації як форми СПМ, що містить націєтворчий потенціал та потребує своєї активації [детальніше див.: 19].

Отже, наразі потрібно пояснити принцип, за яким у окреслених координатах відтворюється складна (багатофакторна), суперечлива (різновекторна) та динамічна конструкція соціальної кризи в Україні, де кожне явище можна розглядати і як причину і як наслідок конфліктно-конфронтаційних тенденцій національно-державного розвитку України. Для цього пропонуємо маленьку мисленнєву вправу. Уявіть кілька різних предметів з нашого повсякдення: стаканчик, що складається за принципом гармошки з кілець різного діаметра, які при розкладанні утворюють герметичний конусоподібний стаканчик; фігурку матрьошки, що складається/розкладається за принципом розташування одної фігурки всередині іншої, яка, в свою чергу, знаходиться всередині третьої і т. д.; дитячу іграшку — пірамідку, що складається/розкладається з кілець за принципом від найбільшого

до найменшого; зрештою — збірні об'ємні головоломки (пазли) різної складності і конфігурації, що дають повне уявлення про предмет моделювання та розвивають просторове мислення.

Далі спробуйте скласти 3-D проекцію соціальної кризи в Україні за принципом створення системи кожного нового рівня соціальної кризи з систем попереднього рівня та попередніх рівнів. Почніть з її найглибших соціально-психологічних координат, оприятлених через архетипну програму конфлікту, що розкриває особливості кризової (масової) свідомості українців на рівні соціально-психологічних феноменів (за домінуючим типом соціальних переживань та формами соціально-психологічного мислення) та відповідних до них практик. Далі просувайтесь через темпоральні координати соціальної кризи, що відтворюють кризові цикли національно-державного розвитку України, де на рівні розбудови демократичної держави, становлення громадянського суспільства та формування нової соціальної ідентичності увиразнюються інституціональні, соціокультурні та психосоціальні особливості трансформаційних змін українського суспільства і держави. Зрештою переходить через системно-структурні координати, уявлені, кризою основних сфер соціальної системи: політико-правової, економічної, соціальної, духовної, полюси якої складають криза інституцій; криза інтересів та цілей; криза цінностей; криза ідентичностей.

А тепер спробуйте зробити миттєвий “знімок” соціальної кризи в

Україні, оприявлений, з одного боку, у міфологемах-ідеологемах “розколо-тої України” та “дихотомічності української національної ідентичності”, що відображають поляризованість українського суспільства (можна навести й інші приклади: казус Н. Савченко, сага М. Саакашвілі, фантом слуги народу), з другого — пульсарами президентських перегонів, що абсолютизують протистояння когнітивного та афективного, раціонального та ірраціонального, реального та ідеального, свідомого та несвідомого у суспільно-публічному дискурсі, що оголило, з третього, повну немічність інституційних, ціннісних, світоглядних та навіть самозбережувальних засад національно-державного розвитку України. Такий вигляд (у першому наближенні) наразі має соціетальна криза в Україні.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Антикризова політика, особливо в реаліях сучасної України, може бути дійсно ефективною — тобто такою, що спроможна вивести країну з наявної, вкрай несприятливої ситуації на рейки сталого розвитку, — лише в тому випадку, якщо буде дійсно системною. Іншими словами, реагуючою не на окремі кризові явища, але яка враховує всю сукупність криз, з якими доводиться мати наразі справу, а також причини, що їх спонукали та, можливо, мають спільне коріння.

Кожен з описаних кризових зрізів характеризує цілком конкретну сторону соціетальної кризи, яка може бути розглянута як у відносній автономності, так і у щільній взаємозалежності з іншими її сторонами. У своєму поєднанні в кожному новому

зрізі компоненти соціетальної кризи відтворюють її нову якість. Відповідно, у своїй сукупності вони формують складну (багатофакторну), суперечливу (різновекторну) та динамічну архітектуру соціетальної кризи в Україні, де кожне явище (її структуруючий компонент) можна розглядати і як причину і як наслідок конфліктно-конфронтаційних тенденцій національно-державного розвитку України. Фактично маємо багатофакторну модель соціетальної кризи в Україні, що розкриває діалектику консолідаційності та конфронтаційності українського націєтворення, і яка структурується низкою похідних моделей, що послідовно унааявлюють її кризові зрізи.

Зазначимо, що за своїми параметрами системою позитивних (консолідаційних) і негативних (деконсолідаційних) значень, просторово-часових і системно-структурних елементів запропонована аналітична конструкція соціетальної кризи наближена до своїх аналогів у точних науках (наприклад у картографії), тобто забезпечує фрейми прив'язки цих даних до відповідної системи координат, дозволяє узгоджувати їх з іншими даними, здійснювати з максимально-високою точністю їх проекцію, а також широкопрофільну діагностику та експертизу у реальному часі та конкретно-му місці. Відповідно, щодо означеної системи координат є сенс розробляти дорожню карту АКУ з метою національного єднання і консолідації українського суспільства в цілому та мінімізації конфронтаційних виявів зокрема.

При розробці антикризових стратегій, слід пам'ятати про те, що фундаментальна відмінність новітніх криз від їх класичних версій полягає в кумулятивному ефекті поєднання і взаємного посилення дисфункцій, що виникають в абсолютно різних сферах і мають відмінну природу. Якщо ж запропоновані експертами/управлінцями антикризові заходи розраховані виключно на подолання вузькоокресленої кризової ситуації та водночас ігнорують інші негативні процеси, які хоч і відбуваються одночасно, але мають іншу природу, такі антикризові рішення ризикують не досягнути належного ефекту.

Соціальна архетипіка має бути включена до пулу діагностичних підходів АКУ. Наразі очевидно, що неявні смисли, пронесені крізь глибини несвідомого, та час, не тільки містять та зберігають життєво впорядковану інформацію, але й виступають глибинними подразниками. Наприклад, при переході соціокультурної міфології у площину політичного пралогічні структури та колективні уявлення стають частиною соціально-політичного повсякдення з його символічними, міфологічними, ритуально-церемоніальними формами, адресованими масовому свідомому та несвідомому. Звідси, власне, й бере свій початок надзвичайно тонка межа, що пролягає між мистецтвом узгодження цілей, принципів, ідеалів та мистецтвом маніпуляції та підміни смислів, цінностей, ідей. Порушення цієї межі відкриває шлях для вияву стихійного масового несвідомого. У такому випадку виникає ситуація, коли раціональна свідомість, що оперує аналізом, логікою, порівнянням,

пошуком розбіжностей, перевіркою інформації та рефлексивною перевіркою власних підстав, вступає у відкриту боротьбу з виявами несвідомого, де працює інший інструментарій: аналогія, ототожнення, емоції, нечуттєвість до суперечностей, образ, синтез. Серед них відсутня рефлексія, що і сприяє безконтрольності його існування [20, с. 25].

Перспективу подальших досліджень визначатиме низка завдань, пов'язаних з аналізом у координатах соціетальної кризи перебігу націє- та державотворчих процесів в Україні, та подальша розробка психологічно обґрунтованих стратегій та технологій антикризового управління, що покращуватиме бачення державно-управлінського корпусу до перспективного та стратегічного мислення, збагачуватиме можливості соціального прогнозування та соціального проектування при стратегічному плануванні сталого розвитку, при моделюванні варіативних сценаріїв суспільного і державного розвитку, при проектуванні та корегуванні перебігу політичних та соціально-економічних реформ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Коротков Э. М.* Антикризисное управление: учеб. для бакалавров / Э. М. Коротков. — М. : Юрайт, 2014. — 406 с.
2. *Зуб А. Т.* Антикризисное управление : учеб. для бакалавров / А. Т. Зуб. — М.: Юрайт, 2014. — 343 с.
3. *Римаренко С.* Глобалізація та криза ідентичності / С. Ю. Римаренко // Наукові записки ІІЕНД НАН

- Українт. — 2017. — Вип. 5–6 (91–92). — С. 171–181.
4. *Бабич А. О.* Формування концепції державного антикризового управління в Україні [Електронний ресурс] / А. О. Бабич // Державне будівництво. — 2009. — № 1. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2009_1_6
 5. *Суший О. В.* Соціальна архетипіка як методологічний підхід до пізнання масового (колективного) несвідомого / О. В. Суший // Соціально-психологічне мислення: генеза, основні форми та перспективи розвитку: [монографія] / [М. М. Слюсаревський, В. В. Жовтянська, О. В. Суший, В. О. Татенко та ін.]; за наук. ред. М. М. Слюсаревського. — Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2018. — 296 с.
 6. *Суший О. В.* Соціальна архетипіка у проблемному полі публічного управління: сучасний стан і перспективи розвитку / О. В. Суший // Публічне урядування. — 2018. — № 4 (14). — С. 325–338.
 7. *Суший О. В.* Теоретичні засади соціальної архетипіки / О. В. Суший // Публічне урядування. — 2016. — № 3 (4). — С. 168–180.
 8. *Протасенко И. Н.* Кризис, общество и государство / И. Н. Протасенко // Социальный кризис и социальная катастрофа / Сб. материалов конф. — СПб.: Санкт-Петербургское философ. об-во, 2002. — С. 151–156.
 9. Кризис в зеркале политической психологии: Круглый стол факультета политологии МГУ / Е. Б. Шестопал, М. Ю. Урнов, В. С. Комаровский, Б. В. Межуев и др. // Полис. Политические исследования. — 2009. — № 5. — С. 99–127.
 10. *Keller A. G.* Societal Evolution: A Study of the Evolutionary Basis of the Science of Society by Albert Galloway Keller / A. G. Keller // Science, New Series. — Vol. 42. — № 1084 (Oct. 8, 1915). — P. 498–499.
 11. *Парсонс Т.* Система современных обществ / Т. Парсонс. — М.: Аспект Пресс, 1998. — 270 с.
 12. *Сорокин П. А.* Социальная и культурная динамика / П. А. Сорокин. — М.: Академ. проект, 2017. — 964 с.
 13. *Сорокин П. А.* Человек. Цивилизация. Общество / П. А. Сорокин. — М.: Политиздат, 1992. — 543 с.
 14. *Войналович В. А., Білошицький С. В.* Консенсусно-компромісні відносини із суспільством у практиці сучасної української держави: тенденції, проблеми, шляхи гармонізації / В. А. Войналович, С. В. Білошицький // Наук. записки ін-ту політ. і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. — 2013. — № 6 (68). — С. 29–31.
 15. *Афонін Е. А., Суший О. В.* Закономірності та особливості української суспільної трансформації / Е. А. Афонін, О. В. Суший // Стратегічна панорама : Наук.-практ. журнал. — 2015. — № 1. — С. 94–108.
 16. *Хайдеггер М.* Основные проблемы феноменологии / М. Хайдеггер; пер. с нем. А. Г. Чернякова. — СПб.: Высш. религиозно-философская шк., 2001. — 446 с.
 17. *Суший О. В.* Психосоціальна культура державного управління : монографія / О. В. Суший. — К. : Світогляд, 2012. — 344 с.
 18. *Львов Д. В.* Архетипическая составляющая организационной культуры : автореф. дис. ... канд. филос. наук / Д. В. Львов. — Красноярск, 2012. — 22 с.
 19. *Суший О. В.* Глибинні рифи українського націєтворення: архетипна програма конфлікту / О. В. Суший // Проблеми політичної психології. — 2017. — № 5 (19). — С. 103–121.

20. *Сикевич З. В.* Социальное бессознательное: социологический и социально психологический аспекты / З. В. Сикевич, О. К. Крокинская, Ю. А. Поссель. — СПб.: Питер, 2005. — 266 с.

REFERENCES

1. *Korotkov E. M.* (2014) Antykryzysne upravlenye [Crisis management]. Moskva: Yurait [in Russ.]
2. *Zub A. T.* (2014) Antykryzysnoe upravlenye [Crisis management]. Moskva: Yurait [in Russ.]
3. *Rymarenko S.* (2017) Hlobalizatsiia ta kryza identychnosti [Globalization and identity crisis]. Naukovi zapysky IIIEND NAN Ukrainy — Scientific Proceedings of the Institute of Political and Ethnic Studies. Ivan Kuras NAS Ukraine, 5–6 (91–92), 171–181. [in Ukrainian].
4. *Babich A. O.* (2009) Formuvannia kontseptsii derzhavnoho antykrizovoho upravlinnia v Ukraini [Forming of conception of state antikrisis administration in Ukraine]. Derzhavne budivnytstvo — State building, 1. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2009_1_6, [in Ukrainian].
5. *Sushyi O. V.* (2018) Sotsialna arkhetypyka yak metodolohichniy pidkhid do piznannia masovoho (kolektyvnoho) nesvidomoho [Social archetypica as a methodological approach to the knowledge of the mass (collective) unconscious]. Sotsialno-psykholohichne myslennia: heneza, osnovni formy ta perspektyvy rozvytku — Socio-psychological thinking: genesis, basic forms and prospects of development, (p. 107–125). Kropyvnytskyi : Imeks-LTD [in Ukrainian].
6. *Sushyi O. V.* (2018) Sotsialna arkhetypyka u problemnomu poli publichnoho upravlinnia: suchasnyi stan i perspektyvy rozvytku [Social archetypic in the public administration field problem: contemporary state and prospects of development]. Publichne uriaduvannia — Public management, 4 (14), 325–338 [in Ukrainian].
7. *Sushyi O. V.* (2016) Teoretychni zasady sotsialnoi arkhetypyky [Theoretical basis of social archetypiky]. Publichne uriaduvannia — Public management, 3 (4), 168–180 [in Ukrainian].
8. *Protasenko Y. N.* (2002) Kryzys, obshchestvo y gosudarstvo [Crisis, society and state]. Sotsyalnyi kryzys y sotsyalnaia katastrofa — Social Crisis and Social Disaster. (151–156). St. Petersburg, St. Petersburg Philosophical Society [in Russ.].
9. Kruhlyi stol fakulteta polytolohyy MHU [Round Table Of The Political Science Faculty, Moscow State University], Shestopal Ye. B., Urnov M. Yu., Komarovskiy V. S., Mezhuiev B. V., Fedosov P. A., Salutskiy A. S., et al. (2009). Kryzys v zerkale polytycheskoi psykholohyy [The crisis in the mirror of political psychology]. Polys. Polytycheskye yssledovanyia — Polis. Political Studies, 5. [in Russ.].
10. *Keller A. G.* (1915). Societal Evolution: A Study of the Evolutionary Basis of the Science of Society by Albert Galloway Keller. Science, New Series, 42(1084), 498–499. [in En.].
11. *Parsons T.* (1998) Systema sovremennykh obshchestv [The system of modern societies]. Moskva: Aspekt Press [in Russ.].
12. *Sorokyn P. A.* (2017) Sotsyalnaia y kulturnaia dynamika [Social and cultural dynamics]. Moskva: Akademicheskii proekt [in Russ.].
13. *Sorokyn P. A.* (1992) Chelovek. Tsyvylizatsiya. Obshchestvo [Person. Civilization. Society]. M.: Polytyzdat [in Russ.].
14. *Voynalovich V., Biloshitskiy S.* (2013) Konsensusno-kompromisni vidno-

- syny iz suspilstvom u praktytsi suchasnoi ukrainskoi derzhavy: tendentsii, problemy, shliakhy harmonizatsii [Consensual and compromise relationships with the society in practice of the modern Ukrainian state: tendencies, problems, ways of harmonization]. Naukovi zapysky IIIEND NAN Ukraini — Scientific Proceedings of the Institute of Political and Ethnic Studies. Ivan Kuras NAS Ukraine, 6 (68), 29–31 [in Ukrainian].
15. *Afonin E. A., Sushyi O. V.* (2015) Zakonomirnosti ta osoblyvosti ukrainskoi suspilnoi transformatsii [Ukrainian laws and features transformation]. Stratehichna panorama — Strategic panorama, 1, 94–108 [in Ukrainian].
 16. *Khaidehher M.* (2001) Osnovnye problemy fenomenologii [The main problems of phenomenology]. St. Petersburg: Vysshiaia relihiozno-filosofskaia shkola [in Russ.].
 17. *Sushyi O. V.* (2012) Psykhosotsialna kultura derzhavnoho upravlinnia : monohrafiia [Psychosocial culture of public administration]. Kyiv: Svitohliad [in Ukrainian].
 18. *Lvov D. V.* (2012) Arkhetypycheskaia sostavliaiushchaia orhanyzatsyonnoi kultury [Archetypal component of organizational culture]. Krasnoiarsk [in Russ.].
 19. *Sushyi O. V.* (2017) Hlybynni ryfy ukrainskoho natsiietvorennia: arkhetypna prohrama konfliktu [Deep rifles of ukrainian nation-building: Archetypal program of conflict]. Problemy politychnoi psykholohii — Problems of political psychology, 5 (19), 103–121. [in Ukrainian].
 20. *Sykevych Z. V., Krokynskaia O. K., Possel Yu. A.* (2005) Sotsyalnoe bessoznatelnoe: sotsyolohycheskyi y sotsyalno psykholohycheskyi aspekty [Social unconscious: sociological and socio-psychological aspects]. St. Peterburh: Pyter [in Russ.].

УДК: 316.752.4 : 321.74 : 351.74/76
DOI: <https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-18-3-456-472>

Сичова Вікторія Вікторівна,
доктор наук з державного управління,
професор, професор кафедри соціології
управління та соціальної роботи соціо-
логічного факультету, Харківський на-
ціональний університет ім. В. Н. Кара-
зіна, тел. +38 (097) 440 11 23; e-mail:
vvs2679@ukr.net

ORCID: 0000-0001-5001-8389

Сычова Виктория Викторовна,
доктор наук по государственному управ-
лению, профессор, профессор кафедры
социологии управления и социальной
работы социологического факультета,
Харьковский национальный университет
им. В. Н. Каразина, тел. +38 (097) 440 11
23; e-mail: vvs2679@ukr.net

ORCID: 0000-0001-5001-8389

Sychova Viktoriia Viktorivna,

Doctor of Public Administration, Full Professor, Full Professor of Sociology of Management
& Social Work Department, V. N. Karazin Kharkiv National University, tel: +38 (097) 440 11
23; e-mail: vvs2679@ukr.net

ORCID: 0000-0001-5001-8389

РАДЯНСЬКИЙ АРХЕТИП У ВЗАЄМОДІЇ ВЛАДИ ТА ПОЛІТИЧНОЇ ОПОЗИЦІЇ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Анотація. У контексті архетипного підходу проаналізовано особливос-
ті культурного коду у взаємодії влади та політичної опозиції у незалежній
Україні (1991–2019 рр.). З'ясовано, що радянському культурному архетипу
притаманні риси культури конфронтації та конформізму-консолідації, а та-
кож співіснування на сучасному етапі у колективній свідомості українців, як
мінімум, дві проекції українського минулого, два антагоністичні архетипи.

Визначено, що радянський архетип виявляється у формуванні образу “ін-
шого” як “чужого”/“ворога” з використанням агресивної риторики, словес-
них війн, навішуванням ярликів; технологій адміністративного ресурсу, ма-
сового маніпулювання, зокрема, мовним питанням в Україні, залякуванням
електорату противника; застосуванням владою до опозиції інформаційного
тиску, іноді силових методів, політичних репресій — політичних криміналь-

них практик, тактики ігнорування опозиції, єдиноначального бюрократичного управління, примусових методів до електорату з імітацією “участі” громадян у прийнятті рішень.

Виявлено, що більшою мірою радянський архетип властивий прихильникам комуністичної, соціалістичної ідеології, а також частині політичної еліти, світоглядні засади якої формувалися за часів СРСР, та яка репрезентує електорат із радянською ідентичністю. Перші уособлені Комуністичною партією України та Радикальною партією Олега Ляшка, другі — Партією Регіонів, Політичною партією “Опозиційний блок”, “Опозиційною платформою — За життя”. Радянський архетип у взаємодії влади та політичної опозиції по відношенню одна до одної як до ворога домінував у 1991–2004 рр. та особливо у 2010 — поч. 2014 р. У зв’язку із зовнішньою агресією розділ між владою та політичною опозицією з лютого 2014 р. посилюється не лише по лінії ідеології, а й у національному (патріотичному) контексті на “свій/патріот — чужий/сепаратист/зрадник”. Методи імплементації декомунізаційних законів також свідчать про вияви радянського архетипу.

Доведено, що радянський архетип у взаємодії влади та політичної опозиції виявляється в умовах згортання демократичного режиму, за соціальної інверсії, під час виборчих кампаній і в екстремальних ситуаціях. Водночас демократизація режиму призводить до перетворення образу опонента з “ворога” на “іншого” у політичному дискурсі влада — політична опозиція.

Обґрунтовано, що існування двох архетипів — автентично-українського та радянського — поляризує Україну, загрожуючи її громадянській консолідації і суспільній стабільності. Також радянський архетип у взаємодії влади та політичної опозиції в умовах зовнішньої небезпеки за світоглядної невідзначеності частини українського суспільства є політичною небезпекою, що загрожує національній безпеці України.

Ключові слова: радянський архетип, конфронтаційна та конформна культура, взаємодія влади та політичної опозиції.

СОВЕТСКИЙ АРХЕТИП ВО ВЗАИМОДЕЙСТВИИ ВЛАСТИ И ПОЛИТИЧЕСКОЙ ОППОЗИЦИИ КАК УГРОЗА НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ

Аннотация. В контексте архетипного подхода проанализированы особенности культурного кода во взаимодействии власти и политической оппозиции в независимой Украине (1991–2019 гг.). Выяснено, что советскому архетипу присущи черты культуры конфронтации и конформизма-консолидации, а также сосуществование на современном этапе в коллективном сознании украинцев, как минимум, двух проекций украинского прошлого, двух антагонистических архетипов.

Определено, что советский архетип проявляется в формировании образа “другого” как “чужого”/“врага” с использованием агрессивной риторики, словесных войн, навешиванием ярлыков; технологий административного ресурса, массового манипулирования, в частности, языковым вопросом в

Украине, запугиванием электората противника; применением властями к оппозиции информационного давления, иногда силовых методов, политических репрессий — политических уголовных практик, тактики игнорирования оппозиции, единоначального бюрократического управления, принудительных методов к электорату с имитацией “участия” граждан в принятии решений.

Выявлено, что в большей степени советский архетип присущ сторонникам коммунистической, социалистической идеологии, а также части политической элиты, мировоззренческие основы которой формировались во времена СССР, и которая представляет электорат с советской идентичностью. Первых олицетворяют Коммунистическая партия Украины и Радикальная партия Олега Ляшко. Вторых — Партия регионов, Политическая партия “Оппозиционный блок”, “Оппозиционная платформа — За жизнь”. Советский архетип во взаимодействии власти и политической оппозиции по отношению одна к другой как к врагу доминировал с 1991–2004 гг. и особенно в 2010 — нач. 2014 г. В связи с внешней агрессией разделение между властью и политической оппозицией с февраля 2014 г. усилилось не только по линии идеологии, но и в национальном (патриотическом) контексте на “свой/патриот — чужой/сепаратист/предатель”. Методы имплементации декоммунизационных законов также свидетельствуют о проявлениях советского архетипа.

Доказано, что советский архетип во взаимодействии власти и политической оппозиции проявляется в условиях свертывания демократического режима, при социальной инверсии, во время избирательных кампаний и в экстремальных ситуациях. В то же время демократизация режима приводит к превращению образа оппонента с “врага” на “другого” в политическом дискурсе “власть — политическая оппозиция”.

Обосновано, что существование двух архетипов — аутентично-украинского и советского — поляризует Украину, угрожая ее гражданской консолидации и общественной стабильности. Также советский архетип во взаимодействии власти и политической оппозиции в условиях внешней опасности по мировоззренческой неопределенности части украинского общества является политической опасностью, угрожающей национальной безопасности Украины.

Ключевые слова: советский архетип, конфронтационная и конформная культура, взаимодействие власти и политической оппозиции.

SOVIET ARCHETYPE IN INTERACTION AUTHORITIES AND POLITICAL OPPOSITION AS THREAT TO NATIONAL SECURITY OF UKRAINE

Abstract. In the article, in the context of the archetypal approach, were analyzed the peculiarities of the cultural code in the interaction of power and political opposition in the independent Ukraine (1991–2019). It was clarified that the cultural archetype of the Soviet Union has features of a culture of confrontation and conformism-consolidation. And also the coexistence of at least two projec-

tions of the Ukrainian past, two antagonistic archetypes, at the present stage in the collective consciousness of Ukrainians.

It is determined that the Soviet archetype manifests itself in the formation of the image of “other” as “alien”/“enemy” using aggressive rhetoric, verbal wars, hanging labels; technologies of administrative resources, mass manipulation, in particular, linguistic issues in Ukraine, intimidation of the electorate of the enemy; the use of information pressure by the authorities to the opposition, sometimes force methods, political repressions — political criminal practices, tactics of ignoring the opposition, unanimous bureaucratic administration, forced methods for the electorate, with imitation of “participation” of citizens in decision-making.

It is revealed that to a greater extent the Soviet archetype is characteristic of the supporters of the communist, socialist ideology, as well as of the part of the political elite, whose world-view principles formed during the Soviet Union, and which represents the electorate with Soviet identity. The first were personified by the Communist Party of Ukraine and the Radical Party of Oleg Lyashko. The second — the Party of Regions, the Political Party “Opposition Bloc”, “Opposition Platform — For Life”. The Soviet archetype in the interaction of power and political opposition with the attitude of one to one as an enemy dominated from 1991 to 2004, and especially in 2010 — the beginning of 2014. Due to external aggression, the water-turbulence between the authorities and the political opposition since February 2014 has intensified not only ideologically, but also in the national (patriotic) context of “our/patriot — a stranger/separatist/traitor”. Methods of implementing decommunization laws also indicate manifestations of the Soviet archetype.

It is proved that the Soviet archetype in the interaction of power and political opposition manifests itself in conditions of curtailing the democratic regime, social inversion, during election campaigns and in extreme situations. At the same time, the democratization of the regime leads to the transformation of the image of an opponent from the “enemy” to “another” in political discourse, the power-political opposition.

It is substantiated that the existence of two archetypes — genuinely Ukrainian and Soviet — polarizes Ukraine, threatening its civil consolidation and social stability. And also that the Soviet archetype in the interaction of power and political opposition in the conditions of external danger in the world-wide uncertainty of the part of Ukrainian society is a political danger threatening the national security of Ukraine.

Keywords: soviet archetype, confrontational and conformal culture, interaction of power and political opposition.

Постановка проблеми. Гібридна війна Російської Федерації проти Української держави обумовлює на-

гальність забезпечення національної безпеки України. Анексія Криму (2014 р.), окупація Донбасу (2014 р.),

як свого часу Придністров'я (1992 р.), Південної Осетії та Абхазії (2008 р.), свідчать про “імперську” спадщину зовнішньої політики Росії, її прагнення до реінтеграції пострадянського простору, про “радянське” ставлення до національного питання, заперечення іншої національної ідентичності (українців, молдаван, грузин ін.).

В ухваленій у травні 2015 р. Стратегії національної безпеки України серед актуальних загроз національній безпеці України зазначаються “інформаційно-психологічна війна, приниження української мови і культури, фальшування української історії, формування російськими засобами масової комунікації альтернативної до дійсності викривленої інформаційної картини світу” [1, ст. 3]. Отже, за обставин несформованості національної ідентичності українців “радянський архетип” як основа “руського міру” є підґрунтям активізації сепаратизму, спекуляцій довкола “мовного питання” та зовнішньополітичних пріоритетів розвитку країни. Водночас безвідповідальна гра влади та опозиції на відмінностях у ціннісних, світоглядних, мовно-культурних орієнтаціях громадян України посилює поляризацію, радикалізацію політичних сил та електорату. Наявність “радянського архетипу” у взаємодії влади та опозиції перетворюється на чинник підризу суспільно-політичної стабільності, зсередини загрожують національній безпеці України, що обумовлює політичну актуальність зазначеної теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Архетиповими зако-

номірностями соціальних і державноуправлінських процесів, поведінкових особливостей певних українських політиків опікуються Е. Афонін, О. Донченко, В. Козаков, С. Кримський, А. Мартинов, В. Ребкало, О. Суший [2–6]. Зв'язок національної ідентичності з проблемою національної безпеки з початку 2000-х років став предметом дослідження О. Власюка, А. Колодій, С. Римаренка, М. Степики та ін. [7–10]. З'являються роботи, що досліджують небезпечний вплив, зокрема, радянської ідентичності, “радянського” архетипу на самоідентифікацію українського суспільства (О. Вовченко) [11], на формування єдиного гуманітарного простору як складову національної безпеки (Г. Касьянов, А. Портнов, В. Сичова) [12–14]. Разом з тим, “радянський” архетип у взаємодії влади та опозиції у контексті загрози національній безпеці України ще не став предметом аналізу дослідників, що свідчить про наукову актуальність цієї проблематики.

Мета статті полягає в обґрунтуванні загрозового впливу для національної безпеки України наявності радянського архетипу у взаємодії влади та політичної опозиції.

Виклад основного матеріалу. Сукупність цінностей, що містяться в колективному несвідомому, первісний й першопочатковий образ — архетип (за визначенням К. Юнга) має визначальний вплив на соціальні тенденції та перетворення. Аналіз архетипів, стверджує С. Кримський, становить досить адекватний метод дослідження менталітету, праісторії та майбутнього суспільних утворень. На його переконання, “архетипи

структурно утворюють певні прототи-пи або можуть бути реконструйовані як прототи-пи” [4, с. 97–98]. Тож взаємодія одних характеристик соціальної структури з іншими, зокрема, влади та політичної опозиції спирається на певні прототи-пи, що впливають на майбутні соціально-політичні процеси. На думку Е. Афоніна, А. Мартинова, нелінійному характеру процесів перехідного періоду, в якому перебуває Україна, властиві зміни тенденцій соціального процесу: від зародження й поширення нових інституцій до соціальної інверсії (згортання соціального простору та повернення до інституційного минулого) [2, с. 45–46].

Одним з прототипів для української самоідентифікації, суттєвих періодів “архетипотворення” української ідентичності, на думку О. Вовченко, стали радянські часи. Дослідниця називає наступні ознаки, властиві радянському архетипу: “соціальне забезпечення поруч з відсутністю політично-правових основ, формування низки стійких образів, що втілювали егоцентризм, зрадництво, поряд із цим відвертість, чесність та відданість” [11, с. 110].

В. Ребкало та В. Козаков обґрунтовують, що репресивна радянська система “творила “нову людину” з такими рисами, як нетерпимість, агресивність, претензії на монопольне володіння істиною, опортуністичність. Ці ознаки остаточно сформували цілком неструктуровану в ідеально-ціннісному вимірі людину...” [5, с. 101]. Формування радянської людини відбувалося поза етнічними й національними контекстами [10, с. 24].

На підставі дослідження взаємодії інституту політичної опозиції та державного управління були з’ясовані риси радянської моделі відповідної взаємодії [15]. Так, за відсутності громадянського суспільства, приватної власності та парламентаризму радянська влада у 1920–1930-х рр. проголошувала “ворогами народу” певні політичні течії та соціальні групи. В умовах функціонування командно-адміністративної системи уряд, органи держави неодноразово використовували насильницькі методи державного управління до неструктурованої опозиції, аж до її фізичного знищення (розстріли “класових ворогів”), до Голодоморів 1921–1923 рр., 1932–1933 рр. Радянську модель відносин органів державного управління та української опозиції першої третини ХХ ст. можна визначити як конфронтаційну [15, с. 147]. Культурі конфронтації, на думку Т. Базарова, Б. Ерьоміна властиві такі основні культурні архетипи: “закрита організаційна система, бюрократична управлінська форма; область цілевизначення — інтереси “верхів”; ...владний механізм — єдиноначальність з бюрократичним апаратом; основна функція — перерозподіл ресурсів; політична культура — консерватизм (партія влади); механізми соціальної мобілізації — примусові; основна етична цінність — чиношанування (ієрархія); базовий морально-психологічний принцип — конформізм” [16, с. 16].

Установлення з 1929 р. тоталітарного режиму на східноукраїнських землях, що дало можливість організувати та провести масові репре-

сії проти опозиції (“великий терор” 1937–1938 рр.), обумовило формування конформізму у ставленні опозиції до уряду [15, с. 147]. Культурі конформізму-консолідації властиві такі культурні архетипи, як “владний механізм — громадська думка референтної групи (“Той, хто не з нами, той — проти нас”); ...політична культура — традиціоналістського або радикального типу; наявність колективістських механізмів соціальної мобілізації. Основна етична цінність — соціальна справедливість, міру якої визначає авторитет (релігійний, духовний, політичний)” [16, с. 16]. Тож радянському культурному архетипу притаманні риси культури конфронтації та конформізму-консолідації.

На сучасному етапі у колективній свідомості українців співіснують різні проєкції українського минулого. На думку М. Степико, “їх як мінімум дві — власне українська та малоросійська, що містить проросійську та радянську компоненти. При цьому можна стверджувати, що ці проєкції історичної пам’яті не є компліментарними, а в окремих виявах — і відверто антагоністичними [10, с. 273]. На переконання О. Власюка реальною загрозою національній безпеці України на сучасному етапі є те, що майже половина сучасного українського населення ідентифікує себе носіями радянських традицій і цінностей, далеких від автентичної української культури; а значна частина громадян вважає себе росіянами [7, с. 139]. Спираючись на численні соціологічні опитування, український вчений робить висновок, що серед респондентів, які визначають

себе як “населення колишнього Радянського Союзу”, завжди значно переважають прихильники лівих політичних поглядів — комуністичної і соціалістичної ідеології. А серед референтних груп, які ідентифікують себе з “населенням України”, завжди більше прихильників соціал-демократичної, націоналістичної і особливо націонал-демократичної ідеології [7, с. 139].

Отже, радянський культурний архетип більшою мірою властивий прихильникам комуністичної, соціалістичної ідеології, а також представникам політичних сил, що репрезентують електорат в основному східних та південних регіонів України. Безумовно, частина політико-управлінської еліти, світоглядні засади якої формувалися за часів СРСР, також схильна до застосування “радянських” методів управління. Конфлікт між світоглядами й соціокультурними ідентичностями, політичними симпатіями та переконаннями яскраво виявляється у взаємодії влади та політичної опозиції.

Радянський архетип у взаємодії влади та політичної опозиції зі ставленням однієї до одної як до ворога домінував із 1991 р. до 2004 рр. Тодішня політична опозиція, уособлена Комуністичною партією України (КПУ), ідентифікувала владу як чужу: “корумповану, продажну бюрократію”, що виконує забаганки “кримінальної буржуазії”, закріплюючи “ідеологію нерівності, культу сили, печерного націоналізму” [17]. Пізніше її лідер П. Симоненко характеризував парламентську більшість, що склалася після Оксамитової революції у Верховній Раді України

(2000 р.), як “так звану “більшість”, якою “заправляють представники мафіозного капіталу та войовничих націоналістичних кіл”, що “продавають через парламент антинародні закони” [18].

У свою чергу, у відповідь на масові антипрезидентські акції 2001 р. влада вперше вдалася до навішування ярликів “фашисти” масову опозиційну політичну структуру “Громадську ініціативу “Форум національного порятунку” (ФНП), утвореною націонал-демократами та соціалістами. Так, в офіційному зверненні влади (тодішніх Президента України Л. Кучми, голови Верховної Ради України І. Плюща та прем’єр-міністра В. Ющенка) до українського народу, відомого як “Лист трьох” (від 13 лютого 2001 р.) зазначалося: “...перед нами — український різновид націонал-соціалізму”; “не можна не бачити, що спроби розбурхувати вуличну стихію, пускати в хід відверто провокаційні прийоми, за допомогою яких вони хочуть поглибити розкол в суспільстві, підштовхнути владу до силової протидії, створюють реальну загрозу національній безпеці держави. Не слід забувати уроки історії — згадаймо з чого і як починався фашизм” [19].

Радянський архетип з ознаками конфронтації “свій — чужий/ворог” особливо гостро проявлявся напередодні та під час виборчих перегонів. У ході президентської виборчої кампанії 2004 р. влада, уособлена штабом кандидата у президенти В. Януковича, формувала образ ворога стосовно опозиційного кандидата у президенти В. Ющенко, застосовуючи маркери “чужості”, демонстра-

тивну нетерпимість: “фашист”, “американський зять”. У свою чергу, штаб опозиційного кандидата В. Ющенка залякував електорат майбутнім “донецьким свавіллям”, перспективою перетворення України на диктаторську державу в ізоляції [20]. Опозиція на Майдані-2004 р., використовуючи гасла ціннісного та оціночного змісту (“Свободу не спинити!”, “Банду геть!”) підкреслювала “ворожість” влади до суспільства.

Зміна форми правління у період з 2005 до 2010 р. (з президентсько-парламентської на парламентсько-президентську республіку), демократизація політичного режиму призвели до перетворення образу опонента з “ворога” на “іншого” у політичному дискурсі влада-політична опозиція.

Проте інверсія політичного, повернення до інституційного минулого — до конституційної моделі 1996 р. (президентсько-парламентської форми правління) у 2010–2013 рр. відновили радянський культурний архетип (конфронтаційну культуру) у взаємодії влади та політичної опозиції. Комуністи застосовували войовничу риторику не лише до влади, але й до національно-демократичної опозиції (травень-червень 2013 р.): “...боротися доведеться відразу на двох фронтах — “оранжево-коричневому” і “біло-голубому”; стати підрозділами армії, котра переможно бореться проти капіталізму, первинні мають скоординовано діяти по всьому фронту” [21, с. 18]. Називаючи однопартійців “бойовими друзями”, перший секретар ЦК КПУ П. Симоненко відводив їм роль форвардів у боротьбі з ворогом: “сьогодні ви —

знову на передньому флангу війни проти нацизму” [22, с. 4, 5; 23, с. 12].

За режиму Януковича влада вдавалася до тактики політичних переслідувань опонентів, застосовуючи адмінресурс, зловживання системою кримінального правосуддя країни та технологію ототожнення політичної та кримінальної відповідальності. У 2011 р. були порушені кримінальні справи проти экс-прем'єра Ю. Тимошенко та колишнього міністра внутрішніх справ Ю. Луценка.

Як зазначила Р. Войтович, “пострадянські практики побудови сильної держави базують свою технологію на утвердженні сильного політичного режиму та силовому підпорядкуванні суспільства інтересам держави. В цьому якраз і полягає принципова відмінність методології побудови сильної держави на пострадянському та європейському просторі, де акцент ставиться передусім на необхідності налагодження ефективної взаємодії влади із громадськістю як базового імперативу посилення потенціалу держави” [24, с. 12]. Так, у 2010–2013 рр. влада регулярно застосовувала насильницькі методи державного управління до політичної опозиції: розгін владою в силовий спосіб Мовного майдану (липень 2012 р.); розгін Євромайдану в Києві (листопад 2013 р.) із застосуванням надмірної сили, знищенням опозиції та альтернативних ЗМІ; розстріл мирних мітингувальників на Майдані у Києві (18 лютого 2014 р.). Розпочата 19 лютого 2014 р. так звана “антитерористична операція” в Україні, згідно з планом “Бумеранг”, переслідувала мету — фізичне знищення всіх, хто на той час перебував

в будівлі Профспілок, а також лідерів і активістів опозиційних партій ВО “Батьківщина”, “Удар” та ВО “Свобода”. 20.02.2014 р. у рамках “антитерористичної операції”, за Наказом Міністра внутрішніх справ України В. Захарченка, проти протестувальників була застосована вогнепальна зброя на ураження [25].

Гібридна війна Росії проти України, анексія Криму, окупація Донбасу розділила владу та політичну опозицію не лише по лінії ідеології, а й у національному (патріотичному) контексті на “свій/патріот – чужий/сепаратист/зрадник”. Комуністи як носії радянського архетипу продовжували використовувати войовничу риторику та навішувати ярлики “фашисти” на представників влади (березень 2014 р.); характеризувати режим в Україні як “націонал-фашистський, установлений у результаті державного перевороту”; лякати “загрозою фашизації державного та громадського життя...”, що покривається владою!”, закликати “...фашизм не пройде! Піднімайся, країно велика!” [26, с. 6, 11]. Проросійська партія “Опозиційний блок”, що утворилася шляхом ребрендингу “Партії Регіонів”, слідом за російськими пропагандистами стала навішувати на представників влади ярлики: “хунта”, “бандерівці”, “фашисти” (з лютого 2014 р.). Став парламентською меншістю у Верховній Раді України VIII-го скликання, “Опозиційний блок” звинувачував парламентську більшість у небажанні припинити війну, навішуючи на неї ярлик “коаліція війни”. А також нищівно критикував владу, вважаючи, що її мета полягала у тому, щоб “будь-якими засобами “здерти” з на-

селення побільше грошей, щоб наповнити порожню казну”. “Влада докотилася практично до соціального геноциду людей, але це, схоже, її не хвилює” (липень 2015 р.) [27].

Ставлення політичної опозиції до влади як до ворога призводило до дестабілізації суспільства, ускладнювало розвиток демократії, загрожувало збереженню та зміцненню державного суверенітету України, а також спроможності держави ухвалювати принципові та життєво важливі рішення в інтересах всього українського суспільства.

Розуміючи внутрішньополітичні загрози національній безпеці України в умовах зовнішньої агресії, з метою нівеляції впливу радянського архетипу та зміцнення національної ідентичності влада вимушена була з 2015 р. прискорити політику декомунізації. Негативне ставлення до політики декомунізації політичної опозиції (партії “Опозиційний блок” та КПУ), на думку А. Портнова, свідчило про існування проблеми “незнання й нерозуміння радянського” [13]. Представляється, що несприйняття зазначеною політичною опозицією злочинів комуністичного режиму обумовлено наявністю у її представників стійкого радянського архетипу.

З метою викорінення символів радянської ідентичності 9 квітня 2015 р. були прийняті декомунізаційні (“меморіальні”) закони. Законом України “Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки” заборонялося радянську символіку, засуджувався комуністичний режим [28]. І хоча ним,

по суті, ототожнювалися комуністичний і нацистський тоталітарні режими, влада не вішала ярлик “фашисти” на сучасних комуністів. Разом з тим, методи імплементації декомунізаційних законів, як зауважив Г. Касьянов, мало в чому відрізнялися від тих, що застосовували у радянський період [12].

У червні 2018 р. було ухвалено Закон України “Про національну безпеку України”, де загрозами національній безпеці України визначаються явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України [29, ст. 1, 6]. Відсутність у деяких регіонах України колективного українського несвідомого (української мови, демократичних цінностей, націонал-демократичних ідеологічних орієнтирів), збереження там радянського культурного архетипу: російської мови та культури, символіки, ціннісних орієнтацій, звичаїв, традицій — стає суттєвою загрозою гуманітарній безпеці держави. Радянський архетип у взаємодії влади та опозиції створює внутрішню політичну небезпеку національній безпеці України.

Ретрансляція радянського архетипу, зокрема, проявилася під час виборчої президентської кампанії 2019 р. в агітації опозиційних кандидатів. Так, учасники виборчих перегонів (зокрема, Ю. Бойко, О. Вілкул, О. Ляшко ін.) демонстративно дистанціювалися від влади, вдавалися до популістських заяв, безвідповідального загравання з інстинктами виборців, даючи обіцянки, що неможливо

виконати: зменшення комунальних тарифів, зниження удвічі ціни на газ, збільшення заробітних плат пенсій, зростання промисловості, сільського господарства. По-перше, гасла щодо підвищення достатку (до речі, не є повноваженнями президента) часто домінували у промовах опозиційних кандидатів. Відомо, що домінування матеріальних потреб, прихильність до авторитарних методів правління, страх перед націоналізмом, культ сили й могутності, нетерпимість притаманні саме радянській ідентичності [8, с. 74].

По-друге, лунала антиукраїнська агітація (з радянськими/російськими цінностями у підтексті), що ускладнювало громадянську консолідацію, загрожувало суспільній стабільності, унеможливлювало збереження національних цінностей України. Так, представник лівих сил — лідер Радикальної партії Олега Ляшка, позиціонуючи себе як “народний” президент, по суті, налякав на встановлення ним авторитарного режиму: “Ляшко в Україні буде, як Лукашенко в Білорусії. Всі будуть літати, як драні віники” [30]. Лідер “Опозиційної платформи – За життя”, співголова партії “Опозиційний блок” Ю. Бойко в одному з агітаційних відеороликів обіцяв “зупинити братовбивчу війну; навчати дітей у школі рідної мови, а не такою, як нав’язують; платити по реальних тарифах, а не таких, що збагачують владу; ходити до тої церкви, до якої хочемо, а не до якої примушує влада; відзначати свята, які цінуєш, а не вигадані режимом”. Тож президентські вибори засвідчили конфронтаційну взаємодію влади та політичної опо-

зиції, що є проявом радянського архетипу.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, радянський архетип у взаємодії влади та політичної опозиції виявляється у формуванні образу “іншого” як “чужого”/“ворога” з використанням інструментів мовленнєвого впливу (агресивна риторика, словесні війни), навішуванням ярликів; технологій адміністративного ресурсу, масового маніпулювання, зокрема, мовним питанням в Україні, залякуванням електорату противника; застосуванням владою до опозиції інформаційного тиску, іноді силових методів, політичних репресій — політичних кримінальних практик, тактики ігнорування опозиції, єдиноначального бюрократичного управління, примусових методів до електорату з імітацією “участі громадян у прийнятті рішень”. Найяскравіше радянський архетип у відповідній взаємодії виявляється в умовах згортання демократичного режиму, під час виборчих перегонів і в екстремальних ситуаціях. Існування двох типів світоглядів, двох архетипів — автентично-українського та радянського/проросійського — поляризує Україну, загрожуючи її громадянській консолідації і суспільній стабільності. Радянський архетип у взаємодії влади та політичної опозиції в умовах зовнішньої небезпеки за світоглядної невизначеності частини українського суспільства є політичною небезпекою, що загрожує національній безпеці України.

Подальші дослідження будуть присвячені дослідженню розвитку тенденцій у взаємодії влади та опо-

зиції із застосуванням архетипного підходу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Стратегія національної безпеки України [Електронний ресурс] : Затверджено Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015. — Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>
2. *Афонін Е. А.* Архетипні засади моделювання соціальних процесів / Е. А. Афонін, А. Ю. Мартинов // Публічне урядування. — 2016. — № 2. — С. 34–47. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pubm_2016_2_5
3. *Донченко О.* Феноменологія архетипу і державне управління / Олена Донченко // Публічне управління: теорія і практика. — 2010. — № 3–4. — С. 33–37.
4. *Кримський С. Б.* Архетипи української культури // Феномен української культури: методологічні засади осмислення: зб. наук. пр. / за ред. В. Шинкарука, Є. Бистрицького. — К. : Фенікс, 1996. — С. 91–112.
5. *Ребкало В.* Колективна ідентичність українського суспільства та її вплив на реформування державного управління / Валерій Ребкало, Володимир Козаков // Публічне управління: теорія та практика. — 2010. — № 3–4. — С. 95–102.
6. *Суший О.* Міждисциплінарні дослідження державного управління: архетипний напрям [Електронний ресурс] / О. Суший // Вісн. Нац. академії держ. управління. — Вип. 3/2011. — С. 62–71. — Режим доступу : <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2011-3-10.pdf>
7. *Власюк О. С.* Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики : Вибр. наук. праці / О. С. Власюк. — К. : НІСД, 2016. — 528 с.
8. *Колодій А.* Український регіоналізм як стан культурно-політичної поляризованості / А. Колодій // Агора. Україна — регіональний вимір. — Вип. 3. — К., 2006. — С. 69–91.
9. *Римаренко С.* Соціокультурні розбіжності регіонів України / Сергій Римаренко // Публічне управління: теорія і практика. — 2010. — № 3–4. — С. 375–378.
10. *Степико М. Т.* Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія / М. Т. Степико. — К. : НІСД, 2011. — 336 с.
11. *Вовченко О. А.* Архетиповість українського суспільства як визначальний чинник самоідентифікації нації (безпековий вимір) : дис. ... канд. політ. наук : 21.01.01 / О. А. Вовченко; Нац. ін-т стратегічних досліджень. — К., 2016. — 213 с.
12. *Касьянов Г. В.* Историческая политика и “мемориальные” законы в Украине: начало XXI в. [Электронный ресурс] / Г. В. Касьянов // Историческая Экспертиза. — 2016. — № 2. — С. 28–57. http://istorex.ru/page/kasyanov_gv_istoricheskaya_politika_i_memorialnie_zakoni_v_ukraine_nachalo_xxi_v
13. *Портнов А.* Про декомунізацію, ідентичність та історичні закони дещо інакше [Електронний ресурс] / А. Портнов // Критика. — 2015, травень. — Режим доступу : <https://krytyka.com/ua/solutions/opinions/pro-dekomunizatsiyu-identychnist-ta-istorychni-zakony-deshcho-inakshe>
14. *Sychova V.* Archetepative Basis Of Interaction Authorities And Oppositions In The Implementation Of The Decommunization Policy In Ukraine / V. Sychova // Vol 1. — № 14 (2018): Public management № 4 (14) — June 2018. — English version. —

- р. 285–300. — Access mode : <http://pub-management.com/index.php/about/article/view/120/103>
15. Сичова В. В. Інститут політичної опозиції в системі державного управління: європейський вимір : монографія / В. В. Сичова. — Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2010. — 220 с.
 16. Управление персоналом : учеб. для вузов / под ред. Т. Ю. Базарова, Б. Л. Еремина. — 2-е изд., перераб. и доп. — М: ЮНИТИ, 2002. — 560 с.
 17. Об итогах конституционного процесса в Украине и задачах партии в условиях, сложившихся после принятия новой Конституции [Электронный ресурс] : Доклад Первого секретаря ЦК Компартии Украины П.Н. Симоненко на объединенном Пленуме ЦК и ЦК К Компартии Украины 14 сентября 1996 года. — Режим доступа : <http://www.kpu.ua/ru/1229/sentjabrskij-1996-goda-obedinennij-plenum-tsk-i-tskk>
 18. О политической ситуации и задачах партийных организаций : Доклад первого секретаря ЦК Компартии Украины П. Н. Симоненко на Пленуме ЦК Компартии Украины, 4 марта 2000 года [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.kpu.ua/ru/3225/martovskij-2000-goda-plenum-tsk>
 19. Майдан : Архіви форумів майдану [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://maidan.org.ua/arch/arch2002/1015770215.html>
 20. Макітра Я. Маніпуляція свідомістю [Електронний ресурс] / Я. Макітра // Українська правда. — 2006. — 6 лютого. — Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2006/2/6/38427.htm>
 21. Боездатність первинних — запорука нашої перемоги : Доповідь першого секретаря ЦК Компартії України П. М. Симоненка на об'єднаному Пленумі ЦК і ЦКК КПУ 25 травня 2013 року // Комуніст України. — 2013. — № 3 (383). — С. 14–24.
 22. До 20-річчя відродження Комуністичної партії України. Вистояли. Зміцніли. Переможемо! : Доповідь першого секретаря ЦК КПУ П. М. Симоненка на урочистих зборах у Києві 19 червня 2013 р. // Комуніст України. — 2013. — № 3 (383). — С. 3–10.
 23. “Компартия Украины — молодая, но зрелая политическая сила!” В. И. Ленин. Полн. собр. соч., т. 45, с. 211 : Приветственная речь первого заместителя председателя Совета СКП-КПСС, секретаря ЦК КПРФ К. К. Тайсаева на торжественном собрании в Киеве 19 июня 2013 г. // Комуніст України. — 2013. — № 3 (383). — С. 11–12.
 24. Войтович Р. В. Методологія побудови сильної держави: пострадянський та європейський досвід / Р. В. Войтович // Bulletin NAPA. — 3'2013. — С. 11–16. <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2014/02/2013-3-4.pdf>
 25. Звіт Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України щодо подій 18–20 лютого в Києві [Електронний ресурс] : Новини 5.07.2014. — Офіц. сайт Народного депутата України Г. Москаля. — Режим доступу : http://www.moskal.in.ua/?category=news&news_id=1099
 26. “Вставай страна огромная!” : Доклад первого секретаря ЦК КПУ П. Н.Симоненко на внеочередном 47-м съезде Коммунистической партии Украины 25 марта 2014 года // Комуніст України. — 2014. — № 2–3. — С. 4–13.
 27. Скорик М. Опозиція вимагає продовжити роботу Верховної Ради [Електронний ресурс] / М. Скорик // Се-

- годня.ua. — 2015, 20 лип. — Режим доступу : <http://ukr.segodnya.ua/politics/pnews/oppoziciya-trebut-prodolzhit-rabotu-verhovnoy-rady-633354.html>
28. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки [Електронний ресурс] : Закон України від 9 квітня 2015 року № 317-VIII, із змінами, внесеними згідно із Законом № 595-VIII від 14.07.2015. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/317-19>.
 29. Про національну безпеку України [Електронний ресурс]: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. — Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T182469.html
 30. “Вичистимо те гниле болото 31 березня!”, — Ляшко у Корсунь-Шевченківському [Електронний ресурс] // Zmi.ck.ua (Центр черкаських медіа). — 2019, 28.03. — Режим доступу : <http://zmi.ck.ua/oblast/vichistimo-tegnile-boloto-31-berezhnya-lyashko-u-korsun-shevchenkivskomu-foto.html>
- ## REFERENCES
1. Ukaz Prezydenta Ukrainy “Stratehiia natsionalnoi bezpeky Ukrainy” : vid 26 travnia 2015, № 287/2015 [Decree of the President of Ukraine “Strategy of National Security of Ukraine” from May 26 2015, № 287/2015]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015> [in Ukrainian].
 2. Afonin E. A., Martynov A. Yu. (2016). Arkhetypni zasady modeliuвання sotsialnykh protsesiv [Archetypal principles of modeling of social processes]. Publichne uriaduvannya — Public administration, 2, 34–47. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/pubm_2016_2_5 [in Ukrainian].
 3. Donchenko O. (2010). Fenomenologhiia arkhetypu i derzhavne upravlinnia [Phenomenology of archetype and public administration]. Publichne upravlinnia: teoriia i praktyka — Public administration: theory and practice, 3–4, 33–37 [in Ukrainian].
 4. Krymskyi S. B. (1996). Arkhetypy ukrainskoi kultury [Archetypes of Ukrainian culture]. Fenomen ukrainskoi kultury: metodolohichni zasady osmyslennia — The phenomenon of Ukrainian culture: methodological principles of comprehension, 91–112 [in Ukrainian].
 5. Rebkalov V., Kozakov V. (2010). Kollectyvna identychnist ukrainskoho suspilstva ta yii vplyv na reformuvannya derzhavnoho upravlinnia [The Collective Identity of Ukrainian Society and Its Influence on the Reform of Public Administration]. Publichne upravlinnia: teoriia ta praktyka — Public Administration: Theory and Practice, 3–4, 95–102 [in Ukrainian].
 6. Sushyi O. (2011). Mizhdystsyplinarni doslidzhennia derzhavnoho upravlinnia: arkhetypnyi napriam [Interdisciplinary Public Administration Research: An Archetypal Direction]. Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia — Bulletin of the National Academy of Public Administration, 3, 62–71. Retrieved from <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2011-3-10.pdf> [in Ukrainian].
 7. Vlasniuk O. S. (2016). Natsionalna bezpeka Ukrainy: evoliutsiia problem vnutrishnoi polityky [National Security of Ukraine: Evolution of the Problems of the Internal Policy]. Kyiv: NISD [in Ukrainian].
 8. Kolodii A. (2006). Ukrainskyi rehionalizm yak stan kulturno-politychnoi po-

- liaryzovanosti [Ukrainian regionalism as a state of cultural-political polarization]. *Ahora. Ukraina — rehionalnyi vymir — Agora. Ukraine — regional dimension*, 3, 69–91 [in Ukrainian].
9. *Rymarenko S.* (2010). Sotsiokulturni rozbizhnosti rehioniv Ukrainy [Sociocultural differences of regions of Ukraine]. *Publichne upravlinnia: teoriia i praktyka — Public administration: theory and practice*, 3–4, 375–378 [in Ukrainian].
 10. *Stepyko M. T.* (2011). Ukrainska identychnist: fenomen i zasady formuvannia [Ukrainian identity: the phenomenon and principles of formation]. Kyiv: NISD [in Ukrainian].
 11. *Vovchenko O. A.* (2016). Arkhetypovist ukrainskoho suspilstva yak vyznachalnyi chynnyk samoidentyfikatsii natsii (bezpekovi vymir) [The archetype of Ukrainian society as a determining factor in the nation's self-identification (security dimension)]. Candidate's thesis. Kyiv: Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen [in Ukrainian].
 12. *Kasyanov G. V.* (2016). Istoricheskaya politika i "memorialnye" zakony v Ukraine: nachalo XXI v. [Historical politics and "memorial" laws in Ukraine: the beginning of the 21st century]. *Istoricheskaya Ekspertiza — Historical Examination*, 2, 28–57. Retrieved from http://istorex.ru/page/kasyanov_gv_istoricheskaya_politika_i_memorialnie_zakoni_v_ukraine_nachalo_xxi_v [in Russian].
 13. *Portnov A.* (2015). Pro dekomunizatsiiu, identychnist ta istorychni zakony deshcho inakshe [About decomunization, identity and historical laws in different way]. *Krytyka — Criticism*, May. Retrieved from <https://krytyka.com.ua/solutions/opinions/pro-dekomunizatsiyu-identychnist-ta-istorychni-zakony-deshcho-inakshe> [in Ukrainian].
 14. *Sychova V.* (2018). Archetepative Basis Of Interaction Authorities And Oppositions In The Implementation Of The Decommunization Policy In Ukraine. *Public management*, 4 (14), 285–300. Retrieved from <http://pub-management.com/index.php/about/article/view/120/103> [in English].
 15. *Sychova V. V.* (2010). Instytut politychnoi opozytsii v systemi derzhavnoho upravlinnia: yevropeyskyi vymir [Institute of Political Opposition in the System of Public Administration: European Dimension]. Kharkiv: Vyd-vo KharRI NADU "Mahistr" [in Ukrainian].
 16. *Bazarov T. Yu., Eremin B. L.* (2002). Upravlenie personalom [Personnel management]. (2nd ed., rew.). Moscow: YuNITI [in Russian].
 17. Ob itogakh konstitutsionnogo protsessu v Ukraine i zadachakh partii v usloviyakh, slozhivshikhsya posle prinyatiya novoy Konstitutsii: Doklad Pervogo sekretarya TsK Kompartii Ukrainy P. N. Simonenko na obedinennom Plenum TsK i TsK K Kompartii Ukrainy 14 sentyabrya 1996 goda [On the results of the constitutional process in Ukraine and the tasks of the party under the conditions established after the adoption of the new Constitution: Report of the First Secretary of the Communist Party of Ukraine P. N. Symonenko at the joint plenary session of the Central Committee and Central Committee of the Communist Party of Ukraine on September 14, 1996]. (1996). www.kpu.ua. Retrieved from <http://www.kpu.ua/ru/1229/sentjabrskij-1996-goda-obedinennij-plenum-tsk-i-tskk> [in Russian].
 18. O politicheskoy situatsii i zadachakh partiynykh organizatsiy: Doklad pervogo sekretarya TsK Kompartii Ukrainy P. N. Simonenko na Plenum

- TsK Kompartii Ukrainy, 4 marta 2000 goda [On the political situation and the tasks of party organizations: Report of the First Secretary of the Communist Party of Ukraine P. N. Symonenko at the Plenum of the Central Committee of the Communist Party of Ukraine, March 4, 2000]. (2000). www.kpu.ua. Retrieved from <http://www.kpu.ua/ru/3225/martovskij-2000-goda-plenum-tsk> [in Russian].
19. Maidan: Arkhivy forumiv maidanu [Maidan: Maidan Forum Archives]. (n.d.). maidan.org.ua. Retrieved from <http://maidan.org.ua/arch/arch2002/1015770215.html> [in Ukrainian].
 20. *Makitra Ya.* (2006, February 6). Manipuliatsiia svidomistiu [Manipulation of Consciousness]. *Ukrainska pravda — Ukrainian truth*. Retrieved from <http://www.pravda.com.ua/news/2006/2/6/38427.htm> [in Ukrainian].
 21. Boiezdatnist pervynnykh — zaporuka nashoi peremohy : Dopovid pershoho sekretaria TsK Kompartii Ukrainy P. M. Symonenka na obiednanomu Plenumi TsK i TsKK KPU 25 travnia 2013 roku [Battle capability of the primary — the key to our victory: Report of the first secretary of the Central Committee of the Communist Party of Ukraine P. M. Symonenko at the joint Plenum of the Central Committee and Central Committee of the CPU May 25, 2013]. (2013). *Komunist Ukrainy — Communist of Ukraine*, 3(383), 14–24 [in Ukrainian].
 22. Do 20-richchia vidrozhennia Komunistychnoi partii Ukrainy. Vystoialy. Zmitsnily. Peremozhemo!: Dopovid pershoho sekretaria TsK KPU P. M. Symonenka na urochystykh zborkakh u Kyievi 19 chervnia 2013 r [To the 20th anniversary of the revival of the Communist Party of Ukraine. Stood up Strengthened We will win!: Report of the First Secretary of the Central Committee of the Communist Party of the Russian Federation P. M. Symonenko at the solemn meeting in Kyiv, June 19, 2013]. (2013). *Komunist Ukrainy — Communist of Ukraine*, 3 (383), 3–10 [in Ukrainian].
 23. “Kompartiya Ukrainy — molo-daya, no zrelaya politicheskaya sila!” V. I. Lenin: Privetstvennaya rech’ pervogo zamestitelya predsedatelya Soveta SKP-KPSS, sekretarya TsK KPRF K.K.Taysaeva na torzhestvennom sobranii v Kieve 19 iyunya 2013 goda [“The Communist Party of Ukraine is a young but mature political force!” V. I. Lenin: Welcome speech of the first deputy chairman of the UPC-CPSU Council, secretary of the Central Committee of the Communist Party of the Russian Federation K. K. Taysaev at a ceremonial meeting in Kiev on June 19, 2013]. (2013). *Komunist Ukrainy — Communist of Ukraine*, 3 (383), 11–12 [in Ukrainian].
 24. *Voitovykh R. V.* (2013). Metodolohiia pobudovy sylnoi derzhavy: postadianskyi ta yevropeyskyi dosvid [Methodology of building a strong state: post-Soviet and European experience]. *Bulletin NAPA*, 3, 11–16. Retrieved from <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2014/02/2013-3-4.pdf> [in Ukrainian].
 25. Zvit Tymchasovoi slidchoi komisii Verkhovnoi Rady Ukrainy shchodo podii 18–20 liutoho v Kyievi [Report of the Interim Investigative Commission of the Verkhovna Rada of Ukraine on the events of February 18–20 in Kiev]. (2014). www.dsnews.ua. Retrieved from <http://www.dsnews.ua/politics/zvit-tymchasovoyi-slidchoyi-komisiyi-shchodo-tragichnih-podiy-18-07072014114900> [in Ukrainian].

26. "Vstavay strana ogromnaya!": Doklad pervogo sekretarya TsK KPU P. N. Simonenko na vneochednom 47-m s'ezde Kommunisticheskoy partii Ukrainy 25 marta 2014 goda ["Get up, huge country!": Report of the First Secretary of the Central Committee of the Communist Party of Ukraine, PN Symonenko, at the extraordinary 47th congress of the Communist Party of Ukraine on March 25, 2014]. (2014). Komunist Ukrainy — Communist of Ukraine, 2–3, 4–13 [in Russian].
27. *Skoryk M.* (2015, July 20). Opozytsiia vymahaie prodovzhyty robotu Verkhovnoi Rady [Opposition demands to continue the work of the Verkhovna Rada]. ukr.segodnya.ua. Retrieved from <http://ukr.segodnya.ua/politics/pnews/oppoziciya-trebuetsprodolzhit-rabotu-verhovnoyrady-633354.html> [in Ukrainian].
28. Zakon Ukrainy "Pro zasudzhennia komunistychnoho ta natsional-sotsialistychnoho (natsystskoho) totalitarnykh rezhymiv v Ukraini ta zaboronu propahandy yikhnoi symboliky" : vid 9 kvitnia 2015 roku, № 317-VIII [Law of Ukraine "On the Conviction of the Communist and National-Socialist (Nazi) Totalitarian Regimes in Ukraine and the Prohibition of the Promotion of Their Symbols": from April 9 2015, № 317-VIII]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19> [in Ukrainian].
29. Zakon Ukrainy "Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy" : vid 21.06.2018 r., № 2469-VIII [Law of Ukraine "On National Security of Ukraine": from June 21, № 2469-VIII]. search.ligazakon.ua. Retrieved from http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T182469.html [in Ukrainian].
30. "Vychystymo te hnyle boloto 31 bereznia!", — Liashko u Korsun-Shevchenkivskomu ["Let's clear that rotten swamp on March 31!", — Lyashko at Korsun-Shevchenkivsky]. (2019, March 28). zmi.ck.ua. Retrieved from <http://zmi.ck.ua/oblast/vichistymo-te-gnile-boloto-31-berezn-ya-lyashko-u-korsun-shevchenkvs-komu-foto.html> [in Ukrainian].

УДК: 316.012

DOI: <https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-18-3-473-489>

Тертичний Олександр Васильович,
незалежний дослідник, координатор групи
“Спільний Проект”, 03134, Київ, вул. Си-
миренка, 13/1, тел.: +38 (093) 570 98 48,
e-mail: tertychnyi@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4034-5196

Тертычный Александр Васильевич,
независимый исследователь, координатор
группы “Спильный Проект”, 03134, Киев,
ул. Симиренко, 13/1, тел.: +38 (093) 570
98 48, email: tertychnyi@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4034-5196

Tertychnyi Oleksandr Vasyliovych,
Independent Scholar, Coordinator of the Joint
Project Group, 03134, Kyiv, Str. Symyrenka,
13/1, tel.: +38 (093) 570 98 48, e-mail: tertychnyi@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4034-5196

УКРАЇНСЬКИЙ АРХЕТИП І ЄВРОПЕЙСЬКА БЕЗПЕКА

Анотація. Публікація виходить з того, що руйнування світової системи безпеки стало як ознакою, так і наслідком новітньої кризи Заходу. Із усієї сукупності причин увагу авторів привертають втрата орієнтирів і сенсів, відхід від базових цінностей, розм'якшення норм і табу. Наслідком стало небезпечне зменшення суспільної довіри, на якій, власне, і ґрунтуються демократії.

Як відомо, в таких умовах сподівання багатьох західних інтелектуалів звернулися до України: “Сьогодні український Майдан представляє Європу в найкращому вигляді... Дозвольте нам допомогти українцям побудувати нову Україну — і тоді вони, безумовно, допоможуть нам побудувати нову Європу і більш справедливий світ”.

Так Майдан поєднав два історичних процеси: оздоровлення українського суспільства і традиційних демократій. ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ європейських цінностей прагнули як українці, так і європейські інтелектуали, але процес оновлення загальмувався: результати п'яти років не влаштовують ні українців, ні європейців. В Україні головним гальмом стала феодально-олігархічна система, докорінна перебудова якої є першою передумовою перемоги над агресором та відновлення територіальної цілісності й державного суверенітету, як написав у 2016 р. перший віце-президент НАН України,

директор Національного інституту стратегічних досліджень Володимир Горбулін.

Аналогічного висновку раніше дійшли громадяни, які у 2012 р. заснували міждисциплінарну групу незалежних дослідників “Спільний Проект”. Група висунула концепт деолігархізації і сталого розвитку, який виходить з того, що оновлення країни можливе лише за масової підтримки громадян. Вони мають отримати привабливу і правдиву перспективу розвитку країни та Національну Дорожню карту. Подібної перспективи чинні реформатори не мають, масової підтримки не отримали, що, зокрема, засвідчив і програш українського політикуму “новому обличчю” на виборах президента 31 березня 2019 р.

Протягом 2012–2017 рр. “Спільний Проект” змодельював концепт Позитивного сценарію, який передбачає й обґрунтовує таку перспективу. Агенція досліджень системних технологій надала рецензію на Документ, де зазначила, зокрема, що Позитивний сценарій може бути рекомендований як проект програми об’єднавчої платформи.

Публікація привертає увагу до тих фрагментів сценарію, які відображають схожі риси українських і західноєвропейських процесів, отже, відкривають можливі напрями співпраці українських та іноземних дослідників.

Ключові слова: український архетип, ентелехія, мережана демократія, персональний мандат, “жовті жилети”, публічна соціологія, деолігархізація.

УКРАИНСКИЙ АРХЕТИП КАК ИСТОЧНИК ЕВРОПЕЙСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Аннотация. Публикация исходит из того, что разрушение мировой системы безопасности стало как признаком, так и следствием нового кризиса Запада. Из всей совокупности причин внимание авторов привлекают потеря ориентиров и смыслов, уход от базовых ценностей, размягчение норм и табу. Следствием стало опасное уменьшение общественного взаимодоверия, на котором, собственно, и основываются демократии.

Как известно, в таких условиях надежды многих западных интеллектуалов обратились к Украине: “Сегодня украинский Майдан представляет Европу в лучшем виде ... Позвольте нам помочь украинцам построить новую Украину — и тогда они, безусловно, помогут нам построить новую Европу и более справедливый мир”.

Так Майдан объединил два исторических процесса: оздоровление украинского общества и традиционных демократий. К ФУНДАМЕНТАЛЬНЫМ европейским ценностям стремились как украинцы, так и европейские интеллектуалы, но процесс обновления затормозился: результаты работы пяти лет не устраивают ни украинцев, ни европейцев. В Украине главным тормозом стала феодально-олигархическая система, коренная перестройка которой является первой предпосылкой победы над агрессором и восстановления территориальной целостности и государственного суверенитета — написал в 2016 г. первый вице-президент НАН Украины, директор

Национального института стратегических исследований Владимир Горбулин.

К аналогичному выводу ранее пришли граждане, которые в 2012 г. основали междисциплинарную группу независимых исследователей “Спільний Проект”. Группа выдвинула концепт деолигархизации и устойчивого развития, который исходит из того, что обновление страны возможно только при массовой поддержке граждан. Они должны получить привлекательную и правдивую перспективу развития страны и Национальную Дорожную карту. Подобной перспективы действующие реформаторы не имеют, массовой поддержки не получили, что, в частности, показал и проигрыш украинского политикума “новому лицу” на выборах президента 31 марта 2019 г.

В течение 2012–2017 гг. “Спільний Проект” смоделировал концепт Позитивного сценария, который предсказывает и обосновывает такую перспективу. Агентство исследований системных технологий предоставило рецензию на документ, где отметило, в частности, что Позитивный сценарий может быть рекомендован как проект программы объединительной платформы.

Публикация привлекает внимание к тем фрагментам сценария, которые отражают сходные черты украинских и западноевропейских процессов, следовательно, открывают возможные направления сотрудничества украинских и иностранных исследователей.

Ключевые слова: украинский архетип, энтелехия, облачная демократия, персональный мандат, “желтые жилеты”, публичная социология, деолигархизация.

UKRAINIAN ARCHETYPE AS A SOURCE OF EUROPEAN SECURITY

Abstract. The publication proceeds from the fact that the destruction of the world security system has become both a sign and a consequence of the recent crisis in the West. Of the total set of reasons, the attention of the authors is attracted by the loss of landmarks and meanings, the departure from the basic values, softening of norms and taboos. The consequence was a dangerous reduction of public trust, which, in fact, is based on democracy.

As you know, in these circumstances, the hopes of many Western intellectuals appealed to Ukraine: “Today, the Ukrainian Maidan represents Europe at its best ... Let us help Ukrainians build a new Ukraine — and then they will certainly help us build a new Europe and a more just world”.

So Maidan combined two historical processes: the improvement of Ukrainian society and traditional democracies. FUNDAMENTAL European values were sought by both Ukrainians and European intellectuals, but the process of renewal was slowed down: the results of five years do not suit either Ukrainians or Europeans. In Ukraine, the first vice president of the National Academy of Sciences of Ukraine, director of the National Institute for Strategic Studies Volodymyr Horbulin, wrote in 2016, the main brake became the feudal-oligarchic system, the radical restructuring of which is the first precondition for victory

over the aggressor and the restoration of territorial integrity and state sovereignty.

Similar conclusion was previously arrived by citizens who in 2012 founded an interdisciplinary group of independent researchers of the Joint Project. The group has put forward the concept of de-oligarchy and sustainable development, which proceeds from the fact that the country's renewal is possible only with mass support of citizens. They should receive an attractive and true prospect of development of the country and the National Roadmap. The current reformers do not have a similar perspective, they did not receive mass support, which, in particular, showed Ukrainian politicians losing their "new face" in the presidential elections on March 31, 2019.

During 2012–17, the Joint Project modeled the Positive scenario, which provides and justifies this perspective. The System Technology Research Agency provided a review of the Document, which stated, in particular, that the Positive scenario could be recommended as a draft unification platform program.

The publication attracts attention to those Scenario fragments that reflect similar features of Ukrainian and Western European processes, and thus open up possible directions for cooperation between Ukrainian and foreign researchers.

Keywords: Ukrainian archetype, entelechy, network democracy, personal mandate, "yellow vests", public sociology, deoligarchy.

Постановка проблеми. 2010 року власник порталу Netzpolitik.org Маркус Бекедаль заявив, що провідні політики Німеччини проспали Інтернет, в якому народжується "п'ята влада", і тепер політики мають навчитися спілкуванню з громадянським суспільством [1]. Авторська концепція виходить з обох аспектів діагнозу: соціальні мережі відкрили нову епоху цивілізації [2], а політикум не встигає реагувати на параболічне прискорення суспільного розвитку [3].

Руйнування світового безпечного простору логічно впливає наслідком внутрішньої кризи могутнього Заходу. Втрата орієнтирів і сенсів, відхід від базових цінностей та розм'якшення норм і табу привело до зменшення довіри в західних кра-

їнах. Зниження довіри руйнує демократичні суспільства. Зокрема, президент США Барак Обама з трибуни Генеральної Асамблеї ООН 2016 року визнав: "...світ за багатьма мірками є менш насильницьким і процвітає більше, ніж будь-коли раніше, тим не менше, наші суспільства сповнені невизначеності, занепокоєння та розбрату. Незважаючи на величезний прогрес, люди втрачають довіру до інституцій..." [4]

Відомою ознакою цього процесу стали масові протести, перша хвиля яких відбулася 2011 року: навесні і влітку Європою під гаслом REAL DEMOCRATIE YA, а восени та взимку у США під гаслом Оссуру Wall Street. Президент Міжнародної соціологічної асоціації Іммануель Валерстайн відзначив, що це була

найважливіша політична подія у Сполучених Штатах від часів 1968 року... [5]

Від осені 2018 року не припиняються акції “жовтих жилетів”, які фактично продовжили хвилю 2011 р. Вони вже змусили президента Франції прийняти частину їхніх вимог, потім провести безпрецедентні національні дебати, аби “почути французів”. Але цього не вистачило, щоб припинити протести, і подальші події залишаються непередбачуваними.

Українська школа архетипіки пояснює цей процес з позицій універсального соціального циклу: “Суспільство перехідного стану (революції та коеволюції) переживає інституційні зміни, під час яких розвиваються соціальні структури й соціальні норми, соціальні зв’язки слабшають і навіть розриваються під час інверсії, порушується ієрархія факторів, які складають механізми відтворення соціальних структур” [6; 12].

Сподівання восьми десятків західних інтелектуалів звернулися до України: “Сьогодні український Майдан представляє Європу в найкращому вигляді — у такому, який багато мислителів минулого і сьогодення визначали фундаментальними європейськими цінностями...” [7].

На Майдані поєдналися два історичних процеси: оздоровлення українського і всеєвропейського суспільств. Фундаментальних європейських цінностей прагнули як українці, так і європейські інтелектуали.

Авторський концепт взяв до уваги зміну європейської диспозиції, яку

Бернар-Анрі Леві сформулював так: “Ця Європа наче скам’яніла під час Майдану, це Європа, яка не наважується підняти голос на Путіна — це Європа, яка залякана, боїться. Це Європа, яка вже не вірить сама в себе — звичайно, така Європа розчаровує. Отже існує ідея Європи, яку тепер несе в собі Україна...” [8]

Загальні контури успішної України і Дорожньої карти Спільний Проект презентував 2013 року на II Конгресі Соціологічної асоціації України [9]. Майдан підтвердив і наповнив реальним життям зазначений авторський концепт. Швейцарський економіст, колишній член Римського клубу, футуролог Богдан Гаврилишин пізніше підкреслював: “На Майдані не було конкуренції, але були створені всі потрібні служби: не за наказом уряду, а через почуття обов’язку перед своїми співгромадянами та країною... Ця мотивація є фантастична. Таким чином, наші люди вже почали діяти згідно з тою новою парадигмою, за якою повинен жити світ. Ми не мусимо у всьому доганяти світ — чи то Європу, чи то США... То дуже мало потрібно, щоби українське економічне диво почалося. Думаю, що початок може бути за два роки, але потрібні тотальні трансформації” [10].

На жаль, сподівання на тотальні трансформації заблокувала феодално-олігархічна система. Перший віце-президент НАН України, директор Національного інституту стратегічних досліджень Володимир Горбулін наголосив 2016 р.: “Докорінна перебудова цієї системи є першою передумовою перемоги над агресором та відновлення території

альної цілісності й державного суверенітету” [11].

Авторський концепт виходить з того, що деолігархізацію України можливо провести лише за певного рівня взаємодовіри у суспільстві, за масової підтримки громадян. Вони мають отримати привабливу і обґрунтовану перспективу розвитку. Теоретично подібну перспективу мала би надати державна Стратегія, але в Україні її досі немає, то ж немає ні єднання, ні натхнення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Реакцією на відсутність державної стратегії стала діяльність громадських “стратегаторів”. Вони моделювали свої Бачення майбутнього, як “проектні завдання” — для наступного творення державної Стратегії. Висунули чимало оригінальних ідей, напрацювали багато цікавих концепцій. Але жодна не містить цілісної відповідності українському архетипу, історичній місії та прагненням нації [12].

Кількість візій зростає, а визначити з них кращу досі не вдалося. У відповідь на таку невизначеність на V семінарі ТМС 2014 року третя група динамічної мережі рекомендувала **СТРАТЕГІЮ ВИХОДУ УКРАЇНИ ІЗ СИСТЕМНОЇ КРИЗИ** [13], яка складається з 12 тез. № 1: формування Стратегії має розпочинатися з визначення суспільно прийнятної Мети розвитку України в осяжному майбутньому. Десять тез надають опорні репери першої редакції Позитивного сценарію Спільного Проєкту.

Наступного 2015 року Указом Президента України була ухвалена Стратегія сталого розвитку “Украї-

на – 2020”. На жаль, документ не відповідає назві: по суті це пакет неструктурованих за пріоритетами намірів та побажань. Зокрема, рух уперед було передбачено за чотирма векторами і одночасно реалізувати 62 реформи та програми. Метою Стратегії було оголошено протягом 5 років “впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі” [14]. Необґрунтованість тих намірів засвідчила практика.

Дослідницька спільнота “Foundation for Future” (fff) взяла методологічною основою договірний принцип. Створений за її провідною участю проєкт Суспільного договору містить багато цікавих ідей і корисних новацій. Але питання суб’єкта реалізації Договору в документах залишається відкритим, як і в інших “візіонерів” [15].

Під науковим керівництвом академіка НАН України М. Згуровського 2015 року створено масштабний “Форсайт економіки України”. Документ містить глибокий аналіз, багато корисних передбачень і рекомендацій. Горизонтом на 2030 рік вірогідність сценаріїв майбутнього Форсайт визначив песимістично: “Чужа суб’єктність” — близько 30 %, “Сіра зона” — 15–18 %, “Дезінтеграція” — близько 5 %, збалансованого розвитку (позитивний варіант) — 2 %. Разом з тим, Форсайт залишає сподівання на реалізацію найменш вірогідного сценарію “збалансований розвиток”: завдяки народу України, передбачити дії якого неможливо [16, с. 136].

Автори визнали обмеженість технологічного передбачення, з чого випливає потреба звернення до футу-

ристичних методів. Ту ж потребу, вже 2018 року, визнав перший віце-президент НАН України, директор Національного інституту стратегічних досліджень Володимир Горбулін, коли закликав “дати хоч якийсь зрозумілий і футуристично прийнятний орієнтир” [17].

Особливу увагу привертають напрацювання Української школи архетипіки. Чимало її аксіом, спостережень і висновків співпадають з деякими вузлами авторського Бачення. Обидва напрями, принаймні частково, ґрунтуються на метафізичних концептах, обидва підкреслюють нову, суб’єктну роль особи, обидва прийшли до оптимістичного передбачення Майбутнього України.

Разом з тим, Позитивний сценарій від початку створювався як науково-дослідницький проект (за теорією Імре Лакатоша). І тому передбачення Спільного Проекту стали лише базою для **подальшого** напрацювання методів поточного цілеспрямованого **впливу** на майбутнє. Авторське бачення *Ukrainian dream* [18] стало лише одним з важливих вузлів у процесі пошуку спільної Мети, Дорожньої карти і соціального суб’єкта.

Метою статті є окреслення можливостей поширення цінностей Майбутнього і практичного досвіду Майдану (“майданного” архетипу) для творення консолідованої системи безпеки і сталого розвитку: як в Україні, так і в європейських країнах. Важливою умовою успіху передбачається демонтаж олігархічної системи, яка загрожує існуванню суверенної України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Від початку 2015 року

публічне адміністрування в Україні спрямоване на перебудову Системи. Створені нові інституції, до керівництва державними органами запросили визнаних професіоналів та іноземних фахівців, донори і кредитори профінансували громадських активістів і медійну підтримку. Наявні певні результати: суттєво “очищений” НАК “Нафтогаз України”, реформується адміністративна служба і банківський сектор, створена патрульна поліція, система державних закупівель...

Проте, більша частина нововведень виявилася традиційною імітацією. Очищення, люстрацію та конкурси на заміщення посад провели довірені люди, пов’язані спільними інтересами та взаємними зобов’язаннями в минулому. Оновлення структур відбувається настільки повільно, що дає час Системі “перемолоти” нових, позасистемних людей: купити, залякати, витиснути на манівці.

“Нас використали” — визнали представники низки громадських організацій під орудою “Автомайдану”, які взялися контролювати атестацію працівників поліції. Слідом аналогічну заяву оприлюднила Громадська рада доброчесності, яка не впоралася з очищенням судової корпорації.

Помилковість такого курсу засвідчило найбільше зниження довіри українців до влади (до 9 % [19]), і гучна поразка представників українського політикуму на президентських виборах 31 березня 2019 року. Більше 30 відсотків голосів, які отримало “нове обличчя”, очевидно були не голосами ЗА невідомого кандидата-неофіта, а протестом ПРОТИ зниження рівня життя, провалу ан-

тикорупційної кампанії і зневаги до суспільства з боку владних структур після революції Гідності.

До висновку про помилковість поточної політики вже прийшли і деякі її прихильники і учасники. Досить авторитетні експерти прямо вказали: “...серед деяких міжнародних агентств і урядів країн-донорів, включно з їх посольствами у Києві, панує доволі поверхове уявлення про корупцію в Україні” [20]. Автори сподіваються, що Захід змінить свою політику щодо України на “правильну”, але недооцінюють внутрішньої суперечливості своїх сподівань. Бо, в тій же цитованій статті цілком справедливо зазначено що державні інститути не представляють інтересів громадян, які, своєю чергою, їм не довіряють.

Так 2019 року реформатори на решті підійшли до **проблеми**, яка була оприлюднена п'ятьма роками раніше вельми компетентною особою — Андрієм Єрмолаєвим. Він напередодні залишив посаду керівника Національного інституту стратегічних досліджень, і публічно заявив: державні інститути в Україні приватизовано [21]. Тобто, у реформаторів є об'єкт, але **немає суб'єкта реформування**.

Для незалежних дослідників проблема була очевидною давно, і 2012 року для пошуку її вирішення було створено міждисциплінарну групу Спільний Проект. Група напрацювала Позитивний сценарій, який отримав прихильну рецензію Агенції досліджень системних технологій [22].

Позитивний сценарій як модель публічної соціології. Звернення громадянських активістів до проблем

соціальної філософії і футурології стало суспільною реакцією на обмеженість домінуючої форми соціологічного мислення, як визначив соціолог Ю. Яковенко [23]. Громадські ж дослідники не залежать від держави та ринку, вільні у виборі предмета і методів. Зокрема, вони не відчують тиску наукових авторитетів, не пов'язані консервативними формами і умовами, мають можливість і мають потребу у **публічному** форматі. Це дає можливість долати специфічні обмеження як “професійної”, так і “прикладної” соціології.

Вельми специфічним у “візіонерів” був і предмет дослідження: стратегічна Мета України і Дорожня карта до неї. Аби “охопити неоглядне”, Спільному Проекту довелося керуватися принципом мінімальної достатності, який став основою методології *ad hoc* (для цього випадку). Спочатку виявили **мінімум** ключових реперів історичного процесу, і винесли за дужки все інше: аби зберегти від розриву граничний контур, що окреслив суть і забезпечив цілісність концепту. Фактично цей метод є стислим варіантом принципу мінімального універсуму.

Умова завершеності концепту потребувала піднести логічний ланцюжок пошуку до стратегічної української Мети, і (зворотним шляхом) дійти до конкретної відповіді на практичне запитання: що робити сьогодні?

Разом з тим, аби побачити Візію, треба було розуміти сутність Мети, а її неможливо сформулювати поза баченням історичного обрію. З іншого боку, Мета стане досяжною, якщо спиратиметься не лише на прогнози,

але й на базис, котрий вже існує чи потребує розробки. Щоб зрозуміти цілісність Візії, треба з'ясувати значення її складових, але й складові, окремо у своєму розумінні та призначенні, стають відкритими лише за умови зрозумілості гештальтних особливостей Візії [24].

Таким чином коло замкнулося: реалізація Візії потребує суб'єкта — суб'єкт потребує Програми — Програма має ґрунтуватися на візійній Платформі.

Соціальний суб'єкт модернізації. Носіями новітнього “майданівського” архетипу орієнтовно можна вважати від 3 до 10 відсотків українців. Нижча межа — частка волонтерів [25], вища — частка учасників майданів. Тримавши східний форпост і надихаючи сподіваннями втомлену Європу, вони мають дбати і про наступну проблему: піднесення соціально-економічного та технологічного розвитку країни.

Більшість соціологів і політологів пов'язують сподівання на модернізацію із середнім класом. Він давно вважався основою західної демократії, зокрема, і тому, що прагнення особистої свободи у його представників переважало прагнення багатства і влади. Проте, з часом виникає дедалі більше питань, які ставлять під сумнів роль “гегемона демократії”.

Український центр економічних і політичних досліджень імені О. Разумкова визначив такі соціально-класові групи: вищий клас — 1 %; середній клас — 14 %; периферія середнього класу — 35 %; нижчий клас — 31 %. Відсотки свідчать, що виявлений середній клас посідає незвичну для традиції позицію ви-

щого класу, оскільки 1 %, очевидно, становлять представники крупного капіталу. А серединну позицію (наступні 35 %) посідає населення, яке віднесено до ПЕРИФЕРІЇ класу: за методикою Центру їхній матеріальний статок, якість освіти і культури та реальний статус у суспільстві не сягають показників “кондиційного” середнього класу.

Наш середній клас НЕ є носієм і захисником демократії, а лише має бути. Він відіграє роль соціального стабілізатора, тобто консерватора Системи, але НЕ має ознак волелюбства. Автори нагадують, що у цьому разі можна погодитися з деякими дослідниками, які вважають, що середній клас далеко не завжди в суспільстві відігравав прогресивну роль [26].

Тим часом, як припускає Спільний Проект, Майдан та війна започаткували в Україні новий соціальний прошарок — відповідальний. За традицією, волелюбну спільноту, що формується, автори концепту визначають терміном “клас”. Його специфіка полягає, зокрема, в тому, що основу становлять суто українські соціальні спільноти: майданівці, добровольці та волонтери. Їхні інтереси збігаються з вектором перспективного розвитку суспільства, який пропонує Позитивний сценарій.

Увагу на важливу рису цього класу звертають деякі психологи: після фронту добровольців намагаються повернути в те життя, проти якого вони боролися на війні: та ж корупція, злочинство, соціальна несправедливість тощо. З цим новим/старим життям більшість ветеранів вже ніколи не погодяться.

Сценарій бере до уваги, що во-
лелюбний клас перебуває на стадії
формування і самоусвідомлення.
Саме зараз інтелектуали можуть
відіграти “інженерну” функцію йо-
го формування — відповідно до пе-
реходу від стану “класу в собі” до
стану “класу для себе”. На подібну
трансформацію іншого (середнього)
класу сподіваються дослідники
УЦЕПД.

Варто нагадати, що професор
Майкл Буравой зазначав: публічна
соціологія передбачає участь у ство-
ренні та трансформації громадських
структур [27]. Саме так і вчинив
Спільний Проект, коли виявляв і по-
ширював інформацію про специфіч-
ні інтереси і цінності відповідального
класу, відмінності чи збіги з інтереса-
ми інших спільнот.

**Об’єднавча платформа суб’єк-
та.** Проектом програми суб’єкта
модернізації має стати Бачення (Ві-
зія) майбутнього та Дорожня кар-
та. Найбільш суттєвими аспектами
Сценарію є зосередження уваги на
концепції Єдиної Візії (спільного
бачення) майбутнього України і ме-
тодологія творення Стратегії та Про-
грами здійснення реформ [28]. Як
стартовий пакет оновлення країни,
2017 р. Сценарій запропонував ви-
сунути об’єднавчий мем “персональ-
ний мандат”. Це правова новація, яка
призначена передати реальний кон-
троль за обраними особами безпосе-
редньо до рук громадян. Голос, який
був поданий за кандидата чи партію,
кожен виборець має отримати змогу
відкликати до завершення поточної
каденції. Якщо обранець умови по-
літичного кредитування не виконує
(наприклад, голосує всупереч обі-

цянкам), він порушує умови цільо-
вого використання кредиту. Отже,
займодавець-виборець має підстави
припинити кредитування в той мо-
мент, коли пересвідчився у порушен-
ні угоди.

Концепт Персонального мандата
має на увазі запровадження елек-
тронного голосування, подібного до
того, яке вже діє в деяких країнах. В
такому разі “припинення кредиту-
вання” може відбуватися у такий же
зручний спосіб, що й голосування:
набрати відповідний персональний
код на телефоні чи комп’ютері — і на-
тискує клавішу enter. Коли кількість
відкликаних голосів сягне критичної
позначки (приміром, 15 чи 20 %),
мандат анулюється автоматично —
без втручання будь-яких проміжних
інстанцій [29].

Об’єднавча ідея виходить з того,
що ВРУ навряд ухвалить Закон про
впровадження персонального ман-
дата без тривалого ПОЗАсистемно-
го тиску. Такий тиск може розпоча-
ти громадянська кампанія “За пер-
сональний мандат”, яка поступово
консолідувала би значну частину
громадянського суспільства, отже, і
його структур. Подібна кампанія не
потребує суттєвих витрат на функці-
онерів і агітацію: кожна громадська
структура має змогу ініціювати ство-
рення місцевих осередків силами
своїх активістів.

Співпраця із впровадження Ман-
дата може стати спільним Проектом
всіх соціальних та етнічних структур
нації. Аби уникнути стартової кон-
куренції за ідейний прапор консо-
лідації, Спільний Проект вчинив за
гаслом “зроби і відійди”: заявив про
відмову від гіпотетичної участі в ор-

ганізаційному етапі творення об'єднавчої платформи [30].

Привабливість Персонального мандата як можливої об'єднавчої мети знаходить підтвердження як в експертному, так і в політичному середовищі. Першим з відомих політиків, який публічно визнав і особисто обґрунтував суспільну потребу в Персональному мандаті, став Михайло Саакашвілі. У відеозверненні влітку 2018 року він сформулював суть новації своїми словами: виборцям не треба вірити політикам — треба їх контролювати під загрозою негайного відкликання [31]. Ролик з цією промовою отримав 147 тис. переглядів та 3 517 поширень.

На подальших етапах консолідації доступність та прозорість ініціативи може забезпечити застосування ІТ-платформи типу LiquidFeedback (поточний зворотний зв'язок). Прийнятність подібної платформи засвідчує досвід її застосування деякими європейськими партіями в Німеччині, Іспанії, Швеції.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Роль українського архетипу, як джерела європейської безпеки, впливає з провідної духовної позиції України в європейських процесах. Суть нового явища французький філософ Бернар-Анрі Леві зафіксував метафорою: "...існує ідея Європи, яку тепер несе в собі Україна".

Відновити систему міжнародної безпеки неможливо без подолання внутрішньої кризи Західної цивілізації. Суттєвим гальмом на шляху сталого розвитку стали олігархічні наслідки, які руйнують основу демократії — суспільну довіру. Найбіль-

ше від цієї біди потерпає Україна, де, на думку першого віце-президента НАН України Володимира Горбуліна, проблема набула вже екзистенційної гостроти.

Антикорупційна кампанія фінансового і дипломатичного тиску на владу донорів і союзників, пряма участь їх представників у внутрішніх процесах позитивного перелому не принесли.

Інший погляд на вирішення проблеми пропонує міждисциплінарна група незалежних дослідників Спільний Проект. Авторська гіпотеза виходить з урахування відомої властивості систем: вони мають механізми захисту і самовідтворення в разі пошкоджень. Зокрема, наявна в Україні олігархічна система увірвала в себе ключові ланки державного апарату і місцевих органів самоправління. Тому вони не можуть працювати на шкоду Системі, і автоматично видають імітацію.

Для заміни чинної системи і одночасного творення Іншої системи потрібен потужний ПОЗАсистемний суб'єкт — масова позапартійна платформа. Беручи до уваги наявність "майданного" архетипу українців, оздоровчим суб'єктом може стати відповідальний клас, який зараз переживає стадію самоусвідомлення. Консолідація громадянського суспільства може відбутися на об'єднавчій Платформі — відповідно до думки Ортега-і-Гассети про спільний проект майбутнього, який лише і здатен об'єднати сучасну націю.

Візійним проектом такої Платформи може стати концепт Позитивного сценарію Спільного Проекту. За висновком незалежної Агенції

досліджень системних технологій Сценарій запропонував конструктивні кроки до зближення громадських рухів і спільнот з метою їх консолідації у протистоянні олігархічній Системі і прискорення здійснення реформ.

Публікація може розглядатися як один з нових підходів до безпечного і сталого розвитку в умовах цивілізаційних зрушень. Авторська гіпотеза передбачає, що в середньостроковій перспективі (до 2030 р.) європейські країни можуть збудувати, разом з Україною, нову безпекову систему. Для цього варто опанувати новітнє уявлення про сучасний стан розвитку людства і технології роботи з Майбутнім, внести суттєві корективи до публічного урядування.

Спільність деяких українських і західноєвропейських проблем дає підстави для міжнародної консолідації на подолання кризи. З українського боку на спільний розгляд можна висунути пропозиції Спільного Проєкту. Наприклад, ідею мерЕжаної демократії як нової політичної Ідеї, якої, на думку соціолога Етьєна Балібара [32] наразі не вистачає Європі.

Стартовим пакетом масового руху в Україні пропонується консолідація громадянського суспільства навколо впровадження Персонального мандата. Концепт цієї правової новації підтримало чимало українських інтелектуалів, першим з яких був відомий правознавець-конституціоналіст професор Віктор Мусіяка. Нещодавно новація зацікавила і професора Університету Париж V — Сорбонна, засновника Центру досліджень сучасності повсякденності Мішеля Маффесолі.

Принаймні, авторський концепт врахував як заклик західних інтелектуалів допомогти українцям зараз, так і їхні сподівання на допомогу українців у “побудові нової Європи і більш справедливого світу”.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Хавронин А.* Итоги интернет-борьбы с плагиатом в Германии [Электронный ресурс] / Радио Свобода, 14 Июль 2011. — Режим доступа: <http://www.svobodanews.ru/content/transcript/24266277.html>
2. *Тертичний О.* Камо грядеши? До мережевої демократії, звичайно ж! [Електронний ресурс] // Українська правда, 26 листоп. 2010. — Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/columns/2010/11/26/5601111/>
3. *Повещенко Г., Чеховий Ю.* Математична модель структурної еволюції суспільних продуктивних сил [Електронний ресурс] // Журнал Ін-ту соціології НАН України “Соціологія: теорія, методи, маркетинг”. — 2001. — № 3. — С. 41–59. — Режим доступу: http://i-soc.com.ua/journal/N3_2001r_3.pdf.
4. *Голіната А.* Обама: “Народ України не вийшов на вулиці через якусь закордонну змову...” [Електронний ресурс] / Українська редакція Радіо Голос Америки, 20 верес., 2016. — Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/vystup-obamy-na-generalniy-asamblei-oon/3517249.html>
5. Immanuel Wallerstein “The Fantactic Success of Occupy Wall Street” // Особиста сторінка Імануела Валерстайна. 19 жовт. 2011 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [/www.zcommunications.org/the-fantastic](http://www.zcommunications.org/the-fantastic)

- success-of-occupy-wall-street-by-immanuel-wallerstein#
6. *Афонін Е. А., Мартинов А. Ю.* Архетипи індивідуального і колективного в моделі універсального соціального циклу // Публічне урядування (Public management). — червень 2018 (спецвип.). — № 4 (14). — К.: ДП “Вид. дім “Персонал”, 2018.
 7. Support Ukrainians and they can helpus build a fairer Europe [Електронний ресурс] / The Guardian, Friday 3 January 2014. — Режим доступу: <https://www.theguardian.com/world/2014/jan/03/support-ukrainians-build-fairer-europe>
 8. *Бернар Анрі-Леві.* Україна носить ідею Європи [Електронний ресурс] / Громадське радіо. — 20 лют., 2015. — Режим доступу: <http://hromadskeradio.org/2015/02/20/bernar-anri-levi-ukrayina-nosit-ideyu-yevropi/>
 9. *Тертичний О. В.* Концепція мережаної демократії як позитивний форсайт-сценарій / II Конгрес Соціологічної асоціації України. — Х., 2013. Тези доповідей. — С. 374–375.
 10. *Гаврилишин Б.* За два роки в Україні почнеться економічне диво [Електронний ресурс] // Сайт Ініціативи 1 грудня. 4 лютого 2015. — Режим доступу: <http://1-12.org.ua/2015/02/04/3379>
 11. *Горбулін В.* Чи є життя після Мінська? [Електронний ресурс] //Дзеркало тижня. 12 лютого 2016 р. — Режим доступу: <https://dt.ua/internal/chi-ye-zhittya-pislyaminska-mirkuvannya-schodoneminuchostineobhidnihzmin.html?fbclid=IwAR1n8ezLo18H9qcJeXVFKy7cCGvU122R52jhJu9yZPQMlvvBx4K0vXreOmg>
 12. *Тертичний О.* Чотири Бачення майбутнього України. [Електронний ресурс] // ФБ-група Спільний Проект, Файли 7 липня 2015. — Режим доступу: <https://www.facebook.com/notes/спільний-проект/чотири-бачення-майбутнього-україни/734020860057143>
 13. *Суший О. В., Бельська Т. В., Тертичний О. В.* Стратегія виходу України із системної кризи // Український соціум. — 2014. — № 2 (49).
 14. Про Стратегію сталого розвитку “Україна – 2020”. Указ Президента України [Електронний ресурс] / Платформа Верховної Ради України. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#n10>
 15. Проект Суспільного договору [Електронний ресурс] / сайт “Новий суспільний договір”. — Режим доступу: <https://sdukr.com/contract/>
 16. Форсайт економіки України: середньостроковий (2015–2020 роки) і довгостроковий (2020–2030 роки) часові горизонти / наук. керівник проекту акад. НАН України М. З. Згуровський. — К. : НТУУ “КПІ”, 2015.
 17. *Горбулін В.* Вулканічний синдром // Дзеркало тижня. — 15 черв. 2018 р.
 18. *Тертичний О.* Ukrainian dream: коридор принципово нових можливостей [Електронний ресурс] // Українська правда. — 8 верес. 2010. — Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/columns/2011/12/25/6841586/>
 19. World-Low 9 % of Ukrainians Confident in Government [Електронний ресурс] // Сайт Gallup MARCH 21, 2019. — Режим доступу: <https://news.gallup.com/poll/247976/world-low-ukrainians-confident-government.aspx>
 20. *Дубровський В., Лаф Дж.* Україна має зосередитися радше на запобіганні корупції, а не покаранні. Великий антикорупційний аналіз [Електронний ресурс] /платформа VoxUkraine березень 5, 2019. — Режим доступу: [485](https://voxukraine.org/uk/ukrayina-maye-zosereditsiya-</div><div data-bbox=)

na-zapobiganni-koruptsiyi-a-ne-pokaranni-velikij-antikorupsiynij-analiz/

21. *Єрмолаєв А.* “Країною керує корпорация. Державні інститути приватизовано” [Електронний ресурс] // Дзеркало тижня. — 7 лют., 2014. — Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/socium/andriy-ermolayev-krayinoyu-keruye-korporaciya-derzhavni-instituti-privatizovano-.html>
22. Рецензія на громадський проект “Позитивний сценарій” [Електронний ресурс] // Агенція досліджень системних технологій, 08.11.2017. — Режим доступу: https://drive.google.com/file/d/1lVRf3QxGf822nKT46pMU7hmyLvpBdIRa/view?fbclid=IwAR1hx3p9gi_qPel8C3AomtFHTNvVpjh8aSFz2t0Pr0jwgrTdCnPzH7wUo
23. *Яковенко Ю. І.* Соціологія в сучасній Україні: чи є рух вперед? [Електронний ресурс] / Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. 2012. — Режим доступу: Mn_f_2012_8_3
24. *Тертичний О.* Ентелехія як моделіст позитивного сценарію // Матеріали II Всеукраїнської наукової конференції 24–25 берез. 2017 р. — Ч. I. — С. 62. Дніпро, 2017.
25. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики: аналіт. доп. — К.: НІСД, 2015. — 36 с.
26. Середній клас в Україні: уявлення і реалії [Електронний ресурс] / УЦЕПД ім. Олександра Разумкова, с. 11. — Режим доступу: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2016_Seredn_klas.pdf
27. *Буравой М.* За публичную социологию [Электронный ресурс] / пер. А. Балджи; под ред. Е. Ярской-Смирновой и П. Романова. — Режим доступа: <http://publicsphere.narod.ru/Burawoy.pdf>
28. *Тертичний О. В.* Український шлях: до прийдешньої перемоги / О. В. Тертичний // Суспільно-політичні процеси. — Вип. 3 (10). — 2018. — С. 319–366.
29. *Тертичний О. В.* Персональний мандат / О. В. Тертичний // Актуальні проблеми сучасного суспільства в фокусі соціології: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 19 берез. 2014 р. — К.: Міленіум, 2014. — С. 45.
30. Персональний мандат як мережа національної консолідації [Електронний ресурс] // Спільний Проект, 2017. — Режим доступу: https://drive.google.com/file/d/1hvvYLA0cmwktrBYMO_zLOLO_88iDZz7/view?usp=sharing
31. *Saakashvili М.* Нам нужен инструмент быстрого исправления ошибок [Электронный ресурс] // Facebook блог Mikheil Saakashvili. — Режим доступа: <https://www.facebook.com/SaakashviliMikheil/videos/2002915003072204/>
32. *Balibar E.* “Gilets jaunes: le sens du face à face” [Електронний ресурс] // Mediapart, le blog de Etienne Balibar, 13 DÉC. 2018. — Режим доступу: <https://blogs.mediapart.fr/etienne-balibar/blog/131218/gilets-jaunes-le-sens-du-face-face>

REFERENCES

1. *Khavronin A.* (July 14, 2011). Itogi internet-borby s plagiatom v Germanii [Results of the Internet fight against plagiarism in Germany]. www.svobodanews.ru. Retrieved from <http://www.svobodanews.ru/content/transcript/24266277.html> [in Russian].
2. *Tertychnyi O.* (2010, November 26). Kamo hriadeshy? Do merezhevoi

- demokratii, zvychaino zh! [Quo Vadis? To network democracy, of course!]. *Ukrainska pravda* — Ukrainian Truth. Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/columns/2010/11/26/5601111/> [in Ukrainian].
3. *Poveshchenko H., Chekhovyi Yu.* (2001). Matematychna model strukturnoi evoliutsii suspilnykh produktyvnykh syl [Mathematical model of structural evolution of social productive forces]. *Zhurnal Instytutu sotsiologii NAN Ukrainy "Sotsiologhiia: teoriia, metody, marketynh"* — Journal of the Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine "Sociology: Theory, Methods, Marketing", 3, 41–59. Retrieved from http://i-soc.com.ua/journal/N3_2001r_3.pdf [in Ukrainian].
 4. *Holinata A.* (September 20, 2016). Obama: "Narod Ukrainy ne vyishov na vulytsi cherez yakus zakordonnu zmovu..." [Obama: "The people of Ukraine did not go out on the street because of some kind of foreign conspiracy ..."]. [ukrainian.voanews.com](http://ukrainian.voanews.com/a/vystup-obamy-na-generalniy-asamblei-on/3517249.html). Retrieved from <https://ukrainian.voanews.com/a/vystup-obamy-na-generalniy-asamblei-on/3517249.html> [in Ukrainian].
 5. *Wallerstein I.* (October 19, 2011). The Fantactic Success of Occupy Wall Street. www.zcommunications.org. Retrieved from www.zcommunications.org/the-fantastic-success-of-occupy-wall-street-by-immanuel-wallerstein# [in English].
 6. *Afonin E. A., Martynov A. Yu.* (2018). Arkhetypy indyvidualnoho i kolektyvnoho v modeli universalnoho sotsialnoho tsykladu [Archetypes of Individual and Collective in the Model of the Universal Social Cycle]. *Publichne Uriaduvannia* — Public Management, 4 (14), 18–33 [in Ukrainian].
 7. Support Ukrainians and they can help build a fairer Europe. (January 3, 2014). www.theguardian.com. Retrieved from <https://www.theguardian.com/world/2014/jan/03/support-ukrainians-build-fairer-europe> [in English].
 8. *Makarov Yu.* (February 20, 2015). Bernar Anri-Levi: Ukraina nosyt ideiu Yevropy [Henri-Levi Bernard: Ukraine Bears the Idea of Europe]. hromadskeradio.org. Retrieved from <http://hromadskeradio.org/2015/02/20/bernar-anri-levi-ukrayina-nosit-ideyu-yevropi/> [in Ukrainian].
 9. *Tertychnyi O. V.* (2013). Kontseptsiiia merezhanoi demokratii yak pozytyvnyi forsait-stsenarii [The concept of network democracy as a positive for-site script]. II Konhres Sotsiologichnoi asotsiatsii Ukrainy — 2nd Congress of the Sociological Association of Ukraine: Proceedings of reports. (p. 374–375). Kharkiv [in Ukrainian].
 10. *Havrylyshyn B.* (February 4, 2015). Za dva roky v Ukraini pochnetsia ekonomichne dyvo [An economic miracle will begin in Ukraine in two years]. 1-12.org.ua. Retrieved from <http://1-12.org.ua/2015/02/04/3379> [in Ukrainian].
 11. *Horbulin V.* (February 12, 2016). Chy ye zhyttia pislia Minska? [Is there life after Minsk?]. dt.ua. Retrieved from <https://dt.ua/internal/chi-ye-zhyttia-pislya-minska-mirkuvannya-schodo-neminuchostineobhidnihzmin.html?fbclid=IwAR1n8ezLo18H9qcJeXVFKy7cCGvU122R52jhJu9yZPQMlvvBx4K0vXreOmg> [in Ukrainian].
 12. *Tertychnyi O.* (July 7, 2015). Chotyry Bachennia maibutnoho Ukrainy [Four Visions of the Future of Ukraine]. www.facebook.com. Retrieved from [https://www.facebook.com/notes/spilnyi-proekt/chotyry-bachennia-maibut-](https://www.facebook.com/notes/spilnyi-proekt/chotyry-bachennia-maibutnoho-ukrainy/)

- noho-ukrainy/734020860057143 [in Ukrainian].
13. *Sushyi O. V., Bielska T. V., Tertychnyi O. V.* (2014). Stratehiia vykhodu ukrainy iz systemnoi kryzy [Strategy of Outcome of Ukraine from System Crisis]. *Ukrainskyi sotsium — Ukrainian society*, 2 (49), 128–134 [in Ukrainian].
14. Ukaz Prezydenta Ukrainy “Pro Stratehiu staloho rozvytku “Ukraina-2020” : id 12.01.2015, № 5/2015 [Decree of the President of Ukraine “On the Strategy of Sustainable Development “Ukraine 2020” from 12.01.2015, № 5/2015]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#n10> [in Ukrainian].
15. Proekt Suspilnoho dohovoru [Draft Public Contract]. sdukr.com. Retrieved from <https://sdukr.com/contract> [in Ukrainian].
16. *Zghurovskiy M. Z.* (2015). Forsait ekonomiky Ukrainy: serednostrokovyi (2015–2020 roky) i dovhos-trokovyi (2020–2030 roky) chasovi horyzonty [Foresight of Ukraine’s economy: medium-term (2015–2020) and long-term (2020–2030) time horizons]. Kyiv: NTUU “KPI” [in Ukrainian].
17. *Horbulin V.* (June 15, 2018). Vulkan-ichniy syndrom [Volcanic syndrome]. *Dzerkalo tyzhnia — Mirror of the week* [in Ukrainian].
18. *Tertychnyi O.* (September 08, 2010). Ukrainian dream: korydor pryntsy-povo novykh mozhlyvostei [Ukrainian dream: a corridor of fundamen-tally new opportunities]. *Ukrainska pravda — Ukrainian Truth*. Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/columns/2011/12/25/6841586/> [in Ukrainian].
19. *Bikus Z.* (March 21, 2019). World-Low 9 % of Ukrainians Confident in Government. news.gallup.com. Retrieved from <https://news.gallup.com/poll/247976/world-low-ukrainians-confident-government.aspx> [in English].
20. *Dubrovskiy V., Laf J.* (March 5, 2019). Ukraina maie zoseredytysia rad-she na zapobihanni koruptsii, a ne pokaranni. Velykyi antykoruptsiinyi analiz [Ukraine should focus more on preventing corruption, not pun-ishment. Big Anticorruption Analy-sis]. voxukraine.org. Retrieved from <https://voxukraine.org/uk/ukrayina-maye-zosereditisya-na-zapobiganni-koruptsiyi-a-ne-pokaranni-velikij-antikoruptsijnij-analiz/> [in Ukrainian].
21. *Kotliar A.* (February 7, 2014). Yermo-laiev Andrii: “Krainoiu kerue korpo-ratsiia. Derzhavni instytuty pryvaty-zovano” [Yermolayev Andriy: “The country is governed by a corporation. State institutions are privatized”]. dt.ua. Retrieved from <https://dt.ua/socium/andriy-yermolayev-kray-inoyu-keruye-korporaciya-derzhavni-instituti-privatizovano-.html> [in Ukrainian].
22. *Romanov M. M.* (November 8, 2017). Retsenziia na hromadskyi proekt “Pozytyvnyi Stsenarii” [Review of the public project “positive scenario”]. drive.google.com. Retrieved from https://drive.google.com/file/d/1lVRf3QxGf822nKT46pMU7hmyLvpB-dIRa/view?fbclid=IwAR1hx3p9gi_qPel8C3AomtFHTNvVpjh8aSFz2t-0Pr0jwrpTdCnPzH7wUo [in Ukrainian].
23. *Yakovenko Yu. I.* (2012). Sotsiolo-hiia v suchasni Ukraini: chy ye rukh vpered? [Sociology in modern Ukraine: Is there movement ahead?]. *Mizhnarodnyi naukovyi forum: sot-siologhiia, psykholohiia, pedahohika, menedzhment — International sci-entific forum: sociology, psychology, pedagogy, management*, 8, 5–32 [in Ukrainian].

24. *Tertychnyi O.* (2017). Entelekhiiia yak modelist pozytyvnoho stsenariiu [Entelechy as a modelist of a positive scenario]. *Ukraina v humanitarnykh i sotsialno-ekonomichnykh vymirakh — Ukraine in Humanitarian and Socio-Economic Dimensions: Proceedings of the 2nd All-Ukrainian Scientific Conference March.* (Vols. 1). Dnipro [in Ukrainian].
25. Volonterskyi rukh: svitovyi dosvid ta ukraïnski hromadianski praktyky [Volunteer Movement: World Experience and Ukrainian Civic Practices]. (2015). Kyiv: NISD [in Ukrainian].
26. *Rachok, A., et. al.* (2016). Serednii Klas v Ukraini: Uiavlennia i Realii [The Middle Class in Ukraine: Views and Realities]. Kyiv: UTsEPD imeni Oleksandra Razumkova. razumkov.org.ua. Retrieved from http://razumkov.org.ua/uploads/article/2016_Seredn_klas.pdf [in Ukrainian].
27. *Burawoy M.* (n.d.). Za publichnuyu sotsiologiyu [For public sociology]. (A. Baldzhi, Trans). E. Yarskaya-Smirnova, P. Romanov (Eds.). Retrieved from <http://publicsphere.narod.ru/Burawoy.pdf> [in Russian].
28. *Tertychnyi O. V.* (2018). Ukrainskyi Shliakh: Do Pryideshnoi Peremohy [Ukrainian Way: To Future Win]. *Suspilno-Politychni Protsesy Vypusk — Social-Political Processes*, 3 (10), 319–366 [in Ukrainian].
29. *Tertychnyi O. V.* (2014). Personalnyi Mandat [Personal Mandate]. *Aktualni problemy suchasnoho suspilstva v fokusi sotsiologhii — Actual problems of modern society in the focus of sociology: Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference.* Kyiv: Milenium [in Ukrainian].
30. Personalnyi mandat yak merezha natsionalnoi konsolidatsii [Personal mandate as the netherlands consolidation network]. (2017). drive.google.com. Retrieved from https://drive.google.com/file/d/1hvvyLA0cmwktrBYMO_zLOLO_88iDZz7/view?usp=sharing [in Ukrainian].
31. *Saakashvili M.* (n.d.). Nam nuzhen ynstrument bystroho yspravlenyia oshy-bok [We need a quick fix tool]. www.facebook.com. Retrieved from <https://www.facebook.com/Saakashvili-Mikheil/videos/2002915003072204/> [in Russian].
32. *Balibar E.* (December 13, 2018). Gilets jaunes: le sens du face à face. blogs.mediapart.fr. Retrieved from <https://blogs.mediapart.fr/etienne-balibar/blog/131218/gilets-jaunes-le-sens-du-face-face> [in French].

УДК: 316.422

DOI: <https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-18-3-490-500>

Хім Марія Кімсанівна,

асистент кафедри адміністративного і фінансового менеджменту, Національний університет "Львівська політехніка", 82000, м. Старий Самбір, вул. Гоголя, 18, тел.: +38 (063) 356 95 27, e-mail: missm28@ukr.net

ORCID: 0000-0002-3151-6435

Хим Мария Кимсановна,

ассистент кафедры административного и финансового менеджмента, Национальный университет "Львовская политехника", 82000, г. Старый Самбор, ул. Гоголя, 18, тел.: +38 (063) 356 95 27, e-mail: missm28@ukr.net

ORCID: 0000-0002-3151-6435

Khim Mariia Kimsanivna,

Assistant Professor, Department of Administrative and Financial Management, "Lviv Polytechnic" National University, 82000, Stary Sambir, Str. Gogolya, 18, tel.: +38 (063) 356 95 27, e-mail: missm28@ukr.net

ORCID: 0000-0002-3151-6435

Данилович-Кропивницька Марта Львівна,

кандидат економічних наук, доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки, Національний університет "Львівська політехніка", 79044, м. Львів, вул. Мельника, 5, тел.: +38 (097) 021 89 81, e-mail: mdanylovych@gmail.com

ORCID: 0000-0003-3963-5524

Данилович-Кропивницкая Марта Львовна,

кандидат экономических наук, доцент кафедры теоретической и прикладной экономики, Национальный университет "Львовская политехника", 79044, г. Львов,

ул. Мельника, 5, тел.: +38 (097) 021 89 81, e-mail: mdanylovych@gmail.com

ORCID: 0000-0003-3963-5524

Danylovych-Kropyvnytska Marta Lvivna,

Ph.D, Associated Professor, Department of Theoretical and Applied Economics, "Lviv Polytechnic" National University, 79044, Lviv, Str. Melnyka, 5, tel.: +38 (097) 021 89 81, e-mail: mdanylovych@gmail.com

ORCID: 0000-0003-3963-5524

ПРОФЕСІЙНИЙ І ОСОБИСТІСНИЙ РОЗВИТОК ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ (АРХЕТИПНИЙ ПІДХІД)

Анотація. З'ясовано специфіку впливу архетипу на професіоналізм у сфері державного управління. Досліджено основні аспекти професійного і особистісного розвитку державних службовців України в контексті сталого суспільного розвитку відповідно до їх архетипів. На сьогодні вітчизняними науковцями досить часто досліджується архетипіка політичних лідерів. Застосування архетипової методології у дослідженні, що презентується, дає можливість визначити, що авторитет державного службовця як персоніфікованого суб'єкта постмодерного суспільства є ціннісним комплексом системи домінуючих соціетальних властивостей, які конкретизує архетип, відповідно до чого встановлюються пріоритети у виборі імперативів, принципів досягнення легітимності та методів управління, що використовуються для досягнення поставлених управлінських цілей. Запропоновано сучасні архетипи різних груп службовців органів публічної влади в Україні та виокремлено їх основні архетипові характеристики як основні складові їх іміджу. Відповідно до характерних ознак кожного з архетипів державного службовця виокремлено основні проблеми їхнього професійного і особистісного розвитку. Обґрунтовано необхідність урахування архетипного підходу при реалізації основних сучасних механізмів розвитку державних службовців, що сприяють підвищенню їх професіоналізму.

Створення ефективної системи державної служби вимагає вдосконалення підходів до формування нового типу державного службовця, який керується такими цінностями, як самореалізація, підвищення кваліфікації, професійний розвиток, моральність, творчість, відстоювання власної думки, самоповага тощо. Саме завдяки цьому підвищується рівень професійної діяльності, досягається бажаний статус, що передбачає успішно побудовану кар'єру. Надано рекомендації щодо їх пристосування у розрізі окремих аспектів, таких як професіоналізм, навчання та мотивація.

Ключові слова: архетип, державний службовець, посадова особа, професійний і особистісний розвиток.

ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ И ЛИЧНОСТНОЕ РАЗВИТИЕ ГОСУДАРСТВЕННЫХ СЛУЖАЩИХ УКРАИНЫ В КОНТЕКСТЕ УСТОЙЧИВОГО ОБЩЕСТВЕННОГО РАЗВИТИЯ (АРХЕТИПИЧЕСКИЙ ПОДХОД)

Аннотация. Выяснена специфика влияния архетипа на профессионализм в сфере государственного управления. В статье исследуются основные аспекты профессионального и личностного развития государственных служащих Украины в контексте устойчивого общественного развития в со-

ответствии с их архетипами. Сегодня отечественными учеными довольно часто исследуются архетипики политических лидеров. Применение архетипической методологии в представленном исследовании дало возможность определить, что авторитет государственного служащего как персонифицированного субъекта постмодернистского общества является ценностным комплексом системы доминирующих социетальных свойств, которые конкретизирует архетип, в соответствии с чем устанавливаются приоритеты в выборе императивов, принципов достижения легитимности и методов управления, используемых для достижения поставленных управленческих целей. Предложены современные архетипы разных групп служащих органов публичной власти в Украине и выделены их основные архетипические характеристики как основные составляющие их имиджа. Согласно отличительных признаков каждого из архетипов государственного служащего выделены основные проблемы их профессионального и личностного развития.

Создание эффективной системы государственной службы требует совершенствования подходов к формированию нового типа государственного служащего, который руководствуется такими ценностями, как самореализация, повышение квалификации, профессиональное развитие, нравственность, творчество, отстаивание собственного мнения, самоуважение и тому подобное. Именно благодаря этому повышается уровень профессиональной деятельности, достигается желаемый статус, предусматривающий успешно построенную карьеру. В статье даны рекомендации по их приспособлению в разрезе отдельных аспектов, таких как профессионализм, обучение и мотивация.

Ключевые слова: архетип, государственный служащий, должностное лицо, профессиональное и личностное развитие.

PROFESSIONAL AND PERSONAL DEVELOPMENT OF CIVIL SERVANTS OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE SOCIAL DEVELOPMENT (ARCHETYPAL APPROACH)

Abstract. The article is devoted to clarification of the specificity of the influence of archetype on professionalism in the field of public administration. The article investigates the main aspects of professional and personal development of civil servants of Ukraine in the context of sustainable social development in accordance with their archetypes. Today, domestic scientists are often investigating the archetype of political leaders. The application of archetype methodology in the presented study made it possible to determine that the authority of a civil servant as a personified subject of a postmodern society is a value system of dominant societal properties that specifies the archetype, according to which priorities are set in the choice of imperatives, the principles of achieving legitimacy and management methods, which are used to achieve the management objectives. In this article modern archetypes of different groups of employees of public authorities in

Ukraine are proposed and their main archetypal characteristics as the main component of their image are singled out. According to the characteristic features of each of the archetypes of the civil servant, the main problems of their professional and personal development are identified. The necessity of taking an archetypal approach into realization of the basic modern mechanisms of development of civil servants, which promote their professionalism, is substantiated.

Creation of an effective civil service system requires improvement of approaches to the formation of a new type of civil servant guided by such values as self-realization, professional development, morals, creativity, defending own opinion, self-esteem, etc. Due to this, the level of professional activity increases, the desired status is achieved, which implies a successfully built career. This article provides guidance on how to adapt them to specific aspects such as professionalism, learning and motivation.

Keywords: archetype, civil servant, official, professional and personal development.

Постановка проблеми. Зростання людського фактора в управлінні є на сьогодні одним з основних трендів розвитку системи публічного управління як в Україні, так і за кордоном. Як наслідок можемо спостерігати більший інтерес до особливостей поведінки представників різних органів влади та управлінських структур. Становлення демократичної та правової держави, розвиток засад громадянського суспільства, інтеграція України до стандартів Європейського Союзу, проведення адміністративної реформи, зокрема реформи системи державної служби, потребують підготовки нової генерації керівників і фахівців органів державної влади, формування професійно підготовленого кадрового резерву для заміщення посад у структурах державного апарату. З кожним роком до фахівців висуваються нові вимоги для здійснення діяльності в сучасних умовах, проте державні службовці частіше за все позбавлені осо-

бистого досвіду, соціальної практики та кваліфікаційної бази, яка б відповідала вимогам надання державних послуг на рівні європейських стандартів. При цьому головна увага має звертатися на пошук, збагачення та раціональне використання здібностей державних службовців, на збереження та якісне зміцнення кадрів, оптимальне узгодження потреб центральних органів виконавчої влади та особистісних інтересів державних службовців. Усе це актуалізує наукове переосмислення ролі й місця політичних архетипів і побудованих на них міфів у сучасних процесах державного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Архетипіка державного управління формувалася на основі архетипного підходу. Дослідженню архетипів у вітчизняному науковому дискурсі приділяють значну увагу Е. Афонін, Т. Вакулова, О. Донченко, Л. Кочубей, О. Крутий, О. Пелін, О. Романенко, Ю. Шайгородський,

В. Шедяков та ін. Окремі аспекти зазначеної проблеми досліджувалися в роботах: О. Оболенського, В. Олуйка, С. Серьогіна, С. Хаджирадевої, Г. Щокіна, та ін. Серед праць, присвячених соціально-ціннісним засадам державного управління, формування національної свідомості, історичної пам'яті та іншим аспектам сучасного процесу державотворення в Україні, слід відзначити роботи Г. Атаманчука, В. Бакуменка, В. Козбаненка, В. Князева, О. Крюкова, І. Надольного, М. Пірен, В. Ребкала, Г. Ситника, П. Штомпки, Ф. Шамхалова. Проте місце архетипіки у становленні професійного та особистісного розвитку державного службовця в науковій літературі майже не розглядалося. Тому актуальність теми статті не викликає жодних сумнівів.

Мета статті — з'ясувати специфіку впливу архетипу на професіоналізм у сфері державного управління, дослідити основні аспекти професійного і особистісного розвитку державних службовців України в контексті сталого суспільного розвитку за архетипами, запропонувати сучасні архетипи різних груп службовців органів публічної влади в Україні та за характерними ознаками кожного з архетипів державного службовця окреслити основні проблеми їхнього професійного і особистісного розвитку, а також надати рекомендації щодо їхнього пристосування у розрізі окремих аспектів, а саме — професіоналізм, навчання та мотивація.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування професійно підготовленого апарату державних органів влади України та органів місцевого самоврядування, здатного до

постійного та динамічного розвитку, правомірно вважається одним з головних факторів зміцнення держави, дієвим інструментом ефективної реалізації її функцій. Професійний і особистісний розвиток державних службовців виступає основним принципом та механізмом формування й розвитку кадрового потенціалу системи публічного управління. На сьогодні існує проблема у забезпеченні системи публічного управління професійними, спеціально підготовленими кадрами, визначення пріоритетів розвитку кадрів з урахуванням професіоналізації персоналу. Адже розвиток передбачає постійне формування професійного кадрового складу системи публічного управління, водночас, здійснення постійного багаторазового відбору та вдосконалення кадрового потенціалу цієї системи. Хоча й існують механізми професіоналізації кадрів системи публічного управління, однак саме зараз відчувається “брак” у кваліфікованих кадрах.

Визначаючи стан професійної компетентності, необхідно звернутися до досліджень С. Дубенко [1], О. Оболенського [2], що дає можливість виокремити два рівні якостей, якими має володіти державний службовець: перший — первинні, вихідні якості, притаманні людині, яка претендує на державну посаду, і другий — придбані, які формуються у процесі виконання посадових обов'язків, накопичення досвіду і просування по службі. Ці якості певною мірою формують архетип державного службовця, незалежно від його рангу чи покладених на нього обов'язків. Саме архетип формує той

або інший психосоціальний набір ціннісних пріоритетів, уподобань, моделей поведінки, котрі безпосередньо впливають на професіоналізм державного службовця. Тому, можемо стверджувати, що з одного боку, вплив глобалізаційних чинників, а з іншого — існування архетипів та архетипіки зумовлює виникнення нових рис у державному управлінні, зокрема тих, що стосуються професійного та особистісного розвитку. Психосоціальні культурні чинники суспільного життя стають визначальним, системоутворюючим початком, що визначає “долю” зовнішніх, соціально-матеріальних, інституціональних практик розвитку публічного управління й суспільства загалом [3].

У науковій літературі можна зустріти досить різноманітну типологію архетипів, притаманну всьому суспільству, а також, і політичним лідерам зокрема.

Так, в сучасній політології виділяють кілька основних архетипів: гармонійний, гегемоністський, конфліктний і плюралістичний [4].

Гармонійний — припускає існування однорідного культурного середовища, усталених традицій і громадянського суспільства (у цьому випадку нові покоління легко входять у політичне життя). Цей тип зображує тісну взаємодію влади і людини, а індивід ставиться до влади з неабиякою пошаною.

Гегемоністський архетип зустрічається найчастіше у закритих політичних системах, котрі несприйнятливі до цінностей інших систем і самодостатніми. Цей тип допускає, що людина негативно ставиться до всіх політичних і соціальних норм,

крім пропагованих своєю групою (класом, релігією і так далі), що має панівну владу в суспільстві і входить у політику виключно на її цінностях.

Конфліктний — характеризуються низькою загальною культурою духовної сфери — загальною, релігійною, соціально-політичною (у таких суспільствах іноді зустрічається дуже розвинена елітарна культура, але вона не зачіпає більшість). Цей тип допускає, що індивід зберігає лояльність тільки до своєї групи і підтримує її в боротьбі з політичними противниками.

Плюралістичний — допускає, що визнання людиною принципів рівноправ'я з іншими громадянами, може змінювати свої політичні пристрасті, визнає за іншими право мати інші переконання.

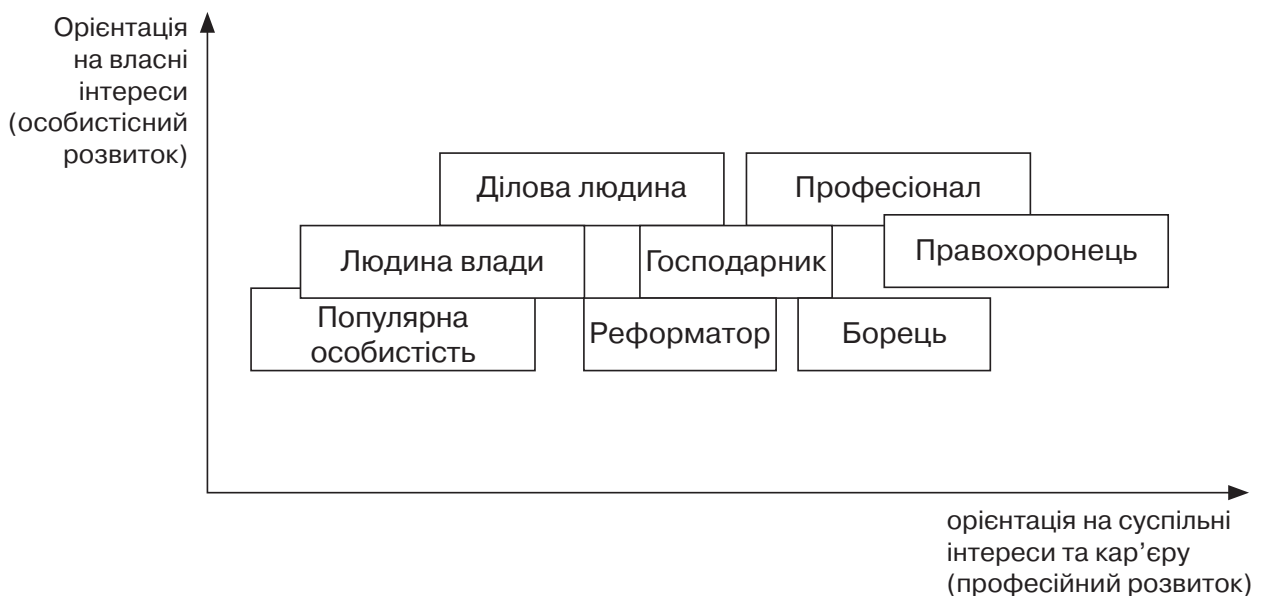
Цікавою є ідея В. Лісничого [5], котрий запропонував типологію архетипів політиків за їх найбільш характерними ознаками (див. табл. 1):

Зрозуміло, що перелік таких архетипів є невичерпним, і проаналізувавши деякі з них можна побачити, що їхні основні відмінності ґрунтуються на основі двох складових: орієнтація на власні інтереси (особистісний розвиток) та орієнтація на суспільні інтереси та кар'єру (професійний розвиток) (див. рисунок):

У межах держслужби неможливо уявити собі таку посаду, для обіймання якої особистісний компонент був би малозначущим. До того ж, державний службовець будь-якого рангу повинен якісно і професійно виконувати завдання, незалежно від того, чи міняється влада, а отже, має бути “віддаленим” від політики. Разом із швидкими темпами глобалізації, су-

Архетипи політиків

Архетип політика	Характерні ознаки
Ділова людина	високі управлінські і ділові якості, надійність, винахідливість, вміння виходити із складних ситуацій через прийняття нестандартних рішень
Реформатор	перетворювач у будь-якій галузі суспільно-політичного життя, науки, техніки, мистецтва
Професіонал	фахівець своєї справи з солідним багажем знань, досвідом роботи, знає, що потрібно робити для досягнення поставленої мети
Господарник	керівник, котрий плідно працює впродовж всього життя. При наявності обмеженої кількості ресурсів може забезпечити стабільну роботу підлеглих, а також раціонально вирішити усі наявні проблеми
Людина влади	керівник, котрий довів свою здатність вирішувати складні завдання, має великий досвід роботи державного рівня, користується підтримкою авторитетних лідерів і громадян
Правоохоронець	людина, котра має достойні правові знання та заслуги у правоохоронній сфері діяльності
Популярна особистість	людина, що досягла всенародної популярності та пошани поза політикою, що й стало трампліном до політичної еліти
Борець	людина категорична, завжди готова боротися з негативними явищами та закликати до боротьби інших

Відмінність архетипів політиків за орієнтацією на власні інтереси
(особистісний розвиток) та суспільні інтереси та кар'єру (професійний розвиток)

часними адміністративними реформами та іншими трансформаційними процесами почали з'являтися і нові

архетипічні образи, які опираються на базові архетипи, але набувають ознак сучасності. Тому сьогодні

можна сміливо говорити про архетипи не тільки політичних лідерів, а й державних службовців будь-якого рівня. У табл. 2 запропоновано архетипічні образи сучасних державних службовців з огляду на їхні особисті та професійні інтереси. Для побудови цих архетипічних образів доцільно використати ідеї американського економіста і політолога Е. Даунса, котрий запропонував свою типологію державних службовців [6].

Так, виходячи із зарубіжного досвіду, варто звернути увагу на те, що перебудова державної служби в Україні, не може цілком усунути розвиток у державних службовців егоїстичних або корисливих цілей (фінансове забезпечення, престиж,

влада) і негативних якостей (консерватизм, пристосовництво тощо).

Звісно, для того, щоб активізувати і професійний і особистісний розвиток, і одночасно реалізовувати особисті і кар'єрні інтереси необхідно розробити чітку кар'єрну стратегію для кожного із запропонованих архетипів, котра полягає:

- у приведенні у відповідність особистих інтересів державного службовця і інтересів установи;
- у складанні чіткої програми для професійного розвитку з урахуванням особливостей і потреб кожного конкретного службовця державних органів;
- у реалізації відкритого процесу планування і кар'єрного росту;

Таблиця 2

Архетип сучасного державного службовця

Більш орієнтовані на особистісний розвиток та власні інтереси	Більш орієнтовані на професійний розвиток та кар'єрні завдання
“Кар'єрист” Їх цікавлять посадовий статус, фінансове забезпечення, визнання та престиж, вони майже не стурбовані надійністю, лояльністю, інтересами суспільства чи самої служби та її специфічними завданнями. Вони охоче підтримують політику “більшості”. Проте, досягаючи власних цілей, з часом можуть перетворюватись в “охоронців”	“Поборник” Завзяті прибічники окремих концепцій, чітко виконують поставлені перед ними конкретні завдання, завзято відстоюють свою точку зору, незважаючи на будь-які аргументи та заперечення
“Охоронець” Їх також цікавлять посадовий статус, фінансове забезпечення, визнання та престиж, проте їхня діяльність, в основному, пов'язана з поняттями зручності та безпеки. Вони більшою мірою орієнтовані на розширення, а на збереження свого статусу	“Захисник” Їхня робота більш орієнтована на думку більшості, проте свою позицію вони відстоюють мало зважаючи на заперечення та зауваження
—	“Державний діяч” Стурбовані соціальною значущістю і корисністю підтримуваних ідей та виконаних ними завдань. Тому схильні до компромісу, і менш агресивні у відстоюванні своєї точки зору

- в уникненні ситуацій припинення кар'єрного розвитку в межах однієї установи та відсутності перспектив для саморозвитку та можливостей самореалізації;

- у розробці оптимальних та зрозумілих критеріїв професійного росту конкретної установи;

- у відстеженні потенціалу кожного державного службовця для планування його перспектив у рамках однієї установи;

- в організації об'єктивного оцінювання професіоналізму фахівців для покращення кадрового резерву, зниження завищених потреб працівників і підвищення професійних та особистих якостей до кандидатів, що обираються;

- у формуванні планів професійного розвитку службовців для задоволення потреб установи в потрібний момент [7].

Ефективне застосування кар'єрної стратегії дасть можливість поєднати інтерес державних службовців до професійного та кар'єрного зростання та їхні особисті інтереси та стимули (посадовий статус, престиж, стабільність, покращення матеріального становища, самореалізація та саморозвиток особистості). У рамках кар'єрного розвитку державних службовців збільшиться їхня позитивна настанова, насамперед, на позитивні організаційні цілі: лояльність до позицій та інтересів інших, виконання не тільки своїх завдань, а й допомога при реалізації програм співробітників.

Ширша й визначеніша перспектива службового зростання службовців у кар'єрній системі, практична спрямованість кваліфікаційних іспитів і

службових атестацій є вагомим стимулом як в оволодінні спеціальними знаннями, вміннями та навичками, так і в використанні їх у наступній роботі. Оскільки західні системи держслужби є переважно кар'єрними, закордонні науково-методичні й інші матеріали, що стосується кар'єрних систем, можуть знайти ширше й конструктивніше застосування у висвітленні кола тем, пов'язаних із реформою державної служби в Україні [8].

Для швидкої активізації професійного і особистісного розвитку державного службовця будь-якої категорії невід'ємними залишаються такі елементи як: освіта та самоосвіта; аналітична складова, здатність прогнозувати розвиток подій, реалістичне мислення; комунікативні навички, вміння працювати в команді; контроль поведінки, стресостійкість, цілеспрямованість; чітко визначені кар'єрні цілі; заповзятість; готовність до самостійного прийняття управлінських рішень, уміння вирішувати нестандартні задачі і проблеми; реалістична оцінка своїх вмінь та можливостей; повага до себе та оточуючих.

Разом із цим, слід пам'ятати, що ключове значення в успішному зростанні як особистісного, так і професійного розвитку державного службовця будь-якої категорії належить керівнику, який, насамперед, має нести відповідальність за кадрову політику установи.

Висновки і перспективи подальших досліджень. В умовах стрімкого розвитку сучасного бізнес-простору та нових адміністративних реформ спостерігається поява нових архетипічних образів не тільки політичних

лідерів та керівників, а й державних службовців різних рангів. Виходячи з наведеного дослідження обґрунтовано необхідність урахування архетипного підходу при реалізації основних сучасних механізмів активізації професійного і особистісного розвитку державних службовців. Таким чином, для кожного з наведених архетипів необхідним і обов'язковим є поєднання двох елементів, а саме: суб'єктивної та ділової кар'єри. Ці два елементи постійно мають супроводжуватися самореалізацією та оптимізацією професійної діяльності. З огляду на сучасні потреби покращення якісного складу у сфері публічного управління визначено перспективи та напрями подальших досліджень, зокрема: розвиток системи професійного і особистісного розвитку державних службовців у країнах ЄС, сучасні тенденції формування професійного і особистісного менталітету державних службовців в Україні, використання досвіду країн ЄС щодо професійного і особистісного розвитку державних службовців в Україні, формування державної стратегії професійного і особистісного розвитку державних службовців на засадах впровадження європейських стандартів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дубенко С. Державна служба в Україні: навч. посіб. — К.: Вид-во УАДУ, 1998. — 168 с.
2. Оболенський О. Державна служба: підручник / О. Оболенський. — К.: КНЕУ, 2006. — 472 с.
3. Суший О. Психосоціальна культура державного управління: монографія / О. Суший. — К.: Світогляд, 2012. — 344 с.
4. Політологія: навч.-метод. посіб. (у схемах і табл.) / за наук. ред. проф. В. С. Бліхара. — Л.: ПП "Арал", 2018. — 540 с.
5. Лісничий В. Сучасний виборчий PR / В. Лісничий. — 2-ге вид., допов. і переробл. — К.: Професіонал, 2004. — 512 с.
6. Downs A. An Economic Theory of political action in a democracy // The Journal of Political Economy. Chicago: The University of Chicago Press, 1957. — vol. 1. — P. 135–150.
7. Кисельова Т., Павлик Н. Технологія планування кар'єри майбутніх соціальних працівників / Т. Кисельова, Н. Павлик // Актуальні проблеми соціальної сфери : [зб. наукових робіт викладачів і студентів / за заг. ред. Н. П. Павлик]. — Житомир : Вид-во Житомирського держ. ун-ту ім. Івана Франка, 2017. — № 6. — С. 9–14.
8. Мельников О. Кар'єра в системах державної служби різних країн / О. Мельников // Держава та регіони. — К., 2008. — № 1. — С. 130–140.

REFERENCES

1. Dubenko S. (1998). Derzhavna sluzhba v Ukraini [Civil service in Ukraine]. Kyiv: UADU, [in Ukrainian].
2. Obolenskyj O. (2006). Derzhavna sluzhba [Civil service], Kyiv: KNEU, [in Ukrainian].
3. Sushyj O. (2012). Psyxosocialna kultura derzhavnogo upravlinnya: monografiya [Psychosocial culture of public administration: monograph]. Kyiv: Svitoglyad, [in Ukrainian].
4. Blikhar S. (Eds.). (2018). Politolohiya (u sxemax i tablycyax) [Politicalology (in charts and tables)]. Lviv: Aral, [in Ukrainian].

5. *Lisnychyi V.* (2004). Suchasnyi vybor-chyi PR [Contemporary Election PR]. 2nd ed. Kyiv: Profesional, [in Ukrainian].
6. *Downs A.* (1957). "An Economic Theory of political action in a democracy", The Journal of Political Economy. Chicago: The University of Chicago Press, 1, 135–150 [in English].
7. *Kyselova T. and Pavlyk N.* (2017). *Technologiya planuvannya karyeri* majbutnih socialnih pracivnikov [Career Planning Technology for Future Social Workers]. Aktualni problemy socialnoyi sfery — Relevant problems of the sociological sphere, 6, 9–14 [in Ukrainian].
8. *Melnykov O.* (2008). *Karyera v sistemah derzhavnoyi sluzhbi riznih krayin* [Career in civil service systems of different countries]. Derzhava ta regiony — state and regions, 1, 130–140 [in Ukrainian].

УДК: 351.82:[37.014.6:005.6]
DOI: <https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-18-3-501-509>

Яременко Наталя Володимирівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
ДВНЗ “Криворізький державний педаго-
гічний університет”, 50086, м. Кривий Ріг,
просп. Гагаріна, 54, тел.: +3(067) 564 30
08, e-mail: yartala28@gmail.com

ORCID: 0000-0003-2834-0894

Яременко Наталья Владимировна,
кандидат филологических наук, доцент,
ГБУЗ “Криворожский государственный педа-
гогический университет”, 50086,
г. Кривой Рог, просп. Гагарина, 54, тел.:
+38 (067) 564 30 08, e-mail: yartala28@
gmail.com

ORCID: 0000-0003-2834-0894

Yaremenko Natalya Volodymyrivna,
PhD of philological sciences, Kryvyi Rih State Pedagogical University, 50086, Kryvyi Rih,
Prospect Gagarina, 54, tel.: +3(067) 564 30 08, e-mail: yartala28@gmail.com

ORCID: 0000-0003-2834-0894

Коломієць Наталія Євгенівна,
кандидат філологічних наук, доцент, ДВНЗ “Криворізький державний педагогічний
університет”, 50086, м. Кривий Ріг, просп. Гагаріна, 54, тел.: +3(067) 940 08 14, e-mail:
natagh2012@ukr.net

ORCID: 0000-0001-5455-2538

Коломиец Наталья Евгеньевна,
кандидат филологических наук, доцент, ГБУЗ “Криворожский государственный педа-
гогический университет”, 50086, г. Кривой Рог, просп. Гагарина, 54, тел.: +3(067) 940
08 14, email: natagh2012@ukr.net

ORCID: 0000-0001-5455-2538

Kolomiets Natalia Yevheniivna,
PhD of philological sciences, Kryvyi Rih State Pedagogical University, 50086, Kryvyi Rih,
Prospect Gagarina, 54, tel.: +3(067) 940 08 14, e-mail: natagh2012@ukr.net

ORCID: 0000-0001-5455-2538

ЕМПАУЕРМЕНТ-ПЕДАГОГІКА ЯК МОДЕЛЬ ГАРМОНІЗАЦІЇ ПСИХОКУЛЬТУРНИХ СКЛАДОВИХ АРХЕТИПУ “PUER” КРІЗЬ ПРИЗМУ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Анотація. З'ясовано особливості практичного втілення емпauerмент-пе-
дагогіки з метою гармонійного узгодження психокультурних складових ар-

хетипу “puer” крізь призму стратегії сталого розвитку, ухваленої у вересні 2015 р. рішенням Генеральної Асамблеї ООН. Серед головних положень зазначено, що для реалізації потенціалу майбутнього вирішальним є створення нової освітньої парадигми, яка сприятиме формуванню відповідальної особистості, здатної зробити світ безпечним і комфортним. Встановлено, що зміна парадигми суспільної свідомості зумовила необхідність трансформації системи освіти, оскільки потенціал прийдешнього формується у процесі становлення особистості дитини. Безперечно, що освіта сталого розвитку потребує оновлення існуючих педагогічних моделей, наповнення їх новим контентом, спрямованим на формування в учнів системи поглядів, звичок, стилю життя, які відповідають сучасним тенденціям. Виявлено, що на нинішньому етапі важливим є звернення до педагогіки емпauerменту, яка орієнтована на спрямування молодого покоління до дій, досягнення особистісних прогресивних змін. У розвідці спостережено, що змістом подібного підходу є наснаження, набуття особистістю впевненості у власних силах, розкриття глибинного потенціалу, мобілізація внутрішніх ресурсів за умов довірчих партнерських стосунків у будь-якому діалозі. Оскільки ж саме архетип “Божественна дитина” є своєрідною матрицею потенціалу колективного безсвідомого досвіду, саме його адаптація в сучасному життєвому потоці має стати базисом для реалізації соціокультурних вимог буття. Авторами акцентовано, що потребам сьогодення найбільше відповідає подібний підхід, як такий, що сприяє розкриттю творчого потенціалу молодого покоління, покращенню результативності навчання, набуття навичок до компетенцій, які потребує сучасний динамічний світ.

Ключові слова: емпauerмент-педагогіка, архетип, Пуер, Програма сталого розвитку.

ЭМПАУЭРМЕНТ-ПЕДАГОГИКА КАК МОДЕЛЬ ГАРМОНИЗАЦИИ ПСИХОКУЛЬТУРНЫХ СОСТАВЛЯЮЩИХ АРХЕТИПА “PUER” СКВОЗЬ ПРИЗМУ СТРАТЕГИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

Аннотация. Выяснено особенности практического воплощения эмпauerмент-педагогика с целью гармонизации психокультурных составляющих архетипа “puer” сквозь призму стратегии устойчивого развития, принятой в сентябре 2015 г. решением Генеральной Ассамблеи ООН. Среди основных положений указано, что для реализации потенциала будущего решающим является создание новой образовательной парадигмы, которая будет способствовать формированию ответственной личности, способной сделать мир безопасным и комфортным. Установлено, что изменение парадигмы общественного сознания обусловила необходимость трансформации системы образования, поскольку потенциал будущего формируется в процессе становления личности ребенка. Бесспорно, что образование устойчивого развития нуждается в обновлении существующих педагогических моделей, наполнение их новым контентом, направленным на формирование системы взглядов, привычек, образа жизни, которые соответствуют совре-

менным тенденциям. Выявлено, что на нынешнем этапе важным является обращение к педагогике эмпауэрмента, ориентированной на пробуждение молодого поколения к действиям, достижению личностных прогрессивных изменений. В статье обнаружено, что содержанием подобного подхода является вдохновение, приобретение личностью уверенности в собственных силах, раскрытие глубинного потенциала, мобилизация внутренних ресурсов в условиях доверительных партнерских отношений в любом диалоге. Поскольку же архетип “Божественный ребенок” является своеобразной матрицей потенциала коллективного бессознательного опыта, именно его адаптация в современном жизненном потоке должна стать базисом для реализации социокультурных требований бытия. Авторами акцентировано, что сегодняшним потребностям наиболее соответствует подобный подход, как таковой, что способствует раскрытию творческого потенциала молодого поколения, улучшению результативности обучения, приобретению навыков к компетенциям, в которых нуждается современный динамичный мир.

Ключевые слова: эмпауэрмент-педагогика, архетип, Пуэр, Программа устойчивого развития.

PEDAGOGICAL EMPOWERMENT AS A MODEL OF HARMONIZATION OF PSYCHO-CULTURAL COMPLEXES “PUER” ARCHITECTURE CREATION OF THE PRIZE OF STRATEGY FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Abstract. The article attempts to clarify the specifics of practical implementation of empowerment-pedagogy in order to harmonize the psycho-cultural components of the archetype “puer” through the prism of the strategy of sustainable development, adopted in September 2015 by the decision of the General Assembly of the United Nations. Among the main provisions, it is indicated that the creation of a new educational paradigm is crucial for realizing the potential of the future, which will contribute to the formation of a responsible person capable of making the world safe and comfortable.

The article established that the change in the paradigm of social consciousness caused the necessity of transforming the education system, since the future potential is formed in the process of formation of the child’s personality. There is no doubt that the formation of sustainable development requires updating of existing pedagogical models, filling them with new content, aimed at forming the system of views, habits, lifestyle that corresponds to modern tendencies in the students. It is revealed that at the present stage, an appeal to the pedagogy of the empowerment, which focuses on the direction of the younger generation to action, the achievement of personal progressive changes, is important.

In exploration it was observed that the content of this approach is empowerment, the acquisition of individual self-confidence, the disclosure deep potential mobilization of internal resources under conditions of trust partnerships in any dialogue. Since the same archetype “divine child” is a kind of matrix potential collective unconscious experience, it is a modern life stream adaptation that should

be the basis for implementing the requirements of social and cultural life. The authors emphasize that today's needs correspond most closely to such an approach, which contributes to the disclosure of the creative potential of the younger generation, the improvement of the effectiveness of learning, the acquisition of skills to competences that a modern, dynamic world requires.

Keywords: empowerment-pedagogy, archetype, Puer, Sustainable Development Programt.

Постановка проблеми. Багатомірною трансформацією соціокультурного життя сучасної України обумовлена впливом інтеграційних світових процесів, наближенням до цінностей європейської спільноти та актуалізацією глибинних пластів національного потенціалу. За таких умов відбувається суттєве реформування освітньої стратегії, яка є ядром інтелектуального, культурного, духовного розвитку держави. Сучасний стан модернізації суспільства в цілому і освіти як вагомого чинника значною мірою зумовлений впровадженням Програми сталого розвитку, що орієнтує людину на постійне навчання в динамічному світі, гармонійний всебічний розвиток представників різних статей, наснаження та ін. Подібні запити, що постали перед сучасною людиною на шляху досягнення життєвого успіху, детермінують постійне оновлення, неодмінне інтелектуальне зростання особистості. Американський футуролог Е. Тоффлер окреслив зрушення, які мають відбутися в людині епохи глобальних змін: *“Технологія завтрашнього дня потребує не мільйонів поверхово начитаних людей, готових працювати в унісон на безкінечних монотонних роботах, не людей, які виконують накази, не*

моргнувши оком <...>, а людей, здатних приймати критичні рішення, які можуть знаходити свій шлях у новому оточенні, які достатньо швидко встановлюють нові стосунки в реальності, що швидко змінюється” [1, с. 328].

Переакцентація суспільства від індустріального до інформаційного актуалізує необхідність творення сучасної освітньої парадигми, що слугуватиме основою культурно-цивілізаційного прогресу держави, буде спрямованою на генерування інформації та продукування креативних ідей. На нинішньому етапі трансформації суспільства важливим є звернення до педагогіки емпатерменту, що орієнтована на спрямування молодого покоління до дій, досягнення особистісних змін. Змістом подібного підходу є наснаження, набуття особистістю впевненості у власних силах, розкриття глибинного потенціалу, мобілізація внутрішніх ресурсів за умов довірчих партнерських стосунків у будь-якому діалозі. Потребам сьогодення найбільше відповідає подібний підхід, як такий, що сприяє розкриттю творчого потенціалу молодого покоління, покращенню результативності навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема педагогіки емпатерменту

урменту як наряду освітньої стратегії в інтересах сталого розвитку в фокусі наукових розвідок постала порівняно недавно. Виникнення цієї теоретичної концепції пов'язане з діяльністю бразильського вченого П. Фрейре (кінець XX століття). Сучасні дослідження порушують питання суті терміна “емпауермент”, особливостей його функціонування (Н. Кривоконь, О. Мюллендер, Д. Уорд, Т. Сила та ін.). На застосування методів емпіауерменту в психології та соціальній роботі звертали увагу Р. Армандо, С. Гено, Н. Кривоконь та ін. До практичного втілення ідей педагогіки емпіауерменту в навчальному процесі звертались Н. Вовк, М. Жукова, Н. Миськова, Н. Теличко та ін.

Мета статті — з'ясувати особливості практичного втілення емпіауермент-педагогіки з метою гармонійного налаштування психокультурних складових архетипу “puer” крізь призму стратегії сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Пошук шляхів вирішення глобальної соціально-екологічної кризи, що розгорнулася у другій половині XX ст., активізувався саме у площині формування нового стилю поведінки цивілізованої людини в повсякденному житті, спрямованому на раціональне ставлення до довкілля та до інших учасників світової спільноти. Зокрема гостро постала проблема віднайдення шляхів розбудови такої світової спільноти, яка б, задовольняючи свої нагальні потреби, не ставила під загрозу можливості прийдешніх поколінь.

Під час роботи Другої конференції ООН, присвяченої вирішенню

питань безпеки навколишнього середовища (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.) сформовано основні засади Програми сталого розвитку. Серед головних положень зазначено, що для реалізації потенціалу майбутнього вирішальним є створення нової освітньої парадигми, яка сприятиме формуванню відповідальної особистості, здатної зробити світ безпечним і комфортним. Всесвітній саміт ООН в м. Йоганнесбург (ПАР, 2002 р.) сформулював концепцію освіти для сталого розвитку, що базувалася на вимозі перегляду форм навчального процесу задля реалізації в освітньому просторі засад та цінностей сталого розвитку. З цією метою Україна долучившись до роботи П'ятої конференції міністрів навколишнього середовища ЄЕК ООН “Навколишнє середовище для Європи” (Київ, 2003 р.), визнала, що саме освіта є провідним засобом, що сприяє органічній взаємодії людини й довкілля, сталому розвитку. Міністрами схвалено Заяву про освіту на користь сталого розвитку й запропоновано включити концепцію сталого розвитку в національні освітні середовища усіх рівнів для активізації позитивних перетворень.

У проекті Стратегії сталого розвитку України на період до 2030 р. визначено, що “збалансоване суспільство є суспільством знань. Для розв'язання численних проблем розвитку потрібні нові знання, уміння та компетентності, необхідні для глибокого розуміння складних проблем і вирішення взаємопов'язаних питань суспільного життя” [2]. Згідно положень “Стратегії ЄЕК ООН освіти для сталого розвитку”, при-

йнятої у Вільнюсі у 2005 р., людина, незалежно від “етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак, матиме доступ до високоякісної освіти, системи охорони здоров’я та інших послуг в державному та приватному секторах” [3].

Безперечно, що освіта сталого розвитку потребує оновлення існуючих педагогічних моделей, наповнення їх новим контентом, спрямованим на формування в учнів системи поглядів, звичок, стилю життя, які відповідають сучасним тенденціям. На думку Т. Коваленко, “<...> починаючи з 1991 р. на законодавчому рівні в Україні були закріплені принципи: першочерговості інтересів дитини; забезпечення повноцінного життя дітей; залучення дітей до життя спільноти та проголошення відсутності в Україні будь-яких проявів дискримінації дітей” [4, с. 109]. Подібні твердження доводять думку про те, що всі суттєві морально-етичні ідеї, що домінують у суспільстві, закорінено в архетипах. Перспективна розбудова майбутнього прогресу людства спрямованого на розбудову цілісної гармонійної моделі уможливорюється, на нашу думку, за умови врахування регулятивної ролі архетипів, в яких закодовано психічне людини, “<...> її історична досвідченість і безпорадність, зневіреність і впевненість, самотність і колективність, унікальність і стандартність, одиничність і вселюдськість” [5, с. 195]. Апелювання до архетипу “puer” в межах концепції сталого розвитку дає можливість вибудувати панорамну проекцію трансформації культурного досвіду людства.

Емпауермент-педагогіка бере свій початок з ідей, викладених у праці “Педагогіка пригноблених” бразильського вченого П. Фрейре, який акцентував увагу на потребі пробудження самосвідомості особистості з метою набуття знань. Оскільки практика закріпачення базується на ідеї підпорядкування, ізоляції, утриманні особи в пасивному стані, поглибленні відстані між людьми, дослідник наголошував на потребі перетворення, виходу зі становища знеособлення, пошуку внутрішньої опори щоб “<...> змінити свою слабкість на трансформувальну силу, з якою вони можуть змінити світ і зробити його людянішим” [6, с. 127]. На думку вченого, подібні трансформації можливі за умови втілення педагогіки співробітництва, що базується на діалозі: “Оскільки визвольна діяльність є діалоговою за своєю природою, то діалог не може бути наслідком цієї діяльності, а повинен супроводити її. А оскільки визволення має бути неперервною умовою, то діалог стає аспектом визвольної діяльності, який постійно триває” [6, с. 120].

В аспекті звільнення індивідуальної свідомості поняття “емпауермент” набуло різних інтерпретацій: визволення особистості через трансформації в освітньому процесі; подолання різних форм домінування людей у соціумі; гендерна рівність; набуття потенції соціально виснаженими групами людей; визнання різних соціальних груп, субкультур та ін. Таким чином, ознаковими модусами цього концепту є вимір влади (як потенції впливу на перебіг подій), співробітництва без ієрархіч-

них перепон та процесу навчання, в ході якого відбувається формування навичок самореалізації особистості.

На думку Н. Теличко, педагогічний емпauerмент можна означити як “мистецтво творити таке життя, яке людина прагне прожити; як спосіб формування життєстійкої особистості, зазначаючи, що цей аспект у діяльності призначений для людей, котрі готові вивести себе на передній край саморозвитку; як процес підготовки особи до самостійних дій” [7, с. 199].

Стратегія педагогічного емпauerменту застосовується з метою набуття учасниками навчально-виховного процесу таких вмінь та якостей, як: самостійності у прийнятті рішень, здатності до активного соціального життя, самозміни згідно із запитами суспільства для досягнення успіху та ін. Здійснення наснаження відбувається, по-перше, шляхом формування позитивного ставлення учня до себе та віри у свій потенціал, розвитку базових умінь та функціональних можливостей. По-друге, психоемоційними зрушеннями, показниками яких є адаптація у стресогенному оточенні, відсутність страху у спілкуванні, подолання астенічних почуттів, оптимізм, відчуття впевненості в собі та ін. По-третє, практичне застосування поведінкової моделі суб'єкта навчальної діяльності, що базується на мотивації успіху, цілеспрямованості, життєвій активності, готовністю висловлювати власну думку, відстоювати свою позицію та прислуховуватися до думок інших тощо.

Гармонійне налаштування психокультурних складових архетипу

“puer” вбачається можливим, спираючись на педагогіку емпauerменту. Під цим кутом актуалізуються проблеми надання внутрішньої сили у процесі інформаційної взаємодії особистості, суспільства та природи; формування критичного, творчого погляду на невідкладні питання доби. Розвиток сучасної дитини відбувається в умовах надмірності інформації, дефіциту батьківської уваги, відсутності почуття безпеки, що призводить до руйнування емоційних контактувань, постійної адаптації до умов соціуму. Наснаження сприяє окресленню світоглядних орієнтирів, формуванню позитивної мотивації в отриманні знань, розвитку здатності приймати неординарні рішення тощо. Методичною базою занять, у ході яких застосовується арсенал засобів емпauerменту, є погляд на дитину як рівну особистість, що здатна продукувати цікаві ідеї, спроможна реалізувати свій потенціал у навчанні та спрямувати його у креативне русло. Саме така особистість бажатиме стабільного розвою та самовдосконалення.

Апеляція до ментального коду культури, реалізованого через дослідження складових архетипу “Боже-ственна дитина” в межах колективного несвідомого є цілком доречною, оскільки, як зазначено К. Юнгом, вони є виразниками психічної енергії, яка синтезується особою. Тобто колективна підсвідомість містить безособову об'єктивність, яка визначається високою інтенсивністю переживання та культурно-незалежною повторюваністю. Таким чином, архетип можна сприймати як знак своєрідних скріпів, на яких тримається

буття людини, сім'ї, народу, держави, людства в цілому, а відтак вивчення специфіки їх функціонування в різних сферах етнічної культури сприяє подоланню соціально-гуманітарної кризи. Термін “емпауермент” буквально означає “внутрішня сила”, накопичення й реалізація потенціалу, наснаження, спосіб реалізації майбутніх сподівань.

Домінантний принцип педагогічного емпауерменту крізь призму стратегії сталого розвитку полягає в тому, щоб сформувати у молоді бажання займати активну позицію в соціумі, впливати на розвиток суспільства, прагнути до злагодженого та безпечного життя.

Висновки. Зроблені спостереження дають підстави вважати, що сутність емпауермент-педагогіки полягає, передусім, у стимулюванні смислового центру дитинства як втілення архетипу “puer” (культурного “зерна людства”) для здійснення цілеспрямованого вибору й утілення його в конкретні результати задля розбудови нового гармонійного устрою. Програма сталого розвитку як провідна сучасна ідеологія людських спільнот, реалізуючи нову освітню парадигму, суголосну викликам сучасності, утверджує погляд на дитину як активну особистість здатну на генерування ідей, спрямованих на творення новітньої гармонійної реальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Торфлер Э.* Третья волна / Элвин Торфлер ; [науч. ред. П. С. Горелов]. — М. : АСТ, 2004. — 781 с.

2. Стратегія сталого розвитку України на період до 2030 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ua.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf
3. Освіта в інтересах сталого розвитку в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ecoosvita.org.ua/storinka-knygy/osvita-dlya-stalogo-rozvytku>
4. *Коваленко Т.* Дитина як об'єкт державного управління у сфері санаторно-курортного забезпечення / Т. Коваленко // Держ. управління та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. / голов. ред. С. М. Серьогін. — Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2014. — Вип. 2 (21). — С. 108–118.
5. *Донченко О.* Вступ до “Архетипового менеджменту” / О. Донченко [Електронний ресурс] // Психологія особистості. — 2012. — № 1. — С. 195–203. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/По_2012_1_23
6. *Фрейре П.* Педагогіка пригноблених / Пауло Фрейре; [пер. з англ. О. Дем'янчука]. — К. : Юніверс, 2003. — 168 с.
7. *Теличко Н. В.* Теоретичні і методичні засади формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів : дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 — Теорія і методика професійної освіти / Мукачевський держ. ун-т. — Мукачево, 2014. — 559 с.
8. *Юнг К.* Об архетипах коллективного бессознательного / К. Юнг // Архетип и символ. — М. : Reneisse, 1991. — С. 97–128.

REFERENCES

1. *Toffler A.* (2004). Tretya volna [The Third Wave]. P. S. Gorelov (Eds.). Moscow: AST [in Russian].

2. Stratehiia staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku [Strategy of sustainable development of Ukraine for the period up to 2030]. (n.d.). www.ua.undp.org. Retrieved from http://www.ua.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf [in Ukrainian].
3. Osvita v interesakh staloho rozvytku v Ukraini [Education for Sustainable Development in Ukraine]. (2016). ecoosvita.org.ua. Retrieved from <http://ecoosvita.org.ua/storinka-knygy/osvita-dlya-stalogo-rozvytku> [in Ukrainian].
4. *Kovalenko T.* (2014). Dytna yak ob'ekt derzhavnoho upravlinnia u sferi sanatorno-kurortnoho zabezpechennia [The child as an object of state administration in the sphere of sanatorium and resort provision]. *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia — Public administration and local self-government*, 2 (21), 108–118 [in Ukrainian].
5. *Donchenko, O.* (2012). Vstup do “Arkhetypovoho menedzhmentu” [Introduction to “Archetype Management”]. *Psykholohiia osobystosti — Psychology of personality*, 1, 195–203. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Po_2012_1_23 [in Ukrainian].
6. *Freire P.* (2003). *Pedahohika pryhno-blenykh* [Pedagogia do Oprimido]. (O. Demianchuko, Trans). Kyiv: Yuni-vers [in Ukrainian].
7. *Telychko N. V.* (2014). *Teoretychni i metodychni zasady formuvannia osnov pedahohichnoi maisternosti maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv* [Theoretical and methodical principles of forming the foundations of pedagogical mastery of future teachers of elementary school]. Doctor's thesis. Mukachevo: Mukachivskyi derzhavnyi universytet [in Ukrainian].
8. *Jung C.* (1991). *Ob arkhetipakh kollektivnogo bessoznatelnogo* [The Archetypes and the Collective Unconscious]. *Arkhetip i simvol — Archetype and Symbol*. (p. 97–128). Moscow: Reneisse [in Russian].

УДК: 141 : 321 (477.83)

DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-18-3-510-521)

2224-2019-18-3-510-521

Яремчук В'ячеслав Дмитрович,

доктор політичних наук, доцент, провідний науковий співробітник, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 01011, Київ, вул. Генерала Алмазова, 8, тел.: + 38 (050) 410 50 68, e-mail: sl_yaremchuk@ukr.net

ORCID: 0000-0002-1534-1348

Яремчук Вячеслав Дмитриевич,

доктор политических наук, доцент, ведущий научный сотрудник, Институт политических и этнонациональных исследований им. И. Ф. Кураса НАН Украины, 01011, Киев, ул. Генерала Алмазова, 8, тел.: + 38 (050) 410 50 68, e-mail: sl_yaremchuk@ukr.net

ORCID: 0000-0002-1534-1348

Yaremchuk Vyacheslav Dmutrovich,

Doctor of Political sciences, Associate professor, Leading research fellow, I. F. Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, 01011, Kyiv, Str. Generala Almazova, 8, tel.: + 38 (050) 410 50 68, e-mail: sl_yaremchuk@ukr.net

ORCID: 0000-0002-1534-1348

ВПЛИВ СВІТОГЛЯДНО-ЦІННІСНИХ АРХЕТИПІВ НА ФУНКЦІОНУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ПОЛІТИЧНИХ РЕЖИМІВ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Анотація. Розглядаються аспекти впливу світоглядно-ціннісних архетипів (певних образів, що символізували моделі поведінки, способи буття на індивідуальному та колективному рівнях), типових для населення Львівської області на процеси формування, функціонування і подальшу трансформацію регіонального політичного режиму в роки державної незалежності України. Обґрунтовано позицію щодо сукупності соціально-економічних ресурсів Львівщини (серед них — відсутність умов для створення монополій на регіональному рівні) у поєднанні з ментальними традиціями суспільства, політичною культурою, прикордонним розташуванням, яке посилювало впливи європейського цивілізаційного простору, створювали підстави для формування в області конкурентоспроможного, плюралістичного, регіонального, політич-

ного режиму із залученням широкого кола (через демократичні процедури рекрутування політичної еліти та її ротації) суб'єктів політичних відносин.

Високий рівень консенсусу загальних соціально-культурних і політичних цінностей суспільства, пов'язаний з його гомогенним складом, здатністю до мобілізації, створювали умови для існування політичного режиму достатньо “автономного” щодо зовнішніх впливів. Цьому сприяла наявність консолідованої політичної еліти Львівщини, яка, прагнучи бути виразником суспільства, спрямовувала свою активність не лише на виконання директив “Центру”, а й на утворення політичних і соціально-економічних умов, необхідних для реалізації інтересів свого регіону. Як виявилось, головним критерієм легітимації регіональних політичних акторів була їхня солідарність з головними національно-етнічними архетипами регіону. Будь-яка спроба протиставлення з регіоном мала незворотний наслідок для політиків — вилучення з регіональних суспільно-політичних відносин, що відбувалося шляхом легітимних процедур або силовим способом.

Ключові слова: світоглядно-ціннісні архетипи, Львівська область, регіональний політичний режим.

ВЛИЯНИЕ МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКО-ЦЕННОСТНЫХ АРХЕТИПОВ НА ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ РЕГИОНАЛЬНЫХ ПОЛИТИЧЕСКИХ РЕЖИМОВ В УКРАИНЕ (НА ПРИМЕРЕ ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ)

Аннотация. Рассматриваются аспекты влияния мировоззренческо-ценностных архетипов (определенных образов, которые символизировали модели поведения, способы существования на индивидуальном и коллективном уровнях), типичных для населения Львовской области на процессы формирования, функционирования и дальнейшую трансформацию регионального политического режима в годы государственной независимости Украины. Обоснована позиция, что совокупность социально-экономических ресурсов Львовщины (среди них — отсутствие условий для создания монополий на региональном уровне) в сочетании с ментальными традициями общества, политической культурой, пограничным расположением, которое усиливало влияния европейского цивилизационного пространства, создавали основания для формирования в области конкурентоспособного, плюралистичного, регионального, политического режима с привлечением широкого круга (через демократические процедуры рекрутирования политической элиты и ее ротации) субъектов политических отношений.

Высокий уровень консенсуса общих социально-культурных и политических ценностей общества, связанный с его гомогенным составом, способностью к мобилизации, создавали условия для существования политического режима достаточно “автономного” относительно внешних влияний. Этому способствовало наличие консолидированной политической элиты Львовщины, которая, стремясь быть выразителем общества, направляла свою активность не только на выполнение директив “Центра”, но и на образование политических и социально-экономических условий, необходимых для

реализации интересов своего региона. Как оказалось, главным критерием легитимации региональных политических актеров была их солидарность с главными национально-этническими архетипами региона. Любая попытка противопоставления с регионом имела необратимое следствие для политиков — исключения из региональных общественно-политических отношений, что происходило путем легитимных процедур или силовым способом.

Ключевые слова: мировоззренческо-ценностные архетипы, Львовская область, региональный политический режим.

THE INFLUENCE OF OUTLOOK-VALUE ARCHETYPES ON THE FUNCTIONING OF THE REGIONAL POLITICAL REGIMES IN UKRAINE (LVIV REGION AS AN EXAMPLE)

Abstract. The aspects of influence of outlook-value archetypes (certain visions, which were the symbols of behavior models, existence ways on individual and common levels), typical for the population of Lviv region on the process of the formation, functioning and further transformation of the regional political regime at the years of Ukraine independence are considered. Substantiated position about the social-economic resources of Lviv region (among them the absence of the conditions for the creation of the monopolies on the regional level) and the mental traditions of the nation, political culture, frontier location which strengthen the influence of the European civilization made the ground for the formation in the region the competitive, pluralistic regional political regime with the engagement of the broad area of individuals of political relations (using the democratic procedures of the recruitment and further rotation of political elite).

The high level of the consensus of common socio-cultural and political values of the society dealing with its homogeneous composition, the ability for the mobilization were the conditions for the existence of the political regime quite autonomous regarding the external influences. This was assisted by the existence of the consolidated political elite of Lviv region which was trying to be the spokesman of the society and directed its activity not only on the performance of the directives from “Center” but also on the creation of political and socio-cultural conditions which were necessary for the execution of the regional interests. As it was cleared the main criteria for the legitimation of the regional political actors was their solidarity with the main national-ethnic archetypes of the region. Any attempt of the opposing with the region had an irreversible effect for the politicians — withdrawal from the regional socio-political relations which was made by the way of legitimate procedures or the force method.

Keywords: outlook-value archetypes, Lviv region, regional political regime.

Постановка проблеми. Проблеми трансформаційного періоду, що нині переживає Україна, вимагають поглибленого розгляду функціону-

вання політичної влади в центрі і на місцях, виявлення її особливостей. У зв'язку з цим актуальності набуває дослідження нового явища в

унітарній Українській державі — регіональних політичних режимів, які, відображаючи процеси політичної суб'єктивізації регіонів (областей), посилення їх впливу на державну політику, потребують наукового вивчення, розробки та втілення ефективної моделі багаторівневих політичних відносин, що передбачає як врахування інтересів і повноважень у системі “Центр – Регіон”, так і переосмислення загальних підходів до державного управління.

Зважаючи на помітну роль Львівської області в сучасних державотворчих процесах України, що зумовлювало постійну увагу до неї з боку центральної влади, провідних політиків, які нерідко прагнули нейтралізувати чи підпорядкувати суспільно-політичні процеси в регіоні, тема Львівщини була постійно присутня у політико-науковому дискурсі. Наслідком цього стала поява певних оцінок (маркерів чи ярликів), які часто мали різнополюсний, далекий від об'єктивності характер. Так, ще напередодні здобуття державної незалежності України (1990 р.) нова політична еліта Львівщини (з кола “революційних романтиків”), сконцентрована у Львівській обласній раді на чолі з В. Чорноволом розцінювала область як певний еталон функціонування влади, вартий для наслідування — місце “вироблення механізмів і принципів здійснення одвічної мрії нашого народу про незалежну, демократичну Українську державу” [1, с. 220–221]. Натомість, в умовах розгортання Революції Гідності останній “головний адміністратор” Львівщини (голова Львівської обласної державної адміністрації;

О. Сало) з блокованого протестувальниками приміщення доводив кореспонденту видання “The New York Times” своє бачення щодо практикованого в області формату політичних відносин — “наш регіон ніколи не визнавав авторитетів”, обумовлюючи це традиційними радикальними настроями суспільства (“повстанським духом”) [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема архетипіки потрапила в поле зору вітчизняних дослідників-суспільствознавців на початку ХХІ ст. Серед них ми можемо відзначити таких, як Е. Афонін, М. Головатий, О. Донченко, Л. Зубрицька, Л. Кочубей, О. Крюков, О. Кулініч, Т. Новаченко, М. Пірен, О. Радченко, Ю. Романенко, Г. Почепцов та ін., наукові доробки яких стосувалися вирішення широкого кола як теоретично-методологічних так і практичних проблем в галузі публічного управління, політичної психології, політичного лідерства, іміджмейкерства, public relations та ін., заклавши основи для більш глибокого розуміння сучасних політичних процесів, політичних дій соціальних та етнічних спільнот країни. Разом з тим, актуальним залишається застосування архетипної парадигми і в галузі політичного регіоналізму, у тому числі і прикладного характеру.

Мета статті полягає у виявленні за допомогою архетипної парадигми специфіки та впливу середовища здійснення політики на рівні Львівської області на формування і трансформацію регіонального політичного режиму у роки державної незалежності України.

Виклад основного матеріалу.

Особливу роль у дослідженні сучасних політичних процесів, пов'язаних з існуванням в унітарній країні такого феномена як регіональні політичні режими відіграє застосування архетипного методу, зокрема його складової — різноманітних символів, які у сукупності можна звести до *символічного капіталу*, включаючи індивідуальні та колективні почуття, настанови, досвід, дії тощо (“якщо ми хочемо бачити явище в правильній перспективі, нам необхідно зрозуміти... минуле” [3]). Саме процеси, пов'язані з символічним капіталом, його реконструкцією (“нове прочитання”), надання йому нових форм у комунікаційній взаємодії включаючи активацію світоглядно-ціннісних архетипів (прийнятих у суспільстві уявлень про справедливість, свободу, рівність, чесність, гідність) у 1990-х роках стали потужним мотиватором колективних політичних дій, істотно впливаючи на процеси політичної солідарності та мобілізації суспільства. У свою чергу це прискорило й формування на основі стійких соціокультурних образів і уявлень на політичній мапі України *регіонів* з своїми ментальними архетипами, зі своїми характеристиками регіональної самосвідомості, регіонального інтересу, регіонального виміру політико-культурних традицій [4, с. 58].

Щодо Львівщини (як і історичної Галичини в цілому), то на відміну від поширених серед українського суспільства стереотипів і емоційно-чуттєвих реакцій, що мали зв'язок з візантійськими архетипами і візантійською ментальністю (вони містили елементи фаталізму, пану-

вання держави над соціумом і особистістю, безвідповідальність влади перед суспільством, а відтак вели до зниження рівня особистої відповідальності та ініціативності членів суспільства тощо) [5, с. 263–265], на її теренах, зважаючи на поєднання історичних, соціально-економічних та культурологічних чинників, набули розвитку суспільні ментальні характеристики західного типу. Серед них — індивідуалізм, цінування особистої свободи, критичне ставлення до влади, толерантність, духовність (у тому числі високий рівень релігійності на рівні “воцерковленості”, повага до інституту приватної власності тощо).

На початковому етапі розбудови України як суверенної держави це призвело до цілковитого заперечення (через ідентифікаційний розрив) з суспільно-політичними традиціями радянського часу, частково до радянськими (польської та австрійської доби), актуалізації символів “стародавнього українського Львова” (як базових), що містили у собі певні стереотипні чи міфологізовані уявлення, однак співіснували між собою в неантагоністичному зв'язку. У політичній сфері серед них можна виділи такі:

- належність Львівської області до спадщини “історичної Галичини” — осередку давньоукраїнської державності, збереження і плекання українського етносу та його культури, складової європейського цивілізаційного простору (включаючи визнання фундаментальних цінностей демократії, зокрема, толерантності в міжнаціональній, політичній, релігійній та інших сферах);

- належність Львівщини до феномена “загальноукраїнського духовного П’ємонту”;

- традиція жертовної боротьби за втілення української державності у новітній час (включаючи військові символи — Українські Січові Стрільці, Організація Українських Націоналістів, Українська Повстанська Армія).

Їхня сукупність створювала підстави для політично активної громади області, регіональній політичній еліті претендувати не лише на участь, але й особливу роль (головного ретранслятора “української національної ідеї”) у розбудові новітньої держави України (стаття “моделлю розвитку всієї України” [6, с. 17–18]). Це посилювалося і тим, що населення регіону характеризувалося високою гомогенністю (передусім етнічною та релігійною), що визначало високий рівень сумісності (консенсусу) загальних соціально-культурних і політичних цінностей, солідарності, що базувалися на основі етнокультурних, традиційних архетипів поведінки і діяльності. Наслідком політико-культурної та ментальної своєрідності регіону стало глибоке вкорінення в суспільну свідомість примату первинності національних інтересів, що визначало пануючі позиції на Львівщині ідеології “етноцентризму”, у тому числі “націонал-радикалізму” (успадкованої від інтегрального націоналізму), яка поєднувалася з проєвропейським цивілізаційним вибором країни. Високий рівень усвідомлення населенням Львівщини своєї соціокультурної єдності, власних інтересів та бажання до їх артикуляції і реалізації в умо-

вах політизації регіональних особливостей, появи достатньо автономних політичних акторів, причетних до “політичних рішень”, сприяли перетворенню області у 1990-х роках з “території” у “регіон”, а місцевих чиновників та бізнесменів у регіональну політичну еліту.

Щодо останньої: незважаючи на існуючі суперечності і конкуренцію між різними групами політичної еліти Львівщини (“авторитарних націоналістів”, “поміrkованих націоналістів”, “функціонально-прагматичних акторів” з кола колишньої партійно-радянської номенклатури, “політично активних бізнесменів”) її характеризував консенсус у галузі “національного питання” (включаючи національні традиції, історичну пам’ять тощо), через що вона свою діяльність корегувала з настроями суспільства [7, с. 113]. Разом з тим, щодо рівня цієї “корекції”, варто посплатися на висновки американського транзитолога Т. Карозерса, який зазначав: в умовах “демократичного транзиту”, який здійснювала Україна, політичні еліти хоча і були внаслідок обставин “плюралістичними” та “змагальними”, залишалися “глибоко відчуженими від громадян” [8, с. 51]. Через це регіональний політичний режим у Львівській області, що почав формуватися у 1990-х роках, його подальша трансформація, незважаючи на свою формальну демократичність, усе ж нагадував перехідну форму від “політичної монополії” до “політичної олігополії”, слугуючи передусім інтересам незначної частини суспільства, його вищих соціальних прошарків.

Вибір стратегій політичної еліти Львівщини, яка володіла незначними ресурсами, у відносинах з “Центром” був доволі вузьким. Якщо на початку 1990-х років серед них найбільш помітними можна назвати “гру в автономність” чи “похід на Київ”, які виявилися нереалізованими, то надалі політичні актори здебільшого були вимушені займати лояльні (включаючи політичну мімікрію) чи очікувальні позиції. У свою чергу, це забезпечувало як отримання необхідних ресурсів для розвитку регіону, так і гарантій щодо збереження владних повноважень діючої еліти, її консервації. Разом з тим, суб’єкти політичного поля Львівщини (як і інших регіонів) щодо “Центру” займали далеко не консolidовану позицію. Так, регіональна політична еліта (починаючи від дисидентів, правозахисників, активістів національного відродження) часто перебувала у конфліктних відносинах з офіційним Києвом, який на початковому етапі державної незалежності України значною мірою представляла экс-партійно-радянська номенклатура. Умовою ж успішної діяльності економічної еліти були її “адаптивні якості”, вияви лояльності щодо “Центру”, що створювало умови для отримання певних преференцій [9, с. 8]. Останнє, в міру перетворення з другої половини 1990-х років бізнесменів-політиків на провідних “політичних гравців” [10], за рахунок концентрації в її руках матеріальних ресурсів, отримання ними суспільної легітимації істотним чином впливало на рівень взаємодії регіону з “Центром”. Згадане вносило істотну корекцію

щодо основного індикатора регіональних політичних еліт — здатності (незалежно від зовнішніх впливів) дотримуватися місцевих регіональних соціально-економічних і політичних інтересів.

Істотно змінила перебіг політичних процесів у регіоні трансформація політичного режиму в Україні з приходом до влади Президента України Л. Кучми, що супроводжувалося наростанням авторитарних тенденцій, формуванням “територіально-ієрархічної системи влади”, намірами посилення контролю над регіональними групами еліт, їхньої консолідації під проводом “партії влади”, включаючи і формат “нав’язаного консенсусу”. З цією метою був задіяний і ефективний інструмент впливу “Центру” над “Регіонами” у вигляді обласних державних адміністрацій. І хоча на Львівщині державна адміністрація формувалася переважно вихідцями з регіону, з кола представників домінуючої політичної еліти, поява нового провідного політичного гравця з його намірами здійснювати керівництво від імені “Центру”, каналу проникнення в регіон різноманітних “партій влади”, створювало лише нове поле зіткнення інтересів, наслідком чого стало посилення суспільного напруження і рекордно висока (!) ротація голів Львівської облдержадміністрації (упродовж 1995–2018 рр. таких призначень було здійснено 16).

Загалом, за роки державної незалежності України у Львівській області можна виокремити кілька стадій у зміні якостей місцевого політичного режиму, формування і функціонування якого мало тісну

прив'язку до політичної кон'юнктури в столиці. Їхня зміна, у свою чергу, вела до ротації регіональних політичних акторів, зміни конфігурації місцевої багатопартійності, що негативно впливало на дотримання спадкоємності у регіональній політиці.

I. Розвиток політичних відносин у Львівській області у 1991–1997 рр., учасниками яких були політичні актори, належні до традиційних у регіоні національно-демократичних сил, сприяв утвердженню плюралістичного регіонального політичного режиму, в якому найбільш задіяними політичними стратегіями, що в цілому відповідали стану розвитку суспільства, його ціннісним орієнтаціям, були такі, що нагадували “боротьбу за правилами”, “співтовариство еліт”. Можна стверджувати, що на той час регіональний політичний режим розвивався на “власній основі”, адже “Центр” (у добу президентства Л. Кравчука, початок першої каденції Л. Кучми) ще не мав необхідних важелів (законодавчої бази, кадрів) для здійснення всеосяжного політичного контролю, надання політичним відносинам регіону “потрібного формату”. Разом з тим, нові явища суспільно-політичних і економічних відносин — трансформація органів місцевого самоврядування, які все більше перетворювалися з інститутів, що представляли інтереси територіальних громад, на репрезентантів груп локальної політичної еліти, інструмент лобіювання їхніх інтересів, поява нових політичних гравців — “політичних прагматиків”, які йшли на зміну “політикам-романтикам”, а також “політиків-бізнесменів”, представ-

ників ФПГ, прогресуюча тенденція непотизму, політичної корупції викликали кризу традиційних методів політичних відносин, а відтак і регіонального політичного режиму, чим і скористався “офіційний Київ” у зміцненні в області своїх позицій.

II. У 1997–2004 рр. характеристики політичного режиму на Львівщині зазнали істотних змін відповідно до привнесених стандартів “Центру” (“м'який варіант”). У цей час у практику “вживлювалася” традиція переходу в політичних стратегіях від “компромісних” до “силових” з використанням широкого спектра засобів адмінресурсу у боротьбі проти політичних конкурентів, спрямованих на їх усунення, що нагадувало стратегію “переможець отримує все”. У добу президентства Л. Кучми провідними політичними акторами у Львівській області ставали, зазвичай, нетипові для регіону представники “партії влади”, що призводило до спроб уніфікації регіону, нав'язування певних моделей політичної поведінки і практики, зокрема, патронажно-клієнтельських “правил” у відносинах з “Центром”, що посилювало спротив місцевої еліти, суспільства, який досяг апогею під час “помаранчевої революції” 2004 р.

III. У 2005–2010 рр. політичні відносини у Львівській області нагадували спроби втілення у практику “львівської версії” регіонального політичного режиму (на кшталт 1991–1997 рр.), однак через переважання централізаторських тенденцій “Центру” вони не знайшли своєї реалізації. Причиною цього були дії Президента В. Ющенка, його прагнення монополізувати політичний простір

Львівщини, утвердити у ньому простір з домінуючим політичним актором (на базі політичних партій “Наша Україна”, НСНУ), що на практиці вело до зміни рівнів взаємодії суб’єктів політичного життя від “боротьби за правилами” чи “співтовариства еліт” до “переможець отримує все”, що створювало нові поля напруги в середовищі політичних еліт, належних до “помаранчевого табору”, не сприяючи формуванню стабільного, передбачуваного політичного режиму, надавши йому характеру невизначеності.

IV. 2010–2013 рр. можна характеризувати як спробу “нав’язування консенсусу” (“жорсткий варіант”) з боку “Центру”, коли за часів президентства В. Януковича головними суб’єктами політики на Львівщині (виконавча вертикаль влади) були переважно “варяги” (вихідці з області, які втратили з нею зв’язок), “регіонали”, “технічні адміністратори”, діяльність яких була спрямована на утримання лояльності регіону щодо нового Президента України. Це здійснювалося за допомогою різноманітних інструментів, включаючи кадрову політику, застосування адміністративного тиску під час виборчих кампаній, впливу на формування складу органів місцевого самоврядування, що нейтралізувалося гострим спротивом суспільства. Як наслідок, це призвело до того, що “Центр” був вимушений відмовитися від застосування у Львівській області силових методів, надаючи перевагу у своїй політиці маніпулятивним технологіям, бюджетному тиску. В цілому, стратегія “нав’язаного консенсусу” на Львівщині не спрацю-

вала, призвівши до протистояння між вертикаллю виконавчої влади і представницькими органами місцевого самоврядування, владою і суспільством, коли система політичних відносин в області увійшла у стадію політичної турбулентності. Останнє сприяло блискавичній зміні характеристик регіонального політичного режиму, що відбувалося в умовах розгортання Революції Гідності на зламі 2013–2014 рр.

V. У 2014–2015 рр. стандарти функціонування політичного режиму на рівні Львівщини значною мірою повторювали “післяпомаранчевий період” з усіма його успіхами і проблемами. Намагаючись максимально використати ресурси регіону після перемоги Революції Гідності, “Центр” у своїй політиці скористався стратегією опори на “домінуючого політичного актора”, яким на той час виступало ВО “Свобода”, згодом — на прогресуючу партію “Об’єднання САМОПОМІЧ”. Однак після перемоги на президентських виборах П. Порошенка центральна влада в черговий раз спокусила на ресурси Львівщини, прагнучи створити “потрібний” формат регіонального політичного режиму у вигляді президентського проекту, що здійснювалося через “просування” нової “партії влади” — ПАРТІЇ “БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА” (ПАРТІЯ “БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА “СОЛІДАРНІСТЬ”). Домінування останньої на місцевих виборах 2015 р. надала процесу завершеного вигляду, коли пропрезидентські сили опанували головні політичні інституції регіону. Разом з тим, ці реалії призвели до створення чергових зон напруги в

області, загрози втрати через вимоги політичної доцільності плюралістичних тенденцій, які традиційно існували в політичному житті регіону.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Сучасні процеси трансформації політичної системи України, пов'язані з далеко не завершеним “демократичним транзитом”, формуванням громадянського суспільства, втілення адміністративно-територіальної реформи потребують глибокого наукового діагностування сучасних суспільно-політичних відносин. Згадані обставини вимагають використання сучасних ефективних інструментів і методик дослідження, включаючи і більш поглиблене застосування архетипної парадигми, що має сприяти не лише пошукам гармонізації відносин між “Центром” і “Регіонами”, виведення їх на новий якісний рівень, а й надасть можливості поглибити наукове прогнозування суспільно-політичних процесів в Україні в цілому, що і має стати предметом подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Деревінський В.* Економічні аспекти діяльності В. Чорновола у 1990-х роках / В. Деревінський // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. — 2014. — Вип. 19. — Ч. 1. — С. 219–224 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: file:///D:/Admin/Favorites/Downloads/Un_msm_2014_19(1)_29.pdf
2. *Higgins A. A.* Ukraine City Spins Beyond the Government's Reach / A. Higgins // The New York Times. — 2014. — 15 february [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.nytimes.com/2014/02/16/world/europe/a-ukraine-city-spins-beyond-the-governments-reach.html?src=me&r=2>
3. *Юнг К. Г.* Архетип и символ. Издат. дом: Renaissance IV EWO-S&D, 1991 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://royallib.com/book/yung_karl/arhetip_i_simvol.html
4. *Нагорна Л. П.* Регіональна ідентичність: український контекст / Л. П. Нагорна. — К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2008. — 405 с.
5. *Донченко О.* Архетипи соціального життя і політика (Глибинні регулятиви психополітичного повсякдення) : [монографія] / О. Донченко, Ю. Романенко. — К.: Либідь, 2001. — 334 с.
6. *Сорока Ю.* Регіональні ідентичності в сучасній Україні та методи їх вивчення / Ю. Сорока, Г. Куромія, І. Кононов, К. Ціммер та ін. // Україна модерна. Спец. вип. — 2007. — № 12 (2). — С. 7–21.
7. *Стегний А.* Региональный фактор развития политической культуры населения Украины / А. Стегний // Социология: теория, методы, маркетинг. — 2005. — № 3. — С. 94–122.
8. *Карозерс Т.* Конец парадигмы транзита [Электронный ресурс] / Т. Карозерс // Политическая наука: сб. научн. трудов. — 2003. — № 2. — С. 42–65. — Режим доступа: http://edu.kpfu.ru/pluginfile.php/49090/mod_resource/content/1/%D0%9A%D0%90%D0%A0%D0%9E%D0%97%D0%95%D0%A0%D0%A1%20%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%95%D0%A6%20%D0%9F%D0%90%D0%A0%D0%90%D0%94%D0%98%D0%93%D0%9C%D0%AB%20%D0%A2%D0%A0%D0%90%D0%9D%D0%97%D0%98%D0%A2%D0%90.pdf

9. *Фісун О.* Політичний режим в Україні у порівняльній перспективі [Електронний ресурс] / О. Фісун // Стратегічні пріоритети. — 2008. — № 1 (6). — С. 12. — Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/book/StrPryor/6/2.pdf>
10. *Куценко О.* Тенденции формирования и структура региональной элиты на Украине [Электронный ресурс] / О. Куценко // Этнические и региональные конфликты в Евразии / общ. ред. А. Зверева, Б. Копитерс, Д. Тренин. — Кн. 2. Россия, Украина, Белоруссия. — М.: Весь мир, 1997. — С. 194–209. — Режим доступа: <http://poli.vub.ac.be/publi/etni-2/kutsenko.htm>
5. *Donchenko O., Romanenko Yu.* (2001). Arkhetypy sotsialnoho zhyttia i polityka (Hlybynni rehuliatyvy psykhopolitychnoho povsiakdennia) [Archetypes of social life and politics (Deep regulating the psycho-political everyday life)]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
6. *Soroka Yu., Kuromiia H., Kononov I., Tsimmer K., et. al.* (2007). Rehionalni identychnosti v suchasni Ukraini ta metody yikh vyvchennia [Regional identities in modern Ukraine and methods of their study]. *Ukraina moderna. Spetsialnyi vypusk — Modern Ukraine. Special issue*, 12 (2), 7–21 [in Ukrainian].
7. *Stegniy A.* (2005). Regionalnyy faktor razvitiya politicheskoy kultury naseleniya Ukrainy [Regional factor of development of the political culture of the population of Ukraine]. *Sotsiologiya: teoriya, metody, marketing — Sociology: theory, methods, marketing*, 3, 94–122 [in Russian].
8. *Karozers T.* (2003). Konets paradigmy tranzita [The End of the Transit Paradigm]. *Politicheskaya nauka — Political Science*, 2, 42–65. Retrieved from http://edu.kpfu.ru/pluginfile.php/49090/mod_resource/content/1/%D0%9A%D0%90%D0%A0%D0%9E%D0%97%D0%95%D0%A0%D0%A1%20%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%95%D0%A6%20%D0%9F%D0%90%D0%A0%D0%90%D0%94%D0%98%D0%93%D0%9C%D0%AB%20%D0%A2%D0%A0%D0%90%D0%9D%D0%97%D0%98%D0%A2%D0%90.pdf [in Russian].
9. *Fisun O.* (2008). Politychnyi rezhym v Ukraini u porivnialnii perspektyvi [Political regime in Ukraine in a comparative perspective]. *Stratehichni priorytety — Strategic priorities*, 1 (6), 5–12. Retrieved from <http://old.niss.gov.ua/book/StrPryor/6/2.pdf>

REFERENCES

1. *Derevinskyi V.* (2014). Ekonomichni aspekty diialnosti V. Chornovola u 1990-kh rokakh [Economic aspects of Chornovil's activity in the 1990s]. *Ukrainska nauka: mynule, suchasne, maibutnie — Ukrainian science: past, present, future*, 19, 1, 219–224 [in Ukrainian].
2. *Higgins A. A.* (2014). Ukraine City Spins Beyond the Government's Reach. www.nytimes.com. Retrieved from https://www.nytimes.com/2014/02/16/world/europe/a-ukraine-city-spins-beyond-the-governments-reach.html?src=me&_r=2 [in English].
3. *Jung C. G.* (1991). Arkhetip i simvol [Archetype and symbol]. Moscow: Renaissance. Retrieved from https://royallib.com/book/yung_karl/arhetip_i_simvol.html [in Russian].
4. *Nahorna L. P.* (2008). Rehionalna identychnist: ukrainskyi kontekst [Regional identity: Ukrainian context]. Kyiv: IPIEND imeni I. F. Kurasa NAN Ukrainy [in Ukrainian].

- niss.gov.ua/book/StrPryor/6/2.pdf [in Ukrainian].
10. *Kutsenko O.* (1997). Tendentsii formirovaniya i struktura regionalnoy elity na Ukraine [Formation trends and structure of the regional elite in Ukraine]. A. Zvereva, B. Koppiters, D. Trenin (Eds.). *Etnicheskie i regionalnye konflikty v Evrazii. Kniga 2. Rossiya, Ukraina, Belorussiya — Ethnic and regional conflicts in Eurasia. Vols. 2. Russia, Ukraine, Belarus.* (p. 194–209). Moscow: Ves mir. poli.vub.ac.be. Retrieved from <http://poli.vub.ac.be/publi/etni-2/kutsenko.htm> [in Russian].

Умови публікації у збірнику “ПУБЛІЧНЕ УРЯДУВАННЯ”

З метою перевірки дотримання вимог до оформлення наукової статті Міністерства освіти і науки України та науково-метричної бази даних “Scopus” вона, в обов’язковому порядку, проходить процедуру попереднього розгляду, яка включає: процедури внутрішнього, зовнішнього експертного рецензувань та перевірку на дотримання правил видавничої етики.

Стаття, Заява, Відомості про автора(ів), фото та квитанція про оплату за переклад статті на англійську мову надсилаються на e-mail адресу: irina_pravo@ukr.net. Зразки Заяви та Відомостей про автора(ів) можна завантажити за посиланнями: Заява, Відомості.

З метою включення збірника “Публічне урядування” до таких авторитетних світових наукометричних, бібліографічних та реферативних баз, як SciVerse Scopus та Web of Science, збірник видається двома мовами (оригіналом, англійською). У друкованому варіанті — англійською мовою, в електронному — українською мовою (розміщується на сайті громадської наукової організації “Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління” <http://vadnd.org.ua/ua/collection/>). За умови подання статті до збірника двома мовами — публікація статті безкоштовна, а у разі відсутності англійського перекладу — коштуватиме автору 85 грн за 2000 знаків з метою її професійного перекладу на англійську мову. Редакція залишає за собою право редагування статей. Сума та реквізити за оплату перекладу статті на англійську мову будуть надіслані автору(ам) тільки після того, коли стаття буде відредагована редакцією збірника.

Обов’язковою умовою для публікації статті у збірнику є зазначення кожним автором у Відомостях про авторів персональних номерів у системі ORCID (<https://orcid.org/register>) та Web of Science Reseracher ID (<http://www.researcherid.com/SelfRegistration.action>).

Назва файлу з електронною версією статті має обов’язково містити прізвище та ім’я автора. Стаття друкується з фотокарткою автора, яку необхідно надіслати до редакції окремим файлом в електронному вигляді (у форматі зображення .jpg) гарної якості, можна неформальну (бажано документальне або в офісі), обсягом не менш як 800 Кб, розміром 10×12 см.

Пріоритет надається публікаціям іноземних авторів та публікаціям англійською мовою.
Вимоги до наукової статті та її оформлення:

стаття має бути написана на актуальну тему, містити результати глибокого наукового дослідження та обґрунтування отриманих наукових результатів відповідно до мети статті.

Структура наукової статті (згідно з вимогами ВАКу):

- індекс УДК у верхньому лівому кутку листа (Times New Roman, 14 пт., курсив);
- порожній рядок (Times New Roman, 14 пт.);
- ПІБ автора (співавторів, не більше трьох), науковий ступінь, учене звання, посада, місце роботи, адреса місця роботи із зазначенням поштового індексу, e-mail автора, контактний телефон, по ширині, мовою статті (Times New Roman, 14 пт.);
- ORCID у нижньому правому кутку листа (Times New Roman, 14 пт., курсив);
- порожній рядок (Times New Roman, 14 пт.);
- назва статті — великими літерами, по центру, мовою статті (Times New Roman, 14 пт., жирний). Назва статті подається без використання вузькоспеціалізованих скорочень, крапка в кінці назви не ставиться;
- порожній рядок (Times New Roman, 14 пт.);
- анотація структурована (1800–2000 знаків) мовою статті (Times New Roman, 14 пт.);
- порожній рядок (Times New Roman, 14 пт.);
- ключові слова (3–10 слів) мовою статті (Times New Roman, 14 пт.).

Зазначена інформація подається окремими блоками українською, російською та англійською мовами перед статтею:

- порожній рядок (Times New Roman, 14 пт., жирний);
- постановка проблеми (Times New Roman, 14 пт., жирний);
- аналіз останніх досліджень та публікацій (Times New Roman, 14 пт., жирний);
- формулювання цілей (мети) статті (Times New Roman, 14 пт., жирний);
- виклад основного матеріалу (Times New Roman, 14 пт., жирний);
- висновки і перспективи подальших досліджень (Times New Roman, 14 пт., жирний);
- список використаних джерел (Times New Roman, 14 пт., жирний).

Оформлення наукової статті:

- усі статистичні дані мають бути підкріплені посиланнями на джерела;
- усі цитати мають закінчуватися посиланнями на джерела;
- посилання на підручники та науково-популярну літературу є небажаними;
- посилання на власні публікації є небажаними і допускаються лише в разі нагальної потреби;
- посилання на наш журнал “із ввічливості” є також небажаними та не прискорюють процес прийняття статті у друк у жодному разі;
- вторинне цитування не дозволяється! Якщо Ви цитуєте Ф. Котлера, то посилання має бути саме на нього, а не на автора, який читав Котлера;
- у формулах використовуються тільки загальноприйняті символи;
- у формулах — лише найрозповсюдженіші символи зі стандартного набору;
- таблиці мають бути пронумеровані, кожна повинна мати назву;
- у тексті загальноприйняті і ті, що часто зустрічаються, терміни слід подавати абрєвіатурою (перший раз обов’язково розшифрувати);
- усі рисунки та графіки мають бути пронумеровані та мати назву;
- формат А4, гарнітура “Times New Roman”, кегель № 14, міжрядковий інтервал 1,5; параметри сторінки (береги) — 2 см з усіх боків;
- мінімальний розмір статті — 8 тис. друкованих знаків з пробілами, максимальний — 34 тис. (оптимальний розмір статті — 20–24 тис. друкованих знаків);
- при побудові графіків майте на увазі, що журнал є чорно-білим.

Оформлення списку літератури:

1. Літературні джерела, що цитуються, мають бути пронумеровані відповідно до порядку звертання до них у тексті. Посилання на джерело подається у квадратних дужках, наприклад: “... відомо з [4] ...” або “... розглянуто у [4, с. 203] ...”.

2. Список літератури наводиться наприкінці статті відповідно до порядку звернення по тексту на мові оригіналу та згідно з ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 “Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання”.

3. Список літератури англійською мовою має бути оформлений за міжнародним бібліографічним стандартом APA (<http://www.bibme.org/citation-guide/apa/>). Якщо наукова праця написана мовою, що використовує кириличний алфавіт, то її бібліографічний опис необхідно транслітерувати латинськими літерами. Після назви праці латинськими літерами зазначається переклад англійською мовою у дужках. За необхідності можливе надання послуги з оформлення списку літератури англійською мовою. Вартість послуги — 8 грн за 1 джерело.

Стаття приймається на розгляд та передається на внутрішню рецензію тільки за наявності повного пакета документів та повних авторських даних. Редакція лишає за собою право на незначне редагування та скорочення, зберігаючи при тому головні висновки та авторську стилістику. Позиція редакції може не співпадати з думкою індивідуального автора, висловленою у статті. Усі статті розміщуються на платній основі. Середній час очікування публікації (від дня подачі до дня публікації) — в середньому 3–6 місяців (залежно від сезонного навантаження). Статті авторів, які мають заборгованість, приймаються лише після погашення заборгованості.

Наукове видання

ПУБЛІЧНЕ УРЯДУВАННЯ

№ 3 (18) – червень 2019 (спецвипуск)

Підп. до друку 30.10.19. Формат 70×100¹/₁₆.
Ум. друк. арк. 42,24. Обл.-вид. арк. 35,57.
Наклад 300 пр.